МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ЗАКАРПАТСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 43
Том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з філологічних наук відповідно до Наказу МОН України від 09.02.2021 № 157 (додаток 4)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Зимомря І. М. – *доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Голова редакційної ради:

Палінчак М. М. – *доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародної політики, декан факультету міжнародних економічних відносин, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Члени редколегії:

Бідзіля Ю. М. – *доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри журналістики, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Вереш М. Т. – *кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Гвоздяк О. М. – *кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри німецької філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Голик С. В. – *кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Ґжесяк Ян – *д-р габ., професор Державної вищої професійної школи в Коніні, Конін, Польща*

Девіцька А. І. – *кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Добровольська О. Я. – *доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземної філології та перекладу, Національний транспортний університет*

Мафтин Н. В. – *доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*

Павлак Мірослав – *д-р габ., професор, ректор, Державна вища професійна школи в Коніні, Конін, Польща*

Печарський А. Я. – *доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури ім. акад. М. Возняка, Львівський національний університет імені Івана Франка*

Попович Н. М. – *кандидат філологічних наук, доцент кафедри полікультурної освіти та перекладу, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Рогач Л. В. – *кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Томенчук М. В. – *кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Фабіан М. П. – *доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Чендей Н. В. – *кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Чик Д. Ч. – *доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов і методики їх викладання, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка*

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet Вченою радою Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», протокол № 15 від 29.12.2025 року.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 2178 від 27.06.2024 року. Ідентифікатор медіа R30-04729.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа: Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» (вул. Підгірна, 46, м. Ужгород, 88000, e-mail: official@uzhnu.edu.ua, тел. +38(0312) 61-33-21)

Періодичність: шість разів на рік

Мови видання: українська, англійська, польська, словацька, угорська.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Офіційний сайт видання: www.zfs-journal.uzhnu.uz.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2663-4880 (print)
ISSN 2663-4899 (online)

© Ужгородський національний університет, 2025

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1
УКРАЇНСЬКА МОВА

Бабій І.М., Свистун Н.О., Лушпинська Л.П. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА СТРУКТУРА БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК 9

Берест Т.М. ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ ТОЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ МІЖМОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ 14

Біловус Л.І., Яблонська Н.М., Шиманська В.П. СИНТАКСИЧНЕ СПРОЩЕННЯ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ 19

Гаврищак І.І., Проців О.Я. «ЛІКАРСЬКИЙ ЗБІРНИК» ЄВГЕНА ОЗАРКЕВИЧА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ОСНОВ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ 25

Данчишин Н.Р. ФОНЕТИКА: МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ВИМОВИ, РОБОТА З АКЦЕНТОМ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ 31

Заваруєва І.І. ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕРІВ МОВНОГО ДИСКУРСУ У ПІДГОТОВЦІ ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ 37

Іванишин Н.Я. РИСИ ІДІОСТИЛЮ МАРІЇ ТИТАРЕНКО: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТУ «КОМУНІКАЦІЯ ВІД НУЛЯ. ЕСЕЇ ДЛЯ МАНІ») 43

РОЗДІЛ 2
ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Вітик М.В., Левченко О.П. ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛЮБОВІ У ПРОЗІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО ТА СЕРГІЯ ЖАДАНА 49

Holtseva M.I. DIPLOMATIC LANGUAGE OF THE UN SECURITY COUNCIL AS A REFLECTION OF THE ONGOING WAR IN UKRAINE IN 2025 55

Давидова Т.В., Бондаренко В.О. СМИСЛОВИЙ КОМПОНЕНТ КОНЦЕПТУ *ЮНІСТЬ* 60

Карачун Ю.Г., Лобунько К.Р. ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ *ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ* В АНГЛОМОВНІЙ ПРЕСІ 67

Карпова Д.М., Костроміна О.В., Григораш В.С. ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ ПРОСОДІЇ У ВИРАЖЕННІ СТАВЛЕННЯ ТА МІЖОСОБИСТІСНОЇ ДИСТАНЦІЇ В ПОВСЯКДЕННОМУ АНГЛОМОВНОМУ СПІЛКУВАННІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ СЕРІАЛІВ) 72

Куліш В.С. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО ТЕМАТИЧНОГО БЛОКУ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ 77

Lytvynenko H.M. LINGUISTIC STRATEGIES OF REPRESENTING POLITICAL EVENTS IN BRITISH MEDIA: AN ANALYSIS OF LEXICAL AND STYLISTIC FEATURES 81

Мусійчук Т.І., Коляда Е.К. ГУСТАТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГОЛОСУ ПЕРСОНАЖА (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ) 86

Никифоренко І.В., Манвелян А.А. ІНТОНАЦІЯ ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ МОВЛЕННЄВОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ МЕДІА) 92

РОЗДІЛ 3
РОМАНСЬКІ МОВИ

Бритвін Д.В. МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ АНТИ-РОСІЙСЬКОГО ДИСКУРСУ ФРАНЦУЗЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ 97

Буць Ж.В., Карплюк Т.П. СПЕЦИФІКА СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ МОВЦІВ ФРАНКОМОВНОГО ТЕЛЕВІЗІЙНОГО ІНТЕРВ'Ю 102

Чаюн І.О. НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ДЕКОНСТРУЮВАННЯ У РОМАНІ Е.-Е. ШМІТТА «LORSQUE J'ÉTAIS UNE OEUVRE D'ART» 107

РОЗДІЛ 4
ТЮРКСЬКІ МОВИ

Полозок Д.С., Сорокін С.В. ВВІЧЛИВІСТЬ ЯК ПРАГМАТИЧНА СТРАТЕГІЯ У ТУРЕЦЬКОМУ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ МУЛЬТСЕРІАЛУ «SÜPER 1 TAKIM»)..... 112

РОЗДІЛ 5
ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Зикова К.О., Челядин Р.Т., Зубрицький Р.Я. ЗАПОЗИЧЕННЯ ЛАТИНСЬКОГО ТА ГРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У СЛОВНИКОВОМУ СКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ..... 121

Zykova K.O., Cheliadyn R.T. LINGUISTIC RELATIVITY AND INTERCULTURAL COMMUNICATION..... 125

Курбаль-Грановська О.О. ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ МОВ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ..... 130

Мойсеєнко І.П. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ..... 134

Пегитяк А.В., Журбенко А.В. СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ «СУМНИЙ» І «SAD» В УКРАЇНСЬКІЙ І АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ..... 140

Полежаєва Т.В., Недашківська Т.Є., Котенко О.В. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ВПЛИВ АНГЛІЦИЗМІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ..... 146

РОЗДІЛ 6
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Aleksenko S. F. LEXICO-SEMANTIC AND GRAMMATIC PECULIARITIES OF ENGLISH BUSINESS LETTERS AND WAYS OF CONVEYING THEM INTO UKRAINIAN..... 153

Берладин О.Б., Мойсеюк Ю.М., Коломєєць В.М. ДО ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ У ІТ-СФЕРІ: БАЗОВІ СТРАТЕГІЇ..... 159

Бичок А.В. РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ МЕТОДІВ ТА ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ СТУДЕНТАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ З ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИМ СПРЯМУВАННЯМ..... 166

Білічак О.І., Криницька О.І., Шпільчак Л.Я. ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ НД «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ»..... 171

Гриневич Є.О. ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК МЕТОД ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ..... 179

Karpina O.O. SIMPLIFIED TECHNICAL ENGLISH: AN OVERVIEW OF THE CURRENT STANDARD AND ITS RELEVANCE FOR MACHINE AND AUTOMATED TRANSLATION..... 186

Kyrychuk L.M., Kovalchuk L.V., Ushchyna V.A. FOSTERING CRITICAL THINKING SKILLS THROUGH THE STAGES OF TRANSLATION PROCESS..... 192

Коломієць О.М., Войцехівська Н.К., Головська І.В., Мовчан Л.Г. СТИЛІСТИЧНІ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ..... 198

РОЗДІЛ 7
ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Луцак С.М., Юрчак Г.М., Косило Н.В., Чура Ю.О. РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ОДУЖАННЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ..... 203

Рибакова К.А., Ященко І.В., Бахов І.С. МОВНІ МАРКЕРИ МОЛОДІЖНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СЛЕНГОВИХ ОДИНИЦЬ..... 209

РОЗДІЛ 8
СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

Бігдай М.О. ТЕРМІНОЛОГІЧНА БАЗА ДАНИХ ІНТЕРАКТИВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ДЛЯ ЄВРОПИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ..... 216

Дзюбинська Х.А., Ваврін Н.П. ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ БАГАТОМОВНОЇ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ПРИНЦИПИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ ТА ЛАТИНСЬКОЇ МОВ..... **221**

Силованюк Ю.В. СТРАТИФІКАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ ЗА КРИТЕРІЄМ МАСШТАБНОСТІ У ЛЕКСИКОГРАФІЧНІЙ ПРАКТИЦІ **227**

РОЗДІЛ 9
ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

Павлова М.А. ІНКЛЮЗИВНА ЛІТЕРАТУРА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: ІСТОРІЯ, ФУНКЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ..... **232**

РОЗДІЛ 10
ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Тендітна Н.М. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ЇЖІ У НАРОДНИХ КАЗКАХ КАРПАТ, ГУЦУЛЬЩИНИ ТА ЧЕРНІГІВЩИНИ..... **239**

Ярмоленко Н.М. УКРАЇНСЬКИЙ РІД І ФОЛЬКЛОРНА КОНЦЕПТОСФЕРА НАЦІЇ..... **245**

CONTENTS

SECTION 1
UKRAINIAN LANGUAGE

Babii I.M., Svystun N.O., Lushpynska L.P. FUNCTIONING AND STRUCTURE OF MULTI-COMPONENT COMPOUND SENTENCES IN THE ARTISTIC DISCOURSE OF GALYNA PAGUTYAK.....9

Berest T.M. DEVELOPING GRAMMATICAL ACCURACY IN STUDENTS' UKRAINIAN SPEECH IN THE CONTEXT OF LANGUAGE INTERFERENCE.....14

Bilovus L.I., Yablonska N.M., Shymanska V.P. SYNTACTIC SIMPLIFICATION AS A CONDITION FOR EFFECTIVE SCIENTIFIC COMMUNICATION.....19

Havryshchak I.I., Protsiv O.Ya. «LIKARSKY ZBIRNYK» BY EUGENE OZARKEVYCH AS A SOCIOCULTURAL PHENOMENON AND ITS SIGNIFICANCE IN FORMING THE FOUNDATIONS OF UKRAINIAN MEDICAL TERMINOLOGY.....25

Danchyshyn N.R. PHONETICS: METHODS OF FORMING CORRECT PRONUNCIATION AND WORKING WITH ACCENT IN TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE.....31

Zavaruieva I.I. USING OF SPEECH DISCOURSE MARKERS IN PREPARING A PUBLIC SPEECH.....37

Ivanyshyn N.Ya. FEATURES OF MARIIA TYTARENKO'S IDIOSTYLE: COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC ASPECT (BASED ON THE TEXT *"COMMUNICATION FROM ZERO. ESSAYS FOR MANIA"*).....43

SECTION 2
GERMANIC LANGUAGES

Vityk M.V., Levchenko O.P. VERBAL REPRESENTATION OF LOVE IN CONTEMPORARY UKRAINIAN PROSE BY OKSANA ZABUZHKO AND SERHII ZHADAN.....49

Holtseva M.I. DIPLOMATIC LANGUAGE OF THE UN SECURITY COUNCIL AS A REFLECTION OF THE ONGOING WAR IN UKRAINE IN 2025.....55

Davydova T.V., Bondarenko V.O. SEMANTIC COMPONENT OF THE *YOUTH* CONCEPT 60

Karachun Yu.H., Lobunko K.R. PRAGMATIC FEATURES OF LINGUISTIC MEANS USED TO EXPRESS THE CONCEPT OF *MILITARY CONFLICT* IN THE ENGLISH-LANGUAGE PRESS.....67

Karpova D.M., Kostromina O.V., Hryhorash V.S. THE FUNCTIONAL ROLE OF PROSODY IN EXPRESSING ATTITUDES AND INTERPERSONAL DISTANCE IN EVERYDAY ENGLISH COMMUNICATION (BASED ON CONTEMPORARY TV SERIES).....72

Kulish V.S. REPRESENTATION OF GENDER THEMES IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE 77

Lytvynenko H.M. LINGUISTIC STRATEGIES OF REPRESENTING POLITICAL EVENTS IN BRITISH MEDIA: AN ANALYSIS OF LEXICAL AND STYLISTIC FEATURES.....81

Musiichuk T.I., Koliada E.K. GUSTATORY CHARACTERISTICS OF A CHARACTER'S VOICE (A CASE STUDY OF THE ENGLISH-LANGUAGE LITERARY DISCOURSE).....86

Nykyforenko I.V., Manvelian A.A. INTONATION AS A MEANS OF SPEECH MANIPULATION IN GERMAN-LANGUAGE MEDIA.....92

SECTION 3
ROMANIC LANGUAGES

Brytvin D.V. LINGUISTIC FEATURES OF THE ANTI-RUSSIAN DISCOURSE OF FRENCH INTELLECTUALS.....97

Buts Zh.V., Karpliuk T.P. SPECIFICS OF SOCIOLINGUISTIC IDENTIFICATION OF SPEAKERS IN FRENCH-LANGUAGE TELEVISION INTERVIEWS.....102

Chaiun I.O. NARRATIVE STRATEGIES OF CONSTRUCTION AND DECONSTRUCTION IN E.-E. SCHMITT'S NOVEL « LORSQUE J'ÉTAIS UNE OEUVRE D'ART ».....107

SECTION 4
TURKIC LANGUAGES

Polozok D.S., Sorokin S.V. CONSIDERATION AS A PRAGMATIC STRATEGY IN TURKISH ANIMATION DISCOURSE (BASED ON THE MATERIAL OF THE ANIMATED SERIES "SÜPER 1 TAKIM")..... 112

SECTION 5
GENERAL LINGUISTICS

Zykova K.O., Cheliadyn R.T., Zubrytskyi R.Ya. BORROWINGS OF LATIN AND GREEK ORIGIN IN THE VOCABULARY OF ENGLISH AND UKRAINIAN..... 121

Zykova K.O., Cheliadyn R.T. LINGUISTIC RELATIVITY AND INTERCULTURAL COMMUNICATION..... 125

Kurbal-Hranovska O.O. THE STUDY OF LANGUAGES FOR SPECIAL PURPOSES IN MODERN LINGUISTICS..... 130

Moiseienko I.P. THE USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING THE HISTORY OF ENGLISH 134

Pehytiak A.V., Zhurbenko A.V. THE STRUCTURAL ORGANIZATION OF THE LEXICO-SEMANTIC FIELDS 'SUMNYI' AND 'SAD' IN UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES..... 140

Polezhaieva T.V., Nedashkivska T.Ye., Kotenko O.V. THE MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE POLISH LANGUAGE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: THE IMPACT OF ANGLICISMS AND SOCIAL MEDIA..... 146

SECTION 6
TRANSLATION STUDIES

Aleksenko S. F. LEXICO-SEMANTIC AND GRAMMATIC PECULIARITIES OF ENGLISH BUSINESS LETTERS AND WAYS OF CONVEYING THEM INTO UKRAINIAN..... 153

Berladyn O.B., Moiseiuk Yu.M., Kolomieiets V.M. ON THE TRANSLATION OF TECHNICAL TERMS IN THE IT FIELD: BASIC STRATEGIES..... 159

Bychok A.V. ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE APPLICATION OF VARIOUS METHODS AND TEACHING MEDIA IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE BY STUDENTS WITH A LINGUISTICS-LEARNING ORIENTATION..... 166

Bilichak O.I., Krynytska O.I., Shpilchak L.Ya. FORMATION OF TRANSLATION COMPETENCE IN THE PROCESS OF TEACHING THE ND «THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION»..... 171

Hrynevych Ye.O. LINGUISTIC ANALYSYS AS A METHOD OF TRANSLATING MILITARY-TECHNICAL TEXTS..... 179

Karpina O.O. SIMPLIFIED TECHNICAL ENGLISH: AN OVERVIEW OF THE CURRENT STANDARD AND ITS RELEVANCE FOR MACHINE AND AUTOMATED TRANSLATION..... 186

Kyrychuk L.M., Kovalchuk L.V., Ushchyna V.A. FOSTERING CRITICAL THINKING SKILLS THROUGH THE STAGES OF TRANSLATION PROCESS..... 192

Kolomiiets O.M., Voitsekhivska N.K., Holovska I.V., Movchan L.H. STYLISTIC, LINGUISTIC AND CULTURAL FEATURES OF CONSECUTIVE TRANSLATION OF ENGLISH POLITICAL DISCOURSE INTO UKRAINIAN..... 198

SECTION 7
COMPARATIVE, HISTORICAL AND TYPOLOGICAL LINGUISTICS

Lutsak S.M., Yurchak H.M., Kosylo N.V., Chura Yu.O. IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT OF "RECOVERY" IN UKRAINIAN, ENGLISH AND GERMAN LANGUAGES..... 203

Rybakova K.A., Yashchenko I.V., Bakhov I.S. LANGUAGE MARKER OF YOUTH IDENTITY IN ENGLISH AND UKRAINIAN: COMPARATIVE ANALYSIS OF SLANG UNITS..... 209

SECTION 8
STRUCTURAL, APPLIED, AND MATHEMATICAL LINGUISTICS

Bihdai M.O. TERMINOLOGY DATABASE INTERACTIVE TERMINOLOGY FOR EUROPE AS A SOURCE OF LINGUISTIC RESEARCH..... **216**

Dziubynska Kh.A., Vavrin N.P. LEXICOGRAPHIC ORGANIZATION OF MULTILINGUAL VETERINARY TERMINOLOGY AND PRINCIPLES OF SYSTEMATIZATION OF TERMS IN UKRAINIAN, ENGLISH, GERMAN, AND LATIN..... **221**

Sylovaniuk Yu.V. STRATIFICATION OF ECONOMIC TERMS BY THE SCALABILITY CRITERION IN LEXICOGRAPHICAL PRACTICE..... **227**

SECTION 9
LITERARY THEORY

Pavlova M.A. INCLUSIVE LITERATURE AS A SOCIO-CULTURAL PHENOMENON: HISTORY, FUNCTIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS..... **232**

SECTION 10
FOLKLORISTICS

Tenditna N.M. FUNCTIONAL MEANING AND ROLE OF FOOD IN FOLK TALES OF THE CARPATHIANS, HUTSUL REGION, AND CHERNIHIV REGION..... **239**

Yarmolenko N.M. UKRAINIAN ETHNIC CONCEPTION OF KINSHIP AND FOLKLORE CONCEPT SPHERE OF “NATION”..... **245**

РОЗДІЛ 1
УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2’367:82-3
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.1

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА СТРУКТУРА БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК

FUNCTIONING AND STRUCTURE OF MULTI-COMPONENT COMPOUND SENTENCES IN THE ARTISTIC DISCOURSE OF GALYNA PAGUTYAK

Бабій І.М.,
orcid.org/0000-0002-1568-7920
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Свистун Н.О.,
orcid.org/0000-0003-0398-8803
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Лушпинська Л.П.,
orcid.org/0000-0001-9581-6368
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філологічних дисциплін початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Стаття присвячена розгляду лінгвістичної природи, структурної організації та вживання багатокомпонентних складнопідрядних речень. Дослідження здійснено на матеріалі прозових творів сучасної української письменниці Галини Пагутяк. Актуальність дослідження зумовлює відсутність наукових праць, об’єктом аналізу яких були б багатокомпонентні складнопідрядні речення у творах письменниці.

Мета статті – проаналізувати структуру багатокомпонентних складнопідрядних речень, ужитих у прозових творах Галини Пагутяк, описати їх різновиди та функціонування в художньому тексті. Для реалізації зазначеної мети необхідно розв’язати такі завдання: 1) виявити багатокомпонентні складнопідрядні речення у прозових творах; 2) охарактеризувати структуру цих речень; 3) описати та здійснити класифікацію виявлених багатокомпонентних складнопідрядних речень; 4) простежити функціонування цих речень у прозі Галини Пагутяк.

У результаті здійсненого дослідження виявлено, що письменниця у своїх творах уживає багатокомпонентні складнопідрядні речення різних видів (з послідовною підрядністю, речення із супідрядністю: однорідною та неоднорідною, а також із комбінованою підрядністю). Помічено, що виявлені багатокомпонентні складнопідрядні речення переважно є трикомпонентними, містять головну частину і два підрядних речення; зафіксовано тільки кілька чотирикомпонентних і п’ятикомпонентних конструкцій. У прозових творах Г. Пагутяк серед виявлених багатокомпонентних складнопідрядних речень найбільше зафіксовано складнопідрядних речень з послідовною підрядністю; в основному це речення з двоступеневою підрядністю. Виявлено, що у прозових творах Г. Пагутяк багатокомпонентні складнопідрядні речення містять уточнювальну інформацію, зображують певні дії. Письменниця використовує ці складні конструкції також з емоційно-експресивною метою. У таких реченнях передано певні емоції, відчуття персонажів, пояснення їх вчинків, мотивація дій.

Ключові слова: складнопідрядне речення, підрядне речення, багатокомпонентне складнопідрядне речення, складнопідрядні речення з послідовною підрядністю, складнопідрядні речення з однорідною супідрядністю, складнопідрядні речення з неоднорідною супідрядністю.

The article is devoted to examining the linguistic nature, structural organization, and usage of multi-component complex sentences. The research is based on the prose works of the contemporary Ukrainian writer Halyna Pahutyak. The relevance of the study is determined by the lack of scholarly works that analyze multi-component complex sentences in the writer’s prose.

The purpose of the article is to analyze the structure of multi-component complex sentences used in the prose works of Halyna Pahutyak, as well as to describe their varieties and functioning in literary texts. To achieve this goal, the following objectives have been set: 1) to identify multi-component complex sentences in the prose works; 2) to characterize their

structure; 3) to describe and classify the identified multi-component complex sentences; 4) to trace their functioning in Pahutyak's prose.

As a result of the conducted research, it was found that the writer employs multi-component complex sentences of various types (with consecutive subordination; sentences with co-subordination–both homogeneous and heterogeneous–as well as with combined subordination). It was observed that the identified multi-component complex sentences are mostly three-component structures, consisting of a main clause and two subordinate clauses; only a few four- and five-component constructions were found. In Pahutyak's prose, the most frequent among the identified multi-component complex sentences are those with consecutive subordination, mainly two-level structures. It was also noted that in Pahutyak's prose, multi-component complex sentences contain clarifying information and depict certain actions. The writer uses these complex constructions for emotional and expressive purposes as well. Such sentences convey particular emotions and feelings of the characters, explain their actions, and reveal their motivations.

Key words: complex sentence, subordinate clause, multi-component complex sentence, complex sentences with consecutive subordination, complex sentences with homogeneous co-subordination, complex sentences with heterogeneous co-subordination.

Постановка проблеми. В останні десятиліття особливої актуальності та зацікавленості науковців набули проблеми синтаксису, зокрема питання синтаксичної організації тексту, структури реченнєвих одиниць, функціонування різних видів речень. Як правило, дослідницьку увагу зосереджено на розгляді різних видів складних речень, хоча нерідко в центрі уваги лінгвістів перебуває не тільки структура складних речень, а й особливості їх функціонування у мовленні. Предмет нашого аналізу – багатокомпонентні складнопідрядні речення у прозі сучасної української письменниці Галини Пагутяк. Авторці «властиві фантастично-символічна манера письма, потяг до містики та безнастанних пошуків спасіння людської душі у жорстокому світі» [3, с. 254]. Водночас, як зазначають дослідники творчості Галини Пагутяк, «стиль творів письменниці впізнаваний, позначений яскравою індивідуальністю. Серед його основних прикмет більшість дослідників називає символомислення, інтелектуальність, оніричність художнього світу» [3, с. 255]. Матеріалом для нашого дослідження послужить книга прозових творів «Захід сонця в Урожі» (романи, повісті, оповідання та новели). У сучасній лінгвістиці поки що не знаходимо наукових розвідок, присвячених розгляду багатокомпонентних складнопідрядних речень у творах Галини Пагутяк, тому наше дослідження є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатокомпонентні складнопідрядні речення неодноразово були в центрі уваги дослідників, однак і сьогодні немає усталеної термінології на позначення цих конструкцій. У науковій літературі засвідчені такі назви: кілька- чи багатокомпонентні складнопідрядні речення, ускладнені складнопідрядні речення, багаточленні складнопідрядні речення, складнопідрядні речення з кількома підрядними та ін. Традиційно складнопідрядними багатокомпонентними реченнями називають речення, які містять одне головне речення і не менше двох підрядних частин.

Вивченню структурної організації, класифікації цих речень присвячено праці Л. А. Булаховського, Б. М. Кулика, І. К. Кучеренка, Н. В. Гуйванюк, І. Р. Вихованця, О. В. Кульбабської, К. Ф. Шульжука, П. С. Дудика, Л. В. Прокопчук та ін., однак поки що немає однозначності щодо типології цих речень, термінології тощо. Сьогодні певний дослідницький інтерес викликає функціонування складних конструкцій цього типу в художніх текстах.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати структуру багатокомпонентних складнопідрядних речень, ужитих у прозових творах Галини Пагутяк, описати їх різновиди та функціонування в художньому тексті.

Для реалізації зазначеної мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) виявити багатокомпонентні складнопідрядні речення у прозових творах Галини Пагутяк; 2) охарактеризувати структуру цих речень; 3) описати та здійснити їх класифікацію; 4) простежити функціонування цих речень у прозі Галини Пагутяк. У роботі застосуємо такі методи і прийоми: структурно-типологічний метод, описовий і функціональний методи.

Виклад основного матеріалу. Традиційно в сучасному українському мовознавстві багатокомпонентні складнопідрядні речення поділяють на складнопідрядні речення з послідовною підрядністю, складнопідрядні речення із супідрядністю: однорідною та неоднорідною. В основі такого поділу лежить характер синтаксичного зв'язку підрядних частин з головною частиною та між собою; з'ясування, однотипними чи різнотипними є підрядні частини; залежності підрядних від одного і того ж слова чи різних слів, однакові чи різні сполучні засоби тощо. З огляду на зазначені критерії скласифікуємо та опишемо багатокомпонентні складнопідрядні речення, вжиті у прозових творах Галини Пагутяк. Як виявили наші спостереження, численну групу становлять складнопідрядні речення з послідовною підрядністю.

Складнопідрядні речення з послідовною підрядністю – «такі конструкції, у яких лише перша підрядна частина перебуває у прямому, безпосередньому зв'язку з абсолютно незалежною у синтаксичному плані головною частиною, а кожне наступне підрядне синтаксично залежить від попереднього» [5, с. 312]. Такі конструкції науковці ще називають включенням.

У сучасному синтаксисі «залежно від місця підрядної частини щодо основної головної розрізняють підрядні частини різних ступенів: першого (перша підрядна частина), другого (друга підрядна частина), третього (третя підрядна частина) і т. ін.» [1, с. 234-235]. Зазначимо, що багатокомпонентні складнопідрядні речення найчастіше є трикомпонентними структурами, тобто містять головну і дві підрядні предикативні частини; відповідно їх називають конструкціями з двоступеневою підрядністю.

У прозових творах Г. Пагутяк багатокомпонентні складнопідрядні речення з двоступеневою підрядністю найбільш поширені, наприклад: «Мушу сказати, *що я теж вважаю, ніби моє життя склалось би інакше*» [4, с. 18]; «Вона віддасть мені все, *бо знає, що за статус треба платити*» [4, с. 19].

Хоча у творах письменниці зафіксовано складнопідрядні речення з триступеневою підрядністю (чотирикомпонентні), наприклад: «Просто смерть має бути швидка, *щоб іще встигнути зайти у двері потойбічного світу, які зачиняються, коли заходить сонце*» [4, с. 356]; «Я чекаю їхнього повернення, *щоб отримати відповідь на деякі запитання і вирішити, що далі робити з хатою, врешті-решт, з моїм побитом тут, позаяк я чужинець*» [4, с. 38], а також із чотириступеневою підрядністю (п'ятикомпонентні), наприклад: «Цей чоловік не знав, *що вступив у контакт з іншим світом, який відтепер керуватиме ним, приручатиме його і неминуче доведе до якогось повороту, за яким буде вихід, такий собі колодязь з освітленими стінами, куди доведеться летіти сторч головою*» [4, с. 358]. Як виявили наші спостереження, таких конструкцій у творах Г. Пагутяк є небагато.

К. Шульжук у праці «Синтаксис української мови» виділив 4 основні різновиди складнопідрядних речень з послідовною підрядністю за місцем головних і підрядних частин. Усі ці моделі виявлено у творах Г. Пагутяк, а саме:

1) конструкції, у яких спочатку йде головна частина, за ним підрядна частина першого ступеня, від якої залежить підрядне другого ступеня, після другого підрядного йде третє підрядне, залежне від другого і т. д.: «Написав такого листа, *що вона відразу зрозуміє, як мені зле*» [4, с. 59]; «Тепер я розумію, *що вона сумнівалась в тому, в чому сумніваюсь я*» [4, с. 59]; «Намагалась не ворушитись, *щоб не збудити чоловіка, який спав поруч*» [4, с. 39];

2) конструкції, у яких всі підрядні частини розміщені перед головною частиною і кожне наступне підрядне залежить від попереднього підрядного. У творах Г. Пагутяк таких речень виявлено невелику кількість, на відміну від попереднього різновиду. Наведемо приклади: «*Коли я покинула місто, у якому прожила майже рік,* було літо» [4, с. 358]; «*Якби це у місті хтось підійшов і сказав, що любив мене у восьмому класі,* я б не здивувалась» [4, с. 14];

3) конструкції, у яких підрядні частини одного ступеня, розміщені після головного, можуть розривати підрядні іншого ступеня. Такі речення також не поширені у проаналізованих творах: «Ніхто їх не торкався, *хоча, щоб зняти напругу, досить смачно поїсти*» [4, с. 216]; «Він доходив уже до річки, *коли песик, з якого було знято повідок, почав гавкати*» [4, с. 358];

4) конструкції, у яких підрядні частини різних ступенів розміщені в середині головної частини. Тільки кілька цих конструкцій виявлено у творах Г. Пагутяк, наприклад: «І ті, *до яких я, можливо, не потраплю, де живуть подібні до мене,* – також» [4, с. 212].

К. Шульжук вважає, що при аналізі та класифікації складнопідрядних речень з послідовною підрядністю варто звертати увагу на засоби зв'язку, він виділив «сполучникові, сполучнослівні (відносні), сполучниково-сполучнослівні (відносні)» [5, с. 314]. У творах Г. Пагутяк засвідчено вживання всіх трьох різновидів, а саме:

а) сполучникові конструкції, у яких ужито різні сполучники, наприклад: «Він примушує нас вірити, *що обов'язково треба розбиватись до крові, щоб подолати стіну і потрапити сад*» [4, с. 364]; «І знав, *що цієї ночі спатиме солодко, як спить напрацьований чоловік*» [4, с. 340]; «То добре, *що застав тебе тут, бо десь у місті, певно, не впізнав би*» [4, с. 14];

б) сполучниково-сполучнослівні конструкції, у яких ужито різні комбінації сполучників і сполучних слів, наприклад: «Треба довго спілкуватися з людьми, *аби збагнути, що вони говорять*» [4, с. 212]; «Виявилось, *що прийшов той тип, котрий питав колись за моєю жінкою*» [4, с. 13];

в) сполучнослівні конструкції, у яких ужито різні сполучні слова, наприклад: «За моєю спиною спорожніле місто, *куди я незабаром повернуся, побувши свідком наближення катастрофи, що загрожує не лише людям*» [4, с. 352].

Складнопідрядні речення з однорідною супідрядністю – «конструкції, в яких усі підрядні частини однаково пояснюють головну частину в цілому або якийсь один член головної частини» [5, с. 312]. На відміну від інших різновидів багатокомпонентних складнопідрядних речень, такі конструкції містять підрядні частини одного виду. У цих реченнях найчастіше спочатку йде головна частина, а тоді підрядні частини, наприклад: «І знаю, *що так не можна жити, що треба мати або покірність, або силу до руйнування*» [4, с. 13]; «Але нікого нема ні попереду, ні позаду. Лише тьмяне жовте світло, *яке може щомиті згаснути, якого не бачать двоє стареньких сліпих*» [4, с. 227].

У складнопідрядних реченнях з однорідною супідрядністю підрядні частини найчастіше приєднуються до головної за допомогою однакових сполучних засобів: сполучників чи сполучних слів. Так, у прозі Г. Пагутяк знаходимо такі конструкції: «Я плакав і бив себе в груди, *що* моє життя пропаще, *що* ніхто мене не любить» [4, с. 31]; «Але це не означає, *що* у нас немає вияву почуттів, *що* ми не вміємо смутитись або радіти» [4, с. 216] (підрядні частини поєднані за допомогою сполучника *що*); «Я згадала той випадок з дитячих літ, *коли* моє невдоволення сяйнуло крайньої межі, *коли* вже треба кричати» [4, с. 10] (підрядні частини поєднані за допомогою сполучного слова *коли*).

К. Шульжук зазначає, що специфіка складнопідрядних речень з однорідною супідрядністю «полягає в тому, що обов'язковим є тільки підрядний сполучник (сполучне слово), який вживається перед першим підрядним. Сполучники і сполучні слова перед другим і наступними підрядними можуть бути факультативними, і часто їх не вживають» [5, с. 319]. Такі конструкції зустрічаємо у творах Г. Пагутяк, а саме:

− коли підрядні частини поєднані сурядними сполучниками, наприклад: «Хочу до міста, де тепло *і* завжди є електричний струм» [4, с. 31]; «Чекаю ночі, коли завіса розсувається *і* починається нове дійство» [4, с. 7];

− коли зв'язок між підрядними частинами безсполучниковий, наприклад:

«Тебе не існує, *коли в тебе нікого немає, ніхто не пам'ятає про тебе*» [4, с. 361].

Автори підручника «Синтаксис української мови» П.С. Дудик і Л.В. Прокопчук [2] акцентують, що у складнопідрядних реченнях з однорідною супідрядністю в другому і наступних підрядних реченнях мовець може не вживати сполучники підрядності «з метою конденсації (ущільнення, скорочення) висловлюваного; … зв'язок між підрядними частинами у таких випадках виражається за допомогою сполучників сурядності чи безсполучниково» [2, с. 292].

У прозових творах Г. Пагутяк зафіксовано вживання складнопідрядних речень з однорідною супідрядністю тільки з двома підрядними частинами; із трьома і більше не виявлено. Зазначимо також, що такі складнопідрядні речення нерідко виражають емоційний стан людини, тривогу, розпач, хвилювання, наприклад: *«Я плакав і бив себе в груди, що моє життя пропаще, що ніхто мене не любить*» [4, с. 31]; «*Страшно подумати, що ми б не зустрілись сьогодні і я мала б ще стільки холодних порожніх ночей*» [4, с. 30].

Складнопідрядні речення з неоднорідною супідрядністю – «конструкції, у яких підрядні речення різного типу пояснюють один і той самий член або ж усе головне речення чи підрядні речення будь-яких типів пояснюють різні члени головної частини» [5, с. 312].

Вагомою ознакою таких конструкцій є те, що підрядні речення тут є різноструктурні та різнофункціональні. Відповідно виділяють такі чотири різновиди складнопідрядних речень з неоднорідною супідрядністю, які, власне, представлені у творах Г. Пагутяк, а саме:

− коли підрядна частина пояснює зміст усієї головної частини, а друге підрядне пояснює слово в ній, наприклад: «Доню, *коли ти виростеш*, не питай мене, *чого Христос роздягнутий і прибитий до хреста*» [4, с. 238]; «*Якби не цей рік,* я б писала інакше, не озиралась би на тих нещасних людей, *серед яких колись жила*» [4, с. 241];

− коли підрядні частини одного виду пояснюють різні слова у головній частині, наприклад: «Але не сила кігтів і зубів, *яку давала мені нагріта сонцем земля*, а сила, *що просвітлювала зір, вимиваючи з моєї свідомості страх і скутість*» [4, с. 230];

− коли структурно неоднотипні підрядні частини пояснюють різні слова у головній частині, наприклад: «Нехай кожен, *хто має очі*, подивиться на світ і побачить, *скільки бруду, злиднів, спустошень у ньому*, нехай відчує, *що захлинається не водою, а ненавистю, заздрістю, безсилою злобою*» [4, с. 223];

− коли підрядні частини різних видів неоднаково пояснюють усю головну частину, наприклад: «Хлопчик бачив рибу, *яка його не боялась,* птахів, *які від нього не втікали*, мишей, *що радісно пищали, ганяючись одна за одною*» [4, с. 195]; «*Якщо я вийду звідси,* то захочу побачити інших котів, *щоб поспостерігати за вільними істотами, надолужити прогаяне*» [4, с. 216].

У прозових творах Г. Пагутяк зафіксовано вживання багатокомпонентних складнопідрядних

речень з контамінованою (комбінованою) підрядністю, у яких поєднуються різні види підрядності, а саме:

а) послідовна і однорідна супідрядність: «Заплакала нерозумна дитина, *яка не вміє ні ходити, ні брати собі їжу, яка ще більше не розуміє,що діється, ніж я*» [4, с. 226-227]; «Я гадав, *що з ними буде тепліше, сухіше, що про нас не забудуть, коли прийде час сідати на Корабель*» [4, с. 219];

б) неоднорідна супідрядність і послідовна підрядність: «*Але коли я залишусь сам за замкненими дверима*, тоді зникне рука, *яка дає мені їжу, гладить мене, чухає попід шию, щоб зробити нам обом приємність*» [4, с. 212-213]; «*Якби вони побачили себе моїми очима*, то зрозуміли б, *що страх – це справжня катастрофа, більша за ту, яку вони чекають, і якої, можливо, не станеться*» [4, с. 215].

У сучасній лінгвістиці багатокомпонентні складнопідрядні речення, у яких комбінуються різні види супідрядності і підрядність, науковці називають контамінованими структурами. К. Шульжук зазначає, що основними моделями багатокомпонентних складнопідрядних речень є речення з неоднорідною супідрядністю, однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю. Інші моделі, у яких комбінуються названі види, науковець називає *периферійними.*

Як зауважують дослідники, творчість Г. Пагутяк «екзистенціалістська за своєю суттю. У всіх її творах так чи інакше постають проблеми пошуку сенсу буття, самопізнання людини, одвічна самотність особистості, вибір і відповідальність за нього, богошукацтво. Реалізація такої глибинної проблематики зумовлює перенесення акцентів з художньої подієвості, сюжетики на розкриття … духовного світу людини» [3, с. 256]. Зафіксовані у проаналізованих творах багатокомпонентні складнопідрядні речення авторка нерідко вживає для зображення психологічного стану персонажів, їх настрою; наприклад, розпач, пригнічений настрій простежуємо в реченнях: «Я плакав і бив себе в груди, *що моє життя пропаще, що ніхто мене не любить*» [4, с. 31]; «Але клята нудьга гугнявить, *що, навіть якби вона повернулася, ваше життя ішло б так само*» [4, с. 59].

Помічено, що письменниця використовує такі конструкції з емоційно-експресивною метою. У них передано певні емоції, відчуття персонажів, пояснення їх вчинків, мотивація дій («Я чекаю їхнього повернення, *щоб отримати відповідь на деякі запитання і вирішити, що далі робити з хатою, врешті-решт, з моїм побитом тут, позаяк я чужинець*» [4, с. 38]).

У проаналізованих творах Г. Пагутяк багатокомпонентні складнопідрядні речення містять уточнювальну інформацію, зображують певні дії. Авторка часто вживає ці складні конструкції в монологах, описах різних ситуацій, обставин, як наприклад: «Уже з того, *як він зайшов до хати і почав розмову,* не питаючи моєї думки, можна судити, *що він має якусь ціль*» [4, с. 15]; «Чекаю ночі, *коли завіса розсувається і починається нове дійство*» [4, с. 7].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у прозових творах Г. Пагутяк простежено вживання багатокомпонентних складнопідрядних речень різних типів: з послідовною підрядністю, речення із супідрядністю: однорідною та неоднорідною, комбінованою підрядністю. У проаналізованих творах серед виявлених багатокомпонентних складнопідрядних речень домінують трикомпонентні конструкції, найпоширеніші – речення з послідовною підрядністю. Зафіксовано невелику групу речень з контамінованою (комбінованою) підрядністю. Помічено, що Г. Пагутяк вживає такі конструкції із зображальною та емоційно-експресивною метою.

Подальші дослідження вбачаємо у ґрунтовному розгляді мовостилю письменниці, характеристиці образотворення, семантико-синтаксичних параметрів художнього тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2005. 270 с.

2. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.

3. Історія української літератури XX – поч. XXI ст.: навч. посіб.: у 3 т. / за ред. В. І. Кузьменка. Київ: ВЦ «Академія», 2017. Т. 3. 544 с.

4. Пагутяк Г. Захід сонця в Урожі: романи, повісті, оповідання та новели. 2-ге вид., переробл. і доп. Львів: ЛА «Піраміда», 2007. 368 с.

5. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2’367.625:378.1
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.2

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ ТОЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ МІЖМОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

DEVELOPING GRAMMATICAL ACCURACY IN STUDENTS’ UKRAINIAN SPEECH IN THE CONTEXT OF LANGUAGE INTERFERENCE

Берест Т.М.,
orcid.org/0000-0001-8432-8270
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»

У статті досліджено проблему формування граматичної точності українського мовлення студентів у контексті одного з найактуальніших викликів сучасної мовної освіти в Україні – російсько-української інтерференції. Проаналізовано типові граматичні відхилення в письмовому й усному мовленні студентів-нефілологів, зумовлені впливом мови, що тривалий час функціонувала як домінантна у багатьох регіонах країни. Визначено, що найпоширенішими проявами інтерференції є калькування синтаксичних конструкцій, помилки в узгодженні та керуванні, невідповідне вживання прийменників і видо-часових форм дієслів, а також лексико-граматичні кальки, що суперечать нормам сучасної української літературної мови.

Доведено, що причинами таких порушень є не лише недостатнє знання граматичних норм, а й психолінгвістичні чинники – автоматичне перенесення усталених моделей іншої мови та відсутність сформованої навички граматичної рефлексії. Особливу увагу приділено ролі дистанційного навчання, яке, з одного боку, може посилювати інтерференційні впливи через переважання писемних форм спілкування, а з іншого – створює нові можливості для їх подолання завдяки використанню цифрових ресурсів.

У статті запропоновано методичну модель розвитку граматичної точності, що поєднує контрастивний аналіз мовних структур, редагування текстів із навмисно внесеними помилками, вправи на розпізнавання інтерференційних форм, роботу з корпусами української мови та використання інтерактивних платформ. Зазначено, що системна робота з граматичними помилками сприяє підвищенню рівня мовної свідомості, утвердженню української мовної норми в професійному середовищі та формуванню в студентів навичок самоконтролю й відповідального ставлення до якості мовлення.

Ключові слова: інтерференція, інтерференційні форми, інтерфереми, граматична точність, білінгвізм, синтаксис, морфологія, дистанційне навчання.

The article examines the problem of developing grammatical accuracy in Ukrainian student speech within the context of Russian–Ukrainian linguistic interference, which remains one of the most relevant challenges for modern Ukrainian language education. The study analyzes typical grammatical deviations in written and oral language of non-philological students caused by the long-term influence of the Russian language, which functioned as dominant in many regions of Ukraine. The most common manifestations of interference include calquing of syntactic constructions, errors in agreement, incorrect use of prepositions and verbal aspect-tense forms, as well as lexico-grammatical calques that contradict the norms of contemporary Ukrainian literary language.

The research demonstrates that such deviations stem not only from insufficient grammatical competence but also from psycholinguistic factors – automatic transfer of habitual patterns from the dominant language and the absence of developed grammatical reflection. Special attention is given to the role of distance learning, which, while potentially reinforcing interference due to written communication, also opens opportunities for its systematic correction through digital learning tools.

The article proposes a methodological model for improving grammatical accuracy that integrates contrastive analysis of linguistic structures, editing of texts with deliberately inserted mistakes, exercises for recognizing interference forms, the use of Ukrainian language corpora, and interactive online platforms. Systematic work with grammatical interference contributes to the development of linguistic awareness, consolidation of Ukrainian language norms in professional communication, and the formation of students’ self-monitoring and linguistic responsibility.

Key words: interference, interferential forms, interferemes, grammatical accuracy, bilingualism, syntax, morphology, distance learning.

Постановка проблеми. У сучасному україномовному просторі, незважаючи на певне ослаблення впливу російської мови, залишається актуальною проблема мовної інтерференції. Російська мова тривалий час домінувала в багатьох регіонах України та продовжує впливати на мовну поведінку українців сьогодні. Виявлення міжмовних впливів і постійна робота над їх подоланням на сьогодні набуває важливого значення у зв’язку з більшою увагою україномовної спільноти до проблем національної самобутності української мови. Дистанційне навчання відкриває нові можливості для подолання інтерференції, зокрема через інтеграцію електронних лексико-граматичних трена-

жерів, автоматизованих систем перевірки помилок, електронних корпусів мови та платформ на базі штучного інтелекту, що дають змогу здійснювати швидкий зворотний зв'язок і формувати індивідуальні траєкторії навчання [1; 2].

Російсько-українська інтерференція досить регулярно виявляється в граматичних структурах, що формуються під впливом російської мови. Граматична інтерференція виникає, коли «правила розміщення, погодження, вибору чи зміни граматичних одиниць системи одної мови застосовують до подібних ланцюжків елементів іншої мови» [10, с. 36]. На підставі формальної схожості чи функцій ототожнюють морфеми, синтаксичні конструкції, граматичні категорії двох мов.

Спостереження за усним мовленням студентів, аналіз письмових робіт свідчать про поширеність таких явищ, як калькування синтаксичних конструкцій, неправильне граматичне узгодження, помилки при дієслівному керуванні, некоректні граматичні форми частин мови, а також використання інших граматичних моделей, що суперечать нормам української літературної мови. Особливо це стосується мовлення студентів, які навчаються використовувати українську мову як інструмент професійної комунікації, але ще не мають достатнього рівня граматичної чутливості. Граматична інтерференція в контексті професійно орієнтованого навчання української мови, особливо в умовах дистанційної освіти, залишається важливим питанням. Актуальним є не лише опис типових на сьогодні в студентському мовленні граматичних відхилень, а й розроблення методичних засобів їх подолання, адаптованих до сучасних освітніх технологій і цифрових форматів навчання.

Отже, актуальність проблеми зумовлена необхідністю створення методичної моделі, яка б ураховувала когнітивні та соціолінгвістичні чинники інтерференції, поєднувала традиційні форми навчання з цифровими технологіями та сприяла формуванню граматичної компетентності студентів у реальних умовах двомовності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мовної інтерференції має давню традицію в лінгвістиці, починаючи від класичних праць У. Вайнрайха [10], який уперше системно описав міжмовні впливи в умовах двомовності. Подальший розвиток концепції інтерференції відбувався в межах психолінгвістичних і когнітивних підходів (Е. Гаард, Л. Селінкер, М. Одлін), де наголошувалося, що міжмовні перенесення є не лише відхиленнями від норми, а й закономірними проявами мисленнєвої стратегії білінгва [3; 8].

Сучасні дослідження мовної інтерференції демонструють зростання міждисциплінарного підходу до цієї проблеми. Лінгвісти (І. Гамерська, В. Шелудько, О. Сніжко, Н. Матвєєва) [3; 9; 7; 6] акцентують увагу на структурних і функціональних аспектах інтерференції, зокрема на граматичних моделях, що закріплюються в мовленні білінгвів. Психолінгвістичні праці (Л. Калініна, Т. Єщенко) розглядають інтерференцію як результат взаємодії мовних систем у свідомості мовця.

Соціолінгвістичні дослідження (О. Тараненко, О. Демська-Кульчицька, Л. Масенко) зосереджуються на впливі мовного середовища, престижності мови, а також на комунікативних практиках поширення інтерференційних явищ.

Окрему групу становлять праці, у яких досліджено граматичну інтерференцію. У роботах Х. Павлюк, Л. Панчук, О. Бородай, Л. Калініної увагу зосереджено на морфологічних і синтаксичних відхиленнях у мовленні студентів, держслужбовців, а також у мові ЗМІ. Дослідники виокремлюють типові помилки узгодження, керування, випадки калькування російських конструкцій, а також виявляють зв'язок між інтерференційними проявами та низьким рівнем мовної рефлексії.

У сучасних студіях зростає також інтерес до когнітивного аспекту інтерференції, у якому міжмовні помилки трактують як результат міжсистемної конкуренції мовних моделей у свідомості мовця (Т. Єщенко, О. Сніжко). Цей підхід дозволяє розглядати інтерференцію не лише як недолік мовлення, але і як механізм адаптації мовця в полілінгвальному середовищі.

Меншою мірою науковці приділяють увагу дидактичному виміру проблеми. Попри значну кількість теоретичних напрацювань, дослідження російсько-української граматичної інтерференції в умовах дистанційного навчання залишаються поодинокими.

Саме тому важливим завданням є поєднання структурного аналізу мовних помилок із практичними рішеннями для освітнього процесу – створення системи вправ, електронних тренажерів і засобів діагностики, які будуть сприяти усвідомленому засвоєнню граматичних норм української мови.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення типових проявів граматичної російсько-української інтерференції в студентському мовленні та розробка ефективних методичних рішень для її подолання в умовах дистанційного навчання мови професійного спрямування.

Методи дослідження: контрастивний аналіз граматичних структур, метод аналізу помилок,

анкетування студентів, педагогічне спостереження, елементи дискурс-аналізу, а також апробація комплексу вправ у дистанційних курсах з української мови.

Виклад основного матеріалу. Сучасна лінгводидактичні ситуація в Україні характеризується активним переходом до змішаних і дистанційних форм навчання, що зумовлює потребу перегляду традиційних підходів до формування мовної компетентності студентів. В умовах онлайн-взаємодії викладач і студент опиняються в зміненому комунікативному середовищі, де письмові форми спілкування (чати, форуми, електронні тести, дистанційні модулі) часто переважають над усним мовленням. Це спричиняє не лише технічні, а й лінгвопсихологічні труднощі, зокрема зростання кількості інтерференційних помилок, що виникають через автоматичне перенесення граматичних моделей звичної мови в новий мовний контекст.

Російсько-українська граматична інтерференція має системний характер, адже закріплюється в свідомості мовця внаслідок багаторічного функціонування в одному суспільстві двох мов. У студентському середовищі це виявляється у відтворенні конструкцій, калькованих з російської мови: у вживанні прийменників *по, із-за* у невластивих контекстах (*по причині, за виключенням, із-за непорозуміння*), неправильному узгодженні числівників з іменниками (*три студента, два малюнка*), уживанні невідповідних відмінкових форм (*по завданням, дякую вас*). Такі помилки не лише відображають міжмовний вплив, а й свідчать про недостатню сформованість граматичної рефлексії – уміння свідомо оцінювати правильність уживаних форм.

У процесі аналізу письмових робіт та усних відповідей (зокрема й виступів на засіданнях різних гуртків, на конференціях) студентів різних гуманітарних спеціальностей було виявлено, що граматична інтерференція має стійкий, повторюваний характер і охоплює кілька рівнів мовної системи – морфологічний, синтаксичний і словотвірний. Її прояви зумовлені насамперед автоматичним перенесенням граматичних моделей російської мови, з якою більшість студентів перебуває в тривалому контакті.

До найбільш поширених морфологічних помилок належать:

− неправильне вживання роду іменників, спільних для двох мов чи співвідносних за формою (*біль, собака, ступінь, степінь, дріб, літопис, нежить, поступ, путь* та ін.);

− помилкові закінчення в іменників 2 відміни в місцевому відмінку множини (*по партам, по запитанням, по вікнам, по планам, по факультетам*);

− порушення норм у закінченнях родового відмінка іменників 2 відміни (*університета, факультета, деканата, банка* та ін.);

− невідмінювання українських чоловічих прізвищ на *–ко* та приголосний;

− використання коротких форм прикметника (*добр, весел, згоден, бадьор*) – таке порушення граматичної норми останнім часом трапляється рідше;

− неправильне утворення й використання форм ступенів порівняння прикметника (*кращий друг, самий відповідальний, він вищий Степана, аудиторія ширше за коридор* та ін.)

− порушення узгодження числівників з іменниками (два студента, три працівника).

− уживання російських дієслівних форм (*давай напишемо, ми точно зробим, даш йому завдання, нервую перед іспитом, ростуча квітка, стоя біля дошки, писавший відповідь*).

Ці помилки вказують на домінування російських граматичних моделей і брак сформованої внутрішньої системи граматичних опозицій української мови.

Синтаксичні відхилення є не менш помітними та мають такі типові прояви:

− калькування російських прийменникових конструкцій (по причині, по мірі, по відношенню до, *по прибутті, згідно розкладу*);

− порушення мовних норм при дієслівному керуванні (*дякувати вас, наслідувати комусь, перекладати на англійську, зраджувати комусь*).

Словотвірна й морфемна інтерференція трапляється досить часто в усному мовленні. Серед каль ок і гібридних утворень:

− творення віддієслівних іменників на означення процесу дії з суфіксом *-к-* (*доставка, посадка, розноска, вичитка*);

− використання кальок з елементом *-подібний* (*серцеподібний, кулеподібний*);

− уживання назв посад, професій із суфіксами *–уч (юч)* та (*завідуючий, командуючий, керуючий*);

− неправильне утворення імен по батькові (*Яковлевич, Миколайовна, Іллінічна*).

Дослідження студентських відповідей та анкетування здобувачів освіти засвідчили, що більшість респондентів не усвідомлюють походження своїх мовних помилок. Інтерференційні форми мовці сприймають як природні чи розмовні, що ускладнює самокорекцію. Стійкість інтерферен-

ційних сполук пояснюємо ефектом автоматизму мовлення: звичні граматичні схеми активізуються швидше, ніж нові, правильні.

За дистанційної форми навчання, де спілкування частіше має письмовий формат, інтерференційні помилки в студентському середовищі поширюються ще й через наслідування.

Для системного подолання граматичної інтерференції доцільно поєднувати контрактивний і комунікативний підходи. Ефективними видаються такі методичні прийоми:

− вибір серед конструкцій граматично правильних одиниць («Підкресліть/випишіть правильні сполуки», «Випишіть номери правильних сполук»);

− зіставлення граматичних структур обох мов у вигляді таблиць співвідносних одиниць («Було – стало»);

− редагування текстів із навмисне внесеними інтерференційними помилками;

− виконання вправ на переклад і перефразування («Запиши без кальок»);

− автоматизовані тести й вправи в дистанційних курсах (використання платформ LearningApps, Quizlet, Google Forms);

− робота з корпусами української мови для самостійної перевірки нормативності й частоти вживання форм;

− інтерактивні завдання з елементам и гейміфікації, що підвищують мотивацію та знижують страх перед помилками;

− щоденні тести в Телеграм-каналі, які дозволяють закріпити навички правильного використання граматичних форм.

Дистанційні курси з української мови за професійним спрямуванням та української мови для перекладачів дають можливість об'єднати й упорядкувати значну кількість матеріалу – від теоретичного матеріалу про граматичні особливості мови та їхню відмінність від особливостей інших мов до тестів і вправ для відпрацювання навичок граматично правильного письма й усного мовлення. У межах дистанційних курсів студенти можуть також проходити «граматичну самодіагностику» й отримувати автоматичні підказки (коментарі до відповідей у завданнях) та пояснення викладача.

Отже, граматична інтерференція в мовленні студентів є наслідком тривалого функціонування двомовного середовища та браку системної роботи над граматичними нормами. Найпоширенішими видами граматичних відхилень залишаються калькування, порушення узгодження (рід іменника, неправильне вживання прийменників, заміна видо-часових форм дієслів, механічне перенесення синтаксичних моделей. Такі помилки часто автоматизуються й закріплюються як звичні мовні схеми.

Подолання граматичної інтерференції можливе лише через цілеспрямовану методичну підтримку, яка поєднує усвідомлення граматичних закономірностей, регулярне тренування мовної уваги та використання цифрових засобів навчання. Результати педагогічного спостереження засвідчили, що інтерференцію можна цілеспрямовано долати, якщо навчальний процес поєднує контрастивний аналіз граматичних структур української та російської мов; усвідомлену роботу над помилками через редагування й порівняння конструкцій; активне використання цифрових ресурсів – мовних корпусів, інтерактивних тренажерів, онлайн-тестів; індивідуалізовані форми роботи, які враховують рівень мовної підготовки студентів. Важливо також розвивати в студентів навички самоконтролю, рефлексії та вміння розпізнавати інтерференційні впливи.

Запропонована методика, що поєднує традиційне пояснення граматичних правил із цифровими інструментами, довела свою ефективність у дистанційному форматі. Вона сприяє розвитку граматичної чутливості, уміння самостійно виявляти інтерференційні помилки та свідомо дотримуватися норм української літературної мови в академічному й професійному спілкуванні.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у розробленні модульних дистанційних курсів, спрямованих на діагностику та корекцію граматичних помилок різного типу, а також у створенні електронних словників граматичних труднощів для української мови. Такі розробки можуть стати важливим інструментом формування нової культури мовлення в українській освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берест Т. М., Помазан І. О. Використання дистанційних форм навчання: досвід кафедри українознавства ХГУ «НУА». Проблеми освіти : наук. зб., 2013. Вип. 77. Ч. 1. С. 23–30.

2. Берест Т. М., Шумейко О. А. Дистанційне навчання мови: еволюція взаємозалежності між навчальним закладом і викладачем у нових умовах. Зміни векторів взаємозалежності : матеріали конф. (Харків, 7 лют. 2025 р.). Харків : ХГУ «НУА», 2025. С. 112–116.

3. Гамерська І. І. Явище інтерференції у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Львівський філологічний часопис, 2023. № 14. С. 21–28. DOI https://doi.org/10.32447/2663-340X-2023-14.3

4. Демська-Кульчицька О. Реєстр репресованих слів. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: документи і матеріали. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005.

5. Кузьменко В. Г. Граматична інтерференція у професійно орієнтованій комунікації та перекладі. Науковий вісник Херсонського державного університету: Германістика та міжкультурна комунікація, 2017. № 1. С. 25–30.

6. Матвєєва Н. Р. Мовна поведінка столичних держслужбовців. Мова: класичне – модерне – постмодерне, 2020. Вип. 5. С. 39–51. DOI: https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2019.5.39-51

7. Snizhko N. The theory of bilingual education: a retrospective of the conceptual apparatus. In: Modern educational strategies under the influence of the development of the information society and European integration : Scientific monograph. Riga, Latvia, 2024. P. 417–439.

8. Черемська О. С. *Лексична та граматична інтерференція в сучасній українській літературній мові як наслідок українсько-російського білінгвізму (на матеріалі преси Харківщини 50–80-х років ХХ ст.)* : дис. … канд.. філол.. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 190 с.

9. Шелудько В. Інтерференція в мовленні держслужбовців на тлі їхньої мовної свідомості. Мова: класичне – модерне – постмодерне : зб. наук. праць. Київ : Дух і Літера, 2017. Вип. 3. С. 249–258.

10. Weinreich U. Languages in Contact: Findings and Problems. New York, 1953. 149 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'367.4:001.891
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.3

СИНТАКСИЧНЕ СПРОЩЕННЯ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

SYNTACTIC SIMPLIFICATION AS A CONDITION FOR EFFECTIVE SCIENTIFIC COMMUNICATION

Біловус Л.І.,
orcid.org/0000-0003-4882-4511
доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету

Яблонська Н.М.,
orcid.org/0000-0002-5790-1526
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету

Шиманська В.П.,
orcid.org/0009-0006-3711-4134
викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету

У статті розглянуто проблему зрозумілості наукового тексту як ключової умови ефективної комунікації в сучасному академічному дискурсі. Зосереджено увагу на синтаксичному спрощенні як механізмі підвищення когнітивної прозорості та інклюзивності наукового мовлення. Актуальність дослідження зумовлена тенденціями до демократизації наукового знання, поширення міждисциплінарних комунікацій. Наголошується, що традиційна синтаксична складність наукових текстів (наявність громіздких складнопідрядних конструкцій, номіналізацій, пасивних форм і вставних елементів) створює бар'єри для сприйняття та засвоєння інформації, особливо серед студентів і молодих дослідників. На основі аналізу лінгвістичних, когнітивних і комунікативних підходів визначено принципи побудови зрозумілого наукового висловлення, серед яких – логічна послідовність, структурна узгодженість, синтаксична економність і прагматична релевантність. У роботі обґрунтовано, що синтаксичне спрощення не знижує рівня науковості, а, навпаки, забезпечує точність і ясність викладу, сприяє формуванню культури «ясного письма» та відкритості академічної комунікації.

У дослідженні розглянуто основні прийоми синтаксичного спрощення: розщеплення багатокомпонентних речень, усунення надлишкових вставок, заміна пасивних конструкцій активними, зменшення кількості номіналізацій, стандартизація порядку слів і використання паралельних конструкцій. Зауважено, що застосування цих прийомів сприяє формуванню інклюзивного наукового простору, у якому знання стають доступними для ширшої аудиторії. Особливу увагу приділено педагогічному аспекту: оптимізація синтаксичних структур у навчальних текстах підвищує ефективність засвоєння матеріалу та розвиває навички зрозумілого письма.

Аргументовано, що синтаксичне спрощення є не лише технічним редагуванням, а комплексним когнітивно-комунікативним процесом, який забезпечує баланс між науковою точністю та зрозумілістю викладу. У роботі обґрунтовано, що тенденція до спрощення синтаксису відповідає сучасним вимогам інклюзивної та демократичної науки, формує нову комунікативну етику академічного письма і сприяє розвитку культури наукового мислення, орієнтованого на ефективний діалог і взаєморозуміння.

Ключові слова: синтаксичне спрощення, академічне письмо, комунікативна ефективність, інклюзивність; структура речення, культура ясного письма; науковий дискурс.

The article discusses the problem of scientific text comprehensibility as a key condition for effective communication in modern academic discourse. It focuses on syntactic simplification as a mechanism for increasing the cognitive transparency and inclusiveness of scientific discourse. The relevance of the study is determined by trends toward the democratization of scientific knowledge and the spread of interdisciplinary communication. It is emphasized that the traditional syntactic complexity of scientific texts (the presence of cumbersome complex sentences, nominalizations, passive forms, and inserted elements) creates barriers to the perception and assimilation of information, especially among students and young researchers. Based on the analysis of linguistic, cognitive, and communicative approaches, the principles of constructing understandable scientific statements have been identified, including logical sequence, structural consistency, syntactic economy, and pragmatic relevance. The paper argues that syntactic simplification does not reduce the level of scientificity but, on the contrary, ensures accuracy and clarity of presentation, contributes to the formation of a culture of "clear writing" and openness of academic communication.The study examines the main techniques of syntactic simplification: splitting multi-component sentences, eliminating redundant insertions, replacing passive constructions with active ones, reducing the number of nominalizations, standardizing word order, and using parallel constructions. It has been noted that the use of these techniques contributes to the formation of an inclusive scientific space in which knowledge becomes accessible to a wider audience. Particular attention is paid to the pedagogical aspect: optimizing syntactic structures in educational texts

increases the effectiveness of material assimilation and develops clear writing skills. It is argued that syntactic simplification is not just technical editing, but a complex cognitive-communicative process that ensures a balance between scientific accuracy and clarity of presentation. The work substantiates that the trend toward simplifying syntax meets the modern requirements of inclusive and democratic science, forms a new communicative ethic of academic writing, and contributes to the development of a culture of scientific thinking oriented toward effective dialogue and mutual understanding.

Key words: syntactic simplification; academic writing; communicative effectiveness; inclusiveness; sentence structure; culture of clear writing; scientific discourse.

Постановка проблеми. У сучасному науковому дискурсі питання доступності наукових текстів стає все більш актуальним. Інтенсивний розвиток науки, зростання обсягів академічної літератури та глобалізація наукового обміну роблять необхідним використання текстів, які не лише містять точні наукові дані, але і є зрозумілими для максимально широкого кола читачів. Наукові тексти традиційно характеризуються високим рівнем синтаксичної складності, що зумовлює труднощі у їхньому сприйнятті навіть для фахівців у відповідній галузі. Довгі складнопідрядні речення, численні вставні конструкції, абстрактні терміни та синтаксичні ланцюжки значної довжини часто ускладнюють процес комунікації. Наукові тексти потребують підвищеної концентрації уваги, здатності до аналітичного мислення та вміння виділяти головне серед множини додаткових деталей. Проблемою є складність наукової мови, яка часто відзначається високою спеціалізацією, насиченістю термінами та формальністю. Хоча ці риси забезпечують точність і ясність у конкретній галузі, вони водночас можуть ускладнювати сприйняття та обмежувати доступність текстів. Науковці, викладачі та студенти нерідко зіштовхуються з труднощами при читанні наукових матеріалів, що може перешкоджати поширенню знань і розвитку науки загалом.

У зв'язку з цим виникає потреба в синтаксичному спрощенні, що є однією з ключових стратегій підвищення доступності наукового дискурсу. Синтаксичне спрощення передбачає перетворення складних конструкцій у простіші, більш зрозумілі форми без втрати точності та наукової коректності. Воно полягає у поділі надмірно довгих речень на прості, усуненні надлишкових вставок, заміні пасивних форм активними, спрощенні абстрактних термінів та упорядкуванні логічної послідовності викладу. Метою таких трансформацій є зменшення когнітивного навантаження на читача, підвищення швидкості сприйняття інформації та забезпечення широкого доступу до наукового знання. Дослідження синтаксичного спрощення допоможе підвищити ефективність наукової комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки проблема зрозумілості наукового тексту та синтаксичного спрощення як умови ефективної комунікації активно привертає увагу сучасних лінгвістів, психологів і фахівців з академічного письма. Науковці аналізують закономірності побудови логічно цілісного, структурно впорядкованого та комунікативно ефективного висловлення, що поєднує наукову точність зі зрозумілістю викладу. Зокрема, О. Маленко детально аналізує риторичні структури наукових статей у різних дисциплінах. Дослідження науковиці надає цінні відомості щодо правил організації наукового письма та пропонує практичні рекомендації для науковців, які прагнуть удосконалити навички написання текстів. Окрему увагу приділяють ролі метадискурсу в науковому письмі І. Варнавська, О. Красовська та Л. Боть. Науковці аналізують використання метадискурсу авторами для організації тексту, залучення читачів та керування потоком інформації.

Внесок у розвиток проблематики зрозумілості наукового тексту та його жанрового аналізу зробили також Н. Писарська, М. Заверюценко та М. Лухіна. Дослідники наголошують, що наукове письмо охоплює не лише подання даних, але й стратегічне позиціювання дослідження у межах наявного масиву знань, підкреслюють необхідність детального вивчення функціонування мови в різних наукових спільнотах [1, с. 63].

Також у працях М. Заверюценко, М. Лухіної, Н. Писарської [2], П. Селігея [3], І. Холявко [4] ґрунтовно досліджено структурно-синтаксичні особливості наукового тексту. Учені наголошують на логіко-композиційній організації наукового висловлення, широкому використанні складних синтаксичних конструкцій, перевазі безособових та узагальнено-особових речень, а також на частотності термінологічних зворотів, що забезпечують точність, об'єктивність і наукову нейтральність викладу. Ці дослідження мають практичне значення для викладання наукового письма, демонструючи, що ефективне застосування синтаксичних конструкцій підвищує зрозумілість тексту та сприяє залученню ширшої аудиторії.

Попри значні досягнення у сфері лінгвістичних досліджень, низка аспектів, зокрема проблема синтаксичного спрощення наукового тексту, залишається малодослідженою. Необхідність

переосмислення підходів до побудови зрозумілого наукового висловлення зумовлена тенденціями до демократизації та інклюзивності наукової комунікації, орієнтованої на розширення кола адресатів.

У статті здійснено спробу проаналізувати основні принципи побудови зрозумілого тексту в науковій комунікації крізь призму синтаксичного спрощення як ефективного інструменту підвищення доступності змісту. Осмислено роль синтаксичної організації висловлення у формуванні чіткості, логічності та послідовності наукового мовлення. Проаналізовано типові синтаксичні моделі, що сприяють зменшенню структурної складності тексту без втрати наукової точності та змістової насиченості. Простежено взаємозв'язок між синтаксичною оптимізацією, інклюзивністю та демократизацією сучасного академічного дискурсу. Продемонстровано, що застосування принципів синтаксичного спрощення не лише підвищує ефективність комунікації, а й сприяє формуванню культури зрозумілого письма в межах наукового стилю.

Постановка завдання. З'ясувати роль синтаксичного спрощення у формуванні зрозумілого наукового тексту як складника ефективної комунікації, проаналізувавши принципи та прийоми оптимізації синтаксичних конструкцій у сучасному науковому дискурсі як прояв тенденції до демократизації й інклюзивності наукового мовлення.

Виклад основного матеріалу. У сучасному гуманітарному знанні спостерігається підвищений інтерес до проблем зрозумілості тексту та ефективності комунікації. Динаміка інформаційних процесів, інтенсивне поширення знань через цифрові платформи та розвиток публічної науки актуалізують потребу у доступному, прозорому, логічно структурованому викладі наукового матеріалу. Синтаксичне спрощення в цьому контексті постає не лише як технічний прийом редагування, а як важливий когнітивно-комунікативний механізм, що забезпечує зрозумілість, інклюзивність і результативність наукового дискурсу. Зрозумілий науковий текст – це не лише формально правильний, а й комунікативно ефективний мовний продукт. Його лінгвістична організація має сприяти адекватному декодуванню інформації адресатом, незалежно від рівня його підготовки. Тому можемо стверджувати, що синтаксичне спрощення постає необхідною умовою реалізації принципу інклюзивності в сучасній науковій комунікації.

У сучасному академічному дискурсі дедалі більшого значення набуває вміння формулювати думки грамотно, логічно й зрозуміло, що зумовлює необхідність глибокого опанування принципів побудови доступного тексту. Вивчення принципів синтаксичного спрощення сприяє формуванню здатності створювати тексти, що поєднують точність і ясність викладу, логічну послідовність та відсутність двозначності, забезпечуючи при цьому комунікативну ефективність. Як слушно зазначає Г. С. Онуфрієнко, науковий текст наочно демонструє використання морфолого-синтаксичних і лексико-граматичних конструкцій у їхньому «природному» контексті для відтворення наукових концептів. Він постає взірцем монологічного наукового мовлення та слугує основою, на якій формується власне наукове висловлювання [5, с. 21].

Синтаксична оптимізація виступає одним з основних чинників зрозумілості наукового мовлення. Спрощення передбачає відмову від надмірно ускладнених конструкцій, нераціонального використання відокремлених членів речення чи надлишкових підрядних структур, що ускладнюють сприйняття тексту. Використання простіших синтаксичних моделей не знижує рівня науковості висловлення, а, навпаки, підвищує його інформативність і доступність, наближаючи мову науки до принципів інклюзивної комунікації [6].

Особливої ваги це набуває у процесі навчання майбутніх фахівців, оскільки складність наукових текстів часто зумовлюється насиченістю спеціальної термінології, абстрактними поняттями та громіздкими синтаксичними побудовами. Раціональний добір навчального матеріалу має ґрунтуватися на критеріях змістової доцільності, доступності та зв'язку з фаховими дисциплінами. Тексти, що використовуються у навчальному процесі, повинні не лише відображати сучасний стан науки, а й слугувати засобом формування культури зрозумілого письма. У навчальних закладах цю функцію може виконувати тьютор, який може адаптувати тексти відповідно до індивідуальних особливостей здобувача освіти. Оптимізовані тексти допоможуть ефективніше засвоювати матеріал і водночас сформують навички ясного та раціонального письмового висловлення. Адже науковий текст у цьому контексті виконує подвійну функцію: з одного боку, є джерелом актуальної інформації, з іншого – виступає моделлю синтаксичної організації, що демонструє принципи побудови логічного й структурно узгодженого висловлення [1, с. 62-63].

Зміст, синтаксична структура та ступінь складності тексту безпосередньо впливають на процес засвоєння знань, комунікації, на розвиток уміння

дотримуватися об'єктивності, безособовості, точності й водночас комунікативної прозорості мовлення. Синтаксичне спрощення є не лише технічним прийомом оптимізації структури наукового висловлення, а й важливим компонентом методики навчання академічного письма, що спрямоване на формування культури зрозумілої, ефективної та інклюзивної комунікації.

Проблема зрозумілості тексту розглядається сучасною лінгвістикою у зв'язку з когнітивними можливостями адресата та прагматичною настановою автора. Текст є комунікативно завершеною одиницею, що має властивості когерентності, когезії, інформативності, ситуативності й інтенційності. У межах цих параметрів зрозумілість постає як інтегральна ознака якісного тексту, що забезпечує гармонію між структурою, змістом і комунікативною метою. Синтаксична організація тексту безпосередньо впливає на процеси сприйняття й осмислення інформації, надмірна синтаксична складність ускладнює обробку інформації в короткочасній пам'яті. У наукових текстах частими є розгорнуті складнопідрядні конструкції, численні вставні фрази, номіналізації, що створюють перешкоди для сприйняття [7, с. 127].

Сучасні тенденції до демократизації та інклюзивності наукової мови вимагають переосмислення традиційної складності академічного письма. Зрозумілість стає не маркером спрощення, а показником зрілості наукового мислення, здатного передати складні ідеї у доступній, логічній формі. Комунікація у сучасному світі, насиченому інформаційними потоками, потребує максимальної ясності, лаконічності та структурної логіки. Складні синтаксичні конструкції, перевантажені другорядними членами, ускладнюють процес сприйняття повідомлення, знижують ефективність взаємодії та створюють перешкоди для розуміння навіть у межах професійних спільнот. Натомість синтаксичне спрощення виступає як засіб підвищення комунікативної прозорості – воно дає змогу сконцентрувати увагу на змісті, а не на формі, забезпечити точну передачу думки без смислових викривлень і надмірної когнітивної напруги [6].

Особливої ваги у цьому контексті набуває осмислення внутрішньої побудови речення. Компонентний склад висловлення повинен бути організований так, щоб відображати природну логіку мислення і послідовність передачі інформації. Характер мовленнєвої діяльності визначає добір, комбінування та вербалізацію мовних засобів, і тому структура речення має підпорядковуватися не лише граматичним правилам, а й прагматичній меті – досягненню розуміння. Кожен елемент синтаксичної системи виконує комунікативну функцію, забезпечуючи зв'язок між мовцем і адресатом, а отже, впливає на якість спілкування загалом.

Синтаксично оптимізоване мовлення характеризується високою інформаційною щільністю, логічною послідовністю і прагматичною точністю. Саме такі ознаки забезпечують ефективну взаємодію в сучасних умовах інформаційного суспільства, де швидкість і точність передачі повідомлення є вирішальними для успішного комунікативного акту.

До основних принципів синтаксичного спрощення належать заміна віддієслівного іменника дієприслівниковим зворотом або підрядним реченням. Наприклад, «До спрощення: Після прибуття до Києва представники консульства США відвідали музей Лесі Українки» можна замінити на «Прибувши до Києва, представники консульства США відвідали музей Лесі Українки» або «Коли представники консульства США прибули до Києва, вони відвідали музей Лесі Українки». У цьому випадку заміна номіналізованої форми на дієприслівник або підрядне речення робить висловлення більш динамічним та прозорим для сприйняття.

Також поширеним явищем є розщеплення складного багатокомпонентного речення на два, три прості. Наприклад, складне речення «Враховуючи той факт, що розвиток сучасних технологій здійснюється під впливом багатьох факторів, включаючи соціально-економічні, політичні та культурні аспекти, виникає необхідність адаптації наукових методів для забезпечення більшої ефективності досліджень» може бути перетворене на прості речення: «Сучасні технології розвиваються під впливом багатьох факторів. До них належать соціально-економічні, політичні та культурні аспекти. Через це наукові методи потребують адаптації для підвищення ефективності досліджень». У цьому випадку розщеплення зменшує рівень підрядності та навантаження на робочу пам'ять реципієнта, підвищує читабельність тексту.

Доцільною є заміна пасивних форм активними там, де це не порушує стилістичних норм наукового тексту. Наприклад, речення «Проєкт було завершено» краще перебудувати таким чином: «Команда завершила проєкт». Заміна пасиву на актив дозволяє вказати виконавця дії й полегшує розуміння логічних зв'язків, у фахових текстах це часто підвищує прозорість.

Також до синтаксичного спрощення належить редукція підрядних речень із підрядним означальним та складними синтаксичними конструкціями. Наприклад, речення «Книга, яка була видана торік і в якій детально розглядається методика експерименту, що застосовується в лабораторії, отримала багато відгуків» можна переробити на більш компактне: «Книга, видана торік з детальним описом методики експерименту в лабораторії, отримала багато відгуків». У другому варіанті зміст речення більш цілісний.

Ефективним у синтаксичній оптимізації є усунення надлишкової координації. Наприклад, речення «Він підготував звіт, написав доповідь, провів аналіз даних і підготував презентацію, яка була показана на конференції» слід перебудувати у кілька простих: «Він підготував звіт і доповідь. Також провів аналіз даних і підготував презентацію для конференції». Як бачимо, заміна важкої координації на кілька логічно пов'язаних речень знижує синтаксичну складність.

Варіантом синтаксичної оптимізації є також декомпозиція довгих іменникових груп. Наприклад, речення «Проведення аналізу результатів дослідження виявило низку неточностей», можна оптимізувати знизивши кількість номінацій: «Аналіз результатів дослідження виявив низку неточностей» або «Ми проаналізували результати дослідження і виявили низку неточностей». Оптимізований варіант підвищує динамічність і зрозумілість наукового тексту.

До поширених видів синтаксичного спрощення належать виключення або інтеграція вставних конструкцій для уникнення розриву головного змісту. Наприклад, речення «Цей метод, що був розроблений нашою групою у 2018 році, дозволяє скоротити час обробки даних» слід оптимізувати таким чином: «Метод, розроблений нашою групою у 2018 році, дозволяє скоротити час обробки даних». Структура другого речення більш органічна, зміст сприймається легше.

Інколи труднощі виникають і під час сприйняття змісту складних конструкцій. До прикладу, речення *«Але є люди, обділені долею, немає дітей або розлетілися по світу, і на схилі літ пліч-о-пліч зі своєю старістю, хворобами та життєвими проблемами залишаються самі»* доцільніше перебудувати на складне речення з підрядною означальною частиною: *«Але є люди, обділені долею, у яких немає дітей, тому на схилі літ вони залишаються самі зі своєю старістю, хворобами та життєвими проблемами»* [8, с. 103].

До синтаксичної оптимізації належить перестановка структурних елементів речення. Наприклад, зміст речення «***У період дослідження було виявлено численні розбіжності в протоколах» сприйматиметься простіше, якщо звучатиме так: «Дослідження виявило численні розбіжності в протоколах».***

Важливо зауважити, що синтаксичне спрощення не означає втрату змісту або зниження наукової цінності тексту. Це методологічний інструмент підвищення ефективності передачі знання. Простота мови не є стилістичним спрощенням, а функціональною оптимізацією наукового висловлювання [9,с. 50]. Доступність наукового тексту має не лише когнітивне, а й економічне та соціальне значення. Зручний, зрозумілий текст скорочує час на його опрацювання та підвищує швидкість засвоєння інформації. У міжнародних наукових проєктах, де учасники володіють мовою на різних рівнях, синтаксичне спрощення є основним фактором комунікаційної ефективності. Соціокультурний аспект оптимізації речень полягає у забезпеченні широкого доступу до наукового знання. Надто складні тексти обмежують коло читачів, цей аспект робить наукову інформацію вузькопрофільною. Оптимізація синтаксису сприяє формуванню більш відкритого та інклюзивного наукового дискурсу, підвищує рівень освіченості та підтримує демократизацію доступу до знань більш широкої аудиторії.

Ефективна комунікація у будь-якій сфері – науковій, професійній, освітній чи суспільній – залежить від здатності мовця адаптувати синтаксичну форму до потреб адресата. Сучасна комунікативна парадигма вимагає від мовця не просто говорити грамотно, а говорити зрозуміло, логічно і переконливо. Синтаксичне спрощення в цьому сенсі є проявом мовної відповідальності, культури спілкування та прагнення до взаєморозуміння як головної мети будь-якого комунікативного акту.

Висновок. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що синтаксична оптимізація є однією з основних принципів ефективної комунікації, який визначає якість та результативність мовленнєвої взаємодії. Серед найуживаніших прийомів спрощення – розщеплення складних речень на прості, усунення вставних конструкцій, заміна пасивних форм активними, уникнення номіналізацій, стандартизація порядку слів та використання паралельних конструкцій. Ці засоби забезпечують узгодженість синтаксичної структури із закономірностями когнітивного сприйняття. Інклюзивність у сучасному науковому дискурсі передбачає відкритість знань для широкого кола читачів – не лише фахівців, а й студентів, практиків, представників інших дисциплін. Синтаксичне

спрощення сприяє реалізації цієї мети, оскільки усуває мовні бар'єри, забезпечуючи рівний доступ до змісту. Воно формує культуру «ясного письма». Такий підхід не знижує наукової вартості тексту, а навпаки – підвищує якість комунікації, створюючи умови для міждисциплінарного діалогу та суспільної довіри до науки.

Зрозуміла комунікація неможлива без логічного й структурно узгодженого синтаксису. Чітка побудова речення допомагає адресату швидко орієнтуватися в ієрархії смислових елементів, визначати головне і другорядне, прогнозувати семантичні зв'язки між частинами висловлення. У цьому сенсі синтаксичне спрощення стає механізмом управління увагою адресата: воно концентрує смислову енергію висловлення, усуває неоднозначність і підтримує когерентність комунікативного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гарбар М., Навчук Г., Хававчак О. Лінгвопоетика наукового дискурсу: аналіз мовних засобів побудови наукових текстів. *Лінгвістичні студії*, 2024. Випуск 48. С. 61–72. URL: https://doi.org/10.31558/1815-3070.2024.48.5

2. Писарська Н. В., Заверющенко М. П., Лухіна М. Ю. Семантико-синтаксична організація наукового стилю. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73). № 5. С. 24–29.

3. Селігей П. О. Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2016. 427 с.

4. Холявко І. В. Національні традиції українського синтаксису у сфері наукової комунікації. *Філологія: сучасний погляд на вивчення актуальних проблем : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 17–18 лютого 2017 р.)*. Запоріжжя, 2017. С. 27–31.

5. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. з алґоритмічними приписами. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с.

6. Про схвалення Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text

7. Кухарчук І. Лінгвометодичні засади дослідження синтаксису наукового педагогічного тексту. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2025, Том 2. № 58. С. 123-130.

8. Шульська, Н. М., Зінчук, Р. С. Редакторська грамотність журналістського тексту: анормативи на рівні складних конструкцій. *The X International Science Conference «Trends and prospects development of science and practice in modern environment», (Geneva, Switzerland, November 22–24, 2021).* Geneva, Switzerland, 2021. p. 102–106.

9. Баровська А. В., Коваль І. О. «Зрозуміла мова» / Plain language як умова реалізації комунікації «влада – громадськість» та побудови наративів. *Стратегічні пріоритети. Серія «Політика».* 2016. № 4. С. 49–54.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2’276.6:61
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.4

«ЛІКАРСЬКИЙ ЗБІРНИК» ЄВГЕНА ОЗАРКЕВИЧА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ОСНОВ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

«LIKARSKY ZBIRNYK» BY EUGENE OZARKEVYCH AS A SOCIOCULTURAL PHENOMENON AND ITS SIGNIFICANCE IN FORMING THE FOUNDATIONS OF UKRAINIAN MEDICAL TERMINOLOGY

Гаврищак І.І.,
orcid.org/0000-0002-0489-0966
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Тернопільського національного медичного університету
імені І.Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров’я України

Проців О.Я.,
orcid.org/0000-0001-8774-9142
директор бібліотеки
Тернопільського національного медичного університету
імені І.Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров’я України

Статтю присвячено дослідженню часопису «Лікарський збірник» як соціокультурного феномену, що зіграв важливу роль у розвитку української медичної науки кін. XIX – поч. XX ст., забезпечив консолідацію наукових сил, налаштував контакти з європейською наукою, сприяв становленню фахової медичної мови, заклав основи спеціальної медичної термінології.

Застосування проблемно-хронологічного методу дало змогу виділити основоположні фактори, що сприяли появі часопису, а також визначили його теоретичну і практичні спрямованість. Заснування і функціонування спеціалізованого видання безпосередньо пов’язане зі створенням Математично-природописно-лікарської секції НТШ у 1893 р. Її очолив професор І. Верхратський, який разом із В. Левицьким не тільки підготував 1-й номер збірника наукових праць членів секції, але й визначив болючі проблеми, що потребували негайного вирішення, зокрема, потребу формування національної медичної термінології.

Роботу в цьому напрямку продовжив Є. Озаркевич. Із його іменем пов’язано не лише створення Лікарської комісії, але й заснування та видання упродовж чотирьох років (1898 – 1901) часопису «Лікарський збірник», який став одним із перших спеціалізованих україномовних видань, заклав основи фахової мови, сформулював і визначив шляхи наповнення медичного лексикону.

Структура часопису, згідно з редакторським задумом, передбачала публікацію наукових статей (1-й розділ), звітів та рефератів праць німецьких, французьких і почасти англійських авторів (2-й розділ), у 3-ому розділі оприлюднювалися термінологічні знадоби – як витяги з усього випуску, так і оригінальні дослідження в цій галузі. Задля цілісності та об’єктивної оцінки реальної картини термінологічних пошуків вітчизняних науковців потрібно студіювати матеріали усіх трьох розділів, що дає змогу прослідкувати і виділити не тільки шляхи запозичення, але й способи перекладу і творення оригінальних термінологічних одиниць та їх функціонування в наукових текстах.

Ключові слова: українська медична наука кін. XIX – поч. XX ст., Математично-природописно-лікарська секція НТШ, І. Верхратський, Є. Озаркевич, Лікарська комісія, «Лікарський збірник», медична термінологія.

The article is devoted to the study of the journal "Likarsky Zbirnyk" as a sociocultural phenomenon that played an important role in the development of Ukrainian medical science in the late 19th – early 20th centuries. It ensured the consolidation of scientific forces, established contacts with European science, contributed to the formation of a professional medical language, and laid the foundations of specialized medical terminology.

The use of the problem-chronological method made it possible to identify the fundamental factors that contributed to the journal's emergence, as well as to determine its theoretical and practical orientation. The founding and functioning of the specialized publication is directly related to the establishment of the Mathematical, Natural Science, and Medical Section of the Shevchenko Scientific Society (NTSH) in 1893. It was headed by Professor I. Verkhratsky, who, together with V. Levytsky, not only prepared the first issue of the compendium of scientific works of the section members, but also identified painful problems that required immediate resolution, particularly the need to form a national medical terminology.

Eugene Ozarkevych continued the work in this direction. His name is associated not only with the creation of the Medical Commission, but also with the founding and publication of the journal "Likarsky Zbirnyk" over four years (1898–1901), which was destined to become one of the first specialized Ukrainian-language publications, lay the foundations of professional language, formulate and define ways to enrich the medical lexicon.

The structure of the journal, according to the editor's concept, envisioned the publication of scientific articles (1st section), reports and abstracts of works by German, French, and partly English authors (2nd section). The 3rd section terminological resources were published – both excerpts from the entire issue and original research in this field. For the sake of completeness and objective assessment of the real picture of terminological research by domestic scholars, it is necessary

to study the materials of all three sections, which makes it possible to trace and identify not only the ways of borrowing but also the methods of translating and creation of original terminological units and their functioning in scientific texts.

Key words: Ukrainian medical science of the late 19th – early 20th centuries, Mathematical, Natural Science, and Medical Section of the Shevchenko Scientific Society (NTSH), I. Verkhratsky, E. Ozarkevych, Medical Commission, "Likarsky Zbirnyk," Medical Terminology.

Постановка проблеми. Наукове осмислення сучасного стану української медичної термінології та шляхів і перспектив її подальшого розвитку потребує комплексного аналізу із застосуванням не тільки синхронічного, але й діахронічного методів. Це дає змогу прослідкувати тяглість історичного процесу в цій царині, виділити важливі етапи, визначити проблемні питання термінотворення та спроби їх вирішення шляхом індивідуальної чи колективної творчості. У цьому плані діяльність Лікарської комісії Математично-природописно-лікарської секції НТШ, що почасти зреалізувалася у часописі «Лікарський збірник», ініціатором заснування, головним редактором та плідним співавтором якого був Євген Озаркевич, заслуговує не лише пошани, але й має практичну цінність. Це зумовлює потребу глибшого системного аналізу матеріалів, опублікованих на сторінках часопису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія заснування та функціонування Математично-природописно-лікарської секції НТШ та діяльність її активних членів завжди привертала увагу дослідників (Т. Бурачинський, О. Вуїв, Я. Ганіткевич, І. Мриглод, М. Музика, М. Осінчук, Л. Симоненко, О. Стадник, М. Чайковський, Н. Шуманська та ін.). Зараз постерігається активізація зацікавлень цією тематикою на рівні збірників документів і матеріалів, бібліографічних покажчиків («Українське Лікарське Товариство і суспільство: до 110 річниці створення Українського Лікарського товариства у Львові», Львів, 2020; «Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства ім. Шевченка. Матеріали до історії. 1893-1939 : збірник матеріалів та документів», Львів, 2023; «Лікарська комісія Наукового товариства ім. Шевченка (1898–2023) : матеріали до біографічного словника дійсних членів», Львів, 2023; «Наукове товариство імені Шевченка і Тернопільщина (1873–1940) : Математично-природописно-лікарська секція: дійсні члени : бібліографічний покажчик», Тернопіль, 2024).

Постановка завдань. Часопис «Лікарський збірник», що був першим фаховим медичним україномовним виданням, є важливим культурно-історичним документом. Він фіксував не лише стан української науки чи тематичні зацікавлення вітчизняних учених, але й відображав реальний стан української медичної термінології на відповідному етапі розвитку (кін. XIX – поч. XX ст.), зокрема, пошуки шляхів наповнення спеціального термінологічного лексикону. Саме це зумовлює потребу дослідницьких студій у цій царині.

Виклад основного матеріалу. Математично-природописно-лікарську секцію було створено рішенням загальних зборів членів НТШ 11 травня 1893 р. [1, с. 34], як припускав Р. Осінчук, «мабуть за ініціативи проф. Івана Верхратського, що тоді був заступником голови НТШ» [2, 228]. У часописі «Зоря» (№ 9, 1893 р.) було опубліковано інформацію стосовно обраного керівництва новоствореної секції. Так, директором було обрано І. Верхратського, заступником – Щасного Сельського, а секретарем – В. Шухевича [2, 228]. До складу секції увійшли Г. Величко, І. Верхратський, І. Горбачевський, О. Дакура, М. Кос, В. Левицький, Є. Озаркевич, І. Пулюй, Щасний Сельський, О. Черняхівський, В. Шухевич.

Перший збірник праць членів секції (за редакцією І. Верхратського і В. Левицького) датується 1897 р., хоча окремі статті публікувалися й раніше. Так, наприклад, «вже в 1893 р. у «Записках НТШ» появилася українською мовою наукова праця О. Черняхівського з ділянки гістології, а зараз після неї – прекрасні оригінальні статті проф. І. Горбачевського з його наукових дослідів над ксантиновими сполуками, гваніною, нуклеїновими кислотами та поставанням в організмі жирів. Ці праці друкувалися в збірниках МПЛС в 1897, 1899 рр. та пізніше» [2, 229].

У передмові до видання («Від редакції») І. Верхратський, звертаючись до потенційних читачів, із гордістю зазначав: «Перший раз являють ся в рускім язиці розвідки фахові згаданих наук зібрані разом в одну книжку». Усвідомлюючи важливість роботи в цьому напрямку, він підкреслив: «Наш язик лише тогді зможе здобути собі одвітного і гідного становища, коли розвине ся о стілько, щоби стати поруч з образованими язиками других народів Европейських, яко довідний середник звязкового і опредїленого вираження мислей на всїх полях людського умства. Мусить проте наш язик виробити собі одвітну термінольогію в ріжних вітах людского знаня а заразом прямовати до потрібної прецизії, яку стрічаєм в других язиках счастливійше розвитих. Без тих

підвалин і думати годі про ширший розвиток науки в рідній бесїдї» [3].

Із 7-ми наукових праць, опублікованих у першому томі «Записок математично-природописно-лікарської секції», 5 стосувалися хіміко-біологічних та медичних наук (зокрема, статті Щасного Сельського та О. Дакури), а крім того була ще долучена розлога інформація (38 сторінок) про «Пироговський з'їзд лїкарів у Київі» [3].

Таким чином, оскільки, за словами І. Верхратського, прибуло більше трудителів на полі наук лікарських (в оригіналі – природописних – Авт.), то можна припустити, що це й сподвигло Є. Озаркевича на продовження роботи в цьому напрямку.

Узимку цього ж року, після стажування у медичних закладах Відня Є. Озаркевич перебрався до Львова і почав працювати в університетській клініці. Незважаючи на вельми насичений розпорядок дня, він також активно долучився до роботи математично-природописно-лікарської секції НТШ.

Саме Є. Озаркевич на засіданні 7 лютого 1898 р. запропонував створити Лікарську комісію та видавати спеціальну наукову медичну україномовну літературу. Перше засідання, на якому було обрано головою Ф. (Щасного) Сельського, Є. Озаркевича – містоголовою (заступником), а студента-медика Я. Грушкевича – писарем, відбулося 15 лютого 1898 р. у приміщенні канцелярії НТШ.

Присутні підтримали ініціативу Є. Озаркевича стосовно видання спеціального збірника Лікарської комісії. Як згодом писав Т. Є. Бурачинський, «ціле засідання присвятили дискусії над справами цього збірника. Озаркевич заявився за тим, щоби видавати квартальник, у якому поміщували би відомості з усіх галузей медицини, оригінальні праці й реферати з цікавіших і цінніших сучасних праць наших і заграничних авторів» [4, с. 18].

Задля популяризації першого україномовного наукового медичного часопису та максимального розширення кола авторів вирішили запросити до співпраці як лікарів-українців Австро-Угорщини (110 осіб), так і «Великої України» (20 осіб) [5, с. 17]. Відозву «з проханням надсилати свої праці до збірника», яку підготував Є. Озаркевич, було схвалено й прийнято, а самого автора присутні на зібранні обрали редактором. Крім цього, особливу увагу було приділено термінологічним питанням. Я. Грушкевич «піднявся у цій ділянці допомагати редакторові та зладжувати при кожному збірникові індекс українських назв» [4, с. 18].

Перший номер було сформовано і надруковано вже у 1898 р. У «Передньому слові» Є. Озаркевич чітко визначив мету й завдання «сеї роботи»: «1) положити бодай початки лїкарської літератури в нашій рідній мові; 2) витворити фахову лїкарську термінологію.

Ми рішили держати на видавництво на висотї теперішньої науки, містячи в нім лише річи строго наукові і не даючи місця популярним працям. Видавництво се призначене лише для фахових людий.

Думаємо при тім подавати як найбільше оригінальних праць, опертих на власних дослідах: одначе з огляду на те, що хотїлибисьмо дати якнайширший образ стану нашої науки в загалї, рішили ми містити також справозданя і оцїнки зі всїх галузей лікарських наук, даючи заразом можність вираблятись нашій мові у всїх частях лїкарських наук» (Лікарський збірник, том 1). Така концепція і визначила структуру цього і наступних збірників: «Тим чином книжка наша складає ся з 3 частин: 1) віддїл оригінальних праць, 2) справозданя, 3) частина термінольогічна» [6].

Така структура збірника із незначними змінами в номінуванні розділів зберігалася упродовж усього активного видавничого життя часопису – від 1898 р. до 1901 р. Упродовж 4-ох років Є. Озаркевич підготував й опублікував 6 випусків «Лікарського збірника», що, за словами Я. Ганіткевича, «становлять визначний внесок у розвиток української медицини» [5, с. 17].

Аналізуючи діяльність МППС за тридцятиліття (1897–1927 рр.), М. Чайковський зазначив, що «оригінальна наукова праця у всіх ділянках не була, на жаль, звязана у якусь систему, як це було в істориків школи Грушевського; кожен із учених давав овочі своєї індивідуальної праці» [7, с. 6]. Причинами цього («такої безсистемності») він назвав «брак проводу з боку кваліфікованих наукових сил та недостачі матеріяльних засобів поодиноких робітників» [7, с. 6]. Зауваги М. Чайковського, безперечно, є цілком справедливими, проте необхідно враховувати, що таку, за його словами, «безсистемність» спричинила відсутність наукової традиції у цій царині, бо українські історики мали значну базу й досвід (наприклад, давньоруські й численні козацькі літописи та діяріуші тощо). Тут доводилося робити майже все одночасно: розвивати медичну науку, формувати систему, творити спеціальну лексику.

При цьому саме в напрямку розробки наукової термінології (зокрема, медичної), як вважав М. Чайковський, «праця… була більш систематична» [7, с. 7]. і, головне, результативна. Так,

«лікарі під проводом д-ра Є. Озаркевича зібрали велику масу термінольогічних назв з обігу медицини на рідній мові (6 статей на 34 стр. друку), яким ми ще сьогодні, не маючи медичного факультету, не знаємо ціни» [7, с. 7].

«Праця була одначе важка», – підкреслив М. Музика [8, с. 41]. Щоб усвідомити масштаби і результати роботи Є. Озаркевича і нечисленного гуртка його сподвижників, скористаємося даними статистичного аналізу О. Вуїва.

«Лікарський збірник» – це не просто три томи по два випуски – кожен. Це – «556 сторінок тексту оригінальних (наукових) праць рецензій, звітів, повідомлень та термінологічних матеріалів. Всього збірник містить 24 наукові статті (одна у співавторстві); 340 матеріалів у розділі «Справозданя», з яких 225 підписаних авторами, а решта без вказування прізвища автора або підписані нерозшифрованими криптонімами; 10 праць, надрукованих у «Термінологічному відділі» [9, с. 111].

На сторінках «Лікарського збірника» було опубліковано 24 наукові статті, авторами яких стали відомі українські науковці та лікарі – І. Горбачевський, О. Дакура, Є. Озаркевич, М. Кос, С. Окуневська-Морачевська, В. Морачевський, Є. Кобринський, М. Долинський та ін. (усього 13 осіб). «Головні філяри журналу» (за словами М. Музики) – це О. Дакура (6 статей), І. Горбачевський (4 статті), Є. Озаркевич (4 статті, одна із яких у співавторстві з польським лікарем-науковцем Ю. К. Марішлером). Усі інші автори, окрім М. Долинського (2 статті), подали лише по 1 статті.

Тематичний діапазон був досить широким і визначався здебільшого спеціалізацією та особистими зацікавленнями авторів. І. Горбачевський – хімік, біохімік, гігієніст та епідеміолог, М. Долинський, С. Окуневська-Морачевська, Щасний Сельський, А. Соловій – акушери-гінекологи, О. Дакура – інфекціоніст, М. Кос – офтальмолог, Є. Озаркевич, Ю. К. Марішлер, М. Олійник, В. Янович – лікувальники-терапевти, В. Морачевський – лікар і біохімік.

Усього в збірниках опубліковано 9 праць, присвячених проблемам внутрішніх хвороб, 8 – фізіологічним, біохімічним та бактеріологічним дослідженням, 3 статті стосувалися акушерства та гінекології, 2 – інфекційних хвороб, по одній – очних і шкірних недуг [5, с. 17]. На основі цього О. Вуїв виділив основні тематичні цикли, які не лише започатковують найважливіші напрямки наукових досліджень в царині української медичної науки, але і визначають спеціальні термінологічні пошуки авторів публікацій:

− біохімічні дослідження (І. Горбачевський, подружжя Морачевських);

− праці бактеріологічного напрямку (О. Дакура);

− наукові статті з питань акушерства та гінекології (М, Долинський, Щасний Сельський, А. Соловій);

− проблеми внутрішніх та інфекційних хвороб (Є. Озаркевич, Ю. Марішлер, М. Олійник, В. Янович);

− праці з урології/уропатології (Є. Кобринський);

− праці з офтальмології (М. Кос). [9, с. 123-124]

«Рефератова частина Збірника була також багата… Реферували майже всю німецьку пресу, велику частину французької і спорадично англійську» [7, с. 41]. Тут, без сумніву, першість належала Є. Озаркевичу, який підготував 85 матеріалів, С. Морачевська – 41, О. Дакура – 36, М. Кос – 13, Є. Кобринський – 10. Крім цього, ще 9 осіб, лікарів за фахом, долучилося до цієї праці, які при цьому не опублікували жодної наукової статті у часописі (Гр. Гарматій – 14, О. Грабовський – 11, Я. Грушкевич – 4, О. Бачинський, М. Вахнянини і В. Сіменович – по 3 рецензії/реферати, Т. Гвоздецький, Я. Окуневський і М. Софрон – по 1 матеріалу [9, с. 114].

Наповнення матеріалом «Термінольогічної частини» забезпечували Я. Невестюк, Є. Озаркевич, І. Горбачевський, О. Грабовський, Я. Грушкевич. У цьому розділі були публіковані уривки з термінологічного словника Я. Невестюка, етнографічні матеріали О. Грабовського, «Словарець» до наукової праці І. Горбачевського «Причинки до пізнаня виживи сїльської людности галицького Поділя», а також термінологічні «Витяги» до кожного із шести випусків «Лікарського збірника». Сам Є. Озаркевич сформував «Термінологічні витяги» до 4-ох випусків «Лікарського збірника» (загальний обсяг – більше 20 сторінок), що є, по суті, чи не першим німецько-українським та латинсько-українським словничком медичних термінів.

У «Передньому слові» до першого тому Є. Озаркевич висловив окремі зауваження стосовно термінології: «Маючи дїло з початками і не могучи ще ставити цїлком певних правил, давали ми авторам повну свободу і що до вибору материялу і що до термінольогії, держачись непохитно хиба лиш тих термінів, котрі у нас вже усталені (пр. в підручниках середних шкіл). На нашу думку, через таке поступованє ми збережемо як найбільше материялу і дамо можність

кождому вложити свої оригінальні думки до вспільного діла» [6].

Уже в першому томі, окрім наукових праць І. Горбачевського, С. Морачевської-Окуневської, О. Дакури, Є. Озаркевича), низки «справоздань»-рефератів (усього 62 сторінки тексту), була опублікована і «Термінольогічна частина». Остання включала незазначену в змісті статтю «Кілька слів про термінольогію» (автор – Я. Г.), лексичні матеріали Я. Невестюка (по суті, уже готовий варіант перекладного словника від А до С), «Терміни записані з уст народних» О. Грабовського. Завершує розділ і том «Витяг термінольогічний з цілого Випуску», який підготував Я. Грушкевич.

Стаття «Кілька слів про термінольогію» є не лише логічним продовженням вступних зауваг Є. Озаркевича як редактора часопису. Автор виокремив, розширив і концептуалізував проблему вітчизняного термінотворення, усвідомлюючи не лише невідкладну потребу спеціальних лексем, але й пропонуючи конкретні/практичні шляхи її вирішення – творення медичного лексикону: «…Термінольогія мусить виробляти ся – творити ся, її не можна нікому накинути, лише можна уняти в певні правила т. є. упорядкувати. Для порядкування-же треба мати якийсь субстрат, чи то материял. Такого материялу термінольогічного лїкарського ми майже зовсїм не маємо…

… Мусимо приготовляти материял, з котрого би можна було потім щось путнього зладити. (Не дивімся на інші народи, що порядкують свою термінольогію, котру виростили сотками праць) [6]

Як же «приготовлявся» термінологічний матеріал?

Основний лексичний матеріал для аналізу містять, звичайно, «Витяги термінологічні», проте задля цілісності та об'єктивної оцінки реальної картини лексикологічних пошуків ентузіастів-першопрохідців у цій царині потрібно студіювати також матеріали двох інших розділів – наукові праці, рецензії та реферати. Це дає змогу прослідкувати і виділити не тільки шляхи запозичення, але й способи перекладу і, врешті-решт, творення оригінальних термінологічних одиниць та їх функціонування в наукових текстах.

Одним із способів, який досить активно використовувався авторами «Лікарського збірника» за відсутності в національному лексиконі слова-еквівалента, була *трансплантація* – копіювання медичних термінів, написаних з використанням латинської графічної системи, із подальшим уведенням їх у речення або текст, а також (паралельно) спроби застосовувати їх згідно з граматичними нормами:

«З заду виступає приглушенє випуку лише над правим вершком легких. **Haemoptoe**» [10, с. 7]. «…На правій нозі сконстатовано **phlebitis** і **thrombosis**; нога опукла» [11, с. 5]

«На правім боцї з переду понад ключицевою костию і під нею випуковий відгомін по части приглушений з дрібненькими **rhonchi-ми**» [10, с. 7].

Фіксуємо також і своєрідний проміжний варіант – *«трансплантація + переклад»*, що застосовувався досить широко, оскільки не було відповідного еквівалента, чи з метою пошуку точнішого/кращого терміна: «Автор уживає такого способу «кормленя» не лише в случаях з**вуженя (stenosis) їжниці (пролику, oesophagus)** або **дверника (pylorus)** але і у всїх разах де жолудок не приймає корму…» [12, с. 7].

За потреби автори використовували й *транслітерацію* – відтворення терміна на рівні графем: «Автор старав ся виказати, що пентози дістають ся до мочи з червослинниці **(pancreas)** і при мацарації **панкреасу** дістав трохи пентози» [12, с. 6].

Спільність суспільно-політичного та національно-культурного життя українців і поляків, мешканців Галичини, зумовило активний мовний взаємообмін у різних сферах, зокрема в науковій. Цим пояснюється використання в наукових працях «Лікарського збірника» термінів-полонізмів, які увійшли в обіг завдяки *транскрибуванню*: наприклад, **близна** (з пол. blizna – шрам), **евентуальний** (з пол. ewentualny – можливий), **колюмна** (з пол. kolumna – колонка, стовпчик), **обсервувати, обсервація** (з пол. obserwować – спостерігати), **плин** (з пол. – płyn – рідина), **субституція** (з пол. substytucja – заміна, заміщення), **тисненє** (з пол. cisnienie – тиск) тощо.

Задля конкретизації та макисмального досягнення адекватності лексичного значення автори вдавалися до *трансформаційного (описового) перекладу*: **peritonitis tuberculose – туберкулічне запалення очеревної, bronchitis – нежит озявок, ascites – черевна опухоль** тощо.

При цьому варто зазначити, що ціла низка загальнонаукових, міжгалузевих та вузькоспеціальних медичних термінів використовувалася без додаткових тлумачень чи уточнень, а саме: *дифузія, експеримент, еритроцити, мікроскоп, секреція, субстанція, судини* (С. Морачевська-Окуневська), *стерилізація, препарат, ін'єкція, бацили* (О. Дакура) тощо. Можна припустити, що ці наукові поняття вже увійшли в науковий обіг,

тому фахівці в галузі медицини спеціальних дефініцій вже не потребували.

На жаль, через об'єктивні причини часопис «Лікарський збірник» припинив своє існування в 1901 р., коли був опублікований останній (6-й) випуск.

Висновки і перспективи подальших розвідок. «Лікарський збірник» –важлива сторінка в історії вітчизняної науки і культури, переконливе свідчення теоретичних пошуків і практичних знахідок, що є актуальними й нині. Стосовно цього М. Музика зазначав: «Лікарський Збірник Н.Т.Ш. це епоха, а властиво початок нашої медичної науки, що в ній ім'я Е. ОЗАРКЕВИЧА на завжди займе почесне місце. Він і його малий гурток розпочали важку піонерську працю. Наукової традиції не було ніякої, термінології ледви дещо в шкільних підручниках. Хто хоч трохи обізнаний з умовинами такої праці, той з подивом гляділиме на змагання Озаркевича і тов. У непрохідній гущавині вони своїм важким трудом промостили шлях нашій рідній науці» [8, с. 41]. Тому вважаємо, що феномен «Лікарського збірника» вивчений недостатньо і потребує окремих спеціальних студій, зокрема, історико-біографічних і тематичних термінологічних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Петрук О. Математично-природописно-лікарська секція Наукового товариства імені Шевченка. *Світогляд*. 2023. № 5. С. 34–37.

2. Осінчук Р. Наукове Товариство ім. Т. Шевченка та українські лікарі. *Матеріяли до історії української медицини:* у 2-х т. Т. 1. / голов. ред. В. Плющ. Нью-Йорк; Мюнхен: Українське лікарське товариство Північної Америки. 1975. С. 225–255.

3. Збірник секциї математично-природописно-лікарської Наукового Товариства імени Шевченка / під ред. І. Верхратского, В. Левицкого. Т. І. Львів : З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, 1897. 162 с.

4. Бурачинський Т. Є. Лікарська комісія Наукового Т-ва ім. Шевченка. *25-ліття Українського Лікарського товариства і медичної громади*. 2-е офсет. вид. Львів, 1935 ; Чікаго, 1975. С.18–22.

5. Ганіткевич Я. Євген Озаркевич – повернення в українську медицину. *Озаркевич Є. Праці.* Львів : Каменяр, 1999. С. 7–41.

6. Лїкарський збірник / під. ред. Д-ра Є. Озаркевич. Т. 1, вип. 1. Львів : Вид-во Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, 1898**.** 114 с.

7. Чайковський М. Діяльність математично-природописно-лікарської секції та її директора і редактора перших 25 томів «Збірника» Д-ра Володимира Левицького за 30 років 1897–1927. *Збірник НТШ.* 1927. Т. 26. С. 1–18.

8. Музика М. Наукова діяльність Українського лікарського товариства. *Матеріяли до історії української медицини:* у 2-х т. Т. 2. Нью-Йорк – Мюнхен : Видання Українського Лікарського Товариства Північної Америки. С. 40–51.

9. Вуїв О. Лікарський збірник НТШ – першоджерело української медичної науки, термінології та періодики. *Українське Лікарське Товариство і суспільство. До 110 річниці створення Українського Лікарського товариства у Львові* : збірник статей / О. Вуїв, О. Дуда, О. Канчалаба та ін. ; за ред. О. М. Стадник. Львів : Аверс, 2020. 208 с.

10. Дакура О. Дослїди з новою лїмфою (Tuberculin TR) Роберта Коха. Лікарський збірник / під. ред. Д-ра Є. Озаркевич. Т. 1, вип. 1. Львів : Вид-во Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, 1898. С. 1-10.

11. Кобринський Є. Про лїченє Ectopia vesicae. Лїкарський збірник / під. ред. Д-ра Є. Озаркевич. Т. 2, вип. 1. Львів : Вид-во Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, 1899. С. 1-10.

12. Справозданя. Лїкарський збірник / під. ред. д-за Є. Озаркевич. Т. 5, вип. 2. Львів : Вид-во Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, 1899. С. 1-43.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2’342.9:378.147
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.5

ФОНЕТИКА: МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ВИМОВИ, РОБОТА З АКЦЕНТОМ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

PHONETICS: METHODS OF FORMING CORRECT PRONUNCIATION AND WORKING WITH ACCENT IN TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Данчишин Н.Р.,
orcid.org/0000-0001-8350-9109
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник
Міжнародного інституту освіти, культури та зв’язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»

У статті розглянуто деякі з основних аспектів вивчення фонетики в курсі української мови як іноземної. Наголошено, що опанування фонетичною системою української мови є необхідною умовою для формування комунікативної компетентности іншомовних студентів, адже правильна вимова, наголос та інтонація визначають природність і зрозумілість мовлення. У матеріалі узагальнено сучасні підходи до вивчення фонетики, викладені в працях українських дослідників, проаналізовано специфіку методичних розробок і запропоновано напрями вдосконалення їх.

Крім того, у статті окреслено підставові принципи вивчення фонетики: опору на системні властивості звукового ладу української мови, врахування особливостей рідної мови студентів, комплексність роботи над артикуляцією, наголосом, ритмом тощо. Особливу увагу зосереджено на явищі міжмовної інтерференції, яке спричинює виникнення акценту, спотворення окремих звуків чи інтонаційних моделей тощо.

Проаналізовано досвід викладання фонетики в студентів, що знають різні мови (іспанську, китайську, корейську, німецьку), з урахуванням типових труднощів артикуляції. Підкреслено важливість адаптації навчальних матеріалів відповідно до фонетичних особливостей конкретних мовних груп. Також зазначено, що в більшості сучасних підручників з української мови для іноземців інформацію про фонетику української мови подано неповно, зокрема бракує детального опису специфічних українських звуків, як-от [ї] чи [ў].

Зроблено висновок, що вдосконалення методики навчання фонетики має відбуватися в напрямі створення комплексних навчальних курсів, які поєднують авдіовізуальні засоби, систематичні тренувальні вправи та міжмовний порівняльний аналіз. Такий підхід сприятиме глибшому засвоєнню української звукової системи, що є запорукою ефективного опанування української мови загалом.

Ключові слова: українська мова як іноземна, фонетика, навчальний курс, методика викладання, ортоепія.

The article examines some of the key aspects of studying phonetics in the course of Ukrainian as a foreign language. It is emphasized that mastering the phonetic system of Ukrainian is a prerequisite for developing foreign students’ communicative competence, as correct pronunciation, stress, and intonation ensure the naturalness and intelligibility of speech. The study summarizes current methodological approaches to teaching phonetics, presented in the works of Ukrainian scholars (Z. Bakum, L. Horchynska, I. Kozelko, H. Kovalova, O. Morhunova, V. Tymkova, and others), analyzes their methodological foundations, and outlines possible ways to improve them.

The paper identifies the key principles of phonetic instruction: reliance on the systemic properties of Ukrainian phonology, consideration of learners’ native language features, and integrated work on articulation, stress, rhythm, and intonation. Special attention is devoted to the phenomenon of interlingual interference, which leads to accent and pronunciation deviations.

The experience of teaching phonetics to students from various linguistic backgrounds (Spanish, Chinese, Korean, German) has been analyzed, considering common articulation difficulties. It is noted that many modern textbooks on Ukrainian as a foreign language insufficiently cover the peculiarities of the Ukrainian phonetic system, particularly the distinct articulation of sounds such as [ї] and [w].

The conclusion highlights the need to develop comprehensive phonetic courses that integrate audiovisual resources, systematic pronunciation practice, and interlingual comparative analysis. Such an approach will promote accurate pronunciation and a deeper understanding of Ukrainian phonology, contributing to more effective acquisition of Ukrainian as a foreign language.

Key words: Ukrainian as a foreign language; phonetics; language course; teaching methodology; orthoepy.

Постановка проблеми. На початковому етапі вивчення мови фонетика відіграє надважливу роль, із чим згодні чи не всі методисти. Так, за словами Н. Гайдиш, «недостатнє опанування фонетики породжуватиме неприродне звучання мовлення, перешкоджатиме взаєморозумінню та відвертатиме увагу від теми розмови» [6, с. 32]. А позаяк «правильне засвоєння графічно-звукової системи стане запорукою успішної подальшої роботи» іншомовця [17, с. 127], саме з фонетичного курсу і варто починати навчання.

Крім того, за словами Л. Горчинської, «без знання фонетичного рівня неможливе оволодіння писемною та усною формами мови, засвоєння орфографічних, граматичних, пунктуаційних, стилістичних та інших норм, а також формування навичок слухання, говоріння, читання та письма» [8, с. 1]. Тож, у висліді, студент, як зазначає Г. Ковальова, мусить «розрізняти значущі одиниці – фонеми», себто «дотримуватися властивих українській фонетиці звукових протиставлень і "чути" їх у процесі сприйняття чужої мови» [16, с. 106]. Вторить цим висновкам і В. Тимкова, що серед результатів, яких має досягнути студент наприкінці курсу, виділяє: знання головних відомостей про будову мовного апарату, особливостей творення звуків людської мови, їхньої класифікації, а також основних змін звуків у мовному потоці [27, с. 4].

Останні дослідження та публікації. Методику вивчення фонетики в курсі української мови як іноземної (УМІ) розробляли низка дослідників, зокрема: Л. Архипенко [1], З. Бакум [2], Н. Гайдиш [6], Л. Гмиря [7], Л. Горчинська [8], І. Збир [13], О. Качала [15] , Г. Ковальова [16], І. Козелко [17], Н. Купрата [18], І. Ланова [19], О. Литвиненко [20], П. Луньо [21], О. Моргунова [24], А. Новосьолова [25], В. Пілецький [5] та інші.

Мета статті – висвітлити основні аспекти вивчення фонетики в курсі української мови як іноземної (УМІ) на підставі матеріалів, напрацьованих у різні роки.

Виклад основної частини. Зазначимо, що відповідний курс необхідно укладати згідно зі Стандартизованими вимогами до рівнів володіння УМІ. Для початкового рівня (А1) документ визначає, з поміж-іншого, такі вимоги до мовної компетентности в контексті фонетики та ортоепії:

− чергування голосних [і] – [о], [і] – [е]: *ніс – носа, річ – речі*;

− чергування приголосних [к] – [ц′], [х] – [с′], [г] – [з′]: *рука – у руці, жінка – жінці, поверх – на поверсі, нога – на нозі*;

− чергування приголосних [д] – [дж], [с] – [ш]*:* *ходити – ходжу, сидіти – сиджу, носити – ношу*.

− подвійний наголос: *по́милка – поми́лка, за́вжди – завжди́*;

− наголос для розрізнення слів: *замо́к – за́мок*;

− наголос для розрізнення форм: *ру́ки* (називний відмінок множини) – *руки́* (родовий відмінок однини).

− засоби милозвучности української мови (уживання прийменників *у*, *в* та сполучників *і*, *й*; уживання прийменника *з* і його варіантів *зі*, *із*).

− інтонація (розповідна, питальна, оклична)» [30].

Водночас категоризація та обсяг вмісту може дещо відрізнятися залежно від тієї чи іншої педагогічної оптики. Л. Горчинська, приміром, пропонує подавати матеріал із фонетики у двох блоках: вступному та супровідному. У першому, на її думку, увагу має бути зосереджено на звуках та їхніх протиставленнях (як-от, у вправах на розрізнення приголосних за дзвінкістю/глухістю та м'якістю/твердістю), наголосах, базових типах інтонаційних конструкцій (таких, до речі, дослідниця виділяє п'ять: розповідне речення, питальне з і без питальних слів, неповне питальне й окличне), основах графіки української мови тощо. У другому блоці – на вдосконаленні й автоматизації слуховимовних навичок студента [8, с. 1–2].

Натомість І. Ланова визначає лінгвістичну компетенцію в царині фонетики за чотирьома критеріями: вимовою звуків та їхніми позиційними змінами, інтонаційними конструкціями й ситуаціями їхнього слововжитку, наголосом і його переміщенням у парадигмі слів, синтагматичному поділі на фрази [19, с. 135]. Водночас Г. Ковальова вирізняє чотири принципи, яких викладачеві УМІ варто додержуватися в навчальному процесі: «опору на системні властивості звукового ладу української мови; врахування особливостей звукового ладу рідної мови студентів; поєднання свідомости й імітативности в навчанні вимови (свідомо-імітативний шлях); комплексність роботи над артикуляцією звуків, наголосом, ритмікою слова та інтонацією» [16, с. 107].

А З. Бакум наголошує на необхідності формувати фонетико-ортоепічну компетенцію студентів-іноземців за такими трьома параметрами:

− «фонетичні знання (засвоєння фактів, понять, закономірностей, правил з фонетики, вивчення основних фонетичних одиниць української мови, як-от: „звук", „артикуляційна характеристика голосних і приголосних звуків", „ фонетична транскрипція", „ортоепія", „інтонація" тощо);

− фонетичні вміння та навички (правильна вимова всіх ізольованих звуків та звуків у мовленнєвому потоці, розуміння всіх звуків під час авдіювання інших носіїв мови; правильне наголошування слів);

− ритміко-інтонаційні (коректне інтонаційно-ритмічне оформлення власного мовлення й коректне сприйняття мовлення інших)» [2, с. 98].

У цьому аспекті слушні думки висловлює і О. Моргунова: «У курсі фонетики української мови іноземні студенти вивчають не лише окремо взяті звуки, а й їхні основні протиставлення (для приголосних за глухістю – дзвінкістю і тверді-

стю – м'якістю), закономірності їхнього поєднання, фонетичні процеси (вплив позиції звука у слові та сусідства інших звуків на його звучання), природу й структуру складу; наголос і створювані ним ритмічні моделі, а також основні типи інтонаційних конструкцій» [24, с. 70].

З перспективи педагога І. Козелко визначає шість завдань, виконання яких слугує втіленню практичної мети навчання фонетики:

1) «подати інформацію про звуковий склад мови;

2) розвинути мовленнєві навички;

3) ретельно відпрацювати в авдиторії той матеріал, який для самостійного опрацювання видається складним, та загалом "закріпити" його під час прочитання текстів, повідомлень;

4) передбачити та спрогнозувати прогрес у професійному мовленні, задля чого в роздатковому матеріалі мусять міститися одиниці з фахового мовлення;

5) з'ясувати сутнісну роль фонетики в курсі викладання української мови як іноземної;

6) збагнути організаційно-методичний характер викладу інформації в іншомовній авдиторії» [17, с. 129].

Виклики міжмовної інтерференції. Особливі труднощі на етапі початкового опанування фонетики викликає брак тієї чи іншої фонеми, притаманної українській літературній мові, у рідній мові студента. Це частина явища міжмовної інтерференції (виникає «при засвоєнні нерідної мови» або «за умови існування тривалих мовних контактів» [29, с. 712]), через що інофон може допускатися певних помилок. Проблему спричинено специфікою артикуляційної бази, що, як відомо, «неоднакова в різних мовах» [5, с. 157], і через яку в студента «під час опанування іноземної може виникати акцент» [6, с. 32]. Як зазначає А. Новосьолова, інтерференція «стосується того, як іншомовний студент відтворює звуки однієї мови, порівнюючи їх зі звуковою системою рідної» [25, с. 39]. У цьому руслі дослідниця виокремлює «імітативний» («передбачає повторення почутого» або «відтворення авдіоматеріалів») та «свідомий» (з використанням схем мовного апарату, таблиць, звукових зразків) методи, які викладач міг би комплексно застосовувати на етапі вивчення фонетики, щоб уникнути «відхилень у мовленні студентів» [25, с. 39].

Водночас, за словами П. Луньо, «сприяти удосконаленню і корекції вимови іноземних студентів мають фонетичні вправи, мета яких – формувати слуховідтворювальні навички щодо поділу мовленнєвого потоку на слова, склади; робити звуковий аналіз слова і складів; виділяти наголошені та ненаголошені склади; творити склади і слова з звуків; визначати співвідношення між звуками і буквами» [21, с. 85].

У цьому контексті А. Болотнікова та Л. Чередник зосереджуються на «авдіомовному» методі, який радять використовувати на перших двох рівнях вивчення мови (А1 та А2). Дослідниці пишуть: «Сутність методу полягає в тому, що спочатку студент повторює кілька разів усе почуте від викладача чи під час авдіопрослуховування і лише на другому рівні йому дозволено продукувати одне-два самостійно побудовані висловлення. Багаторазове повторення фіксує в пам'яті правильну вимову слів, речень, окремих мовних кліше» [3, с. 224].

Виходячи з описаного раніше, задля поставлення правильної вимови слушно в навчальному процесі застосовувати метод порівняння системи звуків української мови та рідної мови студента чи мови-посередника, зрозумілої йому. Окрім того, О. Литвиненко щодо цього завважує: «Якщо студенти володіють спорідненими мовами (у нашій ситуації ідеться про мови слов'янської групи – Н.Д.), то це може бути як перевагою (коли певні міжмовні моменти виявляються аналогічними), так і недоліком (коли однакові, на перший погляд, слова мають зовсім різне значення)» [20, с. 152].

Питання міжмовної інтерференції під час вивчення УМІ перебуває у фокусі дослідницького інтересу багатьох педагогів-практиків. Зокрема, О. Качала описує та класифікує типові помилки іспанськомовних студентів [15], Л. Гмиря [7] та Л. Архипенко [1] – китайськомовних, Н. Збир [13] – корейськомовних, В. Пілецький і Я. Гаврилишин [5] – німецькомовних.

Так, О. Качала наголошує: «Фонетичне тло рідної мови виявляється таким міцним, що акустичні образи іншомовних слів сприймаються спотворено; не відбувається адекватного представлення звуків чужої мови» [15, с. 104]. Тому, провадить далі дослідник, «навчання чужоземної вимови передбачає ретельне попереднє вивчення взаємовідношень фонетичних систем рідної та іноземної мови» [15, с. 104].

З огляду на особливості власної праці з іспаномовною авдиторією та порівняльний аналіз фонемного складу української та іспанської мов, він каже: «Порівняння фонемних опозицій української та іспанської мов допомагає виявити ті ознаки чужої для студентів мови, за якими вони зможуть диференціювати „схожі" звуки рідної (іспанської) та чужої (української) мови і які, з погляду методики навчання вимови, будуть найістотнішими для цих

звуків. Порівняння фонетичних систем обох мов у фонологічному аспекті дає загальне прогнозування того, як чужі фонеми можна вкласти у свої. Крім того, аналіз фонемних протиставлень дає змогу визначити ті звуки чужої мови, які будуть відмінними, важливими для протиставлення зі „схожими" звуками рідної мови» [15, с. 105].

Водночас, покликаючись на тривалий досвід роботи з корейцями, Н. Збир підкреслює: «Для носіїв корейської мови в артикуляційноакустичних характеристиках цілком відсутні українські фонеми [з], [дз], [ж], [г], [в], [ф], [ц]. Фонеми [б], [п], [д], [т], [с], [ш], [дж], [ч] можна порівняти з відповідними корейськими, але вони не тотожні з ними за артикуляційними характеристиками. Отже, тільки про голосні [а], [е], [і], [о], [у], [и] можна сказати, що вони відповідають корейським звукам (хоч і мають деякі артикуляційно-акустичні відмінності)» [13, с. 165]. Тож, підсумовує філологиня, «важливим чинником в оптимізації вивчення правил вимови українських приголосних звуків з боку корейців і створення методично правильних підручників УМІ для корейських студентів є врахування відмінних рис української та корейської консонантних систем» [13, с. 165].

Л. Гмиря, зважаючи на роботу з виходцями з Китаю, висновує: «Китайським студентам важко усвідомити, що український склад – це частина, яка не збігається з морфемою, оскільки для китайської мови характерний повний збіг морфеми і складу. У китайській мові склад – це не лише мінімальна одиниця мовлення, а й здебільшого мінімально значуща одиниця мови. З урахуванням вищеназваних особливостей китайської мови в навчальний процес важливо обов'язково включати завдання, які будуть формувати практичні навички фонетичного членування слів, вимови груп приголосних» [7, с. 56].

На підставі порівняння звукових властивостей української та німецької мов, В. Пілецький та Я. Гаврилишин констатують наявність трьох спільних ознак цих мов: «участь голосових зв'язок, тип артикуляції та місце артикуляції» [5, с. 157]. Ці спільності, резюмують мовознавці, «становлять вияви фонетично-фонологічних мовних універсалій у кожній національній мові, які й собі містять мовні відмінності: близькі приголосні звуки обох мов мають відносно однаковий характер, проте вони не ідентичні, їхні розрізнювані ознаки служать логічному принципу поділу приголосних, кожен із них своєрідно реалізовується в порівнюваних мовах» [5, с. 157]. То, за словами вчених, «важливим для навчально-практичних цілей є пізнання і розуміння своєрідної звукової реалізації однакових, але не ідентичних приголосних» [5, с. 157].

Труднощі з коректною репрезентацією фонетичних особливостей української мови в навчальних матеріалах. На недоліках у репрезентації фонетичної системи української мови в навчальному-методичній літературі загострює увагу Н. Гайдиш, покликаючись, із-поміж іншого, на те, що «у багатьох посібниках і підручниках з української мови для іноземців виклад фонетичної інформації недостатній» [6, с. 33]. Розв'язок проблеми вона бачить у створенні деталізованіших «фонетичних та ортоепічних практикумів», які «доречно доповнити авдіозаписами й зображеннями позицій мовних органів у фазах екскурсії-витримки; тоді мовець зможе порівнювати описану систему з артикуляційною базою рідної мови» [там само].

Зі свого боку додамо, що в роботі з іноземними студентами також неодноразово натрапляли на згадану проблему. Так, автори знаних підручників з УМІ, як-то: «Вивчаймо українську мову!» (М. Джура), «Яблуко» (М. Бурак), «Крок-1» (О. Палінська, О. Туркевич), «Українська мова для іноземців. Крок за кроком» (Д. Мазурик), «Українська мова як іноземна. Розділ І. Фонетика» (Р. Жангазинова, С. Кусяк), «Українська мова. Практичний курс для іноземців» (Г. Мацюк) тощо, не відображають усіх підставових особливостей вимови українських фонем. Зокрема, жоден із них не розглядає відмінності української літери «и» ([ɪ]) від так би мовити «аналога» в російській («ы») чи польській («у»), хоч вимовляється звук, який ці букви передають, по-різному: в українській це, як відомо, неогублений голосний передньо-середнього ряду середньо-високого підняття (близький за вимовою до англійського [ɪ]), у російській і польській – середнього ряду високого підняття. Такий аспект особливо актуальний для студентів, що знають споріднені з українською мови. А ще – ніде з раніше переліченої навчальної літератури не зазначено, що літерою «в» в українській мові передають не тільки приголосний [в] ([v]), а й – у певних позиціях у слові – [ў] ([w], «у нескладотворчий»), рівно ж як і те, що літера «й», залежно від контексту, відтворює на письмі фонеми [j] або [ї] («і нескладотворчий»).

Варто завважити, що згадана проблема частково не стосується виданого 1978 року двомовного (англійсько-українського) «Підручника української мови», авторами якого є Ю. Жлуктенко, Н. Тоцька та Т. Молодід [11, с. 12]. Так, на початку книжки розміщено таблицю з літерами тогочасної

абетки (без «г»), вимову звуків пояснено за допомогою паралелей з мовою англійською, зокрема навпроти букви «в» є примітка про передавання нею звуків [v] і [w]; немає, щоправда, аналогічного пояснення щодо «й». На нашу думку, слушно практику таких пояснень відродити, адже, як свідчить і наш педагогічний досвід, виправляти наслідки недобре поставленої вимови важче, ніж навчити студента одразу говорити якомога ближче до літературної норми.

Водночас, як зауважує Н. Купрата, «підручник не може охопити весь горизонт фонетичних аспектів, які постають перед іноземцем, оскільки правильна вимова потребує повного зосередження не тільки зорового, а й слухового апарату» [18, с. 76]. Тому, радить педагогиня, принагідно варто «слухати українські пісні, поезію, яку читає диктор» тощо [18, с. 76]. Корисним у цьому аспекті може стати, зокрема, курс «Запрошення в Україну», де до кількасерійного навчального фільму для початківців додано низку вправ, зокрема на опанування фонетики [12].

Приклади навчальних вправ. Задля ілюстрації порушеної теми розгляньмо приклади деяких розробок. Насамперед інофона варто навчити розпізнавати український відповідник певного «аналога» в рідній мові студента чи в мові-посередниці (наприклад, англійській). Такі вправи знаходимо, зокрема, у підручнику О. Палінської та О. Туркевич [26, с. 9], а також М. Джури [9, с. 10-12].

Ефективними можуть бути вправи на поєднання приголосних звуків із голосними, як-от у посібнику С. Кусяк та Р. Жангазинової, де студентові пропонують слухати, повторювати та читати склади в такій послідовності: «Пп [п], Бб [б] [п] – [б] па, по, пу, пе, пи, пі ап, оп, уп, еп, ип, іп ба, бо, бу, бе, би, бі аб, об, уб, еб, иб, іб па-ба, по-бо, пи-би пу-бу, пе-бе, пі-бі па-ап, по-оп, пи-ип пу-уп, пе-еп, пі-іп ба – ба́ба» [10, с. 5].

Подібного принципу дотримується й О. Дегтярьова зі співавторами, що, зокрема, пропонує такі завдання в практичному блоці свого підручника для студентів рівня А1: «Мм (ем): ма-мо-му-ме-ми; ам – ом – ум – ем – им» тощо [31, с. 12]. Одразу по тому, до речі, подано найпростішу лексику, що використовує щойно вивчені звуки, як-от: «мама /мати» [31, с. 12].

Водночас Я. Зуєнко, декларуючи у своєму курсі принцип «активної та цілеспрямованої комунікативности» [14, с. 6], пропонує, зокрема, завдання на:

- розпізнавання голосних [а-о], [у-о], [и-і].
- розпізнавання приголосних [т-д], [б-п], [з-с], [с-ц], [м-т].
- ритміку слова, склади, наголос на прикладі одно-, двох-, трьохскладових слів (___́, __ __́, __ __́ __, __́ __ __, __ __́ __, __ __ __́) [14, с. 15].

Крім того, вагоме місце посідають і вправи для розрізнення, зокрема, твердих, м'яких та пом'якшених приголосних. Такий варіант є, з-поміж іншого, в посібнику Н. Сварич:

«ми – мі; ти – ті; ди – ді; ки – кі;

ни – ні; ви – ві; ци – ці; си – сі;

дим – дім; кіт – кит; він – вона; сік – син» [28, web].

Висновки. Отже, фонетика – це підложжя успішного опанування української мови як іноземної. Вивчення фонетики забезпечує формування правильної вимови, інтонації та ритміки мовлення, що сприяє комунікативній компетентності студентів. Аналіз методичних підходів свідчить про доречність поєднання свідомо-імітативного та авдіомовного методів навчання, порівняльного аналізу звукових систем української мови та рідної мови студента, а також використання авдіовізуальних матеріалів. У планах і надалі досліджувати стрижневі аспекти, необхідні для ефективного вивчення української мови як іноземної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архипенко Л. М. Про деякі труднощі у навчанні української мови в іноземній авдиторії. *Інноваційні технології і методика викладання гуманітарних дисциплін: теорія і практика технічних закладів вищої освіти : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції з проблем вищої освіти і науки, 18 квітня 2024 р*. Харків: ХНАДУ, 2024. С. 69–72.

2. Бакум З. Формування фонетико-ортоепічної компетентності студентів у процесі навчання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2011. Вип. 6. С. 97–102.

3. Болотнікова А., Чередник Л. Українська мова як іноземна в аспекті міжкультурної комунікації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 31, том 4. С. 221–226.

4. Бурак М. Яблуко: підручник з української мови як іноземної (базовий рівень). Львів: В-во УКУ, 2017. 268 с.

5. Гаврилишин Я., Пілецький В. Порівняльна характеристика українського і німецького консонантизму: лінгводидактичний аспект. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2007. Вип. 2. С. 156–161.

6. Гайдиш Н. О. Фонетична інформація в матеріалах для вивчення української мови іноземцями. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2019. Вип. 2 (66). С. 32 – 36.

7. Гмиря Л. Українська мова як іноземна в китайській аудиторії. *Atelierul nr. 5. Filologie slavă (limba şi literatura ucraineană). Traditie şi inovare în cercetarea ştiinţifică.* 2024. Ediția 12, Vol. I.. С. 54–57.

8. Горчинська Л. В. Деякі аспекти формування фонетичної компетенції іноземних студентів. *Матеріали LII Науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ (Вінниця, 21-23 червня 2023р.).* 2023. URL: http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/41218/18801.pdf?sequence=3&isAllowed=y

9. Джура М. Вивчаймо українську мову! Львів: ЛА «Піраміда», 2007. 212 с.

10. Жангазинова Р., Кусяк С. Українська мова як іноземна. Розділ І. Фонетика : навчально-методичний посібник для самостійної роботи іноземних студентів англомовного відділення галузі знань 22 «Охорона здоров'я». Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2023. 24 с.

11. Жлуктенко Ю., Тоцька Н., Молодід Т. Підручник української мови. Київ: Вища школа, 1978. 414 с.

12. Запрошення в Україну. *Міні-серіал для вивчення української мови* : веб-сайт. URL: https://invitationtoukraine.com/ua/

13. Збир І. Фонетична інтерференція корейських студентів у процесі вивчення української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної : збірник наукових праць*. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. Вип. 13. С. 164–171.

14. Зуєнко Я. М., Корбут Л. М., Репетун А. К. Українська мова як іноземна. Вступний фонетично-комунікативний курс. Методичний посібник для викладачів. Запоріжжя: ЗДМУ, 2020. 204 с.

15. Качала О. Типові фонетичні помилки іспаномовних студентів під час вивчення української мови. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. Вип. 6. С. 103–111.

16. Ковальова Г. М. Робота над деякими аспектами музики і мови на уроках музичної фонетики зі студентами іноземцями при вивченні УЯІ. *Науковий вісник ХДУ Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. № 5. С. 101–106.

17. Козелко І. Вивчення фонетики в іншомовній аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2015. Вип. 11. С. 126–130.

18. Купрата Н. Розвиток усного мовлення на уроках української мови як іноземної. *Мова*. 2019. № 31. С. 75-79. URL: http://mova.onu.edu.ua/article/view/178516/183089

19. Ланова І. В. Навчання фонетики української мови іноземних студентів на початковому етапі. *Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (1–2 жовтня 2015 р.)*. Харків, 2015. С. 135–138.

20. Литвиненко О. О. Українська мова як іноземна: Фонетичний та мортологічний аспекти. *Матеріали Міжнародного науково-практичного семінару «Інновації та традиції у мовній підготовці студентів» (14 грудня 2017 р.)* Х.: ХНУБА, 2017. С. 152–156.

21. Луньо П. Фонетичний матеріал української мови в підручниках для іноземців. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2012. Вип. 7. С. 84–92.

22. Мазурик Д. Українська для іноземців. Крок за кроком. Харків: Фоліо, 2019. 288 с.

23. Мацюк Г. Українська мова. Практичний курс для іноземців (за новою редакцією правопису) : навчальний посібник. 3-тє вид., випр. і допов. Тернопіль, 2024. 328 с.

24. Моргунова О. Особливості використання інтерактивного лінгвометодичного тренажера у вивченні початкового фонетичного курсу української мови як іноземної. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків, 2016. Вип. 54. С. 67–75.

25. Новосьолова А. К. Особливості навчання фонетики української мови як іноземної у закладах вищої освіти. *Концептуальні шляхи реформування та розвитку педагогічних наук : матеріали II наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 22-23 трав. 2020 р.)*. Херсон: Молодий вчений, 2020. С. 37–42.

26. Палінська О. М., Туркевич О. В. Крок-1 (Початковий рівень : А1-А2). Українська мова як іноземна : книга для студента. Львів, 2010. 102 с.

27. Програма курсу «Українська мова як іноземна». Укладачі: Тимкова В. А., Чечель О. М. Вінниця: ВНАУ, 2011. 31 с.

28. Сварич Н. УМІ. Елементарний рівень. *Svarych* : веб-сайт. URL: https://svarych.com/ukrayinska-mova-iak-inoziemna-ieliemientarnii-rivien-a1/

29. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К., 2008. 712 с.

30. Стандартизовані вимоги: рівні володіння українською мовою як іноземною А1–С2. Зразки сертифікаційних завдань : посібник / Мазурик Д., Антонів О., Синчак О., Бойко Г. Київ: Фірма «ІНКОС», 2020. 186 с.

31. Українська мова для іноземців. Рівень А1 : навчальний посібник. За заг. ред. Т. Дегтярьової. Суми: Університетська книга, 2024. 279 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК [811.111'42+811.161.2]:81-115
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.6

ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕРІВ МОВНОГО ДИСКУРСУ У ПІДГОТОВЦІ ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ

USING OF SPEECH DISCOURSE MARKERS IN PREPARING A PUBLIC SPEECH

Заваруєва І.І.,
orcid.org/0000-0003-2423-9481
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та українознавства
Українського державного університету науки і технологій

Стаття присвячена аналізу використання маркерів мовного дискурсу в процесі підготовки ефективного публічного виступу. У сучасному світі публічний виступ є ключовим інструментом комунікації, що вимагає від оратора не лише змістовної підготовки, але й уміння структурувати мовлення таким чином, щоб воно було зрозумілим, переконливим і впливовим. Маркери мовного дискурсу, як лінгвістичні елементи, що організують і спрямовують комунікативний процес, відіграють важливу роль у створенні логічно зв'язного й аудиторно-орієнтованого тексту виступу. У статті розглядаються теоретичні засади дискурсивного аналізу, зокрема поняття маркерів дискурсу, їх класифікація (зв'язкові, метакомунікативні, інтерактивні тощо) та функціональне значення в ораторській практиці.

Дослідження зосереджується на практичних аспектах застосування маркерів мовного дискурсу під час підготовки публічних виступів. Зокрема, аналізується, як використання таких елементів, як конектори, геджингові конструкції, а також риторичні повтори й метатекстові коментарі, сприяє підвищенню зрозумілості, логічності та емоційного впливу виступу. Особлива увага приділяється ролі маркерів у встановленні контакту з аудиторією, управлінні її увагою та формуванні позитивного сприйняття оратора.

Методологічною основою дослідження є дискурсивний аналіз, доповнений елементами прагматичного підходу. У межах емпіричної частини роботи було проведено аналіз текстів реальних публічних виступів, що дозволило виявити типові моделі використання маркерів дискурсу та оцінити їх вплив на сприйняття слухачами. Результати дослідження демонструють, що свідоме й цілеспрямоване застосування маркерів сприяє підвищенню ефективності комунікації, допомагаючи оратору не лише чітко структурувати свій виступ, але й адаптувати його до потреб і очікувань аудиторії.

Стаття також торкається проблематики навчання ораторів використанню маркерів мовного дискурсу. У висновках підкреслюється, що маркери мовного дискурсу є невід'ємною складовою успішного публічного виступу, а їх правильне використання може значно посилити вплив оратора на аудиторію.

Ключові слова: маркери мовного дискурсу, публічний виступ, ораторське мистецтво, комунікативна компетентність, дискурсивний аналіз.

The article is devoted to the analysis of the use of speech markers in the process of preparing an effective public speech. In the modern world, public speaking is a key communication tool that requires the speaker not only to have substantive preparation, but also to be able to structure speech in such a way that it is understandable, convincing and influential. Speech markers, as linguistic elements that organize and direct the communicative process, play an important role in creating a logically coherent and audience-oriented speech text. The article examines the theoretical principles of discourse analysis, in particular the concept of discourse markers, their classification (coherent, metacommunicative, interactive, etc.) and functional significance in oratory practice.

The study focuses on the practical aspects of using speech markers in the preparation of public speeches. In particular, it is analyzed how the use of such elements as connectors, hedging constructions, as well as rhetorical repetitions and metatextual comments, contributes to increasing the clarity, logic and emotional impact of the speech. Particular attention is paid to the role of markers in establishing contact with the audience, managing their attention and forming a positive perception of the speaker.

The methodological basis of the study is discursive analysis, supplemented by elements of a pragmatic approach. Within the framework of the empirical part of the work, an analysis of the texts of real public speeches was conducted, which allowed us to identify typical models of using discourse markers and assess their impact on the perception of listeners. The results of the study demonstrate that the conscious and purposeful use of markers contributes to increasing the effectiveness of communication, helping the speaker not only to clearly structure his speech, but also to adapt it to the needs and expectations of the audience.

The article also touches on the issue of teaching speakers to use discourse markers. The conclusions emphasize that discourse markers are an integral part of successful public speaking, and their correct use can significantly enhance the speaker's influence on the audience.

Key words: discourse markers, public speaking, oratory, communicative competence, discourse analysis.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де комунікація відіграє ключову роль у соціальній, професійній та культурній взаємодії, підготовка ефективного публічного виступу стає однією з найважливіших навичок для успішної самопрезентації та передачі ідей. Публічний виступ, як

форма комунікативної діяльності, вимагає не лише змістовного наповнення, а й уміння структурувати мовлення таким чином, щоб воно було зрозумілим, переконливим і логічно завершеним. У цьому контексті використання маркерів мовного дискурсу набуває особливої актуальності, оскільки ці елементи забезпечують зв'язність, логічність і природність мовного потоку, сприяючи ефективному сприйняттю інформації аудиторією.

Маркери мовного дискурсу виконують функцію «дорожніх знаків» у мовленні, допомагаючи аудиторії орієнтуватися в структурі виступу, розпізнавати ключові ідеї, переходи між темами чи аргументами, а також сприймати інтонаційні й емоційні акценти. У підготовці публічного виступу маркери дискурсу стають інструментом, який дозволяє мовцеві не лише чітко викласти свої думки, але й утримувати увагу слухачів, створюючи ефект діалогу навіть у монологічному форматі.

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням потреби в розвитку комунікативної компетентності в освітньому та професійному середовищах. Навчання майбутніх фахівців, громадських діячів чи лідерів передбачає формування навичок публічного мовлення, де маркери дискурсу є невід'ємною частиною підготовки. Осмислене використання цих засобів допомагає не лише підвищити якість виступу, але й розвинути критичне мислення, вміння структурувати ідеї та ефективно взаємодіяти з аудиторією. Таким чином, дослідження маркерів мовного дискурсу у підготовці публічного виступу є актуальним з огляду на їхню роль у структуруванні мовлення, створенні психологічного контакту з аудиторією, адаптації до різних комунікативних контекстів і розвитку загальної комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження маркерів мовного дискурсу є важливим напрямом сучасної лінгвістики, оскільки ці мовні одиниці відіграють ключову роль у структуруванні мовлення, забезпеченні його когерентності та ефективній комунікації. Так, у статті О. Ілик «Дискурсивні слова: ознаки та критерії виділення» [3] розглядаються основні характеристики дискурсивних слів, що є базовим етапом для розуміння їхньої ролі в мовленні. Подібний підхід простежується і в іншій статті цієї дослідниці «Класифікації дискурсивних слів у сучасному мовознавстві» [4], де акцент зроблено на систематизації дискурсивних одиниць. Ці дослідження створюють підґрунтя для розуміння того, як дискурсивні маркери можуть бути використані для структурування публічного виступу, де чітка організація думок є критично важливою. Класифікація дискурсивних маркерів є предметом уваги в роботі Ю. Лисецької «Класифікації дискурсивних маркерів у лінгвістиці» [6]. Аналогічний акцент на типології присутній у статті Ю. Невської «Особливості типології дискурсивів в епістолярному дискурсі» [7], де розглядаються специфічні особливості дискурсивних маркерів у певному жанрі. У статті А. Грабової «Текстотвірна функція дискурсивних маркерів у художньому дискурсі» [2] досліджується, як маркери сприяють формуванню тексту, що є релевантним для підготовки публічного виступу. Подібний функціональний підхід простежується в роботі О. Ковальчук «Функціювання дискурсивних маркерів в українській та англійській мовах» [5]. Перекладознавчий аспект представлений у статті О. Борисової «Відтворення дискурсивних маркерів в українському перекладі роману Дж. Мартіна «Гра престолів»» [1]. Роботи зарубіжних науковців, як-от статті Д. Блейкмора «Relevance and Linguistic Meaning: The Semantic Pragmatics of Discourse Markers» [10] та Б. Фрейзера «What are discourse markers?» [11], зосереджуються на семантико-прагматичних аспектах дискурсивних маркерів. Стаття Д. Льюїса «Discourse markers in English: a discourse-pragmatic view» [12] доповнює цей напрям, акцентуючи на прагматичних функціях маркерів у англомовному дискурсі, що може бути корисним для аналізу їх застосування в англомовних публічних виступах. Проте наразі в лінгвістиці відсутнє цілісне дослідження, присвячене використанню дискурсивних маркерів у підготовці публічного виступу, що зумовлює актуальність теми статті.

Постановка завдання. Мета дослідження: визначити закономірності використання маркерів мовного дискурсу у підготовці публічного виступу.

Виклад основного матеріалу. Публічний виступ є складним комунікативним актом, що вимагає не лише чіткої структури та змістовного наповнення, але й ефективного використання мовних засобів для забезпечення взаємодії з аудиторією. Одним із ключових інструментів, що сприяють успішності виступу, є маркери мовного дискурсу – «спеціальні мовні одиниці, які організують текст, спрямовують увагу слухачів і створюють логічну та емоційну зв'язність висловлювання» [5, с. 124].

Маркери мовного дискурсу – це «слова, словосполучення або вирази, які виконують функцію

організації мовлення, забезпечуючи його структурну цілісність і комунікативну ефективність» [3, с. 185]. Вони не несуть основного змістового навантаження, але відіграють важливу роль у формуванні зв'язності тексту, регулюванні взаємодії між мовцем і слухачем, а також у вираженні ставлення мовця до сказаного. У публічному виступі маркери дискурсу стають інструментами, що допомагають структурувати повідомлення, акцентувати ключові ідеї, підтримувати увагу аудиторії та створювати відчуття діалогу.

Маркери дискурсу виконують кілька основних функцій: «структурну (організація тексту), комунікативну (взаємодія з аудиторією), експресивну (вираження емоцій чи оцінки) та метакомунікативну (коментар щодо самого процесу мовлення)» [2, с. 29]. Їхнє використання в публічному виступі дозволяє мовцеві не лише чітко викласти свої думки, але й адаптувати повідомлення до потреб і очікувань аудиторії.

Маркери мовного дискурсу класифікуються «залежно від їхньої функціональної спрямованості» [7, с. 153]. Розглянемо основні типи, які є особливо релевантними для підготовки публічного виступу.

Структурні маркери допомагають «організувати виступ, позначаючи його логічні частини: вступ, основну частину, висновки» [6, с. 52]. Наприклад, вирази на кшталт «по-перше», «по-друге», «на завершення» або «переходячи до наступного пункту» чітко вказують на послідовність викладу. Вони дозволяють слухачам легко слідкувати за логікою виступу, особливо якщо інформація складна чи об'ємна. У публічному виступі такі маркери створюють ефект прозорості й передбачуваності, що сприяє кращому сприйняттю.

Маркери зв'язності забезпечують «логічні зв'язки між частинами виступу, допомагаючи слухачам зрозуміти, як ідеї пов'язані між собою» [6, с. 51]. Наприклад, вирази «отже», «тому», «з іншого боку» або «наприклад» вказують на причинно-наслідкові зв'язки, контрасти чи ілюстрації. У публічному виступі вони відіграють ключову роль у створенні цілісного наративу, адже слухачі, на відміну від читачів, не можуть повернутися до попередньої інформації, щоб уточнити зв'язки.

Публічний виступ часто передбачає активну взаємодію з аудиторією, навіть якщо вона має монологічний характер. Маркери взаємодії, такі як «як ви думаєте», «зверніть увагу», «давайте розглянемо» або «уявіть собі», створюють ілюзію діалогу, залучаючи слухачів до процесу. Вони «допомагають мовцеві підтримувати контакт із аудиторією, викликати інтерес і зробити виступ більш динамічним» [7, с. 154].

Експресивні маркери «відображають ставлення мовця до змісту виступу або до аудиторії» [7, с. 155]. Наприклад, вирази «на мою думку», «безумовно», «на жаль» або «цікаво, що» додають емоційного забарвлення, підкреслюють впевненість чи сумнів, а також допомагають встановити емоційний зв'язок зі слухачами. У публічному виступі такі маркери сприяють створенню образу мовця як людини, яка щиро ділиться своїми думками.

Метакомунікативні маркери «коментують сам процес мовлення, допомагаючи мовцеві керувати виступом» [6, с. 53]. Наприклад, «я хочу підкреслити», «як я вже згадував» або « дозвольте мені пояснити» сигналізують про намір акцентувати увагу, повторити важливу інформацію чи уточнити думку. Вони особливо корисні, коли виступ тривалий або коли мовець хоче уникнути непорозумінь.

Підготовка публічного виступу передбачає не лише створення тексту, але й продумування його комунікативної стратегії. Маркери мовного дискурсу є інструментом, який допомагає реалізувати цю стратегію на всіх етапах – від написання тексту до його усної презентації.

На етапі написання тексту маркери дискурсу допомагають структурувати матеріал. Мовець може заздалегідь визначити, де потрібно позначити перехід між ідеями, підкреслити важливі моменти чи залучити аудиторію. Наприклад, «використання структурних маркерів дозволяє чітко розмежувати вступ, де формулюється мета виступу, основну частину, де розкриваються ключові ідеї, і висновки, де підбиваються підсумки» [10, с. 93]. Це особливо важливо для виступів, які мають переконувати чи навчати, адже чітка структура полегшує сприйняття інформації.

Під час усної презентації маркери дискурсу стають інструментом імпровізації та адаптації до аудиторії. Навіть якщо текст виступу ретельно підготовлений, мовець може використовувати маркери взаємодії, щоб реагувати на невербальні сигнали слухачів – наприклад, додати пояснення, якщо аудиторія виглядає здивованою, або повторити ключову думку, якщо відчувається втрата уваги. Експресивні маркери, своєю чергою, дозволяють модулювати тон виступу, додаючи емоційності чи підкреслюючи важливість певних моментів.

Розглянемо приклади використання маркерів мовного дискурсу у підготовці публічних

виступів чинного та колишнього прем'єр-міністрів України – Юлії Свириденко [9] і Дениса Шмигаля [8].

Обидва виступи розпочинаються з традиційних вступних маркерів, які встановлюють контакт із аудиторією. У промові Юлії Свириденко фраза «*Шановні колеги!*» [9] виконує функцію формального звернення, спрямованого на парламентську аудиторію, підкреслюючи повагу до присутніх та їх статус. Аналогічно, Денис Шмигаль використовує подвійне звернення «*Шановні колеги! Шановні українці!*» [8], що розширює аудиторію, включаючи не лише членів уряду, а й ширшу громадськість. Таке звернення є дискурсивним маркером, який створює інклюзивність і підкреслює важливість повідомлення для всіх громадян.

Ці вступні маркери не лише задають тон промови, але й виконують ритуальну функцію, характерну для політичного дискурсу, де формальність і повага до аудиторії є необхідними для встановлення довіри. У промові Д. Шмигаля звернення до українців також слугує для посилення патріотичного наративу, що є важливим у контексті війни.

Обидва виступи активно використовують маркери структуризації, які допомагають організувати інформацію та зробити її зрозумілою. У промові Ю. Свириденко фраза «*Наші пріоритетні кроки у перші 6 місяців*» [9] чітко позначає початок переліку ключових завдань уряду, що є прикладом маркера, який вводить нову тему та задає хронологічні рамки. Подібним чином у виступі Д. Шмигаля фраза «*Сьогодні за підсумками останніх зустрічей з представниками бізнесу ухвалюємо два важливих рішення*» [8] виконує функцію переходу до конкретних урядових рішень, структуруючи наратив і допомагаючи аудиторії слідкувати за логікою викладу.

Іншим прикладом є використання маркерів послідовності, таких як «*перше рішення*» [8] та «*друге рішення*» [8] у промові Д. Шмигаля. Ці маркери полегшують сприйняття інформації, особливо в контексті переліку конкретних ініціатив, таких як спрощення процедур для бізнесу. У промові Ю. Свириденко подібну функцію виконує фраза «*Моя головна мета*» [9], яка акцентує увагу на ключовій ідеї виступу – досягненні реальних результатів.

Емоційні маркери є важливими для створення емоційного зв'язку з аудиторією, особливо в умовах війни, яка є центральною темою обох промов. У виступі Д. Шмигаля фраза: «*Щирі співчуття усім, хто в ці дні втратив рідних та близьких*» [8] є прикладом емоційного маркера, який виражає солідарність і співпереживання. Цей маркер не лише демонструє людяність спікера, але й підсилює патріотичний наратив, звертаючись до спільного болю нації.

Оціночні маркери, які виражають ставлення спікера до подій чи явищ, також широко представлені. Наприклад, Д. Шмигаль характеризує дії Росії як «*жорстокий та цинічний терор*» [8] і «*нестримну жагу до вбивств*» [8], що є сильними оцінними виразами, спрямованими на підкреслення аморальності ворога. У промові Ю. Свириденко оціночні маркери менш інтенсивні, але фраза: «*Реальні позитивні результати, які кожен українець відчує в своєму житті*» [9] підкреслює оптимістичну оцінку майбутніх досягнень уряду, створюючи контраст із викликами війни.

Директивні маркери, які спонукають до дії, є важливими в політичних промовах, оскільки вони мотивують аудиторію до активної участі. У промові Ю. Свириденко фраза: «*Ми мусимо діяти швидко й рішуче*» [9] є прикладом директивного маркера, який підкреслює терміновість і рішучість урядових дій. Аналогічно, у виступі Д. Шмигаля заклик: «*Закликаю всіх постраждалих подавати відповідні заявки через Дію*» [8] є прямим зверненням до громадян, що поєднує інформативну та мотиваційну функції.

Такі маркери не лише спрямовують дії аудиторії, але й створюють відчуття залученості, що є важливим для підтримання суспільної єдності в умовах кризи. У промові Ю. Свириденко завершальна фраза: «*Працюємо!*» [9] виконує функцію лаконічного заклику до дії, який підсумовує активну позицію уряду.

Обидва спікери використовують маркери вдячності для визнання внеску інших осіб чи груп, що є стандартною практикою в політичному дискурсі. У промові Ю. Свириденко фрази: «*Вдячна Президенту за довіру*», «*Вдячна Верховній Раді України за підтримку*» та «*Вдячна Денису Шмигалю та команді за роботу*» [9] демонструють повагу до колег і попередників, зміцнюючи політичну солідарність. У промові Д. Шмигаля маркери вдячності, такі як «*Дякую усім, хто захищає Україну на фронті!*» та «*Дякую людям, які в тилу працюють на наше спільне європейське майбутнє*» [8], мають ширший патріотичний контекст, звертаючись до всіх українців.

Патріотичні маркери, такі як завершальна фраза Д. Шмигаля: «*Слава Україні!*» [8], є потуж-

ним інструментом для підсилення національної ідентичності. Цей вислів є не лише риторичним завершенням, але й символом єдності та стійкості, що резонує з аудиторією в умовах війни.

Обидва виступи використовують маркери інклюзивності, які підкреслюють спільність мети та дій. У промові Ю. Свириденко займенник «ми» (наприклад, «*Ми докладемо всіх зусиль*» [9], «*Ми вже почали роботу*» [9]) створює відчуття колективної відповідальності та залученості. У промові Д. Шмигаля займенники «наші» та «ми» (наприклад, «*наші громадяни*» [8], «*ми продовжуємо відновлювати*» [8]) також підкреслюють спільну роботу уряду та народу.

Ці маркери сприяють створенню наративу єдності, що є критично важливим у контексті війни та суспільних викликів. Вони допомагають спікерам позиціонувати себе як частину спільноти, а не як відокремлених лідерів.

Маркери контрасту використовуються для підкреслення відмінностей між поточною ситуацією та бажаним майбутнім або між діями ворога та реакцією України. У промові Д. Шмигаля фраза: «*А загалом за п'ять місяців 2025 року через російські атаки загинуло удвічі більше цивільних українців, ніж за аналогічний період минулого року*» [8] є прикладом маркера порівняння, який підкреслює ескалацію насильства. У промові Ю. Свириденко контраст менш виражений, але фраза: «*Жодної політичної лояльності, тільки цифри та результати*» [9] створює протиставлення між політично мотивованими рішеннями та об'єктивним підходом. Такі маркери допомагають чітко окреслити проблеми та підкреслити рішучість уряду в їх вирішенні, що сприяє переконливості виступу.

Аналіз промов Юлії Свириденко та Дениса Шмигаля демонструє, що маркери мовного дискурсу відіграють ключову роль у структуруванні тексту, встановленні контакту з аудиторією та посиленні риторичного ефекту. Вступні звернення, маркери структуризації, емоційні та оціночні вирази, заклики до дії, маркери вдячності, патріотизму, інклюзивності та контрасту створюють комплексний дискурсивний апарат, який відповідає цілям політичної комунікації. У промові Ю. Свириденко акцент зроблено на мотивацію та чітке окреслення пріоритетів, тоді як виступ Д. Шмигаля поєднує емоційну солідарність із деталізацією конкретних ініціатив. Обидва спікери ефективно використовують дискурсивні маркери для підтримки національної єдності, мобілізації громадян і підкреслення ролі уряду в умовах війни та євроінтеграції.

Висновки. Отже, маркери мовного дискурсу відіграють ключову роль у підготовці ефективного публічного виступу, забезпечуючи структурованість, логічність та взаємодію з аудиторією. Вони сприяють чіткому викладу думок, підкреслюючи логічні зв'язки між частинами виступу. Використання таких маркерів полегшує сприйняття інформації, допомагаючи аудиторії стежити за ходом думки оратора та утримувати увагу. Крім того, маркери дискурсу створюють ефект природності й діалогічності, що підвищує емоційний контакт із слухачами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борисова О.В. Відтворення дискурсивних маркерів в українському перекладі роману Дж. Мартіна «Гра престолів». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 30 (69) № 2 Ч. 2, 2019. С. 18–22.

2. Грабова А.Р. Текстотвірна функція дискурсивних маркерів у художньому дискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Т. 36 (75). № 1. С. 27-32.

3. Ілик О.І.Дискурсивні слова: ознаки та критерії виділення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2013. Вип. 38. С. 185–188.

4. Ілик О.І. Класифікації дискурсивних слів у сучасному мовознавстві. *Лінгвістичні студії*. 2014. Вип. 28. С. 73–81.

5. Ковальчук О.П. Функціювання дискурсивних маркерів в українській та англійській мовах. *Південний архів*. 2020. Вип. LXXXII. С. 124-130.

6. Лисецька Ю.В. Класифікації дискурсивних маркерів в лінгвістиці. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції, «Сучасні лінгвістичні студії XXI століття».* 2016. С. 51–53.

7. Невська Ю. В. Особливості типології дискурсивів в епістолярному дискурсі. *Мова і культура*. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. Вип. 21. Т. II(191). С. 153–157.

8. Промова Прем'єр-міністра України Дениса Шмигаля на засіданні Уряду від 18.06.2025 року. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/promova-premier-ministra-ukrainy-denysa-shmyhalia-na-zasidanni-uriadu-18-6-25 (Дата звернення: 25.10.2025)

9. Промова прем'єр-міністра Юлії Свириденко у Верховній Раді від 17.07.2025 року. URL: https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/8552.html (Дата звернення: 25.10.2025)

10. Blakemore D. Relevance and Linguistic Meaning: The Semantic Pragmatics of Discourse Markers. New York : Cambridge University Press, 2009. 200 p.
11. Fraser B. What are discourse markers? *Journal of Pragmatics*. 1999.P. 931–953.
12. Lewis D. Discourse markers in English: a discourse-pragmatic view. Amsterdam, 2006. P. 43–60.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811. 161. 2’371
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.7

РИСИ ІДІОСТИЛЮ МАРІЇ ТИТАРЕНКО: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТУ «КОМУНІКАЦІЯ ВІД НУЛЯ. ЕСЕЇ ДЛЯ МАНІ»)

FEATURES OF MARIIA TYTARENKO’S IDIOSTYLE: COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC ASPECT (BASED ON THE TEXT *“COMMUNICATION FROM ZERO. ESSAYS FOR MANIA”*)

Іванишин Н.Я.,
orcid.org/0000-0003-1835-0466
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті досліджено домінантні риси ідіостилю Марії Титаренко у комунікативно-прагматичному аспекті на матеріалі тексту «Комунікація від нуля. Есеї для Мані». Актуальність дослідження зумовлена відсутністю системного аналізу мовотворчості авторки, попри численні розробки проблематики ідіостилю в сучасному мовознавстві. Метою статті є виявлення та аналіз мовностилістичних засобів, що репрезентують індивідуальну манеру письма Марії Титаренко та є ключем до розуміння авторських інтенцій і способів впливу на читача.

У роботі проаналізовано специфіку функціонування основних ідіостильових домінант на лексико-семантичному рівні: оказіоналізмів, запозичень і фразеологізмів. Встановлено, що авторські неолексеми (зокрема дитяча лексика) характеризують емоційний стан персонажів, формують оцінну рамку повідомлення та задають загальну тональність художнього цілого. Запозичення (переважно англіцизми) функціонують як активні комунікативні інструменти з чітко вираженим прагматичним потенціалом: маркують соціолект авторки, ідентифікують цільову аудиторію, слугують інструментом діагностики епохи, стають матеріалом для мовної гри. Фразеологізми виконують подвійну функцію: маркують національно-культурну ідентичність і створюють ефект розмовності, водночас стають об’єктом рефлексії та трансформації через деконструкцію, буквалізацію, контамінацію.

Доведено, що Марії Титаренко властивий рефлексивний ідіостиль, де мова одночасно використовується й досліджується. Виявлені мовні одиниці функціонують як прагматичні оператори, що формують складну багаторівневу комунікацію з читачем, створюють унікальний авторський голос на перетині традиційного й глобального, інтимного й інтелектуального. Окреслено перспективи подальших досліджень: компаративний аналіз текстів М. Титаренко та інших тпредставниць сучасного українського жіночого письма, вивчення рецепції тексту різними читацькими групами.

Ключові слова: ідіостиль, оказіоналізми, запозичення, фразеологізми, комунікативно-прагматичний аспект, індивідуальний стиль, мовна гра, есей.

The article examines the dominant features of Mariia Tytarenko's idiostyle in its communicative-pragmatic aspect, based on the text "Communication from Scratch. Essays for Mania." The relevance of the study is determined by the absence of a systematic analysis of the author's linguistic creativity, despite numerous developments in idiostyle research in contemporary linguistics. The aim of the article is to identify and analyze the linguistic and stylistic means that represent Mariia Tytarenko's individual writing manner and serve as a key to understanding the author's intentions and methods of influencing the reader.

The paper analyzes the specifics of the functioning of the main idiostylistic dominants at the lexical-semantic level: occasionalisms, borrowings, and phraseological units. It has been established that the author's neologisms (particularly children's vocabulary) characterize the emotional state of characters, form the evaluative framework of the message, and set the overall tonality of the artistic whole. Borrowings (predominantly Anglicisms) function as active communicative tools with a clearly expressed pragmatic potential: they mark the author's sociolect, identify the target audience, serve as an instrument for diagnosing the epoch, and become material for language play. Phraseological units perform a dual function: they mark national-cultural identity and create the effect of colloquiality, while simultaneously becoming objects of reflection and transformation through deconstruction, literalization, and contamination.

It has been proven that Mariia Tytarenko possesses a reflexive idiostyle, where language is simultaneously used and examined. The identified linguistic units function as pragmatic operators that form complex multilevel communication with the reader and create a unique authorial voice at the intersection of the traditional and the global, the intimate and the intellectual. Perspectives for further research are outlined: comparative analysis with other representatives of contemporary Ukrainian women's writing, study of text reception by different reader groups.

Key words: idiostyle, occasionalisms, borrowings, phraseological units, communicative-pragmatic aspect, individual style, language play, essay.

Постановка проблеми. Питання тлумачення художнього тексту постійно перебуває в центрі уваги мовознавців, адже воно уможливлює виявлення прихованих значень художнього простору, з’ясування специфіки його структури, а також впливає на процеси реципіювання та механізми розшифрування. Обрана тема – «Риси ідіостилю Марії Титаренко: комунікативно-прагматичний

аспект (на матеріалі тексту «Комунікація від нуля. Есеї для Мані»)» – не є винятком, оскільки розуміння авторських стильових особливостей робить можливим глибокий і всебічний аналіз креативного авторського конструкта, виокремлення в ньому інформаційних пластів, розкодування яких потребує від читача додаткових інтелектуальних зусиль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідіостиль неодноразово ставав предметом спеціального лінгвістичного аналізу. Так, О. Дойчик, У. Билиця досліджували мовностилістичні характеристики індивідуального стилю Дж. Гріна в українському перекладі [1], О. Переломова аналізує домінантні одиниці ідіостилю у творчості Валерія Шевчука [2], В. Папіш акцентує на психолінгвістичному вимірі термінів «ідіостиль» та «ідіолект» [3]. Спільним для всіх дослідників є розуміння таких визначальних компонентів зазначеного феномена, як-от: системна організація, унікальність, цілісний характер, взаємозв'язок форми та змісту, співіснування загальномовних і авторських особливостей, здатність до історичного розвитку. Зауважимо, що серед лінгвістів і досі немає одностайності стосовно тлумачення термінів «ідіостиль», «індивідуальний стиль» та «ідіолект». Наприклад, Л. Ставицька розглядала поняття «ідіолект» у контексті соціолінгвістичних термінів «етнолект», «соціолект», «гендерлект», «криптолект» та наголошувала на більшій семантичній місткості терміна «ідіостиль», інтерпретуючи його як ідіолект + «нашарування ознак індивідуальної поетики» [4], Л. Коткова, вивчаючи проблему розмежування ідіостилю, індивідуального стилю та ідіолекту, дійшла висновку, що засоби ідіолекту «беруть участь у формуванні ідіостилю письменника» [5], автори енциклопедії «Українська мова» вважають терміни «ідіолект» та «індивідуальний стиль» абсолютними синонімами, трактуючи їх як систему мовних і виражальних засобів, що виконують естетичну функцію і відрізняють мову конкретного письменника від інших; унікальність мовлення окремої особистості. Це поняття передусім стосується стилю майстра слова, літератора. Індивідуальний стиль зумовлюється творчою особистістю автора, його світосприйняттям та світобаченням, ставленням до явищ навколишньої дійсності та їх оцінюванням [6].

У роботі інтерпретуватимемо ідіостиль, або ж індивідуальний стиль, як специфічну організацію різнорівневих мовних елементів та використання стилістичних прийомів, що індивідуалізують мову конкретного автора, репрезентують його унікальне світосприйняття; сукупність мовновиражальних засобів, які формують неповторну манеру письма конкретного автора і дозволяють ідентифікувати його тексти серед інших.

Постановка завдання. Есей (або есе – варіант, який уживають деякі дослідники) є надзвичайно сприятливим матеріалом для вивчення й аналізу стильових домінант, адже цей жанр надає авторові повну свободу самовираження – у передачі власних думок, емоцій і спостережень. Завдяки цьому його виражальні можливості є майже необмеженими. Розуміння есе як самостійного жанру підтверджується дефініціями із літературознавчих джерел, де підкреслюються його прозова форма, стислість, вільна композиція, індивідуальність авторського мислення, поєднання логічності викладу з суб'єктивністю, образністю та афористичністю [7]. Саме цим і зумовлена *актуальність* статті, адже системне дослідження мовотворчості Марії Титаренко, незважаючи на численні розробки ідіостилю та засобів його вираження, усе ще відсутнє.

Метою **статті** є виявлення та аналіз мовностилістичних засобів, що репрезентують індивідуальну манеру письма Марії Титаренко у збірці есеїв «Комунікація від нуля. Есеї для Мані» та є ключем до розуміння авторських інтенцій та способів впливу на читача.

Об'єктом розвідки є особливості індивідуального стилю Марії Титаренко, предметом – домінанти його формування.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи есей як літературний жанр, що дозволяє авторові висловлювати особисті роздуми щодо певного питання, акцентуємо на притаманності йому таких основних рис: суб'єктивність (есе завжди передає індивідуальне бачення автора теми); невимушеність і природність стилю (виклад наближений до живого мовлення, до діалогу з читачем); стислість (зосередження на головній ідеї без надмірних деталей, залишення простору для домислу); композиційна свобода (відсутність жорстких структурних обмежень); рухливість часових і просторових меж (думка автора може вільно переходити між різними контекстами); сучасність і актуальність (орієнтація на проблеми сьогодення); а також оцінність (вияв авторського «я», емоційне забарвлення від позитивного до негативного). Особливості есею як жанру детермінують комплекс мовних, композиційних та стилістичних особливостей, які віддзеркалюють індивідуальну мовну свідомість автора.

Індивідуальний стиль в аналізованому жанрі визначається специфікою функціонування мов-

новиражальних засобів на різних рівнях, однак домінантними є все ж такі: лексико-семантичний (лінгвоодиниці, у яких закодовані авторські асоціації, емоції та інтелектуальна позиція: індивідуально-авторські новотвори, варваризми, сленгізми, алюзії, фразеологізми тощо), морфологічний (виявом ідіостилю є насамперед авторська гра з граматичними формами – нетипове вживання частин мови, суб'єктивно забарвлені прикметники, дієслова з модальною семантикою, що виражають оцінку, сумнів чи емоційний стан), синтаксичний (характерною є варіативність структури речень – чергування коротких, афористичних висловів із розгорнутими синтаксичними побудовами, що передають динаміку мислення; використання риторичних запитань, парцельованих конструкцій, анафор, які підсилюють експресію й емоційність мовлення). Крім цього, важливими маркерами ідіостилю є також інтонаційна й композиційна організація тексту: ритм, логічні паузи, асоціативність побудови, фрагментарність викладу, – усе це формує «мовний тембр» автора, є тим чинником, що постає в ролі ключа для відмикання авторських інтенцій.

Оскільки жанр статті накладає обмеження на виклад матеріалу, зупинимось детальніше на найяскравіших домінантах, таких, що найбільшою мірою репрезентують індивідуальний стиль Марії Титаренко, – засобах лексико-семантичного рівня мови. Так, значний виражальний потенціал мають слова, що є контекстуально зумовленими, асоціативно навантаженими, морфологічно та семантично гнучкими, унікальними, – оказіоналізми. У тексті аналізованого есею індивідуально-авторські новотвори виконують низку функцій, серед яких – ідіостильова, адже завдяки їм «текст стає впізнаваним і сприймається як візитівка наратора» [8]. Порівняймо: *«Припускаю, що у XXI столітті найбільшою атракцією стане* ***анти-IT-туризм****»* [9, с. 14] (подорожі без гаджетів)*; «Дедалі частіше нам вдається залучати Маню до* ***замкорозгрібань****, але з єдиною умовою – що потім вона побудує ще кращий і більший замок, і ми їй допоможемо»* [9, с. 104] (прибирання у кімнаті дитини)*; «Просто посеред будинків, акуратно й ніби навмисно* ***«зафіранкованих»*** *тополями»* [9, с. 110] (прикритих тополями)*; «Так, ніби, виношуючи дитинку, мама ще не мама. Якась* ***недомама****. А в ній – якась* ***недодитинка****»* [9, с. 117] (акцентування на непогодженні з суспільною думкою)*; «…чи уявімо антонім до «спілкування» –* ***«окремування»****»* [9, с. 125] (відокремлення, мовчання)*; «Бо коли нема до кого комунікувати, тоді людина замикається у собі – і* ***«роз(нікому)нікувати»*** *її складно»* [9, с. 130] (розговорити) тощо.

Як бачимо, авторські неолексеми є достатньо частотними та характеризують емоційний стан персонажів, особливості авторського сприйняття дійсності; вони формують оцінну рамку повідомлення та задають загальну тональність художнього цілого.

Окремо акцентуємо на використанні в тексті дитячої лексики – специфічних слів, характерних для мовлення дітей раннього віку; мовних одиниць, які виникають унаслідок видозміни звичайних слів або використання звуконаслідування, алітерації тощо, – яка репрезентує одну з визначальних рис авторської манери Марії Титаренко: ***«зопард», «їсторан», «гамазин», «кінопланетяни», «шмаркестр», «бібіка», «пластилінь», «каршляти»*** тощо. Уведення таких одиниць корелює із заголовком тексту – «Комунікація від нуля. Есеї для Мані», який програмує змістову структуру художнього тексту: набуття комунікативних компетенцій, продукування словоформ, що порушують мовний стандарт (детальніше про функційне навантаження оказіоналізмів ми писали в іншій розвідці [8]).

Ще одним засобом лексико-семантичного рівня, здатним репрезентувати авторський стиль, є запозичена лексика. Звернімо увагу, що ці одиниці не просто присутні в тексті, а стають матеріалом для мовної гри та формування авторських інтенцій. Авторка майстерно поєднує різні мовні пласти (народнорозмовний, книжний, сленговий), створюючи багатовимірний текст**,** який відображає складність сучасної ідентичності на межі традиційного й глобалізованого світів.

Запозичення в тексті М. Титаренко функціонують не як пасивні елементи лексичної системи, а як активні комунікативні інструменти з чітко вираженим прагматичним потенціалом. Вони слугують ключовими маркерами авторської інтенції, формують образ адресанта та моделюють специфічний тип комунікації з читачем, адже дослідження ідіостилю вимагає «врахування екстралінгвальних чинників мовної особистості автора та механізму породження індивідуального дискурсу» [4, с. 15].

Порівняймо: *«Брала* ***каву-to-go****»* [9, с. 17] – сигналізує про самопрезентацію через мовні маркери соціальної ідентичності; авторка позиціонується як представниця освіченої урбаністичної спільноти, що прагне встановити довірливі стосунки з цільовою аудиторією (молоді матері, інтелектуалки, міські жительки), які впізнають у цій мові власний досвід; ***«айсбрейкери»*** [9, с. 9] –

має на меті формування читацької спільноти на основі спільного культурно-мовного коду, створення ефекту інтимності («я пишу для тих, хто мене розуміє»); *«Один дотик до* ***тач-скрину*** *і – смачного!... Ще дотик – і ти* ***зафрендив*** *президента»* [9, с. 11] – акцентує на специфіці рецепції сучасності, на полегшенні життя, зумовленого цифровізацією; водночас героїня спонукає читача до критичного переосмислення цифрової реальності, розбиваючи ілюзію справжньої комунікації в соцмережах (неологізм ***«зафрендив»*** поєднує гумор і критику: українізація англійського слова підкреслює абсурдність віртуальної «дружби»); *«Століття втоми від* ***спаму****.* ***Тролінгу****.* ***Верифікації*** *даних»* [9, с. 15] – запозичені лексеми фіксують нові соціальні феномени, лаконічно номінують складні поняття цифрової ери, а парцеляція виражає експресію – вказує на фрагментованість і втому від інформаційної перенавантаженості; *«Я мрію, щоби вона надавала перевагу яблуку, а не* ***Apple****. Слову, а не* ***Word****. Вікну, а не* ***Window****»* [9, с. 15] – представлено найпотужніший комунікативно-прагматичний прийом – мовну гру, де протиставлення простежуємо на кількох рівнях: семантичному (спостерігаємо зіткнення денотатів (реальне (яблуко) / віртуальне (бренд Apple), антитезу цінностей (природне / технологічне, справжнє / симульоване)), когнітивному (читач повинен розпізнати всі рівні гри, зокрема усвідомити, що бренди «привласнили» загальновживані слова) та емоційному (ностальгія за «неускладненою» реальністю, бажання захистити дитину від суцільної віртуалізації); *«А їх нині сила-силенна,* ***мейд-ін-чайна****…»* [9, с. 121] – народна формула для опису китайського ширвжитку; *«Наші* ***ґолеми*** *XXI століття»* [9, с. 13] – активізація культурного контексту шляхом відсилання до єврейської міфології: метафорична трансформація «гаджети = штучні створіння, що виходять з-під контролю» імплікує смисл – «ґолем несе загрозу», тобто активізує архетипні страхи перед створінням, що може знищити творця; *«Тоді Маня відімкнеться від* ***скайпу*** *і дивитиметься у небо»* [9, с. 14] – спостерігаємо деонімізацію власної назви та реалізацію авторської інтенції сконструювати майбутнє комунікативне середовище доньки.

Як бачимо, запозичені лексеми в художній канві Марії Титаренко є ідіостильовими домінантами, що функціонують як комплексні комунікативно-прагматичні інструменти як на рівні адресанта, так і адресата, адже, з одного боку, демонструють культурну та мовну компетентність авторки, створюють авторську оптику, з іншого – ідентифікують цільову авдиторію, створюють ефект спільноти, що розмовляє однією мовою, активізують критичне мислення через використання прийому мовної гри, водночас маркуючи епоху та забезпечуючи лаконічність і точність номінації.

Запозичення в ідіостилі М. Титаренко – це не просто лексичні одиниці, а прагматичні маркери, що вибудовують складну багаторівневу комунікацію з читачем, створюють унікальний авторський голос на перетині традиційного й глобального, інтимного й інтелектуального.

Однією зі стильових домінант в художній канві «Комунікація від нуля. Есеї для Мані» є стійкі сполучення слів. У тексті вони виконують подвійну комунікативно-прагматичну функцію: з одного боку, маркують національно-культурну ідентичність авторки та створюють ефект розмовності, а з іншого – стають об'єктом рефлексії та трансформації, що відображає авторську інтелектуальну роботу з мовою. Це ключова риса ідіостилю: не просте використання, а переосмислення фразеологічних одиниць.

Проілюструймо: традиційна формула завершення казки «Ось і казочці кінець, а хто слухав – молодець» у тексті Марії Титаренко зазнала трансформації: ***«Але казці не кінець, хоч хто і слухав – молодець»*** [9, с. 34], метою якої є відмова від наративної закритості, підкреслення залученості внутрішнього адресата (доньки Мані) і зовнішнього (читача) як активних співучасників у процесі розгортання сюжету.

«Слово – вже той горобець: як вилетить – не впіймаєш. Написане пером – залюбки виволочиш волом. *Зітреш delet'ом. Закинеш у треш…»* [9, с. 41] – через пародійну трансформацію прислів'я авторка виражає ставлення до цілої епохи, яка демонструє відмову від культури відповідальності, пропонуючи натомість культуру миттєвого видалення. Іронія спрямована не на прислів'я, а на те, як цифрові технології знецінили його мудрість. Використання в цьому контексті запозичених слів ***«delet'ом»*** та ***«треш»*** підсилюють нівелювання традиційного значення фразеологічних сполучень: комічний ефект виникає через поєднання несумісного.

Порівняймо ще: *«Практично усе це зводиться до одного: всі ми хочемо бути бездоганними. Непомильними. Досконалими.* ***Щоб комар носа не підточив****. І в цьому хиба: ідеальних не буває»* [9, с. 75] – фразеологізм використано не для підтримки, а для критики традиційного світогляду. Авторка переосмислює прагнення до досконалості, вважаючи його не цінністю, а проблемою, легітимізуючи право кожної людини на помилку.

«Тоді я прошу їх написати конкретний список – що довший, то кращий, щоб вони згадалі всі свої можливі ***«больові точки»****, а тоді ми доберемо ліки чи голку на кожну точку. Така собі прицільна акупунктура усіх наших* ***«ахіллесових» п'яток****, навіть якщо їх усі сорок, як у сороканіжок»* [9, с. 75] – через контамінацію стійких сполук слів авторка показує абсурдність прагнення до абсолютного ідеалу: фразеологізоване термінологічне сполучення «больова точка» (яких може бути багато) дисонує з античною фраземою «ахіллесова п'ята» (одна), а сукупно вони творять комічний ефект, базований на гіперболізації та змішуванні метафор.

Характерною рисою творчості Марії Титаренко є нагромадження в одному текстовому фрагменті кількох фразеологічних одиниць, нанизування їх з метою підсилення звучання, підтвердження або заперечення, закодованих у них смислів: *«Чому ми розучуємося комунікувати співом, співописати і співодумати, як малеча?* ***«Аж серце співає». «Співати комусь дифірамби». «О, знову тої самої заспівав». «Наша пісня гарна й нова…».*** *Але, насправді, все це вже – про говоріння, не про справжній спів»* [9, с. 82] – текстовий сегмент демонструє авторський світогляд, у якому виявляється «порожність» фразеологізмів, протиставляється автентичність дитячого досвіду дорослій метафоричності. Таке трактування підкріплюється введенням авторських неолексем *«співописати»* і *«співодумати»* – дій, контекстуально властивих дитині, які втрачаються у процесі дорослішання.

Порівняймо ще: *«Як же ми всі прагнемо бути непомильними!* ***Боїмося*** *помилок* ***як вогню****». Дорікаємо за помилки іншим.* ***Тицяємо пальцями****. Дивимося з осудом. Сваримо дітей. Виправляємо в зошитах червоним чорнилом. Ганимо. Або* ***стаємо на ті самі граблі*** *– картаємо себе.* ***Посипаємо голову попелом****. Намагаємося приховати невдачі.* ***Стерти з пам'яті****. І більше не згадувати.* ***Почати з чистої сторінки****. І все* ***– геть чисто*** *все – зовсім не виправдано: помилки – це наші надійні дороговкази»* [9, с. 89] – наведений сегмент демонструє нанизування фразеологізмів, виявляючи стилістичну градацію; авторка іронічно дистанціюється від рецепції та схвалення закодованих у них смислів, натомість пропонуючи власне бачення: фразеологізми використані не як засіб вираження, а як об'єкт критики**,** авторка показує, як мова формує ставлення до помилок, і через виявлення цього механізму пропонує його подолання.

Як бачимо, фразеологізми як стильові домінанти тексту Марії Титаренко з одного боку маркують авторку як носія української мовної культури, апелюють до спільної культурної пам'яті читачів, з іншого – спостерігаємо не просто узуальне використання стійких сполучень слів, а трансформацію, контамінацію, переосмислення притаманного їм значення, що сприяє інтелектуалізації тексту, залученню читача до мовної гри, покликаної розкодувати латентний пласт інформації, локалізований автором.

Висновки. Отже, Марії Титаренко властивий специфічний ідіостиль, де мова одночасно використовується і досліджується. Оказіоналізми, запозичення, фразеологізми – не тільки прикраса, а й інструмент мислення про мову, культуру, ідентичність, що робить текст інтелектуально насиченим, різновекторним та полізначеннєвим. Виявлені закономірності відкривають перспективи для подальших студій: компаративний аналіз ідіостилю М. Титаренко з іншими представницями сучасного українського жіночого письма; дослідження рецепції тексту різними читацькими групами; вивчення динаміки ідіостилю в інших творах авторки тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дойчик О., Билиця У., Бендак Ю. Мовностилістичні характеристики ідіостилю Дж. Гріна в українському перекладі (на матеріалі романів «Paper Towns *та* The Fault in Our Stars»). Закарпатські філологічні студії. 2023. Вип. 27. Т. 2. С. 149–155. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_2/28.pdf.

2. Переломова О. С. Ідіостиль Валерія Шевчука : автореф. дис... канд. філол. Наук : 10.02.01 / НАН України; Інститут української мови. Київ, 2002. 18 с.

3. Папіш В.А. Проблема інтерпретації термінів ідіостиль та ідіолект у сучасному мовознавстві: психолінгвістичний аспект. *Studia Slavica. Academiae Scientiarum Hungaricae.* No. 66 (2). 403–412. DOI: https://doi.org/10.1556/060.2022.00040

4. Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 3–17. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6063/01-Stavitska.pdf?sequence=1.

5. Коткова Л. Ідіостиль, індивідуальний стиль і ідіолект: проблеми розмежування. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки.* 2012. Кн. 2. С. 26-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2012_2_8

6. Українська мова. Енциклопедія / ред.-уклад. В. М. Русанівський. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 752 с.

7. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалiва, В. І. Теремка. Київ : Академія, 2007. 752 с.

8. Іванишин Н. Я. Функційне навантаження оказіоналізмів у художньому тексті Марії Титаренко "Комунікація від нуля. Есеї для Мані". Причорноморські філологічні студії. 2024. №5. С. 38-44. DOI: https://doi.org/10.32782/bsps-2024.5.5

9. Титаренко М. Комунікація від нуля. Есеї для Мані. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 232 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

РОЗДІЛ 2
ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 821.161.2-1’06(477):81’37
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.8

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛЮБОВІ У ПРОЗІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО ТА СЕРГІЯ ЖАДАНА

VERBAL REPRESENTATION OF LOVE IN CONTEMPORARY UKRAINIAN PROSE BY OKSANA ZABUZHKO AND SERHII ZHADAN

Вітик М.В.,
orcid.org/0009-0000-9154-7260
студентка ІІ курсу магістратури
Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

Левченко О.П.,
orcid.org/0000-0002-7395-3772
доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри прикладної лінгвістики
Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

Статтю присвячено дослідженню лексико-семантичних, стилістичних та прагматичних особливостей вербалізації концепту ЛЮБОВ у прозових творах Оксани Забужко та Сергія Жадана. На основі корпусного аналізу художніх текстів («Польові дослідження з українського сексу», «Музей покинутих секретів», «Дівчатка» О. Забужко та «Інтернат», «Месопотамія», «Депеш Мод» С. Жадана) визначено ключові вербалізатори концепту, їхню частотність, контекстуальне оточення та семантичні особливості. Виявлено суттєві відмінності в індивідуально-авторській концептуалізації ЛЮБОВІ: у прозі О. Забужко концепт представлений як внутрішнє, інтимне почуття з виразними фізіологічними конотаціями, яке має амбівалентний характер і поєднує щастя й страждання; у творчості С. Жадана концепт осмислено як соціально-філософський феномен з екзистенційним значенням. Проаналізовано моделі метафоризації ЛЮБОВІ (ЛЮБОВ – ЦЕ ВІЙНА, ЛЮБОВ – ЦЕ СТИХІЯ, ЛЮБОВ – ЦЕ ОБ’ЄКТ, ЛЮБОВ – ЦЕ СИЛА у О. Забужко та ЛЮБОВ – ЦЕ СИЛА, ЛЮБОВ – ЦЕ ЦІННІСТЬ, ЛЮБОВ – ЦЕ РЕЧОВИНА, ЛЮБОВ – ЦЕ ОБ’ЄКТ у С. Жадана), що відображають гендерні особливості авторського світосприйняття. Встановлено, що індивідуально-авторські особливості концептуалізації ЛЮБОВІ відображають не лише особистісні преференції письменників, а й ширші соціокультурні, гендерні та поколінневі відмінності у сприйнятті та осмисленні цього почуття в сучасному українському суспільстві. Корпусний аналіз засвідчив вищу частотність вербалізації концепту ЛЮБОВ у прозі О. Забужко порівняно з прозовими текстами С. Жадана. Дослідження дієслівних колокацій показало, що у творчості О. Забужко переважають дієслова деструктивної семантики, натомість у текстах С. Жадана домінують дієслова екзистенційної та посесивної семантики. Аналіз прикметникових модифікаторів засвідчив, що у прозі О. Забужко семантичне поле характеристик любові відображає психологічну глибину й емоційну насиченість почуття, тоді як у текстах С. Жадана атрибутивна характеристика концепту виявляє соціально-філософське осмислення феномену з акцентом на його зовнішніх проявах та соціальних функціях.

Ключові слова: концепт ЛЮБОВ, вербалізація, корпусний аналіз, колокація, метафорична модель, індивідуально-авторська картина світу, Оксана Забужко, Сергій Жадан.

The article investigates lexical-semantic, stylistic, and pragmatic features of the verbalization of the LOVE concept in prose works by Oksana Zabuzhko and Serhii Zhadan. Based on corpus analysis of literary texts ("Field Work in Ukrainian Sex," "The Museum of Abandoned Secrets," "Girls" by O. Zabuzhko and "The Orphanage," "Mesopotamia," "Depeche Mode" by S. Zhadan), the key verbalisers of the concept, their frequency, contextual environment, and semantic features have been identified. Significant differences in individual author conceptualization of LOVE have been revealed: in Zabuzhko's prose, the concept is presented as an internal, intimate feeling with distinct physiological connotations, which has an ambivalent character combining happiness and suffering; in Zhadan's works, the concept is interpreted as a socio-philosophical phenomenon with existential significance. The metaphorical models of LOVE have been analyzed (LOVE IS WAR, LOVE IS NATURAL DISASTER, LOVE IS OBJECT, LOVE IS POWER in Zabuzhko's works, and LOVE IS FORCE, LOVE IS VALUE, LOVE IS SUBSTANCE, LOVE IS OBJECT in Zhadan's works), reflecting gender-specific features of the authors' worldviews. It has been established that individual author peculiarities of LOVE conceptualization reflect not only personal preferences of the writers but also broader sociocultural, gender, and generational differences in the perception and understanding of love in contemporary Ukrainian society. Corpus analysis showed a higher frequency of verbalisation of the concept of LOVE in Zabuzhko's works compared to Zhadan's prose texts. The study of verb collocations revealed

that verbs with destructive semantics prevail in Zabuzhko's works, while verbs with existential and possessive semantics dominate in Zhadan's texts. An analysis of adjectival modifiers showed that in Zabuzhko's prose, the semantic field of love characteristics reflects the psychological depth and emotional intensity of the feeling, while in Zhadan's texts, the attributive characteristic of the concept reveals a socio-philosophical understanding of the phenomenon with an emphasis on its external manifestations and social functions.

Key words: LOVE concept, verbalization, corpus analysis, collocation, metaphorical model, individual author's worldview, Oksana Zabuzhko, Serhii Zhadan.

Постановка проблеми. Художня література слугує особливим ментальним простором, де через мовні засоби відбувається концептуалізація важливих для людини понять та феноменів. Концепт ЛЮБОВ належить до ключових концептів української лінгвокультури, відображаючи національну специфіку світосприйняття та аксіологічні орієнтири українців. Творчість Оксани Забужко та Сергія Жадана – це унікальний матеріал для дослідження індивідуально-авторських особливостей вербалізації концепту ЛЮБОВ у сучасній українській прозі, оскільки демонструє різні підходи до осмислення любовного почуття через призму гендерних, соціокультурних та поколінневих відмінностей.

Актуальність дослідження зумовлено необхідністю глибшого розуміння трансформаційних процесів у сучасній українській концептосфері, зокрема зміни в осмисленні та вербалізації емоційно-почуттєвої сфери. Прозові твори О. Забужко та С. Жадана відображають не лише індивідуально-авторські преференції, а й ширші соціокультурні процеси в українському суспільстві початку XXI ст. Вивчення індивідуально-авторських моделей репрезентації концепту ЛЮБОВ дає змогу розкрити механізми формування національної концептосфери; зіставний аналіз метафоричних моделей, атрибутивних характеристик, дієслівних колокацій вербалізаторів концепту ЛЮБОВ уможливлює розкриття специфіки ідіолекту та виявлення глибинних семантичних структур, що формують унікальний художній простір текстів О. Забужко та С. Жадана. Обрані для дослідження твори – «Польові дослідження з українського сексу», «Музей покинутих секретів», «Дівчатка» О. Забужко та «Інтернат», «Месопотамія», «Депеш Мод» С. Жадана – належать до найвагоміших здобутків сучасної української прози і становлять репрезентативний матеріал для вивчення особливостей вербалізації концепту ЛЮБОВ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розроблення методології дослідження концептів зробили О. О. Селіванова [8], Г. Д. Заньковська [4] та О. М. Шевченко [12], праці яких закладають теоретичну основу для аналізу вербалізації концепту ЛЮБОВ у художніх текстах. О. М. Газуда розглядає різноаспектність класифікаційних ознак концепту, пропонуючи комплексний підхід до вивчення концептів у літературному дискурсі [2]. М. В. Гаврилюк та О. В. Ємець аналізують концептуальну метафору сім'ї та кохання в сучасних коротких оповіданнях, приділяючи увагу лінгвістичному та перекладацькому аспектам [1]. Дослідження концепту ЛЮБОВ у сучасній українській лінгвістиці здійснюють у межах різних методологічних підходів. Узагальнення цих підходів показує багатовимірність концепту ЛЮБОВ та актуальність його вивчення в межах авторського світобачення.

Мета цієї праці полягає у виявленні та аналізі особливостей вербалізації концепту ЛЮБОВ у прозових творах Оксани Забужко та Сергія Жадана. **Завданнями дослідження** є: визначити ключові вербалізатори концепту ЛЮБОВ у творчості обох письменників; дослідити засоби вербалізації концепту; зіставити індивідуально-авторські особливості концептуалізації ЛЮБОВІ у прозових творах О. Забужко та С. Жадана.

Виклад основного матеріалу. Аналіз художніх текстів О. Забужко («Польові дослідження з українського сексу» – далі ПД, «Музей покинутих секретів» – далі М, «Дівчатка» – Д) та С. Жадана («Інтернат» – Ін, «Месопотамія» – М, «Депеш Мод» – ДМ) здійснено з використанням програми Sketch Engine, що дало змогу створити підкорпуси текстів: підкорпус текстів О. Забужко обсягом 250 537 слововживань та С. Жадана – 191 003 слововживання, а також визначити частотність ядрових вербалізаторів концепту ЛЮБОВ і проаналізувати їхнє контекстуальне оточення.

Кількісний аналіз вербалізаторів концепту ЛЮБОВ демонструє наявність значної кількості лексем, що об'єктивують досліджуваний концепт у творчості обох письменників. У корпусі текстів О. Забужко відносна частота лексем, що вербалізують концепт ЛЮБОВ, становить – 0,061%, натомість у підкорпусі текстів С. Жадана – 0,039%. Кількісні дані демонструють, що частота вживання ядрових лексем, які вербалізують концепт ЛЮБОВ, у прозі О. Забужко в середньому в 1,5 рази вища, ніж у творах С. Жадана. Така відмінність може бути зумовлена гендерною специфікою авторської картини світу, тематичними

особливостями творів, а також індивідуальними преференціями авторів.

Ядровими вербалізаторами концепту ЛЮБОВ у творчості обох письменників виступають іменники *любов* і *кохання* та дієслова *любити* й *кохати*. Кількісний аналіз частотності вживання цих лексем у творах авторів представлено в Таблиці 1.

Для перевірки статистичної значущості застосовано модифікований t-критерій Стьюдента. Відповідно до методики В. Перебийніс [6], значення t, що перевищує 1,96, свідчить про статистично значущі відмінності у частотності використання ядрових вербалізаторів концепту ЛЮБОВ у творах авторів.

У творчості О. Забужко атрибути лексеми *любов* відображають психологічну глибину та емоційну насиченість цього почуття, охоплюючи широкий спектр емоційно-оцінних конотацій: від експресивно позитивних (*справдешня*, *найдужча*) до виразно негативних (*погасла*, *ображена*). Серед найчастотніших атрибутів лексеми любов у творах О. Забужко можна виокремити такі: *чийсь* (ВЧ 0,0048), *батьківський* (0,0036), *трагічний* (0,0032), *втеплений* (0,0028), *найдужчий* (0,0024), *справдешній* (0,0024), *затоплений* (0,0020), *останній* (0,0020), *ображений* (0,0016), *погаслий* (0,0012).

Характерними рисами вербалізації концепту ЛЮБОВ у творчості О. Забужко є вказівки на інтимність, фізіологічність та тілесність любовного почуття. Наприклад: *«тро-о-ошки щось подібне в коханні з мужчиною, коли, роз'єднавшись, розпавшись тілами, по якійсь хвилі знову ненаситно-стражденно тягнешся до нього»* (О. Забужко «Д»), *«впиватись вустами в палець або плече, затягуватись до запаморочення доглибним цілунком,* ***храмовою любов'ю»*** (О. Забужко «ПД»). У прозі С. Жадана атрибути лексеми *любов* формують іншу образність. Атрибутивна характеристика концепту ЛЮБОВ у його творах виявляє соціально-філософське осмислення цього феномену з акцентом на його зовнішніх проявах та соціальних функціях. Найчастотніші модифікатори лексеми любов у творчості С. Жадана: *пацанський* (ВЧ 0,0042), *несплачений* (0,0037), *божественний* (0,0031), *ранній* (0,0026), *нещасний* (0,0026), *солодкий* (0,0021), *потрібний* (0,0016), *ваш* (0,0016), *весь* (0,0016), *наш* (0,0010), *усім потрібна* (0,0010). Прикметною особливістю вербалізації концепту ЛЮБОВ у прозі С. Жадана виступає його асоціативний зв'язок із поняттями свободи, незалежності та життєвої енергії. Наприклад: *«відому, голосну й фальшиву ноту, вкладаючи в неї всю свою хоробрість, всю свою безнадію, всю свою чисто* ***пацанську любов*** *до життя»*, *«коли зранку вона вибігала на площу, й чоловіки билися на ножах за її любов»* (С. Жадан «ДМ»). Семантичні групи атрибутів концепту ЛЮБОВ у творах О. Забужко та С. Жадана представлено в Таблиці 2.

Аналіз дієслівних колокацій з вербалізаторами концепту ЛЮБОВ дає змогу виявити процесуальний аспект концептуалізації цього почуття у творчості О. Забужко та С. Жадана. У текстах О. Забужко дієслівне оточення лексем *любов* і *кохання* характеризується високим ступенем експресивності та вказує на динамічний, процесуальний характер любовного почуття. Серед дієслівних колокатів, які сполучаються з вербалізаторами концепту, переважають дієслова, що вказують на деструктивну дію, спрямовану на об'єкт: *вбивати*, *приречена*, *псуватись*, *не мати*, *виглядати*. У творах С. Жадана дієслівні колокати з лексемами *любов* і *кохання* відображають амбівалентне ставлення до цього почуття. З одного боку, функціонують дієслова, що вказують на позитивну, конструктивну дію: *народжуватись*, *робила святковими*, *поділяти*. З іншого боку, наявні дієслівні конструкції з негативною конотацією: *нищити, може бути нещасливою.*

Таблиця 1

Частотність ядрових вербалізаторів концепту ЛЮБОВ у текстах О. Забужко та С. Жадана (t-критерій Стьюдента)

Лексеми	О. Забужко		С. Жадан		t-значення	Статистична значущість
	Абсолютна частота / частота на млн токенів	Відносна частота (%)	Абсолютна частота / частота на млн токенів	Відносна частота (%)		
любов	47 / 187,60	0,0188	54 / 282,72	0,0283	2,436	+
кохання	42 / 167,64	0,0168	3 / 15,71	0,0016	8,754	+
любити	105 / 419,10	0,0419	110 / 576,18	0,0576	1,863	-
кохати	77 / 307,36	0,0307	5 / 26,18	0,0026	9,312	+

Таблиця 2

Семантичні групи атрибутів концепту ЛЮБОВ у творах О. Забужко та С. Жадана

Семантична група	О. Забужко	С. Жадан
Інтенсивність почуття	*найдужча (23,95%), затоплений (любов'ю) (19,15%)*	*солодка (15,44%), потрібна (11,76%), чисто пацанська (30,88%)*
Емоційна оцінка	*справдешня (22,86%), трагічна (30,48%), ображена (15,24%)*	*нещасна (19,12%), божественна (22,79%), несплачена (27,21%)*
Темпоральний аспект	*остання (50,00%), погасла (30,00%), скінченна (20,00%)*	*рання (50,00%), щоденна (30,77%), вічна (19,23%)*
Просторовий аспект	відсутній	*південна (34,04%), міська (44,68%), вавилонська (21,28%)*
Посесивність	*чийсь (48,00%), батьківська (36,00%), моя (16,00%)*	*ваша (44,44%), наша (27,78%), їхня (27,78%)*
Градаційність	*тільки (65,00%), вся (20,00%), будь-яка (15,00%)*	*вся (51,61%), цілковита (32,26%), суцільна (16,13%)*

Характерною особливістю вербалізації концепту ЛЮБОВ у прозі С. Жадана є його об'єктивація через екзистенційні дієслова та дієслівні конструкції, що вказують на онтологічний статус любовного почуття: *бути*, *з'являтися*, *існувати*. Розподіл дієслівних колокацій з концептом ЛЮБОВ за семантикою демонструє різні моделі концептуалізації любовного почуття у творчості обох письменників. У прозі О. Забужко превалюють дієслова деструктивної семантики (*вбивати*, *нищити*, *псувати*, *спустити в унітаз*), що відображає трагічне, фатальне осмислення ЛЮБОВІ як руйнівної сили. Натомість у творах С. Жадана більшу частотність мають дієслова екзистенційної та посесивної семантики (*народжуватися*, *бути*, *з'являтися*, *належати*).

Аналіз прийменникових фраз із ядровими вербалізаторами концепту ЛЮБОВ розкриває просторово-темпоральні та відношення меж і спрямованості, пов'язані з концептуалізацією цього почуття у творах обох письменників. У прозі О. Забужко найчастотнішими є прийменникові конструкції з прийменниками *до, в/у, від, з*. Особливо показовими є конструкції з прийменником *до*, які вказують на спрямованість любовного почуття: *любов до заздрости*, *любов'ю до тата*. Прийменникові конструкції з *від* виражають діапазон або градацію емоційних станів, що окреслюють межі прояву почуття: *від любові до заздрости*.

У творах С. Жадана найчастотнішими є конструкції з прийменниками *до, про, в/у, за*. Конструкції з прийменником *до* також вказують на спрямованість почуття: *любов до історії*, *любов до життя*. Прикметною особливістю вербалізації концепту ЛЮБОВ у прозі С. Жадана є використання прийменникової конструкції *про любов*, яка підкреслює рефлексивний, метадискурсивний характер осмислення цього феномену: *про любов і жорстокість*; *про любов, яка рухає нами всіма*.

Кількісний аналіз контекстів із заперечними формами дієслів *любити* і *кохати* дає змогу виявити негативну семантичну зону концепту ЛЮБОВ у творах О. Забужко та С. Жадана. У прозі О. Забужко заперечні форми здебільшого вказують на психологічну відсутність або внутрішню нездатність до почуття: *не любила писати; не любив цієї газети; не любив панків*. У творах С. Жадана заперечні форми частіше виражають усвідомлене неприйняття чи дистанціювання від реалій зовнішнього світу: *не любить «Металіст»; не любити це життя; не люблю білизну*.

Темпоральний аспект концептуалізації ЛЮБОВІ у творах письменників розкривається через аналіз контекстів із часовими маркерами. У творчості О. Забужко темпоральна характеристика концепту ЛЮБОВ репрезентує його як тривале, постійне почуття: *завжди був вельми сумлінний коханець; живе в нас повсякчас любов*. Водночас наявні контексти, які вказують на відсутність любові: *ніколи не навчаться нормально любити; ніколи не любив*. У прозі С. Жадана темпоральний аспект концепту ЛЮБОВ розкривається через зв'язок любовного почуття з минулим і теперішнім: *завжди любив свою станцію*. Прикметно, що в одному з контекстів виникає мотив народження без любові, який руйнує стереотипний зв'язок між коханням і народженням дитини: *діти не завжди народжуються в любові*.

Метафоризація виступає ключовим стилістичним засобом об'єктивації концепту ЛЮБОВ у прозі О. Забужко та С. Жадана. Метафоричні моделі, за якими концептуалізується любов, у творах обох письменників відрізняються, відображаючи своєрідність авторського світовідчуття. У текстах О. Забужко концептуальні метафори формують образ стихійного, неконтрольованого, часто руй-

нівного почуття, що захоплює особистість цілком і підкорює її волю. Найпоширенішими метафоричними моделями концепту ЛЮБОВ у прозі письменниці виступають: ЛЮБОВ – ЦЕ ВІЙНА (*«любов це війна – любов це війна, звучить майже за Орвелом, любов це війна, тільки війна особлива – така, в якій переможець втрачає все»* (О. Забужко «М»)); ЛЮБОВ – ЦЕ СТИХІЯ (*«звідусіль затоплений любов'ю, умліваючи од святобливого зчудування: звідкіля ж у світі стільки любови»* (О. Забужко «М»)); ЛЮБОВ – ЦЕ ОБ'ЄКТ (*«маме з одеських анекдотів, – ну так, зрозуміло, "детдомовец", безбатченко: люди, обділені в дитинстві батьківською любов'ю, ніколи не навчаться нормально любити власних дітей, вічно впадатимуть то в одну, то в другу крайність, як дальтоніки»* (О. Забужко «М»)); ЛЮБОВ – ЦЕ СИЛА (*«і те, що мною тоді вело і штовхнуло до нього, йшло не від мене – та й не від нього»* (О. Забужко «М»)). У творчості С. Жадана найпоширенішими метафоричними моделями концепту ЛЮБОВ виступають: ЛЮБОВ – ЦЕ СИЛА (*«любов, яка рухає нами всіма»* (С. Жадан «М»)); ЛЮБОВ – ЦЕ ЦІННІСТЬ (*«не може бути любові несплаченої, любові, залишеної при собі, тому що вся любов належить цьому місту»* (С. Жадан «М»)); ЛЮБОВ – ЦЕ РЕЧОВИНА (*«місто тримається цією любов'ю, наповнюється нею, ніби дощем восени, гріється нею, мов кам'яним вугіллям узимку»* (С. Жадан «М»)); ЛЮБОВ – ЦЕ ОБ'ЄКТ (*«лише сухе південне вино й любов під випаленим накипом зелені»* (С. Жадан «М»)).

Соматично-тілесний аспект ЛЮБОВІ у творах О. Забужко репрезентований через детальний опис фізіологічних відчуттів, коли тілесні відчуття переплітаються з внутрішньою напругою та очікуванням, підкреслюючи інтенсивність любовного переживання: *«у коханні з мужчиною, коли, роз'єднавшись, розпавшись тілами, по якійсь хвилі знову ненаситно-стражденно тягнешся до нього»* (О. Забужко «ПД»). У текстах С. Жадана тілесність набуває синестезійного характеру, виходячи за межі безпосереднього фізичного контакту: *«Жінки на вулицях пахли сном і любов'ю, діти, біжучи до школи, повторювали ті дивовижні історії»* (С. Жадан «М»).

Порівняльні конструкції становлять важливий стилістичний засіб вербалізації концепту ЛЮБОВ у текстах обох авторів. У творах О. Забужко порівняльні конструкції, що вербалізують концепт ЛЮБОВ, характеризуються високим ступенем образності та оригінальності. Наприклад: *на вологому просмужку межи сном і явою – такому делікатному, як м'які ягнячі губи переповненої коханням жінки; захват рвонувся в ньому, випростався і горів високо й рівно, мов смолоскип* (О. Забужко «М»). У текстах С. Жадана порівняльні конструкції, пов'язані з концептом ЛЮБОВ, виявляють зв'язок любовного почуття з соціально-побутовою сферою, повсякденними реаліями, природними явищами: *польова кухня остигає, як серце по великій любові* (С. Жадан «І»)*; продаю свою любов вантажникам і листоношам – всім, хто погоджується заплатити за неї бодай щось* (С. Жадан «М»). Порівняння у прозі С. Жадана нерідко мають лаконічний, конкретно-побутовий характер, що зближує їх з розмовним стилем мовлення та надає текстам особливої виразності й безпосередності.

Висновки та перспективи. Здійснене дослідження вербалізації концепту ЛЮБОВ у прозових творах Оксани Забужко та Сергія Жадана дає змогу дійти висновку про суттєві відмінності в індивідуально-авторській концептуалізації любовного почуття. Кількісний аналіз продемонстрував, що у творчості О. Забужко концепт ЛЮБОВ вербалізується інтенсивніше (ВЧ 0,061 %), ніж у прозі С. Жадана (ВЧ 0,039 %). У прозі О. Забужко превалюють метафори високого ступеня образності, епітети з виразним емоційно-оцінним компонентом, порівняння, що апелюють до сенсорного досвіду. У творах С. Жадана домінують лаконічні метафори з побутово-реалістичним забарвленням, епітети з соціально-культурними конотаціями, порівняння, що апелюють до міського ландшафту.

Метафорична концептуалізація ЛЮБОВІ відбувається за різними моделями: ЛЮБОВ – ЦЕ ВІЙНА, ЛЮБОВ – ЦЕ СТИХІЯ, ЛЮБОВ – ЦЕ ОБ'ЄКТ, ЛЮБОВ – ЦЕ СИЛА у прозі О. Забужко та ЛЮБОВ ЦЕ – РЕЧОВИНА ЛЮБОВ – ЦЕ ОБ'ЄКТ, ЛЮБОВ – ЦЕ СИЛА, ЛЮБОВ – ЦЕ ЦІННІСТЬ у творчості С. Жадана. Ці відмінності відображають розбіжності в індивідуально-авторському осмисленні концепту.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розширенні матеріалу аналізу, залучивши інші твори О. Забужко та С. Жадана, а також тексти інших сучасних українських письменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврилюк М. В., Ємець О. В. Концептуальна метафора сім'ї та кохання у сучасних коротких оповіданнях: лінгвістичний та перекладацький аспекти. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства.* 2022. Вип. 25. С. 14–19.

2. Газуда О. М. Різноаспектність класифікаційних ознак концепту. *Держава та регіони.* 2019. № 2. С. 42–46. URL: https://doi.org/10.32840/1813-341X-2019-2.08 (дата звернення: 14.10.2025)

3. Джеріх О. «Концепт» у сучасній когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології: поняття та структура. Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах. *Вісник*. 2018. № 35–36. С. 61–69.

4. Заньковська Г. Д. Методи дослідження концептів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. Т. 2, № 19. С. 102–104.

5. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.

6. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів : навч. посіб. Вид. 2-ге, випр. і допов. Вінниця : Нова Книга, 2013. 176 с.

7. Петренко Л. О. Поняття *концепт* та концептуальний аналіз художнього тексту. *Science and Education a New Dimension*. 2020. № 216. С. 49–52.

8. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.

9. Хайчевська Т. М., Мірчук Т. Ю. Лексико-семантичне поле поняття «кохання» (на матеріалі роману Гюстава Флобера «Виховання почуттів»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 4(4). С. 184–187.

10. Хорошун О., Левченко О. До питання типології концептів. *Проблеми гуманітарних наук*. 2022. № 49. С. 217–221.

11. Шевченко О. М., Шевченко Н. С. Методи дослідження концептів. *Modem Science: Problems And Innovations : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції*. Стокгольм, 2020. С. 385–390.

Дата першого надходження рукопису до видання: 14.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.111’276.6:327(100):341.123]:355.01
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.9

DIPLOMATIC LANGUAGE OF THE UN SECURITY COUNCIL AS A REFLECTION OF THE ONGOING WAR IN UKRAINE IN 2025

ДИПЛОМАТИЧНА МОВА РБ ООН ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ У 2025 РОЦІ

Holtseva M.I.,
orcid.org/0000-0002-1124-5957
PhD,
Senior Lecturer at the Department of Germanic Philology
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

The following research is a significant example of how diplomatic language functions not only as a medium of communication, but also as a subtle instrument of power and persuasion within international institutions. By examining the diplomatic language used by the UN Security Council in the context of the ongoing war in Ukraine in 2025, the article sheds light on how the choice of words can influence the trajectory of international relations, shape perceptions, and sometimes change the entire situation. The situation in Ukraine is extremely sharp, which is why it is a good example of all kinds of marked discourse. It explores how language serves as both a tool for conflict resolution and a means of promoting national interests.

The study analyses the distinctive features of diplomatic discourse, including the emphasis on formality. Special attention is given to the challenges posed by the Ukraine-Russia situation, and the ways in which diplomatic speech at the UNSC reflects, shapes, and sometimes complicates efforts to address complex geopolitical issues. The article delves into the strategic use of ambiguity and clarity within diplomatic communication. It highlights how diplomats represent their national positions with the need to maintain constructive dialogue, avoid direct confrontation, and look for some consensus. It has been revealed that 62%of statements contained ambiguous phrases designed to allow flexible interpretation, while only 38% prioritized explicit clarity to minimize the risk of miscommunication.

The research discusses how the selection of words, stylistic peculiarities, and syntax can impact the interpretation of the presented information. By conducting a content analysis of four speeches regarding the situation in Ukraine, the study aims to identify linguistic patterns, rhetorical strategies, and discursive shifts that reflect evolving power and struggle for narrative dominance. Furthermore, 70% of the analyzed content exhibited a formal and restrained tone, consistent with the conventions of diplomatic speech.

Ultimately, the study contributes to a deeper understanding of the interplay between language, diplomacy, and international relations in times of crisis.

Key words: diplomatic language, the UNSC, diplomatic discourse, conflict.

Дане дослідження є яскравим прикладом того, як мова дипломатії функціонує не лише як засіб спілкування, але й тонкий інструмент впливу й переконання в межах міжнародних інституцій. Аналізуючи дипломатичну мову, яка фігурує у Раді Безпеки ООН у контексті досі триваючої війни в Україні у 2025 році, дана статті висвітлює питання, як вибір слів може впливати на перебіг міжнародних відносин, формувати сприйняття й іноді змінювати хід подій тощо. Ситуація в Україні є надзвичайно гострою, тому вона слугує гарним прикладом наявності всіх видів маркованого дискурсу. У роботі розглядається як мова виступає інструментом врегулювання конфліктів і водночас засобом просування національних інтересів.

Дослідження аналізує характерні риси дипломатичного дискурсу, зокрема акцент робиться на формальності вживаної дипломатами мови. Особлива увага приділяється викликам, які постають у зв’язку із ситуацією між Україною та Росією, а також тому, як дипломатична мова РБ ООН відображає та формує рішення складних геополітичних питань. У статті детально розглядається стратегічне використання двозначності та чіткості в дипломатичній комунікації. Зазначається як саме дипломати представляють позиції своїх країн, зберігаючи при цього конструктивний діалог, як вдається уникати прямої конфронтації та пошуку консенсусу. Виявлено, що 62% виступів містили двозначні формулювання, розраховані на доволі гнучке тлумачення, тоді лише 38% віддавали перевагу чіткій ясності задля мінімізації ризику непорозумінь. У дослідженні розглядається як підбірка слів, стилістичні особливості та синтаксис можуть впливати на інтерпретацію поданої інформації. Провівши контент-аналіз чотирьох промов щодо ситуації в Україні, ми ставили за мету виявити мовні патерни, риторичні стратегії та дискурсивні зміни, які відображають розвиток боротьби за домінування у наративі. Крім того, 70% проаналізованого матеріалу відзначилося формальним і стриманим тоном, що відповідає нормам дипломатичної мови.

Зрештою, дане дослідження сприяє глибшому розумінню взаємозв’язку мови, дипломатії та міжнародних відносин у часи кризи.

Ключові слова: дипломатична мова, РБООН, дипломатичний дискурс, конфлікт.

Problem statement. Diplomatic language serves a set of purposes in the world of international relations, where a diplomat has to represent not only their country, but also try to avoid conflict situations, offending others, maintain respectful and constructive dialogue with other members of the diplomatic meetings. Thus, it is not only about being nice and polite with others, but to use ‘*strategic communica-*

tion that considers cultural sensitivity, power dynamics, and long-term relationships' [4]. Notably, clarity is crucial for minimizing misinterpretations, while ambiguity is often employed as a tactical tool to facilitate consensus during negotiations, allowing for flexibility in future discussions.

That is why, when the discussed issue is sharp, like it is happening in Ukraine, language is a powerful weapon that can be used either to solve the problem, or make it worse, or convince the present participants of their innocence.

Since March 2014, the question of '*Russian forces to be used in Ukraine "pending the normalization of the public and political situation in that country'* [8] started to be the most disputable question of all on the international diplomatic arena. And it is not a surprise that this issue is still ongoing due to constant violations of Ukrainian laws by Russia. Hence, in diplomacy the main tool to do it is via the help of language, persuasion of the present international representative, or the opposite – attempt to disprove and justify the actions. Thus, diplomats try to use carefully chosen words to express positions and deepening the discussed issue.

Analysis of recent research and publications. Diplomatic language can be understood in several ways. Primarily, it serves as a means of communication among diplomats, which may involve using a common language that varies depending on the participants' backgrounds.

Notable figures in linguistics include Aldo Matteucci [5], who highlights the intricacies of language decoding in diplomacy, and Edmond Pascual [5], who examines the intentionality of speech acts and their influence on diplomatic outcomes. For example, Sydorenko S. I. [1] sees diplomatic speech as a distinct genre, that is marked by formality, restraint, and balance, especially in difficult situations like humanitarian and military crises. There are researches on speech acts in UNSC in terms of pragmatics [2], and mutualism of translating diplomatic discourse [6].

Or the importance of multilingualism has been underscored by a number scholars, for instance, Irina Tsvetkova-Hegedus considers the concept of multilingualism as a '*crucial measure to address the disparities in language use among six official UN languages'*[3].

Appraisal Theory is another framework applied in the analysis of diplomatic language, particularly in assessing attitudes and emotions expressed in discourse. This approach enables researchers to annotate and analyze the emotional tone of diplomatic communications, providing insights into how language influences the perception of presented information and the course of negotiations [7].

But there is a lack of content analysis of diplomatic speeches delivered at the UN Security Council on the question of Ukraine and Russia in 2025.

The goal of this paper. This paper aims to contribute to already existing research on diplomatic communication by focusing on a case study of UN Security Council (the UNSC) debates concerning the conflict between Russia and Ukraine. Specifically, it will analyze the speeches delivered during 2025, it has been taken the four random meetings held in January-February 2025. Thus, **the material of this study** consists of four scripts of the following meetings: 9839th, 9859th, 9866th, and 9867th . It has been done to determine the correlation between specific linguistic features and the political position of the speaker. The goal is to understand how openly and to what extent each member country's position on the agenda about Russia and Ukraine is reflected in their diplomatic language.

Setting objectives. The purpose of the article is to examine the linguistic features of diplomatic language used in the United Nations Security Council, with a focus on how this language reflects the political positioning of member states regarding the ongoing war in Ukraine in 2025. This article seeks to analyze the characteristics, functions, and implications of diplomatic language, including its emotional component, evaluative markers, and pragmatic ambiguity. The research also addresses the challenges of maintaining neutrality in high-stakes geopolitical discourse and considers the benefits of linguistic analysis for understanding international relations and conflict diplomacy.

Presenting the main material. Vocabular pecularities. After having analysed 4 meetings of the UNSC, we have come to the conclusion, that the language used in the debates is highly polarized, reflecting a deep ideological and political schism betwen Member states, particularly the Western allies supporting Ukraine (France, UK,US, Denmark, Greece, Slovenia and so on) and the Russian Federation, with China and others adopting a generally more neutral stance focused on political settlement. Thus, we may see a few peculiarities:

− Condemnatory and legalistic language.

The prevailing tone from Western members is one of moral outrage and firm legal condemnation. For example: *'We condemn the indiscriminate strikes being stepped up against cities, civilians and energy infrastructure of Ukraine, in violation of international human law'*[9]. Typical vocabulary here is quite uncompromising with the elements of:

Aggression and violation: the conflict is repeatedly termed as '*Russia's full-scale invasion'* [9], '*unprovoked war of aggression'* [12], '*brazen violation of the Charter of the United Nations and international law'*, etc.

Crimes and accountability: attacks are described as '*indiscriminate strikes'*[9], '*unrelenting attacks'*[9], and so on.

Non-negotiable principles: core principles cannot be discussed or changed; they are '*sovereignty*' and '*territorial integrity*' [9].

– Counter-accusatory and justificatory.

The Russian Federation employs a distinct rhetoric aimed at delegitimizing the Ukrainian government and framing the conflict as a proxy war instigated by the West. This can be proved by the following elements:

Euphemisms and redefinition: the conflict is consistently referred to as the '*special military operation'* [9] or '*the conflict around Ukraine'* [9].

Denigration of Ukrainian leadership: Russian statements frequently use derogatory terms for Ukrainian authorities, such as '*the Kyiv regime*'[11], or '*the expired Ukrainian stage actor*'[11].

Blame shifting: Russia accuses the West of conducting 'dull anti-Russian mantras'[9], utilizing the Council for '*propaganda and political score-settling*'[9], and '*being blinded by primitive Russophobia'*[9].

– Focus on dialogue.

Delegations like China and those from the Global South frequently use language that prioritizes the end to hostilities through negotiations. For example, there might be a call for '*dialogue and diplomacy'*[9], '*political solution*'[9] with an attempt to avoid '*polarization and confrontation*' [9].

To sum up, we can illustrate our finding of the vocabulary in the following table (see Table 1):

Judging from the data, we can sum up that the used language is quite ceremonial, but with elements of accusations, euphemisms, and emotional reactions to the heard information. The passive voice is everywhere. It is a common thing for diplomats when they want to speak without owning. But, the speeches were rather stylistic, let us have a look at Table 2.

We have noticed and calculated all the cases with elements of symbols/metaphors/parallelism/allusion and so on. Parallelism and repetition are used that often to concentrate on some important details, and be remembered, quoted. Unlike intertextuality, that is not only a reference, but some kind of rhetorical allies of the speakers.

Syntactical peculiarities. A notable stylistic feature, particularly in statements by Western delegations and Ukraine, is a frequent use of rhetorical emphasis and anaphora (repetition of a phrase in the beginning). These stylistic tools give a strong, repetitive rhetorical rhythm, emphasizing the non-negotiable nature of Ukrainian rights to have sovereignty, and the necessity of justice. For example: '*we will have peace in Ukraine only when Russia leaves Ukraine… We will have peace when Ukraine's sovereignty…are guaranteed. We will have peace when Ukrainian families feel safe*'[9] [an example of rhetorical emphasis on peace]. Or, let us have a look on another example of emphasis, in this case – on culpability: '*it was Russia and Russia alone that took the decision… It was Russia that chose to bring war back*..'[12] [repetitive sentence structures are used together with anaphora to emphasize the gravity of the current situation or the necessary path forward].

Table 1

Language features of diplomatic speeches of the UNSC in 2025

Feature	9859	9862	9864	9866	Total
Formal register	58	61	60	63	**242**
Legal/diplomatic terminology	32	34	33	35	**134**
Emotional appeals	12	13	11	14	**50**
Historical references	11	9	10	9	**39**
Rhetorical questions	9	6	7	6	**28**
Passive constructions	21	22	20	23	**86**
Direct accusations	18	16	15	12	**61**
Euphemisms	6	5	4	4	**19**
Irony/sarcasm	3	2	2	2	**9**

Table 2

Stylistic features diplomatic speeches of the UNSC in 2025

Device	9859	9862	9864	9866	Total
Parallelism	11	12	12	13	**48**
Repetition	16	17	18	18	**69**
Metaphor	6	5	4	4	**19**
Allusion	9	7	6	6	**28**
Contrastive framing	13	12	11	12	**48**
Symbolic phrasing	5	5	6	6	**22**
Enumerative structure	10	11	10	11	**42**
Intertextuality	3	3	2	2	**10**

Namely, we can identify two types of syntax. **Delegations supporting Ukraine** (the US, Denmark, France, Greece, and others) rely on syntactic precision to define Russia as the aggressor and to condition any future peace upon specific legal and territorial principles. For example, the current situation is described as '*devastation caused by the Russia Federation's full-scale invasion of their (Ukrainian) country*' [9] [the speaker uses a dependent clause to establish Russia's aggression as the direct cause of the suffering and devastation].

And Russian syntax on the other hand. Russia uses syntactic moves to challenge the framing of the full-scale invasion, delegitimizing the Ukrainian government, and shifting the focus to historical "*roots*". For example, Russian statements frequently frame the Ukrainian government as a pawn, using complex prepositional and subordinate phrases. To be precise, it could be illustrated as '*it is the Western sponsors that are acting through the Kyiv regime*'[9] [this clause syntactically subordinates the call for a swift end to the conflict to a broader geopolitical discussion].

Non-aligned countries employ structures that prioritize process, clarity, and legal consistency to guide future diplomacy. For instance, key actions are framed as abstract nouns emphasizing collective, non-escalatory methods via '*dialogue and diplomacy*', '*mutual respect and recognition*', rather than through military intervention.

Across all four meetings, the discourse is dense, deliberate, and strategic. Every word is chosen very carefully. The Council is trying to promote peace, but the syntax reveals hesitation (see Table 3).

Table 3

Syntactic features of diplomatic speeches of the UNSC

Pattern	9859	9862	9864	9866	Total
Complex sentences	52	55	54	58	**219**
Subordinate clauses	41	40	39	39	**159**
Nominalizations	26	27	28	28	**109**
Modal verbs	19	20	21	21	**81**
Conditional constructions	13	12	12	12	**49**
Parenthetical insertions	7	8	8	8	**31**
Passive voice	21	20	19	19	**79**
Declarative statements	78	80	81	82	**321**

In the gathered data we have found out, that complex sentences dominate. Hence, we are talking about the syntax of caution,and legal precision. Modal verbs express more desire than action. Declarative statements explain the current chain of events.

Thus, the syntax used during the debates on Ukraine often reflects the core geopolitical and legal positions of the speakers, employing carefully constructed sentence types to establish the chain of future actions and reaction of the present members to the heard information.

Conclusions. The conducted analysis demonstrates that the syntactic and rhetorical choices in the UNSC are not arbitrary but serve as deliberate tools to reinforce each delegation's geopolitical stance. Delegations supporting Ukraine use clear, understandable syntax and rhetorical repetition to highlight Russian aggression. In contrast to this, Russian representatives concentrate on complex and subordinate structures to reframe the narrative, delegitimize Ukrainian authority. Non-aligned countries favor neutral language that emphasizes diplomacy, legal principles, peaceful solutions.

REFERENCES:

1. Сидоренко С.І. Дипломатичний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Філологічний дискурс*. 2021. № 5, ч.1.С. 160–165. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/5_2021/part_1/33.pdf (дата звернення:01/10/2025)

2. Al-Momani H. Rhetoric of Diplomacy in Political Discourse: A Pragmatic Study.*Open Journal of Modern Linguistics*. 2020. Vol. 10, No. 6. P. 1041–1054. URL: https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=104642 (Last accessed: 02.10.2025)

3. Diplomatic Language and Translation: A Case Study of President Donald Trump's Rhetoric. *DiploFoundation*: website.URL: :https://www.diplomacy.edu/resource/diplomatic-language-and-translation-case-study-president-donald-trumps-rhetoric/ (Last accessed: 02.10.2025)

4. Foreign Language ON. Diplomatic Languages: What Are They and Why Do They Matter? *Foreign language*: website. URL: https://foreignlanguageon.com/blog/diplomatic-languages/ (Last accessed: 05.10.2025)

5. Kurbalija J. Language and Diplomacy. Chapter 4: Language and Diplomacy / Jovan Kurbalija. *DiploFoundation*: website. 2021. URL: https://www.diplomacy.edu/wp-content/uploads/2021/06/Language_Diplomacy_Chapter4.pdf (Last accessed: 10.10.2025)

6. Sokolova M., Klymenko O. Linguistic Features of Diplomatic Discourse in the UN Security Council. *Proceedings of the 15th International Joint Conference on Knowledge Discovery, Knowledge Engineering and Knowledge Management.* 2023. P.305–312. URL: https://www.scitepress.org/Papers/2023/129528/129528.pdf (Last accessed: 02.10.2025)

7. SWP Berlin. UNSCdeb8: Security Council Database. *Security Council Database*. URL: https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/UNSCdeb8_Security_Council_Database.pdf (Last accessed: 02.10.2025)

8. United Nations. Security Council. 7124th meeting. *Official Document System of the United Nations.* 2014. URL: https://docs.un.org/en/S/PV.7124 (Last accessed: 12.10.2025)

9. United Nations. Security Council. 9839th meeting. *Official Document System of the United Nations.* 2025. URL: https://docs.un.org/en/S/PV.9839 (Last accessed: 14.10.2025)

10. United Nations. Security Council. 9859th meeting. *Official Document System of the United Nations.* 2025. URL: – New York: https://docs.un.org/en/S/PV.9859 (Last accessed: 14.10.2025)

11. United Nations. Security Council. 9866th meeting. *Official Document System of the United Nations.* 2025. URL: https://docs.un.org/en/S/PV.9866 (Last accessed: 14.10.2025)

12. United Nations. Security Council. 9867th meeting. *Official Document System of the United Nations.* 2025. URL: https://docs.un.org/en/S/PV.9867 (Last accessed: 14.10.2025)

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811. 111’ 42
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.10

СМИСЛОВИЙ КОМПОНЕНТ КОНЦЕПТУ *ЮНІСТЬ*

SEMANTIC COMPONENT OF THE *YOUTH* CONCEPT

Давидова Т.В.,
orcid.org/0000-0001-5815-8503
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Бондаренко В.О.,
orcid.org/0000-0001-7784-5691
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської філології та лінгводидактики
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Стаття присвячена дослідженню смислового компоненту концепту ЮНІСТЬ на основі аналізу англомовних лексикографічних джерел. У процесі дослідження було систематизовано мовні номінатори концепту ЮНІСТЬ та виокремлено його основні семантичні компоненти. Здійснено комплексний дефініційний аналіз поняттєвих складників концепту ЮНІСТЬ на основі лексикографічних джерел, визначено базові семантичні ознаки: «period», «termination», «development», «state», «process», «puberty», «growing up». Доведено, що ядро концепту ЮНІСТЬ представлене низкою стабільних (інваріантних) ознак: юність розглядається як часовий проміжок (період), як стан, у межах якого відбуваються зміни, а також як процес розвитку та набуття нового досвіду.

У результаті дослідження було побудовано гіпотетичну модель концепту ЮНІСТЬ, що с представлена двома базовими комплементарними компонентами/аспектами – кількісним та якісним.

Кількісний аспект концепту, представлений семантичними компонентами «period» та «termination», відображає часово-просторові параметри концепту, утримуючи смислову ознаку лінійності часу. Це означає наявність певного обмеженого у часі періоду (сема «termination»), протягом якого відбуваються суттєві зміни особистості. Тривалість цього періоду визначається моментом завершення трансформації дитини або підлітка у дорослу людину – тобто переходом до стану фізичної, духовної, психологічної та емоційної зрілості. Таким чином, кількісний та якісний аспекти концепту перебувають у тісному взаємозв’язку.

Якісний аспект концепту ЮНІСТЬ, разом із зовнішніми фізичними змінами, передбачає набуття індивідом життєвого досвіду, формування особистості, психологічного переломлення, дорослішання та самовдосконалення. Цей смисловий компонент утримує елемент своєрідності в структурі концепту, відображаючи процеси самосприйняття, самоідентифікації та усвідомлення індивідуальності, притаманні людині у період юності.

Ключові слова: концепт, когнітивна лінгвістика, стабільні (інваріантні) / маргінальні (варіантні) ознаки, ядро, периферія, вербалізація, концептуалізація.

The article examines the semantic component of the YOUTH concept. The research is based on the analysis of lexicographic sources analysis. The article examines the concept YOUTH as a fundamental and fragmentary unit within the English linguistic worldview. In the course of the research, the lexical representations associated with the key lexeme *youth* were systematized, and the internal semantic components constituting its conceptual meaning were identified. The study establishes that the semantic structure of the lexeme *youth* is organized around the core components *period*, *termination*, *development*, *state*, *process*, *puberty*, and *growing up*. Hence, the core of the YOUTH concept is defined by the following stable (invariant) features: youth is a temporal interval (period); youth is a state during which transformations take place; youth encompasses development and acquisition of new qualities.

Within the framework of the cognitive paradigm, the analysis of the YOUTH concept served as the theoretical basis for constructing its hypothetical conceptual model. As a result, a basic structural model of the concept was outlined, revealing its two complementary aspects: the quantitative and the qualitative one.

The quantitative aspect of the concept, represented by the components *period* and *termination*, captures its temporal and spatial parameters, reflecting the linearity of time – and namely, a finite time span (seme *termination*) during which significant personality transformations occur. The duration of this stage is determined by the transition from childhood or adolescence to adulthood, marking the culmination of physical, spiritual, psychological, and emotional maturation characteristic of a fully developed individual. This interrelation highlights the intrinsic connection between the quantitative and qualitative facets of the concept.

The qualitative aspect of the YOUTH concept reveals not only the external transformations of an individual but also the acquisition of experience, personality development, psychological reframing, and self-improvement. This component embodies the uniqueness of the concept’s semantic structure, reflecting the individual’s perception of personal growth, self-identification, and awareness of distinctiveness.

Key words: concept, cognitive linguistics, stable / variable features, nucleus, periphery, verbalization, conceptualisation.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці концепт посідає центральне місце у вивченні механізмів мислення, системи соціокультурних цінностей та лінгвокультурних феноменів. Вербальна картина світу, що відображає специфіку свідомості носіїв певної етнічної культури, становить об'єкт активного дослідження як українських, так і зарубіжних учених. Концепт, як відомо, є ментальною абстракцією, що належить до когнітивного рівня й не завжди має безпосереднє мовне відображення. Це ускладнює його аналіз і зумовлює необхідність використання спеціальних методів і дослідницьких стратегій. Світогляд людини та її розуміння навколишньої дійсності формуються через систему концептів, закріплених у свідомості. Їх вивчення здійснюється в межах різних лінгвістичних підходів і наукових парадигм. Отже, аналіз концептів і засобів їх мовної репрезентації становить один із ключових напрямів сучасних лінгвістичних досліджень, що визначає наукову релевантність і методологічну основу цієї роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна лінгвістична наука, попри динамічні суспільні зміни та виклики сьогодення, перебуває на етапі активного розвитку й переосмислення власних теоретичних засад. Загальна тенденція до інтеграції мовних і культурних досліджень зумовила підвищений інтерес до аналізу концептів як ключових одиниць мовної картини світу. Це спричинило трансформацію науково-лінгвістичної парадигми, що проявилася у формуванні нових підходів – неофункціонального, когнітивного та комунікативного, які орієнтовані на вивчення мови в тісному зв'язку з мисленням і культурою.

Дослідження концептів як форм репрезентації знань спирається на вагому теоретичну базу, закладену працями провідних зарубіжних та вітчизняних учених (Дж. Лакофф, Р. Гіббс, Л. Талмі, О. Селіванова, В. Маслова, С. Жаботинська). У поєднанні з практичними напрацюваннями сучасних дослідників (О. Воробйова, Н. Ізотова, А. Приходько та ін.) ця база створює підґрунтя для розробки, комбінування й адаптації ефективних методик аналізу, зокрема для побудови базової моделі концепту ЮНІСТЬ у межах когнітивно-лінгвістичної парадигми.

Концепт ЮНІСТЬ і актуальність його дослідження в лінгвістичній царині. Концептуальні складники та смисловий простір концепту *ЮНІСТЬ* актуалізуються сукупністю усіх його мовних вербалізаторів та їх семантикою. Поняттєва складова відбиває його стабільні інваріантні ознаки та дефініційну структуру концепту. Її основу становлять лексичні елементи, виокремлені шляхом дефініційного аналізу, які виконують функцію номінаторів цього концепту. Інваріантні ознаки переважно зберігають сталість у межах будь-якої картини світу, тому вони зафіксовані й унормовані в лексикографічних джерелах [3;4;5;6;7;8].

Концепт *ЮНІСТЬ* розкриває явище становлення дитини та перехідний вік пубертату, а також транзитний період від незрілого наївного бачення світу дитиною до перших кроків у доросле життя. Цей концепт може інтерпретуватися по-різному: як складна філософська категорія, чи як психолого-педагогічний термін, або ж як особистісне бачення життя окремої людини. Проте ми пропонуємо розглядати його як одне з базових понять, що посідає важливе місце у структурі людської свідомості та завдяки низці культурних, історичних і соціальних чинників набуло статусу загальнонаціонального концепту в багатьох культурах.

Юність являє собою унікальний етап людського життя, що поєднує численні переваги й водночас певні труднощі. Це час пізнання світу, відкриття нових перспектив та пошуку власного шляху, але також період випробувань і невизначеності. Молодь стикається з істотними фізичними та психологічними змінами, які роблять цей відрізок життя неповторним і неоднозначним.

З одного боку, юність вирізняється відкритістю до нових ідей та перспектив. У цей час молода людина схильна до експериментів у різних сферах свого життя: від вибору професії та побудови стосунків до формування інтересів і світогляду. Це період свободи у прийнятті рішень та визначенні власного життєвого шляху. Відсутність серйозних обов'язків і відповідальності, зокрема сімейних чи фінансових, створює ширші можливості для самопізнання та особистісної реалізації.

З іншого боку, юність має й свої недоліки, серед яких невизначеність та обмежений життєвий досвід. Через це молоді люди нерідко відчувають труднощі у прийнятті важливих рішень. Пошук власного життєвого шляху може супроводжуватися розчаруваннями, помилками й сумнівами у власних силах. Крім того, у цей період молодь є особливо вразливою до зовнішніх впливів, що іноді призводить до хибних виборів у житті.

Вочевидь, ще однією слабкою стороною юності є емоційна нестабільність. Молоді люди схильні переживати надзвичайно сильні почуття, які здатні швидко змінюватися – від піднесення й натхнення до смутку чи тривожності. Така інтенсивність емоцій часто ускладнює їх контроль, що може заважати прийняттю виважених

рішень та створенню стабільних міжособистісних стосунків.

Юність може бути періодом тиску з боку однолітків та суспільства, особливо представників старшого покоління. Молодь часто відчуває певні очікування з боку батьків, вчителів чи суспільства в цілому стосовно свого майбутнього, що може спричиняти додатковий стрес. Пошук балансу між особистими бажаннями вимогами оточення нерідко виявляється складним і може породжувати внутрішні конфлікти.

Формування особистості в юнацькому віці значною мірою залежить від низки чинників: сприятливого чи проблемного мікроклімату в сім'ї, у якій виховується дитина; прийняття або відторгнення з боку однолітків та їхнього впливу, засвоєння хибних моральних норм і суспільних цінностей, зумовлених історичною епохою; а також від проявів егоцентризму, максималізму, прагнення вирізнитися чи, навпаки, залишатися непомітним у соціальному середовищі. Це може призвести до певних наслідків, таких як недовіра найближчому оточенню, відсутність ідеалів, відсторонення, егоїстична чи девіантна поведінка, втеча до віртуальних світів, наявність бунтарських ідей, спричинених бажанням змінити світ на краще, тощо.

Усі зазначені аспекти не можуть залишатися поза увагою письменників і науковців, адже саме в період юності формуються засадничі орієнтири подальшого життя та розвитку особистості. Відтак цей етап є надзвичайно важливим і незамінним для кожної людини незалежно від суспільного контексту. З огляду на це вважаємо доцільним аналізувати даний феномен крізь призму лінгвістики та водночас наголошуємо, що концепт *ЮНІСТЬ* став одним із фундаментальних загальнолюдських концептів у будь-якій культурі. Все це, на нашу думку, красномовно свідчать про ***актуальність дослідження*** концепту *ЮНІСТЬ* саме в лінгвістичній царині.

Мета і завдання. Мета дослідження полягає у вивченні смислового компоненту концепту *ЮНІСТЬ* на матеріалі англомовних лексикографічних джерел. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення наступних **завдань**: 1) дослідити семантичну структуру ключової лексеми на позначення концепту ЮНІСТЬ. 2) побудувати базову гіпотетичну модель концепту ЮНІСТЬ.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Семантична структура ключової лексеми на позначення концепту ЮНІСТЬ.

У мові функціонує значна кількість синонімів на позначення концепту *ЮНІСТЬ,* про що свідчать проаналізовані нами англомовні лексикографічні джерела, наприклад: *boyhood, girlhood, infancy, springtime, nonage, immaturity, juvenility, juvenescence, youth, babyhood, toddlerhood,* [8] та ін. (Див. далі у табл. 1.). Однак концепт може вербалізуватися в мові не лише за допомогою зазначених іменників, але й іншими частинами мови, ідіоматичними виразами, стійкими словосполученнями та фразеологічними зворотами. При цьому його репрезентація можлива як в експліцитній формі, так і в імпліцитній – через метафори чи контекстуальні синоніми. Серед усіх існуючих в в англійській мові вербалізаторів концепту *ЮНІСТЬ* обираємо один – ***youth*** – на позначення досліджуваного концепту (за принципом узагальненості його значення та стилістичної нейтральності).

Слово функціонує в системі лінгвокультурної парадигми і утворене його семантичною варіацією, синонімічний ряд слів, що мають ідентичне лексичне значення. Вважаємо за потрібне провести аналіз синонімічного ряду лексичних одиниць на позначення концепту *ЮНІСТЬ* на основі англомовних лексикографічні джерел (табл. 1).

Як зрозуміло з таблиці 1, концепт у мові може бути відтворений за допомогою низки синонімів, проте, як зазначалося раніше, це не єдиний спосіб його вербалізації. Репрезентація концептів здійснюється через різні лексичні та синтаксичні засоби. Оскільки концепт ґрунтується на індивідуальних особливостях світосприйняття конкретної особи (автора), добір лексем, що його вербалізують, може значно відрізнятися. По-перше, це зумовлено наявністю синонімічних рядів у мові; по-друге спонтанністю мовного вибору під час продукування висловлювання чи тексту; по-третє, кожен автор має свій індивідуальний «набір слів», властивий його ідіостилю, що, своєю чергою, зумовлює варіативність мовних номінаторів концепту.

Слід також зауважити, що наведені в таблиці 1 номінативні елементи концепту *ЮНІСТЬ* здатні висвітлювати різні аспекти його вербалізації. Кожен компонент синонімічного ряду головним чином реалізує певне смислове забарвлення і надає змогу перцепції змісту концепту з іншого ракурсу. Глибинний аналіз синонімічного ряду лексем дозволяє виявити додаткові ознаки концепту через його поняттєві складники [7;8].

Наприклад, якщо проаналізувати такий вербалізатор концепту *ЮНІСТЬ*, як *toddlerhood,* від англ. *toddler* (малюк, який робить перші кроки) можна з певненістю сказати, що ця лексема відображає вік, від якого розпочинається юнацтво,

Таблиця 1

Ключові синонімічні лексеми на позначення концепту *ЮНІСТЬ* / *YOUTH* в лексикографічному висвітленні

Ключова лексема на позначення концепту *YOUTH*	**Синонімічні лексеми**
youth	1. *infancy: babyhood, toddlerhood, boyhood, girlhood, preadolescence;* *2. youth: juvenescence, juvenility, nonage, minority,* *3. immaturity: bloom, springtime, prime, flush, heyday*; [3;4;5;6;7;8].

і що в англійській мові обсяг концепту *ЮНІСТЬ* досить неочікувано охоплює також дитячі роки, що також підтверджується іншими номінаторами концепту: *babyhood*, *boyhood, girlhood, infancy* та ін. Інший синонім на позначення цього концепту *immaturity* (*lacking complete growth, differentiation, or development*) підкреслює обмежені фізіологічні та/або емоційно-психічні параметри, а лексеми *bloom* та *springtime*, *prime, flush, heyday* асоціюються із періодом розквіту та активного становлення окремих рис особистості у певний відрізок часу, як-от фізичної форми, досвіду, психіки тощо.

З цього слідує, що проведений нами аналіз дозволив виявити наявність енантіосемічних компонентів у смисловій структурі концепту *ЮНІСТЬ*, що насамперед відображає наявність протиріч у самому референті. На наш погляд, це зумовлено, по-перше, суб'єктивним досвідом мовців, які можуть трактувати *ЮНІСТЬ* по-різному, по-друге, дифузністю смислових меж самого денотата, по-третє, об'єктивними часово-просторовими параметрами, які не дозволяють точно визначити часовий інтервал початку і завершення юності, адже в різних епохах і культурах, а також за різних соціальних умов цей інтервал може варіюватися.

Безперечно в структурі концепту передбачається ще й наявність аксіологічного (оцінного) компоненту, котрий формується в суспільстві під впливом культурних традицій та усталених догматів. Загальноприйнято вважати, що *ЮНІСТЬ* є одним із найцінніших періодів життя, своєрідним «праймом», що підтверджується наявністю семантичного елемента *prime* у ядрі концепту *ЮНІСТЬ*.

Як стверджувалося вище, у відповідності до частотності використання, ступеня абстрактності та значущості, серед наявних мовних номінаторів на позначення концепту *ЮНІСТЬ* було обрано однойменну лексему *youth* (n.), котра, як очікується, може мати словотвірні варіації, наприклад *adolescence* (n.) та *adolescent* (adj.), а також може бути представлена в мові опосередковано, завдяки іншим синонімам типу *juvenescence,* та їх дериватам як-от *juvenile* та ін. Таким чином, усі ці номінатори концепту виступають у ролі мовного знака, що відображає сутність референта, ґрунтується на смисловій та стилістичній нейтральності й водночас транспонує багатоаспектне вираження концепту в мові, тексті чи дискурсі.

Застосовуючи дефініційний аналіз, який розкриває семантичну структуру концепту, ми ототожнюємо семи з концептуальними ознаками, відображеними на мовному рівні. Здійснюючи компонентний аналіз лексеми *youth* та звернувшись до словникових дефініцій, ми виокремили семантичні елементи – ***семи***, на основі яких здійснили моделювання ядра концепту *ЮНІСТЬ* в англійській мові. Основним принципом цього процесу є виділення сем зі словникових тлумачень, що репрезентують слова й формують систему лексичних взаємозв'язків. Ключові лексеми на позначення досліджуваног концепту є здебільшого полісемантичними, тому, систематизуючи та аналізуючи лексичні дефініції, ми ставимо за мету виокремити всі семантичні складники концепту *ЮНІСТЬ*. Пропонуємо представити семантичну структуру ключової лексеми *youth* у вигляді таблиці (Див.табл. 2.).

У першій дефініції лексеми *youth* виокремлюємо сему «period» (період), що свідчить про тривалість юності лише певний відрізок часу, що досить логічно, і це підтверджується лексикографічними джерелами. Аналізуючи другу дефініцію, ідентифікуємо також семантичну ознаку «state» (стан) та «process» (процес), оскільки юність – це, специфічний період розвитку особистості, що, з одного боку, характеризується процесом становлення індивіда, а з іншого – відображає фізіологічний та емоційний стан підлітка, охоплює сферу внутрішніх переживань, самосприйняття й пошуків ідентичності та водночас є етапом глибоких трансформацій організму, світогляду й життєвих орієнтирів. Виокремлені семантичні ознаки окреслюють часово-просторові рамки концепту *ЮНІСТЬ*.

Таблиця 2

Семантична структура ключової лексеми на позначення концепту *ЮНІСТЬ / YOUTH* в англійській мові

Лексема	Словникові визначення	Семи
youth	1) the period of life when a child develops into an adult**:** the period from puberty to maturity terminating legally at the age of majority; 2) the state or process of growing up; 3) a stage of development (as of a language or culture) prior to maturity; [https://www.merriam-webster.com/dictionary/adolescence]; 4) the time, usually between the ages of 12 and 18, when a young person is developing into an adult; [3;4;5;6;7;8].	«period» «development» «state» «process» «puberty» «growing up» «termination

Аналогічним чином реконструюємо в першій дефініції семантичну ознаку «development», адже юність визначається в цьому випадку як відрізок життя, коли дитина розвивається фізично та емоційно і трансформується у дорослу людину (*when a child develops into an adult*). Розвиток (*development)* у свою чергу передбачає прогрес і набуття нового, постановку і досягнення цілей тощо, що також підтверджується наявністю семантичої ознаки «puberty» (пубертет), яка номінує фізичні та психологічні процеси, що відбуваються в підлітковому віці. Цей етап розвитку характеризується інтенсивними змінами в організмі, котрі зумовлюють статеве дозрівання та формування репродуктивної функції, а разом із ними відбуваються й значні емоційні трансформації. За енциклопедичними даними, у підлітковому віці людина проходить крізь три основні групи змін: *1. фізіологічні зміни*; *2. гормональні зміни*; *3. психологічні зміни*. Пубертатний період також супроводжується змінами в емоційному стані, в соціальних ролях і стосунках, у самоідентифікації. Юнаки, незалежно від гендеру, можуть відчувати сильні емоції, коливання настрою, а також нові потреби в незалежності та самовираженні. Всі ці висновки підтверджуються також наявністю семи «growing up» (зростання) у семантичній структурі концепту *ЮНІСТЬ*.

Не можна залишити поза увагою й сему «termination» (припинення), яка позначає часові рубежі завершення юності як окремого етапу життя. Досить часто наведені вище компоненти поєднуються в межах однієї словникової статті. Наприклад, у Webster's New Dictionary та Longman Online Dictionary (див. табл. 2) подається кілька підходів до трактування сутності понять *youth* чи *adolescence*, які відображають основні характеристики референта з нечіткими, розмитими смисловими межами. Водночас усі проаналізовані словникові джерела загалом пропонують ідентичні дефініці.

Здійснена аналітична розвідка словникових дефініцій надала змогу виявити понятєвий компонент ***ядра*** концепту *ЮНІСТЬ*, сформований інваріантними ознаками. Таким чином, на основі дослідженого лексикографічного матеріалу, *youth* можна трактувати як період, стан та процес трансформації маленької людини в дорослу особистість, що відбувається шляхом набуття нових форм та змісту. Здійснений аналіз надав нам змогу побудувати базову гіпотетичну модель концепту *ЮНІСТЬ* через аналіз усіх смислових компонентів його ядра, про що йтиме мова далі.

2. Базова гіпотетична модель концепту ЮНІСТЬ

Застосувавши компонентний і дефініційний аналіз, ми виокремили семантичні елементи, які були співвіднесені з концептуальними ознаками, що дозволило нам побудувати базову модель концепту ЮНІСТЬ, представлену інваріантними ознаками. (Див. далі діаграму на рисунку 2).

Кількісний аспект концепту, представлений семантичними ознаками «period» та «termination», відображає часово-просторові параметри концепту, утримуючи смисловий компонет лінійності часу, тобто позначаючи певний обмежений у часі період (сема «termination»), під час якого відбуваються кардинальні зміни особистості. Тривалість цього етапу життя визначається кінцевою точкою трансформації дитини / підлітка у дорослу людину, тобто певною віхою до завершення фізичних, духовних, психологічних та емоційних змін, властивих зрілій особистості. Таким чином, можна зробити висновок, що кількісний та якісний аспект концепту тісно взаємопов'язані.

Якісний аспект концепту *ЮНІСТЬ*, разом зі зміною зовнішньої форми людини, передбачає набуття досвіду та розвиток особистості, процес психологічного переломлення, дорослішання і самовдосконалення. Цей смисловий компонент передбачає аспект своєрідності у смисловій структурі концепту, через який виявляється сприйняття зростаючою людиною себе, самоідентифікація, усвідомлення своєї самобутності. Якісний компонент концепту реалізується за допомогою семан-

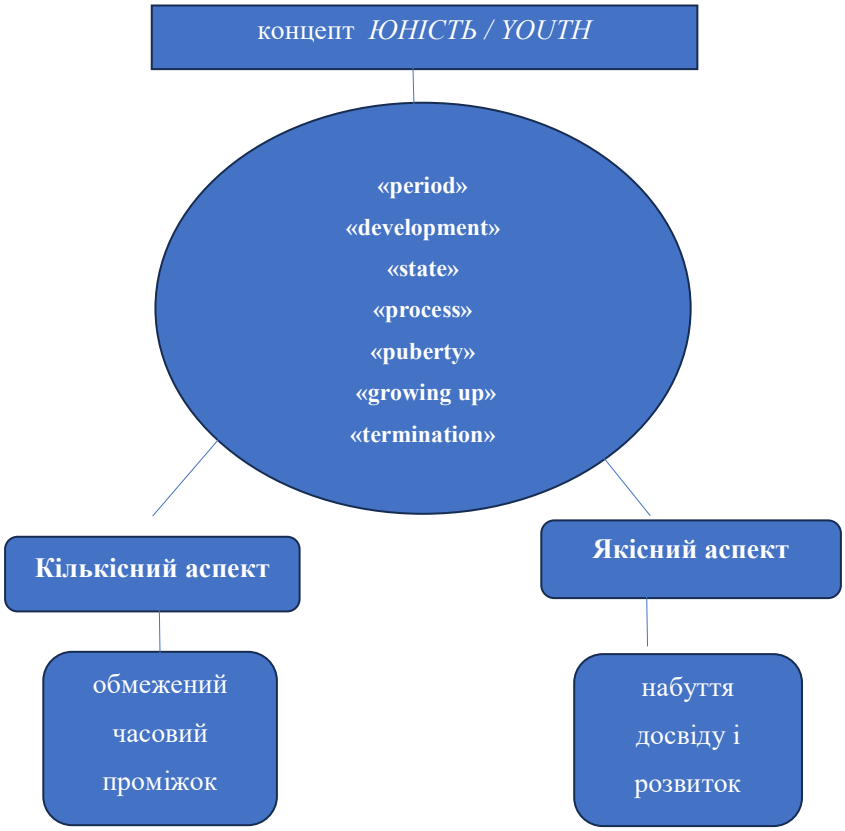

Рис. 2. Гіпотетична модель концепту *ЮНІСТЬ*

тичних ознак «development», «state», «process», «puberty», «growing up», зміст яких розкривається не лише через фізичні зміни, але й через самоідентифікацію, відкритість до нового, а в деяких випадках навіть егоцентричність підлітків та перевагу особистісних інтересів.

Отже, поряд із позитивними аспектами розвитку, юність супроводжується низкою негативних проявів, притаманних етапу формування особистості, зокрема емоційною нестабільністю, підвищеною чутливістю до стресів та проявами юнацького максималізму. Юнацький максималізм, як відомо, це психологічна риса, властива підлітковому та ранньо-юнацькому віку, що виявляється у схильності до крайнощів, перебільшенні в оцінках, ідеалізації життєвих принципів і переконань. Молоді люди часто демонструють категоричність у судженнях, переконання у власній абсолютній правоті, а також радикальність поглядів на питання справедливості, моралі та життєвих цінностей. Разом із тим, юнаки прагнуть самостійності, відчуженості від інших, поваги до своєї індивідуальності, утвердження власних інтересів і визнання права людини на свободу вибору.

Усі ці аспекти життя молодого покоління відображається в смисловому обсязі концепту *ЮНІСТЬ*, який ми дослідили у цій роботі.

Висновки.

1. У процесі дослідження було систематизовано лексичні елементи ключової лексеми концепту *ЮНІСТЬ* та виокремлено семантичні компоненти концепту в межах його понятійного ядра. Здійснивши комплексний дефініційний аналіз поняттєвих складників концепту *ЮНІСТЬ*, ми виокремили такі базові семантичні компоненти: «period», «termination», «development», «state», «process», «puberty», «growing up». Ядро концепту *ЮНІСТЬ* визначається наступними стабільними (інваріантними) ознаками: юність – це часовий проміжок (період), юність – це стан, протягом якого відбуваються зміни, юність – це розвиток і набуття нового.

2. У результаті дослідження побудована гіпотетична модель концепту *ЮНІСТЬ*, представлена двома базовим компонентами: ***кількісним*** та ***якісним***.

Кількісний аспект концепту *ЮНІСТЬ*, представлений семантичними ознаками «period» та «termination», розкриває часово-просторові параметри концепту, утримуючи смисловий компонет лінійності часу, тобто позначаючи певний обмежений у часі період (сема «termination»), під час якого відбуваються кардинальні зміни особистості. Тривалість цього періоду визначається кін-

цевою точкою трансформації дитини / підлітка у дорослу людину, тобто віхою до завершення фізичних, духовних, психологічних та емоційних змін, властивих зрілій особистості. Таким чином, можна зробити висновок, що кількісний та якісний аспект концепту тісно взаємопов'язані.

Якісний аспект концепту *ЮНІСТЬ*, разом зі зміною зовнішньої форми людини, передбачає набуття досвіду та розвиток особистості, процес психологічного переломлення, дорослішання і самовдосконалення. Цей смисловий компонент передбачає аспект своєрідності у смисловій структурі концепту, через який виявляється сприйняття зростаючою людиною себе, самоідентифікація, усвідомлення своєї самобутності.

Перспективами дослідження залишається вивчення метафорично-образного компонента концепту *ЮНІСТЬ* у художньому дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Давидова Т.В., Гуменюк І.Л., Цзішань Чжен «Фреймова структура концепту ЮНІСТЬ». *Вісник науки та освіти*. *Серія «Філологія»*. 2025. №1 (31). С. 294. DOI: http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/19537

2. Загородня Л. З. Фреймове моделювання як етап граматичного структурування цільового тексту. *Науковий вісник ДДПУ ім. І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. 2016. №5. С. 116-119.

3. Cambridge Online Dictionary URL: https://dictionary.cambridge.org/

4. Collins Online Dictionary URL: https://www.collinsdictionary.com

5. Longman Dictionary of Contemporary English Online URL: https://www.ldoceonline.com/

6. MacMillan English Dictionary Online URL: http://www.macmillandictionaries.com/ dictionary-online

7. Thesaurus Online URL: https://www.thesaurus.com/

8. Webster's New Dictionary and Thesaurus Online URL: http://www.merriam-webster.com/

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.111’42:316.6
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.11

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ *ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ* В АНГЛОМОВНІЙ ПРЕСІ

PRAGMATIC FEATURES OF LINGUISTIC MEANS USED TO EXPRESS THE CONCEPT OF *MILITARY CONFLICT* IN THE ENGLISH-LANGUAGE PRESS

Карачун Ю.Г.,
orcid.org/0000-0002-5171-8704
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Лобунько К.Р.,
orcid.org/0009-0002-6958-393X
студентка ІІ курсу магістратури факультету філології
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Статтю присвячено аналізу прагматичних стратегій і лексико-стилістичних засобів, що застосовуються в англомовній воєнній журналістиці для формування концепту ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ у масовій свідомості. Метою дослідження – з’ясувати як мовні засоби, від вибору лексем до синтаксичних конструкцій, впливають на інтерпретацію війни, легітимацію дій сторін і створення емоційно-оцінного тла повідомлення. Дослідження побудовано на тому, як добір термінів, атрибуція висловлювань, синтаксичні моделі та редакційні рішення впливають на сприйняття подій, статус учасників і моральну оцінку війни. Розглянуто як легітимація «своїх» і союзників часто здійснюється через евфемістичні формули (*operation*, *necessary step*, *security*), тоді як делегітимація опонента досягається негативно маркованою лексикою (*terrorists*, *militants*, *regime*) та акцентом на порушеннях права. Окремо висвітлено роль гуманітарно-забарвлених слів (*humanitarian crisis*, *displaced*, *massacre*), що створюють емоційний відгук і підсилюють увагу до цивільних жертв. У багатосторонніх конфліктах журналісти прагнуть зберігати баланс, розподіляючи оцінки між сторонами через маркери атрибуції (*X says*, *Y reports*) і дистанціювальні лапки. Методика дослідження ґрунтується на аналізі корпусу публікацій провідних англомовних ЗМІ (Reuters, AP, BBC, The Guardian, Al Jazeera) та кількісному узагальненні основних груп лексики – делегітимізуючої, гуманітарно-емоційної, легітимізуючої й евфемістичної, що відображають різні прагматичні стратегії медіадискурсу. Результати показують, що англомовна преса поєднує інформативність із впливом на оцінювання: мовні стратегії не лише описують події, а й формують рамки співчуття, осуду чи підтримки сторін.

Ключові слова: прагматика, англомовна преса, воєнний конфлікт, легітимація, делегітимація, евфемізм, дискурс, фреймування.

The article is devoted to the analysis of pragmatic strategies and lexico-stylistic devices used in English-language war journalism to construct the concept of WAR CONFLICT in public consciousness. The aim of the study is to determine how linguistic means – from lexical choice to syntactic structures – influence the interpretation of war, the legitimization of actions, and the creation of an emotional-evaluative background of reporting. The research focuses on how terminology selection, attribution of statements, syntactic patterns, and editorial framing affect the perception of events, the status of participants, and the moral evaluation of war. It is shown that the legitimization of “one’s own” and allied forces is often achieved through euphemistic formulas (*operation, necessary step, security*), whereas the delegitimization of the opponent is realized through negatively marked vocabulary (*terrorists, militants, regime*) and emphasis on violations of law. Particular attention is given to humanitarian-laden words (*humanitarian crisis, displaced, massacre*), which evoke emotional responses and draw attention to civilian suffering. In multilateral conflicts, journalists strive to maintain balance by distributing evaluations among parties through attribution markers (*X says, Y reports*) and distancing quotation marks. The research methodology is based on the analysis of a corpus of publications from major English-language media outlets (Reuters, AP, BBC, The Guardian, Al Jazeera) and the quantitative generalization of four main lexical groups – delegitimizing, humanitarian-emotional, legitimizing, and euphemistic – reflecting diverse pragmatic strategies of media discourse. The findings demonstrate that English-language war reporting combines informativeness with subtle influence: linguistic strategies not only describe events but also shape the frames of empathy, condemnation, or support toward the parties involved

Key words: pragmatics, English-language press, military conflict, legitimation, delegitimation, euphemism, discourse, framing.

Постановка проблеми. Сучасна глобальна безпекова ситуація, позначена численними збройними конфліктами, зумовлює підвищену увагу медіа до теми війни. Майстерність подачі воєнних подій та формування відповідного наративу стає надзвичайно важливою, адже мова ЗМІ є інструментом впливу на суспільну думку. Журналістські матеріали про війну впливають на те, кого сус-

пільство сприймає як агресора чи жертву, чиї дії вважає виправданими, а чиї – ні. У такий спосіб відбувається прагматичний вплив – не просто повідомлення фактів, а й формування ставлення аудиторії. Поняття ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ у мас-медійному дискурсі включає широкий комплекс подій і явищ, які журналісти інтерпретують для масової аудиторії крізь певну призму. Особливістю англомовної преси є відносно прямий стиль повідомлення про війну, однак навіть у ньому простежуються спеціальні мовні прийоми для переконання та фреймінгу. Так, офіційні джерела інколи прагнуть пом'якшити сприйняття війни, називаючи її «операцією», тоді як незалежна преса зазвичай називає війну війною, що з точки зору урядів-агресорів видається «ворожою» подачею. І навпаки, евфемістична риторика однієї сторони сприймається іншою стороною як маніпуляція. Через це комунікація щодо конфліктів ускладнюється, а актуальність цього дослідження є в необхідності зрозуміти механізми мовного конструювання образів війни для підвищення медіаграмотності та ефективної міжкультурної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Військову тематику в медіа системно досліджують сучасні науковці, у своїх працях з риторики воєнної журналістики та наративів конфліктів [9], а також у студіях зі стратегічного фреймінгу та перекладу повідомлень про тероризм і війну [5]. Велику увагу приділено ролі метафор і концептуальному моделюванню війни [7], а також альтернативним підходам на кшталт «журналістики миру» [8]. Окремий напрям – евфемізація воєнної реальності (*operation – «операція», crisis – «криза» замість war – «війна», invasion – «вторгнення»*), зокрема у висвітленні війни на сході України після 2014 року [6]. В українському мовознавстві описано оцінні компоненти газетного стилю та вербалізацію ядрових воєнних концептів [1–4], а також перекладацькі аспекти трансляції воєнно-політичного дискурсу [10]. Водночас бракує саме комплексного аналізу прагматичних механізмів мовного вираження концепту ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ у англомовній пресі (легітимація/делегітимація, евфемізація, гуманітарне фреймування), що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз прагматичних особливостей мовної репрезентації концепту ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ в англомовній пресі. Для цього потрібно: по-перше, окреслити культурний та комунікативний контекст воєнного дискурсу західних медіа, враховуючи ідеологічні рамки, стандарти журналістики та вплив офіційної риторики на пресу; по-друге, класифікувати ключові мовні засоби, за допомогою яких здійснюється легітимація «своїх» і делегітимація «чужих» (лексеми на позначення сторін конфлікту, синонімічні варіанти для позначення війни, способи подачі цитат); по-третє, продемонструвати функціювання цих засобів через автентичні приклади з англомовної преси останніх років, показавши прагматичний ефект їхнього вживання; і, нарешті, узагальнити вплив мовних чинників на формування інтерпретаційної рамки війни та виокремити тенденції у висвітленні збройних конфліктів у провідних західних виданнях. Таким чином, дослідження має заповнити прогалину у студіях воєнної публіцистики, де прагматичний аспект часто лишається поза увагою.

Виклад основного матеріалу. Прагматичні особливості англомовної воєнної журналістики проявляються у кількох напрямках:

− **Легітимація** власних або союзних дій через евфемістичні формулювання і аргументи «необхідності» (напр., *operation – «операція», necessary step – «необхідний крок», security – «безпека»*) – виправдання війни як вимушеної або справедливої.

− **Делегітимація** ворога через негативно марковану лексику (*terrorists – «терористи», militants – «бойовики», regime – «режим»*) і цитати з різко негативними оцінками – позбавлення противника легітимності та співчуття.

− **Балансування** у репортажах із багатьма сторонами (напр., Індія–Пакистан), де журналісти уникають однобічних звинувачень, розділяючи оцінки між сторонами через синтаксис і атрибуцію (*X says…* – «X зазначає…», *Y reports…* – «Y повідомляє…») – збереження нейтрального тону за наявності конфліктної інформації, див. табл. 1:

Як видно з таблиці, найпоширенішими є **делегітимізуючі позначення** (35% всіх випадків): журналісти дуже часто вживають негативно забарвлені слова для опису противника чи нелегітимної сторони конфлікту. Другу позицію посідає емоційно забарвлена, гуманітарно орієнтована лексика (30%), яка підкреслює страждання цивільних і наслідки війни. Дещо рідше фіксуються випадки **легітимізуючої лексики** щодо «своїх» сил або виправдання воєнних дій (20%). Найменш уживаною виявилася **евфемістична лексика** для пом'якшення опису війни (15%), оскільки більшість західних видань віддає перевагу прямим формулюванням, застосовуючи евфемізми здебільшого в контексті цитування офіційних заяв.

Таблиця 1

Частотність використання мовних засобів із різним прагматичним ефектом у воєнному дискурсі

Група мовних засобів (прагматичний ефект)	Приклади лексем і виразів	Частотність, %
Делегітимізуючі позначення сторін конфлікту	terrorists – «терористи», militants – «бойовики», insurgents – «заколотники», separatists – «сепаратисти», regime – «режим».	35%
Емоційно забарвлена / гуманітарна лексика	humanitarian crisis – «гуманітарна криза», massacre – «різанина», carnage – «кровопролиття», devastating – «спустошливий», displaced – «переміщені особи».	30%
Легітимізуючі позначення (своїх / союзників)	*fighters – «бійці», volunteer fighters – «добровольці», ally – «союзник», defend – «захищати», necessary step – «необхідний крок».*)	20%
Евфемізми для позначення війни	special operation – «спецоперація», operation – «операція», conflict – «конфлікт», crisis – «криза», crackdown – «придушення»	15%

Отримані результати свідчать про таку тенденцію: журналісти англомовної воєнної преси найчастіше формують наратив через негативне маркування «чужих» та акцентування гуманітарних наслідків конфлікту, тоді як пряма легітимація «своїх» або евфемістичне пом'якшення зустрічаються рідше. Це відображає прагнення медіа одночасно викликати у читача емоційний відгук і чітко окреслити, хто є агресором, але при цьому не виглядати відверто упередженими. Прагматичний вимір воєнного дискурсу безпосередньо пов'язаний із тим, як журналісти називають сторони конфлікту. Лексичний вибір формує певну інтерпретаційну рамку: він здатен делегітимувати або легітимувати учасників, викликати співчуття чи осуд, посилювати відчуття загрози або ж, навпаки, знижувати його.

1. Делегітимізуючі позначення становлять 35% корпусу (від бази 745) і працюють як інструменти оцінки та відчуження опонента від легітимного політичного поля. Вони утворюють градацію: *rebels* – «повстанці» (відносно нейтрально); *insurgents* – «заколотники» (акцент на нелегітимності); *militants* – «бойовики» («суха» технічна етикетка для озброєних груп без державного статусу); *terrorists* – «терористи» (різко негативне маркування, пов'язане з насильством проти цивільних); *separatists* – «сепаратисти» (підкреслює незаконне відокремлення); *regime* – «режим» (делегітимує владу як авторитарну). Прагматичний ефект добре видно у цитатах: *«… rebel groups battled government troops … as* ***insurgents*** *fired mortars into residential areas»; «Pro-Russian* ***separatists*** *declared independence in Donetsk and Luhansk»; «Russian-backed* ***militants*** *shelled Ukrainian positions in the east»; «US-led coalition intensified strikes against the* ***terrorist*** *group ISIS»; «Israel's military said it had struck Hamas and Islamic Jihad fighters among 50 "****terror targets****"».* Такі вибори лексем задають рамку інтерпретації – від часткової нейтралізації образу опозиції до її повної криміналізації – і прямо впливають на оцінку дій сторін у читача.

2. Емоційно забарвлена / гуманітарна лексика становить 30% корпусу (від бази 745) і виконує функцію етичної рамки: вона спрямовує співчуття читача до цивільних і нормує осуд насильства. Типові маркери: *humanitarian crisis* – «гуманітарна криза», *massacre* – «різанина», *carnage* – «кровопролиття», *devastating* – «спустошливий», *displaced* – «переміщені особи». Вони активують сценарії страждання – від констатації системної катастрофи (*humanitarian crisis* – «гуманітарна криза») до максимально різкого означення події як масового вбивства (*massacre* – «різанина»). Похідні прикметники на кшталт *devastating* – «спустошливий» підсилюють оцінність, а *displaced* – «переміщені особи» переводить увагу до довгострокових наслідків – вимушеного переселення, голоду, руйнування інфраструктури. Прагматично такі одиниці виконують роль «моральних індикаторів» – через емоційно-оцінні лексеми журналістика підкреслює масштаб гуманітарної шкоди й легітимує заклики до допомоги та розслідування. Наприклад: «*…the conflict in Sudan has created the "largest and the most* ***devastating humanitarian crisis*** *in the world" as the warring parties* ***lay siege to towns*** *and* ***block aid deliveries****…*». Наведені формулювання запускають «гуманітарну рамку» повідомлення й підсилюють оцінність через поєднання емоційних і техніко-операційних маркерів. Іменникове словосполучення *humanitarian crisis* – «гуманітарна криза» та прикметник *devastating* – «спустошливий» задають високий ступінь моральної терміновості (співчуття, шок), тоді як дієслівні кластери *lay siege* –

«взяти в облогу», *block aid deliveries* – «блокувати доставку допомоги», *cut off supplies* – «перекрити постачання» конкретизують агентність і механіку страждання цивільних (хто і як перешкоджає допомозі). Такий синтаксично-лексичний пакет одночасно описує факт і нормує його інтерпретацію: масштаби лиха подаються як безпрецедентні, а перешкоджання допомозі – як свідоме діяння, що легітимує вимоги до втручання й відповідальності сторін.

3. Легітимізуючі позначення (своїх / союзників) – 20 %. Ці маркери формують рамку «самооборони» та «союзництва», зсуваючи інтерпретацію від «наступу» до «захисту». Типові одиниці: *fighters* – «бійці», *volunteer fighters* – «добровольці», *ally* – «союзник», *defend* – «захищати», *necessary step* – «необхідний крок». Вони підкреслюють правомірність дій (самооборона), моральну необхідність («потрібний крок») і приналежність до колективу «своїх» (союзники). Через таку лексику наратив нормує схвальне ставлення аудиторії до продовження операцій і посилює довіру до сторони, яку описують «*Netanyahu has said his country is engaged in a "war of civilization over barbarism" and vowed it would "continue to* ***defend itself*** *by just means until total victory."»*. Тут дієслівно-оцінний центр ***defend itself*** активує правову й моральну рамку самооборони, переводячи фокус із пропорційності ударів на легітимність наміру. Колокація *by just means* підсилює це етичним маркером «справедливості», а *until total victory* задає доконечність дії – усе разом нормує підтримку союзника та відсовує сумніви щодо альтернатив.

4. Евфемізми для позначення війни – 15 % від бази 745. Ці лексеми виконують функцію пом'якшення та нормалізації насильства, переводячи інтерпретацію з «війни» в рамку керованих, нібито обмежених дій. Типові маркери: *special operation* – «спецоперація», *operation* – «операція», *conflict* – «конфлікт», *crisis* – «криза», *crackdown* – «придушення». Через них актор мінімізує власну агентність і масштаб подій, знижує морально-правову відповідальність і тривожність аудиторії – замість прямої номінації «war» пропонуються «технічні» назви процесів: «*President Vladimir Putin authorised 'a* ***special military operation****' against Ukraine on Thursday morning to eliminate what he called a serious threat, saying his aim was to demilitarise Russia's southern neighbour.*» У наведеній формулі евфемізм *special military operation* – «спеціальна військова операція» виконує дві дії одночасно: (1) семантично зменшує подію – замість *war* – «війна» подається *operation* – «операція», що звучить локально та керовано; (2) легітимує дію через причинно-цільовий каркас (*eliminate a serious threat* – «усунути серйозну загрозу», *demilitarise* – «демілітаризувати»), підводячи моральне виправдання. Разом це зсуває сприйняття з агресії на «необхідний», нібито обмежений «крок безпеки», нейтралізуючи осуд і відтерміновуючи питання пропорційності.

Висновки. Отже, результати дослідження підтверджують, що прагматичні особливості мовного вираження концепту ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ в англомовній пресі полягають у тому, що через добір термінів, цитат і мовних стратегій журналісти не лише повідомляють факти, а й формують у читача певну інтерпретаційну рамку. Висвітлюючи одну й ту саму подію, медіа можуть або легітимізувати, або делегітимізувати різні сторони протистояння; акцентувати увагу на гуманітарних наслідках (викликаючи співчуття) чи зосереджуватися на воєнних аспектах; балансувати між нейтральністю та емоційністю викладу. Вживання таких слів, як *fighters* – «бійці», *rebels* – «повстанці», *terrorists* – «терористи» або евфемізмів на кшталт *operation* – «операція» замість *war* – «війна», безпосередньо впливає на сприйняття подій і визначає ставлення аудиторії до конфлікту. Англомовна воєнна журналістика, таким чином, поєднує інформативність із прихованим впливом на громадську думку, роблячи мову інструментом не лише опису, а й оцінки та інтерпретації війни. Знання цих мовних механізмів є важливим для критичного осмислення медіаповідомлень про війну і підвищення рівня міжкультурної комунікації в умовах глобальних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глінка Н.В., Єськін О.В. Семантико-стилістичні особливості англомовних текстів публіцистичного стилю. *Advanced Education*. Київ. 2014. № 1. С. 6–12.

2. Коць Т. Теоретичні засади вивчення оцінності в мові публіцистичного стилю. *Культура слова*. Київ. 2016. № 84. С. 123–131.

3. Маслова Ю. Вербалізація концептів ВІЙНА, МИР, ЖІНКА, ЧОЛОВІК у газетному дискурсі України у воєнний період. *Наукові записки НаУОА*: *Філологія*. Острог. 2023. Т. 17, № 85. С. 71–77.

4. Тепла О. Концепт «Війна» в лінгвокультурологічному аспекті (на матеріалі публіцистичного дискурсу). *International Journal of Philology*. 2023. Т. 14, № 3. С. 92–100.

5. Baker M. Narratives of terrorism and security: “Accurate” translations, suspicious frames. *Critical Studies on Terrorism*. 2010. Vol. 3 (3). P. 347–364.

6. Bogucharova O., Tyshakova L. Euphemized concept of war in English mass-media discourse: Events in the East of Ukraine. *Innovation in Science: Global Trends and Regional Aspect: Proc. Int. Sci*. Riga. 12–13 Mar. 2021. P. 140–144.

7. Chmielewska B. Metaphorical nomination of war in journalistic discourse: A cross-cultural perspective. Currents. *A Journal of Young English Philology Thought and Review*. Olsztyn. 2019. № 5. P. 7–21.

8. Galtung J. Peace journalism – a needed, feasible, global approach. *Media Asia*. Providence. 2015. Vol. 42 (2). P. 75–80.

9. Hoskins A., O’Loughlin B. War and Media: The Emergence of Diffused War. Cambridge: Polity Press, 2010.

10. Valdeón R. Journalistic translation research goes to war: Lessons from the Spanish–American War. *Perspectives*. Abingdon2019. Vol. 27 (6). P. 815–829.

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.111′276′42:81′342.1
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.12

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ ПРОСОДІЇ У ВИРАЖЕННІ СТАВЛЕННЯ ТА МІЖОСОБИСТІСНОЇ ДИСТАНЦІЇ В ПОВСЯКДЕННОМУ АНГЛОМОВНОМУ СПІЛКУВАННІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ СЕРІАЛІВ)

THE FUNCTIONAL ROLE OF PROSODY IN EXPRESSING ATTITUDES AND INTERPERSONAL DISTANCE IN EVERYDAY ENGLISH COMMUNICATION (BASED ON CONTEMPORARY TV SERIES)

Карпова Д.М.,
orcid.org/0000-0001-6760-2573
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри морської англійської мови
Національного університету «Одеська морська академія»»

Костроміна О.В.,
orcid.org/0000-0002-6756-7701
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри морської англійської мови
Національного університету «Одеська морська академія»

Григораш В.С.,
orcid.org/000-0003-0935-940X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

У статті досліджується функціональна роль просодії в сучасній міжособистісній комунікації як важливого інструмента вираження емоційних станів, намірів і соціальної дистанції між співрозмовниками. Просодія розглядається як комплекс супрасегментних характеристик мовлення (висоти основного тону, інтенсивності, темпу мовлення та паузальної насиченості), які істотно впливають на сприйняття висловлювання, визначають його прагматичний зміст і емоційне забарвлення. Метою дослідження є з'ясування того, яким чином просодичні параметри беруть участь у вираженні ставлення мовців один до одного та у регулюванні міжособистісної дистанції. Матеріалом дослідження слугували автентичні діалогічні уривки із сучасних англомовних серіалів «Тед Лассо» та «Емілі в Парижі», обраних для аналізу міжкультурного та повсякденного спілкування. Аналіз включав класифікацію просодичних параметрів (ЧОТ, інтенсивність, темп) та встановлення їхньої кореляції з різними типами міжособистісної дистанції. Результати показали, що просодія є потужним прагматичним інструментом. У серіалі «Тед Лассо» протагоніст використовує контрастну просодичну модель (зниження гучності, сповільнення темпу та використання рівних/спадних тонів) у відповідь на агресію, що слугує маркером заспокоєння, щирого співчуття та різкого зменшення міжособистісної дистанції. Водночас у серіалі «Емілі в Парижі» просодія Сільві (сповільнений темп, переважання тривалих пауз та знижені значення ЧОТ) активно використовується як інструмент домінування, підтримання високої професійної дистанції та вираження скептицизму, тоді як високі тони й швидкий темп Емілі сигналізують про спробу цю дистанцію зруйнувати. Встановлено, що просодія не є лише другорядним елементом мовлення, а виконує автономну комунікативну функцію, забезпечуючи передачу прагматичних і соціальних смислів. Таким чином, просодія постає як універсальний механізм регулювання міжособистісних відносин, що визначає рівень формальності, ступінь емоційної залученості та соціальної дистанції у процесі спілкування.

Ключові слова: просодія, міжособистісна дистанція, ставлення мовця, ЧОТ, інтенсивність, темп мовлення, прагматика, міжкультурна комунікація.

The article examines the functional role of prosody in modern interpersonal communication as an important tool for expressing emotional states, intentions, and social distance between interlocutors. Prosody is considered as a set of suprasegmental characteristics of speech (pitch, intensity, speech rate, and pause saturation) that significantly influence the perception of utterances, determine their pragmatic content and emotional coloring. The aim of the study is to clarify how prosodic parameters participate in expressing speakers' attitudes towards each other and in regulating interpersonal distance. The research material was authentic dialogue excerpts from the contemporary English-language TV series «Ted Lasso» and «Emily in Paris», chosen for the analysis of intercultural and everyday communication. The analysis included the classification of prosodic parameters (F_0, intensity, and tempo) and the establishment of their correlation with different types of interpersonal distance. The results have shown that prosody is a powerful pragmatic tool. In the series «Ted Lasso,» the protagonist uses a contrastive prosodic model (lower volume, slower tempo, and the use of level/falling tones) in response to aggression, serving as a marker of reassurance, sincere empathy, and a sharp reduction in interpersonal distance. Simultaneously, in the series «Emily in Paris,» Sylvie's prosody (slow tempo, prevalence of long pauses, and lowered F_0 values) is actively used as a tool of dominance, maintenance of high professional distance, and expression of skepticism, whereas Emily's high pitch and fast tempo signal an attempt to dismantle this distance. It has been established

that prosody is not merely a secondary element of speech, but performs an autonomous communicative function, ensuring the transmission of pragmatic and social meanings. Thus, prosody emerges as a universal mechanism for regulating interpersonal relations, determining the level of formality, the degree of emotional involvement and social distance in the communication process.

Key words: prosody, interpersonal distance, speaker's attitude, pitch, intensity, speech tempo, pragmatics, intercultural communication.

Постановка проблеми. Комунікація є невід'ємною складовою людського існування та виконує ключову роль як основний механізм взаємодії між людьми. Вона впливає на формування інтелектуальних здібностей, психологічного стану особистості та на засвоєння норм культурної поведінки [1]. Через комунікативну діяльність відбувається розширення світогляду, розвиток сприйняття, мислення й самореалізація особистості [2].

Наразі зростає визнання важливої ролі просодії в комунікації між людьми. Стосовно терміну «просодія» слід зазначити, що останнім часом він набув широкого поширення та різного тлумачення. Просодію описують як «супрасегментні властивості мовленнєвого сигналу, які модулюють та посилюють його значення» [8, с. 206]. Просодія стосується відмінностей у висоті тону, інтенсивності (гучності), тривалості та часовій організації сегментів і слів у реченнях. Мовленнєва просодія є важливою когнітивною характеристикою фонології, яка глибоко залучена у генеративне конструювання та аналіз висловлювань і значень та їхніх наслідків. Вона також передає наміри мовця в різних мовленнєвих ситуаціях [3, с. 184].

Зміна висоти голосу може кардинально змінити значення висловлювання. Наприклад, висхідний рух основного тону зазвичай вказує на запитання або сумнів, тоді як спадний рух основного тону сигналізує про завершену думку, впевненість або наказ. Спадно-висхідна інтонація може передавати сумнів, сарказм або іронію. Швидкий темп може свідчити про хвилювання, нетерпіння або збентеження, тоді як повільний темп може передавати серйозність, замисленість або навіть нудьгу.

Крім вираження емоцій просодія допомагає мовцям встановлювати та підтримувати соціальну відстань у спілкуванні. Зменшення гучності та висоти голосу часто використовується для вираження інтимності, таємності або близькості. І навпаки, підвищення гучності та висоти може свідчити про гнів, домінування або емоційне збудження, збільшуючи дистанцію. Спільний темп мовлення зі співрозмовником, відомий як ритмічна синхронізація, допомагає створити відчуття єднання та зменшити соціальну дистанцію. Довгі, незручні паузи, навпаки, можуть свідчити про незгоду, дискомфорт або небажання продовжувати спілкування, тим самим збільшуючи дистанцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка зарубіжних дослідників присвятила свої наукові розвідки дослідженню різних функцій просодії, зокрема: граматичної, прагматичної та афективної, або емоційної, функції [4; 6; 7; 10]. Дослідження Гао та ін. [5], а також Томаселло та ін. [9] висувають гіпотезу про те, що просодія сприяє розумінню наміру мовця та його закодованих повідомлень. Проте питання функціональної ролі просодії у вираженні ставлення мовців один до одного залишається недостатньо дослідженим.

Основною **метою** роботи є визначення, яким чином саме просодичні особливості мовлення допомагають співрозмовникам висловити своє ставлення, тобто емоції та намір у конкретній ситуації, а також регулюють міжособистісну дистанцію. Тобто просодія вказує на соціальний статус, ступінь близькості чи офіційності відносин між мовцями.

Матеріалом дослідження є діалогічні уривки із сучасних англомовних серіалів. Це дозволяє досліджувати живе, автентичне, повсякденне спілкування, максимально наближене до реальних комунікативних ситуацій, де просодія відіграє критичну роль у створенні персонажів та передачі сюжетних напруг.

Серіал Емілі в Парижі «Emily in Paris» є релевантним матеріалом для аналізу функціональної ролі просодії, особливо в контексті міжкультурного спілкування. «Emily in Paris» наповнений емоціями, і саме просодія є ключем до їхнього розуміння. Серіал охоплює широкий спектр ситуацій, що дозволяє вивчати, як просодія змінюється залежно від контексту: 1) професійне спілкування: на роботі в офісі; неформальне спілкування: у кафе, на вечірках, з друзями; 2) інтимне спілкування: у романтичних сценах. Серіал «Тед Лассо» (Ted Lasso) є ідеальним матеріалом для просодичного аналізу, особливо щодо вираження ставлення та міжособистісної дистанції (соціальної близькості/віддаленості). Ключова передумова серіалу – це зіткнення культур: оптимістичний американець Тед Лассо (з вираженим південно-західним акцентом) приїздить до Великої Британії тренувати футбольну команду.

Відповідно до мети в роботі було вирішено такі **завдання**:

1. Опрацювати вилучений звуковий матеріал та визначити синтагматичне членування відрізків, що аналізуються. 2. Виділити та класифікувати основні просодичні параметри (типи шкал та термінальних тонів, діапазон ЧОТ, інтенсивність, швидкість мовлення) у мовленні персонажів, що використовуються для вираження емоційно-оцінного ставлення (схвалення, іронія, агресія, співчуття). 3. Встановити кореляцію між конкретними просодичними моделями та різними типами міжособистісної дистанції (формальна, неформальна, дружня, конфліктна) у діалогах.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо частотні характеристики мовлення двох персонажів британського серіалу «Тед Лассо». Для аналізу було обрано ключовий момент, який ідеально демонструє перехід від конфлікту/дистанції до близькості/співчуття між Ребеккою Велтон (власницею клубу) і Тедом Лассо (тренером). У нижчезазначеному фрагменті Ребекка намагається переконати Теда, що вона його найняла, щоб він зазнав поразки, але Тед відповідає з несподіваною добротою.

*Ребекка:I need something to tell you. I am fucking bitch!I hired you to **fail!** I chose you because I thought you were **silly** and **stupid** and soft and that you would lose and I would get the club back.*

Тед: (коротка пауза) I can't imagine what you must be going through.

*Ребекка: What are you **doing?***

Тед: I think that it would be a shame for you to not talk to somebody about all that.

Ребекка: It's just... it's just what I would do (https://www.youtube.com/watch?v=P8k-bSEhEDo).

На початку діалогу Ребекка використовує висхідно-спадний термінальний тон вузького діапазону для оформлення лексеми *fail*. Фразовим наголосом виділяються лексеми *silly* і *stupid*. Усі синтагми вимовляються з підвищеною (I_{max} = 72 дБ) інтенсивністю та з використанням швидкого темпу мовлення (6, 8 скл/с).

Спеціальне питання Ребекки *«What are you **doing?***» оформлено різким висхідним тоном на лексемі «doing», що є просодичним маркером вираження збентеження. Синтагма вимовляється в широкому тональному діапазоні (F_{Δ} = 145 Гц) та з підвищеною інтенсивністю (I_{mean} = 68 дБ).

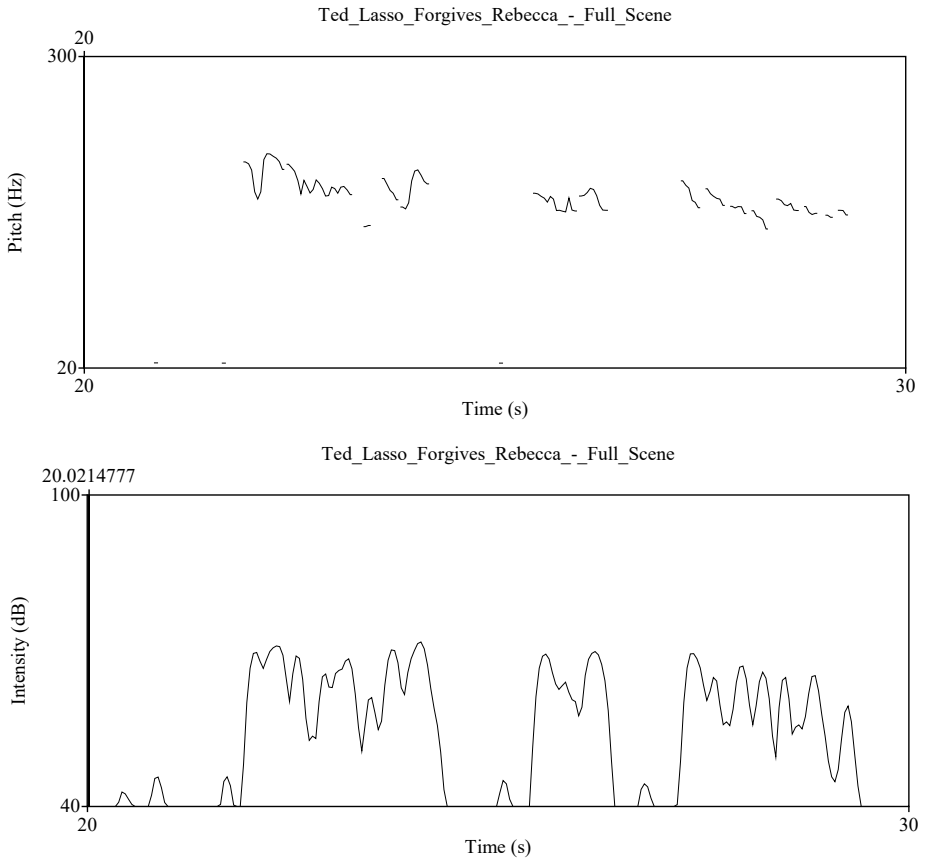

Рис. 1. Інтонограма та крива інтенсивності фраз

Тед відповідає власниці клубу зі значним зниженням гучності (I_{mean} = 52 дБ), сповільненням темпу мовлення, використанням рівних шкал, роблячи тихий видих перед початком висловлювання. Використання у мовленні спадних термінальних тонів створює ефект щирості по відношенню до співрозмовника.

Відповідь Теда є класичним прикладом використання просодії для прагматичної зміни ситуації. Замість того, щоб відповісти такою ж агресією, використовуючи підвищену інтенсивність та пришвидшений темп мовлення, протагоніст використовує протилежні просодичні маркери, а саме:

1) Значне зниження інтенсивності мовлення та сповільнення темпу**,** що слугують просодичними маркерами заспокоєння та деескалації конфлікту. Він відмовляється брати участь у конфліктній просодичній моделі Ребекки.

2) Емоційно нейтральні рівні та спадні шкали та вузький діапазон ЧОТ. У фразі *«I can't imagine what you must be going through»* рівний тон голосу, що зазвичай асоціюється зі щирістю та спокоєм, контрастує з емоційним змістом (співчуттям).

3) Низька гучність Теда. Заключна фраза *(«It's just... it's just what I would do»*) є майже шепотом. Це вираження глибоко особистої, інтимної дистанції. Тед не вимагає, а подає приклад. Його просодія тут демонструє вразливість, що руйнує емоційні бар'єри Ребекки набагато ефективніше, ніж будь-які слова.

Проілюструємо роль просодії у формуванні робочих стосунків між головною героїнею серіалу «Emily in Paris» та її начальницею Сільві Грато. Наведений нижче діалог відображає робочі стосунки Емілі (американський ентузіазм) та її начальниці Сільві Грато (французька формальність і скептицизм). У цій конфліктній ситуації просодичне оформлення мовлення Емілі (високий тональний рівень синтагм, швидкий темп мовлення) руйнує дистанцію, намагаючись викликати негайну позитивну реакцію. Натомість просодичне оформлення мовлення Сільві (паузи, низький тон, повільний темп) активно створює та підтримує високу професійну дистанцію, виражаючи при цьому зневажливе ставлення до ідей Емілі.

Емілі: *I just had a **super** great idea for a social media campaign! We should go **viral***

Сільві: *Virale? Non*

Емілі: *But think about the **buzz**! We'd get so much **engagement**!*

Сільві: *Chérie, that is **not** chic. We do not do **buzz** (https://www.netflix.com/ua-en/title/81037371).*

Емілі використовує просодію, яку часто асоціюють з американською енергійністю: високі середні значення ЧОТ і швидкий темп**,** що сигналізують про ентузіазм і щирість, але у французькому професійному контексті вони можуть бути інтерпретовані як недоречну фамільярність, що порушує міжособистісну дистанцію. Емфатичні наголоси на лексемах *super* і *viral* вказують на її позитивне ставлення, але також додають надмірної ваги її повідомленню.

Просодичне оформлення мовлення Сільві маркується:

1) Превалюванням пауз середньої тривалості (від 501 до 800 мс) та тривалих пауз (від 801 до 1200 мс). Сповільнений темп та використання пауз різної тривалості – це потужний просодичний інструмент домінування та створення міжособистісної дистанції. Це змушує Емілі чекати, підтверджуючи владу Сільві.

2) Зниженими середніми значення ЧОТ (F_{mean} = 143 Гц) та вузьким діапазоном ЧОТ (F_{Δ}= 68 Гц) , що виражає професійну стриманість і скептицизм (негативне ставлення). Відсутність значних варіацій ЧОТ асоціюється з контролем ситуацій спілкування і високим соціальним статусом.

3) Виразною артикуляцією: Сільві часто вимовляє фрази з чіткою, майже театральною артикуляцією, підкреслюючи, що її слова є остаточними і відображають культурну перевагу («We do not do **buzz**»).

Висновки. Таким чином, аналіз матеріалу засвідчив, що просодія, включаючи тональне оформлення синтагм, темп мовлення, гучність та паузацію, не просто супроводжує вербальне повідомлення, а й виконує самостійну, первинну функцію в комунікації. Вона працює в тандемі з вербальним змістом, дозволяючи носіям мови точно передавати ставлення, емоції та наміри, а також ефективно керувати міжособистісними відносинами та соціальною дистанцією. Без просодії спілкування було б позбавлене значної частини свого емоційного та соціального контексту. У серіалі «Емілі в Парижі» просодія часто використовується для підкреслення іронії, флірту та професійного скептицизму в міжкультурному спілкуванні, де тон допомагає долати чи, навпаки, створювати бар'єри. У серіалі «Тедд Лассо» просодія виступає ключовим елементом прагматики, тобто того, як використовується мова для досягнення соціальних цілей. Варіативність просодичних моделей служить для передачі оптимізму, підтримки та ввічливої наполегливості (часто з використанням пом'якшеного тону та помірного темпу), що є центральними для формування позитивної атмосфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Болотнікова А. П. Комунікативно-прагматична категорія ввічливості та поняття соціальної і психологічної дистанції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2019. Вип. 38. С. 13–17.

2. Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В. Психологія спілкування: навчальний посібник. Харків : НФаУ, 2011. 132 с.

3. Chukwuokoro I., Adoromike E., Ubi V. The role of speech prosody in comprehending speaker's communicative content. *African journal of humanities and contemporary education research*. 2025. Vol. 18. 184 – 195. Doi: 10.62154/ajhcer.2025.018.010671.

4. Crystal D. Prosodic development. *In P. Fletcher, & M. Garman (eds.), Language Acquisition.* 1986. P. 33 – 48. Doi: 10.1017/S0305000900003779.

5. Gao P., Jiang Zh., Yang Y. et al. Temporal neural dynamics of understanding communicative intentions from speech prosody. *NeuroImage*. 2024. Vol. 299. P. 1 – 14. Doi: 10.1016/j.neuroimage.2024.120830.

6. Kent R., Read C. The acoustic analysis of speech. Singular Publishing Group. 2002. 311 p.

7. Pattnaik P. Dash S. 2012. A study on prosody analysis. *International Journal of Computational Engineering Research*. 2012. Vol. 2(5). P. 1594 – 1599.

8. Paul R., Augustyn A., Klin A., Volkmar, F. R. Perception and production of prosody by speakers with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*. 2005. Vol. 35(2). DOI: 10.1007/s10803-004-1999-1.

9. Tomasello R., Grisoni L., Boux I. et al. Instantaneous neural processing of communicative functions conveyed by speech prosody. *Cerebral Cortex*. 2022. Vol. 32. P. 4885-4901. Doi: 10.1093/cercor/bhab522

10. Warren P. Parsing and prosody: An introduction. *Language and cognitive processes*. 1996. Vol. 11. P. 1 – 16. Doi: https://doi.org/10.1080/016909696387204.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81’42:316.77:305
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.13

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО ТЕМАТИЧНОГО БЛОКУ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

REPRESENTATION OF GENDER THEMES IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE

Куліш В.С.,
orcid.org/0000-0002-8283-7431
кандидат філологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри германської філології
Сумського державного університету

У статті досліджено репрезентацію гендерного тематичного блоку на матеріалі англійськомовного медіадискурсу з позицій когнітивно-семіотичного підходу. Обґрунтовано, що сучасний медіадискурс є поліструктурним, мультимодальним феноменом, який поєднує вербальні, візуальні та аудіальні компоненти з метою формування цілісного комунікативного впливу. Психологічний наратив у його межах виконує когнітивну, культурно-посередницьку та емотивно-регулятивну функції, сприяючи осмисленню індивідуального досвіду, формуванню емоційної компетентності та розвитку емпатійного сприйняття. Гендерний блок визначено як структурний елемент психологічного медіанаративу, який відображає соціальні ролі, міжособистісні зв’язки та процеси формування гендерної ідентичності. Його складовими є концепти mother, parents, child, family, partner, що утворюють цілісну семантичну систему родинно-психологічних відносин.

У результаті аналізу встановлено, що концепт mother функціонує як символ турботи, любові, самопожертви та соціальної відповідальності, водночас увиразнюючи ідеалізований та недосяжний образ жінки-матері. Концепт parents репрезентує прагнення до самовдосконалення, емоційного зцілення й побудови гармонійних відносин з дітьми. Концепт family відображає амбівалентну природу сімейного простору як джерела підтримки та потенційних конфліктів, тоді як child концептуалізується як активний суб’єкт соціалізації, здатний до емоційного самовираження й формування власної ідентичності. Вербалізація цих концептів реалізується через лексеми й синтаксичні структури, що маркують емпатійність, емоційний зв’язок, межі особистісної автономії та прагнення до гармонізації стосунків.

Зазначено, що репрезентація гендерного тематичного блоку в медіадискурсі виявляє тенденцію до гуманізації гендерних ролей, відходу від стереотипних моделей та переходу до інтерпретацій, заснованих на рівності, партнерстві й психологічній зрілості. Виявлено, що психологічні медіанаративи формують нові когнітивні сценарії сприйняття родинних і партнерських стосунків, у яких акцент зміщується з ролей і обов’язків на емоційний зв’язок, автентичність і взаємопідтримку. Таким чином, англійськомовний психологічний медіанаратив постає як значущий простір конструювання гендерної свідомості, де відбувається інтеграція когнітивних, емоційних і соціальних вимірів досвіду.

Ключові слова: медіадискурс, психологічний наратив, гендерний блок, когнітивно-семіотичний аналіз, медіанаратив.

The article examines the representation of gender issues in English-language media discourse from the perspective of a cognitive-semiotic approach. It is argued that contemporary media discourse is a polystructural, multimodal phenomenon that combines verbal, visual, and auditory components to form a holistic communicative impact. The psychological narrative within it serves cognitive, cultural-mediating, and emotive-regulatory functions, contributing to the understanding of individual experience, the development of emotional competence, and the formation of empathic perception. The gender block is defined as a structural element of the psychological medianarrative, reflecting social roles, interpersonal relationships, and the processes of gender identity formation. Its components are the concepts of mother, parents, child, family, and partner, which form a holistic semantic system of family-psychological relationships.

The analysis found that the concept of mother functions as a symbol of care, love, self-sacrifice, and social responsibility, while emphasising the idealised and unattainable image of a woman as a mother. The concept of parents represents the desire for self-improvement, emotional healing, and building harmonious relationships with children. The concept of family reflects the ambivalent nature of the family space as a source of support and potential conflicts, while the child is conceptualized as an active subject of socialization, capable of emotional self-expression and the formation of one's own identity. These concepts are verbalized through lexemes and syntactic structures that mark empathy, emotional connection, the boundaries of personal autonomy, and the desire to harmonise relationships.

It is noted that the representation of the gender thematic block in media discourse tends to humanize gender roles, departing from stereotypical models and shifting towards interpretations based on equality, partnership, and psychological maturity. It has been found that psychological media narratives create new cognitive scenarios for perceiving family and partner relationships, shifting the emphasis from roles and responsibilities to emotional connection, authenticity, and mutual support.

Thus, the English-language psychological medianarrative emerges as a significant space for the construction of gender consciousness, where the cognitive, emotional, and social dimensions of experience are integrated.

Key words: media discourse, psychological narrative, gender block, cognitive-semiotic analysis, medianarrative.

Постановки проблеми. Розширення горизонтів філологічних пошуків у цифровому столітті зумовлене активізацією інформаційних технологій, які сприяли трансформації традиційних комунікативних тенденцій і генеруванню інноваційних, що реалізуються завдяки симбіозу вербальних та невербальних засобів в сучасному англомовному медіапросторі.

Актуальність дослідження полягає в необхідності комплексного дослідження англійськомовного медіадискурсі взагалі та його тематичних блоків зокрема. **Метою** дослідження є виокремлення та аналіз основних лексичних компонентів, що екстеріоризують гендерний тематичний блок в психологічних англійськомовних медіанаративах.

Виклад основного матеріалу. Сучасний англомовний медіадискурс характеризується високим рівнем мультимодальності та полікомпонентності, що зумовлює його здатність до ефективного залучення аудиторії в умовах інформаційного перенасичення. У його структурі інтегруються кілька семіотичних модальностей, серед яких ключовими є вербальна (текстова), аудіальна (звукова) та візуальна (візуально-графічна) компоненти. Текстовий сегмент виконує базову інформаційну функцію, забезпечуючи передачу змісту, логічну побудову аргументації, емоційний вплив і потенціал для маніпулятивного впливу через використання мовних засобів, стилістичних прийомів, наративних стратегій і міжтекстових зв'язків [2].

Основною категорією медіадискурсу є медіатекст (масмедійний текст), який входить до структури дискурсу загалом. Медіатекст (або масмедійний текст) виконує функцію елементарної одиниці структурної організації. Медіатекст являє собою складну форму комунікативної репрезентації, що поєднує елементи вербального тексту, гіпертекстові зв'язки, візуальні образи (як статичні, так і динамічні), а також звукові складові. Така поліструктурна організація забезпечує мультимодальне, багаторівневе та багатовимірне сприйняття інформації, що є характерною рисою сучасного інформаційного простору [1]. Саме через медіатекст реалізуються провідні функції медіадискурсу, серед яких ключовими є: інформування, маніпулятивний вплив, формування суспільної думки та конструювання соціальної реальності [8].

Аналіз сучасних медіатекстів засвідчує чітку тенденцію до активного функціонування психологічного наративу як структурного й смислотворчого компонента медіадискурсу. У межах сучасного візуального медіапростору психологічний наратив виконує комплексну комунікативну та культурно-посередницьку функцію, слугуючи не лише джерелом змісту, а й механізмом формування інтерпретаційних моделей і інструментом впливу на когнітивну сферу, емоційний стан та поведінкові стратегії реципієнта. Такий тип наративу забезпечує глибинну психологізацію медійного контенту, сприяє інтеріоризації ціннісних установок, моделюванню емпатійного сприйняття й підтримує процеси осмислення особистісного досвіду у взаємодії з медіареальністю.

Гендерний блок у психологічному наративі охоплює як змістовні, так і процесуальні аспекти формування ідентичності, відображаючи вплив культурних, соціальних і психологічних факторів на конструювання гендеру. Гендер і наратив як когнітивно-семіотичні категорії відіграють фундаментальну роль у процесах створення смислу. Вони визначають способи, якими індивід структурує власний досвід, інтерпретує соціальну реальність та формує ідентичність [3].

Аналізуючи англійськомовні психологічні наративи стає прозорим, що гендерний блок представлений такими компонентами як матір (mother), батьки (parents), дитина (child), родина (family) та партнер (partner).

У межах англомовного медіадискурсу образ матері репрезентується крізь призму різних психолого-ціннісних вимірів. Передусім він постає як рольова модель та носій фундаментальних цінностей. Соціальна реалізація жінки пов'язана з становленням її як ідеальної дружини та матері, напр.: *Now she wanted to be the best wife. And someday, the best mother [7, с. 15]. Наскрізним є образ ідеальної матері, який водночас є недосяжним, напр.: She felt like she could never meet the expectations of being a good mother that she'd previously tried to achieve [7, с. 36].*

Концепт батьків у психологічній літературі концептуалізується як багатовимірний конструктивний феномен, що охоплює комплекс рис, соціальних ролей, очікувань та впливів на психологічний розвиток дитини. Формування батьківського образу відбувається під сукупним впливом культурних норм, індивідуально-психологічних характеристик батьків, специфіки стилю виховання та якості взаємодії з дитиною, що визначає його функціональне й смислове наповнення в контексті розвитку особистості [6].

На сторінках психологічного наративу очевидним є бажання батьків до самовдосконалення та допомоги дітям, напр.: *As a clinical psychologist with a long-standing private practice, I work with*

parents who seek me out to problem-solve through the tricky situations that leave them feeling frustrated, depleted, and hopeless. Though on the surface the situations are unique–the smart-mouthed five-year-old, the regressing potty-trained toddler, the defiant preteen–the underlying desire is the same: all parents want to do better [4, с. 9]. Така трансформація веде до покращення психо-емоційного стану, напр.: *My work with parents centers on helping them move from a place of despair and frustration to one of hope, empowerment, and even self-reflection–all without leaning on many of the most commonly promoted parenting strategies [4, с. 10]; Most parents want their children to be well-rounded, but that doesn't have to come at the expense of the parents' sanity. [7, с. 12]*.

Наступним прозорим компонентом, що також є складової гендерного тематичного блоку – є концепт родини (family), який розглядається як складна та динамічна система, що визначає формування психологічного благополуччя, емоційної стабільності та соціальної адаптації особистості. Родина постає не лише як провідне джерело підтримки, безпеки та засвоєння цінностей, але й як потенційне середовище виникнення конфліктів і стресових ситуацій, що підкреслює її амбівалентний характер у житті індивіда. Ілюстративний матеріал підтверджує репрезентацію родини як простору підтримки, безпеки та емоційного зв'язку на сторінках сучасної психологічної літератури. Зокрема, підкреслюється важливість переорієнтації батьківського мислення від consequences до *connection*, що, як наголошується, напр.: *It turns out, switching our parenting mindset from 'consequences' to 'connection' does not have to mean ceding family control to our children [4, с. 12]*. Такий підхід сприяє зціленню дітей і батьків та забезпечує мирне родине середовище, напр.: *My intention with these principles is to promote healing in children and parents, and offer practical strategies for a more peaceful family experience [5, с. 13]*.

Концепт дитини в сучасній психологічній літературі концептуалізується як складний і багатогранний конструкт, що інтегрує фізичний, психічний, соціальний та культурний виміри. Дитина постає не лише як об'єкт виховного впливу чи соціалізації, але й як активний суб'єкт власного розвитку, здатний до взаємодії з оточенням, засвоєння та трансформації соціального досвіду. Вона розглядається як носій унікальних потреб, індивідуальних переживань, когнітивних та емоційних ресурсів, а також потенціалу, що реалізується у взаємодії з родиною, соціальним середовищем та культурним контекстом. У межах медіадискурсу медіанаратори апелюють як до власного досвіду виховання дітей, так і до професійної практики, напр.: *My child is doing their job of expressing feelings. We are both doing what we need to do. I can handle this [4, 42]; Our children need us to set firm (that doesn't have to mean scary!) boundaries, because they need to know that we can keep them safe when they are developmentally incapable of doing so themselves [4, с. 42]*. Репрезентація такого досвіду реалізується засобами персональної маркованості, зокрема через уживання особових займенників та присвійних прикметників *(my, we, I, our, us),* що створюють ефект автентичності, підкреслюють суб'єктивність викладу та водночас формують позицію автора як безпосереднього учасника виховного процесу.

У психологічних медіанаративах образ партнера концептуалізується як багатогранний конструкт, що формується під впливом особистісних очікувань, ранніх досвідів, соціокультурних норм та динаміки міжособистісних стосунків. Партнер постає одночасно як джерело емоційної підтримки, соціального відображення самооцінки, а також як фактор, що суттєво впливає на психічне здоров'я, задоволеність стосунками та розвиток індивідуальної ідентичності.

Аналіз емпіричного матеріалу підтвердив тематичну та психологічну значущість цього семіотичного компоненту. Емоційно-психологічний аспект концепту партнера проявляється як наскрізний компонент у візуальному медійному просторі. Партнер постає як емоційно значущий агент, здатний підтримувати або провокувати конфлікти, впливати на психічний стан індивіда, напр.: *We all want our partners to reach in and heal the young wounded parts of us with their love [5, с. 72]; Partners in close relationships co-regulate each other's nervous systems… [5, с. 37]; If my partner seems annoyed, I try to greet that feeling… [4, с. 126]; Even if the person is a parent, partner, or someone you trust, manipulation is an essential factor [7, с. 61]*. Емоційна підтримка партнера вербалізується через лексеми та фразові конструкції типу to reach in and heal, co-regulate, а також через граматичні схеми *If… I…, If… you…,* що підкреслюють динамічну взаємозалежність партнерів.

Соціально-рольовий аспект репрезентує партнера як активного учасника стосунків, що потребує взаємного слухання, співпраці та врахування особистісних меж іншого, напр.: *Would you like to remember… that you and your partner stand on the same side? [5, с. 16]; You may not be able to directly control your partner… but you may be able to influence your interaction (Terry Real,*

126); You reflect on a time you wanted your partner's attention… [4, c. 14]; In romantic relationships, your partner may not always agree… essential to communicate clearly [7, c. 123]; Setting boundaries is not a betrayal of your family, friends, partner… [7, c. 67]. Вербалізація цього аспекту підкреслює динамічність образу: від партнера-співучасника (stand on the same side) до партнера-контролера *(control your partner, influence your interaction)* і, зрештою, до партнера-обмежувача *(may not always agree, setting boundaries)*. Окрім цього концепт партнер репрезентується через динаміку конфлікту та компромісу, де партнер постає як джерело суперечностей, непорозумінь і навіть загроз, що потребують регулювання. У медійному просторі він екстеріоризується як негативний герой, який ускладнює взаємодію, але водночас стимулює пошук шляхів до гармонізації, напр.: *If you find yourself frequently fighting with your partner… it's about changing the way you see yourself in relation to your partner [5, c. 15]; When domestic violence is present… telling friends or family about the abuse can seem like a betrayal to your partner [7, c. 132]; We are evolutionarily wired with a negativity bias… with ourselves, our partners… [4, c. 19]*. Вербалізація цього аспекту реалізується через лексеми з негативною семантикою *(fighting, violence, abuse, betrayal, negativity bias)*. Водночас вихід із конфліктних ситуацій подається через пошук компромісу та переосмислення власної позиції *(it's about changing the way)*.

Висновки. У сучасному англійськомовному психологічному наративі образи матері, батьків, дитини та партнера виступають як ключові семіотичні репрезентанти родинно-соціальних відносин і водночас як маркери особистісного розвитку та емоційної взаємодії. Образ матері символізує джерело турботи, любові та контролю, часто апелює до трансгенераційних уявлень та архетипів. Образ батьків демонструє гнучкість і динамічність, поєднуючи виховання, відповідальність, підтримку й виклики у взаємодії з дітьми. Дитина уособлює водночас вразливість і потенціал розвитку, символізуючи емоційне коріння та формування особистісної ідентичності. Партнер постає як співучасник стосунків, джерело компромісів і конфліктів, в якому найбільш виразно простежується динаміка взаємодії. Разом ці чотири образи формують цілісну систему взаємопов'язаних концептів, що відображає багаторівневу динаміку родинного та особистісного життя – від архетипічних уявлень до щоденних комунікативних практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ahmadova U. Interrelations and distinctions amongst discourse, text, and hypertext: an analytical overview. Studia Philologica. 2024. DOI: https://doi.org/10.28925/2311-2425.2024.231.

2. Bashmanivska L. Current issues of language in modern media texts. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. 2025. DOI: https://doi.org/10.35433/philology.1(104).2025.93-102.

3. Fivush R., Grysman A. Narrative and gender as mutually constituted meaning-making systems. Memory, Mind & Media. 2021. Vol. 1. DOI: https://doi.org/10.1017/mem.2021.4.

4. Kennedy B. Good inside : a practical guide to becoming the parent you want to be. London : HarperCollins UK, 2022. 336 p.

5. Real T. Us : getting past you and me to build a more loving relationship. New York : Rodale Books, 2022. 352 p.

6. Schulz W., Vormberg J., Hahlweg K. How do adolescents see their parents? Prevalences, predictors and relationships in longitudinal and cross-section research. Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie. 2021. Vol. 70, № 3. p. 198–216. DOI: https://doi.org/10.13109/prkk.2021.70.3.198.

7. Tawwab N. G. Set boundaries, find peace : a guide to reclaiming yourself. New York : TarcherPerigee, 2021. 261 p.

8. Tsaryk H. Media discourse as semiosis: the potential of semiotics for defining media discourse. Linguistic and Conceptual Views of the World. 2024. DOI: https://doi.org/10.17721/2520-6397.2024.2.07.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

UDC 811.111’37+81’38:007(410)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.14

LINGUISTIC STRATEGIES OF REPRESENTING POLITICAL EVENTS IN BRITISH MEDIA: AN ANALYSIS OF LEXICAL AND STYLISTIC FEATURES

МОВНІ СТРАТЕГІЇ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОДІЙ У БРИТАНСЬКИХ ЗМІ: АНАЛІЗ ЛЕКСИЧНИХ ТА СТИЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

Lytvynenko H.M.,
orcid.org/0000-0002-6760-8630
Assistant at the Department of Applied Linguistics
Uzhhorod National University

The article reveals the results of an investigation carried out to identify stylistic devices and expressive means in the representation of current political events in the British media. Contemporary media is a powerful tool for sharing and expressing opinions on socio-political events, analyzing the language and providing authentic material for fostering media literacy and critical thinking in educational contexts. The ability to understand and evaluate such texts also offers EFL learners an opportunity to develop language skills for specific purposes in fields such as law, politics, and international relations.

From the perspective of media linguistics, the language of news not only informs audiences but also constructs particular interpretations of reality. Analysis of lexical and grammatical choices, metaphorical expressions and other language strategies allows researchers to understand how media texts potentially influence public perception, reinforce ideologies, condemn or support opinions and shape political discourse. This approach to study stands at the intersection of linguistics, stylistics, journalism, and communication studies, emphasizing a vast role of language in all spheres of human activity. The presented investigation focused on analysis of recent news articles covering various political events across the world, with special attention to their lexical and stylistic context. The results demonstrated how British media employs a variety of language strategies, including evaluative adjectives, metaphors, euphemisms, and other expressive devices, to convey meaning, emphasize particular aspects of political events. Additionally, the usage of direct quotations, striking headlines, rhetorical questions is common, highlighting attempts to engage readers. These findings contribute to a vast corpus of similar research additionally stressing how specific linguistic choices can shape ideological perspectives and highlight the importance of critical engagement with media context. The prospects of further research include a comparative analysis of linguistic and stylistic strategies in British and Ukrainian media to identify national peculiarities in representing political events and shaping public opinion.

Key words: publicist discourse, media linguistics, linguistic strategies, stylistic devices, evaluative language.

У статті презентуються результати дослідження, проведеного з метою виявлення стилістичних засобів та експресивних прийомів у представленні актуальних політичних подій у британських ЗМІ. Сучасні медіа є потужним інструментом для поширення та висловлення думок щодо соціально-політичних епізодів, аналізу мови та надання автентичного матеріалу для розвитку медіаграмотності та критичного мислення. Здатність розуміти та оцінювати такі тексти надає можливість розвивати мовні навички на заняттях з іноземної мови для спеціальних цілей у таких сферах, як право, політика та міжнародні відносини.

З точки зору медіалінгвістики, мова новин не лише інформує аудиторію, але й надає певні інтерпретації реальності. Аналіз лексичних та граматичних формулювань, метафоричних висловів та інших мовних стратегій дозволяє зрозуміти, як медійні тексти потенційно впливають на їх сприйняття громадськістю, закріплюють ідеології, сприяють чи засуджують певні думки та формують політичний дискурс. Такий підхід до вивчення перебуває на перетині лінгвістики, стилістики, журналістики та комунікаційних досліджень, підкреслюючи величезну роль мови у всіх сферах людської діяльності. Представлене дослідження зосереджувалося на аналізі останніх новинних матеріалів, що охоплюють різні політичні події у світі, з особливою увагою до їхнього лексичного та стилістичного змісту. Результати показали, що британські ЗМІ використовують різноманітні мовні стратегії, включаючи оцінні прикметники, метафори, евфемізми та інші експресивні засоби, щоб передати значення, підкреслити окремі аспекти політичних подій. Крім того, поширене використання прямих цитат, яскравих заголовків, риторичних запитань підкреслює спроби зацікавити читачів. Ці результати додають значного внеску до великого корпусу подібних досліджень, додатково підкреслюючи, як специфічні мовні вибори можуть формувати ідеологічні перспективи та важливість критичного ставлення до медіа-контексту. Перспективи подальших досліджень включають поглиблене вивчення гендерних та національних особливостей у висвітленні новин, а саме – порівняльний аналіз лексико-стилістичних стратегій британських і українських ЗМІ.

Ключові слова: публіцистичний дискурс, медіа лінгвістика, мовні стратегії, стилістичні засоби, оцінна лексика.

Statement of the problem. In contemporary domestic and foreign media framework, publicist style unprecedently stands out in its flexibility and ability to accurately and expressively present and evaluate socio-political events thus shaping public opinion. Informational function of press intricately connects with the skill to emotionally influence the reader which is demonstrated in usage of vivid stylistic devices such as metaphors, euphemisms, aphoristic expressions, evaluative and expressive vocabulary,

neologisms, and rhetorical techniques that enhance the emotional impact of the text. This style not only responds promptly to changes in socio-political life but also reflects current linguistic trends and tendencies. Such texts represent the specificity of national identity, shaping images and concepts characteristic of a particular cultural environment, and serve as a valuable source for authentic language research. Thus, while a variety of definitions of the term "publicist discourse" exist, this paper will rely on the definition provided by O. Zaluzhna and O. Kholodiuk [1, p. 136] "publicistic style is a functional style of language that serves a wide range of social relations (political, economic, cultural, sports-related, etc.) and operates in mass media, including print, audio, and video sources". Consequently, due to the ever-changing subject matter of the discourse, its study makes it a particularly relevant and valuable object of linguistic and stylistic research, providing insights into both the evolution of language and the ways public opinion is shaped.

Within the interdisciplinary field of media linguistics, which studies how language functions in the media space, the analysis of publicist discourse gains particular relevance especially in the field of philology. It aligns with the principles of Critical Discourse Analysis (hereinafter – CDA), which is an approach to studying language that sees it as part of social life, not only examining how people use language but also how language helps to shape society. With this in mind the research relies on the explanation of CDA presented by Thomas N. Huckin: "…is a relatively new addition to the varieties of text analysis available to the second-language teacher and researcher. It could best be characterized as an approach or attitude toward textual analysis rather than as a step-by-step method…It tries to take into account the most relevant textual and contextual factors, including historical ones, that contribute to the production and interpretation of a given text" [2, p. 78]. In line with this interpretation, the study combines textual and contextual examination of news reports. This approach allows for a comprehensive analysis of how lexical and stylistic features in British media contribute to constructing public understanding of political events.

With this in mind, T. N. Huckin further suggests that CDA analysts abstain from jargon lexis in the conduction of the analysis rather trying to make their craft as clear as possible to broader audiences [2, p. 79]. The researcher additionally points out his approach to CDA, namely: "I try to approach a text in two stages. First, I play the role of a typical reader who is just trying to comprehend the text in an uncritical manner… Second, I then "step back" from the text and look at it critically. This involves revisiting the text at different levels, raising questions about it, imagining how it could have been constructed differently, mentally comparing it to related texts…" [2, p. 81]. This two-step approach proves useful for analyzing the stylistic and grammatical features of political media discourse, as it enables both linguistic description and critical reflection on meaning construction and context interpretation.

Uncovering implicit messages, biases and other language strategies contributes to a deeper understanding of media discourse and persuasive power of a language as a whole. The ability to evaluate messages and critically assess the meanings is an invaluable tool for an individual in navigating contemporary events. Therefore, the topicality of the research lies in its integration of linguistics, media studies, critical and language analysis.

Analysis of recent research and publications. In recent years, much attention has been paid to the investigation of media discourse from various perspectives, including comparative analysis of English and Ukrainian publicist discourse, the peculiarities of newspaper headlines, the usage of slang and neologisms as well as the employment of certain grammar structures to convey an unbiased and objective point of view.

A considerable amount of literature has been published on the aspects of using metaphors in modern English-language journalism, in particular a recent study by L. Voinalovych and V. Khmara into this topic highlighted the pragmatic impact of metaphors on the audience. The researchers mention their ability to mobilize public opinion, evoke empathy, and change priorities and emphasis in the perception of news content. It is established that the use of metaphorical constructions in journalistic discourse not only facilitates the transfer of information, but also plays a key role in the construction of political, economic and social narratives [3, p. 196].

An extensive study on expressive language usage in contemporary Ukrainian and English media was conducted by I. Zavalniuk, V. Bohatko, O. Pavlyuk and N. Kukhar. The researchers have compared The Guardian and "Ukrainska Pravda" in terms of news coverage and usage of expressive syntax to achieve communicative and pragmatic goals. The authors have summarized that both media outlets reflect the unique cultural and contextual characteristics of their respective audiences. It has additionally been concluded that The Guardian often employs complex syntactic constructions that encourage careful analysis and reflection, whereas "Ukrainska Pravda" more frequently utilizes direct and emotionally charged syntactic structures to engage readers [4].

The purpose. While numerous studies have investigated linguistic strategies in media discourse, the purpose of this article is to offer an additional perspective of language phenomena used for the coverage of recent socio-political events in British media. By taking into account previously mentioned strategies and results of prior investigations, this study aims to highlight how these choices convey hidden meaning, evaluation and influence readers' interpretation.

Presentation of the main material. The material for the study includes socio-political articles published in leading British media outlets (The Guardian, The Telegraph, BBC) in 2025. The choice of the articles was determined by the relevance of current political events in the framework of the research, the presence of rich lexical and stylistic features, and their function in eliciting emotional feedback. The British media traditionally stands out as the most influential and reliable. BBC, The Guardian, The Times, The Telegraph, despite maintaining their original ideologies (neutral, conservative, liberal), demonstrate the combination of informational accuracy and contextual appropriateness (for instance adherence to journalistic conventions, legal lexis, international relations terms, where needed) and evaluative assessment conveyed through a range of lexical, grammatical, and stylistic devices.

Taking the specificities of media discourse into account, a series of methods was employed to effectively conduct the research. Namely, descriptive analysis for the explanation of linguistic phenomena, contextual analysis – for determining the meanings and communicative functions of lexical and stylistic devices within the texts, comparative method – for identifying the usage of these and other linguistic strategies across various British media outlets in consideration.

As it has been mentioned, communication in the media often relies on persuasive and emotionally charged language. One of the most powerful tools is a metaphor. Two common sources of metaphor in politics are sport and war, both of which involve physical contests of some sort. Both politicians themselves, and those who report politics, use these metaphors [5, p. 21]. Continuing this line of thought L. Voinalovych and V. Khmara outline that metaphors contribute to the construction of a positive or negative image of political figures and phenomena, setting a certain axiological paradigm in the mass consciousness. Thus, metaphor in modern English-language journalistic discourse is a powerful cognitive and pragmatic tool [3, p. 197]. Such metaphorical structures as "scorched earth approach", "battle for leadership", "a wave of criticism", "in the race for office", "in pole position", "it's a ripping off the bandage moment", "the countrywide party machinery" evoke tension, demonstrate a turmoil, in particular with a reference to recent socio-political events.

Metonymy, which involves replacing the name of something with something that is connected to it, without being the whole thing itself, is as well one of the most widespread stylistic devices in news reporting [5, p. 26] as it allows journalists to convey ideas concisely and evoke cultural associations effectively. In the light of the recent news one observes "No 10 refuses to say…", "…this was from Buckingham Palace", "Westminster", "Trump orders Pentagon to…", "The "Dutch Trump" won a landslide", "The White House is getting renovated. Can we do the whole country while we're at it?" [6] – the latter example not only uses metonymy but also incorporates irony, highlighting how publicist discourse simultaneously combines institutional authority with subtle critique. However, contemporary media discourse mainly tends to adopt a rather neutral and polite tone in order to maintain objectivity.

Thus, the presence of euphemisms – milder and socially appropriate substitutions – is observed rather widely, especially in terms of reporting controversial contexts. Drawing from the ideas of CDA, such lexical choices are not only about stylistics colorfulness of a text but rather about ideological perception. Euphemisms often conceal power relations and perform mitigating function. The Guardian's recent report on presidential elections in Tanzania used the expression "strengthen her grip on power" instead of more direct terms like "establish/exert control over…" [7] when describing a political strategy of Tanzania's newly elected president. Another example connected to its description is: "Opponents from the two main opposition parties in the east African country **have been disqualified**" [7]. Drawing from the direct context of the report, other candidates have been abducted or persecuted, thus, the verb choice "disqualified" conveys undemocratic nature of the action, in milder terms. While giving account of Gaza-Israel ceasefire, The Guardian reports that "the precarious truce **shows signs of stalling**", using this mitigating formulation instead of directly stating the possible renewal of a conflict [8].

The Telegraph utilizes euphemisms as well with the aim of softening the message. One of the recent articles on Trump's meeting with China's President states "It is an **unconventional approach to diplomacy**, which is often conducted far from the glare of TV cameras that follow Mr. Trump everywhere" [9]. Here, "unconventional approach" is used to soften somewhat "different", "unpredictable" methods of

diplomacy. BBC as well follows this line in a recent reporting of Prince Andrew's case: "…with Andrew losing his **independent lease** and moving to the King's estate in Sandringham. It's not revealed where exactly…" [10]. "Losing independent lease" conveys the fact of being evicted from his residence. Such lexical choices demonstrate media's effort to balance facts with tact, thus proving the previous point of the importance and topicality of maintaining political correctness in reporting.

A frequent use of rhetorical questions is observed, especially in headlines provided by The Guardian – "Elon Musk, the Anti-Defamation League and the right: what's behind the latest blow-up?" [11] and BBC "Is this finally rock bottom for Mr Andrew Mountbatten Windsor?" [10]. BBC as well employs rhetorical questions in the article itself: "Do we need more transparency around royal property and finance? How many houses do they have up their sleeve in Windsor? And what fresh scandals about Andrew could still emerge?" [10] to highlight a possible development and emergence of new material regarding the said case.

These questions are not meant to be answered but rather they engage the reader, drawing attention to shocking and sensational content. In this way, headlines serve both informative and evaluative purpose. The latter, is often achieved through the usage of certain lexis in the article. Building on the effect of rhetorical questions, the evaluative word-choice used throughout articles further shapes the reader's perception and emotional response. While questions draw attention and summarize the issue, a number of epithets in the report provides explicit or implicit judgment.

With the help of evaluative lexis, an author can get closer to a recipient, transcend barriers of communication, and appeal to him/them. The evaluation function is performed by the adjectives that appeal to emotional and intellectual feelings (sensor evaluation), adjectives and their synonyms (absolute evaluation), and adjectives that describe a human's practical activity (rational evaluation) [12, p. 63]

In a recent reporting of Prince Andrew's case, one of the most shocking in the history of the British Crown, authors use a set of evaluative words with a condemning tone to frame the scandal. The Guardian describes the timeline of the wrongdoing with "… strenuously denied allegations", "dominated headlines", "Parliament is under mounting pressure" – words containing a rather negative connotation. The Telegraph adopts a more metaphorical approach to the description calling a recent withdrawal of Prince's titles as "**humiliation** for the history books" and the action with its consequence respectively "… took some time to finally **push the nuclear button** – but Prince Andrew is no more" – implying that the action itself would bring shocking and devastating outcomes and "the name of the Duke of York **will be scrubbed out** of existence" which aggravates the seriousness of the offense [13].

Speaking of grammatical features, it is necessary to note that texts of newspaper articles have such characteristics as a logical and coherent link between sentences, schematic organization, and general thematic structure. The main requirements are literacy in sentence-building, competence in syntax, grammar, punctuation [12, p. 64]. The frequent use of direct quotations, illustrative content, references to previous reporting contribute to the overall coherence and credibility of the material. In addition, grammatical choices also influence the perception of the media's message. A profound study by Almahameed Y. S., Al Bataineh K. B., Ammari R. M. G. analysed the usage of passive voice in news reports for political purposes. The authors highlight that passive structures serve a number of purposes such as focusing or ignoring parts of the discourse and avoiding assigning responsibility [14, p. 1201]. The combination of abovementioned stylistic, linguistic devices with the appropriate grammar construction ensures that media texts are coherent, credible, appropriate and persuasive, allowing to shape reader's opinion or reinforce pre-existing ones.

Conclusions. The main conclusion that can be drawn is that publicist style, due to its global nature, is strategically constructed with the help of lexical, stylistic, and grammatical devices, which allow journalists to inform, assess, and subtly influence readers' perception. Identifying and analysing these linguistic features can potentially be used in teaching media literacy within an EFL course, since it helps students become more aware of the pragmatic function of language and teaches them to engage with media discourse more consciously. Future studies could fruitfully explore this issue further by focusing on gender and national influence in news reporting.

REFERENCES:

1. Залужна О. О., Холодюк О. О. Дискурсивні та функційно-стильові виміри публіцистичного тексту як методологійного конструкту. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 24. С. 134–138. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.1.26

2. Huckin, Thomas. 1997. Critical Discourse Analysis. In Functional Approaches to Written Text: Classroom Applications. Edited by Tom Miller. Washington, DC: United States Information Agency, pp. 78–92

3. Войналович Л. П., Хмара В. В. Когнітивні та прагматичні аспекти використання метафор у сучасній англомовній публіцистиці. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. 1(84). С. 195-201. DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-1-27

4. Zavalniuk I., Bohatko V., Pavlyuk O., Kukhar N. A comparative study of expressive language usage in contemporary Ukrainian and English media. *Multidisciplinary Science Journal*. 2024. 6, 2024ss0707. DOI https://doi.org/10.31893/multiscience.2024ss0707

5. Beard, A. The Language of Politics; Routledge: London, UK, 2000.

6. The White House is getting renovated. Can we do the whole country while we're at it? URL: https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/oct/23/white-house-renovation-east-wing-trump

7. Violent protests erupt as Tanzanian president nears election victory. URL: https://www.theguardian.com/world/2025/oct/29/tanzania-election-president-samia-suluhu-hassan-poised-to-retain-power

8. Fears Gaza 'temporary' ceasefire line could become permanent new border. URL: https://www.theguardian.com/world/2025/oct/26/fears-gaza-temporary-ceasefire-line-could-become-permanent-new-border

9. Xi lets Trump claim victory – but holds the real leverage. URL: https://www.telegraph.co.uk/us/politics/2025/10/30/trumps-unconventional-diplomacy-rescues-relationship-china/

10. Is this finally rock bottom for Mr Andrew Mountbatten Windsor? URL: https://www.bbc.com/news/articles/c62elnjnqqxo

11. Elon Musk, the Anti-Defamation League and the right: what's behind the latest blow-up? URL: https://www.theguardian.com/technology/2025/oct/04/anti-defamation-league-elon-musk-explainer

12. Movchan D., Vetoshkina M. British newspaper discourse: from notion to lexical and grammatical features. *Philological Treatises*. 2020. 9(4), pp. 61–66.

13. Scrubbing of Andrew's titles is a humiliation for the history books. URL: https://www.telegraph.co.uk/royal-family/2025/10/30/king-charles-prince-andrew-patience-finally-snapped/

14. Almahameed, Y. S., Al Bataineh, K. B., Ammari, R. M. G. The use of passive voice in news reports for political purposes. *Journal of Language Teaching and Research*. 2022. 13(6). pp. 1196–1202. DOI https://doi.org/10.17507/jltr.1306.07

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.111’42
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.15

ГУСТАТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГОЛОСУ ПЕРСОНАЖА (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ)

GUSTATORY CHARACTERISTICS OF A CHARACTER’S VOICE (A CASE STUDY OF THE ENGLISH-LANGUAGE LITERARY DISCOURSE)

Мусійчук Т.І.,
orcid.org/0000-0002-6948-0861
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри мовної медіації
Національного університету «Острозька академія»

Коляда Е.К.,
orcid.org/0000-0002-5437-1320
кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри практики англійської мови
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Статтю присвячено аналізу густативних характеристик голосу персонажа в англомовному художньому дискурсі. У ній розглянуто густативну лексику – слова й вирази, пов’язані зі смаковими відчуттями, які використовуються авторами художніх творів для опису голосу персонажа. Кожен голос має особливий характер та індивідуальність, що виділяють його з-поміж інших.

З’ясовано, що автори використовують густативні епітети й порівняння для опису тембру, тональності й емоційного забарвлення голосу персонажа. Окрім прикметників, які є первинними номінаціями смаку (*sweet (солодкий), salty (солоний), bitter (гіркий), sour (кислий)*), для опису вокальних особливостей персонажа задіяні прикметники, які виражають додаткові характеристики їжі, зумовлені індивідуальним ставленням до різних смаків: *tasty* (*смачний*), *tasteless* (*несмачний*) і *juicy* (*соковитий*). Складний смак виражають складні прикметники (як-от *bittersweet (гірко-солодкий)*), компонентами яких виступають основи слів-назв простих смаків. Найзагальнішу позитивну оцінку смакових якостей передає прикметник *soft* (*м’який; ніжний*) зі сфери тактильного сприйняття. Густативні характеристики голосів, що варіюються від солодких і принадних до гірких і різких, аксіологічні і суб’єктивні.

Проведений аналіз ілюстративного матеріалу демонструє застосування авторами художніх творів гастрономічних образів (їжі, напоїв та їхніх інгредієнтів) для опису тембру, тональності й емоційного забарвлення голосу. Встановлено, що спектр густативних порівнянь охоплює як солодкі, так і солоні, кислі чи гіркі смаки, які передають приємність чи неприємність, м’якість чи різкість голосу відповідно. Перенесення відчуттів з сенсорної системи «смак» на сенсорну систему «слух» дозволяє автору художнього твору не лише передати вокальні особливості персонажа, а й розкрити його внутрішній стан.

Ключові слова: сенсорна система, голос персонажа, густативний прикметник, густативне порівняння, сприйняття, художній дискурс.

The article is dedicated to the analysis of the gustatory characteristics of a character’s voice in the English-language literary discourse. It examines gustatory vocabulary – the words and expressions associated with taste sensations that authors of fiction use to describe a character’s voice. Each voice possesses a unique nature and individuality that distinguish it from others.

It has been established that authors use gustatory epithets and similes to describe the timbre, tonality, and emotional colouring of a character’s voice. In addition to adjectives that serve as primary taste designations (*sweet, salty, bitter, sour*), adjectives that express additional characteristics of food due to an individual’s attitude towards various tastes, such as tasty, tasteless, and juicy, are also employed to describe the character’s vocal features. Complex tastes are expressed by compound adjectives (such as *bittersweet*), whose components are the stems of the words denoting simple tastes. The most general positive evaluation of gustatory qualities is conveyed by the adjective *soft* from the sphere of tactile perception. The gustatory characteristics of voices, ranging from sweet and appealing to bitter and harsh, are both axiological and subjective.

The analysis of the illustrative material demonstrates that authors of literary works employ gastronomic imagery (such as food, drinks, and their ingredients) to describe the timbre, tonality, and emotional colouring of the voice. It has been established that the range of similes includes sweet, salty, sour, and bitter tastes, which convey pleasantness or unpleasantness, softness or harshness of the voice, respectively. The transfer of sensations from the gustatory sensory system to the auditory one enables the author of a literary work not only to depict the vocal characteristics of a character but also to reveal their inner state.

Key words: sensory system, character’s voice, gustatory adjective, gustatory simile, perception, literary discourse.

Постановка проблеми. Опис голосу в художній літературі є одним із найважливіших інструментів створення глибокого та багатогранного образу персонажа. Окрім прямих акустичних характеристик голосу (гучний, тихий, високий, низький), автори часто вдаються до образних порівнянь, які дають змогу передати не лише звучання, але й емоційне

наповнення, характер і навіть внутрішній світ персонажа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У полі зору дослідників перебувають різні аспекти густативної (смакової) лексики. Е. Коляда й І. Калиновська досліджували первинну й вторинну семантику англійських базових густативних прикметників [4] та англійські фразеологізми з компонентами на позначення харчових продуктів, що функціюють в мас-медійних текстах [3]. С. Ковпік аналізувала основні питання і проблеми поетики густативів, густативного та сапористичного у творах української прози XIX ст. [2]. Т. Семашко обрала обєктом наукового аналізу етнокультурні стереотипи із густативним компонентом [6].

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні та систематизації густативних характеристик голосу персонажа в англомовному художньому дискурсі. **Завданнями** статті є: виокремити густативні характеристики голосу з художніх текстів на соціально-побутову тематику англомовних авторів XX–XXI століть, тематично згрупувати їх і схарактеризувати відповідно до основних видів смакових відчуттів.

Виклад основного матеріалу. Одну з художньо-образних груп експресивно-виражальних засобів становлять густативні епітети. Оцінюючи смак їжі, людина переносить ці відчуття на предмети, які сприймає в довкіллі. Як зауважує С. Ковпік, «густативне» – це така наукова категорія, зміст якої є максимальним узагальненням якісно-смакового виміру і смакових характеристик харчів загалом [2, с. 21]. Густативний епітет розглядають як «естетично маркований атрибут, який репрезентує уявлення про смакові ознаки об'єкта пізнання, асоціативні зв'язки, що виникли у процесі споживання їжі, згадуванні про неї, уявленнях про знаковий характер продуктів харчування» [7, с. 290]. Перенесення ознак смаку на предмети і явища, які звичайно не сприймаються через назване сенсорне відчуття, свідчить про метафоризацію [4, с. 88].

Проведений аналіз ілюстративного матеріалу показав, що сучасні англомовні автори активно використовують густативні епітети та образні порівняння, пов'язані зі смаковими відчуттями, для характеристики голосу. Численні характеристики голосу людини утворюють її образ, сприяють розпізнаванню її станів, виявленню психічної індивідуальності [5, с. 201]. До власне смакових назв, які є первинними номінаціями смаку, належать: «солодкий», «солоний», «гіркий», «кислий».

Тлумачення слова *sweet* (*солодкий*) зазвичай містять відсилку до іменників *sugar* (*цукор*) і *honey* (*мед*). Прикметник *salty* (*солоний*) у всіх дефініціях описаний через іменник *salt* (*сіль*). Типовим носієм гіркого смаку (*bitter taste*) в словнику англійської мови названо каву без цукру (*black coffee without sugar*). Дефініції прикметника *sour* (*кислий*) найчастіше включають іменники *lemon* (*лимон*) і *vinegar* (*оцет*) [1, с. 54–55].

Наведемо приклади опису голосу персонажа за допомогою прикметників смаку.

(1) *She sounded so old and grave. In my imagination I always heard* ***her voice as sweet and salty*** *in my head* [28].

Солодко-солоний голос поєднує контрастні характеристики: прикметник *sweet* (*солодкий*) позначає приємність голосу, а прикметник *salty* (*солоний*) додає до його характеристики елемент різкості [4, с. 88–90].

(2) *'See?' The man with* ***the sour voice*** *said* [24].

У наведеному прикладі для опису голосу персонажа використано прикметник *sour* (*кислий*), який має образне значення «невеселий; непривітний» [4, с. 90].

(3) *"Yes, and a lot too soon for me," said* ***a bitter voice*** *which Bart recognized as that of the ship's medic* [14].

Прикметник *bitter* (*гіркий*) у цьому контексті передає саркастичний чи різкий тон голосу [4, с. 89].

Поєднання двох голосових характеристик – різкості (*bitter*) і приємності (*sweet*) засвідчує складний прикметник *bittersweet* (*гірко-солодкий*). Компонентами цього прикметника, який виражає складний смак, виступають основи слів-назв простих смаків (*bitter* і *sweet*).

(4) *Only when I heard* ***the bittersweet voice*** *call out, "Caleb, wait!" was I snapped back into reality* [18, p. 189].

Крім основних смаків та їхніх комбінацій, людина здатна розрізняти додаткові характеристики їжі, такі як «смачний», «несмачний», «соковитий». Прикметниками *tasty* (*смачний*), *tasteless* (*несмачний*) і *juicy* (*соковитий*), що виражають індивідуальне ставлення до різних смаків, також послуговуються автори художніх текстів для характеристики голосу персонажа. Наприклад:

(5) *"Hee hee, as expected of the man who can deal with Numbers 7 and 10. I just like you …"*

A particularly tasty voice *came from behind him. It wasn't an exaggeration to say that even Li Fengting would have an urge to devour this voice, as that voice was filled with ambiguity. The tempting factor was*

that just hearing the voice would make one feel like floating in the air, extremely comfortable [38].

Прикметник «смачний» позначає не специфічну смакову якість, а позитивну оцінку смаку [6, с. 201], яка у цьому прикладі зазнає транспозиції у сферу аудіального сприйняття: словосполучення *a particularly tasty voice* (*надзвичайно смачний голос*) позначає милозвучність, приємний тембр голосу, що викликає у слухача насолоду, задоволення.

(6) *Gu Bei Zhen couldn't hold it in anymore, and* ***said in a tasteless voice****: "You're living a good life."* [37].

Прикметник *tasteless* (*несмачний*), значення якого "dull; uninteresting" [9], описує монотонний голос, позбавлений будь-яких привабливих якостей.

(7) *"Oh, hello, how are you? Polly said in* ***a juicy voice*** [19, p. 16].

Прикметник *juicy* (*соковитий*), первинне значення якого "full of juice or juices and therefore enjoyable to eat" [8], характеризує приємний, насичений, соковитий голос.

Розглянемо, як смакові відчуття від конкретної страви, напою чи харчових продуктів можуть бути використані для опису голосу персонажа в англомовному художньому дискурсі.

(8) ***Laurel's mom has a voice that sounds like sugar****, all syrupy syllables and molasses vowels* [32].

Порівняння звучання голосу зі смаком цукру (*sugar*), який є еталонним носієм ознаки «солодкий», означає, що голос милозвучний і приємний.

(9) *"Perhaps I should have knocked," she said quietly* ***in a voice like lemon and honey****.*

Being both the duchess and his wife entitled her to barge into any room she pleased without announcing herself, particularly this room, and in carefully chosen words I said so [10, p. 53].

Порівняння голосу з лимоном і медом (*a voice like lemon and honey*) створює образ, у якому поєднуються контрасти. Мед зазвичай має м'який, солодкий смак, а лимон кислий. Таке порівняння може вказувати на те, що з голосу персонажа зникала приємність, а з'являлася різкість.

(10) ***The man had a strange voice. Like honey and like vinegar*** [27, p. 154].

Порівняння *Like honey and like vinegar* (*як мед і як оцет*) описує голос, який є глибоко емоційним і складним. З одного боку, він солодкий, як мед, а з іншого, в ньому відчувається щось неприємне, як оцет, який є типовим носієм кислого смаку.

(11) *'She doesn't live here,' Andrea said,* ***voice like vinegar*** [26].

Голос, який порівнюють з оцтом (*voice like vinegar*), є різким і неприємним для слуху.

(12) *"You know it can't be titled," Ben says,* ***his voice like salt,*** *the last of his amusement evaporated* [13, p. 9].

У цьому контексті голос схожий на сіль (*his voice like salt*) може бути сприйнятий як різкий або дратівливий.

(13) *"Good. Time is always too short not to grab onto anything that brings what you want closer. And there's no sin in ambition, just denying it."* ***Her voice like honey, like whiskey****, and no wonder people wrote plays as prayers that she would star in them.* [21, p. 173].

Мед символізує солодкість, а віскі – міцність, витримку і м'який смак з ледь відчутними пряними нотками. Голос, наче мед і віскі, теплий, глибокий, приємний, насичений і такий, що залишає післясмак. У ньому чується вік і досвід.

(14) *As she recalled, her father had* ***a warm, mellow voice like marshmallow dipped in fudge*** [36].

Основу смаку маршмелоу, вмоченого у помадку (*marshmallow dipped in fudge*), складає надзвичайна солодка ніжність. З цієї причини солодкий і теплий голос, який звучить неймовірно лагідно, порівнюють із цим десертом.

(15) *"Because ready or not, you're dying, Tammy," he says, his* ***voice like chocolate-covered strawberries, so sweet, so addictive*** [23, p. 204].

Семантика іменникового словосполучення *chocolate-covered strawberries* (*полуниці в шоколаді*) репрезентує контрастний сенсорний профіль, що формується на зіставленні базової солодкості та текстурної гладкості компонента *chocolate* (*шоколад*) із фруктовою кислинкою та соковитою консистенцією компонента *strawberries* (*полуниці*). Порівняння голосу з полуницями в шоколаді корелює з його тембральною насиченістю, м'якістю та глибиною, яким, водночас, притаманні тональні нотки свіжості та яскравості. Прикметник *sweet* (*солодкий*) вказує на милозвучний тембр голосу, а прикметник *addictive* (*принадний*) описує високий ступінь перцептивної привабливості й звабливості голосу, що викликає бажання продовжувати його слухати та насолоджуватися ним.

(16) *The other time my mom said she was gonna take me and go somewhere, just me and her, and Eureka said, "No way, Jose," in* ***her calm voice like vanilla pudding****, Cathy yelled real loud, "It's my goddamn God-given right," and Eureka said, "There ain't no such thing."* [20, p. 170].

Смак ванільного пудингу солодкий, ніжний, вершковий, з виразним заспокійливим ароматом ванілі. Голос, який порівнюють з ванільним пудингом (*her calm voice like vanilla pudding*),

можна описати як м'який, ніжний, заспокійливий і підкреслено приємний.

(17) *"Just remind Jessica of our rules," he said,* ***his voice warm and smooth like chocolate pudding*** [15, p. 143].

Для шоколадного пудингу, солодкого десерту, який може мати легку гіркоту темного шоколаду, характерне поєднання виразного шоколадного смаку та ніжної, кремової консистенції. Порівняння голосу з шоколадним пудингом (*his voice warm and smooth like chocolate pudding*) є ключовим елементом опису і вказує на те, що голос теплий, гладенький, приємний, хоча й з легенькою гірчинкою.

(18) ***He had a voice like chocolate****, and he was extra clean and tidy* [35, p. 33].

Темний шоколад має насичений, глибокий, солодкий і часто гіркуватий смак. У голосі, який наче шоколад (*a voice like chocolate*), є певна теплота чи зваблива м'якість, яка робить його приємним, подібно до того, як якісний темний шоколад має легку, благородну солодкість. Такий голос має характер і справляє тривале враження.

(19) ***Silvio had a rich deep voice, like chocolate and coffee****, and a friendly crooked smile* [22, p. 66].

Смак шоколаду і кави має такі спільні характеристики: насиченість, глибина, гіркота/солодкість та післясмак. З огляду на це, голос, який порівнюють з шоколадом і кавою (*a rich deep voice, like chocolate and coffee*), глибокий, виразний, теплий, трохи хрипкий, що справляє приємне враження на слухача.

(20) *Looking up at me, Freckles whispers, "I've been calling you 'Girl Shirt' in my head."*

Her voice sounds like cool watermelon, thinly sliced, *and despite the heat, a chill spreads across my bare arms. Goosebumps* [17].

Порівняння голосу з прохолодним, тонко нарізаним кавуном (*Her voice sounds like cool watermelon, thinly sliced*), який має солодкий, соковитий і дуже освіжаючий смак, передає його свіжість, зворушливість і здатність проймати насолодою.

Автори художніх творів порівнюють голосові характеристики персонажів зі смаком їжі, напоїв, спецій, інгредієнтів, щоб передати їхній тембр та емоційне забарвлення. Розглянемо декілька прикладів:

(21) *"Squeak, you're not squeaking anymore!* ***Your voice is deep and soft like creamy peanut butter!*** *It's beautiful!" MeToo cried dancing round and round her two friends* [29].

Порівняння голосу з кремовою арахісовою пастою (*Your voice is deep and soft like creamy peanut butter!*), яка м'яко огортає смакові рецептори, акцентує його надзвичайно приємне звучання. Як арахісова паста вирізняється гладенькою текстурою, так і цей голос має м'який, оксамитовий тембр. Така аналогія підкреслює його насиченість і густоту, створюючи ефект, ніби голос ніжно огортає слухача, залишаючи багатий післясмак обертонів. Прикметник *soft* (*м'який; ніжний*) зі сфери тактильного сприйняття передає найзагальнішу позитивну оцінку смакових якостей.

(22) *"Careful now."* ***The female had a voice like creamy butter – a little too smooth – with a hint of a Southern drawl*** [12].

Смак вершкового масла можна описати як ніжний, м'який, кремовий. Завдяки високому вмісту жиру, воно залишає на язиці приємне, насичене, відчуття. Порівняння голосу з вершковим маслом (*a voice like creamy butter*) підкреслює його ніжність, м'якість. Такий голос приємний на слух і створює відчуття комфорту та лагідності.

(23) *Then he started to sing,* ***his voice like the smooth taste of a glass of Kahlua and cream going down. Sweet and velvety like cream, yet rich and smoky like Kahlua*** [33].

Кавовий лікер «Калуа» з вершками має м'який, густий смак із нотками свіжозвареної кави, рому, цукру, шоколаду та диму. Вершки пом'якшують і згладжують природну гіркоту кави та спиртову різкість лікеру. На основі порівняння зі смаком кавового лікеру «Калуа» з вершками, цей голос можна охарактеризувати так: він приємний на слух, з оксамитовою, жирною текстурою. У ньому відчувається повнота, смак і глибина. Такий голос має ледь помітну, але привабливу хрипкуватість (як легка гіркота кави й дим) або низький, резонуючий тембр (як міцний ром), що додає йому характеру.

(24) *"My dear," she said,* ***her voice like sour cream****. "Such a cunning dress. Really, there's something so stylish about you two."* [25].

Порівняння голосу зі сметаною вказує на його м'якість, ніжність, насиченість та здатність заспокоювати.

(25) *Qualito's voice was smooth,* ***like olive oil****, and this other voice was higher and older* [16].

Порівняння голосу з оливковою олією підкреслює його гладкість.

(26) *The phone rang and* ***a voice like sweet, dark gravy*** *said, "Hello?"* [34, p. 50].

Голос, як солодкий темний соус, є глибоким і насиченим. Він теплий і заспокійливий, а його приємний тембр поєднується з відчуттям значущості.

(27) *Then the voice hit him.* ***It was a warm, rich voice, darkly spiced, like cinnamon****, and too huge to be coming from such a small person. It was a seductive voice, but not in any blunt way* [11, p. 57].

У наведеному прикладі йдеться про теплий, глибокий голос, який має свою унікальність і навіює відчуття комфорту.

(28) *"Si. Were you wanting a nice arrangement?"* ***She had a voice like champagne*** [30, p.19].

Шампанське має свіжий, легкий смак, який поєднує в собі низький вміст спирту і солодкість з кислинкою. Порівняння голосу зі смаком шампанського (*a voice like champagne*) означає, що голос персонажа був приємним, легким, з нотками енергії чи свіжості.

(29) *I think about* ***the sickly sweet voice, like salty caramel****. With whom do I have the gladness of speaking?* [31, p. 338].

Порівняння *like salty caramel* (*наче солона карамель*) вказує на те, що за солодкістю криється неприємна (солона) нотка. Прислівник *sickly* підкреслює, що голос є надмірно солодким, що створює відчуття дискомфорту для слухача.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що густативна лексика є потужним засобом для характеризації голосу персонажа в англомовному художньому дискурсі. Аналіз ілюстративного матеріалу демонструє застосування авторами художніх творів гастрономічних образів (їжі, напоїв та їхніх інгредієнтів) для опису тембру, тональності й емоційного забарвлення голосу. Встановлено, що спектр порівнянь охоплює як солодкі, так і солоні, кислі чи гіркі смаки, які передають приємність чи неприємність, м'якість чи різкість голосу. Найзагальнішу позитивну оцінку смакових якостей передає прикметник *soft* (*м'який; ніжний*) зі сфери тактильного сприйняття. Перенесення відчуттів з однієї сенсорної системи (смак) на іншу (слух) дозволяє автору художнього твору не лише передати вокальні особливості персонажа, а й розкрити його емоційний стан.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення культурно-специфічних особливостей вибору гастрономічних метафор у творчості різних авторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жуйкова М. В. Антропоцентризм у словникових дефініціях: відсилка до прототипу. *Типологія та функції мовних одиниць* : наук. журн. / Східноєвроп. нац. унт ім. Лесі Українки ; [редкол.: Н. М. Костусяк (голов. ред.) та ін.]. Луцьк, 2016. № 2(6). С. 50–62.

2. Ковпік С. І. Поетика густативів (на матеріалі сучасної української прози): монографія. Київ : «НВП Інтерсервіс», 2018. 150 с.

3. Коляда Е. К., Калиновська І. М. Англійські фразеологізми з компонентом на позначення харчових продуктів: функціювання у мас-медійних текстах. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2024. Випуск 3 (210). С.157–164. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-23

4. Коляда Е. К., Калиновська І. М. Первинна і вторинна семантика англійських базових густативних прикметників. *Нова філологія* : збірник наук. праць. Запоріжжя, 2022. № 86. С. 86–93. https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-13

5. Осіпова Т. Невербальна комунікація та своєрідність її омовлення в українському дискурсі: феномен вербалізації невербаліки : монографія / наук. ред. проф. Т. А. Космеда. Харків: Вид-во Іванченка І. С., 2019. 388 с.

6. Семашко Т. Ф. Перцептивний зміст антропостереотипів із густативним компонентом. *Science and Education a New Dimension*. *Philology*. 2016. IV (19). Iss. 84. С. 57–60.

7. Сучасний художній дискурс: мовностилістичний вимір : колективна монографія; за заг. ред. проф. Ж. Колоїз. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2024. 406 с.

8. Cambridge International Dictionary of English. URL : https://dictionary.cambridge.org.

9. Collins Online Dictionary. URL: https://www.collinsdictionary.com/

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ:

10. Al-Darraji S. Eclipse : Publish America, LLLP, 2005. 274 p.
11. Atwood M. Wilderness Tips. New York : Knopf Doubleday Publishing Group, 2011. 240 p.
12. Benson S. F. Blood Fury: Book 3 The BlackGuard Society. Seattle : Avanturine Press Books, 2021. 397 p.
13. Blackwell E. An Unfinished Score. Broomfield : Unbridled Books, 2011. 272 p.
14. Bradley M. Z. The Colors of Space. London : Read Books Ltd, 2018. 154 p.
15. Clipston A. A Gift of Grace. ReadHowYouWant.com, 2010. 420 p.
16. Collins N. London Belongs to Me. London : Penguin UK, 2009. 752 p.
17. Courage N. The Loudness. New York : Simon and Schuster, 2015. 336 p.
18. Edwards G. L. Confessions of a Lycanthrope. Bloomington : Xlibris Corporation, 2013. 336 p.
19. Greene C. C. I Know You, AI. New York : Open Road Media, 2015. 105 p.

20. Heggum L. All Sleek and Skimming. Victoria : Orca Book Publishers, 2006. 240 p.
21. Howard K. New York : Simon and Schuster, 2016. 320 p.
22. Jerome C. Stowaway Sloth. Altona : FriesenPress, 2024. 156 p.
23. Kessler J. M. Breath. Boston : Houghton Mifflin Harcourt, 2013. 321 p.
24. King S. The Running Man. London : Hachette UK, 2007. 256 p.
25. Lanzendorfer J. Right Back Where We Started From. Ashland : Blackstone Publishing, 2021. 400 p.
26. MacDonald C. The Actor. New York : Random House, 2024. 384 p.
27. Marshall K. A. Thirteens. London : Penguin Books, 2020. 240 p.
28. Mitchell G. The Breaking Words. Toronto : Cormorant Books, 2015. 288 p.
29. Morehouse S. L. The adventures and misadventures of MeToo, The Shih Tzu: Book 1 Down South Escapades. Bloomington : Xlibris Corporation, 2023. 178 p.
30. Reveles D. Tequila, Lemon, and Salt: From Baja Tales of Love, Faith and Magic. Chula Vista : Sunbelt Publications, Inc., 2005. 185 p.
31. Riesen L. Free Radicals. London : Penguin Books, 2023. 400 p.
32. Sass A. J. Ellen Outside the Lines. London : Hachette UK, 2022. 336 p.
33. Skully J. & Haynes J. Baby, I'll Find You. Irvine : Redwood Valley Publishing LLC, 2019. 200 p.
34. Whorton J. Frankland. New York : Simon and Schuster, 2007. 288 p.
35. Willetts J. L. The Green Indian Problem. London : Renard Press Ltd, 2022. 208 p.
36. Wright R. B. Toe Rag. Fae Corps Inc, 2023. 253 p.
37. Yun S. G. Sweetheart, Don't Go. Vol. 4. Hong Kong : Funstory, 2020. 594 p.
38. Zhuan J. L. The Legendary Game Player. Vol. 5. Hong Kong : Funstory, 2020. 664 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2 : 81’42
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.16

ІНТОНАЦІЯ ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ МОВЛЕННЄВОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ МЕДІА)

INTONATION AS A MEANS OF SPEECH MANIPULATION IN GERMAN-LANGUAGE MEDIA

Никифоренко І.В.,
orcid.org/0000-0003-2354-8581
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Манвелян А.А.,
orcid.org/0009-0004-3146-3267
студентка ІІ курсу магістратури факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Статтю присвячено дослідженню інтонації як одного з провідних засобів маніпулятивного впливу в німецькомовному медійному дискурсі. Проаналізовано інтонаційні параметри мовлення телеведучих програм *Tagesschau* та *ZDFheute*, які демонструють просодичні моделі, спрямовані на емоційно-когнітивне керування увагою аудиторії. Сучасний медійний дискурс німецьких інформаційних програм характеризується тенденцією до поєднання нейтральності подачі інформації з просодичною експресивністю, що формує у глядача відчуття довіри та емоційного залучення.

У статті розглядаються механізми інтонаційної маніпуляції, зокрема зміна висоти тону (*Fo*), інтенсивності, темпу й паузації як засоби створення ілюзії об’єктивності та переконливості. Здійснено акустичний аналіз медійних фрагментів у програмі *Praat*, що виявив закономірності маніпулятивного впливу через висхідно-нисхідні інтонаційні контури. Встановлено також, що паузи, які тривають більше однієї секунди, збільшують критичність ситуації та змушують задуматися над поданою інформацією. Таке інтонаційне піднесення створює ефект емоційного акценту й підсилює сприйняття інформації як тривожної чи значущої, а у контексті новинного повідомлення формує у слухача відчуття невідворотності подій, що є типовою ознакою маніпулятивного впливу (наприклад, підсилення тривоги для залучення уваги). Підвищення *Fo* у поєднанні з наростанням інтенсивності в межах короткого мовного фрагмента має передусім функцію, спрямовану на емоційну активацію реципієнта.

Результати засвідчують, що інтонація виконує не лише комунікативну, а й сугестивну функцію, сприяючи формуванню емоційних реакцій та інтерпретацій аудиторії. У дослідженні уточнено роль просодії як невербального інструмента впливу та показано її значення для критичного осмислення медійного контенту. Дослідження підтверджує, що інтонація в сучасних німецькомовних новинах є важливим засобом маніпуляції, яка дозволяє збільшувати емоційний вплив на авдиторію та формувати її сприйняття інформації. Використовуючи такі елементи, як зміна тону, паузи та акцентуація ключових слів, медіа створюють певний емоційний фон, що сприяє переконанню глядачів або формуванню їхньої думки щодо подій. Це демонструє, як невербальні аспекти комунікації можуть посилювати когнітивний вплив та впливати на громадську свідомість.

Ключові слова: інтонація, маніпуляція, медіадискурс, просодія, когнітивний вплив, емоційна сугестія, німецькомовні ЗМІ.

The article is devoted to the study of intonation as one of the key means of manipulative influence in German-language media discourse. It analyzes the prosodic parameters of the speech of news anchors from *Tagesschau* and *ZDFheute*, which demonstrate prosodic models aimed at emotional and cognitive control of the audience’s attention. The modern media discourse of German news programs is characterized by a tendency to combine neutrality of information presentation with prosodic expressiveness, which creates a sense of trust and emotional involvement in the viewer.

The paper examines the mechanisms of intonational manipulation, in particular variations in pitch (*Fo*), intensity, tempo, and pausing as tools for creating an illusion of objectivity and persuasiveness. An acoustic analysis conducted in *Praat* of media fragments revealed patterns of manipulative influence through rising–falling intonational contours. It has also been established that pauses lasting more than one second increase the criticality of the situation and make one think about the information provided. Such an intonation rise creates the effect of emotional emphasis and enhances the perception of information as alarming or significant, and in the context of a news message it creates in the listener a feeling of inevitability of events, which is a typical sign of manipulative influence (for example, increasing anxiety to attract attention). An increase in *Fo* in combination with an increase in intensity within a short speech fragment has, first of all, a function aimed at the emotional activation of the recipient.

The results show that intonation performs not only a communicative but also a suggestive function, contributing to the formation of emotional reactions and interpretations in the audience. The study clarifies the role of prosody as a nonverbal means of influence and demonstrates its significance for the critical interpretation of media content. The study confirms that intonation in modern German-language news is an important means of manipulation, allowing to strengthen the emotional impact on the audience and shape its perception of information. By using elements such as changes in tone, pauses

and accentuation of key words, the media create a certain emotional background that helps to convince viewers or form their opinion about events. This demonstrates how non-verbal aspects of communication can strengthen cognitive impact and influence public consciousness.

Key words: intonation, manipulation, media discourse, prosody, cognitive influence, emotional suggestion, German-language media.

Постановка проблеми. Сучасній медіа-культурі та медіа-простору властивий високий рівень інформаційного потоку, що викликає необхідність у точних та ефективних засобах передачі інформації. Одночасно з інформаційною функцією, медійні комунікативні практики виконують й емоційно-психологічну функцію, яка формує у авдиторії певне ставлення до подій чи персоналій. Одним із численних засобів є інтонація, яка змінює відтінки значення, підкреслює важливість повідомлення та може завуальовано маніпулювати сприйняттям слухача. В умовах німецькомовного медіа-дискурсу, де акцент робиться на об'єктивності й аналітичності, інтонаційні засоби часто виконують маніпулятивну функцію, оскільки саме через мелодику мовлення здійснюється емоційний та психологічний тиск на слухача.

Головну роль у процесі побудови інформаційної картини світу сьогодення відіграють засоби масової інформації (ЗМІ). ЗМІ забезпечують безліч способів спілкування і надають переважну більшість інформації. Сучасні способи зв'язку, що засновані на засобах масової інформації і контролюються ними, є справжнім викликом для кожної людини. Проте ЗМІ не лише інформують аудиторію про значимі події, але і спотворюють уявлення про те, що відбулося, а також керують суспільною думкою, використовуючи при цьому різні стратегії, тактики та засоби маніпулювання інформацією [4, с. 214].

Аналіз досліджень і публікацій. Прагматичний підхід на думку багатьох дослідників дає можливість розглянути мовленнєве маніпулювання як дію, що має величезний набір комунікативних тактик та стратегій, які використовує адресант з метою ефективного впливу на свідомість адресата і досягнення своїх комунікативних завдань. Проблема інтонації активно розробляється у працях Д. Крістала [11], який розглядає інтонацію як важливу складову комунікативного процесу. Значний внесок у розвиток фонетичних досліджень німецької мови зробили також У. Гіршфельд [12] та М. Крех [13], які досліджували фонетичні параметри німецької інтонації, а саме її роль у міжмовній комунікації та вплив інтонаційних моделей на міжкультурне сприйняття мовлення.

Українські дослідники, серед яких В. Кушнерик [6, с.] та І. Вербич [1, с.], акцентують увагу на психологічній природі інтонації, її ролі у мовному впливі та формуванні емоційно-когнітивних установок. Вони підкреслюють, що інтонація виконує не лише комунікативну, а й сугестивну функцію, сприяючи формуванню довіри між мовцем і реципієнтом, тим самим впливаючи на інтерпретацію змісту.

А. А. Калита використовує поняття маніпулятивного впливу, під яким на основі інформації з енциклопедичних джерел у загальному значенні розуміє комунікативний вплив на особистість (чи певну групу осіб), що призводить до частково чи повністю неконтрольованого її свідомістю виникнення певних емоційних станів, почуттів, відношень до чогось або дій, які безпосередньо не є наслідком засвоєних нею норм соціальної поведінки [3, с. 16].

Маніпулятивний вплив у медіа може відбуватися шляхом використання різних засобів та методів, які включають інформаційний, невербальний та соціально-психологічний вплив. Маніпуляція досліджується багатьма вченими, як зарубіжними, так і вітчизняними, серед яких Е. Вуд, Т. А. ван Дейк, Е. Ребол, О. Ю. Герасименко, А. А. Калита, Ю. В. Мужеляк, О. Г. Руда та інші [2, 3, 7, 8, 14, 15, 16].

Попри це, кількість робіт, що системно аналізують інтонаційний аспект маніпуляції у німецькомовних ЗМІ, залишається обмеженою, а отже, комплексне дослідження цього феномена залишається актуальним напрямом сучасної лінгвістики та медіадискурсивних студій.

Мета статті – комплексно проаналізувати інтонацію як засіб маніпуляції у німецькомовних медіа, з'ясувати її роль у формуванні когнітивно-емоційного сприйняття інформації та визначити просодичні механізми, за допомогою яких відбувається вплив на аудиторію.

Особлива увага приділяється виявленню сугестивних інтонаційних патернів, які забезпечують створення ілюзії нейтральності повідомлення та формують довіру до мовця. Реалізація поставленої мети зумовлює розв'язання низки завдань: 1) надати дефініцію таких понять, як інтонація та маніпуляція; 2) визначити взаємозв'язок між інтонаційними параметрами та механізмами маніпулятивного впливу; 3) проаналізувати інтонаційні патерни у реальних німецькомовних медіатекстах (*Tagesschau*, *ZDFheute*);

4) провести інструментальний аналіз у програмі *Praat* із виміром параметрів *Fo*, інтенсивності, темпу та паузування; 5) інтерпретувати отримані результати в контексті когнітивно-емоційного впливу на аудиторію.

Об'єктом нашого дослідження є інтонація як компонент медіадискурсу німецькомовних новин. Предмет дослідження – інтонаційні параметри (висота тону, інтенсивність, темп, паузування) у телевізійних програмах *Tagesschau* та *ZDFheute*, що реалізують маніпулятивні стратегії у подачі інформації. В якості матеріалу дослідження використовувалися фрагменти випусків новин *Tagesschau* та *ZDFheute* (ZDF).

Акустичний аналіз здійснено за допомогою програми *Praat*, що дозволило визначити кількісні показники основної частоти (*Fo*), інтенсивності та тривалості. Для дослідження було обрано п'ятдесят аудіофрагментів загальним обсягом близько 1 хвилини кожен, які ілюструють різні типи інтонаційного впливу – нейтрально-сугестивний і драматично-емоційний.

Виклад основного матеріалу. Інтонація – невід'ємна складова мови, яка найбільш характерна саме усній формі мовлення. Розглядаючи інтонацію, як фонетичний феномен, варто звернути увагу на її комплексність. Українська дослідниця О. І. Стеріополо зазначає, що інтонація – це багатовимірний феномен, який включає у собі наступні складові: мелодика (зміна основного тону), фразовий наголос, паузи, ритм, інтенсивність (гучність), тембр і темп мовлення [10, с. 67]. Усі ці елементи тісно взаємопов'язані між собою й виконують рівнозначну роль. Жоден із компонентів не є домінуючим, адже всі вони однаковою мірою сприяють структурному поділу мовленнєвого потоку і виступають показниками його комунікативного значення.

Проблема визначення інтонації залишається спірною у сучасній лінгвістиці. Часто замість терміну «інтонація» використовується поняття «просодія». До прикладу, Д. Кристал трактує інтонацію як засіб організації мовлення в комунікації, прирівнюючи її функції до пунктуації в письмовому мовленні. Він пов'язує інтонацію з такими характеристиками, як мелодика, гучність, темп мовлення, і застосовує термін «інтонаційна модель» для опису окремих конструкцій або речень. Одночасно Кристал відносить такі компоненти, як мелодика, наголос, ритм і тембр, до просодичного аспекту мови, використовуючи термін «просодеми» для позначення контрастивних, смислорозрізнювальних одиниць супрасегментної фонетики [11, с. 58].

Усі вищенаведені дефініції досліджуваного явища як вітчизняних, так і зарубіжних учених зводяться до єдиної думки, що інтонація – це комплексне явище, кожен компонент якого відіграє рушійну роль у належному оформленні висловлення, виходячи з потреб мовця та авдиторії.

Інтонація є важливим засобом мовленнєвого спілкування, що вимагає володіння механізмами впливу на психіку співрозмовника. Вона поєднує логічні та емоційні аспекти комунікації, сприяючи ефективному вираженню думок. Для успішного спілкування інтонація повинна мати достатню силу, що потребує активного використання її складових елементів. Залежно від умов і мети спілкування, інтонація виконує важливі функції: забезпечення структурної єдності висловлювання, передача змісту та актуальності інформації, врахування комунікативної ситуації. Завдяки інтонації розкривається ставлення мовця до теми, відображаючи його культурну ідентичність і сприяючи формуванню ефективного мовленнєвого спілкування, що й дає підстави для врахування інтонації до числа параметрів маніпуляції.

У свою чергу під терміном «маніпуляція» нідерландський вчений Т. А. ван Дейк розуміє вплив, який відбувається за допомогою вдалого використання мовних одиниць та має на меті вплинути на когнітивну та емоційну активність співрозмовника [15, с. 367].

Українська дослідниця О. Г. Руда вважає, що маніпуляція – це ніщо інше, як мовленнєвий акт, метою якого є управління ситуації на власну користь, також ця дія спрямована на зміну звичного мислення реципієнта [8, с. 53].

Не дивлячись, на відмінності в тлумаченні поняття «маніпуляції» у Т. А. ван Дейка та О. Г. Рудої, обидва дослідники акцентують свою увагу на тому, що маніпуляція спрямована на вплив свідомості співрозмовника, або навіть на її зміну. Основними складовими маніпуляції виступають вербальні та невербальні засоби комунікації, від яких залежить кінцевий ефект маніпуляції.

До невербальних засобів Л. В. Солощук відносить кінесичні (експресивно-виразні рухи, поза, жести, міміка, хода та ін.), проксемічні (дистанція між співрозмовниками) та просодичні комунікативні компоненти (інтонаційне оформлення) [9, с. 36]. У нашому дослідженні розглядаємо маніпуляції на просодичному рівні в німецькомовних новинних медіа.

Інтонаційна маніпуляція полягає у використанні просодичних параметрів для керування емоційним станом аудиторії.

Основні механізми:

− підвищення тону для створення драматизму;

− тривалі паузи перед ключовими фразами;

− синхронне зростання Fo та інтенсивності (ефект важливості);

− низхідна інтонація наприкінці – як сигнал авторитетності.

Саме через інтонацію здійснюється фреймінг інформації, тобто подання фактів у заданій емоційній рамці.

Сучасний медійний дискурс німецьких інформаційних програм (*Tagesschau*, *ZDFheute*) характеризується тенденцією до поєднання нейтральності подачі інформації з просодичною експресивністю, що формує у глядача відчуття довіри та емоційного залучення. Ведучі цих програм володіють спеціальною інтонаційною підготовкою, спрямованою на те, щоб підтримувати рівновагу між раціональним інформуванням та емоційним впливом.

Інтонаційний контур у новинних повідомленнях зазвичай вибудовується за моделлю низхідної тональної динаміки, що створює ефект завершеності та впевненості. Однак саме варіації висоти тону (*Fo*) та інтенсивності виконують функцію сугестивних маркерів, за допомогою яких ведучий може акцентувати потрібні смислові вузли або підсилювати цінність повідомлення.

Для виявлення інтонаційних механізмів маніпуляції проведено інструментальний аналіз в *Praat* (із виміром таких параметрів: частота основного тону (*Fo*) – у герцах (*Hz*), інтенсивність – у децибелах (*dB*), темп – середня тривалість сегмента у секундах, паузація – середня кількість пауз на хвилину мовлення) двох фрагментів німецьких новин.

У межах дослідження було проаналізовано 50 аудіофрагментів німецькомовних новинних повідомлень із програм *Tagesschau* та *ZDFheute* загальним обсягом близько однієї години ефірного часу. Матеріал охоплював різні тематичні блоки – політичні, економічні, соціальні та культурні сюжети, що дозволило виявити типові інтонаційні моделі маніпулятивного впливу.

Отримані результати засвідчили, що просодичні параметри – висота тону (*Fo*), інтенсивність, темп і паузація – системно використовуються журналістами як засоби регуляції емоційного стану аудиторії. У межах аналізу було ідентифіковано три основні інтонаційні стратегії:

1. Стратегія емоційної активації. Характеризується частими коливаннями *Fo* (понад 150–200 *Hz*) та підвищенням інтенсивності до 70–75 *dB*. Ця модель використовується у повідомленнях про кризові або конфліктні події. Її функція – *підсилити напруження та привернути увагу* слухача.

2. Стратегія когнітивного контролю. Виявляється у зниженні середнього тону наприкінці висловлення і регулярному темпі мовлення (середнє значення 4,2 склади на секунду). Такий тип інтонації створює відчуття раціональності, впевненості та достовірності, що викликає у реципієнта відчуття довіри.

3. Стратегія латентної сугестії. Реалізується через ритмічне паузування (0,5–0,8 сек між смисловими блоками) та м'яке мелодійне зниження. Її функція – *створити ілюзію нейтрального тону*, який підсвідомо сприймається як ознака об'єктивності, що часто може викликати до мовця авторитетне ставлення.

До прикладу рисунок 1, на якому відображено мелодійний контур уривка новинного повідомлення про зростання інфляції, який яскраво демонструє стратегію емоційної активації. Аналіз показує, що на ділянках із лексемами *«steigt deutlich»*, *«erneut gestiegen»* спостерігається підвищення основного тону до 184,9 *Hz*, а інтенсивність сягає 69–72 *dB*. Пауза, яка тривала більше однієї секунди, збільшує критичність ситуації та змушує задуматись над поданою інформацією. Таке інтонаційне піднесення створює ефект емоційного акценту й підсилює сприйняття інформації як тривожної чи значущої. У контексті новинного повідомлення воно формує у слухача відчуття невідворотності подій, що є типовою ознакою маніпулятивного впливу (підсилення тривоги для залучення уваги). Підвищення Fo у поєднанні з наростанням інтенсивності в межах короткого мовного фрагмента виконує сугестивну функцію, спрямовану на емоційну активацію реципієнта.

У загальному, дослідження підтверджує, що інтонація в сучасних німецькомовних новинах є важливим засобом маніпуляції, що дозволяє підсилювати емоційний вплив на авдиторію та формувати її сприйняття інформації. Використовуючи такі елементи, як зміна тону, паузи та акцентуація ключових слів, медіа створюють певний емоційний фон, що сприяє переконанню глядачів або формуванню їхньої думки щодо подій. Це демонструє, як невербальні аспекти комунікації можуть посилювати когнітивний вплив та впливати на громадську свідомість.

Основна перспектива для подальших досліджень полягає у здійсненні міжмовного порівняльного аналізу інтонаційних моделей у німецьких, англійських та українських новинах, що

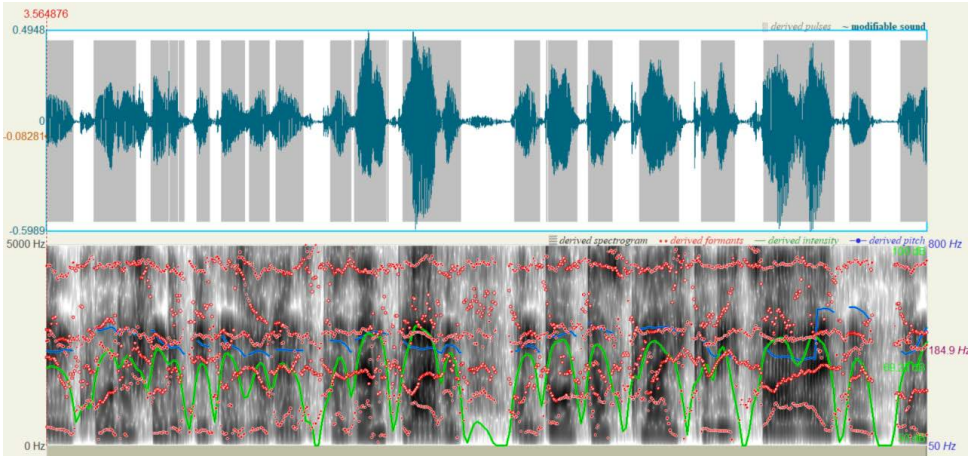

Рис. 1. Зразок комп'ютерної обробки мовленнєвих сигналів

дасть змогу простежити культурно обумовлені відмінності у методах реалізації маніпулятивного впливу через просодію. Особливий інтерес становить зіставлення інтонаційних стратегій у медійному мовленні різних країн, адже саме інтонація часто відображає національні комунікативні стандарти, етичні норми та рівень емоційної експресії в публічному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вербич Н. С. Інтонація переконування в публічному мовленні. Луцьк, 2011. 106 с.

2. Герасименко О. Ю. Стратегії і тактики маніпулятивного впливу у політичному дискурсі : аналіз та класифікація. Інтелект. Особистість. Цивілізація. 2023. № 2(23). С. 78–88. https://doi.org/10.33274/2079-4835-2021-23-2-78-88.

3. Калита А. А. Маніпуляція в мовленнєвій комунікації : монографія / А. А. Калита, О. В. Клименюк, Л. І. Тараненко. К.: Тропеа, 2024. 184 с. https://www.researchgate.net/publication/384972327_MANIPULACIA_V_MOVLENNEVIJ_KOMUNIKACII_Manipulation_in_Communication.

4. Коваленко А. М., Марченко Т. С. Мовні засоби реалізації маніпулятивного впливу в сучасних англомовних ЗМІ. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія : збірник наукових праць. Одеса, 2019. Вип. 38. Т. 1. С. 214–218. http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v38/part_1/55.pdf.

5. Король А., Волощук В. Засоби маніпулятивного впливу в сучасному німецькомовному медіа-дискурсі. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 31, том 2, 2020. https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/31.213847.

6. Кушнерик В. І. Фоносемантизм у германських та слов'янських мовах: синхронія та діахронія. К., 2009. 592 с.

7. Мужеляк Ю. В. Стратегії і тактики мовної маніпуляції в політиці. Політичне життя. 2025, С. 101-107. https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.2.11.

8. Руда О. Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі: монографія : Інститут української мови НАН України, 2012. 232 с.

9. Солощук Л. В., Тєняєва А. О. Вербальні і невербальні аспекти сучасного англомовного дискурсу закоханих. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2022. №96. С. 36–38. https://doi.org/10.26565/2786-5312-2022-96-06.

10. Стеріополо О. І. Теоретичні засади фонетики німецької мови. Вінниця: Нова книга, 2004. 320 с.

11. Crystal D. Linguistics. 2nd ed. L.: Penguin Book, 1985. 276 p.

12. Hirschfeld, U. Kontrastive Phonologie/Phonetik Italienisch – Deutsch und Empfehlungen für die Unterrichtspraxis (DaF an Universitäten). Berlin: Frank & Timme, 2019. S. 33–46.

13. Krech E. M.; Stock E.; Hirschfeld U.; Anders L.-Ch. Deutsches Aussprachewörterbuch. 2009.

14. Reboul A. Truthfully Misleading: Truth, Informativity, and Manipulation in Linguistic Communication. Frontiers in Communication. 6, 2021, P. 1-8. https://doi.org/10.3389/fcomm.2021.646820.

15. Van Dijk T. A. Discourse and manipulation // Discourse and society. L., 2006. Vol.17, №2. P. 359-383.

16. Wood A. W. Coercion, Manipulation, Exploitation. In Manipulation: Theory and Practice / Ed. by Christian Coons, Michael Weber. Oxford: Oxford University Press. 2014, P. 17–50. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199338207.003.0002.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

РОЗДІЛ 3
РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.133.1
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.17

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ АНТИ-РОСІЙСЬКОГО ДИСКУРСУ ФРАНЦУЗЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ

LINGUISTIC FEATURES OF THE ANTI-RUSSIAN DISCOURSE OF FRENCH INTELLECTUALS

Бритвін Д.В.,
orcid.org/0009-0007-0811-2014
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської філології
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті розглянуто поняття анти-російського дискурсу, коротко окреслено основні шляхи його реалізації в історичній перспективі (XIX, XX, XXI століття) з акцентом на структурно-стилістичній складовій та досліджено особливості його маніфестації у французькому контексті, зокрема у середовищі французьких інтелектуалів. Відзначається, що мотив втрати ілюзій стосовно Росії /Радянського Союзу є однією з його найхарактерніших рис. Підкреслено, що анти-російський дискурс має мультидименсіональну природу, з часом еволюціонує від раціонально-політичного до домінування етичного /морального компонента у своїй структурі та слугує важливим інструментом «війни цінностей», що є у свою чергу важливим елементом сучасної геополітики та геокультурного порядку денного. Французькі інтелектуали забезпечують тяглість і тривкість анти-російського дискурсу, являючи собою своєрідну дискурсивну лабораторію, пропонуючи інтерпретативні схеми та забезпечуючи символічну медіацію. Зроблено висновок про особливості французького анти-російського дискурсу на тлі військової агресії Росії проти України, а на матеріалі текстів французьких інтелектуалів деталізовано мовні особливості сучасного анти-російського дискурсу: етично забарвлена, моралізаторська лексика; системна побудова бінарних опозицій; метафоричне кодування фальші та патології; афористична манера викладу; звернення до ключових концептів попередників. Бернар-Анрі Леві як яскравий представник сучасного французького інтелектуального дискурсу активно послуговується, зокрема, мобілізаційною лексикою та риторикою, не відділяє Україну від Європи (Заходу) при конструюванні бінарних опозицій на зразок «Росія – Захід» та тяжіє до перформативної природи висловлювань. У статті згадуються теоретичні напрацювання П. Бурдьє, а також аналізуються роботи М. Мендрас, М. Ельчаніноффа, А. Безансона, Р. Арона та інші. Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування його результатів у курсах з дискурсології, стилістики французької мови, теорії комунікації.

Ключові слова: анти-російський дискурс, дискурс французьких інтелектуалів, путінізм, бінарні опозиції, іншування, війна цінностей, експресивна пейоративна лексика.

The article examines the concept of anti-Russian discourse, briefly outlines the main trajectories of its realization in a historical perspective (19th, 20th, and 21st centuries) with a focus on its structural and stylistic dimensions, and explores its specific features within the French context, particularly in the milieu of French intellectuals. It is also noted that the motif of disillusionment with Russia or the Soviet Union constitutes one of its most characteristic features. It is emphasized that anti-Russian discourse is of a multidimensional nature, gradually evolves from a rational-political framework toward the dominance of the ethical or moral component within its structure, and serves as an important instrument in the ongoing “war of values,” which in turn constitutes a crucial element of contemporary geopolitics and the geocultural agenda. French intellectuals ensure the continuity and resilience of the anti-Russian discourse, functioning as a kind of discursive laboratory, offering interpretative frameworks and providing symbolic mediation. Conclusions are drawn about the distinctive traits of French anti-Russian discourse against the background of Russia’s military aggression against Ukraine, while linguistic features of the modern anti-Russian discourse are analyzed on the basis of texts by French intellectuals. For example, it has been established that B.-H. Lévy, as a prominent representative of contemporary French intellectual discourse, actively employs mobilizing vocabulary and rhetoric, does not separate Ukraine from Europe (the West) when constructing binary oppositions such as “Russia–the West,” and tends toward the performative nature of utterances. The article refers to the theoretical contributions of

P. Bourdieu and analyzes the works of M. Mendras, M. Eltchaninoff, A. Besançon, R. Aron, among others. The practical significance of the research lies in the possibility of applying its results in courses on discourse studies, French language stylistics, and communication theory.

Key words: anti-Russian discourse, discourse of French intellectuals, Putinism, binary oppositions, othering, war of values, expressive pejorative vocabulary.

Постановка проблеми. Проблема існування, характеристики та оцінки анти-російського дискурсу неодноразово була у центрі уваги різноманітних праць вчених, що представляють різні галузі знань. Це пов'язано, з одного боку, з багатою історією взаємодії російської та французької культур, еліт двох країн, а з іншого – з очевидним наростанням й актуалізацією анти-російських настроїв у Європі й світі починаючи з 2014, а особливо – з 2022 року (початок російського повномасштабного вторгнення Росії в Україну), зокрема серед французьких інтелектуалів. Однак, у площині лінгвістичних розвідок ця тема лишається наразі недостатньо вивченою, і постає необхідність звернення до рефлексій учених та ілюстративного матеріалу минулого, як і до наукових надбань думки сучасників задля її розкриття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття у Франції проблема анти-російського дискурсу активно розроблялася у царинах культурології, політичної філософії та аналізу публічного мовлення. Серед найвідоміших праць слід згадати роботу Алена Безансона *(Sainte Russie, 2012)*, де простежується історія російського авторитарного мислення; Мішеля Ельчаніноффа *(Dans la tête de Vladimir Poutine, 2015; L'empire de la morale, 2022)*, що зосереджується на окремих дискурсивних інструментах виправдання насильства через моральну риторику; публіцистику Бернара-Анрі Леві *(L'esprit du judaïsme, Ce virus qui rend fou, Ukraine, chronique d'une guerre annoncée)*, де антиросійський наратив набуває виразної етичної тональності. У європейському вимірі показовими стали студії Марі Мендрас *(Russie, l'envers du pouvoir)* та аналітичні доповіді IRSEM і Fondation Jean-Jaurès, що послідовно описують риторику Кремля і відповідний контрдискурс у французькому медійному полі. Ці тексти закріпили у французькій гуманітарній традиції уявлення про Росію як «імперію дискурсу сили» і сформували теоретичне підґрунтя сучасного анти-російського дискурсу у Франції. Серед українських науковців внесок у дослідження антиімперського та анти-російського дискурсу зробили Л. Масенко, В. Кулик, Т. Гундорова, С. Квіт, О. Гриценко: вони аналізували мову влади, пропаганди, ідентичності та постколоніальні моделі комунікації.

Постановка завдання. З огляду на недостатню кількість лінгвістичних досліджень анти-російського дискурсу, зокрема в середовищі французької інтелектуальної думки, завданнями нашої розвідки буде:

– надати визначення анти-російського дискурсу та дослідити сформований інваріант цього явища;

– коротко прослідкувати розвиток анти-російського дискурсу в історичній перспективі, зокрема у Франції;

– окреслити основні шляхи реалізації анти-російського дискурсу за умов глобалізованого світу XXI століття, зокрема на тлі російської військової агресії проти України;

– запропонувати загальний мовний аналіз анти-російського дискурсу Бернара-Анрі Леві, відомого французького філософа, який є відомим своєю давньою про-українською позицією.

Виклад основного матеріалу. Для початку, слід визначитися з дефініцією анти-російського дискурсу. Можна запропонувати наступну: анти-російський дискурс – це певна цілісна система мовних практик, що спрямовані на формування негативного образу Росії як ідеологічного, політичного й культурного феномена. У його структурі домінують оцінні й експресивні засоби, опозиції типу «демократія – авторитаризм», «Європа – Росія», метафорика загрози та морального осуду. У ширшому контексті анти-російський дискурс виконує функцію символічного іншування (othering), через яке західна, зокрема французька, інтелектуальна традиція окреслює власні цінності, межі цивілізаційної ідентичності й систему політичної етики. Тобто, йдеться про певну інституціоналізовану систему оцінних висловлювань, що спрямована проти елементів, які є нерозривно пов'язаними з Росією у картині світу західних європейців. Серед них тематично найчастіше виділяють наступні блоки:

– авторитаризм / диктатура / влада «зверху»;

– маніпуляція кризами / війнами / конфліктами як інструмент політики;

– ідеологія / світогляд / ціннісні системи, що протистоять західним ліберальним моделям («російський світ»);

– централізм, панування держави над індивідом;

– колоніальна логіка історії / наратив «особливої місії»;

– пропаганда, дезінформація, контроль інформації;

– порушення прав людини / репресії / відсутність громадянських свобод.

Інтелектуальний дискурс є важливим у цьому відношенні, адже через нього реалізується публічна комунікація як "поле", де агенти змагаються за монополію на визначення істини [1]. Відтак, анти-російський дискурс – це результат боротьби за певне інтерпретаційне панування.

Якщо ж взяти історичний аспект, то бачимо, що анти-російський дискурс у Франції має довгу історію, і своєрідною точкою відліку можна вважати роботи Алексіса де Токвіля, зокрема праця «De la démocratie en Amérique». Токвіль конструює свій анти-російський на дискурс на аксіологічних бінарних опозиціях : Європа-Азія, свобода-рабство, суспільство-держава, ініціативність – покірність тощо [2]. Для нього Росія – це країна, де ієрархія замінює свободу. Вона, на його думку, являє собою ніщо інше як своєрідну «фальшиву Європу», європейський симулякр. За своєю природою, його анти-російський дискурс є радше моральним і політичним. Він є розробником й ініціатором дискурсивного архетипу «варварської Росії», який згодом підхоплять й інші дослідники, зокрема Астольф де Кюстін. До морального та політичного виміру, розробленого Токвілем, він додав естетико-профетичний вимір: його текст передбачувано насичений антитезами й паралелізмами, іронією й пафосом, метафорика для зображення Росії рясніє згадками про гризайль, холод, тишу тощо, а семантичні поля страху та дволикості є одними з домінуючих [3].

Якщо у XIX столітті анти-російський дискурс здебільшого будувався навколо засудження деспотизму та відсутності громадянських свобод, то у XX столітті французькі інтелектуали зосередилися насамперед на викритті російського тоталітаризму як явища. Серед системних теоретиків анти-російського дискурсу цього часу можна назвати Реймона Арона з його критикою марксизму («опіум для французьких інтелектуалів у повоєнній Франції» [4]) та Алена Безансона. На їх думку, російська «духовність» є ширмою для виправдання насильства. Також, такі відомі публічні фігури, як Альбер Камю та Андре Жід теж можуть бути зараховані до французьких інтелектуалів, яких глибоко розчарувала Росія з огляду на міфічний та моральний аспект тоталітаризму (Андре Мальро та Жорж Бернанос можуть теж вважатися, хоч і дещо умовно, критиками тоталітаризму).

У XXI столітті, з одного боку, збергіаються традиційні лінії критики, однак з огляду на історичні реалії додається мотив «імперії, що відмовилась від деколонізації». Також у центрі уваги прогнозовано постає явище путінізму, що дедалі більше переймає релігійні (месіанські) мотиви. У своїх роботах, присвячених Росії та путінізму, Мішель Ельчаніофф репрезентує російську політику як конструкцію, побудовану на суміші релігії, націоналізму та імперської метафізики, а філософським підгрунтям слугує так зване «євразійство». Вчений доходить висновку, що за нинішніх умов Росія являє собою певний «перевернутий світ», коли моральне зло подається як чеснота [5]. Марі Мендрас аналітично підходить до викриття російських наративів та поєднує різні конфлікти, розв'язані Росією (Чечня, Грузія, Україна), подаючи їх як певний континуум. Вона уявляє Росію своєрідною «вітринною імперією», а в її тексті домінують семантичні поля ілюзії та прикриття *(фасад, маска, брехня, симулякр* тощо*)*[6].

Загалом, на дискурсивному рівні французькі інтелектуали XXI століття підсвічують державний анти-гуманізм, делегітимують етику Кремля та демонтують імперський наратив як псевдофілософію, а сам анти-російський дискурс стає важливою частиною «війни цінностей» (що можна визначити як символічно-ідеологічні конфлікти, де ворогуючі сторони зіштовхуються у аксіологічній, моральній та культурній площинах, а медіасфера при цьому слугує потужним тлом для розгортання таких війн).

Мабуть, найвідомішим сучасним французьким публічним інтелектуалом, що активно викриває імперську суть сучасної Росії, є Бернар-Анрі Леві. Його анти-російський дискурс на семантичному рівні позначений метафізичною дихотомією Захід – Росія, при цьому Україна для нього є частиною Заходу. На відміну від стандартного анти-путінізму типової політичної критики, він патологізує сучасну Росію *(«вірус»*, *«чума»*, *«зараза»*, *«інфекція, яка поширюється»*, *«корозія, яка роз'їдає Європу зсередини»*) [7], вдаючись до семантики хвороби та розкладання. Україна вибудовується ним як анти-теза Росії: вона уявляється як «останній бастіон Європи». Вона або встоїть, або впаде вся Європа, тобто додаються есхатологічні тональності. І тут працює експресивна лексика апокаліптичних наслідків (*«крах Європи»*, *«кінець цивілізації гідності»*, *«смерть ідеї Європи»*, *«якщо Росія переможе / якщо Захід не відповість»*) [7], що виконує мобілізаційну функцію.

На лексичному рівні Бернар-Анрі Леві, характеризуючи Росію, активно послуговується

експресивною пейоративною лексикою (*«мафіозна держава», «клептократія»*, *«імперія брехні»*, *«цинічна машина смерті»*, *«неоімперія»* тощо), лексикою сорому й вини *(«crime», «faute», «complicité», «mensonge», «barbarie morale», «péché collectif»)*[7]. Росія у нього редукується до путінізму: він не залишає простору для «іншої Росії», опозиційної Росії, тобто він відчутно менше диференціює російське суспільство, ніж, скажімо, Марі Мендрас (яка все ж розрізняє режим і суспільство).

На стилістичному рівні у текстах Бернара-Анрі Леві багато елементів апеляції, а не аналізу, адже його риторика завжди звернена до адресата (*«ми»*, *«Європа»*, *«наші уряди»*) [7]. Текст для нього – це насамперед акт заклику *(«ви не можете мовчати»*, *«історія вас судитиме»*) [7], і у цьому він дійсно ближчий до публіциста, ніж аналітика. Функція його висловлювання – перформативна, це заклик до дії й морального самовизначення, і тут він не оминає увагою патетику й драматизм, де анафори, гіперболи, метафори світла й темряви створюють бажаний ефект *(«C'est la guerre du siècle»*; *«Jamais, depuis Sarajevo, l'Europe n'a été aussi proche du gouffre»)*[7]. Тому, з огляду на ці особливості, жанрово його тексти справляють враження політичних жестів чи маніфестів. Якщо порівнювати його виступи 2014-2022 та 2022-2025 років, очевидною є еволюція від раціонально-політичного до домінування емоційно-есхатологічного складника, від критики режиму до тотального морального засудження Росії як носія зла. Його дискурс стає скоріше глобально-моралізаторським, де Франція – лише один із адресатів. Типові для анти-російського дискурсу опозиції з плином часу онтологізуються: це вже радше Добро ↔ Зло, а не просто Демократія ↔ Автократія. Еволюція анти-російського дискурсу як такого у Франції 2022–2025 років загалом повторює логіку й схему Бернара-Анрі Леві, але все ж помітно, що сам дискурс загалом радше не здатен бути на тому ж рівні пророчої патетики та експресивності.

Висновки. Отже, наша розвідка показала, що анти-російський дискурс – це складне полі-структурне явище, що з часом охоплює дедалі більше площин, від суто політичної до моральної, аксіологічної, культурної, цивілізаційної, і характеризується гібридизацією регістрів (науковий, моральний, релігійний, медійний). Важливу роль у розширенні цього дискурсу відіграють інтелектуали. Французькі інтелекутали не просто підсилюють анти-російський дискурс, а структурують та кадрують його, і відтак, трансформують.

Французький анти-російський дискурс пройшов декілька етапів з XIX століття, і найважливішими його особливостями є: тісний звязок з літературною традицією, аксіологічний акцент (моральний універсалізм та гуманізм), мотиви розчарування та втрати ілюзій (адже серед французьких інтелектуалів захоплення Росією та зокрема революційним міфом – давня традиція). Серед мовних особливостей французького анти-російського дискурсу, з огляду, зокрема, на характеристики, подані вище, є: моралістська лексика, бінарні опозиції, метафорика фальші та патології, афористична тональність, інтердискурсивність та реактивація ключових понять попередників (відтак, можна говорити про тяглість анти-російського дискурсу у французькій інтелектуальній традиції).

У дискурсі Бернара-Анрі Леві, одного з найпомітніших французьких інтелектуалів XXI століття, відомих анти-російською позицією, можна виділити наступні мовні особливості на лексико-семантичному рівні: експресивна пейоративна лексика, лексика сорому й вини, ототожнення путінізму й Росії. Росія для Бернара-Анрі Леві стає не просто політичним супротивником, а моральним антагоністом людства: він не просто описує Росію, а вимагає дій проти неї. На стилістичному рівні його тексти містять біомедичну метафорику та риторику «останнього попередження». Він працює в регістрі пророка і свідка: не так аналізує, як звинувачує, не просто описує, а мобілізує, не раціоналізує, а екзальтує.

Серед перспектив подальших досліджень можна відмітити необхідність більш детального компаративного аналізу анти-російського дискурсу на лінгвістичному рівні, глобального його зіставлення з анти-російськими дискурсами у інших країнах, зокрема у франкомовних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bourdieu P. Langage et pouvoir symbolique : essai. Paris : Seuil, 1991. 320 p.

2. Tocqueville A. de. De la démocratie en Amérique. Paris : Garnier-Flammarion, 1981. Vol. 1–2. (Œuvres complètes ; t. 2).

3. Custine A. de. La Russie en 1839. Paris : Gallimard, coll. « Folio Classique », 1991. Vol. 1–2.
4. Aron R. L'Opium des intellectuels. Paris : Hachette Littératures, 2002. 350 p.
5. Eltchaninoff M. Dans la tête de Vladimir Poutine. Arles : Actes Sud, 2015. 176 p.
6. Mendras M. La Guerre permanente. L'ultime stratégie du Kremlin. Paris : Calmann-Lévy, 2024. 350 p.
7. Lévy B.-H. Chroniques sur l'Ukraine et la guerre russo-ukrainienne. Paris : La Règle du Jeu ; Le Point ; Le Monde, 2014–2025.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'27:811.133.1
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.18

СПЕЦИФІКА СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ МОВЦІВ ФРАНКОМОВНОГО ТЕЛЕВІЗІЙНОГО ІНТЕРВ'Ю

SPECIFICS OF SOCIOLINGUISTIC IDENTIFICATION OF SPEAKERS IN FRENCH-LANGUAGE TELEVISION INTERVIEWS

Буць Ж.В.,
orcid.org/0000-0002-5938-2694
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Карплюк Т.П.,
orcid.org/0009-0000-0365-5086
студентка ІІ курсу магістратури факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Статтю присвячено висвітленню соціолінгвістичної ідентифікації мовців у франкомовному телевізійному інтерв'ю та виявленню її особливостей. У поданому тексті описано розвиток соціолінгвістичної парадигми, а також простежено її еволюцію у сфері комунікативної лінгвістики. Зосереджено увагу на форматах віртуальних комунікацій разом із традиційними медіа форматами, зокрема докладніше розглянуто телевізійне інтерв'ю як площини сучасного існування суспільства. У межах соціолінгвістичного вивчення мовного матеріалу у статті спираємося на актуальність та виявлення комунікативних стратегій та мовленнєвої поведінки учасників комунікації. Особливе місце у дослідженні соціолінгвістичного напряму посідає вивчення факторів соціального класу, вікових категорій і статі мовців. Основним завданням запропонованої роботи було виявлення специфічних рис лінгвокультурної ідентифікації мовців та їх прояву у сучасних формах масмедійного спілкування, а саме у телевізійному інтерв'ю. Окремої уваги заслуговує визначення та опис телевізійного інтерв'ю як різновиду медійного дискурсу. У процесі проведеного дослідження було виявлено, що франкомовні інтерв'ю представляють різноманітні мовні практики, які дозволяють адаптуватися чи-то пристосуватися до різних комунікативних ситуацій з метою досягнення певного прагматичного ефекту. Для аналізу було обрано популярний формат інтерв'ю у Франції, що виходить на одному з найпопулярніших телеканалів та має на меті висвітлення актуальних проблем французького суспільства у діалозі з відомими та популярними людьми. Особливої уваги в ілюстративному матеріалі набувають маркери соціолінгвістичної ідентифікації такі як соціальний статус та вік, які найбільше впливають на хід комунікації та визначають її подальший перебіг, а також її успішність. Соціальний статус мовців на мовному рівні у спілкуванні актуалізується вживанням прямих номінацій та лексичних одиниць з конкретним семантичним значенням, через багаторівневу систему конструювання висловлювання, що передбачає використання повторів, географічної локалізації, а також морфологічних конструкцій тощо. Вікові маркери позначено уживанням сленгової лексики молоді, а також варіюванням мовними реєстрами. Отримані результати поглиблюють розуміння соціолінгвістичної ідентифікації мовців у медійному дискурсі та сприяють розвитку прикладних аспектів соціолінгвістики, комунікативної лінгвістики та мовознавства.

Ключові слова: соціолінгвістика, ідентифікація мовця, телевізійне інтерв'ю, соціальний статус, вікова ідентифікація.

This article is devoted to analyzing the sociolinguistic identification of speakers in French-language television interviews and identifying its characteristics. The text describes the development of the sociolinguistic paradigm and traces, as well as its evolution in the field of communicative linguistics. The focus was applied on virtual communication formats alongside traditional media sources, so the television interviews were more detailed. During the sociolinguistic study of text material, this article had been focused on the relevance and identification of communicative strategies and speech behavior of communication participants. A special place in sociolinguistic research had been given to the study of factors such as social class, age categories, and gender of speakers. The main task of the proposed text had been to identify the specific features of the linguistic and cultural identification of speakers and their manifestation in contemporary forms of media communication, exactly in television interviews. There were deserved a special attention to the definition and description of television interviews as a type of media discourse. This study, had proved that French-language interviews represent a variety of linguistic practices which could achieve a certain pragmatic effect allow adaptation or adjustment to different communicative situations. We had chosen a popular French interview format for the analyze. It was the most popular TV channels and aims to highlight current issues in French society in dialogue with well-known and popular people. We had focused on the markers of sociolinguistic identification such as social status and age, which had the greatest influence on the course of communication and determine its success. The social status of speakers at the linguistic level in communication is actualized by the using of direct nominations and lexical units with specific semantic meanings, as well as through a multi-level system of constructing utterances, which involves the use of repetitions, geographical localization, morphological constructions, etc. Age markers had been indicated by the use of youth slang vocabulary, as well

as by variations in language registers. The results obtained deepen the understanding of the sociolinguistic identification of speakers in media discourse and contribute to the development of applied aspects of sociolinguistics, communicative linguistics, and linguistics.

Key words: sociolinguistics, speaker identification, television interview, social status, age identification.

Постановка проблеми. Соціолінгвістика, як галузь мовознавства, стрімко розвивається завдяки постійним трансформаціям, які зумовлені стрімкими змінами у суспільстві, а також появою нових форм комунікації й соціальної взаємодії. Епоха діджиталізації внесла вагомі корективи у способи взаємодії між людьми, що безпосередньо вплинуло на мовленнєві практики. Однак, попри популяризацію віртуальних комунікацій, традиційні медійні формати, зокрема телевізійні інтерв'ю, залишаються невичерпним джерелом для соціолінгвістичних досліджень (Гречишкіна А.С., Крупко О.І., Серажим К.С., Кузьменко О.Ю., Симоніна Н.В. та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здебільшого соціолінгвістичні гіпотези спростовуються або підтверджуються значною мірою через аналіз медійного дискурсу, де мова виступає вагомим інструментом соціальної комунікації. Зокрема, праці вітчизняних дослідників А. Левченко [1, с. 29] та І. Матвієнко [2, с. 38] зосереджуються на комунікативній системі медійного простору, у якому чудово формуються, висвітлюються і змінюються соціальні наративи, культурні коди й суспільні настрої. Ще одним пластом соціолінгвістичного вектору досліджень вважається вивчення комунікативних стратегій та мовленнєвої поведінки комунікантів. Так, у працях Ю. Жукової, В.В. Посмітної, Л. Сінної, К.С. Шендеровського та ін. висвітлюються механізми соціальної взаємодії крізь призму мовленнєвих практик, де мова виступає не просто засобом передачі інформації, а й інструментом соціальної дії та впливу. Крім того, варто зауважити й на мовному механізмі формування гендерних ідентичностей. Наукові доробки Р. Лакоффа [3] та М. Бухольц [4] підтверджують, що мовленнєві практики закріплюють соціальні стереотипи, формують уявлення про чоловічість та жіночність, і на противагу цьому мова може виступати засобом подолання гендерних обмежень.

У працях П. Трудгілли доводиться, що мовна варіативність залежить від таких факторів, як соціальний клас, вік і стать, а також може бути ключем до розуміння динаміки соціальної мобільності [5]. У цьому контексті соціолінгвістика виконує роль посередника між мовою та суспільством, аналізуючи, як соціальні зміни впливають на мовні практики та навпаки.

Соціолінгвістичні дослідження також обіймають феномен білінгвізму та мультикультуралізму, які в сучасному суспільстві прослідковуються усе найактивніше. Мовна поведінка білінгвів демонструє складні процеси інтеграції, асиміляції, інтерференції, зокрема й збереження мовної ідентичності. Результати таких досліджень відкривають нові перспективи для розуміння того, як вибір тієї чи іншої мовної одиниці стає маркером культурної ідентичності або засобом адаптації до нових соціокультурних реалій (Н. Борисенко, О. Сіваєва, С.Л. Лебедєва та ін.).

Постановка завдання. Ураховуючи вищевикладене вважаємо за доцільне розширити доробки соціолінгвістичної парадигми мовних досліджень, зосередившись саме на білінгвальному її розкритті, що забезпечує міжкультурне спілкування та уникнення непорозумінь, пов'язаних із культурними та соціальними особливостями комунікантів. За **мету** ми ставимо виявити та описати специфічні риси соціокультурної ідентифікації мовців у франкомовних телевізійних інтерв'ю.

Виклад основного матеріалу. Сучасний медіапростір охоплює широкий спектр комунікативних жанрів, з-поміж яких особливу увагу дослідників останнім часом привертають телевізійні інтерв'ю (Р. Бахурська, В.І, Галудзіна-Горобець, Н. Симоніна та ін.). Тому існує тлумачення, яке приховано за двоїстим форматом комунікації, що пояснює поєднання офіційного і неформального мовлення з характеристиками міжособистісного та публічного спілкування, при якому проявляються соціальні, культурні та мовні особливості комунікантів.

Телевізійне інтерв'ю дедалі частіше стає досить популярним та є одним із базових жанрів сучасної журналістики, який реалізується через діалогічну форму спілкування. У ньому поєднується інформаційна та аналітична функції, оскільки не лише фіксує події чи факти, але й забезпечує їх осмислення завдяки коментарям, оцінкам та судженням респондентів. Телевізійне інтерв'ю являє собою власне інтерв'ю в аудіовізуальному форматі, де відтворюється спілкування між журналістом/інтерв'юером та гостем програми. Теми телевізійних інтерв'ю варіюють залежно від того, що викликає зацікавленість в глядача [6, с. 180]. У науковій літературі інтерв'ю розглядається як

складне соціолінгвістичне явище, що формувалося під впливом технологічних, соціальних та комунікативних трансформацій. Його виникнення пов'язане з потребою суспільства в безпосередній й оперативній комунікації. Власне інтерв'ю, як тип комунікації, застосовують не лише професійні інтерв'юери, а й психологи, радники тощо, адже воно демонструє найкращий спосіб пізнати співрозмовника. Відтак, з часом інтерв'ю перетворилося на потужний механізм формування громадської думки, певних наративів і впливів через висвітлення міжособистісної комунікації [7, с. 98].

У нашому дослідженні ми звернулися до популярного формату телевізійних інтерв'ю у Франції – *CàVous*. Ця програма виходить щодня (з понеділка по п'ятницю) на каналі Франс5 та має на меті актуальні зустрічі та теми з політичного, економічного, соціального та культурного життя французів.

Франкомовні інтерв'ю відображають багатство мовних практик і дозволяють простежити, як мовці адаптуються до різних комунікативних ситуацій. Мовлення гостей студії виявляється цікавим прикладом взаємодії соціальних і мовних факторів, що формують характер спілкування. Отже, ілюстративний матеріал надав нам можливість простежити мовні та мовленнєві особливості прояву соціальних маркерів.

Одним з показових маркерів у суспільстві та в інтерв'ю зокрема виступає соціальний статус. Так, наприклад, у спілкуванні журналіста з відомим сучасним франко-американським актором Тімоті Шаламе (*Timothée Chalamet*), який розповідає про свою кар'єру, популярність: *Vous êtes **l'acteur** le plus **courtisé** aux Etats-Unis, **le numéro un** aux Etats-Unis, à **Hollywood*** [8]. Звертаючись до актора, журналіст не просто вказує на його професійний статус – *l'acteur* (актор), а й підкреслює статус популярності – *le numéro un* (*номер один* – тут і далі переклад наш *Ж.Б., Т.К.*). Окрім цього, можна зауважити на багаторівневій системі конструювання елітарності у висловлюванні. Разом із семантичним рівнем, на якому вживається не просто нейтральне *populaire* – «Qui a la faveur de la population, du plus grand nombre» [9], а більш насичене, з відтінком престижності – *courtisé* («rechercher ses faveurs» [там само]), спостерігаємо повтор як елемент експресивності (*aux Etats-Unis*), а також географічну локалізацію (*Hollywood* як символ успіху). Отже, у своєму поєднанні усі ці мовні засоби функціонують як маркери найвищого професійного визнання.

Окремої позиції у визначені соціального статусу під час інтерв'ю посідає морфологічна складова. Так, наприклад, інтерв'ю з французькою співачкою та акторкою Луан Емера (*Louane*) характеризується чіткою соціально-статусною дистанцією між учасниками комунікації, що проявляється через систематичне використання ввічливої форми *vous*: *On est très heureux de **vous** avoir ce soir **cher** Louane, **vous** pouvez l'emporter* [10]. Формальність контексту спілкування підтримується професійними звертаннями (*vous*) та представленнями, хоча спостерігається поступове зменшення дистанції через більш невимушене спілкування та використання прикметника *cher* (*cher Louane*) – дорогенька.

Статусність інтерв'юерів в досліджуваному матеріалі також виявляється у динаміці адаптації мовного регістру *C'est ce qu'**on** aime. C'est ce que **j'**aime chez vous, c'est que **vous incarnez une sorte** de masculinité moderne* [8]. У наведеному прикладі спостерігається складна трансформація дискурсу через прономінальний перехід від колективного *on* (*on aime* – подобається) до індивідуального *je* (*j'aime* – мені подобається), що свідчить про зміну комунікативної дистанції. До того ж, у наведеному фрагменті йдеться про певний сембіоз вживання професійного терміну *incarner* («Interpréter un personnage, un rôle, à la scène ou à l'écran» [9]) високого мовного регістру та пом'якшувального *une sorte de* («indique une approximation, une assimilation de quelqu'un ou de quelque chose à quelqu'un ou à quelque chose» [там само]), що створює баланс між професійною експертизою та невимушеністю спілкування.

Окрім статусу у телевізійних інтерв'ю особливе місце посідає професійна приналежність комунікантів. На мовному рівні це актуалізується використанням професійного жаргону індустрії, а також певними алюзіями та референцями.

*Dans le film, on découvre Willy Wonka plus que jamais [...] que vous avez adopté jusque sur les **tapis rouges*** [8]. У наведеному фрагменті інтерв'ю з Тімоті Шаламе (*Timothée Chalamet*) йдеться про вдало виконану роль, яка призвела актора до успіху та визнанню на професійному Олімпі, що алюзивно підкреслено вживання ідіоматичного виразу – *tapis rouges* («recevoir quelqu'un avec tous les honneurs» [9]). Ця лексична одиниця функціонує як символічний маркер престижу та успіху.

Соціокультурні референції в тексті представлені через систему культурних координат: *Walking Phoenix, Viola Davis, Heath Ledger, Louis de Funès* [8]. В інтерв'ю актора весь час йдеться про звертання до професійного середовища через власні номінації, що демонструє не лише міжкультурну компетенцію через змішування американських

та французьких референцій, але й темпоральну глибину через згадування акторів різних епох. Референції до відомих особистостей: *Michel Blanc, Julien Doré, Serge Lama*, а також згадування культурних локацій *l'accord Arena de Paris*, *Bercy* виявляють спільний культурний код учасників комунікації, а також професійний статус мовців.

Професійна самоідентифікація підкреслюється семантикою спеціалізованої лексики: *C'est mon premier* ***album****; j'ai eu l'entièreté de la direction* ***artistique****; j'ai* ***coproduit*** *un des titres* [8]. Вживання професійної лексики як то *album*, n.m. – «Production musicale comportant généralement plusieurs morceaux formant une unité artistique, éditée en disque, CD ou cassette.» [9], *artistique*, adj. – «Relatif aux arts (peinture, sculpture, architecture, etc.), aux œuvres d'art, aux artistes» [там само], *coproduire*, v.tr. – «Produire quelque chose en association avec d'autres» [там само].

Особливої уваги в телевізійних інтерв'ю набувають вікові маркери. Ця соціолінгвальна категорія, на нашу думку, відіграє що не найголовнішу роль у сприйнятті, розумінні та розгортанні бесіди.

J'ai l'impression que j'ai, ***comme on dit en français coup de vieux*** [8]. Спостерігається складна взаємодія між метамовним коментарем (*comme on dit en français*), що демонструє усвідомлення культурної специфіки виразу, та використанням розмовного стійкого виразу *coup de vieux*. Цей приклад показує, як іронія та самоіронія використовуються як стратегії пом'якшення формального дискурсу та створення ефекту близькості з аудиторією, що притаманне дерзкості, молодості, зухвалості – рисам молоді, до якої й належить інтерв'юер.

Особливий інтерес представляють вікові та генераційні маркери в мовленні Луан [10]. Використання розмовних елементів, таких як *vachement* («pop. Indique un très haut degré» [9]) замість стандартного *beaucoup*, а також вживання експресивного *c'est chiant* («très fam. Qui est ennuyeux, importun, difficile ou contrariant» [там само]), що притаманне мовленню молодого покоління французів. Такий вибір лексичних одиниць не лише відображають вік мовця (29 років), але й демонструють цікавий феномен соціолінгвістичної варіації – здатність перемикатися між формальним регістром інтерв'ю та більш невимушеним молодіжним мовленням. Така мовна гнучкість може розглядатися як стратегія створення автентичного образу та встановлення зв'язку з молодіжною аудиторією.

Висновки. У процесі проведеного аналізу мовного та мовленнєвого матеріалів франкомовних телевізійних інтерв'ю було визначено, що основними маркерами соціолінгвістичної ідентифікації мовців є соціальний статус та вікова категорія. Соціальний статус мовців на мовному рівні у спілкуванні актуалізується вживанням прямих номінацій та лексичних одиниць з конкретним семантичним значенням, професійних жаргонів, алюзій та референцій; через багаторівневу систему конструювання висловлювання, що передбачає використання повторів, географічної локалізації, а також морфологічних конструкцій, як то уживання та варіювання займенників. Вікові маркери позначено активним використанням сленгової лексики молоді, а також варіюванням мовними реєстрами. Усі ці елементи працюють разом, створюючи багатошарову систему соціальних значень та ідентичностей. Спостерігається постійна взаємодія між формальним та неформальним регістрами, професійною та загальною лексикою, що відображає складну природу медійного дискурсу. Важливо відзначити, що ці маркери не існують ізольовано, а формують цілісну систему, де кожен елемент підсилює та доповнює інші, створюючи комплексну картину соціальної взаємодії в медійному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Левченко А. В. Концептосфера медіатизації культури. *Культура і сучасність :* альманах. 2023. № 2. С. 27–32. https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2023.293740.

2. Матвієнко І. С. До питання про сучасну комунікацію: мовний та культурний бар'єри. *Сучасні соціокультурні трансформації: медіа, мова, комунікації*: Зб. матеріалів Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 15 лют. 2024 р. Київ, 2024. С. 38–39. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u333/zbirnik_materialiv_suchasni_sociokulturni_transformaciyi.pdf (дата звернення: 11.10.2025).

3. Lakoff R. T. *Language War*. University of California Press, 2000. 322 p.

4. Bucholtz M. The Feminist Foundations of Language, Gender, and Sexuality Research. *The Handbook of Language, Gender, and Sexuality*. Hoboken, US, 2014. P. 21–47. URL: https://doi.org/10.1002/9781118584248.ch1 (date of access: 14.12.2024).

5. Trudgill P. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin Books. 2000.

6. Симоніна Н. Класифікація сучасного телевізійного інтерв'ю. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2012. Серія: Філологія. Соц. комунікації, № 27. С. 180–184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2012_27_39 (дата звернення: 11.10.2025).

7. Різун В. В. *Теорія масової комунікації*. Київ: Видавництво Київського університету, 2008. 261 С.

8. C à vous – *France Télévisions. Timothée Chalamet, invité exceptionnel de C à Vous* – 05/12/2023, 2023. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=iunRBGKO7ek (дата звернення: 11.12.2024).

9. *Larousse Online Dictionary.* URL: https://www.larousse.fr (дата звернення: 15.12.2024).

10. C à vous – *France Télévisions. Louane, pas si "solo" que ça !* – 28/10/2024, 2024. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=-a3bllgI8tc (дата звернення: 11.12.2024).

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 821.133.1-31.09
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.19

НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ДЕКОНСТРУЮВАННЯ У РОМАНІ Е.-Е. ШМІТТА «LORSQUE J'ÉTAIS UNE OEUVRE D'ART»

NARRATIVE STRATEGIES OF CONSTRUCTION AND DECONSTRUCTION IN E.-E. SCHMITT'S NOVEL « LORSQUE J'ÉTAIS UNE OEUVRE D'ART »

Чаюн І.О.,
orcid.org/0000-0002-7452-0784
аспірантка кафедри італійської і французької філології та перекладу
Київського національного лінгвістичного університету

У статті досліджено специфіку наративних стратегій конструювання та деконструювання у романі Е.-Е. Шмітта *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* у контексті постмодерного художнього мислення. Метою роботи є визначення механізмів побудови та руйнування наративної ідентичності, що відображають філософську, етичну й естетичну проблематику твору. Теоретичну основу становлять положення сучасної наратології, семіотики та інтермедіальності, що дозволяє комплексно описати способи творення художнього образу через взаємодію текстових і візуальних кодів.

Показано, що наративне конструювання у романі реалізується через процес естетизації особистості головного героя, який, погоджуючись стати «твором мистецтва», втрачає власну суб'єктність і автономію. Такий художній прийом відбиває постмодерну тенденцію редукції індивіда до естетичного об'єкта, підпорядкованого логіці споживання, маніпуляції та видовищності. У центрі оповіді постає конфлікт між зовнішньою формою і внутрішнім змістом, що виявляє кризу самоідентифікації людини у сучасному культурному просторі.

Водночас наративна деконструкція у творі функціонує як механізм повернення до автентичності: поступове звільнення героя від нав'язаного образу супроводжується моральним і духовним самопізнанням, руйнуванням штучно створеної оболонки «естетичного» існування. Висвітлено, що Е.-Е. Шмітт застосовує багаторівневу систему наративних прийомів – метатекстуальність, іронію, інверсію, символічне дублювання, інтермедіальні алюзії, які забезпечують перехід від естетичного до етичного виміру буття.

Зроблено висновок, що наратив у романі виконує не лише функцію художнього моделювання, а й слугує інструментом філософської рефлексії над межами мистецтва, свободою творчості та проблемою духовного самостановлення. Отримані результати підтверджують, що процеси конструювання та деконструювання у творчості Е.-Е. Шмітта формують особливий тип художнього мислення, у якому поєднуються елементи інтермедіальності, екзистенційної філософії та естетики постмодерну.

Ключові слова: наративні мтатегії, конструювання, деконструювання, інтермедіальність, ідентичність, постмодерний роман.

The article explores the specificity of narrative strategies of construction and deconstruction in Éric-Emmanuel Schmitt's novel «*Lorsque j'étais une œuvre d'art»* within the context of postmodern artistic thinking. The aim of the study is to identify the mechanisms of building and dismantling narrative identity that reflect the philosophical, ethical, and aesthetic dimensions of the work. The theoretical framework combines approaches from narratology, semiotics, and intermediality, which makes it possible to comprehensively describe the ways in which artistic imagery is created through the interaction of textual and visual codes.

It is shown that narrative construction in the novel is realized through the process of aestheticizing the protagonist's personality: by agreeing to become a «work of art», he loses his subjectivity and autonomy. This artistic device reflects a postmodern tendency to reduce the individual to an aesthetic object governed by the logic of consumption, manipulation, and spectacle. The central conflict of the narrative emerges between form and essence, revealing a crisis of self-identification in the modern cultural space.

At the same time, narrative deconstruction functions as a mechanism for restoring authenticity: the protagonist's gradual liberation from the imposed image is accompanied by moral and spiritual self-discovery, as well as the dismantling of the artificially constructed «aesthetic» existence. It is proven that Schmitt employs a multilayered system of narrative devices – including metatextuality, irony, inversion, symbolic mirroring, and intermedial allusions which ensure the transition from the aesthetic to the ethical dimension of being.

The study concludes that the narrative in the novel performs not only an artistic but also a philosophical function, serving as a means of reflection on the boundaries of art, the freedom of creativity, and the problem of spiritual self-realization. The results confirm that the processes of construction and deconstruction in Schmitt's works form a distinctive type of artistic thinking that integrates intermediality, existential philosophy, and postmodern aesthetics.

Key words: narrative strategies, construction, deconstruction, intermediality, identity, postmodern novel.

Постановка проблеми. Сучасна французька проза позначена інтенсивними пошуками нових форм репрезентації особистості, де художній наратив стає простором філософської рефлексії над межами людського, тілесного й етичного. Одним із найвиразніших явищ цього процесу є творчість франко-бельгійського письменника Еріка-Емманюеля Шмітта, у якій художнє письмо

поєднується з екзистенційною філософією та метатекстуальними стратегіями. Роман *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* (2002) постає як глибоке дослідження проблеми ідентичності у постмодерному світі, де межа між людиною та твором мистецтва втрачає чіткість.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення тих *наративних механізмів*, за допомогою яких автор моделює процес ***конструювання й деконструювання*** особистості, явища, що виходить за межі психологічного реалізму й набуває ознак філософської притчі. Аналіз таких стратегій дозволяє простежити, яким чином у структурі оповіді реалізуються філософські категорії свободи, краси, тілесності, самопізнання та моральної відповідальності.

Дослідження роману Е.-Е. Шмітта у цьому аспекті має міждисциплінарне значення, оскільки поєднує естетичну, етичну та семіотичну площини сучасного наукового мислення.

У романі *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* Е.-Е. Шмітт художньо осмислює драму сучасної людини, що втрачає автентичність у світі симулякрів і стає об'єктом естетизації. Центральним у творі є *процес наративного конструювання та деконструювання ідентичності*, який розгортається через внутрішню еволюцію героя пана Фірелі: від знеособлення та перетворення на «твір мистецтва» до відновлення суб'єктності через досвід страждання, любові та свободи.

Попри значну увагу дослідників до філософсько-етичних аспектів прози Шмітта, *наративна організація цих процесів*, способи, якими текст формує й руйнує ідентичність, залишаються недостатньо висвітленими у науковому дискурсі. Відтак постає потреба у виявленні тих *наративних стратегій*, за допомогою яких здійснюється художня репрезентація екзистенційної метаморфози персонажа: від суб'єкта до об'єкта і навпаки.

Проблема статті полягає у визначенні, як саме Е.-Е. Шмітт наративно структурує процеси конструювання та деконструювання, які елементи композиції, оповідної перспективи, хронотопу та символіки забезпечують реалізацію цього філософського змісту, а також як через них автор артикулює гуманістичне послання твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика наративного конструювання та деконструювання привертає увагу дослідників уже не одне десятиліття, однак у сучасній науковій сфері вона розглядається у багатовекторному теоретичному полі. Підходи до вивчення цих процесів формувалися в межах як класичної, так і посткласичної наратології, філософії мови, герменевтики та постструктуралізму.

Теоретичні засади аналізу наративного конструювання були закладені у працях Ж. Женетта, С. Чатмена, Р. Барта які розробили понятійний апарат для опису структурних механізмів побудови оповіді, рівнів нарації, фокалізації, часової організації тексту. У їхніх дослідженнях наратив постає не лише як форма репрезентації подій, а як спосіб моделювання та *конструювання художньої реальності* [2].

Важливим внеском у розуміння процесу наративного самотворення стали праці П. Рікера, Д. Брунера, які розглядали оповідь як основний механізм формування суб'єктності. Зокрема, концепція *«наративної ідентичності»* П. Рікера [5] показує, що людина формує власне «я» через оповідну реконструкцію власного досвіду, а акт розповіді є способом упорядкування часу, пам'яті та сенсу.

Паралельно в гуманітарному дискурсі розвивається концепт *деконструювання наративу*, теоретичні основи якого були закладені Ж. Деррідою, Р. Бартом, М. Фуко. Згідно з підходом Ж. Дерріди [1], будь-яка структура смислу не є завершеною, адже текст постійно відтворює власні суперечності, породжуючи нові інтерпретації.

У сучасній посткласичній наратології досліджується поліфонічна природа оповіді, що поєднує конструювання та деконструювання як взаємозалежні процеси. У працях дослідниці І. Раєвської простежується тенденція розглядати наратив як семіотичну модель, що не лише створює смисли, а й виявляє їхню нестабільність, відкриваючи простір для рефлексії та переінтерпретації [4].

Незважаючи на значну кількість теоретичних студій, дослідження наративних стратегій конструювання та деконструювання у французькій літературі кінця XX – початку XXI століття залишаються недостатньо розробленими. Особливо це стосується творчості Е.-Е. Шмітта, у романах якого процеси самотворення героя тісно переплітаються із мотивами втрати ідентичності, фрагментарності та семіотичного розпаду. З огляду на це, аналіз наративних стратегій у романі *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* видається актуальним для осмислення способів художнього моделювання сучасного суб'єкта в координатах конструювання й деконструювання.

Постановка завдання. Роман Е.-Е. Шмітта *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* постає як складна

наративна структура, у якій художнє моделювання ідентичності героя поєднується з процесами її поступового розщеплення, фрагментації та переосмислення. Твір демонструє подвійний рух: **конструювання суб'єктності** через акт оповіді та **деконструювання** усталених уявлень про людину, мистецтво й творця. Саме тому його аналіз вимагає комплексного підходу, що поєднує інструменти наративології, семіотики та філософії постструктуралізму.

Метою статті є виявлення та опис наративних стратегій, за допомогою яких у романі Е.-Е. Шмітта моделюються процеси самотворення й саморозпаду суб'єкта, а також осмислення способів реалізації цих стратегій на рівнях композиції, наратії, фокалізації та символічної структури тексту.

Для досягнення поставленої мети необхідно окреслити теоретичні підходи до розуміння наративного конструювання та деконструювання в сучасній гуманітаристиці; з'ясувати специфіку художнього наративу Е.-Е. Шмітта; проаналізувати форми наративного конструювання ідентичності головного героя роману *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»*; визначити механізми деконструювання суб'єктності, що реалізуються через мотиви метаморфози, тілесності, художнього експерименту та саморефлексії; розкрити взаємозв'язок між естетичною концепцією твору та філософськими ідеями постмодерного світогляду, у якому ідентичність постає як відкрита, динамічна і фрагментарна структура.

Таким чином, дослідження спрямоване на з'ясування того, яким чином у художньому просторі роману Е.-Е. Шмітта взаємодіють процеси конструювання та деконструювання, утворюючи складну модель сучасної наративної свідомості.

Виклад основного матеріалу. Роман Е.-Е. Шмітта *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* є художнім експериментом, у якому процес самопізнання героя розгортається крізь парадоксальне поєднання актів *наративного конструювання та деконструювання ідентичності.* Автор створює багаторівневу оповідну модель, у якій тема творення мистецтва переплітається з темою створення людини як тексту, відкритого для інтерпретації, переосмислення і навіть знищення.

На початку роману головний герой, безіменний чоловік, який переживає екзистенційну кризу, погоджується стати «живим твором мистецтва» скульптора Зевса. Цей акт перетворення функціонує як *первинний жест конструювання* – людина стає об'єктом, наділеним естетичною формою. У термінах П. Рікера [5] це можна тлумачити як *mise en intrigue* – наративне впорядкування хаосу існування через зовнішній сюжет. Наводимо приклад з роману:

«– Je vous présente donc, pour la première fois dans l'histoire de l'humanité, une sculpture vivante.

L'étoffe s'envola au-dessus de moi dans un bruit d'ailes en tissu et j'apparus, seulement vêtu d'un short, à l'assistance. Elle absorba le choc par un « Ah » étouffé, comme si elle avait dû bloquer sur son estomac un ballon lancé à toute force. Les sourcils s'arrondissaient. Les bouches ouvertes ne disaient rien. Le temps était suspendu. Zeus-Peter Lama s'approcha de moi et me regarda avec fierté. Quand je dis « me regarda », je dois préciser qu'il s'agissait de mon corps car Zeus, depuis l'opération, ne croisait plus mes yeux, sans doute parce qu'ils subsistaient comme une des rares parties de mon être qu'il n'avait pas retravaillées. Pourtant, ce soir-là, un bel échange de regards m'aurait encouragé, d'autant que le silence s'épaississait <...>

– C'est extraordinaire !

– Nous entrons dans une nouvelle ère.

– C'est une soirée historique !

– J'avoue que je ne suivais plus le travail de Zeus depuis quelque temps mais là, vraiment, il m'épate.

– Est-ce humain ? Est-ce inhumain ?

– En tout cas, c'est grand !

– Admirez sa sculpture, c'est incroyable comme illusion ! On jurerait qu'elle comprend ce que nous disons <...>

– Comment appellerez-vous cette œuvre, cher maître ? <...> – Il n'y a qu'un seul titre à cet ouvrage révolutionnaire : Adam bis. C'est ainsi que je fus baptisé sous les flashes et les applaudissements.» [6, с. 44-47].

У поданому фрагменті відбувається сцена публічного «народження» нового героя – «Adam bis», тобто штучно створеного образу, який замінює його людську сутність. Цей момент є кульмінаційним у процесі наративного конструювання: герой офіційно втрачає ім'я, минуле, індивідуальність і набуває статусу естетичного об'єкта – «живої скульптури».

У сцені показано ритуал презентації, який наслідує акт творіння. Підняття тканини – символічний жест «одкровення» (аналогічний біблійному мотиву сотворіння Адама). Глядачі, промовляючи захоплені вигуки, беруть участь у колективному акті легітимації нового образу. Їхні репліки – «C'est extraordinaire!», «C'est une soirée historique!» – підкреслюють, що герой стає *частиною історії мистецтва*, а не живої

реальності. Митець Зевс-Пітер Лама постає як деміург, який володіє владою над тілом і буттям іншої істоти. Саме через його погляд («il ne croisait plus mes yeux») реалізується *позбавлення суб'єктності* – герой стає лише тілом, пластичним матеріалом, позбавленим погляду як символу душі.

Таким чином, конструювання відбувається не лише на рівні сюжету, а й на рівні дискурсу: через метафору народження мистецького твору постає *трансформація людини в об'єкт споглядання*.

У внутрішньому коментарі оповідача – «Quand je dis «me regarda», je dois préciser qu'il s'agissait de mon corps» – проявляється *саморефлексія* й ознаки **деконструкції**: герой сам усвідомлює, що втратив єдність тіла і «я». Його «я» більше не тотожне його фізичному образу – виникає розщеплення ідентичності.

Сам момент найвищого естетичного тріумфу (аплодисменти, фотографії, назва «Adam bis») є одночасно моментом екзистенційної смерті – герой народжується як твір, але помирає як людина.

Ім'я «Adam bis» (буквально «другий Адам») символізує пародію на акт творіння: якщо біблійний Адам був творінням Бога, то цей – результат людської гібридизації мистецтва, науки та споживацької культури.

У такий спосіб Е.-Е. Шмітт деконструює сам міф про митця як творця, показуючи, що сучасне мистецтво може не відроджувати, а руйнувати людське.

Сцена оформлена як *перформанс*: поєднання театру, скульптури, фотографії, медійного ефекту. Це приклад інтермедіального конструювання образу, який існує одночасно в кількох системах знаків (візуальній, вербальній, соціальній). Глядацька реакція («On jurerait qu'elle comprend ce que nous disons») підкреслює ілюзію живого, яка й є головним досягненням сучасної естетики – *імітацією життя*, а не його істинністю.

Тож в пропонованому фрагменті конструювання відбувається як на рівні сюжету, так і на рівні наративної організації: герой отримує ім'я, стаючи символічною фігурою нового творіння. Через це іменування запускається механізм наративної самоідентифікації, коли персонаж починає усвідомлювати себе через чужу інтенцію, через мову іншого.

Далв акт конструювання переходить у свою протилежність *–деконструювання*. Герой, перетворений на «витвір мистецтва», втрачає здатність бути суб'єктом, оскільки його тіло, ім'я та існування належать іншому – митцю-творцю. У наративному вимірі це відображається через руйнування фокалізації: від першої особи оповідь набуває відчуженого, майже безособового звучання, що створює ефект віддалення між голосом оповідача та його власною ідентичністю. Наводимо для аналізу наступний фрагмент:

«Le soir, Zeus-Peter Lama et moi nous disputions à ce sujet.

*– **Tu dois m'obéir** et poser nu.*

– Non.

– Tu ne vas pas garder éternellement ce short ridicule !

– Mickey n'a jamais ôté sa culotte, que je sache.

*– Ne compare pas **mon œuvre avec cette insignifiante souris**, s'il te plaît.*

– Je ne poserai pas nu. <…>

*– **Je te l'ordonne**. Tu n'as même pas à discuter.*

– Ma nudité m'appartient.

*– **Plus rien ne t'appartient**. Tu as signé un papier, oublies-tu ?*

– Pas pour ça. C'est encore à moi.

– Pas moins que le reste. Tu sais très bien que j'ai tout retravaillé» [6, с. 50].

Цей процес можна розглядати як художню реалізацію деконструкції у деррідівському сенсі: наративна структура, що спершу вибудовує цілісність «я», поступово демонструє її умовність, штучність і нестабільність [1, с. 617-624]. Герой перетворюється на текст – об'єкт тлумачення, який не має фіксованого значення.

Паралельно відбувається *семіотичне розщеплення* між образом і словом, тілом і смислом [3, с. 143-146]. Скульптура, що мала увічнити героя, стає метафорою його зникнення: естетичне творіння знищує живу суб'єктність. У цьому Шмітт демонструє постмодерну парадигму, де акт творення завжди супроводжується актом руйнування.

На рівні семіотичної організації тексту твір демонструє поєднання вербальних, візуальних та філософських кодів, що створюють інтермедіальний ефект. Роман рясніє алюзіями на міф про Прометея, біблійного Адама, мотиви естетизації тіла, характерні для образотворчого мистецтва. Це поєднання різних культурних кодів посилює процес **наративної деконструкції**, оскільки підважує межі між літературним і візуальним, реальним і художнім, суб'єктом і об'єктом.

Таким чином, *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* можна розглядати як метатекст, що рефлексує сам механізм оповіді. Шмітт показує, що будь-яке оповідання про себе є актом створення фікції, а отже, актом наративного самоконстру-

ювання, який неминуче несе в собі потенціал самодеконструкції.

Висновки. У романі Еріка-Емманюеля Шмітта *«Lorsque j'étais une œuvre d'art»* процеси наративного конструювання та деконструювання постають ключовими художніми механізмами, що забезпечують багаторівневу інтерпретацію ідентичності персонажа, а також відображають кризу сучасного суб'єкта у культурному просторі постмодерну. Через наративну структуру, що поєднує прийоми інверсії, метанаративу, іронічного коментаря й фрагментації, автор вибудовує складну систему співіснування двох рівнів – естетичного та екзистенційного.

Конструювання образу головного героя відбувається за принципом художньої об'єктивації – перетворення людини на «твір мистецтва», у якому естетичне витісняє людське. Водночас через поступову деконструкцію цього образу, розкриття внутрішнього конфлікту між зовнішньою формою та сутністю, Е.-Е. Шмітт демонструє зворотний шлях – повернення до автентичності, суб'єктивності та морального вибору.

Таким чином, наративні стратегії у творі функціонують не лише як засіб організації сюжету, а й як інструмент філософського осмислення меж між мистецтвом і життям, між створенням і саморуйнуванням. Конструювання та деконструювання в наративі Е.-Е. Шмітта стають взаємодоповнювальними процесами, які розкривають діалектичну природу ідентичності сучасної людини.

Отримані результати дозволяють розглядати наративну модель Е.-Е. Шмітта як специфічну форму інтермедіального мислення, у якій художнє слово виконує функцію синтезу естетичного, філософського та етичного начал. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на порівняльний аналіз наративних стратегій у творчості Е.-Е. Шмітта та інших авторів постмодерної доби з метою виявлення універсальних механізмів художнього моделювання ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дерріда Ж. Структура, знак і гра у дискурсі гуманітарних наук. Слово. Знак. Дискурс. *Антологія світової літературно-критичної думки XX століття*. Львів : Літопис, 2001. С.617-632.

2. Barthes R. Le Système de la Mode: Essais de sémiologie de la culture. Paris : Seuil, 1983. 330 p.

3. Kristeva J. Le mot, le dialogue et le roman. *Sēmeiōtikē. Recherches pour une sémanalyse*. Paris : Seuil, 1969. P. 143–173.

4. Rajewsky I. O. Intermediality, Intertextuality, and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality. *Intermédialités* / *Intermediality*. 2005. № 6. P. 43–64. DOI: 10.7202/1005505ar.

5. Ricoeur P. Temps et récit. Paris : Seuil, 1985. 436 p.

6. Schmitt E.-E. Lorsque j'étais une oeuvre d'art. Paris : Albin Michel, 2002. 294 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

РОЗДІЛ 4
ТЮРКСЬКІ МОВИ

УДК 81’246 + 81’33 + 044.42] : 001(4) (045)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.20

ВВІЧЛИВІСТЬ ЯК ПРАГМАТИЧНА СТРАТЕГІЯ У ТУРЕЦЬКОМУ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ МУЛЬТСЕРІАЛУ «SÜPER 1 TAKIM»)

CONSIDERATION AS A PRAGMATIC STRATEGY IN TURKISH ANIMATION DISCOURSE (BASED ON THE MATERIAL OF THE ANIMATED SERIES “SÜPER 1 TAKIM”)

Полозок Д.С.,
orcid.org/0009-0006-1995-0948
аспірантка кафедри східної і слов’янської філології
Київського національного лінгвістичного університету

Сорокін С.В.,
orcid.org/0000-0001-5014-8415
кандидат філологічних наук,
професор кафедри східної і слов'янської філології
Київського національного лінгвістичного університету

Стратегія ввічливості в турецькомовному мультиплікаційному дискурсі є надзвичайно актуальною темою для сучасної лінгвістики, оскільки вона відбиває не лише комунікативні особливості персонажів, але й глибинні соціокультурні норми. Актуальність дослідження зумовлена потребою осмислення специфіки вербальної і невербальної поведінки персонажів у мультфільмах, які відіграють значну роль у формуванні мовних моделей для дитячої авдиторії. У центрі аналізу – популярний турецький анімаційний серіал *«Süper 1 takım»*, який дає змогу простежити різноманітність реалізації стратегій ввічливості у природних комунікативних умовах інтерактивного медіа. Метою статті є визначення особливостей застосування стратегій ввічливості у турецькомовному анімаційному дискурсі, а також аналіз ситуативних умов вибору позитивної, негативної, bald-on-record та off-record стратегій ввічливості. Методологічну основу роботи становить теорія стратегій ввічливості П. Браун і С. Левінсона, а також прагматичний і конверсаційний аналіз діалогів героїв, що дозволяє виокремити як мовленнєві, так і культурні чинники, які впливають на характер комунікації. У процесі дослідження було проаналізовано 50 комунікативних ситуацій, в яких ідентифіковано домінування позитивної стратегії ввічливості, що відповідає прагненню героїв до підтримки гармонійних стосунків. Негативна стратегія виявляється переважно у формальних або конфліктних епізодах, де необхідно уникнути загрози особистим кордонам співрозмовника. Bald-on-record та off-record репліки представлені як інструменти, здатні здійснювати вплив на адресата або оптимізувати процес вирішення комунікативних завдань. Особливу увагу приділено аналізу мовленнєвих маркерів ввічливості (форм звертання, іронії), які слугують засобом вираження соціальної ролі персонажів та їх взаємин. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що турецькомовний мультиплікаційний дискурс, функціонуючи як засіб відтворення реальних комунікативних стратегій, водночас є потужним інструментом соціалізації дітей і моделює норми та цінності турецького суспільства. Практична значущість роботи полягає у можливості застосування отриманих висновків при створенні освітніх програм, розробці мультимедійних проєктів та вивченні міжкультурної комунікації.

Ключові слова: ввічливість, прагматика, турецькомовний мультиплікаційний дискурс, комунікація, стратегії ввічливості.

Politeness strategies in Turkish-language animated discourse represent a highly relevant area of contemporary linguistics, reflecting not only the communicative features of fictional characters but also deep-rooted sociocultural norms. The urgency of this research derives from the need to comprehend the specifics of both verbal and non-verbal behavior of animation protagonists, as such models play an essential role in the linguistic socialization of young viewers. This article analyzes the popular Turkish animated series *«Süper 1 Takım»*, a vivid example of how politeness strategies are realized in natural communicative environments created by interactive media. The purpose of the study is to determine the particularities of applying politeness strategies in Turkish-language animated discourse based on the material of *«Süper 1 Takım»*, and to analyze the situational conditions for choosing *positive, negative, bald-on-record*, and *off-record* strategies. The methodological foundation relies on Politeness Theory by P. Brown and S. Levinson as well as pragmatic and conversational analysis of the characters’ dialogue, revealing both linguistic and cultural factors shaping communication. During the research, 50 communicative situations were examined, wherein the dominance of positive politeness strategies was clearly observed – this aligns with the characters’ orientation toward maintaining harmonious interpersonal relations.

Negative politeness emerges mainly in formal or conflict-prone episodes, offering protection against threats to personal boundaries. Bald-on-record and off-record utterances are employed as tools to influence conversation partners or optimize task resolution. A particular focus is placed on analyzing linguistic markers of politeness, serving as means of expressing social roles and relationship dynamics. The results affirm that Turkish-language animated discourse operates as an effective medium for reproducing real communicative strategies and constitutes a powerful instrument for the socialization of children, modeling prevailing norms and values of Turkish society. The practical significance of the study lies in its applicability to the development of educational programs, multimedia projects, and intercultural communication research.

Key words: politeness, pragmatics, Turkish-language animated discourse, communication, politeness strategies.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні лінгвістичні дослідження прагматики ввічливості в різних типах дискурсу мають критичне значення для розуміння соціокультурних аспектів мовлення. Зокрема, особливо важливим є вивчення стратегій ввічливості в турецькомовному анімаційному дискурсі, який об'єднує соціолінгвістичний, прагматичний і міжкультурний підходи. Б. Браун і С. Левінсон заклали теоретичний фундамент стратегій ввічливості, що є центральними в розумінні механізмів мовлення ввічливості [7]. Г. Ліч підкреслив важливість прагматичних аспектів ввічливості [13], тоді як Р. Дж. Уоттс приділив увагу соціальним факторам комунікації [14]. Дослідження А. Алтан і Ф. Бозкурта з Б. Бюккалом внесли значний внесок у розуміння специфіки турецького дискурсу ввічливості, проте більшість їхніх робіт акцентують увагу на теоретичних моделях і загальних закономірностях, залишаючи відкритими питання конкретної реалізації ввічливості в анімаційному середовищі [5, с. 270–294, 6, с. 52]. Д. Зейрек і Т. Карагьоз-Ділек підкреслювали культурний плив на мовні стратегії, що особливо важливо для медіатекстів, орієнтованих на дитячу авдиторію [15, с. 43–73, 12 с. 1264–1281]. Стратегії позитивної, негативної, bald-on-record і off-record ввічливості як комунікативні інструменти детально проаналізували Г. Ю. Сакіроглу та І. Озиїлдирим [9 с. 274–286], а М. Каник звернув увагу на міжмовний аспект прагматики турецької мови [11].

Важливо відзначити внесок українських тюркологів у дослідження турецької мови та комунікації. Зокрема, І. Скразловська розглядала прагматичні компоненти турецьких антропонімів у різних комунікативних контекстах. Є. Завалинський у своїх історичних працях зосереджував увагу на українсько-турецьких мовних і культурних зв'язках. Н. Фурса і О. Яремко досліджували вияви ввічливості в медіадискурсі, наголошуючи на важливості контексту і соціального статусу учасників комунікації [3, с. 112–119, 4, с. 89–94].

Таким чином, огляд літератури дозволяє окреслити як теоретичні, так і практичні напрями дослідження ввічливості в турецькомовних медіатекстах, вказуючи на необхідність фокусування на мовних і культурних аспектах у межах анімаційного дискурсу, що буде реалізовано в подальшому дослідженні. Мета цього дослідження – розширити розуміння прагматичних механізмів реалізації ввічливості в турецькомовному анімаційному дискурсі на прикладі серіалу *«Süper 1 Takım»* через детальний аналіз мовленнєвих стратегій, що формують соціальні норми та сприяють соціалізації молодої аудиторії. Перспективність дослідження полягає у заповненні існуючих прогалин у науковій літературі щодо емпіричного дослідження турецького анімаційного дискурсу.

Постановка проблеми. За останні десять років у міжнародній літературі з'явилися дві помітні тенденції. По-перше, посилене звернення до контекстуалізованих і культурно окреслених моделей ввічливості: дослідники критикують універсалістські інтерпретації й наголошують на культурній специфіці реалізації ввічливих стратегій у різних мовних спільнотах. По-друге, розширення корпусів: від письмових судових і політичних дискурсів до медіапродукції, інтернет-коментів і дитячих текстів, включно з анімацією. Турецька академічна спільнота протягом останніх років значно активізувала вивчення ввічливості та пов'язаних прагматичних феноменів. Дослідження охоплюють: дослідження ввічливості в усному і письмовому мовленні (університетські дисертації і статті); аналіз стратегій ввічливості ЗМІ та телевізійному дискурсі; вивчення поляризації ввічливості за віком, статтю та стилем мовлення. Характерною рисою праць турецьких авторів є поєднання класичної теорії Брауна-Левінсона з урахуванням локальних форм (звертання: abi / abla, евфемізми, форми ввічливості). У Туреччині зростає інтерес до вивчення анімації як культурного продукту: в окремих статтях аналізуються ціннісні наративи, моделі сімейних стосунків та їхнє мовне втілення у сучасних турецьких мультфільмах. Практичні дослідження в освітньому середовищі також розглядають, як підручники й дитячі програми моделюють уявлення про ввічливість у молодих глядачів.

Емпіричні дослідження показують: у медійному контексті (телебачення, анімація) переважають стратегії позитивної ввічливості – підкреслення спільності, використання гумору та зниження напруги. Окремі праці також демонструють, що іронія та off-record стратегії (непряма стратегія комунікації, коли мовець натякає на щось, але прямо не висловлює прохання чи вимогу) відіграють важливу роль у створенні комічного ефекту й одночасно зберігають соціальні норми. В Україні дослідження ввічливості та прагматики турецької мови представлені меншою мірою, але спостерігається декілька важливих напрямів: публікації у філологічних журналах, де аналізуються лексико-семантичні аспекти ввічливості в турецькій мові (включно з аналізом звертань та формул ввічливості); порівняльні праці (українська, турецька, польська чи англомовна), що фокусуються на міжкультурних відмінностях у виконанні мовленнєвих актів; перекладацькі дослідження, які торкаються проблем передачі маркерів ввічливості між українською і турецькою. Українські роботи часто мають прикладний характер (методика викладання, переклад), і в них бракує великомасштабних корпусних досліджень із турецької медіапродукції.

Історія дослідження ввічливості як лінгвістичного феномена бере початок із соціологічних студій повсякденної взаємодії, що закладає основу для розуміння сучасних підходів до аналізу комунікативних стратегій. Першим кроком у розвитку теорії ввічливості стали праці І. Гоффмана, який у 1960-х роках заклав основи розуміння міжособистісної взаємодії як складного соціального процесу. І. Гоффман зосередив увагу на дрібних, повсякденних актах взаємодії, визначивши взаємодію ***«лицем до лиця»*** як взаємний вплив індивідів на дії один одного в умовах безпосереднього фізичного присутності всіх учасників. Це методологічне спрямування виявилося революційним, оскільки демонструвало, що соціальне *«я»* формується не лише через великі інститути, але й через мікрорівневі процеси повсякденного спілкування, які надають поведінці сенс і дають можливість відчувати себе як особистість. Розвиваючи цю ідею, І. Гоффман запровадив центральне поняття теорії ввічливості – концепт ***face***, тобто «*обличчя*», який він визначив як «позитивну соціальну цінність, яку кожен стверджує у процесі комунікації з іншими і яка приймається рештою» *Face* являє собою публічний образ себе, який особа прагне зберегти та захистити під час соціальної взаємодії, що принципово відрізняє його від простого самосприйняття. Вибір терміна «*face*» не був випадковим – він базується на універсальній метафорі, яка існує у багатьох культурах: *«втратити обличчя», «зберегти обличчя», «показати своє справжнє обличчя».* Обличчя як найбільш видима та експресивна частина тіла слугує основним каналом розпізнавання та передачі емоцій, тому «*face*» як лінгвістичний термін органічно відображає соціальну ідентичність особи.

Концептуальна база, закладена І. Гоффманом, отримала системний розвиток у класичній теорії ввічливості П. Браун і С. Левінсона, яка стала парадигмальною для сучасної лінгвістики. Відштовхуючись від поняття *face*, запропонованого І. Гоффманом, вони створили теорію «лінгвістичної ввічливості», принципово розділивши *face* на два взаємопов'язані, але самостійні типи. ***Позитивне обличчя*** визначається як прагнення бути схваленим, визнаним і прийнятим іншими, що відображає потребу в підтвердженні соціальної цінності та підтримці доброзичливих стосунків. Натомість ***негативне обличчя*** представляє прагнення зберегти особисту автономію, право на приватність і контроль над власним простором, що П. Браун і С. Левінсон характеризували як «основне право на територію, особисті володіння і право на недоторканність». Ця дихотомія стала основою для розробки відповідних стратегій ввічливості, кожна з яких служить специфічним комунікативним цілям. Позитивна ввічливість об'єднує стратегії, спрямовані на задоволення потреби співрозмовника в активному сприйнятті та схваленні через використання компліментів, демонстрацію уваги до інтересів і почуттів іншого, підкреслення солідарності та близькості. Негативна ввічливість, у свою чергу, реалізується через стратегії, пов'язані з виявленням поваги до особистої автономії співрозмовника, уникненням нав'язливості та збереженням комунікативної дистанції.

Теорія Браун-Левінсона, крім того, передбачає два альтернативні підходи: ***bald-on-record*** – прямі дії без пом'якшень, характерні для ситуацій мінімальної загрози face, та ***off-record*** – непрямі, завуальовані вислови, які дозволяють уникнути прямої відповідальності за потенційну загрозу face. Центральним поняттям цієї системи є ***Face-Threatening Acts (FTA)*** – мовленнєві акти, які потенційно загрожують обличчю адресата або мовця, що робить ввічливість необхідним механізмом пом'якшення цих загроз.

Паралельно з розвитком теорії Браун-Левінсона, Г. Ліч запропонував альтернативний підхід, сформулювавши шість принципів ввічливості, які деталізують регулятивні

механізми комунікативних відносин. Ці принципи – *такту, щедрості, схвалення, скромності, злагоди та симпатії* – становлять універсальні прагматичні норми, що забезпечують гармонійну взаємодію незалежно від специфічних культурних контекстів. Принцип такту передбачає уникання негативних висловів і пом'якшення вимог, тоді як принцип щедрості орієнтує на демонстрацію готовності допомагати. Принципи схвалення та скромності створюють баланс між підкресленням позитивних рис співрозмовника та свідомим применшенням власних досягнень, а принципи злагоди та симпатії забезпечують підтримку гармонійних відносин через вираження співпереживання.

Емпіричне дослідження ввічливості потребує відповідного методологічного інструментарію, який забезпечується конверсаційним аналізом – напрямом дискурс-аналізу, що виник у 1960-х роках у межах соціології завдяки роботам Г. Сакса, Е. Шеглоффа і Г. Гарфінкеля. Цей підхід вивчає взаємодію у суспільстві через детальний аналіз природних розмов, виокремлюючи універсальні механізми організації спілкування. Ключовим концептом конверсаційного аналізу є ***turn-taking*** – система організації черговості в розмові, яка координує розподіл мовленнєвих ходів між учасниками. Ця система складається з ***turn-constructional units*** – мовних одиниць різного масштабу, які формують впізнавані завершені висловлення у конкретному контексті. Організація розмов також передбачає використання ***adjacency pairs*** – взаємопов'язаних висловлювань різних учасників, де перша частина пари зумовлює появу другої (привітання-привітання, запитання-відповідь). Важливим механізмом підтримки комунікації є ***repair*** – процес усунення проблем у говорінні, слуханні та розумінні, що включає виявлення джерела проблеми, ініціацію виправлення та його реалізацію. Теоретичне підґрунтя аналізу ввічливості доповнюється принципом кооперації П. Грайса, який організує ефективне спілкування через дотримання чотирьох парадигм: ***кількості*** (надання необхідної кількості інформації), ***якості*** (правдивість внеску), ***релевантності*** (відповідність темі) та ***манери*** (ясність, стислість, упорядкованість висловлювання). Ці парадигми створюють нормативну основу для оцінки комунікативної поведінки та виявлення відхилень, що може сигналізувати про використання стратегій ввічливості.

Сучасні тенденції у дослідженні комунікації передбачають мультимодальний аналіз, який враховує не лише вербальні, але й невербальні аспекти взаємодії, включаючи жести, міміку, інтонацію та просторове розташування учасників. У контексті анімаційного дискурсу цей підхід набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє аналізувати візуальні засоби вираження ввічливості. Таким чином, теоретична база дослідження ввічливості у турецькомовному анімаційному дискурсі являє собою інтегровану систему концептів і методологічних підходів, яка поєднує соціологічні, лінгвістичні та культурологічні перспективи аналізу комунікативних стратегій та їхніх соціокультурних функцій.

Аналіз мовленнєвих стратегій у мультсеріалі. Матеріалом дослідження стали діалоги з п'ятнадцяти епізодів першого сезону турецького анімаційного серіалу *«Süper 1 Takım»*. Для аналізу було обрано репліки персонажів, які демонструють приклади ввічливих стратегій. Методологічну основу дослідження становить прагматичний аналіз, зокрема теорія стратегій ввічливості Браун-Левінсона, що включає інтерпретацію мовленнєвих актів у контексті комунікативної ситуації з урахуванням соціокультурних чинників турецької мовної спільноти. Відповідно, мовці використовують різні стратегії ввічливості, щоб мінімізувати загрозу обличчю співрозмовника.

Позитивні стратегії ввічливості в «*Süper 1 Takım»* спрямовані на підтримку **позитивного обличчя** співрозмовника, використовується для демонстрації дружності, спільності інтересів, симпатії, реалізуються через демонстрацію солідарності, використання компліментів, підкреслення спільних інтересів та створення атмосфери командної співпраці. У серіалі часто реалізується стратегія солідарності й підтримки близьких відносин між персонажами. Характерним прикладом є діалог між Бірдже і Біролом:

Birce: "Canım oğlum, bugün çok yorulmuşsun galiba."

Birol: "Evet baba, ama seninle futbol oynamak istiyorum."

Звертання *"canım oğlum"* (мій дорогий сину) виконує функцію позитивної ввічливості, підкреслюючи теплі стосунки й турботу. Така лексема створює атмосферу довіри та підтримки, характерну для турецької родинної комунікації, і безпосередньо підтримує *позитивне обличчя* адресата через демонстрацію емоційної близькості. Ця стратегія сприяє формуванню доброзичливих і довірливих взаємин між персонажами.

Негативна ввічливість – стратегія, спрямована на захист негативного обличчя. Виявляється

у ввічливих проханнях, запитаннях і формулюваннях, що мінімізують примус, спрямована на мінімізацію втручання у особистий простір співрозмовника. Негативні стратегії ввічливості в мультсеріалі характеризуються систематичним використанням пом'якшуючих конструкцій, модальних форм та непрямих формулювань, спрямованих на збереження **негативного обличчя** співрозмовника. Типовим прикладом є репліка: *«Acaba televizyonun sesini biraz kısabilir misin?» (Чи не міг би ти трохи зменшити звук телевізора?).* Використання «*acaba*» (чи не) у поєднанні з модальною формою *«-abilir misin»* створює м'який, невимушений тон прохання, мінімізуючи потенційну загрозу автономії адресата. Така конструкція демонструє класичну негативну ввічливість за теорією Браун-Левінсона, де мовець уникає прямого тиску на співрозмовника та надає йому можливість відмовитися без втрати обличчя.

Серед інших характерних прикладів негативної ввічливості зафіксовано:

«Affedersin, bunu yapabilir misin?» (Пробач, чи можеш це зробити?)

«Zor değilse, bunu yapabilir misin?» (Якщо не важко, чи можеш це зробити?)

«Seni rahatsız etmek istemem, ama...» (Я не хочу тебе турбувати, але...)

«Eğer sorun değilse, bunu bir gözden geçirir misin?» (Якщо не проблема, чи не переглянеш це?)

Ці конструкції систематично використовують стратегії пом'якшення, попереднього вибачення та висловлення небажання створювати незручності, що є характерними маркерами негативної ввічливості в турецькій мові, наприклад, прохання, запит допомоги, коригування помилок, звернення до старших або до людей з високим соціальним статусом.

Прямі стратегії (Bald-on-record) без пом'якшень використовуються в мультсеріалі для швидкої передачі інформації або в ситуаціях близьких стосунків, де загроза обличчю мінімальна. Характерними прикладами є:

Birol: «Topu bana ver» – «Дай мені м'яч».

Yapay Zeka: «Hangi top?» – «Який м'яч?»

Birol: «Futbol topu, tabii ki» – «Футбольний, звичайно». Пряма вимога «ver» (дай) без додаткових пом'якшувачів відображує неформальні відносини між персонажами та ситуативну необхідність швидкої дії. Інші приклади включають: *«Bu şekilde olur mu?» – «Hayır, şöyle yapmalıyız» (Чи буде так? – Ні, треба робити ось так),* де пряме заперечення та альтернативна пропозиція демонструють орієнтацію на ефективність комунікації. Вистовуються у мультсеріалі для швидкої передачі інформації або у випадках близьких стосунків. Приклади: *«Kapıyı kapat»* (*Закрий двері)*, «*Bugün hava soğuk» (Сьогодні холодно).*

Непрямі стратегії (Off-record) представлені у вигляді натяків та двозначних висловів, які дозволяють співрозмовнику самостійно інтерпретувати прохання чи пропозицію. Непрямі стратегії представлені обмежено, що відповідає специфіці дитячого дискурсу, орієнтованого на ясність комунікації. Водночас зафіксовані приклади демонструють використання натяків: *«Bu görevi kim yapacak?» (Хто виконуватиме це завдання?)* – питання, що натякає на пропозицію або непрямий запит про готовність взяти відповідальність. Відповідь *«Ben yaparım» (Я зроблю)* демонструє розуміння прихованого змісту висловлювання.

Аналіз виявив систематичне використання ***культурно-маркованих формул*** ввічливості: «*Efendim*» (*перепрошую, так, слухаю*) як універсальна форма ввічливої відповіді, «*Kusura bakma*» (*не ображайся*) для пом'якшення потенційних конфліктів, «*Teşekkür ederim*» (*дякую*) як обов'язковий елемент позитивної взаємодії. Ці мовні засоби функціонують як автоматизовані маркери ввічливості, що підтримують соціальну гармонію незалежно від конкретного комунікативного контексту. Наприклад: *«Ekstra bir sandalye olması iyi olurdu» (Було б добре мати додатковий стілець)*, що фактично є проханням, але подано непрямо.

Іронія як стратегія ввічливості. Особливістю дискурсу *"Süper 1 Takım"* є використання іронії, коли ввічливі формули поєднуються з прихованою критикою: *«Senin fikrin gerçekten harika! Tabii ki yine başımıza iş açacaksın» (Твоя думка справді чудова! Звичайно, знову наробиш нам проблем).* Форма зовні виглядає як комплімент *(«harika» – чудово*), але насправді містить приховану критику, що підтверджує можливість комічного ефекту в реалізації стратегій ввічливості.

Застосування методології конверсаційного аналізу виявило чітку організацію ***turn-taking*** у діалогах персонажів та послідовного реагування на мовленнєві ініціативи (***adjacency pairs)***, де кожен ініціативний мовленнєвий акт отримує відповідну реакцію: привітання-привітання: *«Merhaba!» – «Merhaba, nasılsın?» (Привіт! – Привіт, як справи?)*, створюючи тим самим коректну початкову точку діалогу. Аналогічним чином реалізується пара пропозиція-прийняття: *«Sana yardım edeyim mi?» – «Evet, teşekkürler» (Чи допомогти тобі? – Так, дякую)*, що забезпечує безперервність та узгодженість комунікативного ланцюга.

Незважаючи на те, що більшість реплік у дитячому анімаційному дискурсі прагне уникнути непорозумінь, у корпусі зафіксовано механізми корекції (***repair***), які активізуються у разі комунікативних збоїв. Типова ситуація repair представлена таким обміном:

− *Bunu yapabilir misin? («Чи можеш це зробити?»)*

− *Maalesef, yapamam. («На жаль, не можу.»)*

− *Neden yapamazsın? («Чому не можеш?»)*

− *Çünkü zamanım yok. («Бо немає часу.»)*

Цей діалог демонструє класичну структуру ***repair***: джерело проблеми (неможливість виконання), ініціацію виправлення (запит про причини) та вирішення проблеми (пояснення). Ця послідовність демонструє класичну тричленну структуру *repair*: спершу виникає привід (неможливість виконати прохання), потім відбувається ініціація виправлення через запит про причину, а завершенням є надання пояснення, що усуває комунікативний розрив і дозволяє обом учасникам відновити спільне розуміння ситуації. Така організація дискурсу гарантує високу комунікативну ефективність навіть у разі появи бар'єрів або непорозумінь. Анімаційний формат дозволяє аналізувати візуальні засоби вираження ввічливості. Жести рук підкреслюють прохання, міміка виражає розуміння та емпатію, погляди та посмішки підсилюють позитивні стратегії, а інтонаційні паузи маркують моменти *repair* або *зміни комунікативної стратегії.*

Таким чином, аналіз мовленнєвих стратегій у *"Süper 1 Takım"* демонструє комплексне функціонування теоретичних концептів ввічливості у практиці турецькомовного анімаційного дискурсу, виявляючи як універсальні, так і культурно-специфічні механізми організації ввічливої комунікації в контексті дитячих медіатекстів. Детальний аналіз конкретних прикладів представлено в Додатку А, де систематизовано 18 типових комунікативних ситуацій з урахуванням turn-taking, adjacency pairs, repair механізмів, мультимодальних елементів та відповідних стратегій ввічливості.

Висновки. Застосування теоретичних засад Брауна-Левінсона до емпіричного матеріалу дозволило систематизувати вияви ввічливості за класифікацією *positive / negative politeness, bald-on-record* та *off-record* стратегій. Кожна стратегія аналізувалася з урахуванням концепції *обличчя*, що забезпечило комплексний підхід до розуміння прагматичних механізмів організації ввічливої комунікації. У ході аналізу 50 комунікативних ситуацій було виявлено такий розподіл стратегій ввічливості: позитивна ввічливість – 25 випадків (50,0%), негативна ввічливість – 13 випадків (26,0%), прямі стратегії (bald-on-record) – 7 випадків (14,0%), непрямі стратегії (off-record) – 5 випадки (10,0%). Така пропорція відображає загальну орієнтацію анімаційного дискурсу на формування позитивних соціальних норм і підтримку солідарності між персонажами, що відповідає педагогічним цілям дитячих медіатекстів.

Домінування позитивної ввічливості свідчить про прагнення авторів мультсеріалу моделювати доброзичливе комунікативне середовище, де персонажі демонструють взаємну підтримку, співпрацю та емпатію. Це узгоджується з теоретичними положеннями про роль *позитивного обличчя* у формуванні соціальної згуртованості та колективної ідентичності. Мультсеріал *Süper 1 Takım* демонструє переважне використання *позитивної ввічливості*, що відповідає його комедійно-дружньому характеру. *Негативна ввічливість* і *прямі або непрямі стратегії* застосовуються рідше, проте виконують важливу роль у відтворенні різноманітних комунікативних ситуацій. Аналіз показав, що в мультсеріалі «*Süper 1 takim»* переважають стратегії *позитивної ввічливості*, спрямовані на підтримку гармонії у суспільстві *(наприклад, «canım oğlum»).* Водночас негативна ввічливість і непрямі мовленнєві акти також широко представлені. Це відображає турецьку комунікативну традицію, де уникнення прямоти й демонстрація поваги до співрозмовника є нормою. Важливо, що в мультиплікаційному дискурсі ввічливість виконує ще й комічну функцію: вона створює контраст між формою (ввічливою реплікою) і змістом (суперечкою, конфліктом чи абсурдною ситуацією) і виявляється у пом'якшених проханнях із модальними та умовними формами *(«Acaba televizyonun sesini biraz kısabilir misin?»).* Прямі стратегії bald-on-record застосовуються відносно рідко (7 випадків), переважно в терміновому контексті, коли потрібна максимальна ефективність дії без додаткових маркерів ввічливості (*«Topu bana ver»*). Непрямі стратегії off-record (5 випадків) використовуються для натяків та висловлювань, що дозволяють уникнути прямого нав'язування *(«Ekstra bir sandalye olması iyi olurdu»).*

Аналіз взаємодії персонажів мультсеріалу «*Süper 1 Takım»* за допомогою методу конверсаційного аналізу та мультимодальної комунікації дозволяє простежити комплексну організацію прагматичних засобів у турецькому

анімаційному дискурсі. Чергування мовлення у мультсеріалі відбувається чітко та послідовно, що сприяє уникненню мовних накладок і забезпечує зрозумілість комунікації. Персонажі застосовують як вербальні, так і невербальні сигнали – інтонаційні паузи, погляди, жести – для передачі права говорити наступним, що дозволяє гнучко організовувати діалоги як у двох, так і у групових взаємодіях.

Двочастинні структури (adjacency pairs) у мультсеріалі представлені такими типами взаємодії, як запитання–відповідь, пропозиція–прийняття чи відмова, вітання–відповідь та скарга–пояснення *(«Merhaba!» – «Merhaba, nasılsın?», («Sana yardım edeyim mi?» – «Evet, teşekkürler.)* Часто використовуються розширені пари, які включають pre-sequences і follow-up moves, що підкреслює соціальні стратегії персонажів і підтримку взаємного розуміння. Repair активно застосовується для уникнення непорозумінь, особливо при уточненні предметів, дій або імен, і може бути ініційований будь-яким учасником діалогу *(«Neden yapamazsın?» – «Çünkü zamanım yok»).*

Мультимодальні елементи, такі як жести, міміка, інтонація та погляд, підсилюють комунікативний ефект і допомагають створити додатковий контекст для розуміння намірів та емоцій героїв. Це особливо важливо у групових сценах та при демонстрації спортивних дій, де невербальні сигнали допомагають координувати поведінку та підтримувати взаєморозуміння. Використання культурно маркованих формул ввічливості *("Efendim", "Kusura bakma", "Teşekkür ederim")* підкреслює соціальні норми турецького дискурсу та виконує як комічну, так і соціалізуючу функції. Іронія, яка поєднує ввічливі формули з критикою, додає дискурсу мультсеріалу багатофункціональності.

Стратегії ввічливості, які використовують персонажі, включають як позитивну, так і негативну ввічливість. Позитивна ввічливість виявляється у компліментах, підтримці, спільних планах і дружніх жестах, тоді як негативна ввічливість реалізується через вибачення, модальні та умовні форми, пом'якшення вимог, висловлення обмеженості та використання запитів замість директив. Прямі команди та інструкції (bald-on-record) використовуються рідше і зазвичай у спортивному або терміновому контексті, а непрямі вислови та натяки (off-record) допомагають уникнути тиску на співрозмовника та зберегти його «обличчя». Взаємодія персонажів показує, що чергування мовлення, двочастинні структури та repair тісно взаємопов'язані з мультимодальними елементами та стратегіями ввічливості. Це дозволяє оцінити, як турецький анімаційний дискурс відтворює соціально-культурні норми спілкування, забезпечує ефективність комунікації та відображає соціальні ролі героїв. Завдяки поєднанню цих прагматичних засобів мультсеріал демонструє багатоголосий, організований і реалістичний дискурс, який може слугувати прикладом для подальших лінгвокультурологічних і прагматичних досліджень. Перспективи подальших досліджень убачаються у розширенні корпусу аналізованих мультфільмів різних жанрових типів, що дозволить виявити специфіку реалізації стратегій ввічливості в залежності від вікової та соціальної спрямованості медіатекстів. Доцільним є також зіставлення турецькомовного анімаційного дискурсу з іншими культурними моделями (зокрема україномовними) для визначення універсальних і культурно зумовлених рис ввічливості. Перспективним напрямом є дослідження невербальних та паралінгвістичних засобів у поєднанні з вербальними актами, а також вивчення того, як стратегії ввічливості впливають на формування дитячої мовної, соціальної та емоційної компетенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Космеда Т.А. Прагматика комунікативних стратегій і тактик мовленнєвої ввічливості. Лінгвістичні студії. 2019. Вип. 38. С. 45–52.

2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2011.

3. Фурса Н.М. Полікомунікативність та прояви ввічливості у медійному дискурсі. Studia Philologica. 2020. Т. 14, № 2. С. 112–119.

4. Яремко О.В. Репрезентація ввічливості у перекладі мультимедійних текстів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». 2018. Вип. 32. С. 89–94.

5. Altan A. Politeness strategies used by L2 Turkish speakers in making requests. International Journal of Language Academy. 2015. Vol. 3, No. 4. P. 270–294. DOI: https://doi.org/10.18033/ijla.317

6. Bozkurt F., Büyükkal B. Politeness strategies in Turkish educational textbooks: A pragmatic analysis. In: Socio-Cultural Concepts of (Im)Politeness: Interpretation, Linguistics, and Discourse Analysis. IGI Global, 2025. P. 52. DOI: https://doi.org/10.4018/979-8-3373-0964-4.ch005

7. Brown P., Levinson S. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
8. Fraser B. Perspectives on politeness. Journal of Pragmatics. 1990. Vol. 14, No. 2. P. 219–236.
9. Hülya Ünsal Şakiroğlu, Özyıldırım I. The strategies of invitation speech act in Turkish. OPUS – Journal of Society Research. 2024. Vol. 21, No. 5. P. 274–286. DOI: https://doi.org/10.26466/opusjsr.1518494
10. İleri O. Süper 1 takım. Grafi2000 Prodüksiyon, 2013.
11. Kanık M. Interlanguage pragmatics in Turkish. DergiPark, 2012. [PDF].
12. Karagöz-Dilek T. Pragmatic transfer in Turkish EFL learners' compliments and compliment responses from L1 Turkish to L2 English. Journal of Language and Linguistic Studies. 2020. Vol. 16, No. 3. P. 1264–1281.
13. Leech G. The pragmatics of politeness. Oxford: Oxford University Press, 2014.
14. Watts R.J. Politeness. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
15. Zeyrek D. Politeness in Turkish and its linguistic manifestations. In: Bayraktaroğlu A., Sifianou M. (Eds.). Linguistic politeness across boundaries: The case of Greek and Turkish. John Benjamins, 2001. P. 43–73. DOI: https://doi.org/10.1075/pbns.88.04zey

Додаток А

Приклади прагматичних прийомів та стратегії ввічливості у мультсеріалі *Süper 1 Takım*

№	Персонажі	Turn-taking (чергування)	Adjacency pairs (двочастинні структури)	Repair (виправлення)	Multimodal elements (Мультимодальні елементи)	Politeness strategy (Стратегія ввічливості)
1	Birce/ Birol	Birce говорить перша, Birol відповідає після паузи	„Bana yardım eder misin?“ – „Tabii!“		Жести рук для підкреслення прохання	Positive politeness
2	Birce/ Ayı Dede	Ayı Dede ставить питання, Birce відповідає одразу	„Ne yapıyorsun?“ – „Süper takım için plan yapıyorum.“		Міміка для вираження розуміння	Positive politeness
3	Birol/Yapay Zekai	Класичне чергування з трьома репліками	„Topu bana ver.“ – „Hangi top?“ – „Futbol topu, tabii ki.“	Birol уточнює назву об'єкта	Погляд, інтонація	Bald-on-record
4	Birce/ Kümes	Birce ініціює, Kümes відповідає	„Gel bizimle gelir misin?“ – „Tabii!“			Off-record
5	Birce/ Birol	Birce ставить питання, Birol відповідає одразу	„Bu görevi kim yapacak?“ – „Ben yaparım.“		Жести рук	Positive politeness
6	Birol / Yapay Zekai	Birol говорить першим, Zekai поправляє	„Bu şekilde olur mu?“ – „Hayır, şöyle yapmalıyız.“	Zekai виправляє план	Міміка здивування, жест заперечення	Bald-on-record
7	Birce / Ayı Dede	Класичне чергування	„Merhaba!“ – „Merhaba, nasılsın?“		Погляд, посмішка	Positive politeness
8	Birce / Kümes	Birce пропонує, Kümes приймає	„Sana yardım edeyim mi?“ – „Evet, teşekkürler.“		Жести рук	Positive politeness
9	Birce / Birol	Birce робить підказку, Birol відповідає	„Bunu böyle yapmalısın.“ – „Tamam, anladım.“		Жести	Bald-on-record

10	Birce / Yapay Zekai	Birce запитує, Zekai уточнює	„Bu doğru mu?“ – „Hayır, düzeltmemiz gerekiyor.“	Zekai виправляє	Інтонаційні паузи	Bald-on-record
11	Birce / Birol	Birce говорить першим, Birol відповідає	„Görüşürüz!“ – „Hoşça kal!“		Посмішка	Positive politeness
12	Ayı Dede / Birce	Дідусь говорить, Birce погоджується	„Bugünkü antrenman iyi geçti.“ – „Evet, çok faydalıydı.“		Жести, інтонація	Positive politeness
13	Birce / Kümes	Звернення з вибаченням перед запитом	„Eğer sorun değilse, bunu bir gözden geçirir misin?“			Negative politeness
14	Birce / Yapay Zekai	Прохання про інформацію	„Affedersiniz, bana bu konuda yardımcı olabilir misiniz?“			Negative politeness
15	Ayı Dede / Birol	Використання умовної форми для мінімізації навантаження на співрозмовника.	„Eğer sorun değilse, bunu bir gözden geçirir misin?“			Negative politeness
16	Birol /Birce	Пояснення помилки	„Üzgünüm, yanlış yaptım, seni uğraştırmak istemem.“			Negative politeness
17	Birol / Ayı Dede	Запит щодо часу	„Eğer müsaitsen, bana saat kaç olduğunu söyleyebilir misin?“			Negative politeness
18		Turn-taking без пауз	„Bunu yapabilir misin?“ – „Maalesef, yapamam“.	„Neden yapamazsın?“ – „Çünkü zamanı yok.“	Погляд, жест	Negative politeness

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

РОЗДІЛ 5
ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'373.612.2+81'26:81'42+81'282.1
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.21

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЛАТИНСЬКОГО ТА ГРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У СЛОВНИКОВОМУ СКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

BORROWINGS OF LATIN AND GREEK ORIGIN IN THE VOCABULARY OF ENGLISH AND UKRAINIAN

Зикова К.О.,
orcid.org/0009-0005-8173-5539
старший викладач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

Челядин Р.Т.,
orcid.org/0009-0003-8886-5964
викладач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

Зубрицький Р.Я.,
orcid.org/0000-0002-9581-7309
викладач кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

У статті досліджується один із найважливіших механізмів формування мовної картини світу – процес мовного запозичення, який забезпечує оновлення, збагачення та адаптацію лексичної системи до потреб часу. Особлива увага приділяється латинським і грецьким запозиченням, що становлять історичну основу розвитку термінологічних систем європейських мов, зокрема англійської та української. Класичні мови виступають універсальним джерелом наукової, філософської, культурної та релігійної лексики, сприяючи формуванню міжмовних зв'язків і збереженню культурної спадщини протягом століть [1,4].

Актуальність дослідження обумовлена потребою комплексного осмислення механізмів функціонування латинізмів і грецизмів у сучасних мовах, визначення їхньої ролі в розвитку терміносистем та впливу на еволюцію словникового складу. Важливо з'ясувати, як класичні запозичення адаптуються до сучасних соціокультурних умов, змінюють свої семантичні характеристики та в яких сферах використовуються найактивніше [2].

Метою роботи є виявлення специфіки запозичень класичного походження в англійській та українській мовах, аналіз умов їх проникнення, шляхів адаптації та семантичних трансформацій, а також з'ясування їхнього значення для формування сучасної мовної картини світу. У межах дослідження здійснено історичний огляд запозичень, класифікацію лексичних одиниць за тематичними групами та етапами входження в мовну систему, а також проведено порівняльний аналіз латинізмів і грецизмів у двох мовах. Особливу увагу приділено процесам асиміляції запозичень, їхній морфологічній та семантичній адаптації, а також виявленню спільних і відмінних рис функціонування в англійській та українській мовах.

Об'єктом дослідження є лексичні одиниці латинського та грецького походження, предметом – закономірності їх функціонування, трансформації значень та вплив на розвиток сучасного словникового складу.

Отримані результати підкреслюють, що запозичення з класичних мов залишаються важливим чинником стабільності та розвитку європейських мов, забезпечують наукову точність комунікації та сприяють інтеграції культурного досвіду. Дослідження демонструє, що латинізми та грецизми збагачують лексику та формують універсальні термінологічні системи, що мають фундаментальне значення для сучасної лінгвістики, науки та освіти [3].

Ключові слова: мовне запозичення, класичні мови, термінологія, лексичні одиниці, латинізми, грецизми [3].

This article examines one of the most important mechanisms in the formation of the linguistic worldview, namely language borrowing – a process through which the lexical composition of a language is enriched and adapted to new challenges of the times.

Among all sources of such enrichment, classical languages – Latin and Greek – occupy a special place, having become not only the bearers of ancient heritage, but also the foundation for the development of scientific, cultural and religious terminology in many European languages, including English and Ukrainian.

The relevance of researching Latin and Greek terminology is determined by the need to create a comprehensive picture of the linguistic processes that actually shaped the English and Ukrainian language systems in their current form.

Understanding the deeper etymological layers allows us not only to better comprehend the semantics of modern words, but also to trace the complex paths of historical and cultural connections.

The aim of this work is to deepen knowledge about words of foreign origin, as well as to study changes in their structure and semantics in accordance with the development of language. To achieve this goal, it is necessary to solve a number of tasks: to determine the essence and mechanisms of borrowing, to analyse the historical conditions under which Latinisms and Hellenisms penetrated into English and Ukrainian, to classify borrowings by thematic groups and chronological periods, and to identify common features and differences in the processes of assimilation of classical vocabulary in both languages.

The object of the study is lexical units of Latin and Greek origin in the English and Ukrainian languages. The subject is the peculiarities of their functioning, assimilation and influence on the formation of vocabulary.

Key words: language borrowing, classical languages, terminology, lexical units, Latinisms, Greekisms.

Запозичення як лінгвістичне явище є елементом чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція), який переноситься з однієї мови в іншу в результаті мовних контактів. Найчастіше запозичуються саме слова, оскільки вони є найбільш рухливим та чутливим до зовнішніх впливів пластом лексики. Менш поширеним, але не менш важливим є запозичення словотворчих морфем та фонем, яке зазвичай відбувається опосередковано, шляхом виділення їх із масиву вже засвоєних слів. Більшість запозичень рано чи пізно піддаються повній або частковій адаптації до системи мови-реципієнта, асимілюючись на фонетичному, графічному, морфологічному та семантичному рівнях. Ступінь асиміляції може бути різним: від повного розпізнавання слова як чужорідного (наприклад, англ. «status quo», укр. «a priori») до повного засвоєння, коли його походження вже не відчувається носіями мови (англ. «street», укр. «школа») [2, с. 192].

Важливим поняттям у контексті нашого дослідження є інтернаціоналізми. Це слова, що виникли внаслідок посиленої взаємодії мов та зростаючої ролі культурних, наукових і економічних зв'язків між народами. Вони, як правило, мають спільне етимологічне походження (часто грецьке чи латинське) і подібну форму в багатьох мовах (наприклад, «democracy», «демократія»; «telephone», «телефон»), що значно полегшує міжнародну комунікацію [3].

Канали запозичення традиційно поділяють на усні та письмові (книжні). Усне запозичення, що відбувається через безпосереднє спілкування носіїв різних мов, нерідко призводить до суттєвих фонетичних та семантичних змін слова. Навпаки, книжне запозичення, реалізоване через писемні тексти (наукові праці, літературу, пресу), сприяє збереженню оригінальної форми слова. Крім того, на характер запозичення впливає функція, яку воно виконує. Якщо слово входить до мови разом із новим поняттям або предметом (так зване «запозичення-новація»), воно зазвичай зберігає своє первісне значення. Якщо ж воно запозичується як синонім до вже існуючого поняття («запозичення-дублет»), то між ними неминуче відбувається семантичне розмежування, зсув значень або стилістична диференціація [3,4].

Англійська мова є одним з найяскравіших прикладів мови з надзвичайно високим відсотком запозиченої лексики. Ця особливість зумовлена специфічною та багатою на події історією Британських островів. Дослідники наголошують, що для розуміння структури сучасного англійського словникового складу необхідно звертатися до його етимології, оскільки його розвиток у великій мірі відбувався саме за рахунок інтенсивних і багатошарових запозичень. Історія англійської мови нерозривно пов'язана з історією вторгнень, торгових зв'язків та культурних впливів, що знайшли безпосередній відбиток у її лексиці. Латинські запозичення проникали до англійської мови хвилями, кожна з яких була обумовлена певними історичними обставинами [4].

Перший значний шар латинізмів пов'язаний з римським завоюванням Британії у I-V ст. н.е. Хоча римський вплив був зосереджений переважно на військовому та адміністративному рівнях і не витіснив місцеві кельтські діалекти, він залишив помітний слід у топоніміці (назви міст на «-chester»/«-caster» від лат. «castra» – табір, як у «Manchester», «Lancaster») та у побутовій лексиці, пов'язаній з будівництвом, торгівлею та військовою справою [5].Англо-сакси, які прийшли на зміну римлянам, запозичили низку слів, що стосувалися римських архітектурних споруд, які вони знайшли на островах. Яскравими прикладами є: лат. «strata via» (мощена дорога) → англ. «street» (вулиця); лат. «vallum» (вал) → англ. «wall» (стіна); лат. «campus» (рівне поле, табір) → англ. «camp» (табір); лат. «colonia» (поселення) → англ. «colony» (колонія). Ці слова пройшли шлях усного запозичення і зазнали значної фонетичної адаптації. [6].

Друга хвиля латинських запозичень прийшла разом із поширенням християнства наприкінці VI століття. Місія Августина Кентерберійського та інших проповідників мала не лише релігійний, а й культурно-освітній вплив. Латинська

мова стала мовою церкви, освіти та писемності. Цей період значно збагатив англійську лексику словами, пов'язаними з релігійною та духовною сферою життя. Багато з них, пройшовши через фонетичні зміни, також добре засвоїлися: лат. «episcopus» → англ. «bishop» (єпископ); лат. «presbyter» → англ. «priest» (священник); лат. «monachus» → англ. «monk» (чернець); лат. «candela» → англ. «candle» (свічка); лат. «scrinium» → англ. «shrine» (скриня, святилище). [4].

Крім того, латинська мова принесла з собою писемність (латинський алфавіт замінив рунічне письмо), сприяла відкриттю шкіл при монастирях та появі літературних творів. Запозичення торкнулися й інших сфер: освіти (лат. «schola» → англ. «school»), науки та мистецтва (лат. «magister» → англ. «master»; лат. «versus» → англ. «verse»; лат. «theatrum» → англ. «theatre»). [7].

Третя, найпотужніша хвиля латинських (а також грецьких) запозичень припадає на епоху Відродження (XIV-XVII ст.). Цей період характеризується колосальним злетом у всіх галузях знання: науці, техніці, філософії, мистецтві, літературі. Винахід друкарського станка сприяв масовому поширенню знань, а великі географічні відкриття розширили світогляд європейців. Англійська мова, як і багато інших європейських мов, активно запозичувала лексику для позначення нових понять [4].

Характерною рисою цієї хвилі був переважно книжний шлях проникнення слів, що сприяло збереженню їхньої оригінальної, близької до латинської чи грецької, форми. Це були переважно абстрактні поняття, наукові терміни, назви дисциплін. На відміну від попередніх хвиль, ці запозичення майже не зазнавали фонетичних змін. Прикладами можуть служити: лат. «formula» → англ. «formula» (формула); лат. «inertia» → англ. «inertia» (інерція); лат. «maximum» → англ. «maximum» (максимум); лат. «veto» → англ. «veto» (вето); лат. «specimen» → англ. «specimen» (зразок); грец. «autos» (сам) + «grapho» (пишу) → англ. «autograph» (автограф); лат. «jurisprudentia» → англ. «jurisprudence» (юриспруденція). [8].

Важливо зазначити, що запозичення епохи Відродження поділяються на прямі (безпосередньо з латини чи грецької) та опосередковані (частіше через французьку мову, яка сама була надзвичайно насичена латинізмами). Наприклад, лат. «radius» потрапило в англійську як пряме запозичення у значенні терміна геометрії, але також і через французьке «rayon», давши англ. «ray» (промінь). Аналогічно, лат. «factum» дало англ. «fact» (факт), тоді як через французьку воно ж дало «feat» (подвиг) [7].

Більшість саме цих пізніх запозичень лягли в основу інтернаціональної лексики, ставши універсальним міжмовним кодом для науки, культури та політики. Вони складають значну частину сучасної англійської термінології в галузях медицини («diagnosis», «therapy»), біології («biology», «chlorophyll»), фізики («energy», «dynamic»), філософії («philosophy», «ethics») та інших [8].

Що стосується української мови, то процес запозичення латинізмів і грецизмів мав свої особливості, обумовлені іншим історичним та геокультурним контекстом. Грецький вплив на слов'янські мови, зокрема на праукраїнську, почався дуже давно, ще за часів Київської Русі. Це було пов'язано з активними торговими та культурними зв'язками з Візантією. Грецизми проникали переважно разом із християнською релігійною термінологією та поняттями, пов'язаними з церковним обиходом, освітою та мистецтвом. Через старослов'янську мову, яка виконувала функцію літературної, у східнослов'янські говори увійшли такі слова, як «ангел» (грец. «angelos»), «ікона» (грец. «eikona»), «корабль» (грец. «karabos»), «келія» (грец. «kellion»), «патріарх» (грец. «patriarches»). Ці слова настільки глибоко вросли в українську мову, що сприймаються як свої рідні [4].

Латинський вплив на українську мову став особливо помітним значно пізніше, починаючи з XIV-XV століть, а свого піку досяг у XVI-XVII ст. – у період розквіту українського Відродження та діяльності братських шкіл, Острозької академії та Києво-Могилянської колегії. Латинська мова в той час була не лише мовою католицької церкви (що також мало місце через польський вплив), але, що важливіше, мовою європейської науки, освіти та дипломатії. Українські науковці, педагоги, політики активно спілкувалися з європейськими колегами, читали наукові праці латиною, самі писали латинською.

Це призвело до масового потоку латинізмів, переважно у сферу науки, освіти, права, медицини, філософії та державного управління. Багато слів запозичувалися безпосередньо, а багато – через посередництво польської мови. До цього шару належать такі слова, як «аркуш» (лат. «arcus»), «акт» (лат. «actus»), «аліáс» (лат. «alias»), «аудиторія» (лат. «auditorium»), «глобус» (лат. «globus»), «доктор» (лат. «doctor»), «кількість» (лат. «quantitas» через польське «kość»), «концепція» (лат. «conceptio»), «лекція» (лат. «lectio»), «медицина» (лат. «medicina»), «перпендикуляр» (лат. «perpendicularis»), «пункт» (лат.

«punctum»), «реєстр» (лат. «regestum»), «форма» (лат. «forma»), «циркуль» (лат. «circulus») [5].

Як і в англійській мові, латинь стала джерелом численних інтернаціоналізмів в українській: «нація», «республіка», «еволюція», «інформація», «комунікація», «культура» тощо. Грецька мова також продовжувала впливати на українську через наукову термінологію, особливо в XIX-XX ст., даючи початок таким словам, як «фонетика», «графіка», «синтаксис», «фонема», «морфема», «географія», «геометрія», «фізіологія», «психологія» та тисячі інших [7].

Підсумовуючи результати дослідження, можна з упевненістю стверджувати, що латинські та грецькі запозичення відіграли вирішальну роль у формуванні словникового складу як англійської, так і української мов. В англійській мові, за деякими оцінками, частка слів латинського походження (включаючи ті, що прийшли через французьку) сягає 60-70% словникового запасу. Ця статистика зумовлена тривалими історичними контактами, що почалися з римського завоювання та продовжувалися через християнізацію та культурний обмін епохи Відродження [7].

В українській мові масив класичних запозичень також надзвичайно значний, але його формування відбувалося інакше. Грецький вплив, опосередкований через візантійську культуру та старослов'янську мову, був раннім і глибоким, особливо в релігійній та побутовій сфері. Латинський же вплив став інтенсивним значно пізніше і був зосереджений переважно в книжній, науковій, адміністративній та освітній лексиці, досягнувши апогею в період національного та культурного піднесення [8].

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що найбільш спорідненою групою слів для обох мов, що походять від латинських та грецьких джерел, є саме наукова, термінологічна та суспільно-політична лексика. Ці шари запозичень склали основу інтернаціонального словникового фонду, об'єднавши англійську та українську мови (а також багато інших) в єдиний простір європейської наукової та культурної думки. Вони є живою свідченням неперервності культурного розвитку та взаємопроникнення ідей, що продовжують збагачувати мови і сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення : навч. посібник для студентів ун-тів. Львів : Світ, 1990. 232 с.

2. Гордієнко О. Phonetic-graphic adaptation and orthography of new borrowings in the modern Ukrainian communication space. *Українська мова*. 2024. № 4 (92). С. 45–58. URL: https://ukrmova.iul-nasu.org.ua (дата звернення: 09.10.2025).

3. Дарчук Н. П. *Електронний підручник української мови (розділи "Лексика", "Синтаксис")*. 2003. URL: http://www.mova.info/page2.aspx?l1=58 (дата звернення: 09.10.2025).

4. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2018. 480 с.

5. Коробова І. О. Lexico-semantic development of the newest English loanwords in the modern Ukrainian language. *Messenger of Kyiv National Linguistic University. Series Philology*. 2022. № 1. С. 109–122. DOI: 10.32589/2311-0821.1.2019.170207

6. Остапенко С., Удовіченко Г., Герасименко О. Latin Borrowings in English and Ukrainian. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2024. № 33-03. С. 12–19. URL: https://www.moderntechno.de (дата звернення: 09.10.2025).

7. Семенюк О., Лелека Т., Москаленко О. Globalisation of the Ukrainian Language Lexical System: Age, Gender and Educational Dimensions. *Advanced Education*. 2024. Вип. 24. С. 112–125. URL: https://ae.fl.kpi.ua (дата звернення: 09.10.2025).

8. Сиротіна О. English Borrowings in the Modern Ukrainian Terminology of Biotechnology. *Міжнародний філологічний часопис*. 2024. Т. 15, № 2. С. 88–95. URL: https://journals.nubip.edu.ua/index.php/Filol (дата звернення: 09.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

UDC 81.32+304.8+159.9
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.22

LINGUISTIC RELATIVITY AND INTERCULTURAL COMMUNICATION

ЛІНГВІСТИЧНА РЕЛЯТИВНІСТЬ ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Zykova K.O.,
orcid.org/0009-0005-8173-5539
Senior lecturer at the Department of Foreign Philology and Business Communication
King Danylo University

Cheliadyn R.T.,
orcid.org/0009-0003-8886-5964
Lecturer at the Department of Foreign Philology and Business Communication,
King Danylo University

This article examines the theory of linguistic relativity and its implications for intercultural communication. The theory suggests that the language we speak influences the way we think, perceive, and experience the world. By exploring this theory through intercultural interactions, the paper investigates how linguistic differences between cultures shape cognition, behavior, and communication patterns. The article also considers how an understanding of linguistic relativity can enhance intercultural communication and reduce misunderstandings.

The article explores the intricate relationship between language, thought, and culture through the lens of linguistic relativity and the Sapir-Whorf Hypothesis, with a particular focus on its implications for intercultural communication. Drawing upon theories from cognitive linguistics, the study examines how linguistic structures shape cultural perception and influence cognitive processes across diverse linguistic communities. By analyzing cross-cultural interactions, the research highlights the role of language in mediating worldview differences and facilitating or hindering mutual understanding. The findings underscore the importance of integrating linguistic relativity into intercultural communication frameworks to foster greater empathy and effective dialogue in an increasingly globalized world.

The concept of linguistic relativity, often associated with the Sapir–Whorf Hypothesis, proposes that language shapes its speakers' perception and cognition of reality. Within the field of language education, this principle offers valuable insights into how linguistic structures influence learners' conceptual frameworks and intercultural competence. The article also explores the pedagogical implications of linguistic relativity in modern language teaching methodologies, emphasizing the need to integrate cross-linguistic awareness and cultural semantics into the curriculum. By examining the relationship between language, thought, and culture, the study highlights how understanding linguistic relativity can enhance learners' communicative competence and critical language awareness. The article argues that teaching practices informed by the Sapir–Whorf perspective encourage learners to recognize and reflect upon the cognitive and cultural patterns embedded in both their native and target languages. Practical applications are discussed through comparative linguistic tasks, translation exercises, and discourse analysis activities that promote metalinguistic reflection and intercultural sensitivity. Ultimately, the integration of linguistic relativity into language pedagogy not only deepens linguistic understanding but also fosters a more holistic, culturally responsive approach to language education.

Key words: Linguistic Relativity, Intercultural Communication, Sapir-Whorf Hypothesis, Cultural Perception, Cognitive Linguistics.

У статті розглядається теорія мовної відносності та її значення для міжкультурної комунікації. Теорія передбачає, що мова, якою ми розмовляємо, впливає на мислення, сприйняття та відчуття нами світу. Досліджуючи цю теорію через міжкультурні взаємодії, у статті аналізується, яким чином культурні мовні відмінності формують когнітивні процеси, поведінку та моделі комунікації. У статті також розглядається, як розуміння мовної відносності може покращити міжкультурну комунікацію та запобігти виникненню непорозумінь.

У статті досліджується складний взаємозв'язок між мовою, мисленням і культурою крізь призму лінгвістичної відносності та гіпотези Сапіра-Ворфа, з особливим акцентом на її значенні для міжкультурної комунікації. Спираючись на теорії когнітивної лінгвістики, дослідження аналізує, як лінгвістичні структури формують культурне сприйняття та впливають на когнітивні процеси в різних мовних спільнотах. Аналізуючи міжкультурні взаємодії, дослідження підкреслює роль мови в посередництві між різними світоглядами та сприянні або перешкоджанні взаєморозумінню. Результати дослідження підкреслюють важливість інтеграції лінгвістичної відносності в рамки міжкультурної комунікації для сприяння більшій емпатії та ефективному діалогу в умовах зростаючої глобалізації світу.

Концепція мовної відносності, яка часто асоціюється з гіпотезою Сапіра-Ворфа, стверджує, що мова формує сприйняття та пізнання реальності її носіями. У сфері *мовної освіти* цей принцип дає цінне розуміння того, як мовні структури впливають на концептуальні рамки та міжкультурну компетентність студентів. У цій статті досліджуються педагогічні наслідки мовної відносності в сучасних методологіях викладання мов, підкреслюючи необхідність інтегрувати міжмовну обізнаність та культурну семантику в навчальну програму. Досліджуючи взаємозв'язок між мовою, мисленням і культурою, робота підкреслює, як розуміння мовної відносності може покращити комунікативну компетентність студентів та їх критичне мовне усвідомлення. У статті стверджується, що педагогічні практики, засновані на перспективі Сапіра-Ворфа, заохочують студентів розпізнавати та аналізувати когнітивні та культурні моделі, вбудовані як у їх рідну мову, так і в мову, яку вони вивчають. Практичне

застосування обговорюється через порівняльні лінгвістичні завдання, вправи з перекладу та аналіз дискурсу, що сприяють металінгвістичній рефлексії та міжкультурній чутливості. Зрештою, інтеграція лінгвістичної відносності в педагогіку мови не тільки поглиблює лінгвістичне розуміння, але й сприяє більш цілісному, культурно-чутливому підходу до мовної освіти.

Ключові слова: лінгвістична відносність, міжкультурна комунікація, гіпотеза Сапіра-Ворфа, культурне сприйняття, когнітивна лінгвістика.

Linguistic relativity, a concept most commonly associated with the Sapir-Whorf Hypothesis, posits that the structure and vocabulary of a language influence the cognitive processes of its speakers. This hypothesis has been subject to debate since its formulation in the early 20th century. Its significance extends beyond linguistics to fields like psychology, anthropology, and intercultural communication. In intercultural communication, the understanding that language shapes thought can explain many of the barriers and misunderstandings that arise between speakers of different languages and cultures. This article seeks to explore how linguistic relativity contributes to intercultural communication by examining how language structures influence cognition, perception, and interaction.

To explore the connection between language, thought, and intercultural communication several research methods have been used. A variety of these methods is intended to provide a well-rounded exploration of the topic, drawing on both theoretical and empirical research. Each method helps contribute to understanding whether and how language shapes thought and how intercultural communication might be impacted by these differences.

Literature review would be used to establish the theoretical background of the paper, highlighting major debates, key researchers, and studies that support or challenge the notion that language shapes thought. By reviewing existing academic studies, books, journal articles, and scholarly sources related to linguistic relativity and intercultural communication one can understand previous findings, frameworks, and theories surrounding the relationship between language and cognition across different cultures.

Cross-cultural comparative studies have been used to compare linguistic practices and communication styles across different cultural contexts, to analyze how language and culture intersect and shape cognition in various cultural groups. By applying case studies which is a detailed examination of specific intercultural communication events or interactions, it becomes easy to illustrate how language differences influence real-world communication and understanding, how linguistic differences shape communication strategies and perceptions.

Cognitive linguistics helps to analyze the relationship between language structure and thought, particularly how language reflects cognitive patterns, it's been used to explore how conceptual metaphors and linguistic categories differ across languages and how these differences affect thought and communication. Discourse analysis has been applied to explore how cultural and linguistic differences influence communication patterns and understanding, especially in intercultural contexts, it involves analyzing conversations or texts between speakers of different languages to see how language shapes the framing of ideas, beliefs, or arguments.

The Sapir-Whorf Hypothesis is often attributed to the work of Edward Sapir and Benjamin Lee Whorf, although neither scholar explicitly formulated the hypothesis in its entirety as it is commonly understood today. Their work was more of a contribution to the idea that language and thought are closely connected, rather than an outright claim that language determines thought in a strict sense. Edward Sapir (1884–1939) was an American linguist and anthropologist who argued that language is a powerful force that shapes how individuals perceive the world. He believed that different linguistic communities would perceive reality in fundamentally different ways due to the structure of their languages [6]. Benjamin Lee Whorf (1897–1941), a student of Sapir, extended these ideas in his studies of Native American languages, particularly the Hopi language. Whorf famously suggested that the Hopi language, for instance, did not distinguish between past, present, and future in the same way English did, which could influence the Hopi speakers' perception of time. Whorf's work often focused on how linguistic categories affect cognitive patterns such as memory, perception, and reasoning [7].

The Sapir-Whorf Hypothesis can be divided into two main versions: linguistic determinism (the strong version) and linguistic relativity (the weaker version). Linguistic determinism suggests that language determines thought – in other words, the structure and vocabulary of a language completely limit or dictate the way its speakers think. According to this view, the language you speak confines your cognitive abilities and limits your capacity to think about certain concepts. If a language doesn't have a word for a particular concept, its speakers cannot fully grasp or even think about that concept. For example, if a language lacks words for specific colors, its speakers

might not be able to perceive those colors in the same way that speakers of a language with multiple color terms can. The extreme form of linguistic determinism argues that without linguistic terms, people are unable to conceive of these ideas at all.

Linguistic relativity suggests that language influences thought, but does not rigidly determine it. In this view, the structure and vocabulary of a language shape the way its speakers perceive and categorize the world, but this is only one factor among many influencing cognition. While language provides certain cognitive tools, humans can still think beyond the constraints of their language and develop new concepts or adapt their thinking over time [7].

The weak version of the hypothesis allows for more flexibility. It suggests that speakers of different languages may perceive the world in subtly different ways, but it does not claim that they are unable to think about the same ideas or engage in the same cognitive processes. Instead, language may influence the way we categorize experiences, form memories, or understand the world around us.

One of the core ideas behind the hypothesis is that the categories provided by a language structure the cognitive categories of its speakers. For example, many languages have distinct words for things that English only lumps together under a single category. Language can affect how speakers of different languages perceive various aspects of the world, including color, space, and time. Whorf's famous study of the Hopi language argued that Hopi speakers view time differently from speakers of Indo-European languages because their language does not have distinct tenses for past, present, and future. This example demonstrates how the absence of certain linguistic structures could potentially influence how people think about and experience abstract concepts like time [7].

Metaphors are another important component of the Sapir-Whorf Hypothesis. According to cognitive linguistics, metaphors in language shape how we think about abstract concepts. For example, in English, we often use spatial metaphors to talk about time ("the future is ahead of us," "we look forward to the weekend"). However, in other languages, metaphors for time may be structured differently. For instance, in Aymara, a language spoken in the Andes, the past is described as being in front of us, and the future is behind us. This linguistic framing could influence how Aymara speakers conceptualize the flow of time and their relationship to it [3].

Whorf's work also suggested that linguistic differences could lead to differences in worldview. For example, cultures that have specific linguistic structures for expressing social hierarchies (like the use of formal vs. informal speech) might have different social expectations and norms for behavior. The language can act as a cultural artifact, reflecting and reinforcing the ways that a society views relationships, power, and social roles.

While the Sapir-Whorf Hypothesis has had a lasting impact on the study of language and thought, it has also faced considerable criticism: The strong version of linguistic determinism, which suggests that language entirely determines thought, has been widely criticized and is generally considered to be too extreme. Research has shown that people are capable of thinking about concepts that may not have direct linguistic equivalents in their native language. For example, speakers of languages with no grammatical gender can still think about gendered concepts in non-linguistic ways. Linguistic relativity does not account for all cognitive factors that shape how people think. Cognitive processes such as perception, memory, and problem-solving are influenced by many factors beyond language, including social, environmental, and experiential factors.

Some researchers argue that there are universal cognitive structures shared by all humans, irrespective of their language, that allow for similar thinking patterns across cultures. For instance, cognitive scientists like Noam Chomsky have argued for the existence of an inherent, universal grammar in humans that enables us to think similarly across languages [3].

The results of the study confirms that, in contemporary research, linguistic relativity has been revived through the study of cognitive linguistics, which explores the relationship between language and thought without making rigid claims about linguistic determinism. Many researchers now focus on how language can influence cognitive processes in specific contexts, rather than completely determining them. For example, languages that use different ways of expressing time or spatial relationships may influence how people approach tasks that involve those concepts, but they do not restrict cognitive capabilities.

The Sapir-Whorf Hypothesis has had a profound impact on the fields of linguistics, anthropology, and cognitive science. While the strong version of linguistic determinism has been largely discredited, the idea that language shapes thought in subtle ways continues to be influential in studies of culture, cognition, and communication. Language, by providing categories, metaphors, and structures, undoubtedly influences how we perceive and navigate the world, but it is just one of many factors in shaping human cognition.

Cognitive linguistics, as introduced by scholars like George Lakoff and Ronald Langacker, posits that language reflects the cognitive processes of its speakers. Cognitive linguists argue that the structure of language is not arbitrary but is influenced by human cognition. This perspective supports the idea that different languages can lead to different ways of thinking and perceiving the world [3]. Cognitive linguistics thus aligns with linguistic relativity by suggesting that language shapes thought, but it places a stronger emphasis on the interaction between language, experience, and cognition.

One of the most widely cited examples of linguistic relativity is how different cultures categorize colors. For instance, some languages have multiple words for different shades of a single color, which can lead speakers of those languages to perceive those shades as distinct, while speakers of languages with fewer color terms might not differentiate them [1]. This can affect how speakers from different linguistic backgrounds perceive colors during intercultural interactions. In intercultural communication, this can lead to misunderstandings when discussing colors, as speakers may assume that they are referring to the same shade when they are not.

Research has shown that language can influence how people perceive and orient themselves in space. For example, languages like Guugu Yimithirr, spoken in Australia, use cardinal directions (north, south, east, west) instead of egocentric terms like "left" and "right" [4]. This spatial distinction affects how speakers of these languages navigate the world and could lead to confusion when interacting with speakers of languages that use different spatial references. In intercultural communication, such differences may lead to challenges in understanding directions, giving instructions, or discussing spatial concepts.

The way different cultures understand and describe time also reflects linguistic relativity. For example, English speakers often describe time as moving horizontally (e.g., "the future is ahead of us"), while speakers of Aymara (a language spoken in the Andes) describe time as moving vertically (e.g., "the past is below us"). This difference in temporal conceptualization can influence how speakers from different cultures approach issues of planning, the past, and the future, which may create barriers in intercultural communication [5].

Linguistic relativity highlights how communication patterns vary across cultures. For instance, the use of direct versus indirect speech can be influenced by cultural expectations and the structure of the language. In high-context cultures, where communication is often implicit, misunderstandings may arise when interacting with speakers from low-context cultures who expect more directness. Language can shape how speakers convey politeness, assertiveness, and respect, leading to potential misinterpretations in intercultural exchanges [2].

Linguistic relativity also impacts translation and interpretation. The inability to directly translate certain concepts or words from one language to another can lead to misunderstandings in intercultural communication. For example, the German word "schadenfreude" refers to the pleasure derived from someone else's misfortune, a concept that may not have a direct equivalent in many other languages. Such untranslatable terms may carry cultural baggage that can complicate communication between speakers of different languages.

Hence, linguistic relativity provides valuable insight into how language influences cognition and perception, which is essential for understanding the dynamics of intercultural communication. By acknowledging that language shapes thought, we can better appreciate the complexities and challenges of communicating across cultures. Understanding these linguistic influences can help mitigate misunderstandings, foster better cross-cultural relationships, and enhance global communication. Future research should continue to explore the subtle ways in which language impacts cognition in intercultural settings, and how awareness of these differences can improve communication practices worldwide.

REFERENCES:

1. Brent Berlin and Paul Kay, P. Basic color terms: Their universality and evolution. Berkeley and Los Angeles. University of California Press, 1969. Pp. xi+178. URL: https://doi.org/10.1017/S0022226700002966 (Last accessed: 01.10.2025).

2. Edward T. Hall, General and Theoretical: Beyond culture. Garden city: Anchor Press/Doubleday. 1976. P. 256. URL: https://www.researchgate.net/publication/264598286_General_and_Theoretical_Beyond_Culture_Edward_T_Hall (Last accessed: 01.10.2025).

3. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. University of Chicago Press. 1981. P. 256.

4. Levinson, S. C. Space in language and cognition: Explorations in cognitive diversity. Cambridge University Press. 2004. URL: https://www.researchgate.net/publication/240254298_Space_in_Language_and_Cognition_Explorations_in_Cognitive_Diversity (Last accessed: 01.10.2025).

5. Núñez R. E., Sweetser E. With the future behind them: The cross-linguistic prevalence of the horizontal time-as-location metaphor. Cognitive Science. 2006. 30(3),1-29. URL: https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=1068b4fd82668ad9ac8fb76364c05663bdc3e9b6 (Last accessed: 01.10.2025).

6. Sapir, E. The status of linguistics as a science. In D.G. Mandelbaum (ed.) University of California Press. 1949. P. 160-166. URL: https://www.researchgate.net/publication/46721262_Edward_Sapir (Last accessed: 01.10.2025).

7. Whorf, B. L. Language, thought, and reality: Selected writings of Benjamin Lee Whorf. The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology and John Wiley & Sons, Inc. The 4th ed.1959. P.302. URL: https://archive.org/download/languagethoughtr00whor/languagethoughtr00whor.pdf (Last accessed: 01.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81’37-115
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.23

ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ МОВ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

THE STUDY OF LANGUAGES FOR SPECIAL PURPOSES IN MODERN LINGUISTICS

Курбаль-Грановська О.О.,
orcid.org/0000-0002-2635-4689
доктор філософії,
старший викладач кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету

У статті здійснено комплексний аналіз розвитку, класифікації та функцій мов спеціального призначення (LSP) як окремого напряму сучасного мовознавства. Простежено еволюцію теоретичних підходів – від структурно-функціональних моделей до когнітивно-комунікативних і соціолінгвістичних парадигм.

Висвітлено багаторівневу природу фахових мов, які поєднують термінологічну точність, морфологічну впорядкованість і прагматичну адекватність професійного дискурсу. Узагальнено головні тенденції міжнародних та українських досліджень, визначено внесок дослідників, що розглядають мови спеціального призначення не лише як мовну підсистему, а й як інструмент концептуалізації знань. Зосереджено увагу на співвідношенні терміна й когніції, ролі метафори, абревіації та композитів у процесі когнітивної економії.

Описано критерії класифікації фахових мов за рівнем абстрактності, сферою функціонування та комунікативною метою, окреслено горизонтальний (галузевий) і вертикальний (функціональний) поділ. Доведено, що фахові мови є динамічними комунікативними системами, розвиток яких зумовлений технологічними інноваціями, глобалізацією та цифровізацією, що формують нові гібридні жанри професійного спілкування.

Запропонований системний підхід поєднує когнітивні, структурні й прагматичні параметри, підкреслюючи значущість мов спеціального призначення у забезпеченні точності, стандартизації та міжнародної наукової взаємодії. Встановлено, що дослідження фахових мов має провідне значення для перекладознавства, термінографії та корпусної лінгвістики.

Додатково наголошено на значенні фахових мов у розвитку міждисциплінарної співпраці та міжнародного обміну знаннями. Цифровізація професійного дискурсу покращує формування мультилінгвальної компетентності та впровадження нових форматів навчання. Інтеграція корпусних технологій і машинного перекладу відкриває можливості для автоматизації термінологічного аналізу та гармонізації терміносистем.

Результати дослідження можуть бути застосовані у лінгводидактиці, перекладацькій практиці та стандартизаційних проєктах. Запропоновані положення сприяють розвитку єдиних методологічних засад вивчення спеціалізованої комунікації.

Ключові слова: фахова мова, мова спеціального призначення, термінологія, професійна комунікація, класифікація, когніція, стандартизація, переклад.

The article provides a comprehensive analysis of the development, typology, and communicative functions of languages for special purposes (LSP) as a distinct field of linguistic inquiry. It traces the evolution of theoretical approaches to defining LSP, from structural and functional models to modern cognitive-communicative and sociolinguistic paradigms.

The paper emphasizes the multidimensional nature of professional languages, which combine terminological precision, morphological regularity, and pragmatic adequacy in professional discourse. The study reviews major trends in international and Ukrainian research, highlighting the contributions of scholars who conceptualize LSP as both a linguistic subsystem and a mechanism of knowledge representation. Attention is paid to the correlation between terminology and cognition, the role of metaphor and abbreviation in conceptual compression, and the interaction between national and specialized linguistic norms.

The article also analyzes criteria for classifying professional languages according to abstraction level, domain, and communicative purpose, outlining horizontal (disciplinary) and vertical (functional) differentiation. It is proved that LSPs are dynamic communicative systems shaped by technological innovation, globalization, and digitalization, expanding beyond traditional fields into hybrid online genres.

The systematic approach proposed integrates cognitive, structural, and pragmatic perspectives and underscores the significance of LSPs in ensuring accuracy, standardization, and international scientific exchange. The study concludes that understanding LSP evolution and typology is essential for translation studies, terminology management, and corpus-based modeling of professional discourse.

Furthermore, the article underlines the relevance of LSP research for interdisciplinary collaboration and international knowledge transfer. It shows that digitalization transforms traditional domains of professional communication and enhances multilingual competence. The integration of corpus tools and machine translation supports the automation of terminological analysis and promotes linguistic interoperability.

The results obtained contribute to the development of unified methodological frameworks for studying specialized communication. The findings can be applied in linguodidactics, translation training, and terminology standardization projects.

Key words: language for special purposes, terminology, professional communication, classification, cognition, translation, standardization.

Постановка проблеми. Мови спеціального призначення або фахові мови стали предметом системного аналізу у світовому мовознавстві з середини XX ст. Виникнення зумовлено потребами наукового й технічного прогресу, зростанням кількості спеціалізованих сфер діяльності, що вимагають точності й стандартизації комунікації.

Формування фахових мов пов'язане із процесами диференціації знань, розширенням термінологічних систем і зростанням міждисциплінарних зв'язків у сучасній науці. Вони функціонують на стику когнітивної, соціальної та прагматичної площин, поєднуючи інструментальні функції професійного спілкування з епістемічною – відображенням структури наукового мислення.

Фахові мови є не просто технічними кодами певних галузей, а складними комунікативними системами, у яких мова виступає засобом категоризації знань, фіксації наукових концептів і трансляції досвіду. Вони забезпечують ефективну взаємодію між фахівцями різних дисциплін, сприяють обміну інноваціями, інтегрують наукову спільноту у глобальний інформаційний простір. Звідси випливає важливість дослідження закономірностей функціонування таких мов у синхронії та діахронії – від традиційних галузевих підмов до сучасних цифрових форматів професійної комунікації.

Крім того, в умовах інтернаціоналізації освіти та науки фахові мови дедалі частіше стають об'єктом перекладознавчих і педагогічних студій, адже їхнє засвоєння визначає рівень професійної мобільності спеціалістів. В українському мовознавстві проблематика LSP набуває особливої ваги у зв'язку з інтеграцією в європейський освітній і науковий простір, що потребує гармонізації терміносистем, створення стандартизованих класифікацій і електронних корпусів

За підрахунками дослідників, у світі існує близько 500 мов для спеціальних цілей [1, с. 420]. Такий масштаб засвідчує значущість фахових мов як складника сучасної мовної системи. Із 1977 року в Європі регулярно відбуваються симпозіуми, присвячені дослідженню мов спеціального призначення. Ювілейний XX симпозіум 2015 року у Відні, присвячений темі Multilingualism in Specialized Communication, засвідчив переорієнтацію лінгвістичних студій у напрямі багатомовності та цифровізації спеціалізованих комунікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних учених, що заклали теоретичні засади дослідження фахових мов, варто згадати В. Шмідта [3], Л. Гофмана [2], Р. Пелку й Д. Мьона [4]. Вони розглядали фахову мову як комунікативний інструмент, що забезпечує точне розуміння між спеціалістами певної галузі. В українському мовознавстві значний внесок зробили Т. Кияк [5], В. Вискушенко [7], Н. Гимер [13], І. Павлюк [6], Н. Дулепа [12] та ін. Дослідники розглядають фахову мову як підсистему національної мови, що функціонує в межах певного соціального прошарку й забезпечує професійну комунікацію. Функціональний аспект розвитку фахових мов висвітлено у працях К. Флюка [9], Е. Георгієвої [10], а прагматичний і перекладознавчий – у дослідженнях Т. Кияка та І. Кочан [5; 11]. Попри наукову зацікавленість, і досі не вироблено єдиного підходу до трактування термінів «фахова мова», «мова професійного спілкування», «мова спеціального призначення». Дискусійним залишається питання про межі фахової мови відносно загальнонаціональної. Частина науковців розглядає її як самостійну підсистему, інші – як варіант літературної мови з обмеженим функціональним діапазоном [5; 7]. Недостатньо опрацьовано питання морфолого-синтаксичних відмінностей фахової мови та зв'язку з когнітивними особливостями наукового мислення.

Постановка завдання. Метою статті є систематизація підходів до визначення, функцій і класифікацій фахових мов, а також аналіз основних ознак фахових мов у сучасному мовознавстві. Для досягнення мети передбачено: (1) простежити історію становлення поняття «фахова мова»; (2) визначити головні функції фахових мов; (3) проаналізувати критерії класифікації; (4) з'ясувати співвідношення фахових і загальнонаціональних мов; (5) окреслити перспективи подальших досліджень фахових мов.

Методологічні засади дослідження фахових мов спираються на міждисциплінарний підхід, що поєднує структурно-семантичний, когнітивний, комунікативно-прагматичний та соціолінгвістичний напрями [2; 5; 7]. Структурний підхід аналізує граматичні й лексичні особливості терміносистеми [7]. З позицій когнітивної лінгвістики, фахова мова – відображення професійної картини світу, у якій терміни вербалізують спеціалізовані концепти [4; 5]. Комунікативно-прагматичний аспект охоплює жанри професійного дискурсу (звіт, інструкція, патент, стаття, договір) [9; 10; 11], а соціолінгвістичний пояснює роль фахових мов у професійній стратифікації суспільства [6; 7].

Когнітивно-семантична природа мов спеціального призначення визначається термінологічними полями, у межах яких відбувається концептуалізація знань [4; 5]. Термін має не лише денотативне, а й операційне значення [2; 4]. Часто використовуються метафоричні та метонімічні моделі (information highway, cloud storage, gene editing) [9; 10]. Характерною є тенденція до когнітивної еконо-

мії [3; 7], що зумовлює активне використання абревіацій, акронімів, композитів і номінативних словосполучень типу risk management system, language processing unit, renewable energy sector [2; 8].

Проблематика перекладу фахових мов має ключове значення для міжкультурної комунікації [5; 11]. Переклад термінів вимагає урахування трьох рівнів відповідності: денотативного, системного та прагматичного [11; 12]. Праці Т. Кияка, І. Кочан, В. Вискушенко демонструють, що адекватність забезпечується передачею когнітивного змісту, а не буквальним добором форм [5; 7; 11]. У технічних і правничих текстах уживаються калькування, дескриптивний переклад, функціональні аналоги; напр., compliance policy може відтворюватися як політика відповідності, система внутрішнього контролю, нормативна політика [5; 12].

Виклад основного матеріалу дослідження. Фахова мова – функціональний різновид національної мови, що орієнтується на потреби професійної сфери; її основу становить терміносистема, що забезпечує точність номінацій та однозначність тлумачення понять [4, с. 26]. Основні функції: комунікативна, номінативна, інформаційна. Морфолого-синтаксичні ознаки: іменниковість близько 40%, переважання теперішнього часу, пасивних конструкцій і складних термінів-композитів [7, с. 64]. Відмінність між фаховими та загальнонаціональною мовою полягає у сфері вживання; фахова мова є продовженням літературної, але має власний набір одиниць і жанрових норм [5]. Класифікаційні підходи запропонували Л. Гофман [2] та Е. Вюстер [8], які виокремлюють п’ять рівнів за ступенем абстрактності: теоретичні науки; експериментальні науки; прикладні науки і техніка; матеріальне виробництво; сфера обслуговування.

В українській традиції застосовується горизонтальний (за галузями знань) і вертикальний (за рівнем абстрактності) поділ [7, с. 65]. Горизонтальний і вертикальний поділ відображає структурну різноманітність професійного дискурсу; водночас цифровізація, мультилінгвізм і глобальні комунікації модифікують типологію підмов і їхні межі.

Таким чином, горизонтальний і вертикальний поділ фахових мов відображає структурну різноманітність сучасного професійного дискурсу та дозволяє комплексно описати внутрішню організацію терміносистем. Проте класифікаційні підходи не залишаються статичними: динаміка суспільного розвитку, поява нових галузей знань і цифрових форм комунікації зумовлюють появу нових різновидів фахових підмов і трансформацію їхніх меж. Саме тому в останні десятиліття дослідники дедалі частіше звертають увагу на функціонування спеціальних мов призначення у цифровому середовищі, де відбуваються істотні зміни в структурі, жанрах і способах передавання спеціалізованої інформації.

Сучасний етап розвитку фахових мов характеризується появою гібридних жанрів онлайн-дискурсу (технічний блог, науковий форум, електронний підручник), скорочених форм запису та візуально-вербальних структур (інфографіка, таблиці, схеми) [9; 10]. Професійна термінологія дедалі частіше циркулює в неформальних онлайн-середовищах, що стимулює часткову десакралізацію спеціальної лексики [7; 13]. Одночасно поширюються цифрові корпуси (напр., British Academic Written English Corpus, Corpus de Español Científico), які забезпечують кількісний і контекстуальний аналіз фахових одиниць і підтримують створення електронних термінобаз, систем перекладу та моделей автоматичного розпізнавання спеціалізованих структур [8; 10; 11; 13].

Перспективами подальших досліджень є:

(1) формування когнітивно-комунікативної моделі LSP [5; 7];

(2) розроблення методики навчання фахових мов у вищій школі з інтеграцією лексико-граматичного, перекладацького й прагматичного компонентів [11; 12];

(3) порівняльні дослідження міжмовних інтерференцій у терміносистемах (медицина, юриспруденція, IT) [6; 7; 11];

(4) уніфікація української термінології відповідно до міжнародних стандартів ISO та практик ЄС [2; 8];

(5) аналіз гендерного та етичного виміру професійного дискурсу в медіа, освіті та соціальних науках [9; 10; 13].

Висновки. Фахові мови посідають центральне місце у структурі сучасного мовного простору, оскільки вони не лише обслуговують спеціалізовану комунікацію, а й формують інтелектуальний каркас наукового й професійного знання. Їхня специфіка полягає в поєднанні когнітивної, номінативної та комунікативної функцій, що забезпечують точність, однозначність і системність вираження понять у межах певної галузі.

Дослідження показало, що фахові мови розвиваються як динамічні підсистеми національних мов, відображаючи зміни у суспільному виробництві, науці, технологіях і міждисциплінарній взаємодії. Їм притаманна тенденція до когнітивної економії, стандартизації та уніфікації термінології, що сприяє підвищенню ефективності професійної комунікації та точності передачі інформації. Водночас спостерігається процес розширення меж мов спеціального призначення – від традиційних галузевих підмов до

нових цифрових, гібридних жанрів, які поєднують текстові, візуальні й мультимодальні компоненти.

Важливим напрямом розвитку є перекладознавче осмислення фахових мов, оскільки саме переклад забезпечує міжмовну та міжкультурну еквівалентність спеціалізованих текстів. Практика показує, що точність перекладу термінів досягається не буквальним відтворенням, а передачею когнітивної структури поняття в межах іншої терміносистеми. Це підкреслює необхідність розроблення методології перекладу фахових мов з урахуванням галузевих, прагматичних і соціокультурних чинників.

Сучасний етап розвитку фахових мов характеризується активним упливом цифровізації, мультилінгвізму та глобалізації. Новітні електронні корпуси і термінологічні бази даних не лише сприяють стандартизації терміносистем, а й відкривають можливості для автоматизованого аналізу, статистичного моделювання й побудови систем машинного перекладу. Такі технології розширюють емпіричну базу лінгвістичних досліджень і сприяють інтеграції української термінологічної науки у світовий контекст.

Наукова новизна статті полягає у комплексному підході до осмислення фахових мов як багаторівневої комунікативної системи, що поєднує когнітивні, структурні та соціальні параметри. Зроблено спробу узагальнити критерії класифікації мов спеціального призначення й уточнити їхню роль у розвитку міждисциплінарної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень убачаються у поглибленому когнітивно-семантичному аналізі термінологічних систем, розробленні електронних корпусів українських LSP, вивченні впливу штучного інтелекту на формування професійних мов і удосконаленні методики навчання фахових мов у вищій школі. Системне вивчення LSP дозволить не лише стандартизувати галузеві терміносистеми, а й зміцнити позиції української наукової мови у глобальному лінгвістичному середовищі

Фахові мови забезпечують стандартизовану комунікацію професійних спільнот, вирізняються точністю, нейтральністю, системністю і когнітивною спрямованістю. Їхня динаміка зумовлена соціальними потребами, технологічними інноваціями та інтернаціоналізацією терміносистем. Доцільно зосередити подальші студії на когнітивно-семантичному аналізі, корпусній інфраструктурі, впливі цифрових технологій і мультилінгвізму, а також на стандартизації та перекладознавчих порівняннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Pelka R., Möhn D. Fachsprache als Kommunikationsmittel. Berlin : De Gruyter, 1985. 437 s.
2. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache: Eine Einführung. Tübingen : Narr, 1987. 278 s.
3. Schmidt W. Fachsprachen: Ein Lehrbuch. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1971. 312 s.
4. Möhn D., Pelka R. Fachsprachen: Grundlagen einer linguistischen Konzeption. Tübingen : Narr, 1984. 256 s.
5. Кияк Т. Р. Фахова мова як об'єкт лінгвістичних досліджень. Вісник КНЛУ. Серія Філологія. 2007. № 10 (1). С. 34–42.
6. Павлюк І. Б. Функціональні параметри фахової мови. Наукові записки НУ «Острозька академія». 2012. Вип. 23. С. 328–334.
7. Вискушенко В. О. Класифікація фахових мов: горизонтальний і вертикальний підходи. Вісник Житомирського державного університету. 2015. № 3 (81). С. 60–68.
8. Wüster E. Internationale Sprachnormung in der Technik. Bonn : Romanistische Arbeitshefte, 1969. 325 s.
9. Fluck H. Fachsprachen: Einführung und Bibliographie. Tübingen : Narr, 1996. 303 s.
10. Georgieva E. The Structure of Specialized Languages. Sofia : Sofia University Press, 2007. 156 p.
11. Кочан І. М. Структурно-семантичні ознаки українських фахових термінів. Лінгвістичні студії. 2008. Вип. 16. С. 84–90.
12. Дулепа Н. М. Функціональні аспекти фахових мов у сучасній лінгвістиці. Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Серія Філологія. 2014. Вип. 4. С. 88–94.
13. Гимер Н. О. Особливості функціонування фахових мов у професійній комунікації. Наукові записки ТНПУ. 2013. Вип. 2. С. 89–93.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 378.147:811.111’36(09)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.24

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

THE USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING THE HISTORY OF ENGLISH

Мойсеєнко І.П.,
orcid.org/0009-0009-5284-9376
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Київського національного лінгвістичного університету

У статті розкрито актуальність дослідження використання інтерактивних технологій у навчанні курсу «Історія англійської мови», яка традиційно вирізняється високим рівнем складності та значним обсягом матеріалу. Встановлено, що ефективна педагогічна організація освітнього процесу змінює ставлення студентів до цієї дисципліни завдяки поєднанню інтелектуальної складності з пізнавальною насиченістю матеріалу. З’ясовано, що застосування цифрових ресурсів та мультимедійних матеріалів дозволяє розширити межі аудиторного навчання, забезпечуючи багатоканальну взаємодію з контентом і підвищуючи рівень мотивації здобувачів. Наголошено, що інтерактивні засоби виконують подвійну функцію: вони підвищують інтерес студентів до дисципліни та демонструють глобальний і міждисциплінарний вимір історичної лінгвістики. Підкреслено, що поєднання теоретичного змісту з практико-орієнтованими завданнями забезпечує формування аналітичних навичок і критичного мислення. Констатовано, що інтерактивні методи, зокрема проєктна діяльність, рольові ігри, мозкові штурми та кейс-технології, сприяють підвищенню когнітивної активності студентів і формуванню їх здатності до колективної взаємодії. Визначено, що залучення освітніх платформ та цифрових корпусів текстів надає нові можливості для опрацювання історико-лінгвістичних процесів і водночас формує інформаційну культуру майбутніх фахівців. Зауважено, що використання електронних кейсів та інтерактивних візуалізацій хронології розвитку англійської мови створює умови для розвитку дослідницьких компетентностей та уміння критично працювати з джерельною базою. Встановлено, що важливу роль у підвищенні ефективності навчання відіграє індивідуалізація освітнього процесу, яка досягається завдяки адаптації інтерактивних ресурсів до навчальних потреб кожного студента. Підкреслено, що інтерактивні технології сприяють засвоєнню знань, а також формуванню навичок академічної комунікації. Констатовано, що поєднання інтерактивних методів та ігрових технологій забезпечує створення середовища інтелектуальної зацікавленості, стимулює когнітивну й мовленнєву активність студентів та підвищує мотиваційний рівень навчання. Наголошено, що викладач у такій моделі виконує роль організатора самостійної та комунікативної діяльності студентів, що розширює дидактичний потенціал дисципліни. Визначено, що перспективи подальших досліджень пов’язані з аналізом методичних підходів до інтеграції історико-лінгвістичних знань у сучасні освітні практики та з вивченням ефективності цифрових інструментів у процесі оптимізації засвоєння матеріалу дисципліни «Історія англійської мови».

Ключові слова: інтерактивні технології, історія англійської мови, мультимедійні ресурси, цифрові освітні платформи, проєктна діяльність, ігрові методи, критичне мислення, компетентність, історико-лінгвістичний аналіз, самостійна робота.

The article highlights the relevance of studying the use of interactive technologies in teaching the History of the English Language, which is traditionally distinguished by a high level of complexity and a substantial amount of material. The effective pedagogical organisation of the educational process encourages a fresh attitude among students towards this subject by combining intellectual challenges with informative content of the material. The use of digital resources and multimedia materials broadens the scope of classroom learning, enabling multichannel interaction with content and increasing the learners’ motivation. The interactive tools perform a dual function: they enhance students’ interest in the subject and demonstrate the global and interdisciplinary dimension of historical linguistics. The combination of theoretical content with practically-oriented tasks ensures the development of analytical skills and critical thinking. The interactive methods, in particular project-based activities, role-playing games, brainstorming, and case technologies, contribute to increasing students’ cognitive activity and fostering their ability for cooperation. The integration of educational platforms and digital text corpora provides new opportunities for studying historical and linguistic processes, and at the same time it shapes an informative culture of future specialists. The use of electronic cases and interactive visualisations of the chronology of the English language creates conditions for the development of research competencies and the ability to work critically with sources. The individualisation of the educational process plays an important role in enhancing the effectiveness of learning, which is achieved by the adaptation of interactive resources with the learning needs of each student. The interactive technologies contribute to gaining knowledge and to the development of academic communication skills. The interactive methods and game-based technologies foster the creation of an intellectual interest in the subject, stimulate students’ cognitive and speech activity, and increase motivation. The teacher performs the role of an organiser of students’ self-study work and communicative activities, which expands the didactic potential of the discipline. The perspectives of further studies are closely connected with the investigation of methodological techniques, language studies, and the effectiveness of digital tools in enhancing the comprehension of the content of the History of English.

Key words: interactive technologies, History of English, multimedia resources, digital educational platforms, project-based activities, game-based methods, critical thinking, competence, historical and linguistic analysis, and self-study work.

Постановка проблеми. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій суттєво трансформує освітній процес у закладах вищої освіти, оскільки зумовлює необхідність оновлення форм і методів навчання. Водночас традиційні підходи дедалі частіше демонструють обмеженість у забезпеченні належного рівня пізнавальної активності та критичного мислення студентів, що негативно позначається на їх здатності до самостійної та дослідницької роботи. У цих умовах інтерактивні технології виступають дієвим засобом, який дозволяє активізувати мотивацію здобувачів освіти, а також сприяти розвитку аналітичних умінь й формуванню комунікативних навичок. Саме тому питання інтеграції інтерактивних технологій у процес навчання набуває особливої актуальності для сучасної вищої школи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує, що проблематика інтерактивних технологій у викладанні англійської мови отримала поліаспектне висвітлення, що дозволяє простежити різні підходи до її реалізації. Так, Люлько М. акцентує увагу на інноваційних інтерактивних технологіях як чиннику підвищення ефективності навчання іноземних мов [1]. У цьому контексті Козубенко І. розглядає особливості застосування інтерактивних методів під час вивчення англійської мови, підкреслюючи їх вплив на активізацію пізнавальної діяльності студентів [2]. Подібну проблематику продовжує Зубенко О., аналізуючи використання інтерактивних технологій у викладанні англійської мови у закладах вищої освіти, що дає змогу враховувати потреби майбутніх фахівців [3]. Своєю чергою Лада О., Варварук І. та Максимів Г. акцентують увагу на інноваційних методиках, які розширюють дидактичний потенціал інтерактивних підходів [4]. Праця Ісакової Є. та Бороліс І. висвітлює практико-орієнтований підхід до викладання дисципліни «Історія англійської мови», що забезпечує зв'язок теоретичних знань із майбутньою професійною діяльністю студентів [5]. Натомість Сидоренко С. та Гудманян А. розглядають застосування вебресурсної карти для університетського курсу з історії англійської мови, наголошуючи на значущості цифрових інструментів для підвищення якості освітнього процесу [6]. У цьому контексті Вдовенко Т. аналізує можливості онлайн-викладання історії англійської мови, що відкриває нові перспективи для дистанційної освіти [7]. Водночас у праці Матковської М. розглянуто вимоги до дистанційного курсу з історії англійської мови як інструменту підтримки проєктної діяльності студентів, що інтегрує теоретичну підготовку з практичними формами роботи [8].

Мета статті – розкрити особливості використання інтерактивних технологій у викладанні дисципліни «Історія англійської мови».

Виклад основного матеріалу дослідження. Дисципліна «Історія англійської мови» належить до тих навчальних курсів, що характеризуються високим рівнем складності та значним обсягом фактичного матеріалу для засвоєння. Водночас у процесі навчання за умови належної педагогічної організації поступово формується інше ставлення до цієї дисципліни. Така трансформація пояснюється тим, що студенти усвідомлюють: вивчення історії мови, попри його складність, не лише потребує значних інтелектуальних зусиль, а й відкриває доступ до змістовно насиченого та пізнавального матеріалу. Крім того, важливу роль у зміні сприйняття відіграє використання сучасних цифрових ресурсів, адже вони забезпечують багатоканальну взаємодію з навчальним контентом і роблять його засвоєння більш ефективним [6, с. 132-133].

Послідовним кроком у цьому процесі стає застосування мультимедійних матеріалів – відео, аудіо, текстових і графічних ресурсів, доступних у мережі Інтернет. Їх використання розширює можливості цифрової підтримки дисципліни, оскільки дозволяє перенести процес вивчення історії англійської мови за межі традиційної аудиторії та друкованих джерел. Таким чином, навчальний курс набуває більшої наочності та практичної спрямованості. Завдяки цьому студенти засвоюють мовні факти, а також сприймають їх у контексті глобальної наукової та культурної спадщини, що значно підвищує рівень мотивації до навчання.

У цьому контексті інтерактивні ресурси виконують подвійну функцію. З одного боку, вони підвищують інтерес студентів завдяки доступності та різноманітності форм подання матеріалу. З іншого боку, такі ресурси сприяють усвідомленню масштабності проблематики історичної лінгвістики, оскільки демонструють її міждисциплінарний і глобальний вимір. Це дає змогу студентам долучатися до результатів праці міжнародної наукової спільноти й відчувати практичну значущість здобутих знань.

Зазначені освітні практики безпосередньо інтегруються у практико-орієнтований підхід, що є важливим для викладання дисципліни «Історія англійської мови» в закладах вищої освіти. Він забезпечує органічне поєднання теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для май-

бутньої професійної діяльності. Використання інтерактивних методів – від проєктної діяльності та рольових ігор до роботи з автентичними текстами – сприяє глибшому розумінню закономірностей розвитку мовної системи. Крім того, це формує здатність студентів до критичного аналізу мовних явищ у їх історичному вимірі, що своєю чергою посилює практичну цінність курсу й сприяє підготовці конкурентоспроможних фахівців [5, с. 8-9]. Таким чином, інтеграція інтерактивних технологій у викладання історії англійської мови створює умови для активізації когнітивної діяльності студентів. У цьому контексті особливого значення набувають методи, що стимулюють інтелектуальну ініціативу здобувачів освіти та сприяють їх залученню до колективного пошуку рішень. Саме тому застосування мозкових штурмів і кейс-технологій виступає логічним продовженням означеного підходу, оскільки воно забезпечує розвиток критичного мислення й формування творчих умінь у студентів. Так, застосування таких методів забезпечує активну участь здобувачів освіти в освітньому процесі, створюючи умови для глибшого розуміння навчального матеріалу та його усвідомленого засвоєння [1, с. 49].

Подальший розвиток інтерактивного освітнього середовища забезпечується через зміщення акценту з пасивного засвоєння знань на активну взаємодію. Участь студентів у дискусіях, рольових іграх та командних проєктах сприяє формуванню комунікативної компетентності, що є особливо важливим у процесі вивчення історії англійської мови. У цьому контексті навчальна діяльність виходить за межі традиційних форм викладання, оскільки забезпечує практичну спрямованість освітнього процесу. Наприклад, під час вивчення фонетичних змін у середньоанглійський період студенти можуть моделювати історичні мовні ситуації у формі рольових діалогів: *“Imagine you are a scribe of the 14th century writings. Explain orthographical changes in the word ‘knight’.”*

Важливим чинником є також індивідуалізація навчання, яку забезпечують інтерактивні технології. Завдяки їм кожен студент має можливість працювати у власному темпі та відповідно до своїх навчальних потреб. Це сприяє підвищенню мотивації до вивчення дисципліни, а також розвитку самостійності й відповідальності за результати навчання. При цьому освітній процес стає більш гнучким і здатним враховувати різноманітні когнітивні стилі студентів. У цьому аспекті показовим є використання платформ для спільної роботи над цифровими картами історичних змін у лексиці англійської мови (*“Students collaboratively create a timeline of semantic shifts in English vocabulary using an online interactive tool”*).

Значні можливості для підвищення якості освітнього процесу відкриває залучення мультимедійних проєктів у групових завданнях. Такі проєкти сприяють формуванню в студентів дослідницьких навичок, оскільки вони мають самостійно шукати інформацію, аналізувати її та пропонувати обґрунтовані рішення актуальних проблем. Результати навчальних експериментів доводять, що інтерактивні технології стимулюють зростання пізнавальної активності, рівня уваги й мотивації учасників освітнього процесу. Вони відчувають себе не пасивними слухачами, а повноцінними учасниками науково-освітнього діалогу, здатними аргументувати власні позиції англійською мовою, пояснювати логіку своїх міркувань і відстоювати їх у професійно орієнтованому контексті [7, с. 8].

Поряд з тим, опрацювання програмного матеріалу студентами здійснюється через систематичне вивчення навчальної та методичної літератури, а також за допомогою активного використання інформаційних технологій, зокрема спеціалізованих інтернет-ресурсів. Це дозволяє поєднати традиційні форми навчання із сучасними цифровими інструментами, що створює умови для глибшого засвоєння матеріалу та розширює можливості пізнавальної діяльності здобувачів освіти [7, с. 57].

Формування навичок самостійної роботи передбачає виконання комплексу завдань, серед яких – складання хронологічних таблиць, підготовка рефератів та мультимедійних презентацій, проходження модульних тестів, читання та аналіз англійськомовної літератури. Самостійне опрацювання окремих питань дисципліни дозволяє студентам поглибити розуміння специфічних аспектів розвитку англійської мови, а також виробити уміння критично осмислювати першоджерела. Наприклад, під час аналізу зміни морфологічних форм у давньоанглійський період студенти можуть виконати завдання у вигляді таблиці порівняння граматичних парадигм: *“Compare the Old English strong verb ‘drīfan’ with its Middle English and Modern English forms.”*

Важливою складовою самостійної роботи є ознайомлення з фаховою англійськомовною літературою та підготовка усних і письмових виступів, які презентуються на заняттях. Цей процес сприяє формуванню навичок академічної комунікації та публічного захисту власної позиції. На початковому етапі навчання студенти визначають тему дослідження, добирають дже-

рела, опрацьовують професійну літературу та складають план із важливими тезами. На завершальному етапі вони представляють результати виконаної роботи перед аудиторією та аргументовано їх відстоюють. У цьому контексті ефективним прикладом може стати завдання: *"Prepare a multimedia presentation on the Great Vowel Shift using interactive timelines and sound recordings."*

Використання інформаційних технологій у процесі викладання дисциплін філологічного циклу значно підвищує якість підготовки майбутніх фахівців. Інтеграція цифрових ресурсів в освітній процес сприяє формуванню інформаційної культури, розвитку творчого потенціалу студентів, удосконаленню їх комунікативних умінь та підвищенню пізнавальної активності [8, с. 219]. При цьому інтерактивні інструменти дозволяють забезпечити міждисциплінарний характер навчання, поєднуючи історико-лінгвістичний аналіз із використанням сучасних технологій візуалізації даних.

Особливої актуальності набуває застосування інтерактивних платформ для дослідження мовних змін. Використання електронних корпусів текстів, цифрових словників та спеціалізованих освітніх сайтів відкриває нові можливості для аналізу історії англійської мови. Як приклад можна навести завдання: *"Use the Helsinki Corpus of English Texts to trace the usage of modal verbs in Middle English and present your results in the digital chart."* Такі форми роботи поєднують теоретичну базу з практичними навичками цифрової обробки даних і сприяють підготовці студентів до науково-дослідної діяльності.

Специфіка формування професійної компетентності студентів у межах проєктної методики з навчальної дисципліни «Історія англійської мови» визначається необхідністю розвитку англійськомовних мовно-комунікативних умінь, що інтегруються у когнітивно-технологічний компонент освітнього процесу. Це дозволяє здобути теоретичні знання про історичні етапи розвитку англійської мови та забезпечує практичне застосування здобутих навичок у ситуаціях професійної комунікації.

Важливим інструментом у цьому контексті виступає електронний кейс, спрямований на самостійне формування мовно-комунікативних компетенцій студентів. Особливістю змістового наповнення електронного кейсу з дисципліни «Історія англійської мови» є системна структурованість та повнота представленого матеріалу. Це дає можливість студентам незалежно від територіальної присутності викладача засвоювати навчальний зміст та здобувати професійно орієнтовані компетентності у сфері історико-лінгвістичних досліджень [8, с. 220]. Таким чином, поєднання проєктної методики та електронних освітніх ресурсів створює умови для комплексного розвитку майбутніх фахівців.

Додаткові можливості для інтерактивного опрацювання матеріалу надають онлайн-ресурси, зокрема TimeMaps (https://timemaps.com/) та Tiki-Toki (https://www.tiki-toki.com/). Використання таких платформ сприяє побудові інтерактивних візуалізацій хронологічних етапів розвитку англійської мови – від давньоанглійського періоду до середньоанглійського та новоанглійського. Інтеграція мультимедійних засобів та 3D-відтворення історичних змін мови забезпечує підвищення рівня когнітивної активності студентів та полегшує процес сприйняття складного лінгвістичного матеріалу.

Особливу увагу слід звернути на практичні аспекти застосування інтерактивних ресурсів в освітньому процесі. Викладач має можливість інтегрувати такі інструменти у структуру лекційних та семінарських занять, забезпечуючи інформативність, а також активну участь студентів у побудові власних освітніх траєкторій. Прикладом такого підходу може бути створення інтерактивної хронології змін фонетичної та лексичної систем англійської мови у студентських проєктах.

Одним з інструментів, який сприяє глибшому розумінню закономірностей розвитку англійської мови, є Timepath (https://timepath.co/), який забезпечує створення інтерактивних часових ліній із можливістю інтеграції картографічних матеріалів, відеофрагментів та тестових завдань. Розробка студентами власних цифрових хронологій історії англійської мови сприяє розвитку дослідницьких навичок, умінню критично відбирати джерела та структурувати історико-лінгвістичну інформацію. Водночас додавання мультимедіа та тестових елементів забезпечує поєднання когнітивного й інтерактивного компонентів навчання.

Не менш цінним є використання LAEME (Linguistic Atlas of Early Middle English) (http://amc.ppls.ed.ac.uk/laeme/), який функціонує як цифровий корпус текстів ранньо-середньоанглійського періоду. Його можливості полягають у відображенні карт поширення діалектних рис, пошуку тегів у текстах та здійсненні порівняльного аналізу граматичних і лексичних форм у часовому вимірі. Інтерактивний характер цього ресурсу надає студентам можливість самостійно досліджувати регіональні особливості розвитку

англійської мови та формувати власні аналітичні висновки.

Водночас аналіз історичних процесів у розвитку англійської мови доцільно поєднувати з осмисленням сучасних тенденцій, що постали під впливом цифровізації. Саме в цьому контексті доречно звернутися до думки Кристала Д.: *"Language itself changes slowly, but the Internet has speeded up the process of those changes so you notice them more quickly"* [9]. Зазначена теза підкреслює базовий аспект історичного розвитку англійської мови: традиційно мовні трансформації відбувалися протягом тривалого часу, проте в умовах цифровізації темпи змін стають більш відчутними навіть у межах одного покоління. Це відкриває нові перспективи для викладання дисципліни «Історія англійської мови», адже студенти мають змогу аналізувати давні фонетичні, лексичні та граматичні трансформації, а також простежувати сучасні процеси у реальному часі. Таким чином, застосування інтерактивних технологій у навчанні дозволяє показати тяглість мовних змін – від давньоанглійського періоду до цифрової епохи. Як приклад викладач може запропонувати завдання на порівняння: *"Compare how lexical innovations spread in Old English texts and on modern social media platforms."*

У цьому контексті важливо розглянути й позицію Брієра С., висловлену у статті "History, interactive technology and pedagogy: Past successes and future directions": *"This paper surveys ... the use of ... visualization techniques in humanities work, ... and the use of blogs and wikis as teaching tools"* [10]. Для дисципліни історії англійської мови це означає можливість використання електронних хронологій, інтерактивних корпусів, навчальних блогів та вікі-сторінок, які сприяють колективному формуванню знань і поглиблюють міждисциплінарні зв'язки.

Цінним також є інший вислів Кристала Д.: *"English has been this vacuum cleaner of a language, because of its history meeting up with the Romans and then the Danes, the Vikings and then the French and then the Renaissance with all the Latin and Greek and Hebrew in the background"* [9]. Ця цитата підкреслює важливий аспект історії англійської мови: її інтенсивну взаємодію з різними мовними системами, що призводила до поглинання лексичних, граматичних та фонетичних елементів. Це дозволяє студентам усвідомити, що англійська мова формувалася в умовах багатомовного впливу, і це наклало відбиток на всі її структурні рівні.

В освітньому процесі цитата Кристала Д. може бути інтегрована у лекційні матеріали для ілюстрації діахронних змін мови через міжмовний контакт. Зокрема, студенти можуть аналізувати вплив латини та французької на лексику середньоанглійського періоду, а також вивчати фонетичні трансформації, що відбувалися під впливом німецьких та скандинавських мов. Важливо зазначити, що такі історико-лінгвістичні закономірності можна ефективно демонструвати через інтерактивні цифрові ресурси, наприклад: *"Using interactive linguistic maps, students can visualize lexical borrowings from Old French in the Middle English period and trace the historical layers of vocabulary."*

Доцільно звернути увагуй на те, що у процесі засвоєння інтерактивних методів викладач набуває ролі організатора навчально-пізнавальної, самостійної, творчої та комунікативної діяльності студентів. Зміна ролі педагога у цьому контексті забезпечує підвищення ефективності освітнього процесу, а також створює передумови для розвитку комунікативної компетентності та формування цілісних особистісних характеристик здобувачів. Це своєю чергою сприяє розширенню дидактичного потенціалу занять та підсилює можливості для індивідуалізації навчання [3, с. 310].

Подальший розвиток зазначеної тенденції зумовлює необхідність інтеграції ігрових технологій в освітній процес, де їх застосування дозволяє оптимізувати результативність освітньої діяльності завдяки значному підвищенню мотиваційного рівня студентів і стимулюванню їх когнітивної та мовленнєвої активності. При цьому педагогічна цінність ігрових практик полягає у створенні середовища зацікавленості, спрямованості на колективну взаємодію та активне закріплення нового лексичного матеріалу. Крім того, ігрові елементи сприяють виникненню позитивного суперництва, що забезпечує інтеграцію освітніх і соціалізаційних функцій навчання [4, с. 196].

Застосування інтерактивних форм у дисципліні «Історія англійської мови» має особливу значущість, оскільки передбачає поєднання історичного, мовознавчого та комунікативного аспектів. Ефективність такого підходу підтверджується прикладом використання цифрових платформ і візуалізацій, які моделюють історичні етапи розвитку англійської мови. Зокрема, під час інтерактивних занять можуть застосовуватися симуляції мовних змін у контексті різних історичних періодів: *"By using interactive simulations, students*

can explore how Old English developed into Middle English by visualizing linguistic shifts." Така форма роботи поєднує аналітичну діяльність з елементами дослідницького пошуку та підсилює міждисциплінарний характер навчання.

Отже, поєднання інтерактивних методів та ігрових технологій у процесі викладання історії англійської мови забезпечує якісно новий рівень організації освітнього процесу, оскільки спрямоване на засвоєння теоретичного матеріалу, а також на формування практичних умінь, розвиток критичного мислення та здатність до творчого застосування знань у професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, слід зазначити, що використання інтерактивних технологій у викладанні дисципліни «Історія англійської мови» забезпечує ефективне поєднання теоретичних знань і практичних навичок, сприяючи формуванню стійкої мотивації до навчання. З цим безпосередньо пов'язане послідовне впровадження цифрових ресурсів, мультимедійних матеріалів, проєктної та ігрової діяльності, яке створює умови для активізації когнітивних процесів студентів, розвитку критичного мислення та формування творчих умінь. Наслідком такої активізації є зростання рівня комунікативної компетентності, здатності до колективної взаємодії та самостійного пошуку рішень, що значно підсилює прикладну цінність навчальної дисципліни. Разом із тим інтерактивні засоби дозволяють інтегрувати історико-лінгвістичний аналіз із сучасними інформаційними технологіями, відкриваючи нові можливості для науково-дослідної діяльності здобувачів освіти.

Перспективи подальших досліджень убачаються у поглибленому аналізі методичних підходів до інтеграції історико-лінгвістичних знань у сучасні освітні практики, а також у вивченні ефективності цифрових інструментів для оптимізації засвоєння матеріалу дисципліни «Історія англійської мови».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Люлько М. Інноваційні інтерактивні технології в процесі вивчення іноземних мов. International Science Journal of Education & Linguistics. 2024. Vol. 3, No. 6. Pp. 42-51.

2. Козубенко І. Особливості застосування інтерактивних методів навчання при вивченні англійської мови. Молодий вчений. 2022. № 4(104). С. 5-9.

3. Зубенко О. Застосування інтерактивних технологій у викладанні англійської мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти. Актуальні питання гуманітарних наук. 2022. Вип 48, том 1. С. 307-311.

4. Лада О. В., Варварук І. В., Максимів Г. М. Інноваційні методики викладання англійської мови: використання ігрових технологій та сторітейлінгу. Вісник науки та освіти. 2024. № 6(24). С. 190-199.

5. Ісакова Є., Бороліс І. Практико-орієнтований підхід до викладання дисципліни «Історія англійської мови» на філологічних факультетах закладів вищої освіти. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2024. № 32. С. 5-9.

6. Sydorenko S., Gudmanian A. A web resource map for a university course in the History of the English Language. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. № 2(76). С. 126-136.

7. Вдовенко Т. Викладання історії англійської мови онлайн. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. 2023. № 62. С. 54-60.

8. Матковська М. Вимоги до дистанційного курсу з історії англійської мови як засобу підтримки проектної роботи студентів. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. 2024. Випуск 23. С. 218-220.

9. David Crystal Quotes. URL: https://www.brainyquote.com/authors/david-crystal-quotes

10. Brier S. History, interactive technology and pedagogy: Past successes and future directions. Journal of the Canadian Historical Association. 2012. № 23(2). P. 1-20.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'37:81'373.4
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.25

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ «СУМНИЙ» І «SAD» В УКРАЇНСЬКІЙ І АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

THE STRUCTURAL ORGANIZATION OF THE LEXICO-SEMANTIC FIELDS 'SUMNYI' AND 'SAD' IN UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Пегитяк А.В.,
orcid.org/0009-0005-7601-8228
студентка IV курсу прикладної лінгвістики
Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

Журбенко А.В.,
orcid.org/0009-0009-2090-9661
студентка IV курсу прикладної лінгвістики
Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

Статтю присвячено зіставній розвідці українського й англійського лексико-семантичних полів *сумний* і *sad*. Інтерес до такого системного представлення зумовлений необхідністю подальшого розвитку перекладацьких стратегій стосовно нюансованості слів на позначення станів людини, які відповідають за вираження психологічних реакцій. Комплексний контрастивний підхід до вивчення двох схожих уявлень, що відображають негативну емоцію, та їхньої вербалізації в мовах східнослов'янської та західногерманської підгруп, зможе вплинути на переосмислення низки культурно-специфічних категорій.

Вивчення лексико-семантичного поля прикметників, що виражають емоційні стани, становить важливий напрям у сучасній лінгвістиці, оскільки такі одиниці формують мовну картину світу та відображають специфіку національного менталітету, мовного мислення та психологічного досвіду носіїв мови. Прикметник *сумний* є ключовим представником цього поля в українській мові, так само як *sad* – в англійській. Аналіз цих лексем дозволяє виявити не лише семантичну глибину кожної з них, а й порівняти мовні засоби вираження емоцій у двох мовах.

Огляд існуючих тлумачень вищезгаданих прикметників та їхніх синонімічних рядів було здійснено для визначення складу та об'єму бажаної структури лексико-семантичного поля. Відбір дослідницького матеріалу проведений методом суцільної вибірки зі словників двох мов. Основні напрацювання втілено завдяки зіставному аналізу, репрезентації синонімічних варіантів одиниць, виокремленню стилістичних відтінків і оцінці семантичної спорідненості.

Крім того, окреслено ієрархічну побудову для вибраних одиниць *сумний* і *sad* наступним чином: ядро поля, ближня периферія, дальня та крайня периферії. Підрахунки виконано через інструментарій платформ UkrVectōrēs і WS4J Demo та представлено у вигляді векторних моделей.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, лексема, синонімічний ряд, ядро, периферія.

The article is dedicated to a comparative examination of the Ukrainian and English lexical-semantic fields of "sumnyi" and "sad". The curiosity in such a systematic presentation is driven by the need for the further development of translation strategies regarding the nuances of words used to convey human mental states. A comprehensive contrastive approach to studying two similar concepts which reflect the negative emotional reaction and their verbalisation in languages of East Slavic and West Germanic subgroups can influence the reinterpretation of a number of culturally specific categories.

The research of the lexical-semantic field of adjectives expressing feelings is an important direction in modern linguistics, as such units shape the linguistic worldview and reflect the specifics of national mindset, linguistic thinking, and psychological observations of native speakers. The adjective "sumnyi" is a key representative of this area in the Ukrainian language, just as "sad" is in English. The analysis of these lexemes allows us to reveal not only the semantic depth of each of them but also to compare the linguistic means of displaying emotions in two languages.

A review of existing meanings of the aforementioned adjectives and their synonymous series was conducted to determine the composition and volume of the desired structure of the lexical-semantic field. The research material was selected using the method of continuous sampling from dictionaries in two languages. The main findings were obtained through the comparative method, the representation of synonymous unit variants, the identification of stylistic distinctions, and the evaluation of semantic relatedness.

Additionally, a hierarchical structure for the selected sumnyi and sad units is outlined as follows: field core, near periphery, far periphery, and extreme periphery. The calculations were performed using the UkrVectōrēs and WS4J Demo platform tools and are presented as vector models.

Key words: lexical-semantic field, lexeme, synonymic series, core, periphery.

Постановка проблеми. Співвідношення між внутрішньо-національними процесами осмислення певного явища та його міжнародним контекстом пізнання завжди були одним з важливих векторів дослідження у лінгвістиці. Завдяки контрасту в сприйняті процесів, які відбуваються

довкола, а також їхній інтерпретації з урахуванням етнічної приналежності, мовна картина світу дозволяє частково концептуалізувати дійсність.

На формування, опрацювання й перетворення образів у ментальності народу впливають різні психологічні (колективна ідентифікація, когнітивні установки) та соціальні (суспільні норми, історичний досвід) фактори. Активна динаміка взаємодії з іншими країнами та процеси глобалізації дедалі частіше стають поштовхом до комплексного зіставлення та переосмислення низки культурно-специфічних категорій. Сучасні перекладознавчі студії тяжіють до антропоцентризму, де мовні одиниці розглядаються з точки зору їхнього призначення в житті людини. На нашу думку, ключовим моментом, на якому слід зосередити увагу, є емотивний лексико-семантичний простір мови. Саме він кодує почуттєвий досвід носіїв, фіксує та систематизує наявні результати їхньої пізнавальної діяльності.

Особливий інтерес становить зіставний аналіз лексико-семантичних полів негативних емоційних станів, які відображають традиційні уявлення конкретного населення щодо подій, які вони переживають. **Актуальність** праці зумовлена нестачею наукових доробків, що у порівняльному аспекті розглядають поняття *сумний* і *sad* у двох неспоріднених мовах. Оскільки на вивчення емоційної складової українського та анлійського мовлення впливають усталенні роками патерни поведінки та перцепції, виявлення спільних і відмінних особливостей в їхній вербалізованій трансформації є корисним для моделювання концептосфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування основ лексико-семантичного аналізу бере початок наприкінці XIX – на початку XX століття. Аспекти системної організації лексики, семантичної структури мови та польової моделі лексикону висвітлено у працях таких дослідників, як О. Потебня, Й. Трір, В. Порциг, Г. Кандлер, Е. Оскар, К. Хейзе, В. Ващенко, Л. Лисиченко, С. Денисова, Ф. Жилко, О. Селіванова, Ю. Зацний, М. Кочерган, О. Василенко та інші [6, с. 84]. Г. Іпсен у 1924 році вперше використав термін поле стосовно мовних одиниць, увівши поняття *значеннєве поле*. Під цим терміном він розумів сукупність слів, об'єднаних лексичними та граматичними подібностями, які водночас мають етимологічну спорідненість. Однак основоположником теорії системної організації лексики вважається Й. Трір, який запропонував нові підходи до аналізу лексичної системи мови на основі масштабного фактичного матеріалу. Погляди Й. Тріра були розвинені у працях німецького мовознавця Л. Вайсгербера, який семантичним полем називав *частину понятійного змісту мови* [2, с. 17].

Одним із важливих факторів організації лексико-семантичного поля є впорядкування та ієрархізація мовних одиниць, які передають інформацію про один і той самий об'єкт, при цьому ця інформація може мати різний обсяг, ступінь емоційної забарвленості та інші варіації. Традиційно дослідження лексики в контексті польової організації здійснюється за двома основними напрямками: 1) ономасіологічним (від іменування) і 2) семасіологічним (від значення слова). [5, с. 226] У межах цього підходу важливим етапом аналізу є розподіл на *ядро, ближню, дальню* та *крайню периферію*. [3 с. 22]

Метою цього дослідження є детальний опис процесу побудови різномовних лексико-семантичних полів на основі лексикографічного аналізу тлумачень сумного емоційного стану. **Завдання** реалізуються завдяки зіставленню словникових дефініцій українського *сумний* та англійського *sad*, огляду їхніх синонімічних варіантів, виокремленню стилістичних відтінків, а також оцінці семантичної спорідненості лексем.

Теоретична та практична цінність результатів має значення для розробки чіткіших критеріїв українсько-англійського перекладу лексики на позначення суму, зважаючи на різний ступінь інтенсивності та конотації слів. Це в свою чергу, допоможе зменшити ризик прагматичних і стилістичних помилок через хибну асоціацію віддалених значень.

Виклад основого матеріалу. Вивчення тлумачень слова сумний у словниках є важливим етапом дослідження його лексико-семантичного поля. Словникові дефініції дають змогу з'ясувати кількість значень, їхню структуру та взаємозв'язки. Проаналізуємо її значення, зафіксовані в академічному Великому тлумачному словнику сучасної української мови: СУМНИЙ, -а, -е. 1. Який сумує, відчуває сум; якого охопив сум; смутний, журний; прот. веселий. // Схильний до суму, журби. // Який виражає сум, журбу; власт. людині, яка сумує. Сумна усмішка. // Пов'язаний зі смертю, трауром; скорботний. 2. Сповнений, пройнятий сумом, тугою, журбою. // у знач. ім. сумна, -ної, ж. Журлива пісня. // Який минає, проходить у журбі; тяжкий, безрадісний. 3. Який викликає, навіває сум. 4. Вартий співчуття, жалю. Сумний випадок. // Який завдає досади; прикрий. // Непривабливий; жалюгідний. // Недобрий; нікчемний [1, с. 1414].

Після аналізу семантичної структури українського прикметника *сумний* доцільно звернутися до його англійського відповідника – *sad*. У Cambridge Dictionary воно має такі тлумачення: • unhappy or sorry; • if something looks sad, it looks worse than it should because it is not being cared for; • not satisfactory or pleasant: sad fact/truth; • showing that you are not fashionable or interesting or have no friends (slang). Порівняно з Cambridge Dictionary, Collins English Dictionary подає більше дефініцій слова *sad*: • if you are sad, you feel unhappy, usually because something has happened that you do not like; • sad stories and sad news make you feel sad; • a sad event or situation is unfortunate or undesirable; • if you describe someone as sad, you do not have any respect for them and think their behaviour or ideas are ridiculous. [informal, disapproval]; • feeling sorrow, unhappy; • causing, suggestive, or expressive of such feelings; • unfortunate; unsatisfactory; shabby; deplorable; • ludicrously contemptible; pathetic; • (of pastry, cakes, etc) not having risen fully; heavy; • (of a colour) lacking brightness; dull or dark; • (arhaic) serious, grave.

Аналіз значень прикметника *сумний* та його англійського відповідника *sad* засвідчує відмінності у структурі та обсязі лексико-семантичного поля цих лексем. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови *сумний* має чотири основні значення, що охоплюють як внутрішній емоційний стан людини, так і зовнішні прояви суму. Англійський прикметник *sad* у словниках Cambridge і Collins подано з більшою кількістю дефініцій (від 4 до 11), які розкривають як традиційне емоційне значення (unhappy, sorrowful), так і розширене, метафоричне, ідіоматичне чи оціночне (наприклад, sad state, sad person – у значенні жалюгідний, нікчемний, нецікавий, що наближається до сленгового чи навіть зневажливого вживання). Collins також подає архаїчні (serious, grave) та контекстуально специфічні значення (sad pastry – тісто, що не піднялося; sad colour – тьмяний колір), які не мають безпосередніх відповідників у дефініціях українського прикметника сумний. Така семантична розгалуженість вказує на ширшу експансивність англійської лексеми, що функціонує в більшій кількості мовленнєвих ситуацій і стилістичних регістрів.

Обидва прикметники мають спільне ядро значення – позначення емоційного стану смутку, журби чи пригнічення. Однак периферійні зони демонструють значну асиметрію: англійське *sad* охоплює ширший спектр вторинних, метафоричних і стилістично маркованих значень. В українській мові прикметник *сумний* перш за все асоціюється з глибоким досвідом, що має інтимно-особистісний і навіть трагічний характер. Це видно з дефініцій: схильний до журби, пов'язаний зі смертю, трауром, скорботний. Українська лексема звертається до поетичної, емоційно забарвленої лексики, яка спонукає до асоціацій з нелегкою долею чи внутрішнім болем. Подібне значення сформувалося в межах культури, де психологічна глибина та співпереживання традиційно отримували високу цінність (наприклад, у народних піснях, плачах, релігійних обрядах). В англійській мові ж *sad* пропонує ширший спектр вживань, деякі з яких є іронічними, зневажливими або навіть побутово-сленговими. Це відображає іншу комунікативну норму англомовної культури, у якій трагічність емоцій рідше є домінантною у вживанні лексем, а оцінка та функціональна доцільність мають більше значення. В англійській *sad* поширюється на: • характеристику об'єктів (sad-looking garden – занедбаний сад); • соціальні оцінки (sad person – жалюгідна людина, що втратила статус); • харчову термінологію (sad pastry – важке тісто); • кольори (sad colour – тьмяний). Як наслідок, національно-мовна специфіка виявляється не лише в структурі лексико-семантичного поля, а й у ціннісних орієнтирах, які визначають релевантність певних концепцій для тієї чи іншої мовної спільноти.

Семантична структура лексеми *сумний* в українській мові виявляється не в останню чергу через систему синонімічних зв'язків, яка відображає багатство мовної експресії. Огляд синонімічного ряду дає змогу краще окреслити межі лексико-семантичного поля та виявити значеннєві відтінки, які закріпилися про уявлення психологічного стану суму в українській мовній свідомості. Згідно з Практичним словником синонімів української мови, до синонімів прикметника *сумний* належать такі лексеми, як смутний, засмучений, невеселий, нерадісний, журний, журливий, плакучий, а також діалектні чи стилістично марковані одиниці маркітний, банний, скорботний (похід), жалобний (стан), (–вістку) прикрий, непривабливий, жалюгідний, безрадісний, (–пам'ять) недобрий, сумовитий, сумливий [4, с. 402].

Натомість у синонімічному полі англійського прикметника *sad*, за даними словника Collins Cobuild (у версії, поширеній Merriam–Webster), фіксуються п'ять основних смислових відтінків, кожен із яких утворює власне мікрополе синонімів: 1. feeling sorrow – основне значення, що виражає внутрішній емоційний стан особи. До цієї групи належать: unhappy, gloomy, mournful, tearful, disconsolate, low-spirited, grief-stricken та

інші. Ця група найбільш близька до українського *сумний* у його базовому емоційному вжитку; 2. in the sense of tragic – позначає ситуації чи події, що викликають глибокий смуток або шок: tragic, harrowing, grievous, heartrending, pitiful. 3. in the sense of deplorable – розширене значення, яке описує негативні, неприйнятні обставини: deplorable, lamentable, regrettable, wretched, miserable. 4. in the sense of ridiculous – стилістично знижене, іноді іронічне значення, в якому *sad* означає щось жалюгідне або недолуге: ridiculous, pathetic, foolish-looking. Це значення майже відсутнє в українському варіанті, що свідчить про його широку функціональну варіативність; 5. in the sense of regrettable – близьке до третьої групи, але більш м'яке за емоційним навантаженням, описує події, що викликають жаль або розчарування: regrettable, unfortunate, disappointing, woeful, unsatisfactory.

Українське слово сумний зосереджене переважно на внутрішньо-емоційному та трагічному вимірі, в той час, як англійське *sad* демонструє високу полісемію та розгалужену стилістично-смислову палітру, охоплюючи як емоційні, так і оцінно-соціальні, іронічні та формально-публіцистичні контексти.

У процесі дослідження українського ЛСП (Рис. 1) було використано векторну модель UberText (реалізація word2vec, розмірність – 300) у рамках платформи UkrVectōrēs, яка дає змогу визначити ступінь семантичної близькості між лексемами. Вибір на користь цієї моделі зумовлений тим, що вона базується на великому корпусі українських текстів різних функціональних стилів, зокрема художнього, публіцистичного, наукового та енциклопедичного. Завдяки застосуванню алгоритму обчислення косинусної близькості вдалося простежити, які одиниці лексики є найбільш наближеними до прикметника сумний, а які пов'язані з ним частково або умовно.

Ядро поля (висока спорідненість, від ~0.70 і вище): Найвищу семантичну близькість виявлено у лексем смутний (0.78) та невеселий (0.70). Ці прикметники становлять ядро лексико-семантичного поля, оскільки вони не лише подібні за значенням, а й функціонують у споріднених контекстах, передаючи емоційний стан пригніченості, внутрішньої туги або настроєвої пасивності.

Ближня периферія (помірна спорідненість, ~0.60–0.69): сумовитий – 0.66; журливий – 0.64; засмучений, нерадісний – 0.60. Зазначені одиниці є дещо віддаленими від ядра, однак їхнє значення досі перебуває в межах семантичного простору, пов'язаного з емоційним станом смутку. Ці лексеми репрезентують різні ступені емоційної напруги – від легкого журіння до вираженого психоемоційного дискомфорту.

Дальня периферія (низька спорідненість, ~0.30–0.59): скорботний – 0.53; безрадісний – 0.43; прикрий – 0.39; жалобний – 0.34; недобрий – 0.30. Згадані поняття виходять за межі безпосередньої семантики суму та торкаються суміжних значень – зокрема, жалоби, втрати, неприємності. Їхній зв'язок із лексемою сумний не є прямим, а виникає в контекстуальному вжитку.

Крайня периферія (граничний зв'язок, ≤ 0.30): жалюгідний – 0.23; неприваблений – 0.22; плакучий – 0.27; банний – 0.14; маркітний, сумливий – 0.00; Ці лексеми можуть траплятися в контекстах, що асоціюються із сумом, проте самостійно вони не реалізують означеного значення. Ці одиниці лише побічно пов'язані із семою суму та перебувають на межі поля як маркери вторинних або супутніх характеристик.

У процесі побудови ЛСП для англійської мови (Рис. 2) застосовано онлайн-інструмент WS4J Demo (WordNet Similarity for Java), який корисний для оцінки семантичної спорідненості лексем на основі бази даних WordNet. Для розвідки було обрано метрику Lesk, що обчислює семантичну близькість шляхом виявлення перекриттів у словникових дефініціях порівнюваних одиниць. Метод враховує кілька типів збігів: між прикладом уживання одного слова та глосою іншого, між глосами обох слів, між глосою одного слова та глосами семантично пов'язаних одиниць іншого, між глосами пов'язаних понять обох слів, а також між синонімами одного слова та глосою іншого. Підсумковий результат формується як сума всіх виявлених перекриттів.

Ядро семантичного поля (висока спорідненість, Lesk > 60): tragic – 124; unhappy – 83; mournful – 65; sorrowful – 64. Ці лексеми є найближчими за значенням до sad, мають схожі глоси, часто перетинаються з ним у визначеннях через поняття емоційного болю, втрати чи скорботи.

Ближня периферія (помірна спорідненість, Lesk ~ 20–30): woeful – 28; heartrending, grievous – 26; worried, upset – 25; unfortunate, bad – 24; miserable, wretched – 23; sorry – 20. Ці слова репрезентують пов'язані емоційні стани або оцінки ситуації, часто з фокусом на страждання, незадоволення чи жаль.

Дальня периферія (низька спорідненість, Lesk < 20): tearful – 19; grief-stricken – 16; gloomy, low-spirited, heartbroken, depressed – 15; pathetic, pitiful – 11; regrettable – 10; ridiculous, deplorable – 8. Слова на цьому рівні мають певні емоційні або

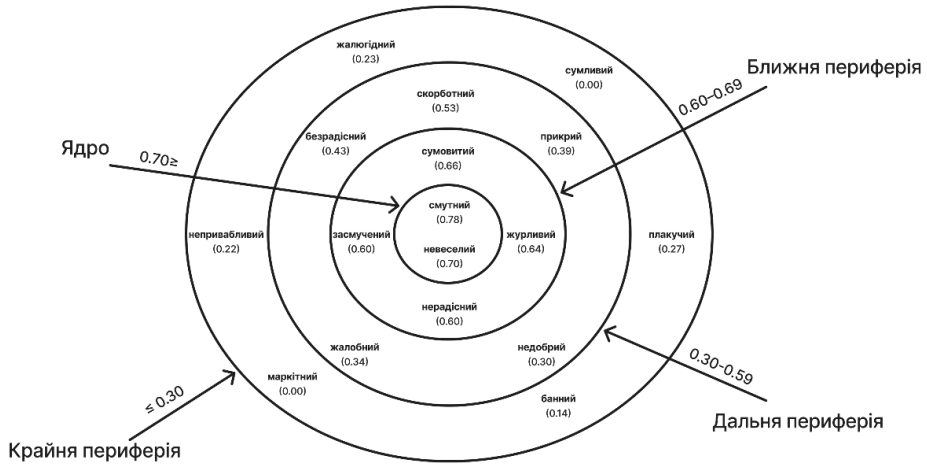

Рис. 1. Візуальне представлення лексико-семантичного поля українського слова сумний

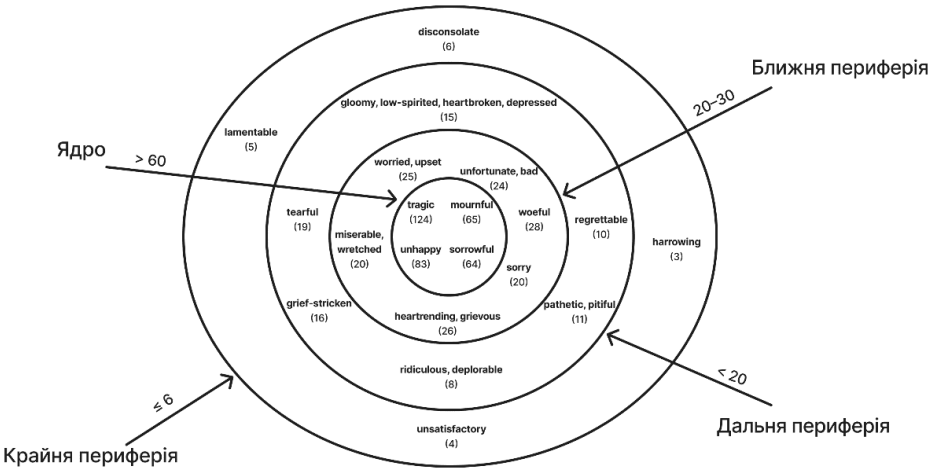

Рис. 2. Візуальне представлення лексико-семантичного поля англійського слова sad

оцінні компоненти, пов'язані з сумом, але менш тісно, часто відрізняються за коннотацією чи вжитком (наприклад, ridiculous або deplorable).

Крайня периферія (граничний зв'язок, Lesk ≤ 6): disconsolate – 6; lamentable – 5; unsatisfactory – 4; harrowing – 3. Слова на цьому рівні характеризуються мінімальним семантичним перетином із лексемою sad. Їхній зв'язок із поняттям смутку є опосередкованим або дуже контекстуальним. Деякі з них мають емоційно забарвлені конотації (якот harrowing чи lamentable), однак не позначають сум безпосередньо. Інші, як unsatisfactory, віддалені за значенням, але можуть з'являтися в сумних ситуаціях лише як наслідок або обставина, а не як емоційний стан.

Застосування векторних моделей забезпечило можливість упорядкованого представлення синонімічних лексем відповідно до їхнього ступеня спорідненості зі словом-репрезентантом. Це, своєю чергою, сприяло глибшому розумінню структури мовної семантики, виявленню латентних зв'язків між лексичними одиницями та уточненню меж лексичних полів.

Висновки. Проведений аналіз лексеми сумний в українській мові та її англійського відповідника sad на основі словникових дефініцій показує суттєві відмінності у структурі та обсязі їхніх лексико-семантичних полів. Прикметник *sad* демонструє ширший спектр значень, зокрема іронічні, зневажливі та сленгові відтінки, що відображає інші комунікативні норми англомовної культури. Натомість в українській мові сумний переважно вживається у значеннях, пов'язаних із негативним емоційним станом або трауром.

Отже, англійське лексико-семантичне поле прикметника *sad* є чисельно більшим, має

більше ядерних та периферійних елементів, а також охоплює ширше коло значень – від власне емоційного стану до оцінки ситуацій. Українське поле сумний є компактнішим і зосередженим на вираженні внутрішнього, переважно пригніченого емоційного стану. Це свідчить про те, що в англійській мові концепт суму реалізується багатовекторно, тоді як в українській – переважно емоційно-інтроспективно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ – Ірпінь: Перун, 2005. С. 1414. URL: https://archive.org/details/velykyislovnyk (дата звернення: 07.10.2025)

2. Гладченко К. Ю. Лексико-семантичне поле як структурний елемент мовної картини світу. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія*. 2016. Т. 272: Філологія. Мовознавство. С. 16–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2016_272_260_5 (дата звернення: 07.10.2025)

3. Ільєнкова В. В. Синонімічний ряд до слова щастя в українській мові. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. 2020. вип. 52: Лінгвістичні дослідження. С. 18–27. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3cdad3e6-0805-43d3-8fb2-879e24927673/content (дата звернення: 07.10.2025)

4. Караванський С. Й. Практичний словник синонімів української мови. Київ: Українська книга, 2000. С. 402-403 URL: praktichnij_slovnik_sinonimiv_ukrajinskoji_movi.pdf (дата звернення: 07.10.2025)

5. Марчук Л. М. Семантичне поле: варіантність, функційність, проєкційність. *Термінологічний вісник*, 2023. вип. 7. С. 222–231. URL: https://termvisnyk.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/11/2023/06/24.pdf (Дата звернення: 07.10.2025)

6. Рибачук О. Л. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ “CLOTHES” (НА МАТЕРІАЛІ АВТЕНТИЧНОГО РОМАНУ СОФІ КІНСЕЛЛИ “SHOPAHOLIC AND BABY”). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Т. 3: Мовознавство. Літературознавство. С. 83–88. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/38_2021/part_3/16.pdf (дата звернення: 07.10.2025)

7. Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sad (дата звернення: 07.10.2025)

8. Collins English Dictionary. URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurus/sad (дата звернення: 07.10.2025)

9. UkrVectōrēs: сервіс для обчислення семантичних відношень між сутностями української мови. URL: https://ukrvectores.erehab.pp.ua/ua/about-project. (дата звернення: 07.10.2025)

10. WS4J Demo: WordNet Similarity for Java – інструмент для вимірювання семантичної близькості між словами. URL: https://ws4jdemo.appspot.com/ (дата звернення: 07.10.2025)

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81’373.34
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.26

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ВПЛИВ АНГЛІЦИЗМІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

THE MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE POLISH LANGUAGE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: THE IMPACT OF ANGLICISMS AND SOCIAL MEDIA

Полежаєва Т.В.,
orcid.org/0000-0001-6152-982X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри полоністики та перекладу
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Недашківська Т.Є.,
orcid.org/0000-0001-7810-8773
кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри слов’янської і германської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Котенко О.В.,
orcid.org/0009-0000-3350-350X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедра української мови
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

У статті на матеріалі сучасних польських соціальних мереж та лінгвістичних досліджень з’ясовано основні тенденції розвитку польської мови в умовах глобалізації з акцентом на вплив англіцизмів. Встановлено, що глобалізаційні процеси, включно з домінуванням англійської мови у цифровому середовищі, спричинюють як кількісні, так і якісні зміни у лексичному, морфологічному та стилістичному складі польської мови. Англіцизми, що виконують номінативну та маркерну функції, активно інтегруються в мовну систему, адаптуючись до польських граматичних норм та стилістичних зразків (наприклад, слова «puzzel», «challenge’u», «TikTok duet challenge»).

Соціальні мережі – TikTok, Instagram, Facebook, X (Twitter) – стали каталізаторами поширення англіцизмів, формують цифровий сленг і глобальну культурну ідентичність, особливо серед молоді. Дані досліджень показують, що найчастіше запозичення використовуються у сферах медіа, розваг, моди, технологій, соціальних взаємодій та музики, при цьому платформи відрізняються специфікою комунікативної функції: TikTok та Instagram – візуально-розважальний контент, Facebook – міжособистісне спілкування, X (Twitter) – оперативна інформація.

Аналіз продемонстрував, що проникнення англіцизмів у польську мову не лише трансформує лексичний склад, стилістичні патерни та комунікативні практики, а й стимулює трансформацію мови, одночасно порушуючи питання збереження національної мовної ідентичності. Встановлено, що англіцизми виконують функцію маркерів сучасності, престижу та належності до глобальної цифрової спільноти, що відображає соціокультурну і комунікативну динаміку мовного простору. Таким чином, польська мова демонструє здатність гнучко реагувати на глобальні впливи, інтегруючи зовнішні лексичні одиниці без втрати граматичної та комунікативної цілісності.

Результати дослідження підкреслюють важливість вивчення англіцизмів і ролі соціальних мереж для розуміння мовної динаміки, трансформації комунікативних норм та формування сучасної соціокультурної ідентичності в польському мовному середовищі.

Ключові слова: англіцизми, польська мова, соціальні мережі, глобалізація, цифровий сленг, лексична адаптація, комунікативні практики.

In the article, based on the analysis of contemporary Polish social networks and linguistic studies, the main trends in the development of the Polish language under globalization are examined, with a focus on the influence of Anglicisms. It has been established that globalization processes, including the dominance of English in the digital environment, cause both quantitative and qualitative changes in the lexical, morphological, and stylistic composition of the Polish language. Anglicisms, performing both nominative and marker functions, are actively integrated into the linguistic system, adapting to Polish grammatical norms and stylistic patterns (for example, the words *puzzel*, *challenge’u*, *TikTok duet challenge*).

Social networks – TikTok, Instagram, Facebook, Twitter – act as catalysts for the spread of Anglicisms, shaping digital slang and a global cultural identity, especially among young people. Research data show that borrowings are most frequently used in the fields of media, entertainment, fashion, technology, social interactions, and music, while platforms differ in the specifics of their communicative functions: TikTok and Instagram focus on visual and entertainment content, Facebook on interpersonal communication, and Twitter on rapid information exchange.

The analysis demonstrated that the penetration of Anglicisms into the Polish language not only transforms the lexical composition, stylistic patterns, and communicative practices but also stimulates language modernization, while simultaneously raising issues of preserving national linguistic identity. It has been established that Anglicisms function as markers of

modernity, prestige, and belonging to the global digital community, reflecting the sociocultural and communicative dynamics of the linguistic space. Thus, the Polish language demonstrates the ability to flexibly respond to global influences, integrating external lexical units without losing grammatical and communicative integrity.

The results of the study highlight the importance of examining Anglicisms and the role of social networks for understanding language dynamics, transformation of communicative norms, and the formation of contemporary sociocultural identity in the Polish linguistic environment.

Key words: anglicisms, polish language, social networks, globalization, digital slang, lexical adaptation, communicative practices.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі мовна система дедалі більше зазнає впливу міжкультурних контактів, цифрових технологій та масової комунікації. Польська мова, як одна з провідних слов'янських мов Європи, перебуває в полі активної взаємодії з англійською – мовою міжнародного спілкування, науки, бізнесу та цифрової культури. Англіцизми, що активно проникають у польський лексикон, стають не лише засобом мовного запозичення, а й відображенням глибинних соціокультурних процесів: зміни ціннісних орієнтирів, розширення сфер глобальної комунікації та переосмислення мовних норм.

Особливої актуальності проблема набуває в контексті розвитку соціальних мереж, які стали потужним каналом трансформації мовної поведінки, впливаючи на динаміку словотворення, семантику та стилістику сучасного мовлення. Цифрове середовище сприяє неологізації, гібридизації мовних форм і формуванню нових моделей комунікативної взаємодії, у яких англійська лексика виконує роль універсального коду міжкультурного спілкування.

Таким чином, у центрі наукової уваги опиняється питання адаптації польської мови до глобалізаційних викликів, збереження її національної ідентичності та визначення меж допустимого впливу англіцизмів у контексті цифрової комунікації. Вивчення цих процесів має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки дозволяє простежити механізми мовної еволюції, спрогнозувати тенденції подальшого розвитку польського лексикону та оцінити роль соціальних мереж у формуванні нових норм сучасного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впливу глобалізаційних процесів на сучасну польську мову посідає одне з провідних місць у сучасних лінгвістичних студіях, оскільки саме англійська мова, що виконує функцію глобального комунікативного коду, стала потужним детермінантом трансформацій у польському мовному просторі. У науковому дискурсі останнього десятиліття простежується тенденція до інтерпретації англіцизмів не лише як елементів іншомовного лексичного запозичення, а як маркерів культурної взаємодії, індикаторів цифрової гібридності та соціолінгвістичних зрушень, спричинених впливом масової комунікації та глобальних інформаційних мереж.

Л. М. Архипенко [1] обґрунтовує, що інтеграція англіцизмів у структуру національних мов є закономірним наслідком процесів глобалізації, однак у польській мові цей процес набуває якісно нових ознак у зв'язку з інтенсивною цифровізацією комунікативного простору. На думку Н. О. Базиляк [2], глобальна міжмовна взаємодія спричиняє не лише лексичні, а й граматичні трансформації, що проявляються у морфологічному спрощенні та переорієнтації синтаксичних моделей на англомовні конструкції. У свою чергу, Л. Барановська [3] розглядає англомовні запозичення як педагогічний і культурний ресурс, який визначає нові підходи до викладання польської мови як іноземної та розширює її семантичний потенціал.

Дослідження О. Р. Круглого і О. П. Черняк [4] засвідчують типологічну спорідненість процесів запозичення в польській та українській мовах, особливо у сферах масової культури, цифрової комунікації та соціальних медіа. Л. В. Кухарська [5] наголошує, що саме віртуальне середовище стало каталізатором появи нових форм мовної креативності, де соціальні мережі виконують функцію лабораторії неформального мовлення, а англіцизми – символів модерності та групової ідентичності. У цьому контексті спостерігається тенденція до формування диглосної моделі спілкування, про що свідчать дослідження D. Pańka [9; 10], який аналізує особливості код-світчингу та функціонування англіцизмів у мовленні користувачів Facebook. Подібного висновку дотримується і E. Mańczak-Wohlfeld [8], яка акцентує на семантичних і дефініційних модифікаціях запозичених одиниць у польських словниках, що відображають процеси їх повної інтеграції в національну систему.

Значну увагу до цифрових аспектів мовної еволюції приділяє G. Piechnik [11], який описує феномен *#instalanguage* як репрезентацію нових тенденцій у розвитку польської мови під впливом візуально-текстових форматів онлайн-комунікації. A. Witalisz [12] простежує соціокультур-

ний вимір англіцизмів у сферах моди, дозвілля та розваг, наголошуючи на їх ролі у формуванні символічного капіталу престижу, модерності та глобальної ідентичності.

Отже, результати сучасних наукових досліджень переконливо засвідчують, що польська мова в умовах глобалізаційного середовища зазнає комплексної адаптації, гібридизації та семантичного переосмислення англіцизмів. Провідними зонами їх інтенсивного функціонування є цифрові медіа, молодіжне спілкування та креативні індустрії. Соціальні мережі, виконуючи роль динамічного середовища мовних інновацій, сприяють неологізації, демократизації мовних норм та розширенню комунікативних можливостей польської мови. Водночас, попри посилення англомовного впливу, польська мова демонструє високий рівень граматичної стабільності й семантичної гнучкості, що забезпечує збереження її національно-культурної ідентичності та стійкість у глобальному комунікативному просторі.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасних тенденцій розвитку польської мови в умовах глобалізації з акцентом на вплив англіцизмів і соціальних мереж на мовну динаміку, структуру та комунікативні норми. У роботі передбачено дослідити процеси запозичення англійських лексем у польську мову, визначити їх семантичні, морфологічні та стилістичні особливості, а також проаналізувати соціокультурні чинники, що сприяють поширенню англіцизмів у щоденному спілкуванні, медійному просторі та молодіжному жаргоні.

Виклад основного матеріалу. У сучасному лінгвістичному дискурсі глобалізація розглядається як сукупність соціокультурних, технологічних і комунікативних процесів, які створюють умови для інтенсивного мовного контакту, трансформації мовних систем та формування нових моделей мовної поведінки.

Польська мова, як національна мова з розгалуженою історією, не є винятком у цьому процесі: зростаюча роль англійської як мови міжнародного спілкування, домінування цифрових медіа та соціальних мереж спричинюють як кількісні, так і якісні зміни у лексичній, морфологічній і стилістичній структурі польського мовного простору. У центрі цієї трансформації перебуває феномен англіцизмів – запозичень із англійської мови, які, набуваючи видозмін у процесі адаптації, інтегруються у словниковий запас польської, впливаючи на комунікативні норми та мовну ідентичність.

З теоретичного погляду, мовний контакт між англійською та польською системами мов підпадає під класичні категорії мовних запозичень, кальки, змішаних форм та код-перемикання. Запозичення, як відомо, виконують дві базові функції: номінативну – позначення нових реалій, технологій, культурних явищ, та маркерну – репрезентацію соціального престижу або ідентифікації групи. У польській мові сучасного етапу саме технологічні, медійні, молодіжні та рекламні пласти виявляються найбільш відкритими до англіцизмів. Наприклад, дослідження вказують, що близько 3,2 % польського лексичного складу становлять англіцизми, а загальне число англомовних запозичень сягає приблизно 7 000 лексем (за оцінкою команди J. Fisiak) – це свідчить про значний рівень проникнення англійської лексики в польську систему [12, с. 147].

Морфологічна та орфографічна адаптація англіцизмів у польській мові також має систематичний характер: аналіз показує, що більшість англомовних запозичень змінюють свою правописну форму, форму відмінювання чи утворення, а іноді й семантичну сферу, щоб відповідати польським граматичним і стилістичним нормам. Наприклад, слово puzzle було запозичено як puzzel із заданою польською флексією [13, с. 39-40]. У рекламному дискурсі, згідно з дослідженням М. Дабровської, англійські елементи зростають у частоті: дослідження рекламних текстів у польських стилістичних виданнях показало зростання використання англомовних конструкцій у проміжку останніх двох десятиліть [14, с. 122].

Цифровий комунікативний простір – зокрема платформи соціальних мереж – виступає каталізатором для поширення англіцизмів. Як свідчать емпіричні дослідження, юнацька мова Польщі значною мірою інтегрує англійські лексеми як засоби вираження сучасності, глобальності, приналежності до молодіжної онлайн-спільноти. Згідно з дослідженням, англомовна культура має «величезний вплив» на комунікацію польської молоді [15]. Наприклад, аналіз молодіжного хіп-хоп-тексту в Польщі виявив значну кількість англомовних слів та виразів, що відображають вплив глобального англомовного музичного простору [16].

У ширшому соціолінгвістичному аспекті варто звернути увагу на ставлення польських носіїв до англіцизмів і англомовного впливу. Дослідження, проведене серед польської громадськості, показує, що хоч значна кількість респондентів позитивно оцінює використання англійської у публічному просторі, переважає негативне ставлення до її домінування над польською [17, с. 281-282]. Це підкреслює мовно-ідентичний вимір явища:

мовна політика, нормативні орієнтири і питання збереження національної мови стають актуальними в умовах глобалізації.

Щодо кількісних даних: за даними А. Віталіш, загальна доля англіцизмів у польському словниковому складі становить близько 3,7 % [12, с. 161]. У рекламному жанрі видно, що значна частка рекламних повідомлень у стилістичних виданнях використовує англійську чи англомовні фрази замість польських відповідників [14, с. 123-124]. Цифровий контент польською мовою також зазнає впливу: хоча польська мова становить лише близько 1,8 % у топ-10 млн веб-сайтів за вмістом, що означає її відносно невелике представлення у глобальному цифровому просторі [18]. Ці дані вказують на те, що польська мова перебуває у взаємодії з англомовним медіапростором, що створює сприятливі умови для проникнення англіцизмів.

Структурні наслідки цього впливу можна розглядати за трьома напрямами: лексичне розширення, стилістичне функціонування та комунікативні норми. Лексичне розширення проявляється у заповненні нових семантичних «лапок» технологій, культури, інтернет-комунікації: наприклад, такі сфери як IT, медіа, реклама, маркетинг мають значну кількість англіцизмів.

Морфологічна адаптація виявляється в тому, що запозичення набувають польських флексій, змінюють форму, вбудовуються в граматику польської мови. Стилістично англіцизми стають елементами молодіжного й цифрового дискурсу: вони часто виконують функцію маркера інновації або престижу, або «вибору молоді», що створює мовний знак (signal) соціальної належності. Комунікативно це веде до переформатування норм: в зоні побутового мовлення, медіа-текстів чи Інтернет-обговорень зростає кількість англомовних вставок, код-змішування, гібридизації мов.

Питання, що виникають: чи призводить це до підриву стандартних норм польської мови, чи навпаки – стимулює її трансформацію та актуалізацію? Ставлення польського мовного середовища виявляє часткове занепокоєння: хоча англіцизми сприймаються як сучасні, вони також можуть сприйматися як загроза мовній цілісності. Наприклад, у публічному просторі польської реклами англійські слогани дедалі частіше замінюють польськомовні, що може вести до домінування англійського елемента в міжмовному просторі [14, с. 126].

Враховуючи цифрову динаміку, соціальні мережі виступають не лише каналом, але й середовищем мовної інновації: молодь обмінюється англомовними хештегами, мемами, сленговими формами, що потім проростають у повсякденне мовлення. Таке середовище стимулює швидкість запозичень і їх розповсюдження. З огляду на це, мовна ситуація польської мови в умовах глобалізації являє собою динамічну систему, що перебуває під впливом як зовнішніх (глобальних англомовних потоків, цифрових медіа, соцмереж) так і внутрішніх (граматичних, стилістичних, соціолінгвістичних) чинників.

Аналіз даних, представлених у табл. 1, свідчить про значний та багатогранний вплив англіцизмів на сучасну польську мову в умовах глобалізації та цифрової комунікації.

З даних табл. 1 очевидно, що соціальні мережі є не лише платформами для міжособистісного спілкування, а й активними каналами трансформації лексичного складу мови, стилістичних норм та комунікативних практик. Так, дані щодо частоти використання англіцизмів демонструють, що найбільш активне впровадження запозичень спостерігається у TikTok та Instagram, де цифровий контент і візуальні формати стимулюють інтеграцію нових лексичних одиниць у молодіжний онлайн-дискурс. Зокрема, слова «viral», «challenge» та «fashionista» мають значну частоту появи і виконують функції стилістичних маркерів, що підкреслюють належність користувачів до глобальної культурної спільноти та відображають тенденції цифрового престижу.

У Facebook англіцизми, такі як «selfie», «like», «event», хоча і мають меншу частотність, але їх функція переважно комунікативна, пов'язана з повсякденним життям і соціальними взаємодіями. Вони підсилюють міжособистісну комунікацію, інтегруючи міжнародно зрозумілі терміни у щоденний дискурс. X (Twitter), на відміну від інших платформ, демонструє більш технологічно та інформаційно орієнтоване використання англіцизмів («tweet», «update», «breaking»), що відображає специфіку платформи як швидкодіючого інформаційного каналу, де англіцизми виконують функцію оперативного позначення дій, подій або технологічних процесів.

Семантичний аналіз таблиці показує, що запозичення охоплюють різні сфери: медіа та розваги, технології, моду та стиль, соціальні взаємодії та музичний контент. Частота використання англіцизмів у межах цих категорій прямо корелює з функціональною необхідністю комунікації та глобальною інтеграцією цифрового контенту, що підтверджує тезу про активне соціокультурне та комунікативне проникнення англійської лексики.

Таблиця 1

Поширення англіцизмів у польських соціальних мережах*

Англіцизм	Facebook: цитата	Facebook: частота (%)	Facebook: категорія	Instagram: цитата	Instagram: частота (%)	Instagram: категорія	TikTok: цитата	TikTok: частота (%)	TikTok: категорія	X (Twitter): цитата	X (Twitter): частота (%)	X (Twitter): категорія
selfie	„Nie mogę przestać robić selfie!”	4,8	Повсякденне життя	„Moje selfie z wakacji!”	5,1	Повсякденне життя	„Challenge z selfie!”	5,7	Розваги	„Tweet z selfie”	4,3	Технології
like	„Daj like, jeśli się zgadzasz!”	6,1	Соц. взаємодії	„Like, jeśli podoba Ci się zdjęcie!”	6,8	Соц. взаємодії	„Funny video, like it!”	7,0	Розваги	„Tweet your like”	5,0	Технології
event	„Zapraszam na event w centrum miasta.”	3,5	Події / Реклама	„Wielki event w moim mieście”	4,0	Події / Реклама	„Dance event challenge!”	5,5	Розваги	„Live event updates”	4,2	Новини / Технології
update	„Nowy update aplikacji jest dostępny.”	2,9	Технології	„Update na Instagramie”	3,1	Технології	„TikTok update features”	3,8	Технології	„Update systemu już dostępny”	3,7	Технології
cool	„Ta kolekcja jest mega cool!”	6,5	Мода / Стиль	„Cool look dzisiaj!”	7,2	Мода / Стиль	„Cool TikTok trend”	6,9	Мода / Розваги	„Cool tweet of the day”	5,5	Стиль / Тренди
viral	„To video poszło viral!”	5,0	Медіа / Розваги	„Viral post dzisiaj!”	5,4	Медіа / Розваги	„TikTok went viral!”	7,2	Медіа / Розваги	„Viral tweet spotted”	5,1	Новини / Медіа
trend	„Trend dotyczący nowych aplikacji rośnie.”	5,1	Медіа / Технології	„Trending hashtag dzisiaj”	5,8	Медіа / Тренди	„Trend challenge”	6,0	Медіа / Розваги	„Check latest trend on Twitter”	5,2	Новини / Технології
challenge	„Spróbuj challenge’u!”	5,2	Розваги / Медіа	„Join trending challenge!”	6,1	Розваги / Медіа	„TikTok dance challenge”	6,8	Розваги / Медіа	„Challenge tweet”	5,5	Новини / Розваги
fashionista	„Ta fashionista ma niesamowity styl!”	4,5	Мода / Стиль	„Fashionista look dzisiaj”	5,2	Мода / Стиль	„TikTok fashionista trend”	5,6	Мода / Розваги	„Fashionista tweet spotted”	4,8	Мода / Стиль
duet	„Nagrywamy duet z moim idolem.”	3,8	Музика / Медіа	„Instagram duet video”	4,0	Музика / Розваги	„TikTok duet challenge”	5,9	Музика / Розваги	„Duet tweet posted”	3,9	Музика / Технології

**Джерело: складено авторами на основі [15]*

Крім того, наведені приклади демонструють, як англіцизми адаптуються до польської морфологічної системи та синтаксичних конструкцій, що забезпечує їх органічну інтеграцію у мову користувачів. Наприклад, «challenge'u» або «TikTok duet challenge» показують поєднання англіцизмів із польськими закінченнями та конструкціями, що свідчить про гнучкість мови та її здатність інтегрувати зовнішні лексичні одиниці без втрати комунікативної функції.

З соціокультурної точки зору, поширення англіцизмів через соцмережі сприяє формуванню цифрового сленгу та глобальної культурної ідентичності, особливо серед молоді, яка сприймає англіцизми як маркери сучасності, стилю та престижу. Зазначимо, що частота та функціональна сфера використання запозичень різниться між платформами, що зумовлено специфікою комунікації: Facebook орієнтований на міжособистісні контакти, Instagram і TikTok – на візуально-розважальний контент, а X (Twitter) – на оперативну передачу інформації.

Таким чином, аналіз виявив, що польська мова не лише перебуває під впливом глобалізаційних процесів, а й активно реагує на них через трансформацію лексичного складу, стилістичних патернів і комунікативних практик. Запозичення з англійської мови в польському контексті стають маркерами сучасності, глобальної участі, цифрової комунікації, одночасно порушуючи та переосмислюючи традиційні мовні межі й норми. Соціальні мережі значною мірою забезпечують середовище для виникнення, реплікації та кодифікації таких англіцизмів, що підсилює їхнє проникнення на різні мовні рівні.

Висновки. Проведене дослідження встановило, що сучасний розвиток польської мови в умовах глобалізації демонструє виразний вплив англіцизмів і соціальних мереж на всі рівні мовної системи. Запозичення з англійської мови виконують як номінативну функцію, позначаючи нові технології, культурні та медійні явища, так і маркерну, репрезентуючи соціальний престиж, молодіжну ідентичність та приналежність до глобальної цифрової спільноти. Морфологічна та орфографічна адаптація англіцизмів забезпечує їх органічну інтеграцію у польську мову, зберігаючи граматичні та стилістичні норми. Цифрові платформи – TikTok, Instagram, Facebook і X (Twitter) – виступають не лише каналами комунікації, а й активними середовищами мовної інновації, де англіцизми функціонують як стилістичні маркери сучасності та цифрового престижу.

Аналіз соціокультурного та семантичного аспектів показує, що англіцизми поширюються в різних сферах: медіа, розвагах, моді, технологіях, соціальних взаємодіях і музиці. Частота їх використання прямо корелює з функціональною необхідністю комунікації та глобальною інтеграцією цифрового контенту. Водночас спостерігається певне занепокоєння щодо домінування англійської в публічному просторі, що актуалізує питання збереження мовної цілісності. Отже, польська мова демонструє здатність до гнучкої адаптації і трансформації під впливом глобалізаційних процесів, одночасно зберігаючи власну структурну і комунікативну ідентичність, що підкреслює наукову значущість дослідження сучасних тенденцій її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архипенко Л. М. Англіцизми в українській мові: причини, наслідки, перспективи запозичування. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71), № 5, ч. 1. С. 1-6. URL: https://doi.org/10.34079/2226-3055-2021-32(71)-1-6 (дата звернення: 30.10.2025).

2. Базиляк Н. О. Вплив глобалізації на англійську мову: лексичні та граматичні зміни в результаті міжмовної взаємодії. Вісник науки та освіти. 2025. № 2(32). С. 103-112. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-103-11. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/20859/20835/20859 (дата звернення: 30.10.2025).

3. Барановська Л. Значення іншомовних запозичень у викладанні польської мови як іноземної. Лінгвістичні студії. 2022. № 44. С.134-147. URL: https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/12890 (дата звернення: 30.09.2025).

4. Круглій О. Р., Черняк О. П. Англомовні запозичення у сучасних польській та українській мовах. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Випуск 22. Том 2. С. 227-231. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.41. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/d399ed94-a37f-412b-96f0-6669f3f1deb2 (дата звернення: 30.09.2025).

5. Кухарська Л. В. Вплив англіцизмів на сучасну українську мову в соціальних мережах та цифрових комунікаціях. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. № 2. С. 1-10. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/2_2025/part_1/2-1_2025.pdf (дата звернення: 30.10.2025).

6. Остапчук В. В. Українська і польська мови: до проблем екології слова. Серія: Філологія. 2023. № 16(28). С. 196-210. URL: https://doi.org/10.34079/2226-3055-2023-16-28-196-210 (дата звернення: 30.09.2025).

7. Прийма Л. Граматичне освоєння англіцизмів у сучасній українській мові. Лінгвістичні студії. 2020. № 40(2). С. 71-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2020_40(2)__10 (дата звернення: 30.09.2025).

8. Mańczak-Wohlfeld E. On dictionary definitions of selected Polish Anglicisms and their English etymons. Prace Językoznawcze. 2024. Vol. 26, No. 2 P. 5-14. URL: https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/pj/article/view/10134 (дата звернення: 30.10.2025).

9. Pańka D. English Social Media-related Loanwords in the Language of Polish Facebook Users: A Corpus-based Study. New Perspectives in English and American Studies. *Volume Two: Language.* 2022. P. 38-53. URL: https://www.cambridge.org/core/books/new-perspectives-in-english-and-american-studies/english-social-mediarelated-loanwords-in-the-language-of-polish-facebook-users-a-corpusbased-study/AAE26A6942F1E8FCB1BCD5B390614F68 (дата звернення: 30.10.2025).

10. Pańka D. Polish-English Code-Switching in the Language of Polish Facebook Users. Theory and Practice of Second Language Acquisition. 2021. Vol. 7, No 1. C. 99-120. URL: https://journals.us.edu.pl/index.php/TAPSLA/article/view/7791 (дата звернення: 30.10.2025).

11. Piechnik G. #instalanguage, The Latest Trends in the Polish Language As a Result of the Expansion of Digital Forms of Communication. Social Communication. Online Journal. 2017. Вол. 16, № 2. С. 42-47. DOI: 10.1515/sc-2017-001142. URL: https://journals.wsiz.edu.pl/sc/article/view/104 (дата звернення: 30.10.2025).

12. Witalisz A. Polish Anglicisms in the Fields of Leisure, Fashion and Entertainment against Historical Background. Revista de Lenguas para Fines Específicos. 2018. Вол. 24, № 1. С. 142-165. DOI: 10.20420/rlfe.2018.226. URL: http://dx.doi.org/10.20420/rlfe.2018.226 (дата звернення: 30.10.2025).

13. Bańko M., Svobodová D. Loanword Adaptation Patterns: The Case of English Loans in Polish and Czech. LingBaW. Linguistics Beyond And Within. 2022. Vol. 8. С. 37-54. URL: https://portal.uw.edu.pl/documents/7727192/517e7eb1-cd41-4c6c-9932-a572ac0a5b73?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 30.10.2025).

14. Dąbrowska M. Crossing Language Boundaries. The Use of English in Advertisements in Polish Lifestyle Magazines. Respectus Philologicus. 2023. № 44 (49). С. 120-129. DOI: http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2023.44.49.113 (дата звернення: 30.10.2025).

15. Jagun A. The Influence of the English Language on the Polish Youth Speak. Respectus Philologicus. 2023. № 44 (49). URL: https://www.zurnalai.vu.lt/respectus-philologicus/article/view/31943/31992?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 30.10.2025).

16. Bartłomiejczyk M. The Influence of English on the Language of Young Poles as Manifest in Recent Hip-Hop Lyrics. Linguistica Silesiana. 2008. Vol. 29. URL: https://bibliotekanauki.pl/articles/59555656.pdf (дата звернення: 30.10.2025).

17. Dąbrowska M. Polish Attitudes to the Use of English and Other Languages in the Polish Public Space. Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis. 2022. Vol. 139. С. 279-300. DOI: https://doi.org/10.4467/20834624SL.22.013.16683. URL: https://doi.org/10.4467/20834624SL.22.013.16683 (дата звернення: 30.10.2025).

18. Wikipedia. Languages Used on the Internet. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Languages_used_on_the_Internet?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 30.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

РОЗДІЛ 6
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

UDC 811.11:81'253
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.27

LEXICO-SEMANTIC AND GRAMMATIC PECULIARITIES OF ENGLISH BUSINESS LETTERS AND WAYS OF CONVEYING THEM INTO UKRAINIAN

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ДІЛОВИХ ЛИСТІВ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ

Aleksenko S. F.,
orcid.org/0000-0001-7187-8791
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology and Language Didactics
Sumy State Pedagogical University

The article seeks to explore lexico-semantic and grammatic features of the English business letters and outline the translation techniques of conveying them into Ukrainian. A business letter is analyzed as a textual unity of content and expression of the content which is characterized by intentionality; semantic, grammatic and communicative cohesion and coherence; conventionality of form; recurrence of set expressions (clichés); absence of emotive and expressive vocabulary; specific syntactic arrangement. It has been estimated that translation difficulties of transferring English business letters into Ukrainian stem from semantic and syntactic differences, the polysemy of English lexis, terms including, divergent manifestations of formal style, embedded in the respective languages, and lack of direct equivalents in the terminological systems of both languages. Thematic groups of English business terminology have been outlined, with prevalent translation devices of delivering them into Ukrainian having been specified. It has been emphasized that delivery of abbreviations and shortened forms of terminology accepted in the English industrial domain cannot be conceived of without the resort to relevant, specially compiled dictionaries and / or glossaries. The following semantic groups of standardized clichés and their illocutionary load have been brought into focus: enquiries, follow-up clichés, notifications, offers, orders, complaints and excuses. Their examples in the form of English-Ukrainian counterparts have been juxtaposed and analyzed in terms of the translation techniques employed. The material of study clearly showcased that the dominant translation methods leveraged were actualized on the referential and componential levels of equivalence. It is noted that the adequacy of the translated into Ukrainian business letters and agreeing English syntactical patterns with their Ukrainian matches can only be attained if certain lexico-semantic and grammatic transformations are used. These include substitution, addition, calquing, semantic modulation, compensation, word order change and partitioning.

Key words: business letters, business terminology, semantic groups, syntactic arrangement, English, Ukrainian, translation techniques, levels of equivalence, lexico-semantic and grammatic transformations.

Стаття має на меті дослідити лексико-семантичні та граматичні особливості англійських ділових листів та визначити способи їх перекладу українською. Діловий лист розглядається як текстова єдність змісту і його вираження, яка характеризується інтенціональністю, семантичною, граматичною та комунікативною когезією та когерентністю, сталістю форми, повторюваністю сталих виразів (формальних кліше), відсутністю емотивної та виразної лексики, особливою синтаксичною організацією. Зазначається, що перекладацькі труднощі виникають внаслідок семантичних та синтаксичних розбіжностей в англійській та українській мовах, полісемії англійських лексичних одиниць, в тому числі термінів, різних ознак офіційно-ділового стилю, що притаманні кожній з мов. Описано основні тематичні групи англійської ділової термінології та уточнено відповідні перекладацькі прийоми, що використовуються при їх перекладі українською. Підкреслено, що точній передачі абревіатур та скорочених форм термінології, прийнятих в діловій сфері англомовних країн, сприяє використання лише спеціалізованих словників та глосаріїв. Особливу увагу приділено ілокутивному навантаженню наступних семантичних груп стандартизованих кліше: запити, супровідна комунікація, повідомлення, пропозиції, замовлення, скарги, вибачення. Зіставлено і проаналізовано англійсько- українські відповідники зазначених груп з точки зору задіяних в них перекладацьких прийомів при передачі цих фраз українською мовою. Матеріал розвідки продемонстрував, що способи перекладу ділових листів з англійської мови українською в переважній більшості реалізуються на референційному та компонентному рівнях еквівалентності. Зазначається, що досягнення адекватності перекладу англійських ділових листів українською мовою та врахування специфіки синтаксичної організації англійського ділового листа може бути забезпечене лише за умови використання певних лексико- семантичних та граматичних трансформацій, до яких, зокрема, належать трансформації заміни, додавання, калькування, семантичної модуляції, компенсації, зміна порядку слів та членування.

Ключові слова: ділові листи, ділова документація, семантичні групи, синтаксична організація, англійська мова, українська мова, перекладацькі техніки, рівні еквівалентності, лексико-семантичні та граматичні трансформації.

Problem statement. Close political, economic and sociocultural cooperation of Ukraine with European countries which would not only ensure its sustainable growth but also uphold its civilizational choice and vector necessitates smooth and effective exchange of information via professional English-Ukrainian linguistic mediation. Current international communication involves top-notch translation of various business documents, what with active globalization processes and increased volumes of intercultural contacts. Specialists capable of functioning as deft international intermediaries are in high demand nowadays since such expertise as language proficiency within an English-Ukrainian translation pair, mastery of nuances of business / office communication style and excellence in the appropriate translation techniques hold the key to bridging the actual and potential communication gaps among business partners around the globe. Thus, the questions of defining problematic translation issues, spotting divergences in delivering numerous points of professional activity not only within the English and Ukrainian languages proper but also in the respective spheres of industry have become particularly relevant in modern Ukrainian translation studies.

Analysis of recent research and publications. Taking into account the fact that there is a wide range of juridical documents (agreements, business letters, business reports, contracts, commercial offers etc) and multifarious concerns of interlanguage delivery, there has been a growing surge in the national research focused on structure and style [1], modality and specific terminology [2], grammatic transformations done while elaborating English-Ukrainian counterparts of official documents [3], structural and semantic characteristics of juridical terminology [4], the major principles of translation of official documents from English into Ukrainian [5], issues of intercultural collaboration in business communication [6]. Business correspondence, letters in particular, whether carried out on paper, by fax or e-mail, remains crucial in the domains of commerce and industry. Thus, the study and comparison of rules and regularities of linguistic patterns occurring in English and Ukrainian documents turn out to be of high relevance due to not only linguistic considerations but also broader context of extralinguistic circumstances.

The purpose of the paper is to determine and describe lexico-semantic and grammatic particularities of English business letters and techniques of translating them from English into Ukrainian.

Presentation of the main material. A business letter comes across as an inherent unity of content and form and, like any other textual structure, encompasses the plane of information and the plane of expression of that information. From the pragmatic perspective, every business letter is inherently intentional and semantically, grammatically and communicatively cohesive and coherent with a view to implementing a certain illocutionary task (e.g., to enter into an agreement, to confirm a commitment, to build trust and foster cooperation between business partners etc). It is also noteworthy that in terms of structure and style business letters evince such characteristics as conventionality, standardization, recurrence of lexis, set expressions and syntactic structures, resulting in a fixed order of speech patterns and clichés. It is the content and usage of linguistic means with the evident lack of emotionally and expressively laden or colloquial vocabulary, minimized synonymous wording, complex (in English) or simple (in Ukrainian) syntactic constructions [1, c. 329], passive forms and rigidly prescribed compositional layout of documents that effectively deliver information to the target reader (recipient) and influence them in the appropriate way. Thus, the communicative and pragmatic function of a business letter is induced by the addressee from the very language means, lexical in the first place. The latter can be roughly divided into common vocabulary and special business terminology, both serving the aim of conveying denotative information of a business letter.

Translation challenges arising while conveying English business documentation into Ukrainian are accounted for by a number of interlinguistic differences lying in the semantics, syntactic structure, lexical peculiarities and hallmarks of formal style inherent in either of the languages in question. Choosing the appropriate level of equivalence of translation in order to meet the standards of adequacy becomes of paramount importance, especially in the domains related to business, law, financial transactions, where a seemingly petty mistake can result in a deplorable blunder entailing grave juridical consequences. A skilled translator is to be aware of the fact that formal style is devoid of colloquialisms, any figures of speech and imagery, phraseological units and idioms and presents itself as cut and dried, what with abundance of compound and complex syntactical patterns, passive voice of expression and specific terminology.

Speaking of terminology, it's noteworthy that a translator cannot but delve into specified dictionaries or reference books of international trade / law / financial and maritime terms compiled with the aim of ensuring exactness of translation and eliminating translation errors possible to ensue from the polysemy of English terms [7; 8]. Special terminology of business letters in both English and Ukrainian is ver-

balized through terms, abbreviations and acronyms. One of the basic requirements of translators dealing with business documentation is striving to reach equivalence on any of its levels (the most preferable but not always achievable level being the highest one – syntactical) in order to be deemed adequate.

Special terminology is liable to thematic grouping in accordance with the extralinguistic activity, that is business processes it reflects. Let us dwell on its thematic groups and the pairs of English-Ukrainian counterparts, exemplifying them. **Names of business documents** are described via nouns or noun phrases and are translated via analogues, for example: *bill of exchange – вексель; letter of credit – акредитив; order – замовлення; offer – лист-пропозиція; air waybill – авіанакладна; invoice – рахунок-фактура; bill of lading – коносамент*. **Job titles in business** are often delivered from English into Ukrainian with the help of calquing, lexical transformations or descriptive translation, for example: *financial director – фінансовий директор; cost accountant – бухгалтер з обліку витрат; IT manager – менеджер з інформаційних технологій; claims examiner – відповідальний за розгляд рекламацій; retail manager – менеджер в роздрібній торгівлі*. To convey **names of forms of business organization** from English into Ukrainian, one has to not only know the respective language counterparts, but also be conversant with essentials of the legal sphere arrangement prevalent in the respective country, e.g.: *state enterprise – державне підприємство*; *sole proprietorship – фізична особа-підприємець*; *partnership – партнерство*, або *товариство*; *corporation – корпорація; public limited company – відкрите акціонерне товариство; limited liability company – товариство з обмеженою відповідальністю*; *holding company – холдінг; subsidiary (affiliate) – філіал* etc.

Apart from the aforementioned groups, terminology in business letters falls into such subcategories as **insurance** (*fire insurance – протипожежне страхування; travel and vehicle insurance – страхування подорожей та транспортних засобів; insurance against all risks – страхування проти всіх ризиків; perils of carriage – небезпеки перевезення; disability insurance – страхування від втрати працездатності* etc), **accounting and reporting** (*current account – поточний рахунок; net loss – чистий збиток; assets – активи; day-to-day liquidity – щоденна ліквідність; debit – дебет; credit – кредит*), **payments** (*promise of payment – платіжне зобов'язання; invoice – рахунок-фактура; payment terms – умови оплати; nominal price – номінальна ціна; beneficiary – одержувач грошей; balance sheet – балансова відомість*)**, shipping and delivery** (*commercial invoice – комерційний інвойс; certificate of origin – свідоцтво про походження товару; certificate of inspection – інспекційний сертифікат; consular invoice – консульський рахунок / інвойс; customs form – митна декларація*), **quality of goods / marking and packing** (*inflammable – легкозаймистий товар, perishable – швидкопсувний товар, net weight – вага нетто, gross weight – вага брутто, keep dry – тримати у сухому місці, in prime condition – в найкращому вигляді, precautions – запобіжні заходи*).

Special mention must be made of the use of abbreviations and shortened forms of words in English business letters which only connoisseurs of a definite industry and the accompanying business documentation may typically be familiar with: *C.N. (credit note) – кредитне авізо; B/L (bill of lading) – коносамент; emb. (embargo) – ембарго; order ref. (the reference number) – роздруковане підтвердження замовлення; DAF (delivered at frontier) – поставка до кордону; DDP (delivered duty paid) – поставка з оплатою мита; ATC (average total cost) – середні валові витрати; TR (total revenue) – загальна виручка; VAT (value-added tax) – податок на додану вартість*. Such language forms serve the purpose of language economy and are to be translated with the help of specialized sources of reference [9; 10; 11].

One of the integral parts of a semantic structure of business letters is comprised of standardized clichés which are pragmatically laden and are subject to the following grouping according to their illocution: enquiries (or requests); notifications; orders; offers; complaints (or claims); excuses; applications; appreciations; refusals [12]. Let us consider each group in particular.

1) **Enquiries** are often used to ask for a brochure, catalogue or price-list while providing some information of one's business and the circumstances of getting to know about the supplier's name and address: *We are interested in increasing our range of car heaters and should like to receive information about the various models you are at present producing. We should be obliged if you would send us your latest catalogue and price list, together with details of the CX4 heater advertised in the current issue of the "Motoring Monthly"* [12] – *Ми зацікавлені у розширенні асортименту автомобільних обігрівачів і хотіли би отримати детальну інформацію про різні моделі, які Ви зараз виготовляєте. Ми будемо вдячні Вам, якщо Ви зможете надіслати нам останні каталоги та прейскуранти, а також грунтовну інформацію*

про обігрівач CX4, реклама якого з'явилася в останньому випуску «The Motoring Monthly»;

2) **Follow-up cliches** are employed in order to keep the buyer's interest, which may be about a reduction in price, improved discounts for bulk purchase or information about widening the range of goods which the supplier can offer: *Dear Sirs! We trust you received our catalogue, price-list and brochure, sent to you on the 8th May. We have forwarded under separate cover a list of price reductions available* [12] – *Шановні панове! Ми сподіваємося, що Ви отримали наш каталог, прас-лист і брошуру, які ми вислали Вам 8 травня. Ми надіслали Вам окремим відправленням список можливих знижок.*

3) **Notifications** serve an official or formal method of passing information to specific individuals. Businesses often use them to communicate with their customers and partner organizations: *We wish to inform you that your order № 44775 of June 7th, 2023 has been shipped this week – Хочемо повідомити Вас, що замовлення № 44775 від 7 червня 2023 було відправлене на цьому тижні;*

4) **Offers** come across as propositions by a supplier to provide certain goods, usually based on the prior experience of successful cooperation with a known customer, and, as an optional bait, offer an attractive discount: *Dear Sirs, two years ago you placed a substantial order for some HANDYMAN tool kits, a discontinued line that we had on offer at the time. As we now have a similar line on offer, it occurs to us that you may be interested. We have a residue stock of 1,200 MOTORMAN repair kits (see enclosed leaflet) which we are selling off $3 at each with a quantity discount of up to 15%, though we are prepared to give 20% for an offer to buy the complete stock* [12] – *Шановні панове, два роки тому Ви замовляли в нас велику партію комплектів інструментів HANDYMAN, виробництво яких на той час було припинено. Зараз ми маємо подібну партію товару і можемо запропонувати ці комплекти Вам. У нас залишилося 1200 ремонтних комплектів MOTORMAN (див. додаток), які ми продаємо по $ 3 за комплект. Оптова знижка становить 15%, хоча ми готові надати Вам 20% знижку за умови придбання всього товару;*

5) **Orders** are stereotyped formulas expected to follow if the seller's offer is right. Ordering goods, a customer will generally include the source (this applies particularly to a first order) whereby they came to know about the opportunity to obtain the needed goods or services, the details of the goods required: quantity, quality, catalogue number, packing etc., what alternatives may be acceptable if the goods ordered are not in stock and occasionally, an encouragement of the supplier to execute the order promptly and with care: *Dear sirs, thank you for your letter of 15 October. As you will already know, your Mr J. Needham called on us a few days ago and left a range of samples. We think articles of this quality will find a ready market here, and we are prepared to order the following as a stock trial order: .... Since we must have the goods on display in time for the Christmas season, our order is placed on condition that they are dispatched by 10 November at the latest* [12] – *Шановні панове, дякуємо за ваш лист від 15 жовтня. Як вам відомо, ваш містер Нідгам завітав до нас кілька днів тому і надав достатню кількість зразків вашого товару. Думаємо, що товари такої якості стануть у нас у попиті, тож ми готові замовити наступне в якості пробного замовлення: ...;*

6) **Complaints** are expressed if customers are dissatisfied with the execution of their orders. Most clichés of complaint in International Trade are classified into the those which concern the wrong merchandise; the wrong number of its items; bad, inferior or inadequate packing; poor quality of the merchandise (or inferior to what has been expected); delay; damage [13]: *Unfortunately, when we opened this case we found it contained completely different articles from those ordered* [12] – *На жаль, коли ми відкрили ящик, виявилося, що в ньому абсолютно інші речі, ніж ті, що були замовлені нами; We are very sorry to have to inform you that your last delivery is not up to your usual standard* [12] – *З жалем маємо повідомити, що остання Ваша доставка не відповідає звичайним стандартам якості.*

7) **Excuses** provide formal remorse for mistakes made and promises to remedy them in the shortest time possible: *There has been a slight delay in the arrival of ... due to an industrial dispute in Germany* [12] – *Однак трапилася невелика затримка в постачанні ... через негаразди, що сталися в промисловості Німеччини.*

As examples above suggest, it is the use of translation techniques on the referential and componential equivalence levels that expedites an adequate transfer of the semantic plane of business letters: "*... the details of ...*" – "*... ґрунтовна інформація про ...*" (logical synonymy); "*... we have forwarded under separate cover ...*" – "*...ми надіслали Вам окремим відправленням...*" (calquing); "*…a substantial order for some HANDYMAN tool kit…s*" – "*... партію комплектів інструментів HANDYMAN…*" (word order change); "*… left a range of samples …*" – "*…надав достатню кількість зразків Вашого товару…*" (addition); "*..due*

to an industrial dispute…" – "*.. негаразди, що сталися в промисловості…*" (compensation).

Dealing with converting syntactical patterns of the English business letters containing participial and infinitive constructions, fixed predicative structures, gerunds, which are not characteristic of a Ukrainian business letter style, a translator is expected to apply certain lexico-grammatic transformations in an attempt to preserve the adequacy of the translation product. For example, an utterance from a letter of enquiry "*We are in receipt of your letter* …" gets delivered into Ukrainian by means of "*Ми пишемо Вам у відповідь на Ваш лист* …", having gone through grammatic transformations of substitution, addition and lexical transformation of semantic modulation; or an utterance from a letter of offer "… *is interested in extending of our cooperation within the program* …" has as its Ukrainian counterpart "…*прагне розширення діапазону співпраці, що обумовлено програмою* …" in which a translator has resorted to a grammatic transformation of compensation ("*розширення діапазону*") and semantic modulation ("*що обумовлено програмою*"). In cases when an English syntactical arrangement of a sentence includes absolute participial or infinitive constructions, it is advisable to convert them into a Ukrainian subordinate clause of reason (the grammatical translation device of partitioning): *We offer you 5000 tons of wheat, delivery to be made in August – Ми пропонуємо 5000 тон пшениці, оскільки доставка планується в серпні* [12]. Infinitive constructions are delivered either through syntactical equivalence: "*We would like to draw your attention to our new discounts" – "Ми б хотіли привернути Вашу увагу до наших нових знижок"* or are transformed into an objective subordinate clause (partitioning): "*We expect you to open an irrevocable letter of credit" – "Ми очікуємо, що ви відкриєте безвідкличний акредитив"* [King].

Conclusions and the prospects of further research. To sum up, translation of English business letters into Ukrainian calls for extralinguistic background knowledge, comprehension of the pragmatic load of the document at hand, professional expertise in handling lexical and grammatic nuances, what unequivocally contributes to the accuracy of every document's delivery from English into Ukrainian. In order to facilitate successful translation of business letters it is mandatory to resort to normative sources of reference and to leverage appropriate translation techniques with a view to aligning a target text with the norms of the target language. Attaining full equivalence at its all levels while conveying business documentation from English into Ukrainian proves a task beyond anybody's capacity due to the existing discrepancies between the semantic volume and content of lexemes of the languages in question. The prospects of further research include delving into possible ways of coordination of pragmatic- communicative features of business letters and the available automated translation systems' databases.

REFERENCES

1. Руда А. В. Invitation as a type of business documentation: translation aspect. *Naukovy visnyk of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences*. Odesa, 2020. №. 31. P. 328–341. URL: https://doi.org/10.24195/2616-5317-2020-31-21 (date of access: 21.10.2025)

2. Талан Н. І. Проблеми перекладу модальних дієслів з англійської на українську мову. *Alfred Nobel University Journal of Philology.* 2020. Т. 20, № 2. С. 320–326. URL: https:// DOI: 10.32342/2523-4463-2020-2-20-34 (дата звернення: 21.10.2025).

3. Каліщак Т. Т., Серебрякова Г. Ю. Граматичні трансформації у процесі перекладу офіційно-ділової документації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Філологія. 2018. № 37, Том 4. С. 153-155. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=134

4. Згурська В. Г. Структурно-семантичні характеристики юридичної термінології англійської мови у рамках україномовного перекладу. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство*: Міжвуз. зб. наук. ст. 2010. Вип. XXIII, ч. 2. С. 535–542.

5. Ходутіна Т., Колодіна Л. Основні принципи перекладу текстів офіційно-ділового стилю з англійської та української мов. *Молодь і ринок.* 2018. №11(166). DOI: http://mir.dspu.edu.ua/article/view/151955 (дата звернення: 21.10.2025).

6. Савченко Т. В. Проблеми міжкультурної взаємодії в діловому спілкуванні: автореф. дис. … канд. філол. наук. Київ, 1999. 16 с.

7. Українсько-англійський словник-мінімум економічних термінів / Уклад.: Бартош О.П., Машика Н.В., Годованець Н.І., Машика Ю.В. Ужгород: УжНУ, 2015. 67 с.

8. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Кіровоград: видавець Лисенко Ф., 2015. 130 с.

9. Black J. A Dictionary of Economics. 4thed, Nigar Hashimzade, Gareth Myles. Oxford University Press, 2012. 544 p.

10. Havrylyshyn Y., Karkoc O. English-Ukrainian, Ukrainian-English Glossary of Business Terminology. Kyiv: “Smoloskyp” publishers, 1993. 96p.
11. Krouglov A., Kostenko D. English-Ukrainian Dictionary of Business. McFarland Publishing, 1997. 119 p.
12. King F.W., Cree D.A. English Business Letters: Commercial Correspondence for Foreign Students. Harlow: Longman Group Limited, 1992. 163 p.
13. Naterop B.J., Weis E., Haberfellner E. Business Letters for All. Oxford University Press, 1993. 162 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81’255.2:62+004
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.28

ДО ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ У ІТ-СФЕРІ: БАЗОВІ СТРАТЕГІЇ

ON THE TRANSLATION OF TECHNICAL TERMS IN THE IT FIELD: BASIC STRATEGIES

Берладин О.Б.,
orcid.org/0000-0001-6002-108X
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Мойсеюк Ю.М.,
orcid.org/0000-0003-3498-7707
старший викладач кафедри прикладної лінгвістики
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Коломєєць В.М.,
orcid.org/0009-0006-9247-3092
старший викладач кафедри прикладної лінгвістики
Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті розглянуто проблему перекладу технічних термінів у галузі інформаційних технологій (ІТ), що є однією з найдинамічніших і найскладніших сфер сучасного перекладознавства. Увагу приділено ключовим аспектам цієї проблеми, зумовленим стрімким розвитком цифрових технологій, постійною появою нових понять, абревіатур та неологізмів, які вимагають від перекладача систематичного оновлення професійних знань і гнучкої адаптації термінологічного апарату. Підкреслено, що в умовах глобалізації ІТ-індустрії переклад відіграє вирішальну роль у забезпеченні ефективного міжнародного обміну інноваціями, ідеями та науковими дослідженнями.

Окреслено основні особливості перекладу технічних термінів у сфері інформаційних технологій, зокрема структурно-семантичні відмінності між англійською та українською мовами, які впливають на вибір відповідників. Проаналізовано найпоширеніші способи перекладу ІТ-термінів українською мовою: калькування, транскрибування, описовий переклад, а також використання адаптованих запозичень. Заакцентовано увагу на труднощах, що виникають під час перекладу вузькоспеціалізованих понять, багатозначних термінів і складних словосполучень, які не мають усталених еквівалентів у вітчизняній термінології.

Особливу увагу приділено питанням точності й однозначності перекладу, адже неточне тлумачення технічних деталей може призвести до викривлення змісту або втрати функціональної відповідності. Проілюстровано практичні приклади перекладу окремих ІТ-виразів і термінів з англійської на українську мову, що демонструють складність процесу добору адекватних лексичних відповідників.

Наголошено на важливості професійної компетентності перекладача, його здатності поєднувати мовну експертизу з глибоким розумінням технічного контексту. Підкреслено доцільність використання сучасних перекладацьких технологій, термінологічних баз даних і програм автоматизованого перекладу для підвищення якості результату. Зазначено, що оптимальний підхід передбачає баланс між стандартизованими термінами та новими інноваційними одиницями, що забезпечує точність, актуальність і зрозумілість перекладу.

У підсумку підкреслено, що якісний переклад ІТ-термінів є невід’ємною складовою розвитку глобального технологічного простору. Він сприяє ефективній комунікації між фахівцями різних країн, поширенню сучасних знань і формуванню спільного науково-технічного дискурсу, який поєднує мовну компетентність із високим рівнем технічної обізнаності.

Ключові слова : переклад, специфіка перекладу технічних термінів, інформаційні технології (ІТ), базові перекладацькі стратегії: калькування, транскрипція/транслітераія, адаптація.

The article examines the issue of translating technical terms in the field of information technology (IT), which represents one of the most dynamic and complex areas of modern translation studies. Attention is focused on the key aspects of this problem, determined by the rapid development of digital technologies and the constant emergence of new concepts, abbreviations, and neologisms that require translators to continuously update their professional knowledge and flexibly adapt their terminological framework. It is emphasized that, under the conditions of globalization in the IT industry, translation plays a crucial role in ensuring effective international exchange of innovations, ideas, and scientific research.

The article outlines the main features of translating technical terms in the IT field, in particular, the structural and semantic differences between English and Ukrainian, which influence the choice of equivalents. The most common methods of translating IT terms into Ukrainian are analyzed, including calquing, transcription, descriptive translation, and the use of adapted borrowings. The paper highlights the difficulties that arise when translating highly specialized concepts, polysemous terms, and complex multiword units that lack established equivalents in Ukrainian terminology.

Special attention is given to the issues of precision and unambiguity in translation, as inaccurate interpretation of technical details may lead to distortion of meaning or loss of functional equivalence. Practical examples of translating individual IT expressions and terms from English into Ukrainian are provided, illustrating the complexity of selecting adequate lexical correspondences.

The importance of the translator's professional competence is emphasized – particularly their ability to combine linguistic expertise with a deep understanding of the technical context. The paper stresses the relevance of using modern translation technologies, terminology databases, and computer-assisted translation tools to enhance translation quality. It is noted that the optimal approach involves balancing standardized terminology with newly emerging innovative units, thereby ensuring accuracy, relevance, and clarity of translation.

In conclusion, it is emphasized that high-quality translation of IT terminology is an integral component of global technological development. It contributes to effective communication among specialists from different countries, promotes the dissemination of up-to-date knowledge, and fosters the formation of a unified scientific and technical discourse that merges linguistic competence with a high level of technical awareness.

Key words: translation, specifics of technical term translation, information technology (IT), basic translation strategies: calquing, transcription/transliteration, adaptation.

Постановка проблеми. Розвиток інформаційних технологій зумовлює активне поповнення словникового запасу новими термінами, переважна більшість яких має англомовне походження. З огляду на глобалізаційні процеси, англійська мова виступає не лише мовою міжнародного спілкування, але й основним джерелом формування технічної термінології у сфері програмування. Перекладачі, викладачі та фахівці з технічних дисциплін постають перед викликом: як адекватно відтворити іншомовний термін українською мовою так, щоб він був водночас точним, зрозумілим і функціональним у професійному середовищі.

Актуальність дослідження зумовлена потребою вироблення узгодженої практики перекладу, адже саме від вибору перекладацької стратегії залежить як точність передавання змісту, так і доступність технічної інформації для українських користувачів.

У сучасних реаліях акцент робиться на швидке оновлення термінології, що часто випереджає її стандартизацію. Це створює ситуацію, коли в українській мові співіснують кілька варіантів перекладу одного терміна: *neural network → нейронна мережа / штучна нейронна мережа*, *deep learning → глибинне навчання / глибоке навчання.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми перекладу технічних термінів, зокрема в ІТ-сфері, має тривалу історію. Теоретичні основи комп'ютерної термінології були закладені О. Реформатським і розвинуті сучасними лінгвістами (Л. Білозерська, А. Дякова, В. Караман, Т. Кияк, Т. Рудницька та ін.). Починаючи з другої половини XX століття, коли англійська мова остаточно утвердилася як міжнародна мова науки й техніки, переклад став не лише інструментом міжмовної комунікації, а й важливим чинником розвитку національних терміносистем. Серед вітчизняних дослідників варто виокремити праці В. Карамана, Т. Кияка, у яких детально аналізуються проблеми запозичення, функціонування іншомовної термінології, переклад у сфері інформаційних технологій, підкреслюється важливість балансу між точністю та зрозумілістю у науково-технічному перекладі.

Позаяк термінологія є «системним утворенням», переклад технічних термінів має відбуватися у межах певної терміносистеми, що забезпечує уніфікацію та стандартизацію. Адекватний науково-технічний переклад повинен точно відтворювати зміст оригіналу, користуватися загальноприйнятою термінологією в мові перекладу та відповідати стандартам літератури, з якої здійснюється переклад [4, с. 72-73].

В. Карабан наголошує, що науково-технічні терміни у якості мовних знаків становлять суттєву складову і є однією з головних проблем перекладу. Ці труднощі виникають через неоднозначність, відсутність перекладних відповідників та національну варіантність термінів [3, с. 64].

Серед масиву українських перекладознавчих статей, у яких досліджуються перекладацькі трансформації та прийоми, привертає увагу дослідження А. Козачука, яке стосується перекладацьких трансформацій в українському перекладознавстві і перекладацьких технік – в англомовному, аналізуються термінологічні невідповідності у перекладознавчих дослідженнях, зумовлених різницею у відповідних наукових традиціях. Науковець наголошує, що «проблема систематизації термінологічного апарату в українському перекладознавстві набуває особливої актуальності, оскільки наразі відсутня уніфікація національної терміносистеми, а також різні термінологічні традиції потребують розгляду та зіставного аналізу» [5, с. 130].

Переклад технічних термінів та термінології є об'єктом дослідження як українських, так і зарубіжних учених. Зокрема, зарубіжні лінгвісти (наприклад, Х. П. Крістенсен, Д. Кабрє) приділяють увагу прагматичному аспекту перекладу

технічної термінології. Вони стверджують, що у процесі перекладу необхідно враховувати не лише формальну відповідність, а й зручність використання терміну в реальному професійному дискурсі. Саме цим пояснюється поширеність транскрипції та адаптації в ІТ-сфері, де багато термінів набувають «напівзапозиченого» вигляду (*логін, апгрейд, юзер*).

Наголошуючи на проблемі адекватності відтвореення термінологічних одиниць Ж.-П. Віней та Ж. Дарбельне у відомій праці Comparative Stylistics of French and English (1996) виокремили низку перекладацьких прийомів, серед яких – калькування, запозичення й адаптація, які й досі залишаються основними у сфері технічного перекладу [9, с. 18-22].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Термінологія в галузі ІТ дуже динамічна : нові технології та концепції з'являються значно швидше, ніж розробки і прийняття стандартів. Для забезпечення точності перекладу виникає необхідність поєднувати стандартизовані терміни з актуальними інноваціями. При цьому знання нових термінів є ключовим для точного та актуального перекладу.

Такий динамічний розвиток комп'ютерної терміносистеми, інноваційні процеси в комп'ютерній техніці загалом спричиняють необхідність розширення терміноогічних досліджень, удосконалення способів і методів перекладу іноземної (здебільшого англійської) терміносистеми українською мовою.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає в аналізі базових стратегій перекладу технічних термінів в ІТ-сфері з англійської на українську мову, виявленні закономірностей та тенденцій у виборі перекладацьких рішень.

Завдання дослідження:

1. Дослідити основні стратегії перекладу технічних термінів; визначити сутність стратегій калькування, транскрипції та адаптації.

2. Проаналізувати приклади перекладу термінів із галузі програмування.

3. З'ясувати, які стратегії є найбільш ефективними для формування зрозумілої та уніфікованої української ІТ-термінології.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі термін визначають як спеціальне слово або словосполучення, що позначає чітко визначене поняття певної галузі знань. На відміну від загальновживаної лексики, термін характеризується однозначністю в межах конкретної терміносистеми та прагне до максимальної точності, сприяючи стандартизації й уніфікації мови фаху [1].

Визначальними характеристиками терміна є: 1) систематизація: кожен термін є частиною визначеної системи термінів і має спеціалізоване значення в цій системі, але поза нею його значення може змінюватися; 2) виразність: термін має точно і ясно відтворювати суть поняття, яке він представляє, оскільки невиразні терміни можуть спричинити непорозуміння між експертами; 3) однозначність: на відміну від багатозначності слів у звичайній мові, терміни схильні бути однозначними в рамках своєї системи; 4) наявність дефініції: кожен науковий термін має чітке визначення, що точно визначає й обмежує його значення [1, с. 8-10].

Технічний термін – це лексична одиниця, що використовується для позначення явищ, процесів, пристроїв чи понять у сфері науки і техніки. Наприклад, в ІТ-сфері до таких термінів належать *server (сервер)*, *algorithm (алгоритм)*, *firewall (міжмережевий екран)*, *phishing (фішинг)*.

Варто зауважити, що особливість технічних термінів полягає у тому, що вони часто запозичуються з англійської мови майже без змін або ж перекладаються різними способами, залежно від того, чи є в українській мові усталений відповідник.

Прикметно, що в англомовному науковому дискурсі дослідники, здійснюючи переклад тексту іншою мовою, за основу беруть концепцію П. Ньюмарка, який, при перекладі називає такі прийоми, як трансференція (англ. – transference), натуралізація (англ. – naturalisation), культурний, функціональний та описовий еквівалент (англ. – cultural, functional, descriptive equivalent), кальку або запозичення (англ. – through-translation), транспозиція (англ. – transposition), модуляція (англ. – modulation), прецедентний або «загальноприйнятий» переклад (англ. – recognised translation), «ярлик» (англ. – translation label), компенсація (англ. – compensations), компонентний аналіз (англ. – ponential analysis), скорочення та розширення (англ. – reduction and expansion) та інші [10, с. 81-91].

Щодо перекладів технічних термінів зарубіжні автори (Фебріянто, М., Сулянінгсіх, І., та Жафіра, А. А.) виокремлюють п'ять прийомів: адаптацію, загальний еквівалент, буквальний переклад, калькування, чисте запозичення [11, с.121].

Важливим напрямом сучасних досліджень є також питання перекладу ІТ-термінів у контексті глобалізації та розвитку штучного інтелекту. Зокрема, І. Гаврилова, звертає увагу на те, що стрімке зростання кількості нових термінів у сфері ІТ не встигає супроводжуватися уніфіка-

цією українських відповідників. Це призводить до паралельного функціонування кількох варіантів перекладу одного й того самого терміна (machine learning – машинне навчання / машинний інтелект) [2, с. 225]

Крім того, значна кількість досліджень стосується співвідношення між калькуванням і транскрипцією. Часто постає питання, який варіант є кращим для збереження точності й водночас зрозумілості: наприклад, firewall можна перекласти як «фаєрвол», «файрвол», «мережевий екран», «брандмауер». Тут видно конкуренцію різних стратегій: транскрипції (фаєрвол), кальки (міжмережевий екран) та адаптації (брандмауер).

Таким чином, у наукових джерелах закріплено базові перекладацькі стратегії, серед яких: калькування (створення нової одиниці шляхом дослівного перекладу елементів оригіналу); транскрипція / транслітерація (передача звучання іншомовного слова українськими літерами); адаптація (пристосування терміна до української мови шляхом відбору найближчого за змістом або зрозумілого еквівалента) які будуть розглянуті в цій статті докладніше.

Аналіз теоретичних джерел скеровує нас до виокремлення основних стратегій перекладу технічних термінів в IT сфері та їх аналізу.

У науково-технічному перекладі найчастіше використовуються такі стратегії:

1. Калькування – дослівне відтворення структури слова або словосполучення: *firewall → міжмережевий екран; software → програмне забезпечення; machine learning → машинне навчання.*

Перевага калькування полягає у збереженні логічної прозорості терміну. Проте іноді такий переклад звучить громіздко чи незвично (*backbone network → магістральна мережа*).

2. Транскрипція / транслітерація – передавання іншомовного слова шляхом відтворення його звучання або написання: *router → роутер; token → токен; phishing → фішинг.*

Ця стратегія зручна, коли термін ще не має усталеного перекладу або настільки новий, що перекладацька спільнота ще не виробила єдиного рішення. Недолік – збереження «чужорідності» слова.

3. Адаптація / функціональний переклад – відтворення значення терміну за допомогою українського слова чи словосполучення, яке зрозуміле користувачам : *bug → помилка (програмна помилка); cloud → хмара (хмарні обчислення); user → користувач.*

Отже, адаптація сприяє зрозумілості, однак може призвести до часткової втрати змістових відтінків (*bug* у професійному контексті не завжди означає просто «помилку», іноді це «збій», «дефект»).

IT-сфера є однією з найдинамічніших галузей науки і техніки, що сприяє появі нових термінів. Вона характеризується такими особливостями:

1. Переважно англомовне походження термінів: *login → логін / вхід; upgrade → апгрейд / оновлення; framework → фреймворк / каркас.*

2. Висока частка запозичень без перекладу. Деякі слова настільки закріпилися, що їх не перекладають: *server → сервер; browser → браузер; password → пароль.*

3. Полісемія та контекстна залежність. Один і той самий термін може мати кілька значень: *driver* – «водій» (загальновживане значення), але в IT – «драйвер» (програмний модуль); *application* – «застосунок» (у сфері програмування) і «заява» (у діловому контексті).

4. Тенденція до гібридних форм. Часто вживаються слова, де поєднується англійський корінь із українськими афіксами: *залогінитися* (від *login*), *забекопити* (від *backup*), *заапгрейдити* (від *upgrade*).

Такі форми поширені серед користувачів, але в наукових і офіційних текстах вони вважаються небажаними.

Отже, теоретичний аналіз дозволяє зробити висновок, що жодна стратегія не є універсальною. Калькування забезпечує системність і прозорість; транскрипція полегшує адаптацію нових термінів, а функціональний переклад робить їх зрозумілими для широкого кола користувачів.

У сфері інформаційних технологій перекладач найчастіше стикається з трьома базовими стратегіями: калькуванням, транскрипцією (транслітерацією) та адаптацією (функціональним перекладом). Кожна з них використовується залежно від особливостей конкретного терміна, його поширеності та ступеня усталеності в українській мові.

Калькування передбачає дослівне відтворення структури слова або словосполучення. Така стратегія забезпечує точність та прозорість терміна, адже перекладені елементи легко співвідносяться з оригіналом.

Приклади: *firewall → міжмережевий екран; software → програмне забезпечення; machine learning → машинне навчання ;neural network → нейронна мережа; open source → відкрите програмне забезпечення.*

У деяких випадках калькування допомагає уникнути надмірного засилля англіцизмів та зробити термін зрозумілим для нефахівців. Наприклад, термін *cloud computing* може бути

переданий як «хмарні обчислення», що відображає суть явища й водночас зберігає метафоричний компонент.

Однак існують і проблеми. Наприклад, термін *backbone network* калькується як «магістральна мережа». Хоча цей варіант є зрозумілим, він потребує додаткових пояснень у нефаховому середовищі.

Таким чином, калькування доцільно застосовувати у тих випадках, коли новий термін легко інтегрується в українську мову без втрати змісту.

Транскрипція (передача звучання) і транслітерація (передача написання) є найшвидшими способами запровадження нових термінів. Вони особливо поширені в ІТ-сфері, де термінологія розвивається надзвичайно швидко, а перекладацька спільнота не завжди встигає виробити українські відповідники.

Приклади: *router → роутер; token → токен; phishing → фішинг; driver → драйвер; hosting → хостинг; framework → фреймворк.*

У багатьох випадках терміни, передані шляхом транскрипції, з часом стають настільки усталеними, що сприймаються як звичайні українські слова (*сервер, браузер, логін, пароль*).

Проте транскрипція має й недоліки. Вона часто створює «чужорідність» терміну для пересічного користувача. Наприклад, слово *фішинг* без додаткового пояснення незрозуміле нефахівцям, тоді як варіант «шахрайство в інтернеті» є прозорішим.

Крім того, у перекладі трапляються ситуації, коли одне й те саме слово може існувати в кількох варіантах транскрипції. Наприклад, *server* традиційно передається як «сервер», однак у 1990-х роках можна було зустріти варіант «сервісер». Такі коливання ускладнюють стандартизацію термінології.

Адаптація (функціональний переклад) полягає у використанні вже наявних українських слів або словосполучень для передачі іншомовних термінів. Цей підхід робить термінологію доступною для ширшого кола користувачів : *bug → помилка, збій* (замість «баг»); *user → користувач* (замість «юзер»); *cloud → хмара* (у словосполученні «хмарні обчислення»); *password → пароль* (спочатку був транскрибований, але з часом повністю адаптований); *application → застосунок* (замість «аплікація» у значенні «програма»).

У багатьох випадках адаптація виглядає більш природною. Наприклад, слово *user* перекладене як «користувач» стало офіційно визнаним і активно вживається в науковій та навчальній літературі.

Однак адаптація може призвести до втрати певних відтінків значення. Так, термін *bug* охоплює ширше поняття, ніж просто «помилка»: він може означати й «дефект», і «збій», і навіть «нестандартну поведінку програми».

Для зрозуміння, яка стратегія є більш продуктивною, розглянемо приклади перекладу одного і того ж терміна кількома способами:

1. *Firewall –*
- калькування: міжмережевий екран;
- транскрипція: файрвол;
- адаптація: захисний бар'єр мережі.

У професійному середовищі частіше використовується калька «міжмережевий екран», тоді як серед користувачів поширений варіант «файрвол».

2. *Bug –*
- транскрипція: баг;
- адаптація: помилка / збій.

У програмістському середовищі слово «баг» стало звичним, однак у навчальній та популярній літературі частіше зустрічається «помилка».

3. *Cloud computing –*
- калькування: хмарні обчислення;
- транскрипція: клауд-комп'ютинг;
- адаптація: обчислення у хмарі.

Найбільш усталеним варіантом в Україні став термін «хмарні обчислення», що поєднує калькування з адаптацією.

Отже, кожна стратегія має свою сферу застосування: калькування зручне для термінів, що легко відтворюються в українській мові; транскрипція доцільна для нових або вузькоспеціалізованих термінів, де важлива швидкість ідентифікації; адаптація забезпечує зрозумілість і природність термінів у широкому вжитку. Вибір стратегії залежить від контексту, цільової аудиторії та ступеня усталеності терміна.

У мові програмування переклад має особливе значення: з одного боку, синтаксис мов програмування (Java, Python, C++) не перекладається, а з іншого – у навчальних матеріалах, документації чи підручниках потрібно зрозуміло пояснити англомовні терміни. Наприклад: *loop* → цикл; *array* → масив; *stack* → стек; *thread* → потік; *object* → об'єкт.

Багато термінів прижилися як кальки або адаптації. Наприклад, *loop* стало «цикл» (прямий еквівалент), *array* – «масив». Однак є випадки транскрипції: *stack overflow* → Стек Оверфлоу (назва сайту).

Особливу складність становлять терміни з багатозначністю. Наприклад, *thread* у текстильній промисловості означає «нитку», але у програмуванні – потік виконання програми.

Деякі терміни вже мають усталені відповідники (наприклад, *нейронна мережа*). Водночас

такі слова, як *prompt* чи *token*, ще перебувають у процесі стандартизації: в одних текстах вживається транскрипція («токен»), в інших – адаптація («умовна одиниця»).

Особливу складність створюють абревіатури, наприклад, *NLP* чи *GPT*. Тут часто використовується комбінований підхід: транскрипція скорочення + адаптований переклад повної форми (*NLP → NLP (обробка природної мови)*).

Таким чином, у процесі дослідження проблеми перекладу технічних термінів в ІТ-сфері було з'ясовано, що ця галузь характеризується надзвичайною динамічністю й високим рівнем термінотворчої активності. Поява нових понять у цій сфері супроводжується формуванням різних перекладацьких рішень, що ускладнює уніфікацію української термінології.

Порівняльний аналіз англомовних та українських технічних термінів довів, що вибір перекладацької стратегії залежить від кількох чинників: контексту вживання; рівня підготовки цільової аудиторії; традицій використання певного терміна у професійному середовищі; наявності чи відсутності усталеного українського відповідника.

Висновки. Проведений аналіз перекладу технічних термінів у сфері інформаційних технологій із англійської на українську мову засвідчив, що при його здійсненні необхідні як мовна компетенція перекладача, так і досконале розуміння специфіки ІТ галузі. Складність полягає не лише у відтворенні та передачі через засоби української мови термінів та понять, які існують у англомовному контексті, а й повне розуміння перекладачем специфіки тексту. Для досягнення точності перекладу важливим є знання контексту, його використання, позаяк технічні терміни часто мають специфічні значення, відмінні від загальноприйнятих.

Отже, переклад технічних термінів в ІТ-сфері неможливо звести до універсальної схеми. Найбільш продуктивним є комбінований підхід, коли калькування, транскрипція та адаптація взаємодоповнюють одне одного.

Водночас варто наголосити на потребі подальшої стандартизації української термінології у сфері ІТ. Це сприятиме зменшенню варіативності, забезпечить єдність терміносистеми та підвищить ефективність професійної комунікації. Перспективним напрямом дослідження є аналіз впливу штучного інтелекту та систем машинного перекладу на формування сучасних термінологічних норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В.Р 14 Термінологія та переклад. Навч. посібник для студентів філологічного напряму підготовки. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. – 232 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/375231180_Terminologia_ta_pereklad_navc_posib_dla_stud_filol_napramu_pidgotovki(дата звернення: 20.10.2025).

2. Гаврилова І. Специфіка перекладу термінології сфери ІТ (на матеріалі німецької мови) Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 73, том 1, 2024, С. 225 – 231. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/73_2024/part_1/35.pdf(дата звернення: 20.10.2025).

3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, терміноло гічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2002. 564 с.

4. Кияк Т. Р., Науменко А. М, Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник для студен тів вищ. навч. закл. Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2014. С. 72–73

5. Козачук, А. М. Перекладацькі трансформації та прийоми: термінологічні виклики у перекладознавстві. *Нова філологія*, (89), С. 129-136. URL: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-89-18(дата звернення: 20.10.2025).

6. Рибко Н. В., Насонова Н. А. Глосарій та англо-український словник технічних термінів з комп'ютерної техніки. Вінниця: ВНТУ, 2006. 60 с.

7. Технічний українсько-англійський тезаурус. URL: https://techtesaurus.com/(дата звернення: 20.10.2025).

8. Третяк М. О. Англо-український словник комп'ютерних термінів. Старобільськ, 2011. URL: https://naurok.com.ua/anglo-ukra-nskiy-slovnik-komp-yuternih-terminiv-84543.html (дата звернення: 20.10.2025).

9. Jean-Paul Vinay and Jean Darbelnet. Comparative Stylistics of French and English, trans. and ed. by Juan C. Sager and M.-J. Hamel. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 1995. URL: https://www.erudit.org/en/journals/ttr/1996-v9-n2-ttr1485/037271ar/(дата звернення: 20.10.2025)

10. Newmark, P. A Textbook of Translation. Prentke Hall International. 1988. URL: http://ilts.ir/Content/ilts.ir/Page/142/ContentImage/A%20Textbook%20of%20Translation%20by%20Peter%20Newmark%20(1).pdfhttps://techtesaurus.com/(дата звернення: 20.10.2025)

11. M. Febryanto, I. Sulyaningsih and A. A. Zhafirah, "Analysis of Translation Techniques and Quality of Translated Terms of Mechanical Engineering in Accredited National Journals," PROJECT (Professional Journal of English

Education), vol. 4, no. 1, pp. 116–125, 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/348222068_ANALYSIS_OF_TRANSLATION_TECHNIQUES_AND_QUALITY_OF_TRANSLATED_TERMS_OF_MECHANICAL_ENGINEERING_IN_ACCREDITED_NATIONAL_JOURNALS/(дата звернення: 20.10.2025)

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 378.09
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.29

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ МЕТОДІВ ТА ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ СТУДЕНТАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ З ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИМ СПРЯМУВАННЯМ

ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE APPLICATION OF VARIOUS METHODS AND TEACHING MEDIA IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE BY STUDENTS WITH A LINGUISTICS-LEARNING ORIENTATION

Бичок А.В.,
orcid.org/0009-0006-3334-8056
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій
Західноукраїнського національного університету

Метою вивчення студентами іноземної мови з лінгвокраєзнавчим спрямуванням є формування соціокультурної та комунікативної компетенцій, що включає сукупність знань про країни, національно-культурні особливості соціальної й мовленнєвої поведінки носіїв мови та вмінь використовувати ці знання для здійснення адекватного перекладу в умовах міжкультурної комунікації.

На цьому курсі широко застосовуються методи та засоби навчання, щоб забезпечити сприйняття та закріплення за допомогою зворотного зв'язку і самоконтролю та з урахуванням індивідуальних можливостей студентів автентичного матеріалу країнознавчого характеру. Це сприяє формуванню комунікативної та перекладацької компетенції для ефективного спілкування, а також адекватного перекладу та взаєморозуміння. Таким чином, на заняттях широко використовуються саме ті методи та засоби навчання, які дають можливість вдосконалити у студентів комунікативні вміння у поєднанні з граматичними навичками.

У результаті навчання студенти повинні: вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та іноземною мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації; ефективно працювати з інформацією; використовувати мову, що вивчається, в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у побутовій, суспільній, навчальній, професійній, науковій сферах життя.

У нашому дослідженні розглянуто методи та засоби навчання через призму підготовки студентів – майбутніх перекладачів. У навчальному процесі студенти навчаються сприймати інформацію аутентичного змісту на слух та вдосконалюють навички її відтворення. На практичних заняттях майбутні фахівці навчаються моделювати професійні ситуації німецькою мовою з метою підготовки до іншомовного професійного спілкування, а також при написанні ділових листів, складанні анотацій, умінні вести діалог-бесіду, презентацію-рекламу та презентацію-доповідь. Цьому сприяють такі методи як прес-конференція, круглий стіл, імітаційні ігри, ігрове проєктування, тренінги, створення ситуації успіху та ін. Також важливими є такі засоби як: Інтернет, віртуальні тренажери, аудіо- та відеозаписи творчого спрямування, відеоконференції та презентації.

Ключові слова: іноземна мова, лінгвокраїнознавство, підготовка фахівців, студенти, перекладачі, компетентності, культура, метод навчання, засіб навчання.

The goal of studying a foreign language with a linguistic and local history focus by students is to form sociocultural and communicative competencies, which include a set of knowledge about countries, national and cultural features of the social and speech behavior of native speakers, and the ability to use this knowledge to perform adequate translation in intercultural communication.

This course widely uses teaching methods and tools to ensure the perception and consolidation of authentic material of a country-specific nature through feedback and self-control, taking into account the individual capabilities of students. This contributes to the formation of communicative and translation competence for effective communication, as well as adequate translation and mutual understanding. Thus, the classes widely use precisely those teaching methods and tools that allow students to improve their communicative skills in combination with grammatical skills.

As a result of the training, students should: freely communicate on professional issues with specialists and non-specialists in the state and foreign languages, orally and in writing, use them to organize effective intercultural communication; work effectively with information; use the language being studied, orally and in writing, in different genre-style varieties and registers of communication (official, unofficial, neutral), to solve communicative tasks in everyday, social, educational, professional, and scientific spheres of life.

Our study examines teaching methods and tools through the prism of training students – future translators. In the educational process, students learn to perceive information of authentic content by ear and improve their skills in reproducing it. In practical classes, future specialists learn to model professional situations in German in order to prepare for professional communication in a foreign language, as well as when writing business letters, compiling annotations, the ability to conduct a dialogue-conversation, presentation-advertisement and presentation-report. This is facilitated by such methods as a press conference, round table, simulation games, game design, trainings, creating a situation of success, etc. Also important are such tools as: the Internet, virtual simulators, audio and video recordings of creative direction, video conferences and presentations.

Key words: foreign language, linguistic and regional studies, specialist training, students, translators, competencies, culture, teaching method, teaching tool.

Постановка проблеми. При підготовці висококваліфікованих фахівців вивчається іноземна мова з лінгвокраєзнавчим спрямуванням. Це спрямовано на вдосконалення знань, умінь та навичок іноземної мови, опрацювання та засвоєння важливих відомостей про національно-культурну специфіку мовного спілкування різних країн; вивчення мовних реалій з країнознавчою спрямованістю, історичними подіями, важливими культурно-історичними та соціальними асоціаціями.

Варто зазначити, що ця дисципліна сприяє формуванню комунікативної і перекладацької компетенції для ефективного спілкування. Вивчення її спрямоване на підвищення загальної мотивації студентів до здобуття нових знань, на розвиток у них якостей, притаманних креативним особистостям, зорієнтованим на творчу діяльність [1].

Для досягнення поставленої мети на лекційних й практичних заняттях, при виконанні самостійної та індивідуальної роботи широко застосовуються методи та засоби навчання, які дають змогу студентам проявляти високу компетентність у професійній діяльності; володіти широкою ерудицією, високою культурою та моральністю; проявляти активність, самостійність, вимогливість, вмотивованість у вирішенні професійних завдань; виявляти комунікабельність, ввічливість; мати знання з соціально направленої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Надзвичайно важливу роль при підготовці фахівців з досконалим знанням іноземної мови відіграє вивчення іноземної мови з лінгвокраєзнавчим спрямуванням. У різні роки над цією проблемою працювало чимало науковців, зокрема E. Ruge, D. Fahrni, I. Gamartin, M. Groß, H. Härter, G. Kugler, V. Kodra, W. Meier, D. Parker й інші.

Зокрема, Dittrich van Weringh K. аналізували роль і значення іноземної мови та культур в глобалізаційному та регіональному контекстах [4]. Donec P. присвятив свої дослідження основам теорій міжкультурного спілкування [5]. Eco U. провів аналіз ключових аспектів перекладу, а також його значення та роль у перемовинах [6]. J. Galli досліджував питання міжкультурної комунікації та «мови тіла» [9]. J-D. Gauger розробив рекомендації до взаємозв'язку освіти, науки та культури при підготовці майбутніх спеціалістів [7]. H. Göhring провів дослідження питання міжкультурної комунікації та «мови тіла» [8]. H. Härter проаналізував різноманітні аспекти життя, особливу увагу приділивши фахівцям, які працюють у сфері перекладознавства [12]. А. В. Бичок провела дослідження методів та засобів навчання в контексті підготовки майбутніх перекладачів, розглянула основні етапи розвитку країн, мову яких вивчають, а також розглянула використання інформаційних технологій при підготовці майбутніх спеціалістів [1; 2; 3].

Постановка завдання. Вивчення іноземної мови з лінгвокраєзнавчим спрямуванням спрямоване на опанування мовних реалій з країнознавчою спрямованістю, зокрема розглядаються основні етапи історії різних країн, також пам'ятки культури та значущі історично-культурні події.

Метою нашого дослідження є розгляд зазначеної навчальної дисципліни з лінгвокраєзнавчим спрямуванням в плані формування соціокультурної та комунікативної компетенції, що включає як сукупність знань про країни загалом, так й щодо національно-культурних особливостей соціальної й мовленнєвої поведінки носіїв мови та уміння використовувати ці знання для здійснення перекладацької діяльності зокрема.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

– дослідити необхідність досконалого володіння іноземною мовою в поєднанні зі соціально-гуманітарними, соціальними та загальнопрофесійними дисциплінами, а також зі знаннями спеціальних дисциплін.

– розглянути ефективні методи опанування знаннями на заняттях з іноземної мови з лінгвокраєзнавчим спрямуванням.

– дослідити необхідність використання різноманітних засобів навчання та їхню ефективність.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження передбачало вирішення таких завдань:

– розгляд найменування та опис компетентностей, формування яких забезпечує вивчення дисципліни;

– дослідження результатів навчання, що є наслідком роботи на заняттях, самостійної та індивідуальної роботи студентів;

– вибір тематики лекційних занять;

– визначення тематики практичних занять;

– опис, засоби та методи демонстрування результатів навчання.

Зупинимося конкретніше на кожному завданні.

Вивчення іноземної мови з лінгвокраєзнавчим спрямуванням забезпечує формування таких компетентностей.

– здатність спілкуватися іноземною мовою;

– здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії мови, що вивчається;

– здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди мови, що вивчається, описувати соціолінгвальну ситуацію.

Досконале володіння іноземною мовою передбачає:

– знання, вміння, навички студентів грамотно використовувати лексичні одиниці;

– знати граматику німецької мови на рівні, необхідному для усного та писемного мовлення;

– уміння сприймання аутентичного тексту іноземною мовою на слух та навички його відтворення;

– уміння моделювати професійну ситуацію німецькою мовою;

– читання, переклад, переказ текстів без словника;

– підготовку до ефективного іншомовного професійного спілкування;

– навички іншомовного професійного спілкування, комунікативна взаємодія з людьми в різних життєвих ситуаціях;

– складання анотацій та написання ділових листів;

– коректне дотримання правил мовленнєвого етикету;

– володіння уміннями вести діалог-бесіду, презентацію-рекламу та презентацію-доповідь;

– завжди використовувати можливість для професійного самовираження німецькою мовою;

– розвиток здібностей використання німецької мови в конкретних професійних ситуаціях.

У результаті навчання студенти мають:

– вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та іноземною мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації;

– ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати;

– знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію мови та літератури, що вивчаються, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності;

– характеризувати діалектні та соціальні різновиди мови, що вивчається, описувати соціолінгвальну ситуацію;

– використовувати мову, що вивчається, в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у побутовій, суспільній, навчальній, професійній, науковій сферах життя.

Дані результати навчання будуть ефективними лише у комплексі, тобто: робота аудиторна, робота самостійна, індивідуальна та тренінг. Як правило, робота аудиторна поєднує лекційні та практичні заняття.

Зазначимо, що на заняттях були створені ситуації, які:

1) спрямовані на сприйняття, аналіз, оцінку отриманої інформації, постановку проблеми, правильну систему викладу думок щодо прийняття відповідного рішення;

2) полягають у налагодженні контактів та взаємозв'язків, обміні досвідом, судженнями, стимулюванні навчально-професійної діяльності, самостійному виконанні завдань та здійсненні конструктивних пропозицій;

3) різні ситуації креативного характеру, основою яких є стимулювання активності, розкриття розумового потенціалу студентів, створення сприятливої атмосфери та відповідних адекватних суджень.

За результатами дослідження варто зазначити, що атмосфера успіху допомагає активізувати та сформувати мотивацію студентів у навчанні. Атмосфера успіху попереджає апатію, швидку втому, відчуття тривоги та напруги, а також інші негативні психічні стани. Саме успіх сприяє повному розкриттю і виявленню якостей особистості майбутнього перекладача.

Таким чином, підтримка, стимулювання та заохочення студентів на заняттях дала змогу переконати їх у тому, що кожен із них є успішним. Зазначимо, що при цьому були використані прийоми «позитивної оцінки результату», «авансування», «колективної радості» тощо [5].

Отже, діяльність студентів на практичних заняттях допомагала розкрити їхній потенціал, стимулювала активність та прагнення до мовлення, створювала атмосферу невимушених відносин між викладачем та студентами.

При обмеженні навчального аудиторного часу, а також з урахуванням обов'язкової умови інтенсивності вправ для опанування іноземної мови, виникає необхідність навчити студентів самостійно працювати в позааудиторний час.

Самостійна робота з цього курсу – це важлива форма опанування дисципліни. Вона спрямована доповнити, узагальнити й систематизувати знання, розвинути навички роботи з науковими джерелами та методичними матеріалами, а також стимулювати пізнавальну активність і творчий пошук студентів.

Самостійна робота студентів спрямована на збагачення словникового запасу студента; розвиток та розширення світогляду студентів у культурологічному аспекті; подальше

формування лінгвокультурологічної та перекладацької компетенцій; розвиток навичок структурного оформлення усного та писемного мовлення.

Самостійним завданням є відбір реалій (слів та виразів на позначення соціально-історичних і національно-культурних явищ) історії, побуту та культури різних країн із зарубіжних лексикографічних джерел (словників, енциклопедій, тезаурусів) та подання способів передачі змісту українською мовою або підготовка реферату на одну із запропонованих тем.

Варто зазначити, що певні труднощі виникали у студентів при вивченні таких тем, як «Держава і політика» та «Економіка». Тому основну увагу при їх опрацюванні варто приділяти активізації діяльності студентів, набутті навичок діалогічного мовлення. Найефективнішими на цьому етапі роботи може бути використання рольових, ділових та імітаційних ігор, групових дискусій та міжособистісних діалогів. Ці вправи стимулюватимуть студентів до мовленнєвих та немовленнєвих дій, регулюватимуть поведінку співрозмовника, навчатимуть відстоювати свою думку та вмінню переконувати.

Потрібно вказати на те, що пошук інформації щодо соціально-історичних і національно-культурних явищ історії, побуту та культури різних країн в Інтернеті, а також в іноземних лексикографічних джерелах складалися із певних етапів, а саме:

– здійснення пошуку необхідної інформації в друкованих джерелах та електронних депозитаріях в мережі Інтернет, її аналіз та систематизація;

– вибір ефективних способів унаочнення зібраної інформації;

– представлення результатів опрацювання інформації у вигляді короткої мультимедійної презентації.

Використання інформаційних технологій (служб Інтернету) є важливим, оскільки студенти отримують доступ до автентичної інформації, мають змогу відвідування вебсайтів та безпосередньо спілкуватися з носіями мови.

Отже, використання Інтернету сприяє формуванню умінь та навичок професійного спілкування.

У нашому дослідженні визначено роль та значення вивчення іноземної мови з лінгвокраєзнавчим спрямуванням при підготовці фахівців, розглянуто та досліджено використання таких ефективних методів на заняттях як «прес-конференція», «круглий стіл», імітаційні ігри, ігрове проєктування, «створення ситуації успіху» та ін. А також досліджено необхідність та ефективність використання таких засобів навчання: Інтернет, віртуальні тренажери, відеоконференції, презентація-реклама тощо.

Результатом активної діяльності майбутніх перекладачів на заняттях є:

– проведення міжкультурних групових проєктів;

– співпраця та переписка зі студентами інших спільнот та країн;

– вдосконалення навичок письма, говоріння, читання, аудіювання;

– доступ та використання інтерактивних серверів;

– використання програм з «живим спілкуванням».

Ефективним у навчанні є використання рольових, ділових, ситуаційних та дослідницьких ігор, ігрового проєктування, що сприяє:

– прогнозуванню результатів діяльності;

– успішній імітації діяльності на міжнародному рівні;

– формуванню навичок розуміти один одного [9].

Висновки. Результатом нашого дослідження є всебічний розгляд розробленого нами навчального курсу з вивчення іноземної мови з лінгвокраєзнавчим спрямуванням, за яким здійснюється підготовка висококваліфікованих фахівців із досконалим знанням іноземної мови загалом та майбутніх перекладачів зокрема. Цей курс забезпечує взаємозв'язок міжпредметної координації всіх циклів гуманітарних і профільних навчальних дисциплін та ґрунтується на синергетичному, когнітивному й системному підходах. В процесі дослідження обґрунтовано результативність на заняттях таких методів, як теоретичні, діагностичні, емпіричні та комплексний підхід, який забезпечив достовірність отриманих результатів та висновків. Також досліджено та підтверджено необхідність використання та значну ефективність таких засобів навчання, як Інтернет, віртуальні тренажери, презентації, відео-конференції, а також активного використання аудіо- та відеотекстів творчого спрямування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крайняк Л. К., Бичок А. В., Боднар О. Б. Лінгвокраїнознавство / Landeskunde (німецька мова): навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 252 с.

2. Крайняк Л. К., Бичок А. В., Боднар О. Б. Методичні вказівки для виконання самостійної роботи студентів з дисципліни «Лінгвокраїнознавство» (німецька мова). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 87 с.

3. Крайняк Л. К., Бичок А. В., Боднар О. Б. Методичні вказівки для виконання комплексного практичного індивідуального завдання з дисципліни «Лінгвокраїнознавство» (німецька мова). Тернопіль: ЗУНУ, 2023.

4. Dittrich van Weringh K. Kulturen zwischen Globalisierung und Regionalisierung. *Informationen zur politischen Bildung*. 2013. № 280. S. 63-65.

5. Donec P. Grundzüge einer allgemeinen Theorie der interkulturellen Kommunikation. Aachen: Shaker Verlag, 2014. 324 S.

6. Eco U. Übersetzen als Verhandeln. *Sprache im technischen Zeitalter*. 2017. Heft 184. S. 434-441.

7. Gauger I.-D. Bildung, Kultur, Wissenschaft. Bornheim Konrad-Adenauer Stiftung e.V., 2020. 93 S.

8. Göhring H. Interkulturelle Kommunikation. Anregungen für Sprach- und Kultermittler Tübingen: Staufenburg Verlag, 2017. 293 S.

9. Galli J. Interkulturelle Kommunikation und Körpersprache. Freiburg: Galli Verlag, 2018. 95 S.

10. Feste im Alpenraum. Schweiz, Österreich, Deutschland, Italien, Frankreich. Migros-Presse, Zürich, 1997. 189 S.

11. Fürstentum Liechtenstein. Ferienhandbuch 1998. Lichtensteinische Fremdenverkehrzentrale. Vaduz, 1998.

12. Härter H. Allgemeine Wirtschaftslehre. Mercur Verlag Rinteln, 2002. 170 S.

13. Luxemburg und seine Nachbarländer. Ministere de L'Education Nationale. Luxembourg, 1982.

14. Meier W. A., Schanne M. Medien «Landschaft». Schweiz. Pro Helvetia, Zürich, 1994. 310 S.

15. Österreich. Tatsachen und Zahlen. Bundespressedienst, Wien, 2000. 260 S.

16. Tatsachen über Deutschland. Societäts. Verlag, Frankfurt/Main, 2000. 318 S.

17. Schweizer Brevier. Kümmerly + Frey. Geographischer Verlag, Bern, 2001. 230 S.

Дата першого надходження рукопису до видання: 14.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 378.147:81'25
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.30

ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ НД «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ»

FORMATION OF TRANSLATION COMPETENCE IN THE PROCESS OF TEACHING THE ND «THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION»

Білічак О.І.,
orcid.org/0000-0002-0182-4891
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

Криницька О.І.,
orcid.org/0000-0002-4624-7768
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

Шпільчак Л.Я.,
orcid.org/0000-0002-6144-2430
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

Дослідження присвячене науково-теоретичному обґрунтуванню та експериментальній перевірці методики формування перекладацької компетентності у студентів-філологів у процесі викладання навчальної дисципліни «Теорія і практика перекладу». У роботі уточнено сутність та структуру поняття «перекладацька компетентність», що розглядається як інтегративна, динамічна якість особистості, яка охоплює сукупність знань, умінь, навичок, професійно значущих якостей та досвіду, необхідних для ефективного здійснення фахової перекладацької діяльності. Обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель формування зазначеної компетентності, що базується на єдності цільового, змістового, організаційно-процесуального та результативно-оцінювального компонентів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: теоретичні (аналіз філософської, психолого-педагогічної, лінгвістичної та методичної літератури для визначення стану розробленості проблеми; синтез, узагальнення, систематизація та моделювання для уточнення ключових понять та розробки структурно-функціональної моделі); емпіричні (педагогічне спостереження, анкетування, тестування, педагогічний експеримент для діагностики рівнів сформованості перекладацької компетентності та перевірки ефективності запропонованої методики); лінгвістичні (компаративний, компонентний, трансформаційний аналіз для роботи з перекладацьким матеріалом); методи математичної статистики для кількісної та якісної обробки результатів експериментальної роботи.

Результати дослідження. У процесі дослідження було визначено та схарактеризовано структурні компоненти перекладацької компетентності, до яких віднесено лінгвістичний, соціокультурний, технологічний, особистісний та стратегічний. На основі цих компонентів розроблено критерії (когнітивний, операційно-діяльнісний, мотиваційно-ціннісний) та показники для діагностики рівнів її сформованості (високий, достатній, середній, низький). Створено та апробовано авторську методику формування перекладацької компетентності, що реалізується через систему дидактичних умов, засновану на принципах компетентнісного, когнітивно-діяльнісного, комунікативного та контекстного підходів. Експериментально доведено, що впровадження цієї методики забезпечує статистично значуще зростання рівнів сформованості всіх компонентів перекладацької компетентності в студентів експериментальної групи порівняно з контрольною групою.

Висновки. Здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в розробці та науковому обґрунтуванні ефективної методики формування перекладацької компетентності у майбутніх філологів. Підтверджено, що її ефективність досягається за рахунок імплементації структурно-функціональної моделі, інтеграції традиційних та інноваційних технологій навчання, використання комплексу інтерактивних вправ та проектної діяльності, що максимально наближує навчальний процес до умов реальної професійної діяльності. Результати дослідження можуть бути використані у процесі професійної підготовки перекладачів у закладах вищої освіти. Перспективи подальших розвідок вбачаються у дослідженні специфіки формування окремих складових перекладацької компетентності (наприклад, галузевої термінологічної) та в розробці відповідного методичного забезпечення для дистанційної форми навчання.

Ключові слова: перекладацька компетентність, фаховий переклад, теорія і практика перекладу, методика викладання, студенти-філологи, професійна підготовка, структурно-функціональна модель.

This study provides scientific-theoretical grounding and experimental verification of a methodology for developing translation competence in philology students through the teaching of «Theory and Practice of Translation.» The research clarifies the essence and structure of «translation competence,» conceptualized as an integrative, dynamic personal qual-

ity encompassing the knowledge, skills, abilities, professionally significant characteristics, and experience necessary for effective professional translation practice. A structural-functional model for developing this competence has been substantiated and designed, based on the integration of goal-setting, content, organizational-procedural, and assessment-evaluative components.

Research Methods. To achieve the stated objectives, a comprehensive set of general scientific and specialized research methods was employed: theoretical methods (analysis of philosophical, psychological-pedagogical, linguistic, and methodological literature to determine the current state of research on the problem; synthesis, generalization, systematization, and modeling to refine key concepts and develop the structural-functional model); empirical methods (pedagogical observation, surveys, testing, pedagogical experiment to diagnose translation competence formation levels and verify the proposed methodology's effectiveness); linguistic methods (comparative, componential, and transformational analysis for working with translation materials); and mathematical statistics methods for quantitative and qualitative processing of experimental results.

Research Findings. The study identified and characterized the structural components of translation competence, including linguistic, sociocultural, technological, personal, and strategic dimensions. Based on these components, criteria (cognitive, operational-activity, motivational-axiological) and indicators were developed to diagnose formation levels (advanced, proficient, intermediate, novice). An original methodology for developing translation competence was created and tested, implemented through a system of didactic conditions grounded in competence-based, cognitive-activity, communicative, and contextual approaches. Experimental evidence demonstrates that implementing this methodology produces statistically significant increases in all translation competence components among experimental group students compared to the control group.

Conclusions. The study provides theoretical generalization and offers a novel solution to the scientific challenge of developing and substantiating an effective methodology for cultivating translation competence in future philologists. The methodology's effectiveness is achieved through implementation of the structural-functional model, integration of traditional and innovative teaching technologies, use of comprehensive interactive exercises and project-based activities that closely approximate authentic professional practice conditions. The dissertation findings can be applied in professional translator training at higher education institutions. Future research directions include investigating the specifics of developing individual translation competence components (such as field-specific terminological competence) and designing appropriate methodological support for distance learning formats.

Key words: translation competence, professional translation, theory and practice of translation, teaching methodology, philology students, professional training, structural-functional model.

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних процесів та інтеграції України до світового економічного і культурного простору суттєво зростає попит на висококваліфікований фаховий переклад, що виступає ключовим інструментом міжкультурної комунікації. Ефективність такої комунікації безпосередньо залежить від рівня сформованості професійної компетентності перекладачів, що актуалізує проблему модернізації системи їхньої підготовки у закладах вищої освіти. Сучасний ринок праці висуває до фахівця з перекладу вимоги, що виходять за межі досконалого володіння іноземними мовами та охоплюють комплекс знань, умінь і навичок, особистісних якостей та ціннісних орієнтацій. Цей комплекс визначається як перекладацька компетентність, яка є інтегративним результатом професійної підготовки майбутнього фахівця.

Водночас аналіз освітньої практики засвідчує існування суперечності між об'єктивною потребою ринку у перекладачах, здатних вирішувати складні професійні завдання, та недостатньою ефективністю традиційних дидактичних підходів, спрямованих на формування окремих знань та вмінь. Формування цілісної перекладацької компетентності вимагає системного підходу, що інтегрує теоретичну підготовку з інтенсивною практичною діяльністю. Нормативна дисципліна «Теорія і практика перекладу» має значний, проте не повністю реалізований потенціал для вирішення цього завдання, оскільки її зміст та структура дають змогу органічно поєднувати засвоєння теоретичних основ перекладознавства із розвитком практичних навичок здійснення перекладацької діяльності. Відтак, виникає науково-практична проблема, що полягає у необхідності розроблення та наукового обґрунтування дидактичних умов та методичної системи формування перекладацької компетентності студентів у процесі вивчення зазначеної дисципліни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на актуальність модернізації системи підготовки філологів, проблема формування перекладацької компетентності перебуває в центрі уваги широкого кола вітчизняних та зарубіжних науковців, що зумовлює наявність значного масиву наукових праць, присвячених різним аспектам цієї проблематики. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки перекладачів у закладах вищої освіти системно висвітлено у працях, що аналізують загальні педагогічні та психологічні основи цього процесу.

Фундаментальні принципи компетентнісного підходу, що передбачають зміну освітньої парадигми від традиційного накопичення знань, умінь і навичок до здатності їх мобілізації в конкретних квазіпрофесійних умовах, розкрито в працях О. Савченко. Дослідниця обґрунтовує важливість

автентичності навчальних завдань та глибокої інтеграції теорії і практики як ключових умов для становлення компетентного фахівця [2]. Ці ідеї знаходять своє продовження у концепціях особистісно орієнтованого навчання, що базуються на гуманістичних ідеях К. Роджерса та А. Маслоу, та в теорії поетапного формування розумових дій [5]. П. Гальперіна, яка пропонує механізм інтеріоризації зовнішніх операцій у внутрішній ментальний план [4].

Значний внесок у теоретичне осмислення структури поняття «перекладацька компетентність» зробив В. Комісаров, чиї праці заклали фундамент для подальших багатокомпонентних моделей. Сучасні дослідження, зокрема роботи дослідницької групи PACTE та праці К. Квінсі, уточнюють структуру цієї компетентності, інтегруючи до неї лінгвістичний, соціокультурний, технологічний, особистісний та стратегічний компоненти [6]. Така деталізація дозволяє перейти від інтуїтивних уявлень про майстерність до науково обґрунтованих моделей, що слугують основою для проєктування навчального процесу.

Питанням розроблення дидактичних систем та моделей, спрямованих на формування професійних якостей майбутніх фахівців, присвячено роботи К. М. Скиби. Дослідниця розглядає дидактичну систему як динамічну структуру, що містить «взаємопов'язані та взаємозумовлені компоненти (цільовий, законодавчо-нормативний, інституційний, організаційний, теоретико-методологічний, змістово-технологічний, діагностично-результативний)» [3]. Такий системний підхід дає змогу побачити цілісну картину замість розрізненого набору елементів, де кожен компонент функціонує у постійному взаємозв'язку.

Окремі складові перекладацької компетентності також стали предметом спеціалізованих досліджень. Зокрема, формування інформаційної компетентності як невід'ємного елемента професіоналізму сучасного перекладача було проаналізовано Г. М. Плахотнюк [1]. Водночас, незважаючи на значну кількість публікацій, питання розроблення цілісної структурно-функціональної моделі формування перекладацької компетентності безпосередньо в межах викладання нормативної дисципліни «Теорія і практика перекладу» потребує подальшого системного дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, розроблення та експериментальна перевірка ефективності методичної системи формування перекладацької компетентності майбутніх перекладачів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Теорія і практика перекладу».

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань:

− уточнити сутність і структуру поняття «перекладацька компетентність» майбутнього фахівця на основі аналізу наукових джерел та вимог сучасного ринку праці;

− проаналізувати чинні навчальні програми, зміст підручників та методичне забезпечення з дисципліни «Теорія і практика перекладу» для визначення їх потенціалу у формуванні досліджуваної компетентності;

− теоретично обґрунтувати та розробити модель методичної системи формування перекладацької компетентності, що базується на інтеграції компетентнісного, діяльнісного та комунікативного підходів;

− визначити критерії, показники та рівні сформованості перекладацької компетентності у студентів;

− експериментально перевірити ефективність розробленої методичної системи в реальному освітньому процесі та розробити методичні рекомендації для викладачів щодо її впровадження.

Виклад основного матеріалу. Перехід від теоретичного обґрунтування моделі перекладацької компетентності до її практичної імплементації в навчальний процес вимагає ретельного дидактичного проєктування змісту ключових дисциплін. Курс «Теорія і практика перекладу» виступає центральним елементом фахової підготовки, відтак його структурування на компетентнісних засадах є завданням першочергової ваги. Ефективне проєктування передбачає не лише оновлення тематичного наповнення, а й докорінний перегляд самої архітектоніки курсу, його логіки та методологічного інструментарію. Лише за таких умов можлива синергія теоретичних знань та практичних навичок, що є фундаментом для формування цілісної професійної компетентності майбутнього перекладача.

В основі проєктування змісту дисципліни лежить модульний принцип, що дозволяє структурувати навчальний матеріал у логічні, відносно завершені блоки, кожен з яких спрямований на формування певних субкомпетентностей. Такий підхід забезпечує системність та послідовність засвоєння знань і навичок. Побудова курсу ґрунтується на двох основоположних дидактичних принципах. Перший – це принцип прогресивної складності, що передбачає рух від опрацювання ізольованих перекладацьких труднощів (лексичних, граматичних, стилістичних) до виконання

комплексних, інтегрованих завдань, які симулюють реальні професійні ситуації. Початкові етапи зосереджені на мікрорівні тексту, тоді як фінальні вимагають застосування макростратегій та проєктного мислення. Другий – принцип циклічності, або спіралеподібної організації, який полягає у періодичному поверненні до раніше вивчених тем на новому, вищому рівні складності. Це сприяє не лише закріпленню матеріалу, а й глибшому усвідомленню взаємозв'язків між різними аспектами перекладацької діяльності.

Відповідно до цих принципів та спираючись на модель перекладацької компетентності, розроблену дослідницькою групою PACTE, що включає двомовну, екстралінгвістичну, знаннєву, інструментальну та стратегічну субкомпетентності, пропонується така структура курсу:

− Модуль 1. Основи професії та стратегічне планування. Цей модуль закладає фундамент професійного світогляду перекладача. Його основна мета – формування стратегічної субкомпетентності, що є центральною у моделі PACTE, оскільки вона керує всім процесом перекладу, та знаннєвої субкомпетентності, яка охоплює декларативні знання про переклад [6, с. 18, 22].

− Модуль 2. Інструментарій сучасного перекладача. У сучасному технологізованому світі володіння професійним інструментарієм є критично важливим. Цей модуль цілеспрямовано розвиває інструментальну субкомпетентність, що передбачає вміння ефективно використовувати різноманітні ресурси для вирішення перекладацьких завдань [6, с. 12, 18, 22].

− Модуль 3. Робота з текстами різних жанрів та стилів. Даний модуль спрямований на інтегрований розвиток двомовної та екстралінгвістичної субкомпетентностей. Студенти вчаться працювати з текстами різних предметних галузей, враховуючи їхні лінгвістичні та соціокультурні особливості.

− Модуль 4. Комплексний перекладацький проєкт: симуляція реального замовлення. Фінальний модуль є інтегративним. Його мета – консолідація всіх набутих субкомпетентностей у процесі виконання завдання, що максимально наближене до реальних умов професійної діяльності.

Змістове наповнення кожного модуля розроблено з урахуванням необхідності досягнення синергетичного ефекту між теоретичними знаннями та практичними навичками. Теоретичний блок надає концептуальну основу, тоді як практичні заняття забезпечують її прикладне застосування та автоматизацію навичок.

Модуль 1 охоплює лекційні заняття, присвячені ключовим теоретичним концепціям, таким як функціоналістський підхід до перекладу, теорія еквівалентності та її сучасні інтерпретації. Особлива увага приділяється поняттю «перекладацький бриф» (translation brief) як визначальному фактору у виборі стратегії. Практикуми зосереджені на виробленні навичок стратегічного планування: студенти вчаться аналізувати технічні завдання, проводити декомпозицію вихідного тексту, ідентифікувати ключові перекладацькі проблеми та визначати «перекладацькі одиниці».

Модуль 2 майже повністю складається з практичних воркшопів. Студенти опановують роботу в системах автоматизованого перекладу (CAT-tools), таких як Trados Studio або MemoQ, що є стандартом галузі. Окремий блок присвячений створенню та веденню термінологічних баз (термбаз) та пам’яті перекладів (Translation Memory). Практичні заняття включають використання онлайн-корпусів, наприклад Sketch Engine або British National Corpus (BNC), для вирішення складних лексико-граматичних завдань та валідації перекладацьких рішень. Це розвиває дослідницьку складову в діяльності перекладача, що підкреслюється у працях українських науковців [6, с. 18, 21].

Модуль 3 базується на роботі з паралельними текстами для глибокого занурення в специфіку різних жанрів. На практичних заняттях здійснюється переклад юридичних (контракти, довіреності), медичних (інструкції до препаратів, виписки з історії хвороби) та маркетингових текстів (рекламні брошури, вебсайти). Акцент робиться на засвоєнні спеціалізованої термінології, відтворенні стилістичних особливостей та прагматичній адаптації тексту до цільової аудиторії, що відповідає підходам, описаним у працях з аналізу спеціалізованого дискурсу.

Модуль 4 реалізується у форматі групового проєкту. Кожна група студентів отримує комплексне технічне завдання, що імітує реальне комерційне замовлення (наприклад, переклад розділу вебсайту, маркетингової брошури або інструкції з експлуатації). Проєктна робота поділяється на кілька етапів: колективний аналіз завдання, розподіл ролей (перекладачі, редактор, термінолог), виконання перекладу з використанням CAT-інструментів, взаємне редагування та фінальна здача «замовнику» в особі викладача. Такий формат забезпечує інтеграцію всіх субкомпетентностей та розвиває навички командної роботи.

Формування перекладацької компетентності

є неможливим без розвиненої здатності до самоаналізу та критичної оцінки власної діяльності. Рефлексія виступає ключовим механізмом перетворення практичного досвіду на професійне зростання. Для систематичного розвитку цієї навички в навчальний процес інтегруються спеціальні інструменти. Одним з таких інструментів є ведення перекладацьких щоденників (translation diaries). У них студенти фіксують труднощі, що виникали під час виконання завдань, шляхи їх подолання, обґрунтовують свої перекладацькі рішення та аналізують допущені помилки. Це сприяє усвідомленню власних когнітивних процесів та виробленню ефективних стратегій вирішення проблем.

Важливу роль відіграє також методика взаємного рецензування (peer review). Студенти обмінюються виконаними перекладами та надають один одному структурований зворотний зв'язок на основі чітко визначених критеріїв. Цей процес розвиває не лише навички редагування та критичного аналізу чужого тексту, а й здатність адекватно сприймати критику та використовувати її для вдосконалення власної роботи [1, с. 146-147].

Для забезпечення об'єктивності оцінювання викладачем та самооцінки студентами розробляються багаторівневі критерії оцінювання (рубрики). Ці рубрики деталізують вимоги до виконаного перекладу, відображаючи рівень сформованості кожної з ключових субкомпетентностей. Наприклад, критерії можуть оцінювати адекватність передачі змісту (двомовна субкомпетентність), правильність використання термінології (екстралінгвістична субкомпетентність), ефективність застосування CAT-інструментів (інструментальна субкомпетентність) та обґрунтованість вибору перекладацької стратегії (стратегічна субкомпетентність). Розробка таких деталізованих рубрик, що поєднують критерії моделі PACTE з практичними вимогами сучасного ринку перекладацьких послуг, є важливим кроком до створення прозорої та ефективної системи оцінювання.

Обґрунтування будь-якої дидактичної моделі неминуче спирається на вибір методологічного фундаменту. У випадку з такою багатогранною і складною конструкцією, як перекладацька компетентність, саме системний підхід виступає загальнонауковим інструментом, що дозволяє побачити цілісну картину замість розрізненого набору елементів. Педагогічна наука вже давно й плідно використовує цю методологію [3, с. 33. 48]. Ідея полягає в тому, що цілісність, яку утворюють ці компоненти, народжує нові, інтегративні властивості, відсутні в елементів окремо.

Застосовуючи цю логіку до нашого завдання, дидактична система формування перекладацької компетентності перестає бути простою сумою навчальних дисциплін. Вона стає динамічною структурою, яка, як зазначає К. Скиба, містить «взаємопов'язані та взаємозумовлені компоненти (цільовий, законодавчо-нормативний, інституційний, організаційний, теоретико-методологічний, змістово-технологічний, діагностично-результативний)» [3, с. 48]. Кожен з цих елементів функціонує не ізольовано, а у постійному взаємозв'язку.

Спробуймо розібрати цю конструкцію. Цільовий компонент визначає, куди ми, власне, рухаємося, – до формування кваліфікованого фахівця. Змістовий компонент – це «що» ми вивчаємо: автентичні тексти, професійні сценарії, теоретичні концепції. Далі йде процесуальний компонент – «як» ми навчаємо: методи, форми і засоби, що перетворюють зміст на реальний досвід. Але без оцінно-результативного компонента система сліпа; діагностика, контроль та корекція дозволяють бачити прогрес і вчасно вносити зміни. І, мабуть, найважливішим є суб'єктний компонент – жива взаємодія викладача та студента, яка й наповнює всю цю структуру сенсом. Таким чином, будь-яка зміна в одному елементі, наприклад, введення нового методу навчання, неминуче впливає на всі інші, вимагаючи перегляду змісту, цілей і способів оцінювання. У цьому й полягає сутність цілісності та ієрархічності системи.

Якщо системний підхід дає нам каркас, то компетентнісний підхід наповнює його сучасною освітньою філософією. Це, по суті, зміна парадигми від традиційного накопичення знань, умінь і навичок (ЗУН) до здатності мобілізувати ці знання в конкретній професійній ситуації. Це перехід від питання «Що ти знаєш?» до питання «Що ти можеш зробити?» [3, с. 150].

Принципи компетентнісно орієнтованого навчання, як їх аналізує, зокрема, О. Савченко, кардинально змінюють освітній процес. По-перше, це автентичність навчальних завдань. Студент не просто перекладає абстрактне речення; він виконує квазіпрофесійне завдання, що імітує реальне замовлення [2, с. 90-91]. По-друге, відбувається глибока інтеграція теорії та практики, де теорія не є самоціллю, а інструментом для розв'язання практичних проблем. Студентоцентрованість та рефлексивна практика стають ключовими. Навчальний процес будується навколо студента, його потреб та індивідуальної траєкторії, а формувальне оцінювання та постійна рефлексія допомагають усвідомлювати власний прогрес.

Реалізація цього підходу в курсі «Теорія і практика перекладу» вимагає суттєвих змін. Дидактичні цілі трансформуються: замість мети «вивчити типи перекладацьких трансформацій» з'являється мета «навчитися обирати та застосовувати адекватні перекладацькі трансформації для розв'язання конкретної комунікативної задачі». Зміст навчання також змінюється. Як показує досвід багатьох сучасних освітніх програм, на передній план виходять проєктна робота, аналіз конкретних випадків (case studies), робота з реальними замовленнями [7, с. 112, 114]. Це не означає відмову від теорії. Навпаки, це означає, що теорія починає працювати, стаючи живим інструментом в руках майбутнього фахівця.

Ми не можемо навчити перекладу, просто розповідаючи про нього. Студент повинен пройти через усі етапи перекладацького акту: від передперекладацького аналізу тексту, через процес власне перекладу, до постредагування та фіналізації продукту. Тут надзвичайно корисною є теорія поетапного формування розумових дій П. Гальперіна. Навчальний процес можна вибудувати як поступову інтеріоризацію – перехід від зовнішніх, матеріалізованих дій до внутрішніх, автоматизованих розумових операцій. Спочатку студент виконує переклад з опорою на словники, глосарії, детальні інструкції викладача (етап матеріальної дії). Потім він починає проговорювати свої рішення вголос (етап зовнішньомовленнєвої дії). І лише наприкінці, після багаторазового повторення, ці дії автоматизуються і переходять у внутрішній план [4, с. 55].

Дидактична реалізація цього підходу полягає у створенні послідовності завдань, що поступово переходять від навчальних до квазіпрофесійних. Спочатку це можуть бути вправи на відпрацювання окремих операцій, потім – комплексні завдання, а на завершення – симуляція реальних професійних ситуацій, де студент виступає вже не як учень, а як «майже-фахівець». Це створює умови для глибокого і свідомого засвоєння професії, а не механічного тренування.

І, нарешті, особистісно орієнтований підхід, що базується на ідеях гуманістичної педагогіки К. Роджерса та А. Маслоу, ставить у центр освітнього процесу унікальну особистість студента [5, с.1-2, 5]. Принцип суб'єктності означає, що студент – не об'єкт педагогічного впливу, а рівноправний учасник, що несе відповідальність за своє навчання. Це вимагає від викладача враховувати індивідуальні когнітивні стилі студентів (наприклад, їхню схильність до полезалежного чи поленезалежного сприйняття), їхні мотиваційні профілі та особистісні цілі [3, с.148].

Центральним завданням стає формування професійної «Я-концепції» майбутнього фахівця. Це не просто набір знань, а й усвідомлення себе в професії, тобто формування «перекладацької ідентичності» (translator identity). Хто я як перекладач? Які мої сильні та слабкі сторони? У чому моя цінність? Розвиток професійної рефлексії та навчальної автономії стає тут ключовим. Студент має навчитися самостійно ставити цілі, аналізувати результати та коригувати свою траєкторію. Дослідження показують, що внутрішня мотивація (інтерес до самого процесу, прагнення до майстерності) є значно потужнішим рушієм професійного розвитку, ніж зовнішня (оцінки, похвала).

У групі студентів-перекладачів це означає необхідність диференціації та індивідуалізації. Завдання, темп, рівень підтримки – все це може і повинно варіюватися. Інтеграція цих методологічних підходів – системного, компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого – утворює міцний базис для створення цілісної та гнучкої дидактичної системи. Така система не просто передає знання, вона створює умови для становлення компетентного, рефлексивного і вмотивованого професіонала. Це, власне, і є головною метою вищої професійної освіти.

Отже ефективна система формування перекладацької компетентності вибудовується не на одному монолітному підході, а на синергетичній інтеграції чотирьох фундаментальних методологій. Системний підхід виступає тут як архітектурний каркас, що забезпечує цілісність та взаємозв’язок усіх компонентів навчального процесу, від цілей до оцінювання. На цей фундамент органічно накладається компетентнісна парадигма, яка кардинально зміщує фокус з простого накопичення знань на здатність ефективно діяти в реальних професійних ситуаціях. Механізмом для цього стає діяльнісний підхід, що перетворює навчання на ланцюг квазіпрофесійних завдань, де навички формуються через практику та поступову інтеріоризацію від зовнішньої дії до внутрішньої ментальної операції. І, зрештою, особистісно орієнтований підхід надає цій структурі людського виміру, ставлячи в центр унікальну особистість студента, його мотивацію, рефлексію та становлення професійної ідентичності. У своїй єдності ці методології дозволяють виховати не просто технічно грамотного виконавця, а й свідомого, адаптивного та рефлексивного професіонала, готового до викликів сучасного ринку перекладацьких послуг.

Висновки. Здійснене дослідження надає теоретичне узагальнення та пропонує нове вирішення наукового завдання, що полягає в розробці та науковому обґрунтуванні ефективної методики формування перекладацької компетентності у майбутніх філологів у процесі викладання навчальної дисципліни «Теорія і практика перекладу». Результати проведеної роботи дають змогу сформулювати низку висновків, які відображають основні положення та здобутки.

У дослідженні на основі системного аналізу філософської, психолого-педагогічної та лінгвістичної літератури уточнено сутність та структуру поняття «перекладацька компетентність». Визначено, що ця компетентність є інтегративною, динамічною якістю особистості, яка охоплює сукупність знань, умінь, навичок, професійно значущих якостей та досвіду, необхідних для ефективного здійснення фахової перекладацької діяльності. Еволюція цього поняття продемонструвала перехід від емпіричних, інтуїтивних уявлень про майстерність, що домінували до 1970-х років, до складних багатокомпонентних теоретичних моделей, фундамент для яких заклали праці В. Комісарова. Уточнена структура компетентності інтегрує лінгвістичний, соціокультурний, технологічний, особистісний та стратегічний компоненти, що відповідає сучасним європейським моделям, зокрема рамці компетентностей ЕМТ.

Розроблено та теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель формування зазначеної компетентності, що базується на єдності цільового, змістового, організаційно-процесуального та результативно-оцінювального компонентів. Ця модель синтезує засади компетентнісного, когнітивно-діяльнісного, комунікативного та контекстного підходів, що забезпечує перехід від парадигми накопичення знань, умінь і навичок до здатності мобілізувати їх для вирішення конкретних професійних завдань. Системний підхід, що ліг в основу моделювання, дозволив розглянути процес формування компетентності не як суму окремих дидактичних одиниць, а як цілісну динамічну структуру, де кожен компонент є взаємопов'язаним та взаємозумовленим, що народжує нові інтегративні властивості.

Створено та апробовано авторську методику формування перекладацької компетентності, що реалізується через систему дидактичних умов у межах курсу «Теорія і практика перекладу». Методика ґрунтується на модульному принципі та поєднує принципи прогресивної складності та циклічності. Її змістове наповнення розроблено з урахуванням необхідності досягнення синергетичного ефекту між теоретичними знаннями та практичними навичками, що включає роботу з CAT-інструментами, онлайн-корпусами та реалізацію комплексних проєктів. Інтеграція інструментів рефлексії, таких як перекладацькі щоденники та взаємне рецензування, виступає ключовим механізмом перетворення практичного досвіду на професійне зростання.

Результати проведеного педагогічного експерименту засвідчили статистично значуще зростання рівнів сформованості всіх компонентів перекладацької компетентності в студентів експериментальної групи порівняно з контрольною групою. Кількісний та якісний аналіз даних, отриманих за допомогою комплексу діагностичних методів (анкетування, тестування, аналіз проєктних робіт), об'єктивно підтверджує ефективність запропонованої методики. Впровадження розробленої системи забезпечило не лише засвоєння окремих знань та вмінь, а й формування цілісної професійної «Я-концепції» та перекладацької ідентичності майбутнього фахівця.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено структурно-функціональну модель та методичну систему формування перекладацької компетентності, яка комплексно інтегрує традиційні та інноваційні технології навчання, використання інтерактивних вправ та проєктної діяльності. Ефективність такої системи досягається за рахунок максимального наближення навчального процесу до умов реальної професійної діяльності.

Практичне значення отриманих результатів визначається тим, що розроблені модель, методика та дидактичне забезпечення можуть бути безпосередньо використані у процесі професійної підготовки перекладачів у закладах вищої освіти при викладанні дисциплін перекладацького циклу. Деталізовані критерії оцінювання (рубрики), що поєднують критерії моделі PACTE з вимогами ринку праці, сприяють створенню прозорої та ефективної системи оцінювання.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаються у дослідженні специфіки формування окремих складових перекладацької компетентності, наприклад, галузевої термінологічної компетентності, та в розробці відповідного методичного забезпечення для дистанційної та змішаної форм навчання, що є особливо актуальним в умовах цифровізації освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Плахотнюк Г. М. Формування інформаційної компетентності майбутніх перекладачів у фаховій підготовці. *DSpace Repository :: Home*. URL: https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f0d13a72-9d91-4e16-a7e4-a93cac5e17f2/content (дата звернення: 28.10.2025).

2. Савченко О. Компетентнісний підхід у викладанні перекладу. *Головна*. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_3/16.pdf (дата звернення: 28.10.2025).

3. Скиба К. М. Теорія і практика професійної підготовки перекладачів у сша. URL: https://vspu.edu.ua/content/specialized_academic_council/doc/2018/Skuba_K/dis.pdf (дата звернення: 28.10.2025).

4. Babenko O. The basic idea of the internalization process as a central mechanism of the personality's cognitive development. *Young scientist*. 2019. Vol. 8, no. 72. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-13 (date of access: 29.10.2025).

5. Joseph S. How Humanistic Is Positive Psychology? Lessons in Positive Psychology from Carl Rogers' Person-Centered Approach–It's the Social Environment That Must Change. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12. URL: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.709789 (date of access: 29.10.2025).

6. Quinci C. Translation Competence: Theory, Research and Practice. Taylor & Francis Group, 2023.

7. The Components and Development of Translation Competence of Translator in the Information Age. *Lecture Notes on Language and Literature*. 2024. Vol. 7, no. 7. URL: https://doi.org/10.23977/langl.2024.070716 (date of access: 28.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81.25
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.31

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК МЕТОД ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

LINGUISTIC ANALYSYS AS A METHOD OF TRANSLATING MILITARY-TECHNICAL TEXTS

Гриневич Є.О.,
orcid.org/0009-0006-5186-2868
слухач ІІ курсу магістратури спеціальності В11 Філологія
Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена лінгвістичному аналізу як методу перекладу військово-технічних текстів. Актуальність цієї теми зумовлене зростанням попиту на точні переклади військових документів, які є необхідною умовою ефективної міжнародної співпраці та інформаційної безпеки. У сучасних умовах інтеграції України в євроатлантичний простір переклад військово-технічних текстів стає не тільки філологічною практикою, але й соціально важливою справою, що вимагає систематичного наукового підходу.

Метою статті є аналіз основних лексичних, синтаксичних та стилістичних особливостей військово-технічних текстів та визначення ролі лінгвістичного аналізу в процесі їх перекладу. Методологічною основою є комплексний лінгвістичний аналіз тексту (на лексичному, морфологічному, синтаксичному та стилістичному рівнях) та сучасні перекладацькі технології (CAT-інструменти, термінологічні бази, корпусні методи).

У роботі встановлено, що на лексичному рівні основні труднощі, пов'язані з перекладом, виникають через багатозначність термінів, синонімію, омонімію та наявність «хибних друзів перекладача». Особливої уваги потребує авіаційна термінологія, яка характеризується динамічним розвитком та високим рівнем стандартизації. Скорочення та акроніми також становлять серйозну проблему, оскільки, з одного боку, вони економлять мовні ресурси, але, з іншого боку, спричиняють нечіткість у перекладі, що вимагає опори на міжнародні стандарти (ICAO, NATOTerm).

На синтаксичному рівні, основні труднощі складають пасивні конструкції, імперативні речення та складні підрядні структури. Вони забезпечують нормативність та точність військової комунікації, але вимагають від перекладача застосування перетворень та ретельного контекстуального аналізу, щоб уникнути калькування.

На стилістичному рівні, військово-технічні тексти відрізняються офіційністю, уніфікованістю та точністю формулювань. Лінгвістичний аналіз дозволяє перекладачеві врахувати ці особливості, гарантуючи таким чином адекватність та стандартизацію перекладу.

Практична цінність дослідження полягає в можливості використання його результатів у професійній підготовці перекладачів, створенні та вдосконаленні термінологічних баз, а також підвищенні якості перекладів військових документів, що має прямий вплив на міжнародну комунікацію в сфері безпеки та оборони.

Ключові слова: лінгвістичний аналіз, військовий переклад, авіаційна термінологія, абревіатури, стандартизація, точність перекладу.

This article is devoted to linguistic analysis as a method of translating military-technical texts. The relevance of this topic is due to the growing demand for accurate translations of military documents, which are a prerequisite for effective international cooperation and information security. In the current context of Ukraine's integration into the Euro-Atlantic space, the translation of military-technical texts is becoming not only a philological practice, but also a socially important task that requires a systematic scientific approach.

The purpose of this article is to analyze the main lexical, syntactic, and stylistic features of military-technical texts and to determine the role of linguistic analysis in the process of their translation. The methodological basis is a comprehensive linguistic analysis of the text (at the lexical, morphological, syntactic, and stylistic levels) and modern translation technologies (CAT tools, terminology databases, corpus methods).

The work establishes that at the lexical level, the main difficulties associated with translation arise due to the polysemy of terms, synonymy, homonymy, and the presence of “false friends of the translator.” Aviation terminology, which is characterized by dynamic development and a high level of standardization, requires special attention. Abbreviations and acronyms also pose a serious problem because, on the one hand, they save language resources, but on the other hand, they cause ambiguity in translation, which requires reliance on international standards (ICAO, NATOTerm).

At the syntactic level, the main difficulties are passive constructions, imperative sentences, and complex subordinate structures. They ensure the normativity and accuracy of military communication, but require the translator to apply transformations and careful contextual analysis to avoid calquing.

At the stylistic level, military-technical texts are distinguished by their formality, uniformity, and precision of wording. Linguistic analysis allows the translator to take these features into account, thus ensuring the adequacy and standardization of the translation.

The practical value of the study lies in the possibility of using its results in the professional training of translators, the creation and improvement of terminology databases, and the improvement of the quality of translations of military documents, which has a direct impact on international communication in the field of security and defense.

Key words: linguistic analysis, military translation, aviation terminology, abbreviations, standardization, translation accuracy.

Постановка проблеми. Сучасні виклики в галузі безпеки та оборони, зростаюча співпраця в рамках багатонаціональних операцій та активне впровадження міжнародних стандартів роблять переклад військово-технічних текстів одним із ключових елементів міждержавної комунікації. Невід'ємною умовою цієї комунікації є не тільки формальна наявність перекладу, але й його професійна точність, однозначність та відповідність нормам, оскільки будь-які семантичні, прагматичні або інтралінгвістичні спотворення можуть мати критичні наслідки. Це породжує практичне та наукове питання: які методи та підходи може застосувати перекладач, щоб забезпечити високий ступінь точності та однозначності у відтворенні військово-технічних текстів? [6, с. 45; 8, с. 3-4].

Наукова література вказує на кілька взаємопов'язаних джерел складностей перекладу військово-технічних документів. По-перше, високий ступінь термінології та її динамічне оновлення, особливо в галузі авіації, що вимагає постійної перевірки та гармонізації відповідників у мові перекладу. По-друге, широке використання абревіатур та акронімів спричиняє неясність, оскільки одна і та ж абревіатура може мати кілька інтерпретацій у різних контекстах; у таких випадках необхідно звертатися до спеціалізованих глосаріїв та міжнародних баз даних (ICAO, NATOTerm) [3, 4]. По-третє, синтаксичні особливості військових текстів – переважання пасивних та інструктивних конструкцій, а також часте використання складнопідрядних речень – створюють додаткові труднощі при перекладі модальності, агентності та часових відносин на мову перекладу [9, с. 112; 5, с. 3-4].

Загалом, ці фактори вказують на те, що проблема не обмежується «лексичною передачею» слів, а має багатовимірний характер: вона охоплює лексичний, синтаксичний та стилістичний рівні і вимагає інтегрованого підходу, що поєднує теоретичні основи лінгвістичного аналізу та технології перекладу (CAT-інструменти, термінологічні бази, корпусні методи). У цьому сенсі лінгвістичний аналіз розглядається як метод, що дозволяє ідентифікувати та поступово вирішувати проблеми на кожному з цих рівнів: від семантичної інтерпретації термінів до синтаксичних трансформацій та стилістичної уніфікації повідомлення [8, с. 5-7; 11, с. 9].

Водночас існує наукова лагуна: у доступних роботах ще недостатньо послідовно описують процедури, що дозволяють поєднати мовну аналітику з практичними стратегіями перекладу на основі саме авіаційних та військово-технічних документів. Це частково пояснюється фрагментарним характером досліджень (аналіз термінології окремо від синтаксису; дослідження абревіатур поза контекстом даних корпусу), а також особливими вимогами щодо безпеки джерел та доступності корпусів для наукових досліджень. Тому метою цієї статті є не тільки опис типових мовних труднощів, але й демонстрація того, як лінгвістичний аналіз може стати методологічною основою для практичних рішень у перекладі військово-технічних текстів (методологічна інновація) та як ці рішення можуть бути інтегровані в робочі процеси перекладача за допомогою технології (прикладна цінність) [9, с. 115].

Дослідження зосереджується на питанні методологічної синергії: які конкретні процедури лінгвістичного аналізу (лексико-семантичний розбір, синтаксична реконструкція, стилістична еквівалентність) у поєднанні з технологічними інструментами забезпечують найвищий ступінь адекватності в перекладі військово-технічних текстів, мінімізуючи ризик комунікаційних помилок у практичному використанні перекладів? Відповіді на це питання мають пряму практичну значущість для підготовки фахівців та стандартизації перекладацьких процедур у системі військової комунікації [6, с. 45; 8, с. 356].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика лінгвістичного та перекладу військово-технічних текстів займає важливе місце в сучасній науковій думці, охоплюючи як основні теоретичні підходи, так і прикладні аспекти, пов'язані з методами та технологіями перекладу. Огляд існуючих робіт показує, що дослідники зосереджуються на декількох ключових напрямках: лінгвістичний аналіз як метод дослідження тексту, специфіка військової термінології, методи перекладу технічних текстів та впровадження технологічних інструментів у практику перекладу.

Теоретичні засади лінгвістичного аналізу тексту досліджували Кочан [10, с. 25-28] та Кравчука [11, с. 12-14] підкреслюють, що аналіз текстів повинен проводитися на декількох рівнях: лексичному, морфологічному, синтаксичному та стилістичному. Це гарантує систематичний та багатоаспектний характер досліджень, що є необхідною умовою роботи з текстами, що мають велике комунікативне значення, до яких належать військові документи.

Дослідження військової термінології є окремою важливою галуззю. Межжеріна [12, с. 5-7] підкреслює сильну динаміку розвитку авіаційних термінів, спричинену інтеграцією нових технологій та стандартизацією в рамках міжнародних

організацій (ICAO, NATO). Кабре [2, с. 45-47] у своїй класичній праці підкреслює, що стандартизація та уніфікація термінів є ключем для подолання цих труднощів, тоді як Боукер і Пірсон [1, с. 86] показують ефективність використання корпусних методів та виборі найбільш усталених відповідників.

Велика увага також приділялася дослідженню методів перекладу військових і технічних текстів. Глушанець аналізує стратегії перекладу, від анотацій і кальки до більш складних перетворень, таких як конкретизація, узагальнення та модуляція [9, с. 110-113]. У своїй докторській роботі Балабін систематизує підходи до військового перекладу, розглядаючи його як міждисциплінарну діяльність із поєднанням лінгвістичного, культурного та технологічного аспектів [8, с. 12-16].

Іншим важливим аспектом є переклад абревіатур та акронімів, які становлять суть технічно-військової комунікації. Прокопенко та Чуприна [6, с. 45] пропонують стратегії перекладу скорочень і наголошують на важливості використання офіційних джерел.

Аналіз літератури демонструє, що проблема перекладу військово-технічних текстів вже має міцне теоретичне підґрунтя, але все ще потребує глибокого аналізу, що поєднує багаторівневий лінгвістичний підхід (лексичний, синтаксичний, стилістичний) із сучасними технологічними рішеннями. Це визначає актуальність обраної теми та напрямки її подальшого розвитку.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження лінгвістичного аналізу як методу перекладу військово-технічних текстів. У центрі уваги перебкває поєднанні теоретико-методологічних підходів та практичних стратегій, що дозволяють подолати труднощі перекладу, пов'язані з великою термінологічною еасиченістю, специфікою синтаксичної організації та стилістичними особливостями військового дискурсу.

Для досягнення цієї мети передбачено кілька завдань, серед яких:

1. Визначити сутность та методологічні основи лінгвістичного аналізу як багаторівневої процедури, що охоплює лексичний, морфологічний, синтаксичний та стилістичний рівні.

2. Окреслити специфіку військово-технічних текстів, для яких характерні стандартизація, регулювання та однозначне формулювання.

3. Дослідити основні лексичні труднощі перекладу, зокрема багатозначності термінів, явищ синонімії та омонімії, а також проблем, пов'язаних з інтерпретацією абревіатур та скорочень у військовій комунікації.

4. Проаналізувати синтаксичні особливості військових текстів, зокрема часте використання пасивних конструкцій, інструкційних та складнопідрядних речень, що становлять додатковий виклик для перекладача.

5. Визначити стилістичні параметри військово-технічних документів з точки зору офіційності, точності та стандартизації викладу, а також оцінка їх впливу на вибір стратегій перекладу.

6. Оцінити можливості інтеграції сучасних технологічних інструментів (CAT-системи, термінологічні бази, корпусні методи) до процесу перекладу військово-технічних текстів.

Наукова новизна статті полягає у спробі поєднати методологію лінгвістичного аналізу з практичними технологіями перекладу. У той час як більшість існуючих досліджень зосереджуються на окремих питаннях (термінології, граматиці або стилістиці), ця робота пропонує інтегрований підхід, який враховує взаємозв'язки між усіма рівнями лінгвістичного аналізу та перекладацької практики.

Практична цінність дослідження полягає в можливості застосування його результатів у декількох сферах:

− підготовка перекладачів військово-технічної спеціалізації;

− створення та вдосконалення термінологічних словників та електронних баз;

− розробка методичних рекомендацій для підвищення якості перекладу інструкцій, протоколів та настанов;

− впровадження сучасних перекладацьких технологій у роботу військових та державних структур, які потребують багатомовної документації.

Завдання статті формують основу для побудови цілісної моделі перекладу військово-технічних текстів, яка враховує лінгвістичні, комунікативні та технологічні чинники і спрямована на досягнення максимальної точності, однозначності та стандартизації у міжмовній військовій комунікації.

Виклад основного матеріалу. Лінгвістичний аналіз як метод дослідження текстів займає центральне місце в сучасному перекладознавстві. Його суть полягає в поетапному дослідженні мовних одиниць на різних рівнях – лексичному, морфологічному, синтаксичному, стилістичному та прагматичному – з метою визначення їх структурних, семантичних та функціональних особливостей [11, с. 9-10]. Такий підхід дозволяє не тільки досліджувати текст в цілому, але й створити основу для адекватного перекладу, особливо

у випадку текстів, що вимагають максимальної точності, таких як військово-технічні тексти.

Військово-технічні тексти характеризуються специфічним поєднанням точності, стислості та стандартизації, що відображає необхідність безпомилкової комунікації між суб'єктами військової діяльності [8, с. 7-9]. Ці тексти поєднують елементи технічної, офіційно-ділової та спеціалізованої професійної мови і містять багато термінів, скорочень, інструкційних структур та синтаксичних фраз, які не тільки описують дії, але й мають нормативний та імперативний характер.

Використання лінгвістичного аналізу в перекладі військово-технічних текстів дозволяє ідентифікувати смислові центри повідомлення, виявити логічні та граматичні залежності між компонентами та вибрати відповідні перекладацькі рішення [10, с. 26]. На лексичному рівні аналіз зосереджується на визначенні термінів і термінологічних систем, які становлять основу змісту тексту. Як зазначає Межжеріна, авіаційна та військова термінологія постійно змінюється, відображаючи технічний прогрес та міжнародну стандартизацію [12, с. 6-8]. Це вимагає чіткого розмежування між загальновживаними словами та спеціалізованими термінами, які часто мають різне семантичне навантаження.

На синтаксичному рівні аналіз дозволяє встановити способи вираження логічних і причинно-наслідкових зв'язків у військових інструкціях, настановах і технічних описах. Дослідження показують, що в військових текстах англійською мовою часто використовуються пасивні конструкції, які забезпечують нейтральність і формальність викладу [6, с. 47]. При перекладі на українську мову це часто вимагає застосування граматичних трансформацій, зокрема активації конструкцій або перебудови речень з метою збереження смислової точності.

Стилістичний рівень лінгвістичного аналізу передбачає відтворення офіційності, об'єктивності та стандартизованості викладу. Як підкреслює Глушаниця, перекладач повинен дотримуватися принципів функціональної адекватності, передаючи не тільки зміст, але й стилістичну незмінність оригіналу [9, с. 112-113]. Наприклад, інструктивні речення в англійських документах, такі як «The operator shall ensure...», слід перекладати українською мовою за допомогою імперативних або наказувальних конструкцій: «Оператор повинен забезпечити…» [8, с. 10]. У таких випадках лінгвістичний аналіз допомагає визначити прагматичну мету висловлювання – наказ, рекомендацію чи попередження – і вибрати оптимальний синтаксичний еквівалент.

Застосування багаторівневого аналізу дозволяє створити систематичний підхід до перекладу військово-технічних текстів. Лексичний аналіз має на меті точне тлумачення термінів; синтаксичний аналіз – збереження логіки та підпорядкування речень; стилістичний аналіз – збереження офіційного та ділового стилю [8, с. 11-12]. Поєднання цих рівнів створює стратегії перекладу, які гарантують точність, узгодженість та функціональну адекватність.

Водночас переклад військово-технічних текстів не може розглядатися поза контекстом сучасних технологій. CAT-системи, корпусні методи, термінологічних базах (зокрема ICAO Doc8400 і NATOTerm), надають перекладачам інструменти, що дозволяють перевіряти термінологічну узгодженість і автоматично ідентифікувати повторювані структури [1, с. 87]. Інтеграція корпусних даних покращує точність перекладу завдяки контекстному аналізу в реальних документах, підтверджуючи взаємодоповнюваність лінгвістичного аналізу та технологічних засобів.

Лінгвістичний аналіз у перекладі військо-технічних текстів слугує методологічною платформою, яка забезпечує комплексний підхід до роботи над текстом і підвищує точність перекладу, зменшуючи ризик втрати семантичного значення та гарантуючи термінологічну узгодженість між мовами, що використовуються у військовому дискурсі [8, с. 13].

На лексичному рівні лінгвістичний аналіз спрямований на виявлення термінологічних одиниць, визначення їх семантичного обсягу та пошук відповідних еквівалентів у мові перекладу. Військова термінологія характеризується великою щільністю спеціалізованої лексики, що відображає технічні процеси, дії, предмети або статуси. Як зазначає Межжеріна, авіаційна термінологія є «динамічною системою, в якій терміни не тільки позначають поняття, але й виконують функцію стандартизації професійної комунікації» [12, с. 5-6].

Основними проблемами на цьому рівні є поліземія (наприклад, lift – «підйомна сила», «піднімати» або «підйом»), омонімія (charge – «заряд», «атака», «обов'язок») та синонімія, коли різні терміни можуть описувати схожі поняття (fighter jet – combat aircraft). У таких випадках перекладач повинен провести контекстний аналіз, спираючись на корпуси, глосарії та офіційні бази даних ICAO або НАТО. Боукер і Пірсон підкреслюють, що методи, засновані на корпусах, дозволяють

«ідентифікувати найчастіше вживані еквіваленти термінів шляхом порівняння частоти та контексту вживання в паралельних текстах » [1, с. 93].

Важливо також уніфікувати переклад скорочень та акронімів, які часто зустрічаються у військових документах. Прокопенко та Чуприна наводять приклади, в яких скорочення може мати кілька інтерпретацій (AO – area of operations, aircraft operator, assembly order), що може призвести до неправильних інтерпретацій без відповідного контексту [6, с. 46-47]. Тому лінгвістичний аналіз гарантує точність тлумачення шляхом виявлення термінологічних зв'язків у тексті.

Синтаксичний рівень відіграє вирішальну роль у відтворенні логічної та структурної організації військов-технічних текстів. На відміну від художнього або пібліцистичного стилів, синтаксис цих текстів характеризується чіткістю, послідовністю та домінуванням інструкційних конструкцій, спрямованих на виконання дій. Як зазначає Балабін, у військових документах переважають пасивні конструкції, що забезпечують формальний і нейтральний характер презентації [8, с. 34]. Наприклад, речення «The system is activated by the operator» перекладається як «Система активується оператором», що дозволяє уникнути персоніфікації виконавця дії.

Поширеною граматичною проблемою є переклад складнопідрядних речень, в яких в англійській мові часто використовується надлишкова підрядність: «When the signal is received, the device, which is located in the control panel, automatically starts the sequence». Переклад українською мовою: «Після отримання сигналу пристрій, розташований на панелі управління, автоматично запускає послідовність». Така перебудова забезпечує природність українського синтаксису при збереженні смислу [10, с. 28].

Слід також зазначити, що в англомовних військових інструкціях часто опускаються підмети формі імперативу (Ensure the valve is closed), які в українській мові перекладаються за допомогою дієслів наказового способу (Переконайтеся, що клапан закритий). Використання лінгвістичного аналізу на цьому рівні допомагає перекладачеві відновити пропущені синтаксичні компоненти та передати функцію інструкції у відповідній модальній формі [6, с. 48].

З точки зору стилістики, головним завданням перекладача є збереження офіційного, точного та стандартизованого характеру військової комунікації. Глушаниця наголошує, що перекладач повинен дотримуватися принципів функціональної адекватності, тобто передавати стилістичну незмінність оригіналу без надмірної «українізації» та емоційного забарвлення [9, с. 113]. Військові документи не допускають жодної двозначності, тому навіть найменші стилістичні зміни можуть вплинути на інтерпретацію команди.

Балабін підкреслює, що офіційний стиль військових текстів базується на усталеній мовній системі: нейтральному словниковому запасі, наказових конструкціях, пасивних формах дієслів та стереотипних термінологічних зворотах [8, с. 35]. Наприклад, вираз «It is required to ensure readiness prior to launch» перекладається як «Необхідно переконатися в готовності перед початком», де безособова форма виразу зберігає офіційність і загальний характер дії.

Лінгвістичний аналіз стилістичного рівня також включає визначення прагматичної функції висловів, незалежно від того, чи це наказ, рекомендація, попередження чи опис процесу. Це дозволяє правильно підібрати українські відповідники та граматичні засоби. Наприклад, вираз «The operator shall verify...» має модально-зобов'язальний характер і перекладається як «Оператор повинен перевірити...» [8, с. 37].

Сучасна перекладацька практика показує, що ефективність перекладу військово-технічних текстів значно зростає завдяки поєднанню лінгвістичного аналізу з технологічними інструментами. До них належать, зокрема, системи автоматизованого переклад (CAT-tools), термінологічні бази (наприклад, ICAO Doc8400, NATOTerm) та корпуси спеціалізованих текстів. Боукер і Пірсон зазначають, що методи, засновані на корпусах, дозволяють «виявляти закономірності в структурі текстів і створити моделі перекладу для повторюваних конструкцій» [1, с. 95].

Технологічні інструменти допомагають перекладачеві, забезпечуючи термінологічну узгодженість, уніфікуючи структуру документа та скорочуючи час, необхідний для обробки інформації. Однак, як підкреслює Балабін, жодна технологія не може замінити глибокий лінгвістичний аналіз, оскільки «комп'ютерні алгоритми не здатні інтерпретувати контекстуальні та прагматичні аспекти комунікації» [8, с. 39]. Отже, оптимальною стратегією є поєднання аналітичного мислення перекладача з технологічними інструментами для досягнення максимальної точності та стандартизації перекладу.

Висновки. Результати дослідження підтвердили, що лінгвістичний аналіз є комплексним методом дослідження та інтерпретації військо-

во-технічних текстів, що гарантує точність, стандартизацію та функціональну адекватність перекладу. Аналіз показав, що переклад військових текстів вимагає не тільки глибокого знання мови, але й уміння враховувати контекст, організаційну структуру та прагматичну спрямованість комунікації.

Лінгвістичний аналіз на лексичному рівні дозволяє ідентифікувати семантичні зв'язки між спеціалізованими термінами, уникнути неясності та створити стабільну основу для перекладу. Зокрема, дослідження Межжеріни [12, с. 5-7] та Боукера і Пірсона [1, с. 93-95] показують, що корпусні методи значно покращують якість перекладу шляхом контекстуалізації термінів та пояснення їхнього значення. Систематичний лексичний аналіз є основою для створення термінологічних словників і глосаріїв, які гарантують узгодженість перекладу в певній галузі.

На синтаксичному рівні основні труднощі в перекладі військових текстів виникають через відмінності в структурі речень між англійською та українською мовами. Як зазначає Балабін [8, с. 12-17], у військовій документації переважають пасивні та інструктивні конструкції, що відображають формальний та зобов'язальний характер заяв. Лінгвістичний аналіз дозволяє визначити функцію кожної граматичної одиниці в структурі заяви та забезпечити граматичну та прагматичну еквівалентність перекладу.

З точки зору стилістики переклад технічно-військових текстів повинен базуватися на принципах формальності, точності та нейтральності. Глушаниця [9, с. 112-113] підкреслює, що перекладач повинен не тільки передати зміст, але й відобразити стилістичну незмінність оригіналу. Лінгвістичний аналіз дозволяє визначити тип і стилістичні особливості тексту та підібрати відповідні мовні засоби залежно від комунікативної мети.

Важливим аспектом є інтеграція технологічних інструментів –CAT- систем, термінологічних баз і корпусних методів – до процесу лнгвістичного аналізу. Бовкер і Пірсон [1, с. 95] та Балабін [8, с. 39-40] підкреслюють, що технологічні інструменти полегшують аналітичну роботу перекладача, але не можуть замінити його мовну інтуїцію та контекстуальне мислення. Поєднання аналітичного підходу та цифрових інструментів створює оптимальну модель сучасного процесу перекладу, засновану на точності, стандартизації та швидкості.

Лінгвістичний аналіз у військових перекладах – це не тільки сукупність методів і технік, але й цілісна система пізнання тексту, спрямована на його декодування, інтерпретацію та відтворення. Використання лінгвістичного аналізу дозволяє перекладачеві врахувати взаємодію лексичних, граматичних, стилістичних і прагматичних елементів, що в кінцевому підсумку гарантує високий рівень адекватності перекладу технічно-військових текстів.

Перспективи майбутніх досліджень полягають у розвитку інтегрованих моделей перекладу військових текстів, що поєднують лінгвістичні, когнітивні та технологічні підходи. Також рекомендується розширити бази даних корпусів військово-технічний текстів українською мовою, що сприятиме створенню стандартизованої термінологічної системи та поліпшить якість підготовки перекладачів, що спеціалізуються в галузі військової комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bowker L., Pearson J. Working with Specialized Language: A Practical Guide to Using Corpora. London ; New York : Routledge, 2002. 224 p.

2. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. 224 p.

3. ICAO. Doc 8400 : Procedures for Air Navigation Services – ICAO Abbreviations and Codes. 8th ed. Montreal : International Civil Aviation Organization, 2010. 176 p.

4. NATO Terminology Database (NATOTerm). NATO Standardization Office. Brussels : NATO, 2024. URL: https://nso.nato.int/natoterm.

5. Newmark P. A Textbook of Translation. London : Prentice Hall International, 1988. 336 p.

6. Prokopenko A. V., Chupryna I. Translation Strategies of the Ukrainian Military Terminology on the Basis of English Media Discourse. Philological Treatises. 2018. Vol. 10, No. 4. P. 62–67.

7. Sager J. C. A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1990. 254 p.

8. Балабін В.В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні: Монографія. Київ: Логос, 2018. 521 с.

9. Глушаниця Н. В. Способи технічного перекладу наукових текстів (на матеріалі англомовної авіаційної термінології), 2015. 7 с.

10. Кочан І. П. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Львів : Світ, 2013. 272 с.

11. Кравчук О. М. Лінгвістичний аналіз тексту як метод наукового дослідження. Тернопіль, 2016. 128 с.
12. Межжеріна Г. В. Англійські авіаційні терміни в аспекті перекладу. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. 98 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 13.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.111’322.4
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.32

SIMPLIFIED TECHNICAL ENGLISH: AN OVERVIEW OF THE CURRENT STANDARD AND ITS RELEVANCE FOR MACHINE AND AUTOMATED TRANSLATION

СПРОЩЕНА ТЕХНІЧНА АНГЛІЙСЬКА: ОГЛЯД СУЧАСНИХ СТАНДАРТІВ ТА ЇХНЄ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ МАШИННОГО ТА АВТОМАТИЗОВАНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Karpina O.O.,
orcid.org/0000-0001-9520-074X
PhD in Philology,
Associate Professor at the Applied Linguistics Department
Lesya Ukrainka Volyn National University

The 21st century has witnessed a remarkable transformation of machine translation (MT), evolving from rudimentary devices capable of word-for-word substitution to cutting-age neural architectures adopting deep learning approaches to deliver fluent and contextually appropriate performance. Recent studies on neural machine translation (NMT) demonstrate promising results, with machine-generated output not merely approaching, but in some cases even surpassing human translation in terms of accuracy and idiomaticity. Yet, persistent challenges, such as lexical ambiguity, syntactic complexity, terminology inconsistency continue to affect system output, prompting human experts – researchers and professional translators – to explore alternative solutions. One of the solutions often referred to is the application of controlled languages in highly-regulated industries, where accuracy and clarity is directly linked to safety and operational efficiency. Simplified Technical English, formally known as ASD-STE100, has become an influential international standard designed to make technical writing clear, efficient and reliable. Initially developed upon the request of the aerospace industries, STE has gradually expanded the sphere of its application from maintenance documentation to fields such as language services, translating, and interpreting.

In this paper, we provide a comprehensive overview of the 9th issue of ASD-STE100, which reflects ongoing technological and terminological advancements, and examine how its implementation can enhance the performance of MT systems. We focus on STE as a pre-editing strategy, which significantly reduces interpretative variability by establishing one-to-one correspondences between words and meanings, simplifying syntactic structures, limiting stylistic variations, making input texts more MT-friendly.

The paper begins with the historical overview of the concept of controlled languages, their application in MT and the evolution of STE specification into an international standard for technical writing. Then, we examine the structure of the current issue analysing the content of each section and illustrating the key points with the examples from the standard. Next, we provide a brief outline of the updates introduced in the current issue. Finally, we identify the primary challenges faced by current MT systems and put forward the proposals for minimising errors by drawing on the standard guidelines.

The perspectives for future research may focus on empirical evaluation of English-Ukrainian MT output from STE compliant and non-compliant input texts, with potential application in the Ukrainian localisation industry.

Key words: STE, controlled language, technical writing, machine translation quality, approved vocabulary, pre-editing, ambiguity.

21 століття стало свідком суттєвих трансформацій у галузі машинного перекладу (МП), який поступово еволюціонував від примітивних пристроїв, здатних здійснювати послівну заміну, до найсучасніших нейронних архітектур, що використовують підходи глибинного навчання для забезпечення якісного, контекстуально відповідного перекладу. Останні дослідження в галузі нейронного машинного перекладу (НМП) свідчать про обнадійливі результати: МП не лише не поступається професійному людському перекладу, а й в окремих випадках навіть перевершує його за точністю та ідіоматичністю. Проте, непереборні виклики, як-от лексична неоднозначність, синтаксична складність, термінологічна непослідовність, продовжують впливати на результати роботи систем, спонукаючи експертів – дослідників і професійних перекладачів – до пошуку альтернативних рішень. Одним із рішень, до якого почасти звертаються, є застосування контрольованих мов у галузях із високим рівнем регулювання, де точність і чіткість безпосередньо пов’язані з безпекою та операційною ефективністю. Спрощена технічна англійська (STE), офіційно відома як ASD-STE100, стала впливовим міжнародним стандартом, покликаним зробити технічні тексти чіткими, ефективними та надійними. Первинно розроблена на замовлення аерокосмічної галузі, спрощена технічна англійська поступово розширила сферу свого застосування від документації з технічного обслуговування до галузей, як-от мовні послуги, усний та письмовий переклад.

У поточній статті запропоновано вичерпний огляд 9-го випуску ASD-STE100, у якому відображено поточні технологічні та термінологічні нововведення, а також проаналізовано, у який спосіб його впровадження здатне покращити ефективність систем МП. Ми розглядаємо STE як стратегію попереднього редагування, яка суттєво знижує варіативність тлумачень через встановлення прямих відповідників між словами та значеннями, спрощення синтаксичних структур, обмеження стилістичних варіацій, що робить вхідні тексти більш придатними для МП.

Стаття розпочинається з історичного огляду поняття контрольованих мов, їх застосування в МП та еволюції STE від специфікації до міжнародного стандарту з технічного письма. У подальшому викладі розглянуто структуру

поточного випуску, проаналізовано зміст розділів й наведено приклади ключових моментів зі стандарту. Далі представлено короткий огляд оновлень, наявних у поточному випуску. Насамкінець, окреслено першочергові виклики, з якими стикаються сучасні системи МТ, і запропоновано способи мінімізації помилок, відповідно до рекомендацій зі стандарту.

Перспективу майбутніх досліджень може бути спрямовано на емпіричне оцінювання результатів англійсько-українського МП із вхідних текстів, що відповідають та не відповідають стандартам STE, з подальшим застосуванням у галузі української локалізації.

Ключові слова: STE, контрольована мова, технічне письмо, якість машинного перекладу, затверджена лексика, попереднє редагування, неоднозначність.

"Simplicity is the ultimate sophistication"
Leonardo da Vinci[1]

Machine translation (MT) has become an indispensable instrument for global communication and sharing knowledge in various spheres of human life. It has remarkably evolved from rule-based and statistical engine designs to sophisticated neural machine translation (NMT) systems powering general-purpose translation services, such as Google Translate and DeepL, as well as large language models, which show a strong potential in translation practices due to its context awareness and idiomaticity. With the advent of NMT, the domain turned a new spiral, implementing deep learning architecture that allows to model linguistic patterns with unprecedented fluency [7]. Recent research showcases that current MT technologies are utilized even in literary translation, once seen as an exclusive domain of human professionals [1]. Their excellent learning capacity, background knowledge, cultural and context sensitivity make the systems compatible with human expertise and creativity in completing the most challenging translation tasks. Despite these undeniable achievements, the effectiveness of modern translation technologies is still challenged by various types of ambiguity, consistency issues, syntactic complexity, which continue to compromise translation quality in domains requiring special clarity and precision such as technical documentation [5]. To address these issues, the concept of controlled languages has been introduced and actively exploited. It is regarded as an alternative solution, offering a standardized vocabulary and simplified grammar to mitigate the abovementioned issues and avoid misinterpretation. One of the most widely adopted forms of controlled languages in technical writing is Simplified Technical English (STE), an international standard developed to ensure clarity in technical writing.

The **goal** of this paper is to provide a comprehensive overview of the latest edition of Simplified Technical English, a standard for technical documentation, issued in January, 2025 and to examine its practical value for MT.

The effectiveness of a controlled language as a pre-editing strategy has been shown in a number of recent studies [3; 4; 8; 9; 10]. In particular, empirical research demonstrates a positive impact of the application of controlled languages across various types of MT architecture [8]. Computational analysis of STE examines its relevance in automatic parsing, with potential benefits for MT network design [4]. However, despite the existing research on the usefulness of STE and its impact on MT output, few studies address the content of the latest issue of STE. Offering a clear and comprehensive overview of the manual is beneficial not only with the reference to MT sphere in general, it can also be used in educational purposes. Specifically, a systematic explanation of the mechanisms of STE, supported by the examples from the manual, can introduce students of translation studies to the importance of human-machine collaboration operating not only at the post-editing level, but at the pre-editing level too.

The importance of pre-editing, was recognized prior to the practical implementation of MT. Erwin Reifler, an Austrian linguist and one of the pioneers of MT research, highlighted the importance of the pre-editing stage of translation, arguing that raising the explicitness of the input text by reducing its ambiguity and making it prepared for mechanical processing could significantly improve MT output [6]. The concept of pre-editing was not only associated with the elimination of morphological and syntactical structures viewed as potentially challenging for MT, but also with the idea of adapting the input text in accordance with the specifics of the target language. In this sense, the pre-editor was expected to predict possible translation by considering lexical and structural peculiarities of the target language, and adapt the source text with the available linguistic means. Although these eccentric proposals were met with scepticism, some of Reifler's ideas paved way to improving MT quality. Among them is the concept of "regularised language", designed for MT processing. Stuart Dodd suggested employing a simplified form of English, defined as the "standardization of English syntax as a means of simplifying the use of English either as a source language or as a target language" [6].

[1] This quote serves as a caption to the image of the Vitruvian Man in the Introduction section of STE.

Similar attempts to improve MT quality by means of a controlled language design were undertaken by the developers of KANT system, their research targeting multilingual translations of heavy equipment documentation. Among their proposals were assigning a single meaning to each word/part of speech pair; restricting the use of pronouns and participial forms, introducing strict rules for acronym use and spelling etc [9].

These early proposals, sometimes extreme and radical, were the precursors to the concept of controlled languages, one of the most prominent of which is officially known as ASD Simplified Technical English (STE), developed to ensure clarity of technical documentation. Although English is a global language, functioning as *lingua franca* across various domains, its complex grammar and semantic variability can challenge comprehension for non-native speakers. Misinterpretation is especially dangerous in technical translation, where precision is directly linked to human safety. Regulatory documents functioning across technical domains emphasize the importance of clarity, removing potential risks and hazards [3]. As a prerequisite of global international trade, technical translation supports technological progress via dissemination of technical knowledge. For instance, according to EU regulations, technical documentation must be localised, with all products including instruction manuals in the language of the target market. This requirement creates a steady demand for professional technical translation services. But in practice, technical texts are often pre-processed by machine translation technologies, with various types of ambiguity remaining the primary obstacle to adequate translation.

STE was initially developed to disambiguate the language of aerospace documentation [2]. Following the request of the Association of European Airlines (AEA) in the late 1970s, the European Association of Aerospace Industries (AECMA) established Simplified English Working Group, which released the first Simplified English guide. Rather than focusing on stylistic aspects, the researchers developed detailed guidelines for writing technical texts in a clear, simple and unambiguous manner to ensure global comprehensibility. The success of this project soon led to its application in other spheres, including professional translation and interpreting. One of the primary objectives of STE creation was to facilitate the process of translation of technical documentation through restricted vocabulary and controlled syntactic structures, which also makes texts more manageable for MT tools, reducing potential errors and saving post-editing effort.

STE is structured in two principal parts, covering a set writing rules and controlled vocabulary. The section with writing rules includes over 60 rules that regulate word choice, punctuation, style and syntax. Specifically, these rules govern such aspects as lexical control, according to which words must be used exclusively in an approved meaning as an approved part of speech, with a clear distinction between technical nouns and technical verbs. For instance, CLOSE (v) is allowed only in the meaning of shutting a physical object ("Close the instrument panel"), not in other contexts, such as "to stop operating" etc. Similarly, RIGHT (adj) is allowed in the meaning of the "east side when you look north", excluding the evaluative component of "being correct" from its semantics. By reducing polysemy, it helps eliminate one of the most persistent challenges of MT – lexical ambiguity. Technical nouns cannot be used as technical verbs and vice versa. For instance, the sentence "Oil the steel surfaces" illustrates an incorrect use of the term "oil", belonging to the category of technical nouns. The STE-compliant variant should instead be "apply oil", which rephrases the sentence attributing the term to the approved morphological category. Additionally, authors are not allowed to use different technical terms to refer to the same concept. These rules greatly enhance consistency of terminology in translation, – an aspect, in which MT usually struggles due to the variety of terms found in the original.

Restrictions are reinforced on noun clusters consisting of more than three words. Thus, when a long technical term comes from an official document or technical drawing, it must be written in full provided with an explanatory sentence, and then in the remaining text used in a shortened form. For example, the term "ramp service door safety connector pin" must include the explanation – "the pin that holds the ramp service door, referred to in this procedure as "safety connector pin."

Apart from noun usage, the standard also provides clear guidance on the verb application. Specifically, it recommends the use of simple tense forms, discouraging complex syntactic constructions with auxiliary verbs. The active voice is generally preferred to the passive one, however, the passive voice may be used in descriptive writing, when the agent is unknown. Past participles and *-ing* forms are permissible under specific conditions: the past participle may function as an adjective indicating the condition of something (e. g. "disassembled unit", "damaged surfaces"), while *-ing* forms are acceptable only if they appear as approved technical nouns or parts of such nouns (e. g. "testing", "cleaning", "grinding wheel" etc.). These grammatical restrictions directly benefit MT

output, as the standardized constructions make the input text easier to parse and process. The consistent use of certain terms as fixed morphological categories helps MT systems differentiate between adjectives, verbs, and nouns. The use of the active voice eliminates ambiguity related to identifying the agent, allowing translation engines to generate more accurate output.

Another essential aspect of STE standard concerns sentence structure. STE requires sentences to be short and simple, giving accurate instructions or covering one topic per sentence. The standard encourages the use of connecting words and phrases to connect the idea in one sentence with the information in the sentence that follows. To achieve consistency and coherence, the standard recommends only those connecting words that are listed in the vocabulary of approved words, such as "and", "but", "thus", "as a rule" etc. Demonstrative pronouns, such "this" or "these", are also attributed to the category of connecting words. According to the STE standard, only one idea can be expressed within one sentence, therefore, connecting words and phrases are used at sentence boundary, linking related ideas and contributing to overall textual coherence.

Although the standard promotes simplicity and compression, it warns against the use of contractions or omission of essential words. In this regard, the sentence "Can be a maximum five inches long" is considered ambiguous and should be rephrased in accordance with the standard "Cracks can have a maximum length of five inches." Such structures are not only comprehensible for human readers, but also have direct implications for MT. It is widely recognised that the absence of explicit subjects often leads to erroneous translations due to difficulties in syntactic parsing and semantic alignment. By reinforcing complete sentence structures, STE minimizes the likelihood of parsing and semantic errors, contributing to higher quality translation.

In ASD-STE100, a clear distinction is made between procedural and descriptive writing, each serving a distinct communicative purpose and provided with different writing guidance. Procedural writing deals with giving instructions, which should be devised in imperative mood, using action verbs, with the sentence length not exceeding 20 words, e. g "Put preservation oil into the unit through the vent hole" (10 words). Descriptive writing, on the other hand, contains information about an item, a product, or a system, how it is made or how it operates. Such type of writing typically employs declarative mood, with a single subject per sentence and the information structured into paragraphs, each focused on a single topic. For MT, such differentiation helps MT engines select appropriate translation strategies, i. e. translating "Press the button" as a command, not a description.

The overall comprehension, as well as translation accuracy is enhanced through punctuation guidelines, provided in ASD-STE100. It is stated that correct punctuation is essential for establishing connections between parts of a sentence and restricting ambiguity issues. To guide writers through punctuation features, the standard refers to authoritative reference books, such as "The Chicago Manual of Style" or "US Government Publishing Office Style Manual" etc. While all standard English punctuation is generally permitted, the use of semicolon is not prohibited as it is typically associated with long and complex sentences, which causes potential parsing errors for MT.

The second part of the STE standard focuses on the dictionary of controlled words and their specific meanings, which comprises 875 words most frequently used in technical writing, along with the examples of their usage in technical contexts. The dictionary adopts American English spelling as defined in Meriam Webster's dictionary. It also contains the examples of words that are not approved in the standard, with their possible STE-compliant substitutes. For example, the word "main" is not approved in STE and should be replaced by the approved word "primary". Each approved word is provided with an appropriate meaning, which does not allow any alternatives unless they are provided in the dictionary. Thus, the noun "oil" has an approved meaning of the substance used for lubrication; using it with an alternative meaning or as a verb requires a different term or construction, e. g. "put oil" or "lubricate" instead of "oil" used as a verb. Similarly, the preposition "about" is approved only in the sense of "concerned with". When the intended meaning is "approximately", approved alternative terms "around" or "approximately" should be adopted. The dictionary of approved words holds promising prospects for the users of computer-assisted translation (CAT) tools. Translators can build domain-specific glossaries to be integrated into their translation projects, which will ensure terminological consistency across projects and domains. Such integration is particularly beneficial for large-scale team projects, where maintaining consistency is challenging due to a large number of participants. By aligning terminology databases with STE guidelines, translators and project managers can develop clear standardized glossaries created in accordance with the principles of lexical control and semantic precision.

As a "living" controlled language, STE has undergone updates and amendments, to match evolving needs. The ninth issue of the STE standard reflects the evolution of the sphere of technology, leading to the expansion of the scope of vocabulary beyond the language of aerospace industry. The manual changed its status from the international specification to the international standard: STE is now framed as "standard for technical documentation", instead of the defining noun "specification" in its subtitle. This issue explicitly acknowledges its applicability in IT, transport, energy, environmental sciences, and legal writing. The addition of such categories as "Law", "Animals, plants and life forms" as well as category adaptations including a wider range of vocabulary (for example the category "Information technology and telephony terms" was reshaped into "Computer science, information and communication technology") confirms its widening status. The expansion is consistent with the growing use of the standard in academic world, language services, including interpreting and MT, which is explicitly stated in the introduction to the current issue.

The updates introduced in the revised version of STE concern both sections, i. e. the set of writing rules and the dictionary of approved words. As for the first section, specifying the way of writing technical documentation, the updates refer to language and formatting: several rules were rewritten with a clearer, more explicit wording to enhance readability, and more examples covering new technical contexts were provided to illustrate STE and non-STE compliant structures.

Another important amendment refers to restricted use of phrasal verbs and pronouns, especially pronouns *it* and *they,* in cases when their reference is ambiguous. Technical writers are also instructed to replace phrasal verbs with regular ones, e. g. to replace "give off" with "release" or "put out" with "extinguish" to avoid non-approved meanings and contribute to lexical consistency. It should be noted, that the use of articles and demonstrative adjectives "this" and "these" is encouraged in order to enhance correct interpretation and highlight the syntactic role of nouns in the sentence. For example, in the sentence "Turn ***the*** shaft assembly" adding "the" indicates that "shaft assembly" is a single unit.

The changes in vocabulary section are connected with the dynamics of technological and industrial sphere: new entries were included, covering such industries as electronics, IT, and defense, laws and regulations, biology, while obsolete terms were removed from the list. In some cases, the words changed their status from approved to non-approved, where ambiguity was identified. In other cases, the terms expanded their meaning, provided with additional approved alternatives. For example, the vocabulary entry "consecutively" was clarified through an alternative meaning "sequence" and illustrated with the following examples: "do these steps one after another" and "do these steps in sequence." The addition of such approved alternatives as "task", "annotation", "communication", "contact" and the like marks a deliberate broadening of the lexical and semantic scope of STE aligning it with broader domain contexts, where these concepts are frequently employed.

Conclusions and prospects for further research. Simplified Technical English is the international standard used to ensure clarity and conciseness in technical documentation. Initially created to address misinterpretation in the language of aerospace documentation, it has later evolved into a cross-domain standard expanding its applicability onto such fields as information technology and communication, legal writing, environmental sciences, engineering, as well as professional translation and interpreting. Simplified Technical English standard is structured into two parts, consisting of a set of 65 writing rules, which regulate lexical, morphological, syntactic, and stylistic aspects, and a dictionary of 865 approved words, each assigned a particular meaning and part of speech.

The use of Simplified Technical English offers clear benefits for machine and automated translation. Functioning as a pre-editing stage, it can significantly reduce ambiguity at all linguistic levels, which is considered to be one of the main causes of MT errors. By adopting the principles of lexical control, simplification of grammar and stylistic regularity, the STE standard can improve the input text, making it easier for MT systems to process and parse. The adoption of the STE standard can increase the productivity of computer-assisted translation (CAT) tool users, providing translators and project managers with ready-made terminology databases that can be developed into project glossaries, maintaining terminological consistency across projects.

The perspective for the future research can focus on the empirical evaluation of English-Ukrainian MT output produced from STE-compliant and non-compliant input texts, where systemic examination is still lacking. Furthermore, pre-editing translation exercises can be integrated into regular practices of translation students, raising awareness of the importance of linguistic clarity and terminology consistency. Comparing MT performance before and after pre-editing according to the STE guidelines can demonstrate how language control has a direct impact on translation quality. Such educational approach aligns

with the evolving demands of the translation industry, helping to train specialists who can easily adapt to rapid changes, critically evaluate new tools and make informed translation decisions.

REFERENCES:

1. A 2-step Framework for Automated Literary Translation Evaluation: Its Promises and Pitfalls / Sheikh S. et al. 2024. ArXiv:2412.01340v1 : website. DOI: https://doi.org/10.48550/arXiv.2412.01340

2. ASD-STE 100 Simplified Technical English. Standard for technical documentation, Issue 9, January 2025. Brussels : Aerospace,Security and Defence Industries Association of Europe.

3. Byrne J. Scientific and Technical Translation Explained: a nuts and bolts guide for beginners. London ; New York : Routledge, Taylor and Francis Group, 2014.

4. Cortés-Rodríguez F.J., Rodríguez-Juárez C. Computational analysis of adjuncts in ASD-STE100 for the NLP parser ARTEMIS. *VIAL. Vigo International Journal of Applied Linguistics*. 2023;20. DOI: https://doi.org/10.35869/vial.v0i20.4356

5. Hudecová E. Challenges of Machine Translation. *Yučovanie prvého (L2) a druhého (L3) cudzieho jazyka z pohľadu aplikovanej lingvistiky : kooperácie – kontrasty – analógie – interdisciplinarita*. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/346975193_Challenges_of_Machine_Translation (access date: 06.10.2025).

6. Hutchins W. Looking back to 1952: the first MT conference // 1997 TMI. URL: https://aclanthology.org/1997.tmi-1.3.pdf (access date: 06.10.2025).

7. Koehn P., Knowles R. Six challenges for neural machine translation. *Proceedings of the First Workshop on Neural Machine Translation*. 2017. P. 28–39. DOI: https://doi.org/10.48550/arXiv.1706.03872

8. Marzouk S., Hansen-Schirra S. Evaluation of the impact of controlled language on neural machine translation compared to other MT architectures. *Machine Translation*. 2019. Vol. 33, P. 179–203. DOI: https://doi.org/10.1007/s10590-019-09233-w

9. Mitamura T. Controlled Language for Multilingual Machine Translation. *Proceedings of Machine Translation Summit VII, Singapore*, September 13–17, 1999. URL: https://aclanthology.org/www.mt-archive.info/90/MTS-1999-Mitamura.pdf (access date: 06.10.2025).

10. Shufrans TechDocs. *Simplified Technical English case study*. 2021. URL: https://www.shufrans-techdocs.com/simplified-technical-english-case-study/ (access date: 06.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 09.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.111’25:[378.015.31:159.955-028.43
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.33

FOSTERING CRITICAL THINKING SKILLS THROUGH THE STAGES OF TRANSLATION PROCESS

РОЗВИТОК НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЕТАПАХ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ПРОЦЕСУ

Kyrychuk L.M.,
orcid.org/0000-0002-2944-4268
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology
Lesya Ukrainka Volyn National University

Kovalchuk L.V.,
orcid.org/0000-0002-4531-1326
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology
Lesya Ukrainka Volyn National University

Ushchyna V.A.,
orcid.org/0000-0003-3086-4224
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology
Lesya Ukrainka Volyn National University

The paper explores translation as an educational tool for developing students’ critical thinking skills, emphasizing that translation should be viewed not merely as a linguistic exercise but as a cognitively demanding and reflective practice. Critical engagement can be systematically cultivated though the three stages of the translation process – pre-translation analysis, translation proper, and post-translation reflection – each activating distinct aspects of analytical, evaluative, and metacognitive reasoning. At the pre-translation stage, students engage in interpretative analysis of the source text, identifying linguistic and cultural challenges and justify their translation options while participating in reflective discussions. The article proposes strategic activities that involve balanced teacher-student collaboration and are aimed at cultivating learners’ analytical awareness and critical judgement. During translation proper, students apply reflective problem-solving patterns while verbalizing their reasoning and evaluating their choices and those of the peers in real time. The strategies of this stage are aimed at encouraging learners’ metacognitive monitoring – shifting the focus from “what” students think to “how” and “why” they think, thereby enhancing autonomy and self-regulation. In the post-translation reflection phase, students reassess their decisions, considering textual coherence and intercultural sensitivity. The strategically structured activities at this stage are aimed at consolidating previously trained skills while developing moral awareness and ethical responsibility as translators.

The study concludes that structuring translation training round critical inquiry enhances students’ autonomy and self-reflective skills as well as translation competence. It also stresses the need for balances teacher mediation – strong at the pre-translation stage and progressively reduced to open room for learner independence. Ultimately, the paper presents an integrated model demonstrating that critical thinking in translation is a cyclical evolving process.

Key words: translation training, critical thinking, pre-translation analysis, post-translation editing, critical reflection.

У статті проаналізовано переклад як навчальний інструмент для розвитку навичок критичного мислення студентів, тобто не лише як лінгвістичне завдання, а як когнітивно складну рефлексивну практику. Критичне мислення доцільно систематично розвивати на трьох етапах перекладацького процесу – доперекладацького аналізу, власне перекладу та післяперекладацького редагування – кожен з яких активує окремі аспекти аналітичного, оцінного та метакогнітивного мислення. На етапі доперекладацького аналізу студенти виконують інтерпретаційний аналіз вихідного тексту, а саме виявляють у ньому мовні труднощі і культурні розбіжності, обґрунтовують свої варіанти перекладу та беруть участь у дискусіях. У роботі запропоновано стратегічні завдання, які передбачають збалансовану співпрацю між викладачем і студентами та спрямовані на розвиток аналітичної свідомості й критичного мислення. Під час власне перекладу студенти застосовують рефлексивні моделі вирішення перекладацьких проблем, представлених на попередньому етапі, вголос проговорюють свої думки щодо пошуку шляхів подолання труднощів та оцінюють свої варіанти і варіанти своїх колег у режимі реального часу. Стратегії цього етапу спрямовані на заохочення метакогнітивного моніторингу студентів шляхом перенесення фокусу з «що» вони думають на «як» і «чому» саме так гадають, що допомагає культивувати відчуття самостійності та здатності до розумової саморегуляції. На етапі післяперекладацького редагування, а саме, рефлексії після перекладу, студенти заново оцінюють свої рішення, враховуючи текстову когерентність та міжкультурну чутливість. Стратегічно структуровані види навчальної діяльності на цьому етапі спрямовані на закріплення раніше набутих навичок та сприяння розвитку морального усвідомлення й етичної відповідальності перекладачів.

У дослідженні зроблено висновок, що структурування навчання перекладу навколо критичного аналізу сприяє розвитку самостійності та навичок саморефлексії студентів, а також їхніх перекладацьких компетенцій. Увагу сфо-

кусовано на необхідності збалансованого посередництва викладача, яке є достатньо помітним на етапі доперекладацького аналізу і поступово зменшується, щоб дати простір для самостійності студентів. Загалом, у статті представлено інтегровану модель, яка демонструє, що критичне мислення в перекладі є циклічним процесом, що постійно розвивається.

Ключові слова: навчання перекладу, критичне мислення, доперекладацький аналіз, післяперекладацьке редагування, критична рефлексія.

Introduction. Current approaches to translation emphasize the importance of development high-order thinking skills alongside linguistic competence. Translation is no longer regarded as a tool for language practice, but as an intellectually engaging activity that challenges learners to analyze, evaluate, make decisions, and solve problems [1; 2]. When appropriately arranged, translation training could provide an effective framework for developing critical thinking abilities that are essential for professional performance and intercultural communication.

Literature Review. In academic literature, critical thinking is conceptualized as a multifaceted construct encompassing analysis, evaluation, purposeful self-regulatory judgement, and the reasoning at the highest level of quality in a fair-minded way [3; 4]. It also involves decision-making, self-reflexivity, and both cognitive and metacognitive processes, or "thinking about thinking" [5; 6]. According to R.V. Ryan, the core activities of critical thinking are investigation, interpretation, and judgement [7, p. 24]. Similarly, G. Klein emphasizes that critical thinking entails an active, exploratory approach and the ability to identify and solve problems [8]. A number of other scholars underscore self-reflexivity as a defining parameter of critical thinking, suggesting that it emerges when individuals consciously reflect on their own thought processes [1; 6].

Many recent studies have recognized the importance of developing critical thinking skills among translation students. Researchers argue that translation performance directly depends on the translators' capacity to judge, evaluate, make decisions, and assume responsibility for those decisions [2; 9; 10; 11]. Their findings emphasize that integrating critical thinking into translation pedagogy enhances students' analytical abilities and overall translation quality. M. Baker and C. Maier suggest that to encourage students to take responsibility for their choices, teachers should avoid prescribing strategies or predetermined solutions [2].

There is a broad consensus among scholars that critical thinking skills can and should be taught and learned. This view rests on the assumption that such skills are identifiable, definable, and transferable [5; 6; 8]. Thus, many researchers regard critical thinking as an educational reality insisting that it must be cultivated systematically and methodically [6, p. 34]. Additionally, the authors also support the inquiry-based approach in translation training emphasizing that translation should be taught through exploration and discovery rather than reliance on ready-made solutions, thereby motivation students to question their assumption and adapt to diverse translation contexts. Furthermore, scholars suggest that teaching translation within a critical thinking framework may effectively integrate both teacher-centered and student-centered approaches [11].

Although the issue of fostering critical thinking through translation practice has been discussed in academic literature for several decades, the specific methods of implementing these principles at various procedural stages of the translation process have not been sufficiently addressed.

Rationale. It seems reasonable to consider the strategies that facilitate instilling and maintaining critical thinking in students through the lens of the three stages of translation process – pre-translation analysis, translation proper and post-translation reflection – since each stage activates distinct aspects of critical reasoning. During pre-translation analysis, translation trainers have to engage students in interpretative and analytical thinking as they examine the source text purpose, subject matter and indicate translation challenges. The stage of translation proper should foster reflective thinking requiring students to make informed decisions and justify their linguistic choices. In post-translation editing, learners develop evaluative and metacognitive skills by assessing their own and others' translations, eventually refining their reasoning processes. We argue that specifying the tasks at each stage could allow for targeted teacher's interventions. Eventually, this can ensure that critical engagement is sustained throughout the entire translation process rather than treated as an isolated skill.

Therefore, the **purpose** of the study is to indicate the strategies of building up students' critical thinking skills during the stages of translation process – pre-translation analysis, translation proper and post-translation editing.

Results and Discussion. In this paper, we advocate the view that critical thinking, as a fundamental disposition of human mind, can and should be intentionally taught. At the same time, it could be effectively acquired by translation trainees through guided practice. This raises an important question: how can

critical thinking be systematically and sustainably developed across different translation tasks and situations? Scholars who explore the development of critical thinking through translation practice emphasize the importance of the trainer's role, suggesting that explicit instructions and strategic guidance are instrumental in shaping learners' analytical awareness [9; 10; 12]. We fully acknowledge this standpoint, as the trainer's mediation is indeed essential for scaffolding students' reasoning processes and modelling critical inquiry. However, it is equally crucial to determine the extent and nature of the trainer's legitimate intervention in the trainee's translation decision-making. In other words, the educational challenge lies in balancing teacher-centered and student-centered approaches so that both the objectives of translation training and cultivation of critical thinking skills can be achieved in a mutually reinforcing manner. In this light, it seems particularly promising to examine students' cognitive and procedural engagement at the three abovementioned stages in order to identify where the trainer's guidance might be intensified or, conversely, gradually reduced to foster learner autonomy.

Pre-translation analysis. In our study, we follow the model developed by S. Cragie and A. Pattison, which is designed "to help the translators to develop analytical and practical skills" [13, p. 1]. The authors regard the stage of pre-translation analysis as one "where potential challenges start to emerge, and where a general strategy or framework for the translation takes place" [13, p. 4]. This model encourages translators to consider a number of features of the source text, such as its subject matter, communicative purpose, genre (or text type), vocabulary and grammar, cultural references, etc. [13, p. 8]. Specifically, S. Cragie and F. Pattison have worked out a detailed set of guiding questions that can be used at the pre-translation stage, for example: What challenges arise in terms of vocabulary and grammar in the text? Which information should be prioritized, and which can be considered of second importance? Answering such questions allows students to demonstrate their decision-making skills and justify the choices they make in the translation process. We believe that teaching critical thinking in translation classes is fundamentally about structuring tasks and activities in such a way that students actively analyze, evaluate, and justify their translation decisions rather than merely transfer words from one language to another.

Building on the key concepts of S. Cragie and A. Pattison's model of pre-translation analysis, we propose a modified framework that focuses specifically on cultivating students' critical thinking skills. Our model incorporates 11 strategies that can be used by instructors.

1. The instructor assigns texts containing cultural references, ambiguous words, or expressions open to multiple interpretation. The texts are selected from diverse genres, such as media reports, advertisements, fiction, travel guides, etc., to expose students to different discourse types and communicative purposes.

2. Students are motivated to maintain a translation journal to record challenges, choices and reasoning throughout the process.

3. Students are asked to identify lexical, grammatical, stylistic, and culture-related challenges before attempting translation itself.

4. Students propose multiple translation options for a given word, phrase, or sentence.

5. They then justify their choices, explaining why a particular rendering is the most appropriate in a given context.

6. Students compare their translation with those of peers or professional translators (when available).

7. Students are encouraged to negotiate differences and propose alternative strategies, thus developing awareness of interpretative variation in translation.

8. They respond to reflective prompts such as: What alternative translation could work? What cultural assumptions underlie this text? Does my translation convey the same tone and effect as the original? How might a reader from the target culture interpret this?

9. Post-task reflections allow students to share their reasoning, highlighting their problem-solving strategies, and learn from the perspectives of others.

10. Students participate in structured debates or group discussions to defend or reconsider their choices, weighing the strengths and weaknesses of different strategies. Discussion activities invite students to weigh the trade-offs between equivalent and adequate translation, or between formal and dynamic equivalence, encouraging awareness of translation strategy and theoretical background.

11. They are encouraged to critically, but respectfully, evaluate their peers' assumptions, provide constructive feedback, and respond using analytical reasoning rather than intuition alone.

We argue that this model demonstrates a step-by-step approach to scaffolding critical thinking skills during the pre-translation stage with particular emphasis on the meticulous source text analysis, evaluation of the chosen translation challenges, and peer discussion about the advantages and disadvantages of translation choices.

After implementing this model in translation class, we arrived at an important observation – it is necessary to motivate students to think "beyond the obvious" – to avoid mechanical or unimaginative translation and to feel free in their interpretative choices. As S. Kadiu puts it, learners have to be "more daring and experimental in the choices they make" [11, p. 155]. They need to know that their voices are valued and that creativity and critical reasoning are integral to translation. Encouraging students to think "outside the box" often results in a rich variety of translation solutions, as illustrated in Table1 below:

As can be seen from Table1, not all translation solutions are equally successful. However, their variety provides a fertile ground for evaluation, reflection and discussion. Students can analyze why certain options sound more natural, culturally appropriate, or stylistically fitting, while others may distort the original message. This diversity of approaches creates an ample field for practicing argumentation, peer feedback and self-reflection – the integral components of critical thinking in translation education.

Translation Proper. While pre-translation stage aims to prepare learners for the act of translation through source text analysis, contextual inquiry, and anticipation of potential challenges, the stage of translation proper places them directly in the process of making and justifying translation decisions. At this point, the focus shifts from preliminary exploration to the conscious application of problem-solving strategies in practice.

Drawing on the recommendations of R. Paul and L. Elder [14, p. 19], we have designed the following model of teacher-student interaction for the stage of translation proper. The model emphasizes reflective engagement and the explicit articulation of students' thought processes as they confront challenges in real translation situation. At this stage students are encouraged to comment on, explain, and justify their translation choices through a series of structured activities:

1. Students identify translation challenges that arise during the translation process – those that may have been overlooked during the pre-translation phase but become evident in the act of translation proper.
2. They are asked to think aloud, verbalizing the reasoning behind their problem-solving approach.
3. While doing so, students comment on the available translation options and evaluate their respective strengths and weaknesses.
4. They highlight the inferences they draw from this evaluation and explain how these inferences influence their final decision.
5. Students clearly articulate the macro- and micro-strategies they adopt, providing well-reasoned explanation for their choices.
6. The instructor motivates students to monitor the implications of their translation decisions and remain aware of the broader consequences of their actions.
7. Students are reminded that translation is an open-ended process and may require the revision of initially adopted strategies. When they modify their strategies, they are expected to justify the reasons for doing so.

Table 1

Students' Translation Solutions

The original sentence: If you want to be healthier and fitter, the big lesson is to escape the New Year resolution mentality and instead consider long-term, sustainable changes to your health and fitness. The focal translation unit: ***the big lesson is to escape the New Year resolution mentality.***	
Student 1	найголовніше – позбутися новорічних обіцянок
Student 2	в першу чергу відмовся від фраз «почну з понеділка» чи «от з Нового року точно!»
Student 3	головний урок полягає в тому, щоб позбутися мислення у стилі новорічних обіцянок
Student 4	найважливіше – припинити давати обіцянки кардинально змінитися з наступного року
Student 5	головний урок полягає в тому, щоб позбутися звички ставити короткострокові цілі на початку року
Student 6	головний урок полягає в тому, щоб позбутися ментальності новорічних обіцянок
Student 7	головне – це позбутися мислення на кшталт "почну з понеділка"
Student 8	час вирватися з полону новорічних обіцянок, які розчиняються швидше, ніж святковий настрій.
Student 9	важливо відмовитися від мислення у форматі «новорічних обіцянок»
Student 10	головне – відмовитися від нездійсненних обіцянок на майбутнє
Student 11	головний урок – уникайте обіцянок «почну з Нового року»
Student 12	важливо уникати прямих обіцянок собі «почати все з чистого аркуша»
Student 13	вам варто забути про рішучі новорічні плани
Student 14	головне – залишити позаду звичку робити новорічні обіцянки

8. Learners discuss and critically assess the translation decisions made by their colleagues, offering arguments for or against particular solutions.

9. Finally, students read their translation drafts in class and provide feedback on their colleagues' findings and reasoning.

Although the activities at the stage of translation proper continue to develop analytical, evaluative and decision-making skills, the focus here shifts from "What I think" to "Why I think this way" or "How I arrive at this conclusion". In other words, students are expected to verbalize their thought processes and monitor their own reasoning. We believe that when they are able to support or critique their translation decisions with clear arguments, they develop a sense of control over their cognitive activity.

Therefore, the stage of translation proper should be organized in a way that stimulates learners' reflective thinking which, apparently, is one of the essential components of critical thinking skills [11]. The above proposed model can thus be regarded as a metacognitive practice structured in set of strategies to foster students' reflexivity and self-reflexivity. In the subsequent stage – post-translation reflection – students are invited to synthesize and evaluate their experiences while reinforcing the habits of critical reflection established during the stage of translation proper.

Post-Translation Reflection. The post-translation reflection (editing) stage serves as a culmination of the translation process, guiding students from active decision making toward a higher level of metacognitive awareness. Herein, learners engage in reflective editing during which they may reassess their translation choices in light of textual coherence, stylistic appropriateness and ethical responsibility. Reflection thus becomes not merely a technical revision activity limited to linguistic refinement but intellectual and moral exercise. During this stage students are encouraged to look back at their translation drafts and critically analyze the rationale behind their earlier decisions. They are also invited to explore how alternative solution could better serve the communicative and ethical goals of the target text.

At this stage, teacher-student activity may be shaped in the following set of strategies:

1. Students revisit their completed translations to identify areas where meaning, tone, or cultural nuances might have been misinterpreted, oversimplified, or inadequately conveyed.

2. They are asked to articulate the reasoning behind these earlier decisions and to evaluate whether those decisions align with ethical principles such as respect for the source culture and responsibility toward the target audience.

3. Students are prompted to suggest and justify possible revisions that would enhance not only textual coherence but also intercultural sensitivity and ethical soundness.

4. The instructor facilitates group reflection session where students compare their edited versions, exchange feedback and discuss how critical self-evaluation can lead to more ethically grounded translation practices.

5. Finally, learners are encouraged to share their reflective commentaries in which they are supposed to articulate what they have learned about their own thinking processes.

We may argue that through these activities learners reinforce their reflective and metacognitive habits developed during translation proper. Specifically, they learn to recognize the moral parameters of their interpretative choices, cultivating a sense of responsibility [11, p. 68] that extends beyond textual accuracy.

Consequently, taken together, the trainers' strategies adopted at each of the stages – pre-translation analysis, translation proper and post-translation reflection – form an integrated educational model aimed at developing both critical and ethical dimensions of translation competence. The study demonstrates that each stage, when appropriately arranged, serves distinct yet interrelated function: pre-translation phase activates analytical and anticipatory thinking; translation proper engages learners in reasoning and metacognitive monitoring; and post-translation reflection consolidates this experience through ethical evaluation and self-reflexive revision. The cyclical nature of the sets of strategies testifies to the fact that critical thinking in translation is not a linear outcome but continuous, evolving process.

Additionally, we have to highlight the issue of teacher-student relationship in translation training from the perspective of critical thinking education, since it influences the way, the strategies are shaped and set. In our opinion, effective translation training integrates both teacher-centered and student-centered elements. However, while the instructor's guidance is essential at the initial stage of the pre-translation analysis, it should be gradually reduced as students gain confidence. It is reasonable to assume that minimizing teacher intervention, especially during discussions, helps foster autonomy and encourages students to rely on their own analytical judgement.

Conclusions. This study has examined the strategies of fostering students' critical thinking skills during the stages of translation process – pre-translation

analysis, translation proper and post-translation editing (reflection). The findings demonstrate that a set of teacher-student activities at each stage contributes distinctively to the development of critical and reflective engagement with both the source and target texts. Overall, the results of this study indicate that integrating systematic critical reflection into all three stages enhances students' autonomy and intellectual awareness as well as professional competence. Moreover, the findings highlight the educational value of structuring translation classes around critical inquiry rather than product-oriented assessment.

REFERENCES:

1. Kelly D. A Handbook for Translator Trainers: A Guide to Reflective Practice. Manchester: St. Jerome Publishing, 2005. 173 p.

2. Baker M., Maier C. Ethics in Interpreter & Translator Training Critical Perspectives. *The Interpreter and Translator Trainer.* 2011. Vol. 5(1). P. 1-14.

3. Elder L., Paul R W. Critical thinking: Tools for taking charge of your professional and personal life. New York: Prentice Hall, 2002. 459 p.

4. Elder L., Paul R. Thinker's guide to analytic thinking: How to take thinking apart and what to look for when you do. Dillon Beach, CA: Foundation for Critical Thinking, 2007. 58 p.

5. Halpern D.F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. New York: Erlbaum, 2013. 654 p.

6. Birjandi P., Bagheri M.B., Maftoon P. Towards an Operational Definition of Critical Thinking. *The Journal of English Language Pedagogy and Practice*. Spring & Summer, 2019. Vol. 12, No. 24. P. 17-40.

7. Ryan R.V. Beyond Feelings: A Guide to Critical Thinking. New York: McGraw-Hill, 2012. 238 p.

8. Klein G. Critical thoughts about critical thinking. *Theoretical Issues in Ergonomics Science.* 2010. 12(3). P. 210-224. https://doi.org/10.1080/1464536X.2011.564485

9. Mohseni A., Satariyan A. The Relation between Critical Thinking and Translation Quality. *Journal of Language and Translation*. 2011. Vol. 2, No. 2. P. 23-32.

10. Jahromi P.P., Suzani S.M. A Study of Relationship between Translation Studies Students' Critical Thinking Ability and the Quality of Literary Prose Text Translation. *Theory and Practice in Language Studies.* 2016. Vol. 6, No. 9. P. 1855-1862. http://dx.doi.org/10.17507/tpls.0609.19

11. Kadiu S. Reflexive Translation Studies: Translation as Critical Reflection. UCL Press, 2019. https://doi.org/10.2307/j.ctv6q5315

12. Halpern D. F. Teaching for Critical Thinking: Helping College Students Develop the Skills and Dispositions of a Critical Thinker. *New Directions for Teaching and Learning.* Jossey-Bass Publishers, 1999. No. 80. P. 69-74.

13. Cragie S., Pattison A. Thinking English Translation. London: Routledge, 2017. 142 p. https://doi.org/10.4324/9781315229478

14. Paul R., Elder L. The miniature guide to critical thinking: Concepts and tools. Foundation for Critical Thinking Press, 2020. 48 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81’25:004
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.34

СТИЛІСТИЧНІ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

STYLISTIC, LINGUISTIC AND CULTURAL FEATURES OF CONSECUTIVE TRANSLATION OF ENGLISH POLITICAL DISCOURSE INTO UKRAINIAN

Коломієць О.М.,
orcid.org/0000-0003-2195-5394
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології
Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Войцехівська Н.К.,
orcid.org/0000-0003-1856-695
доктор філологічних наук,
старший викладач кафедри германської філології
Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Головська І.В.,
orcid.org/0000-0002-8454-6232
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри германської філології
Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Мовчан Л.Г.,
orcid.org/0000-0003-0913-3240
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

У статті досліджується послідовний переклад політичного дискурсу, який є незамінним при здійсненні перекладу переговорів між політиками, заслуховуванні виступів, промов та є важливим важелем крос-культурної комунікації. Послідовний переклад забезпечує точність та якість розуміння висловлювання, однозначне розуміння контексту, збереження стилістичних особливостей та лінгвокультурного бекграунду. Встановлено, що цей вид перекладу передбачає прослуховування того, що говорить мовець, а потім, після завершення, перекладач відтворює те ж повідомлення іншою мовою. Узагальнено визначення послідовного перекладу як одного із різновидів усного перекладу, за якого перекладач починає усно перекладати мовою перекладу після того, як оратор припинив говорити, закінчивши всю свою промову або певну її частину. Встановлено, що послідовний переклад політичного дискурсу характеризується не просто точним відтворенням змісту повідомлення, а й відтворенням стилю, обумовленого лінгвокультурним бекграундом; фокусуванням на комунікації; адаптації під контекст меседжу тощо. Стилістичні та культурні особливості політичних промов включають використання стилістичних прийомів, таких як метафори та повторення, лексичний вибір, такий як розмовна лексика, та синтаксичні моделі, такі як структура речень. Культурні особливості також мають вирішальне значення, оскільки вони впливають на те, як ці стилістичні елементи інтерпретуються та розуміються аудиторією, що вимагає знання внутрішньої та міжнародної історії, політичних процесів та культурних нюансів для повного розуміння впливу. Виявлено, що стилістичні особливості послідовного перекладу політичних промов включають здатність перекладача до збереження переконливого впливу оригінального повідомлення шляхом адаптації прийомів та емоційності мови для аудиторії. Це досягається шляхом нотування для фіксації ключової інформації, двофазного процесу слухання-аналізу та говоріння-виступу та навпаки, трансформацій, які коригують мову відповідно до цільового культурного та лінгвістичного контексту. Перекладач також повинен підбирати тон та інтонацію відповідно до аудиторії, зберігаючи при цьому задуманий риторичний ефект оратора, включаючи стилістичні фігури мови, як-от, метафори, епітети та порівняння.

Ключові слова: послідовний переклад, політичний дискурс, стилістичні риси, лінгвокультурний бекграунд, переговори.

The article examines consecutive translation of political discourse which is indispensable when translating negotiations between politicians, listening to speeches as well as being an important lever of cross-cultural communication. Consecutive translation ensures the accuracy and quality of understanding of the statement, an unambiguous understanding of the context, the preservation of stylistic features and the linguocultural background. It is established that this type of translation involves listening to what the speaker is saying, and then, after completion, the translator reproduces the same message in the target language. The definition of consecutive translation is generalized as one of the varieties of oral translation, in which the translator begins to translate orally into the target language after the speaker has stopped speaking, after having finished all of his speech or a certain part of it. It is established that consecutive translation of political discourse is

characterized not only by the accurate reproduction of the content of the message, but also by the reproduction of the style determined by the linguocultural background; focusing on communication; adaptation to the context of the message, etc. Stylistic and cultural features of political speeches include the use of stylistic devices such as metaphors and repetition, lexical choices such as colloquialisms, and syntactic patterns such as sentence structure. Cultural features are also crucial as they influence how these stylistic elements are interpreted and understood by the audience, which requires knowledge of domestic and international history, political processes, and cultural nuances to fully understand the impact. It has been found that stylistic features of consecutive translation of political speeches include the translator's ability to preserve the persuasive impact of the original message by adapting the techniques and emotionality of the language for the audience. This is achieved through notation to capture key information, a two-phase process of listening-analyzing and speaking-delivering, and vice versa, transformations that adjust the language to the target cultural and linguistic context. The translator must also choose the tone and intonation according to the audience, while maintaining the speaker's intended rhetorical effect, including stylistic figures of speech, such as metaphors, epithets, and similes.

Key words: sequential translation, political discourse, stylistic features, linguocultural background, negotiations.

Постановка проблеми. Базовою компетентністю перекладача, який інтерпретує будь-який продукт політичної сфери є володіння навичками застосування послідовного перекладу. Послідовний переклад політичного дискурсу є незамінним при здійсненні перекладу переговорів між політиками, заслуховуванні виступів, промов та є важливим важелем крос-культурної комунікації. Як і будь-який вид усного перекладу, послідовний переклад повинен забезпечувати точність та якість розуміння висловлювання, однозначне розуміння контексту, збереження стилістичних особливостей та лінгвокультурного бекграунду. Однак, незважаючи на численні публікації у межах окресленої проблематики, досить небагато дослідників виявляють взаємообумовленість стилістичних та лінгвокультурних особливостей при перекладі англомовного політичного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Напрацювання зарубіжних та вітчизняних науковців умовно можна розділити на декілька категорій, відповідно до вектора досліджень. До першої категорії належать напрацювання вчених, які займались вивченням феномену послідовного перекладу (С. Максімов, Л. Нестеренко, К. Лисенко, Л. Гончаренко). До другої категорії належать розвідки вчених, які стосуються вивчення мови політичного дискурсу та особливостей перекладу, як-от напрацювання А. Стадній, В. Петренко, О. Турчак, О. Куць, Л. Нагорна та ін.

Метою статті є дослідження стилістичних та лінгвокультурних особливостей послідовного перекладу англомовного політичного дискурсу українською мовою, а також порівняння перекладів з метою встановлення взаємообумовленості стилістичних та лінгвокультурних особливостей при перекладі.

Методологія проведення дослідження. За допомогою стратифікованої вибірки стратифікованої було обрано мовний матеріал, а саме промови, газетні новини, статті, коментарі, аналітику на політичні теми тощо для дослідження мови послідовного перекладу.

Здійснення дослідження відбувалось у декілька етапів:

1. Проєктування цілей дослідження на обрану проблематику;
2. Вивчення та розробка методики дослідження;
3. Проєктування обраного інструментарію на матеріал дослідження;
4. Відбір мовного матеріалу;
5. Здійснення послідовного перекладу промов, газетних новин, статей, коментарів та аналітики на політичні теми;
6. Оцінка отриманих перекладів, яка передбачала вивчення взаємообумовленості стилістичних та лінгвокультурних особливостей при здійсненні послідовного перекладу англомовного політичного дискурсу;
7. Аналіз отриманих даних.

Валідність дослідження. До обсягу стратифікованої вибірки було включено промови, газетні новини, статті, коментарі, аналітику на політичні теми, що дало змогу збільшити валідність дослідження. Однак, вибір конкретних текстових одиниць політичного дискурсу міг внести упередженість, оскільки вибрані тексти можуть не відображати повного діапазону складності та різноманітності досліджуваної мови за допомогою послідовного перекладу .

Виклад основного матеріалу.

Рев'ю основних підходів до визначення послідовного перекладу політичного дискурсу. Послідовний переклад вважають одним із видів перекладу, які використовують при перекладі політичного дискурсу та дуже часто називають «конференційним перекладом» [5]. Цей вид перекладу передбачає прослуховування того, що говорить мовець, а потім, після завершення, перекладач відтворює те ж повідомлення іншою мовою. Політична промова може тривати від однієї до 20 хвилин, і перекладач покладається на комбіна-

цію нотаток, ресурси пам'яті та загальних знань, щоб відтворити свою версію оригіналу.

Послідовний переклад – один із різновидів усного перекладу, за якого перекладач починає усно перекладати мовою перекладу після того, як оратор припинив говорити, закінчивши всю свою промову або певну її частину [5].

Інші дослідники визачають усний послідовний переклад як тип перекладу, який відбувається після вимови людиною будь-якої частини промови, або всієї промови. Відповідно, перекладач чекає, коли людина перестане говорити або спеціально зробить паузу.

Основна мета послідовного перекладу політичного дискурсу – забезпечити крос-культурну комунікацію між учасниками заходів різного формату, а саме:

1. Переговори між діловими партнерами, зареєстрованими в різних країнах;

2. Аналогічні переговори, що проходять по телефонного зв'язку;

3. Міжнародні семінари, круглі столи та ділові зустрічі, за умови, що кількість учасників подібних заходів не дуже велика;

4. Прес-конференції і брифінги, організовані державними та бізнесовими структурами;

5. Презентації значущих подій і виставки різної спрямованості;

6. Прийом іноземних делегацій та їх супровід в ході ділових поїздок і різних екскурсійних програм;

7. Здійснення перекладу судових дебатів в ході процесу;

8. Супровід переклад нотаріальних угод за участю закордонного партнера.

Послідовний переклад політичного дискурсу характеризується не просто точним відтворенням змісту повідомлення, а й відтворенням стилю, обумовленого лінгвокультурним бекграундом; фокусуванням на комунікації; адаптації під контекст меседжу тощо.

Ключовими процедурними характеристиками послідовного перекладу є:

1. Структурування, розподіл виступу (тексту, меседжу) на фрагменти. Такий підхід зберігає структуру висловлювання, відтак перекладач має змогу осмислити повідомлення для формулювання версії висловлювання;

2. Послідовний переклад, який передбачає відсутність цейтноту, дозволяє перекладачу знайти еквівалент складніших стилістичних елементів, на відміну від синхронного перекладу;

3. Перекладач більше фокусується на підтримці комунікації між учасниками процесу, що передбачає швидке реагування на слова спікера.

Стилістичні особливості послідовного перекладу англомовних політичних промов на українську мову.

Під час дискурс-аналізу вивчаються тексти, а також взаємозв'язок між текстами та контекстами, в яких вони виникають та функціонують. Під час аналізу дискурсу важливо зосередитись на таких питаннях:

1) Хто є учасниками дискурсу, тобто письменник і читач(і), мовець(і) і слухач(і)? Які їхні стосунки? Які їхні цілі?

2) «Що означає цей фрагмент мови в цьому контексті?» та «Що має на увазі мовець під цим фрагментом мови?» Які фактори дозволяють нам інтерпретувати текст? Що нам потрібно знати про контекст? Які підказки є в навколишньому тексті, які дозволять нам зрозуміти значення?

Дискурс-аналіз політичних промов – це аналіз промов в їх соціальному контексті. Він однаково фокусується на аналізі усного та писемного мовлення політиків. Бітті (1983) писав: «Спонтанне мовлення відрізняється від письмового тексту. Воно містить надзвичайно короткі речення, і насправді вся тканина словесного вираження пронизана ваганнями та мовчаннями» (Бітті, 1983: 33). Однак дослідження аналізу усного дискурсу (Холлідей, 1985; Еггінс та Слейд, 2005; Маккарті, 1998) показують, що розмовна англійська мова має послідовну та описову структуру, і в багатьох аспектах мовні та стилістичні структури такі ж, як і в письмовій англійській мові [7].

Стилістичні особливості послідовного перекладу політичних промов включають здатність перекладача до збереження переконливого впливу оригінального повідомлення шляхом адаптації прийомів та емоційності мови для аудиторії. Це досягається шляхом нотування для фіксації ключової інформації, двофазного процесу слухання-аналізу та говоріння-виступу та навпаки, трансформацій, які коригують мову відповідно до цільового культурного та лінгвістичного контексту. Перекладач також повинен підбирати тон та інтонацію відповідно до аудиторії, зберігаючи при цьому задуманий риторичний ефект оратора, включаючи стилістичні фігури мови, як-от, метафори, епітети та порівняння.

Серед лексико-стилістичних прийомів вирізняються такі:

Розмовні терміни та сленг: використання неформальної мови, щоб здаватися більш зрозумілим для пересічної людини. У своїй інавгураційній промові Барак Обама використовує роз-

мовну лексику: англ. *Homes have been lost; jobs shed; businesses shuttered* [4]. – укр. *Люди втрачають домівки, скорочується кількість робочих місць, підприємства закриваються* [3].

Емотивна мова: слова, спеціально підібрані для того, щоб викликати сильну емоційну реакцію у аудиторії: англ. *We remain the most prosperous, powerful nation on Earth* [4]. – укр. *Ми залишаємось найзаможнішою та найпотужнішою нацією на Землі* [3].

Епітети: описові прикметники, що додають акценту та певного тону, як-от, англ. *It has not been the path for the faint-hearted – for those who prefer leisure over work, or seek only the pleasures of riches and fame* [4].– укр. *Це була подорож не для слабодухих – тих, хто воліє байдикувати, а не працювати, або ж прагнути тих задоволень, що їх приносять із собою багатства та слава* [3].

Складні слова та неологізми: створення нових слів або фраз для опису нових концепцій або ідей, як це видно з такими термінами, як-от : англ. *Yes, we can* [4]. *– укр. Так, ми можемо* [3].

Серед семантико-синтаксичних прийомів вирізняються такі:

1. Адаптація риторичних прийомів: Перекладачі повинні визначати та адаптувати стилістичні фігури мови, щоб зберегти їх переконливий ефект для цільової аудиторії: англ. *Now, there are some who question the scale of our ambitions – who suggest that our system cannot tolerate too many big plans* [4]. – укр. *Утім, є ті, хто ставить під сумнів масштаб наших амбіцій, – ті, хто натякають, що наша система не потягне надто багато грандіозних планів* [3].

2. Емоційний тон мови перекладу: Перекладачу необхідно коригувати свій голос, інтонацію та манеру висловлювання, щоб викликати подібну емоційну реакцію у цільової аудиторії, як і мав на увазі оригінальний оратор.

3. Контекстна та культурна адаптація: Інтерпретація модифікується відповідно до культурного та лінгвістичного контексту аудиторії, забезпечуючи належний та точний відгук повідомлення: англ. *for those who prefer leisure over work* [4]. – укр. *хто воліє байдикувати, а не працювати* [3].

4. Збереження переконливих елементів: Перекладач повинен прагнути зберегти використання символічної мови та звернень, які є вирішальними для встановлення зв'язку з аудиторією та передачі ідеології: англ. *For us, they packed up their few worldly possessions and traveled across oceans in search of a new life. For us, they toiled in sweatshops and settled the West; endured the lash of the whip and plowed the hard earth* [4]. – укр. *Заради нас збирали вони свої скромні пожитки та подорожували через океан у пошуках нового життя. Заради нас тяжко працювали вони в майстернях та оселялись на Заході, терпіли удари батога та обробляли непіддатливу землю* [3].

Серед типових труднощів та викликів під час здійснення перекладу виділяємо такі:

1. Ведення нотаток: Важливою частиною процесу є ведення стислих нотаток під час розмови оратора. Це дозволяє перекладачу фіксувати ключову інформацію, риторичні прийоми та загальну структуру промови.

2. Двофазність процесу перекладу: Послідовний переклад – це двофазний процес: фаза розуміння (аудіювання, аналіз, ведення нотаток) та фаза переформулювання (читання нотаток, запам'ятовування, творення промови).

3. Багатозадачність: Перекладачі повинні одночасно виконувати кілька когнітивних завдань, як-от аудіювання, аналіз, ведення нотаток, запам'ятовування та говоріння.

4. Вирішення неоднозначностей: Перевага послідовного режиму полягає в тому, що він дозволяє перекладачеві запитати роз'яснення щодо неоднозначностей у вихідному тексті, перш ніж перекласти його цільовою мовою.

5. Культурні особливості послідовного перекладу політичних промов включають культурну адаптацію, розуміння внутрішньополітичного контексту та орієнтування в різних стилях спілкування. Ці особливості також включають підтримку культурного нейтралітету та професіоналізму, адаптацію регістру та тону до цільової аудиторії, а також використання методів конспектування, які враховують структури дискурсу та культурні нюанси.

Перекладачі повинні мати глибоке розуміння культурних особливостей, традицій та внутрішньої політики обох країн, щоб точно передати повний зміст промови.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Стилістичні та культурні особливості політичних промов включають використання стилістичних прийомів, таких як метафори та повторення, лексичний вибір, такий як розмовна лексика, та синтаксичні моделі, такі як структура речень. Культурні особливості також мають вирішальне значення, оскільки вони впливають на те, як ці стилістичні елементи інтерпретуються та розуміються аудиторією, що вимагає знання внутрішньої та міжнародної історії, політичних процесів та культурних нюансів для повного розуміння впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Максімов С. Є. Усний двосторонній переклад (англійська та українська мови). Навчальний посіб. К.: Ленвіт, 2007. С. 102-126.

2. Нестеренко Н., Лисенко К. A course in Interpreting and Translation. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга. 248 с.

3. Інавгураційні промови президентів США. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/5ec99c09f3b04/Inavhuratsiini_promovy_prezydentiv_SShA.pdf?PHPSESSID=q119gdsv6ol18c5nobu8nu88s1

4. President Barack Obama's Inaugural Address. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/01/21/president-barack-obamas-inaugural-address

5. Усний послідовний переклад. Основні види послідовного перекладу. URL: https://everest-center.com/usnyj-poslidovnyj-pereklad/

6. Людмила Гончаренко. Специфіка усного послідовного перекладу. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/34_2020/part_2/18.pdf

7. Norbert Shmitt. An introduction to applied linguistics. Third edition. URL: https://gustavorubinoernesto.com/wp-content/uploads/2023/03/Norbert-Schmitt-Michael-P.-H.-Rodgers-An-Introduction-to-Applied-Linguistics-2020.pdf

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

РОЗДІЛ 7
ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'37:61=161.2=111=112.2
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.35

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ОДУЖАННЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ

IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT OF "RECOVERY" IN UKRAINIAN, ENGLISH AND GERMAN LANGUAGES

Луцак С.М.,
orcid.org/0000-0002-6862-5838
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

Юрчак Г.М.,
orcid.org/0000-0002-2740-9012
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

Косило Н.В.,
orcid.org/0000-0002-2788-6775
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

Чура Ю.О.,
orcid.org/0009-0007-6515-0412
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

Дослідження присвячене комплексному зіставному аналізу мовних засобів вербалізації концепту «одужання» в українській, англійській та німецькій лінгвокультурах. Актуальність роботи детермінована посиленням антропоцентричної парадигми в сучасному мовознавстві, а також зростанням наукового інтересу до мовної репрезентації ментальних процесів, пов'язаних зі здоров'ям людини. Системне зіставлення способів об'єктивації зазначеного концепту в генетично споріднених (англійська, німецька) та неспорідненій (українська) мовах відкриває перспективи для глибшого розуміння національно-культурної специфіки світосприйняття різних соціумів.

Методологічну основу роботи становлять як загальнонаукові методи аналізу та синтезу, так і спеціальні лінгвістичні підходи, що забезпечило комплексність та об'єктивність отриманих результатів. Провідними є описовий метод, метод концептуального аналізу для моделювання семантичної структури концепту, компонентний аналіз для виявлення диференційних сем, а також порівняльний метод для зіставлення мовних одиниць у трьох лінгвокультурах. Важливим інструментом став корпусний підхід, що передбачав залучення даних збалансованих національних корпусів: Британського національного корпусу (BNC), корпусу німецької мови DeReKo (Deutsches Referenzkorpus) та Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК). Інтеграція цих методів уможливила проведення кількісного та якісного аналізу лексичних одиниць, що номінують концепт «одужання», ідентифікацію культурно-специфічних метафор та верифікацію висновків на основі емпіричного матеріалу.

Проведене дослідження доводить, що за універсальним біологічним процесом відновлення здоров'я приховані глибокі національно-культурні відмінності, зафіксовані в лексико-семантичних системах трьох мов. Мовна репрезентація цього складного ментального конструкту виходить далеко за межі суто медичної термінології та відображає фундаментальні ціннісні установки соціумів. Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше здійснено комплексний зіставний аналіз вербалізації концепту «одужання», виявлено його ядро та периферію, описано спільні та відмінні когнітивні ознаки й метафоричні моделі. Практична цінність одержаних результатів полягає у можливості їх використання в лексикографічній практиці, у викладацькій діяльності, а також у практиці перекладу медичної та психологічної літератури.

Ключові слова: концепт, одужання, вербалізація, мовна картина світу, лінгвокультура, порівняльний аналіз, когнітивна ознака.

This research presents a comprehensive comparative analysis of linguistic means for verbalizing the concept of "recovery" in Ukrainian, English, and German linguocultures. The study's relevance stems from the strengthening anthropocentric paradigm in contemporary linguistics and growing scholarly interest in how languages represent mental processes related to human health. By systematically comparing this concept's objectification in two genetically related languages (English and German) and one unrelated language (Ukrainian), the study reveals new perspectives on how different societies conceptualize health and healing.

Research Methods. The methodological framework combines general scientific methods with specialized linguistic approaches to ensure comprehensive and objective results. The study employs four primary methods: descriptive analysis, conceptual analysis for modeling semantic structure, componential analysis for identifying differential semes, and comparative analysis for contrasting linguistic units across the three cultures. A corpus-based approach provided essential empirical data through three balanced national corpora: the British National Corpus (BNC), the German Reference Corpus (DeReKo), and the General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian (GRAC). This integrated methodology enabled both quantitative and qualitative analysis of recovery-related lexical units, identification of culture-specific metaphors, and empirical validation of findings.

This research reveals that the universal biological process of health restoration conceals profound cultural differences encoded in each language's lexical-semantic system. The linguistic representation of recovery extends beyond medical terminology to reflect fundamental societal values and worldviews. The study's innovation lies in its comprehensive comparative analysis of recovery concept verbalization, systematically mapping its core and periphery while identifying shared and distinct cognitive features. These findings have practical applications in lexicography, language pedagogy, and the translation of medical and psychological texts.

Key words: concept, recovery, verbalization, linguistic worldview, linguoculture, comparative analysis, cognitive feature.

Постановка проблеми. В умовах поглиблення міжкультурної комунікації та глобалізації наукового простору виникає гостра необхідність у глибокому та всебічному аналізі мовних картин світу, що детермінують специфіку вербалізації універсальних понять у різних лінгвокультурах. Одним із таких фундаментальних концептів, що перебуває на перетині медичної, психологічної та соціокультурної сфер, є концепт «одужання». Його комплексний характер зумовлений поєднанням об'єктивних фізіологічних процесів та суб'єктивного досвіду індивіда, що знаходить своє відображення у складній семантичній структурі мовних одиниць, які його репрезентують. Лінгвокогнітивне моделювання цього концепту дає змогу виявити не лише спільні для людства уявлення про процес відновлення здоров'я, але й етнокультурну специфіку його осмислення, зафіксовану в лексико-фразеологічних системах української, англійської та німецької мов.

Актуальність зумовлена недостатнім рівнем вивчення когнітивних механізмів та мовних засобів вербалізації концепту «одужання» у зіставному аспекті. Попри наявність значної кількості досліджень, присвячених медичній термінології та соматичній лексиці, комплексний порівняльний аналіз семантичної структури, метафоричних моделей та прагматичного потенціалу одиниць, що об'єктивують зазначений концепт у трьох розрізнених мовних системах, дотепер не був предметом окремого наукового дослідження. Вирішення цієї проблеми має суттєве теоретичне значення для розвитку когнітивної лінгвістики, етнопсихолінгвістики та теорії міжкультурної комунікації, а також практичну цінність для лексикографії, перекладознавства та оптимізації комунікації у сфері охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою для дослідження мовної реалізації концептів виступають праці з когнітивної лінгвістики, які аналізують ментальні процеси та їхнє відображення у мові. Вагомий внесок у розробку теорії концепту здійснили закордонні вчені, зокрема Дж. Лакофф, який обґрунтував динамічний характер цього ментального комплексу [6]. У вітчизняному мовознавстві цю проблематику розвивала О. О. Хорошун, яка визначає концепт як «оперативно-змістову одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку», що відображає знання та досвід людини [1].

Структурні аспекти ментальних утворень та їхня культурна маркованість розглядаються у працях О. Газуди, яка наголошує на польовій організації концепту, що включає універсальне ядро та культурно-специфічну периферію, де фіксуються ціннісні установки соціуму [2]. Методологічні засади контрастивного аналізу лексико-семантичних систем, що є ключовими для міжмовного зіставлення концептуалізацій, закладено у працях Н. Андрейчук та О. Бабелюк [4]. Їхні підходи уможливлюють виявлення універсальних та специфічних рис об'єктивації складних феноменів у різних лінгвокультурах.

Прикладні дослідження вербалізації окремих аспектів відновлення здоров'я, зокрема метафоричного моделювання, представлені в роботі Р. Б. Горен-Воттс [5]. Дослідниця проаналізувала фреймування процесу одужання від розладів харчової поведінки через метафори «подарунка» чи

«будівельного блока», що корелюють із семантикою зцілення.

Попри наявність праць, присвячених медичній термінології та окремим когнітивним моделям, комплексний зіставний аналіз семантичної структури та метафоричних моделей, що об'єктивують концепт «одужання» в українській, англійській та німецькій мовних системах, дотепер не був предметом окремого наукового дослідження. Цей факт визначає актуальність та наукову новизну представленого ддослідження

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні універсальних та етноспецифічних характеристик мовної об'єктивації концепту «одужання» в українській, англійській та німецькій мовах шляхом моделювання його семантичної структури та аналізу засобів його вербалізації.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення конкретних дослідницьких завдань. Необхідно здійснити системний аналіз теоретико-методологічної бази з когнітивної лінгвістики, семасіології та зіставного мовознавства для визначення ключових підходів до вивчення мовних концептів. На основі цього буде проведено моделювання семантичної структури концепту «одужання», що включає ідентифікацію його ядерних та периферійних компонентів у кожній з аналізованих мов. Наступним кроком стане зіставний аналіз лексико-фразеологічних одиниць, що вербалізують цей концепт, для встановлення спільних та відмінних семантичних ознак. Завершальним етапом дослідження буде виявлення та систематизація універсальних і специфічних для кожної лінгвокультури метафоричних моделей, які структурують уявлення про процес одужання.

Виклад основного матеріалу. Концепт «одужання» як об'єкт когнітивної лінгвістики становить складне ментальне утворення, що відбиває у свідомості носіїв мови уявлення про процес відновлення здоров'я. У сучасній когнітивній лінгвістиці термін «концепт» трактується як ключова одиниця мислення, що вербалізується в мові та є формою структурування знань про світ. Як зазначає О. О. Хорошун, концепт є «оперативно-змістовою одиницею пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку», яка відображає знання та досвід людини [1, с. 158-159]. Такий підхід, що розвивається у працях Дж. Лакоффа та інших дослідників, дозволяє розглядати концепт не як статичну одиницю, а як динамічний, багатовимірний ментальний комплекс [6].

Структура концепту «одужання» виявляє багатовимірну організацію, що включає ядерний компонент та розгалужену периферійну зону. Ядро концепту містить прототипне уявлення про фізіологічне відновлення функцій організму, тобто повернення до стану фізичного здоров'я. Цей базовий шар є найбільш універсальним і найменш залежним від культурного контексту. Натомість периферія концепту охоплює значно ширший спектр смислів, включаючи психологічне, соціальне та духовне відновлення. Ці периферійні компоненти є культурно маркованими і відбивають специфічні уявлення соціуму про повноцінне повернення людини до нормального життя. Саме на периферії концепту фіксуються метафоричні моделі, ціннісні установки та асоціативні зв'язки, що характеризують національну специфіку його сприйняття [2, с. 22]. Таким чином, центральною проблемою дослідження є виявлення універсальних семантичних інваріантів та культурно-специфічних змінних у процесі вербалізації цього складного феномену.

Методологія компаративного аналізу концепту «одужання» ґрунтується на зіставленні його мовних репрезентацій в українській, англійській та німецькій мовах. Вибір мов для компаративного аналізу детермінований їхньою генеалогічною та типологічною диференціацією, що створює сприятливі умови для виявлення як спільних, так і відмінних рис у концептуалізації досліджуваного явища. Англійська та німецька мови належать до германської групи індоєвропейської сім'ї, що передбачає наявність певних спільних рис у їхніх концептуальних системах. Українська мова, як представниця слов'янської групи, вносить у порівняння елемент значної культурної та мовної віддаленості, що дозволяє виявити глибокі контрасти.

Основним принципом контрастивного аналізу є визначення спільної основи для порівняння, або tertium comparationis. У межах дослідження такою основою виступає семантичний інваріант, що може бути визначений як «перехід від негативного фізичного або психологічного стану (хвороба) до позитивного стану (здоров'я)». Цей інваріант є універсальною когнітивною моделлю, яка лежить в основі концепту «одужання» в усіх трьох культурах і слугує точкою відліку для виявлення національно-культурних особливостей його вербалізації. Аналіз відхилень та варіацій у мовній об'єктивації цього інваріанта дозволяє описати специфіку кожної лінгвокультури.

Для забезпечення об'єктивності висновків та репрезентативності емпіричного матеріалу мето-

дологія дослідження передбачає інтеграцію корпусного підходу. Залучення даних збалансованих національних корпусів, таких як Британський національний корпус (BNC), корпус німецької мови DeReKo (Deutsches Referenzkorpus) та Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК), уможливлює проведення кількісного та якісного аналізу лексичних одиниць, що номінують концепт «одужання». Методика аналізу включає відбір ключових лексем та фразеологізмів, вивчення їхньої сполучуваності (колокацій), синтаксичних конструкцій та контекстуального вживання. Такий підхід дозволяє виявити домінантні та периферійні способи вербалізації концепту, ідентифікувати культурно-специфічні метафори та встановити частотність актуалізації різних його аспектів, що робить висновки дослідження емпірично обґрунтованими та верифікованими.

Від теоретико-методологічних засад дослідження концептуальних структур доцільно перейти до безпосереднього лексико-семантичного аналізу мовних одиниць, що вербалізують ядро та периферію концепту «одужання» в українській, англійській та німецькій мовах. Такий перехід дозволяє від загальних принципів контрастивної лінгвістики та когнітології звернутися до конкретного мовного матеріалу, виявляючи універсальні та специфічні риси об'єктивації цього складного феномену в різних лінгвокультурах [4, с. 126, 166, 168]. Центральне місце в семантичному полі концепту займають ядерні лексеми, що є його найменуваннями: українська *одужання*, англійська *recovery* та німецька *Genesung*. Етимологічний аналіз цих одиниць розкриває глибинні когнітивні метафори, що лежать в основі їхньої семантики. Українська лексема *одужання* походить від праслов'янського кореня **dugъ*, пов'язаного із силою та здоров'ям, що відображено в сучасному слові *дужий*. Внутрішня форма слова, отже, акцентує ідею повернення до стану фізичної міцності та життєвої сили, тобто одужання мислиться як відновлення природної властивості організму. Англійське *recovery* через старофранцузьке *recovrer* сходить до латинського *recuperāre*, що означає «повернути назад, відновити, знову отримати». Ця етимологія вказує на зовсім іншу когнітивну модель: здоров'я уявляється як втрачений об'єкт або стан, який необхідно «повернути» або «знайти». Процес одужання тут є актом рекуперації, повернення втраченого. Німецька лексема *Genesung* має корінь у прагерманському *ganesaną*, що означає «залишитися живим, врятуватися, зцілитися». Тут на передній план виходить ідея подолання смертельної небезпеки, порятунку від загрози, що підкреслює екзистенційний вимір процесу, його зв'язок із фундаментальним протиставленням життя та смерті.

Порівняльний аналіз словникових дефініцій дозволяє виділити спільні та відмінні семантичні компоненти. У всіх трьох мовах ядро значення містить сему «Повернення до нормального фізичного стану після хвороби». Проте аналіз валентності та типових колокацій на основі корпусних даних (зокрема, Grac, British National Corpus, DWDS) виявляє суттєві розбіжності. Для української мови характерні конструкції типу *одужання від хвороби*, де акцентується причина, та *повне/швидке одужання*, що характеризує результат. В англійській мові надзвичайно поширена фраза *to make a full recovery*, яка представляє одужання як активне досягнення, результат докладених зусиль [3, с. 411-412]. Це підкреслює агентивність суб'єкта. У німецькій мові частотні колокації *eine schnelle Genesung* та *gute Genesung* фокусуються на якості та темпоральних характеристиках процесу, що може вказувати на певну пасивність реципієнта, для якого бажають «доброго одужання».

Периферію концепту формують синонімічні ряди та ширше семантичне поле. Компаративний аналіз синонімів виявляє значні культурно-специфічні відмінності у концептуалізації процесу. В українській мові синонімічний ряд включає лексеми *зцілення, відновлення, видужання*. Англійський ряд представлений лексемами *healing, convalescence, recuperation, restoration*, а німецький – *Heilung, Erholung, Wiederherstellung*. Диференціація семантичних відтінків у цих рядах відбувається за кількома осями: процес проти результату, фізичний аспект проти духовного, формальний стиль проти неформального.

Лексеми *healing*, *Heilung* та *зцілення* мають виражену конотацію духовності та цілісності, що виходить за межі суто фізичного стану. Вони часто використовуються в контекстах, пов'язаних із психологічними травмами, духовними пошуками та відновленням внутрішньої гармонії. Дослідження метафор розладів харчової поведінки демонструє, як процес одужання фреймується не просто як повернення фізичного здоров'я, а як «подарунок» (*Gift*) чи «будівельний блок» (*Building Block*) для нового життя [5, с. 10, 133, 136], що корелює саме з семантикою *healing*. Поняття *зцілення* в українській культурі має глибокі історичні та релігійні конотації, пов'язані

з вірою та втручанням вищих сил, що не завжди є еквівалентним англійському *healing*, яке може мати і світський, психологічний характер.

Натомість лексеми *recuperation*, *Erholung* та *відновлення* зосереджені переважно на процесі відновлення фізичних сил після хвороби, виснаження або навантаження. Вони є більш нейтральними та технічними, позбавленими духовних конотацій. Англійське *convalescence* та німецьке *Rekonvaleszenz* позначають саме період після хвороби, коли пацієнт поступово набирається сил, що в українській мові не має точного однослівного відповідника і передається описово. Лексеми *restoration* та *Wiederherstellung* (*відновлення*) підкреслюють аспект повернення до початкового, неушкодженого стану, часто застосовуються не лише до людей, але й до об'єктів чи систем, що свідчить про їхню вищу семантичну абстрактність порівняно з ядерними лексемами.

Важливим виміром концептуалізації є агентивність у синтаксичних структурах, що позначають одужання. Аналіз конструкцій виявляє, чи схильна та чи інша лінгвокультура представляти суб'єкта як активного діяча процесу, чи як пасивного реципієнта, з яким цей процес відбувається. В англійській мові домінують активні конструкції, як-от *I am recovering* або вже згадане *I made a recovery*. Це свідчить про когнітивну настанову, де індивід несе відповідальність за своє одужання і активно бере в ньому участь. Навіть пасивні конструкції типу *I was healed* часто імплікують зовнішнього агента (лікаря, Бога), але не виключають внутрішніх зусиль пацієнта. У німецькій та українській мовах ситуація складніша. Поряд з активними конструкціями (*Я одужую*, *Ich genese*) поширені медіальні та безособові моделі, що представляють процес як такий, що відбувається сам по собі, часто незалежно від волі суб'єкта. Наприклад, українська конструкція *Йому кращає* або німецька *Es geht ihm besser* усувають суб'єкта з позиції активного діяча. Така модель може відображати культурну настанову, де здоров'я та хвороба розглядаються як стани, що більшою мірою залежать від зовнішніх чинників або долі, аніж від індивідуальних зусиль. Для емпіричної верифікації цих припущень доцільним є проведення кількісного аналізу частотності агентивних та пасивних конструкцій у паралельних корпусах. Такий аналіз дозволить виявити статистично значущі відмінності та обґрунтувати висновки щодо культурно зумовлених когнітивних настанов, які впливають на мовну репрезентацію одужання. Адже, як показує контрастивний аналіз, за, здавалося б, універсальним біологічним процесом криються глибокі розбіжності у світосприйнятті, зафіксовані в лексико-семантичній системі мови [4, с. 124, 166, 184, 187].

Отже, метафоричне моделювання концепту «одужання» в українській, англійській та німецькій мовах демонструє як універсальні когнітивні механізми осмислення цього складного процесу, так і культурно-специфічні акценти. Домінантні моделі, такі як *подорож, боротьба, відбудова* та *повернення*, є спільними для трьох лінгвокультур, проте їхня частотність та прагматичний потенціал відображають глибинні відмінності у світосприйнятті, зокрема в уявленнях про роль індивіда та зовнішніх сил у процесі відновлення здоров'я.

Висновки. Проведене дослідження мовних засобів, що вербалізують концепт «одужання», в українській, англійській та німецькій лінгвокультурах дозволяє сформулювати низку узагальнювальних положень. Аналіз підтвердив, що за, здавалося б, універсальним біологічним процесом відновлення здоров'я ховаються глибокі національно-культурні відмінності. Ці відмінності зафіксовані в лексико-семантичних системах трьох мов, що є досить цікавим феноменом. Дослідження доводить, що мовна репрезентація цього складного ментального конструкту виходить далеко за межі суто медичної термінології. Вона відображає фундаментальні ціннісні установки соціумів, їхні світоглядні парадигми.

Насамперед було встановлено, що ядерні лексеми, які номінують концепт, розкривають відмінні когнітивні метафори, що лежать в основі його осмислення. Наприклад, українська лексема *одужання*, що походить від праслов'янського кореня *dugъ* (сила, здоров'я), актуалізує ідею відновлення природної, іманентно властивої організму міцності. Тут процес мислиться як повернення до норми. А от англійське *recovery* (від лат. *recuperāre* – повернути, знову отримати) структурує уявлення про здоров'я як про втрачений об'єкт або стан, який необхідно активно «повернути» чи «знайти». Це підкреслює зовсім іншу модель, де центральною є ідея рекуперації. І, нарешті, німецька лексема *Genesung* (від прагерм. *ganesaną* – залишитися живим, врятуватися) висуває на передній план екзистенційний вимір процесу, акцентуючи на подоланні смертельної небезпеки та порятунку від загрози.

Було виявлено, що структура концепту «одужання» в усіх трьох лінгвокультурах має польову організацію, що включає універсальне ядро та культурно-специфічну периферію. Ядерний компонент, що містить сему «Повернення до

нормального фізичного стану після хвороби», є спільним і найменш залежним від культурного контексту. Проте саме на периферії, що охоплює психологічне, соціальне та духовне відновлення, фіксуються найсуттєвіші розбіжності. Саме тут кристалізуються метафоричні моделі та асоціативні зв'язки, що характеризують національну специфіку сприйняття цього феномену, що знаходить підтвердження у працях з контрастивної лексикології.

Один із ключових висновків стосується концептуалізації агентивності суб'єкта в процесі одужання. Аналіз синтаксичних конструкцій засвідчив наявність когнітивної настанови в англомовному просторі, де індивід несе відповідальність за власне одужання і активно бере в ньому участь. Домінують активні конструкції на кшталт *I am recovering* або *I made a full recovery*, що підкреслюють агентивність суб'єкта. Натомість в українській та німецькій мовах ситуація є складнішою. Поряд з активними формами (*Я одужую, Ich genese*), значного поширення набули медіальні та безособові моделі (*Йому краще, Es geht ihm besser*), які представляють процес як такий, що відбувається ніби сам по собі, незалежно від волі індивіда. Така мовна картина може відображати культурну установку, де здоров'я та хвороба розглядаються як стани, що більшою мірою залежать від зовнішніх чинників або долі, аніж від індивідуальних зусиль.

Аналіз синонімічних рядів, що формують периферію концепту, також виявив значні культурно-специфічні відмінності. Лексеми *healing* та *Heilung* мають виражену конотацію духовності та цілісності, що виходить за межі суто фізичного стану. Як показують дослідження метафор, одужання може фреймуватися не як повернення здоров'я, а як «подарунок» (Gift) чи «будівельний блок» (Building Block) для нового життя, що корелює саме з семантикою *healing*. Поняття *зцілення* в українській культурі має глибокі релігійні конотації, не завжди еквівалентні світському чи психологічному характеру англійського терміна. На противагу, лексеми *recuperation*, *Erholung* та *відновлення* зосереджені переважно на технічному процесі відновлення фізичних сил після хвороби чи навантаження, будучи позбавленими духовних конотацій.

Перспективи подальших розвідок вбачаються у розширенні матеріалу дослідження шляхом залучення інших генетично споріднених та неспоріднених мов. Цікавим напрямком є також поглиблений аналіз функціонування концепту «одужання» в різних типах дискурсу: від медичних наративів до художньої літератури та повсякденного спілкування. Це дозволить ще глибше зрозуміти, як культурні особливості впливають на наше сприйняття одного з найважливіших аспектів людського досвіду – повернення до здоров'я. Адже, як зазначає О. О. Хорошун, концепт є «оперативно-змістовою одиницею пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку», що відображає знання та досвід людини, а отже, є ключем до розуміння її світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хорошун О. О. Концепт як основне поняття когнітивної лінгвістики. *Електронна бібліотека Житомирського державного університету – Електронна бібліотека Житомирського державного університету*. URL: https://eprints.zu.edu.ua/4089/1/Vip_49_32.pdf дата звернення: 22.10.2025).

2. Газуда О. Концепт як ментальне утворення у когнітивній лінгвістиці.URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/56536e29-f4e6-473b-abe9-b96b20b1ac8e/content (дата звернення: 22.10.2025).

3. Рудюк Т. В. Концептосфера як об'єкт дослідження сучасного мовознавства. *Apache2 Ubuntu Default Page: It works*. URL: https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9f543929-6a5a-4959-9b71-110a993fcd81/content (дата звернення: 22.10.2025).

4. Andreichuk N., Babeliuk O. Contrastive lexicology of English and Ukrainian languages: theory and practice. Kherson : Publishing House "Helvetica", 2019. 236 p.

5. Goren-Watts R. B. Eating Disorder Metaphors: A Qualitative Meta-synthesis of Women's Experiences. 2011. URL: http://rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=antioch1311014326 (date of access: 22.10.2025).

6. Langacker R. W., Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. *Language*. 1988. Vol. 64, no. 2. P. 384. URL: https://doi.org/10.2307/415440 (date of access: 24.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.111’373.7
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.36

МОВНІ МАРКЕРИ МОЛОДІЖНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СЛЕНГОВИХ ОДИНИЦЬ

LANGUAGE MARKER OF YOUTH IDENTITY IN ENGLISH AND UKRAINIAN: COMPARATIVE ANALYSIS OF SLANG UNITS

Рибакова К.А.,
orcid.org/0009-0003-8136-8236
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германських і романських мов,
Київського національного лінгвістичного університету

Ященко І.В.,
orcid.org/0000-0002-6007-5237
старший викладач Центру мовної підготовки
Національної академії Національної гвардії України

Бахов І.С.,
orcid.org/0000-0002-8379-199X
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології та перекладу
Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

У статті здійснено комплексне дослідження мовних маркерів молодіжної ідентичності в англійській та українській мовах із фокусом на аналізі сленгових одиниць як важливого інструменту самоідентифікації молодого покоління. Метою роботи є виявлення спільних та відмінних рис у функціонуванні молодіжного сленгу обох мов, а також з’ясування його ролі у формуванні соціокультурного портрета сучасної молоді. Теоретичну основу дослідження становлять положення соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики та теорії мовної особистості. У процесі аналізу окреслено основні тенденції розвитку молодіжного сленгу як динамічного шару лексики, що безпосередньо реагує на суспільні трансформації, вплив масової культури, інформаційних технологій і глобалізаційних процесів. Доведено, що сленгові одиниці відображають систему цінностей молодіжного середовища, виконуючи функції соціальної ідентифікації, інтеграції та відмежування від старших поколінь. Виокремлено основні шляхи творення молодіжного сленгу – словотвірні інновації, семантичні зсуви, метафоризацію, запозичення (особливо з англійської до української), а також гібридні утворення, які поєднують національні й інтернаціональні мовні елементи. Порівняльний аналіз англійських і українських сленгових одиниць засвідчив наявність як універсальних рис (експресивність, економність вираження, прагнення до оригінальності), так і специфічних ознак, зумовлених культурними традиціями, соціальними нормами та ступенем відкритості мовного простору. Англійський молодіжний сленг характеризується ширшою сферою уживання та стабільністю у масовій комунікації, тоді як український має більш варіативний характер і часто віддзеркалює процеси мовного кодування на межі між україномовною та англомовною культурами. Отримані результати засвідчують, що молодіжний сленг виступає не лише індикатором групової приналежності, але й потужним чинником конструювання мовної особистості, засобом вираження емоцій, протесту, самоіронії та творчої самореалізації. У сучасних умовах гібридизації культур молодіжна мова стає простором міжкультурного діалогу, де відбувається взаємопроникнення національних і глобальних елементів.

Ключові слова: молодіжна ідентичність, сленг, соціолінгвістика, англійська мова, українська мова, мовна креативність, комунікативна стратегія, глобалізація, культурна динаміка.

The article presents a comprehensive study of linguistic markers of youth identity in English and Ukrainian, focusing on the analysis of slang units as an important tool for self-identification of the younger generation. The aim of the work is to identify common and distinctive features in the functioning of youth slang in both languages, as well as to clarify its role in the formation of the sociocultural portrait of modern youth. The theoretical basis of the study is the provisions of sociolinguistics, cognitive linguistics and the theory of linguistic personality. The analysis outlines the main trends in the development of youth slang as a dynamic layer of vocabulary that directly responds to social transformations, the influence of mass culture, information technologies and globalization processes. It is proven that slang units reflect the system of values of the youth environment, performing the functions of social identification, integration and separation from older generations. The main ways of creating youth slang are identified – word-formation innovations, semantic shifts, metaphorization, borrowing (especially from English to Ukrainian), as well as hybrid formations that combine national and international linguistic elements. A comparative analysis of English and Ukrainian slang units has shown the presence of both universal features (expressiveness, economy of expression, striving for originality) and specific features determined by cultural traditions, social norms and the degree of openness of the language space. English youth slang is characterized by a wider scope of use and stability in mass communication, while Ukrainian has a more variable nature and often reflects the processes of linguistic coding on the border between Ukrainian-speaking and English-speaking cultures. The results obtained show that youth slang is not only an indicator of group affiliation, but also a

powerful factor in constructing a linguistic personality, a means of expressing emotions, protest, self-irony and creative self-realization. In modern conditions of hybridization of cultures, youth language becomes a space for intercultural dialogue, where national and global elements interpenetrate.

Key words: youth identity, slang, sociolinguistics, English language, Ukrainian language, linguistic creativity, communicative strategy, globalization, cultural dynamics.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується активними процесами глобалізації, цифровізації та міжкультурної взаємодії, що безпосередньо впливають на мовну поведінку молодого покоління. Молодіжне середовище, як найдинамічніший соціальний прошарок, виступає не лише споживачем, а й творцем нових мовних тенденцій, серед яких особливе місце посідає сленг – мобільна, експресивна і надзвичайно гнучка підсистема мови. Сленгові одиниці функціонують як своєрідні маркери групової ідентичності, сигналізуючи про належність мовця до певної соціальної, культурної чи вікової спільноти.

У сучасному комунікативному просторі, де межі між локальним і глобальним постійно розмиваються, молодіжний сленг набуває ознак транснаціонального явища. Особливо виразно це простежується у взаємовпливі англійської та української мов: англійська, як мова світової молодіжної культури, інтернет-комунікації та попкультури, значною мірою формує лексичний простір українського сленгу. Водночас українська молодіжна мова не є пасивним реципієнтом – вона активно адаптує, переосмислює та локалізує іншомовні елементи відповідно до власних культурних і соціолінгвістичних реалій.

Незважаючи на підвищену увагу до проблеми сленгу в сучасних лінгвістичних дослідженнях, питання співвідношення між мовними маркерами молодіжної ідентичності в англійській та українській мовах залишається недостатньо вивченим. Потребує уточнення не лише структура та семантика молодіжного сленгу, але й його функціональна роль у процесах соціальної самоідентифікації, групової комунікації та культурної інтеграції.

Отже, актуальність проблеми зумовлена необхідністю глибшого осмислення мовної природи молодіжного сленгу як відображення соціокультурних змін, а також потребою системного аналізу його спільних і відмінних рис у двох мовних картинах світу – англійській та українській. Дослідження цього феномену сприятиме кращому розумінню механізмів формування молодіжної ідентичності у глобалізованому світі та розвитку міжкультурної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд останніх досліджень із проблеми молодіжного сленгу й його ролі в конструюванні ідентичності свідчить про те, що поле вивчення за останні п’ять–сім років розвивалося за двома взаємопов’язаними лініями: теоретико-методологічною (узагальнення підходів до визначення й функціонального кодування молодіжної мови) та емпіричною (аналіз корпусів, цифрових платформ і локальних мовних практик). Теоретичний фундамент сучасної інтерпретації молодіжної мови пов’язаний із класичними положеннями Пенелопи Еккерт, яка наголошує на тому, що підлітки та молодь виступають «рушійною силою» мовних новацій і що їхні мовні практики є ключовим чинником соціальної ідентифікації; ця ідея продовжує формувати логіку багатьох оглядових і емпіричних праць, котрі розглядають сленг не як «деформацію» мови, а як структурований соціо-прагматичний ресурс.

Емпіричні дослідження англомовного простору, зокрема праці, що аналізують словотвірні й семантичні механізми сучасного сленгу, підкреслюють сталі шляхи його породження: аформація й абревіація, метафоричні зсуви, рекреація лексики через меметику й перформативні практики. Практичні та референтні описи таких процесів узагальнив Tony Thorne у своїх праці/словниках сучасного сленгу, що лишаються важливим ресурсом для дослідників, котрі прагнуть відстежити лексичні новації й їхню суспільну циркуляцію.

Упродовж останніх років значну увагу привернули роботи, присвячені впливу цифрових платформ (передусім TikTok, Instagram, стрімінгові сервіси) на цикл виникнення, поширення й стабілізації молодіжних одиниць. Дослідження 2021–2024 рр. демонструють, що платформи одночасно прискорюють «народження» нових одиниць та сприяють їхній масовій адаптації – процес, який часто супроводжується редукцією контексту та універсалізацією значень. Аналітичні праці, що застосовують корпусні й дискурсивні методи до соцмережевого матеріалу, показують: цифровий простір змінює не лише швидкість лексичної інновації, а й характер метаданих, що робить критичною проблему маркування демографії й контекстуального бекґраунду в корпусних підходах.

Українська дослідницька традиція останніх років поступово набирає ваги у цей загальний контекст: публікації та дискусії, що з’явились

у 2020–2024 рр., фіксують високу активність адаптації англомовних одиниць у молодіжному просторі та розвиток гібридних форм, котрі поєднують інтернаціональні маркери з локальною семантикою й морфологічною адаптацією. Праці українських авторів, що аналізують студентську мову, інтернет-комунікацію й переклад сленгових одиниць, підкреслюють багаторівневість явища: від локальних, ситуативних маркерів групової приналежності до більш масових заімплантованих форм, які входять у ширшу молодіжну комунікацію. У цьому руслі акцентується також явище кодування й кодозмішування (code-mixing), що має як лінгвістичні, так і соціокультурні детермінанти.

Методологічна рефлексія в останніх публікаціях виявила кілька ключових обмежень поточного корпусу знань. По-перше, брак великомасштабних, відкритих і маркованих на рівні демографії корпусів української молодіжної мови ускладнює кількісні порівняння та дослідження часових трендів. По-друге, багато робіт, що базуються на медіа- та соцмережевих корпусах, недостатньо диференціюють автентичне вживання в локальних спільнотах і стилізоване вживання в медіапродуктах, що спотворює висновки про функції сленгових одиниць у процесах ідентифікації. У зв'язку з цим сучасні огляди й методичні статті радять комбінувати корпусні підходи з якісними інтерв'ю та етнографічними спостереженнями для коректного зв'язування лексичних одиниць із соціальними маркерами їхніх носіїв.

Компаративні підсумки літератури означують, що хоча універсальні функції сленгу – експресивність, створення групової солідарності, прагнення до економії й креативності – підтверджуються й у англомовних, й у українських дослідженнях, механізми реалізації цих функцій істотно залежать від мовно-культурного контексту. Англомовні корпуси демонструють більшу видиму глобальну інфільтрацію одиниць через масову культуру й індустрію розважального контенту; українські матеріали показують більш активну локалізацію запозичень і вищу варіативність ситуативного вживання. Висновок, зафіксований у низці оглядів, – подальший прогрес досліджень вимагатиме міждисциплінарних проектів, відкритих корпусових ресурсів і уваги до платформної специфіки мовних практик, щоб адекватно інтерпретувати роль сленгу як маркера молодіжної ідентичності в умовах інтенсивної культурної гібридизації.

Постановка завдання. Виходячи з окресленої проблеми та аналізу попередніх досліджень, основним завданням даної роботи є системне вивчення мовних маркерів молодіжної ідентичності через призму сленгових одиниць в англійській та українській мовах із урахуванням соціокультурного, прагматичного та когнітивного аспектів їх функціонування. Зважаючи на динамічний характер молодіжного мовлення, метою дослідження є не лише опис структурно-семантичних особливостей сленгових одиниць, але й з'ясування механізмів, за допомогою яких вони відображають, формують і транслюють ідентичність молоді в умовах глобалізованого комунікативного простору.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких конкретних завдань:

1. Визначити теоретичні засади аналізу молодіжного сленгу як мовного та соціолінгвістичного феномену, що виконує функцію ідентифікаційного маркера.

2. Окреслити основні підходи до розуміння поняття *мовна ідентичність* у сучасній лінгвістиці та з'ясувати її зв'язок із молодіжним комунікативним середовищем.

3. Здійснити порівняльний аналіз структурно-семантичних характеристик сленгових одиниць в англійській та українській мовах, виокремивши універсальні та національно-специфічні риси.

4. Дослідити основні способи творення молодіжного сленгу (словотворчі моделі, метафоризація, запозичення, абревіація, гібридизація) у контексті кожної мови.

5. Визначити соціокультурні чинники, що впливають на формування молодіжного сленгу, зокрема роль цифрових медіа, глобалізаційних процесів та міжмовних контактів.

6. Виявити прагматичні функції сленгових одиниць у молодіжному дискурсі: комунікативно-ідентифікаційну, експресивну, інтеграційну, ігрову та оцінну.

7. Проаналізувати відображення молодіжних цінностей, настанов і поведінкових моделей у сленговому мовленні, простежити, як через мову реалізується культурна самоідентифікація молодого покоління.

8. Узагальнити результати дослідження для формулювання висновків щодо ролі сленгових одиниць у побудові молодіжної ідентичності та визначити напрями подальших наукових пошуків у цій сфері.

Таким чином, постановка завдання передбачає багаторівневий аналіз молодіжного сленгу – від формально-структурного до соціокультурного – із метою виявлення закономірностей його функ-

ціонування як інструменту самоідентифікації та соціальної взаємодії в сучасному англомовному та україномовному просторах [8, с. 188].

Виклад основного матеріалу. Молодіжна мова як соціолінгвістичний феномен відображає складну систему комунікативних, культурних та психологічних чинників, що формують ідентичність молодого покоління. Сленг, будучи одним із найдинамічніших шарів лексики, постає не просто як набір неформальних мовних одиниць, а як знакова система, яка кодує соціальні ролі, групову приналежність, ціннісні орієнтири та способи самовираження. У межах цього дослідження розглядаються сленгові елементи англійської та української мов як ключові маркери молодіжної ідентичності, що виникають і функціонують у межах глобального комунікативного простору, де перехрещуються локальні та міжнародні культурні впливи.

Соціолінгвістичний статус молодіжного сленгу.

У сучасній лінгвістиці молодіжний сленг визначається як особливий мовний код, що виконує функцію соціальної диференціації, слугує засобом створення «свого» простору спілкування та підтримання групової солідарності. Як зазначає Пенелопа Еккерт [4, с. 39], мова підлітків і молоді є не лише інструментом комунікації, а й засобом побудови соціальної реальності. Молодь активно використовує мовні інновації, щоб дистанціюватися від «офіційної» норми та підкреслити власну автономність. Подібний підхід відображає і позицію сучасних українських лінгвістів [13; 14], які підкреслюють, що сленг є не стільки проявом девіації, скільки віддзеркаленням соціальної креативності та прагнення до самовираження [6, с. 181].

Структурно-семантичні особливості молодіжного сленгу.

Структурно молодіжний сленг характеризується високим рівнем продуктивності словотворчих процесів. До основних способів творення належать:

− **Абревіація та скорочення:** *OMG*, *LOL*, *TBH*, *BRB* – одиниці, що спочатку належали до інтернет-комунікації, але стали загальновживаними маркерами емоційного реагування. В українському просторі функціонують їхні кальки або адаптації: *лол*, *імхо*, *крінж*, *тбх*.

− **Афіксація та конверсія:** *hangry* (hungry + angry), *adulting* (to adult) – слова, що демонструють словотвірну гнучкість англійської мови; українські аналоги – *зашкварний*, *топчик*, *угарний*.

− **Метафоризація та семантичне зсування:** *ghost* (зникнути без пояснення), *flex* (хвалитися), *lit* (класний, крутий). В українському слензі – *токсичний* (про людину), *заліт* (помилка), *двіж* (активність, тусовка).

− **Запозичення й калькування:** українська молодь активно інкорпорує англіцизми (*вайб*, *краш*, *фейл*, *офлайн*, *шейм*, *скіл*), часто переосмислюючи їх і надаючи локальних значень [9, с. 320].

В обох мовах сленгові одиниці демонструють схильність до полісемії, гіперболізації та гри зі звуком. Вони часто мають емоційно-оцінну конотацію, а семантичне навантаження залежить від контексту й інтонації.

Прагматичні функції сленгу в молодіжному дискурсі.

Прагматична роль сленгових одиниць полягає у виконанні низки комунікативних функцій:

− **Ідентифікаційна:** забезпечення відчуття належності до певної групи, субкультури чи спільноти.

− **Інтерактивна:** створення неформальної, довірливої атмосфери спілкування.

− **Експресивна:** передавання емоцій, іронії, сарказму, протесту або самоіронії.

− **Ігрова:** демонстрація мовної креативності, пародіювання, гумору.

− **Оцінна:** вираження схвалення (*mon*, *файний*, *dope*, *fire*) або осуду (*зашквар*, *cringe*, *basic*).

Молодіжний сленг є індикатором соціальної динаміки: він не лише позначає належність до певної групи, але й сигналізує про зміни в ціннісній системі суспільства. Наприклад, англійське *woke* («соціально свідомий») із часом набуло іронічного відтінку, тоді як українське *крінж* стало універсальним засобом позначення соціальної незручності або фальші.

Порівняльна характеристика англійського та українського молодіжного сленгу.

Порівняльний аналіз показує, що англійський сленг має усталенішу структуру та триваліший життєвий цикл одиниць, тоді як український – більш експериментальний і відкритий до міжмовних впливів. Це зумовлено різним ступенем глобалізаційного впливу та рівнем стандартизації мовного простору [11, с. 105].

В англійській мові, де сленг досліджується вже понад століття, існує стійка традиція документування лексичних новацій, що сприяє їх переходу з маргінальних у загальновживані. Український же сленг, сформований у пострадянському контексті, перебуває в стадії активного становлення: нові одиниці з'являються спонтанно, часто через інтернет-комунікацію або переклад медіаконтенту.

Суттєвою рисою українського молодіжного мовлення є **гібридизація** – поєднання українських, англійських, а іноді й польських чи західноєвропейських елементів. Наприклад: *апдейтнути*, *трешовий контент*, *метчитися*, *шариш*, *в смислі кринж*. Така мовна креативність є проявом не лише запозичення, а й глибокої культурної адаптації – створення нової мовної норми, що функціонує між двома культурними кодами [5, с. 10].

Молодіжний сленг як індикатор культурних процесів.

Мова молоді є чутливим відображенням соціокультурних трансформацій. Кожна нова хвиля сленгових інновацій корелює з технологічними змінами та ідеологічними тенденціями. Наприклад, популярність таких слів, як *cancel*, *vibe*, *stan*, *based*, свідчить про проникнення у мовну свідомість молоді дискурсу соціальної справедливості, масової культури та онлайн-ідентичності.

В українському контексті сленг також відображає соціальні реалії та ментальні зрушення – прагнення до європейських цінностей, самоіронічне ставлення до дійсності, розвиток цифрової грамотності. Лексеми типу *двіж*, *зашквар*, *кринж*, *треш*, *байтити*, *чілити* стали знаковими не лише в побутовому мовленні, а й у масовій культурі, рекламі, журналістиці.

Сленгові одиниці нерідко переходять межу суто мовного явища й стають культурними символами певного покоління. Вони фіксують колективний досвід, світоглядні орієнтири, способи мислення та комунікаційні практики. Саме тому вивчення молодіжного сленгу дає змогу відстежити процеси соціальної адаптації молоді до мінливих умов глобалізованого суспільства [3, с. 150].

Психолінгвістичний аспект ідентифікації.

З психолінгвістичного погляду сленг виступає засобом «мовного самопозиціонування». Вибір певних лексем не є випадковим – він залежить від бажання мовця підкреслити власну належність до певної культури, субкультури або комунікативної спільноти. Використання спільного мовного коду формує у групи почуття «ми», створює символічну межу між «своїми» й «чужими».

Вплив глобалізації та медіа.

Одним із визначальних чинників розвитку молодіжного сленгу є глобалізація медіапростору. Соціальні мережі, потокові сервіси, онлайн-ігри створюють нові умови для циркуляції мовних одиниць. Сленг англомовного походження поширюється майже миттєво, часто втрачаючи первинний культурний контекст. Водночас на локальному рівні він отримує нові конотації, що засвідчує процеси адаптації глобального до національного.

Український молодіжний дискурс активно запозичує англійські слова, однак не у формі прямої копії, а через переосмислення. Такі одиниці, як *краш*, *вайб*, *флексити*, *чілити*, *топчик*, утворюють новий пласт гібридного мовлення, який органічно поєднує українську граматичну систему з англомовною лексикою. Цей феномен свідчить про еволюцію мовної свідомості, відкритої до міжкультурної взаємодії.

Підсумовуючи, варто зазначити, що молодіжний сленг у сучасному комунікативному середовищі виступає складним багаторівневим явищем, де мовна креативність тісно переплетена з соціальною динамікою. Порівняльний аналіз англійської та української мов показує, що, попри значну кількість запозичень і впливів, український молодіжний сленг не є пасивним відображенням чужих моделей, а формує власний культурно маркований простір. Саме через мову молодь реалізує право на самовираження, конструює власну картину світу та виявляє належність до глобальної спільноти [14, с. 2].

Таким чином, молодіжний сленг постає не лише як мовна інновація, а як соціокультурний код епохи – індикатор змін у суспільстві, що поєднує національні традиції, глобальні тенденції та індивідуальну креативність молоді.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити низку узагальнень, що розкривають специфіку функціонування молодіжного сленгу як ключового мовного маркера ідентичності в англійській та українській мовах. Молодіжне мовлення, зокрема сленгова лексика, є не лише периферійним шаром лексичної системи, а повноцінним соціокультурним інструментом, який відображає динаміку сучасного суспільства, тенденції глобалізації, міжмовної взаємодії та цифровізації комунікації.

Порівняльний аналіз показав, що англійський та український молодіжні сленги мають спільні риси – мобільність, експресивність, ігрову природу, прагнення до порушення мовних норм – але відрізняються за походженням, ступенем усталеності та механізмами адаптації. Англійський сленг, маючи багатовікову традицію, характеризується системністю й багатошаровістю, тоді як український перебуває в активній фазі становлення, демонструючи високу відкритість до запозичень і гібридизації.

Особливу роль у формуванні українського молодіжного сленгу відіграють соціальні мережі,

масова культура та технологічні платформи, що забезпечують швидку циркуляцію нових одиниць. У результаті формується новий тип мовної поведінки – **медіагібридна мовна особистість**, для якої характерна змішана лексика, ситуативне кодування й активна саморефлексія через мову.

З позицій соціолінгвістики молодіжний сленг виконує низку ключових функцій: ідентифікаційну (створення групової належності), інтеграційну (зміцнення соціальних зв'язків), експресивну (вираження емоцій), оцінну (передавання ставлення до явищ) та інноваційну (розвиток мовних ресурсів). Застосування сленгових елементів дозволяє молоді не лише позначати нові реалії, а й творити власний символічний простір, у якому відображаються цінності, естетика й ритм життя покоління.

Сленг стає потужним засобом мовної самоідентифікації, який поєднує індивідуальний досвід і колективну свідомість. Його аналіз дає змогу простежити трансформації у світогляді молоді, зокрема її прагнення до відкритості, іронії, самовираження та критичного мислення. У сучасних умовах глобалізації саме сленг є одним із найчутливіших маркерів культурної адаптації, показником того, як локальні спільноти інтегрують глобальні тенденції у власний мовний простір.

Таким чином, молодіжний сленг в англійській та українській мовах постає як динамічна система, що відображає не лише мовні інновації, а й соціальні процеси, притаманні молодому поколінню. Його дослідження має значення не лише для лінгвістики, а й для соціології, культурології та психології, оскільки сленг слугує дзеркалом культурних зрушень, способом конструювання ідентичності та індикатором змін у ціннісних орієнтирах суспільства.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в розширенні корпусного аналізу молодіжного сленгу, дослідженні його когнітивних механізмів, вивченні соціальних контекстів уживання та простеженні еволюції сленгових одиниць під впливом цифрових медіа і глобальних культурних трендів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Androutsopoulos, J. *Mediatization and Sociolinguistic Change: Key Concepts, Research Traditions, Open Issues. Journal of Sociolinguistics*, 2014. Vol. 18, No. 2. P. 149–167.

2. Crystal, D. *Language and the Internet.* Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 308 p.

3. Eble, C. *Slang and Sociability: In-group Language among College Students.* Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1996. 212 p.

4. Eckert, P. Language and Adolescence: Identity, Style, and Change. *Cambridge University Press*, 2012. 286 p.

5. Kostyk, Y., Bakhov, I., Shum, O., Hnatyuk, M., and Nikitina, N. (2025). The Influence of Globalization on Language Practices: The Role of Anglicisms and Multilingual Blending in Modern Texts. *International Journal on Culture, History, and Religion*, 7(SI1), 177-192.

6. Kostyk, Y., Bakhov, I., Shum, O., Hnatyuk, M., and Nikitina, N. (2025). The Influence of Globalization on Language Practices: The Role of Anglicisms and Multilingual Blending in Modern Texts. *International Journal on Culture, History, and Religion*, 7(SI1), 177-192.

7. Melnychuk, N., Bakhov, I., Kurt, B., Nikolaiesku, E., & Gevorkian, N. (2025). Pragmatic Features of the Use of Emotionally Coloured Expressions in Modern English. *Forum for Linguistic Studies*, *7*(8), 810–825.

8. Melnychuk, N., Bakhov, I., Kurt, B., Nikolaiesku, E., & Gevorkian, N. (2025). Pragmatic Features of the Use of Emotionally Coloured Expressions in Modern English. *Forum for Linguistic Studies*, *7*(8), 810–825.

9. Povoroznyuk, R., Pocheniuk, I., Gaidash, F., Rybakova, K., Ostropalchenko, Y., & Saifutdinova, O. Neuropedagogical Guidelines for Translation Studies: Perceiving the Foreign and the Other in Translation. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. Volume 16, Issue 4, 2024. P. 185–209. https://doi.org/10.18662/rrem/16.4/912

10. Povoroznyuk, R., Pocheniuk, I., Gaidash, F., Rybakova, K., Ostropalchenko, Y., & Saifutdinova, O. Neuropedagogical Guidelines for Translation Studies: Perceiving the Foreign and the Other in Translation. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. Volume 16, Issue 4, 2024. P. 185–209. https://doi.org/10.18662/rrem/16.4/912

11. Thorne, T. *Dictionary of Contemporary Slang.* London: Bloomsbury Publishing, 2014. 480 p.

12. Василенко, О.В., & Рибакова, К. А. (2025). Культурні коди у фразеологізмах англійської мови (на матеріалі британського та австралійського варіантів). *«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»).* Видавнича група «Наукові перспективи». № 8(38) 2025. С. 249–258. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-8(38)-249-258

13. Василенко, О.В., & Рибакова, К. А. (2025). Культурні коди у фразеологізмах англійської мови (на матеріалі британського та австралійського варіантів). *«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка»,*

Серія «Соціологія»,Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»). Видавнича група «Наукові перспективи». № 8(38) 2025. С. 249–258. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-8(38)-249-258

14. Кочерган М. П. *Вступ до мовознавства.* Київ: Академія, 2019. 368 с.

15. Степаненко М. І. Сленг як відображення мовної картини світу молоді. *Вісник Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*, 2021. Вип. 2 (94). С. 102–110.

16. Фаріон І. Динаміка молодіжного мовлення в сучасному українському просторі. *Мовознавство*, 2019. № 3. С. 45–59.

17. Яворська Г. М. Молодіжний сленг як засіб ідентифікації соціальної групи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна», 2020. № 12. С. 115–123.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

РОЗДІЛ 8
СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 81.33
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.37

ТЕРМІНОЛОГІЧНА БАЗА ДАНИХ ІНТЕРАКТИВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ДЛЯ ЄВРОПИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

TERMINOLOGY DATABASE INTERACTIVE TERMINOLOGY FOR EUROPE AS A SOURCE OF LINGUISTIC RESEARCH

Бігдай М.О.,
orcid.org/0000-0001-6507-6100
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

Мета статті – дослідити та описати можливості термінологічної бази даних Інтерактивна термінологія для Європи (Interactive Terminology for Europe, далі – IATE), яка охоплює термінологію Європейського Союзу (далі – ЄС) всіма офіційними мовами ЄС та латиною. Актуальність даної розвідки зумовлена процесом інтеграції України в ЄС та потребою проаналізувати можливості термінологічної бази даних IATE для лінгвістичних досліджень.

Протягом свого розвитку IATE об'єднала наявні термінологічні ресурси, зокрема Eurodicautom, TIS, Euterpe, Euroterms, CDCTERM, CuriaTerm та Lithos, і стала комплексним інструментом для уніфікованого управління термінами ЄС. Її наповнення здійснюється інституціями ЄС, термінологами та перекладачами під керівництвом міжвідомчої групи.

До переваг IATE в контексті лінгвістичних досліджень відносимо: доступ до стандартизованої термінології ЄС, доступність в інтернеті для всіх охочих, підтримку всіх офіційних мов ЄС, актуальність даних та регулярні оновлення, наявність різногалузевої термінології, а також експертну перевірку термінів.

У статті описано структуру даних в IATE, де записи представлені на трьох взаємопов'язаних рівнях: незалежний від мови рівень, рівень мови та рівень терміна. На кожному з рівнів подані відповідні поля (тип терміна, предметна область, оцінка терміна, код надійності, походження та ін.), що розкривають можливості цієї термінологічної бази даних.

IATE є ефективним ресурсом для термінологічного, порівняльного, корпусного аналізу, зокрема, для вивчення процесів стандартизації термінології, особливостей перекладу термінів, способів творення термінів в різних мовах, створенні термінологічних словників з різних галузей знань тощо.

Перспективним напрямом подальших досліджень є інтеграція даних з IATE з іншими лінгвістичними ресурсами (корпусами текстів, комп'ютерними словниками, системами машинного перекладу та ін.). Окрім цього, у контексті євроінтеграційних процесів України IATE може бути використана для укладання перекладних словників з мов ЄС на українську мову з різних галузей знань.

Ключові слова: IATE, термін, терміни Європейського Союзу, термінологія, термінологічна база даних.

The purpose of the article is to investigate and describe the capabilities of the Interactive Terminology for Europe (hereinafter – IATE) terminology database, which covers the terminology of the European Union (hereinafter – EU) in all official EU languages and Latin. The topicality of this research is due to the process of Ukraine's integration into the EU and the need to analyze the capabilities of the IATE terminology database for linguistic research.

During its development, IATE has combined existing terminology resources, including Eurodicautom, TIS, Euterpe, Euroterms, CDCTERM, CuriaTerm and Lithos, and has become a comprehensive tool for unified management of EU terms. It is maintained by EU institutions, terminologists and translators under the guidance of an interdepartmental group.

The advantages of IATE in the context of linguistic research include: access to standardized EU terminology, availability on the Internet for everyone, support for all official EU languages, data relevance and regular updates, availability of multi-branch terminology, as well as expert review of terms.

The article describes the data structure in IATE, where records are presented at three interconnected levels: language-independent level, language level and term level. At each level, the corresponding fields (term type, subject domain, evaluation of the term, reliability code, origin, etc.) are presented, which reveal the capabilities of this terminology database.

IATE is an effective resource for terminological, comparative, corpus analysis, in particular, for studying the processes of terminology standardization, peculiarities of term translation, methods of term formation in different languages, creating terminological dictionaries from different fields of knowledge, etc.

A promising direction for further research is the integration of data from IATE with other linguistic resources (corpora, computer dictionaries, machine translation systems, etc.). In addition, in the context of Ukraine's EU integration processes, IATE can be used to compile translation dictionaries from EU languages into Ukrainian in various fields of knowledge.

Key words: IATE, term, terms of the European Union, terminology, terminology database.

Постановка проблеми. Багатомовна комунікація в Європейському Союзі зумовлює потребу у створенні надійних термінологічних ресурсів, здатних забезпечити точність і послідовність перекладу в офіційних документах. Одним із таких ресурсів є IATE, яка функціонує як одна з найбільших багатомовних термінологічних баз даних у світі.

Хоча первинним призначенням цього ресурсу була підтримка багатомовної діяльності інституцій ЄС, проте IATE вийшла за межі прикладного використання і стала цінним інструментом для наукових досліджень. У зв'язку з євроінтеграційним курсом України, виникає потреба у систематизації можливостей IATE для лінгвістичних студій. Актуальність цієї розвідки зумовлена потенціалом IATE у дослідженні процесів стандартизації термінології, особливостей перекладу термінів, способів творення термінів в різних мовах, створенні термінологічних словників з різних галузей знань тощо.

Мета статті – дослідити та описати можливості термінологічної бази даних IATE як джерела лінгвістичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Раніше інституції ЄС користувалися окремими термінологічними базами даних, що ускладнювало забезпечення узгодженості між офіційними документами та перекладами. З огляду на розширення ЄС та зростання обсягів багатомовної документації у 1999 році було започатковано проєкт створення єдиної централізованої термінологічної бази даних IATE. Нова система об'єднала наявні ресурси, зокрема Eurodicautom, TIS, Euterpe, Euroterms, CDCTERM, CuriaTerm та Lithos, і стала комплексним інструментом для уніфікованого управління термінами [2, с. 19–20; 3, с. 3–4; 4, с. 2–3].

IATE є відкритою багатомовною базою, яка охоплює всі офіційні мови ЄС та латину, забезпечуючи не лише терміни та переклади, але й визначення, контексти використання та джерела. Її наповнення здійснюється інституціями ЄС, термінологами та перекладачами під керівництвом міжвідомчої групи. Система була офіційно запущена у 2004 році, з 2007 року стала доступною для широкого кола користувачів, а у 2018 році була оновлена відповідно до сучасних технологічних стандартів [2; 5, с. 2; 6; 7].

IATE як джерело термінології ЄС має такі переваги для проведення лінгвістичних досліджень [1, с. 145–146]:

− Доступ до стандартизованої термінології ЄС. IATE надає доступ до стандартизованих термінів, які використовуються в установах ЄС, гарантуючи, що термінологія відповідатиме найсучаснішому та широко прийнятому використанню.

− Доступність в інтернеті для всіх охочих. IATE з 2007 року стала публічно доступною, що дозволяє широкому колу зацікавлених осіб працювати з термінологією ЄС.

− Підтримка всіх офіційних мов ЄС. IATE – комплексна багатомовна термінологічна база даних, яка охоплює всі офіційні мови ЄС, що робить її цінним ресурсом для створення багатомовних термінологічних словників.

− Актуальність даних та регулярні оновлення. IATE постійно оновлюється, включаючи найновіші терміни та поняття, щоб відобразити зміни в законодавстві, політиці та практиці ЄС. Ця адаптивність робить IATE динамічним ресурсом для створення термінологічних словників, особливо в галузях, що швидко змінюються.

− Наявність різногалузевої термінології. IATE охоплює широкий спектр галузей, що робить її цінним ресурсом для укладання термінологічних словників з різних галузей знань.

− Експертна перевірка термінів. Терміни в IATE перевіряються експертами у відповідних галузях, що забезпечує їхній високий рівень точності та надійності.

Виклад основного матеріалу. Розгляньмо детальніше структуру даних в IATE, що розкривають можливості цієї термінологічної бази даних. Дані в IATE представлені відповідно до концептуального підходу до термінології. Кожен запис має три взаємопов'язані рівні: незалежний від мови рівень, рівень мови та рівень терміна [8].

На незалежному від мови рівні в IATE є такі поля [8]:

1. Ідентифікатор запису – це унікальний ідентифікатор кожного терміна.

2. Предметна область. Поняття в IATE пов'язані з певними доменами, тобто галузями знань, у яких вони використовуються. Поняття в IATE організовані в 21 предметну область з багатьма піддоменами (на основі EuroVoc – багатопрофільного тезауруса, що охоплює діяльність ЄС). Поняття можуть бути пов'язані з кількома доменами одночасно. IATE наразі використовує EuroVoc версії 4.6.

3. Основне значення. «Первинний запис» – це основний запис для певного поняття, який відповідає певним мінімальним стандартам якості. Записи, не позначені як «первинні», ймовірно, будуть нижчої якості та/або менш надійними.

4. Життєвий цикл – це поле, що вказує, чи є об'єкт запису «історичним» (більше не вико-

ристовується або не існує), «запропонованим» (ще не прийнятим) або «відкинутим» (запропонованим, але зрештою не прийнятим).

5. Походження – це поле, яке вказує на те, що поняття є специфічним для певної країни або загалом для ЄС.

На рівні мови записи представлені усіма офіційними мовами ЄС та латиною відповідно до міжнародних кодів ISO. Це забезпечує узгоджене багатомовне представлення термінів і дає змогу інтегрувати їх у різні контексти використання, що має важливе значення для міжінституційної комунікації.

На рівні терміна в IATE є такі поля [8]:

1. Тип терміна:

− *Термін* (слово або словосполучення, що позначають поняття певною мовою).

− *Абревіатура* (акронім, ініціалізм, скорочення та ін.).

− *Фраза* (фразеологічна одиниця, яка має стандартний переклад).

− *Формула* (хімічна формула, математичний або інший науковий вираз).

− *Скорочена форма* (будь-яка прийнята скорочена версія назви або імені; наприклад коротка, неофіційна назва країни тощо. Терміни, що містять абревіатуру, також вважаються скороченими формами).

2. Код надійності.

Для кожного терміна IATE використовує один з чотирьох кодів надійності:

− *Не перевірену надійність (1 зірочку)* автоматично призначають термінам, введеним користувачами, які не є носіями певної мови.

− *Мінімальну надійність (2 зірочки)* автоматично призначають термінам, введеним або оновленим носіями певної мови.

− *Надійний термін (3 зірочки)* призначається вручну термінологом після оцінки надійності, якщо такий термін відповідає принаймні одному з наступних критеріїв: отриманий з надійного джерела; узгоджений з представницьким органом термінологів однієї мови; є загальним позначенням певного поняття у своїй галузі.

− *Дуже надійний термін (4 зірочки)* також призначається вручну після оцінки надійності, якщо такий термін відповідає принаймні одному з наступних критеріїв: добре встановлений та широко визнаний експертами термін або підтверджений надійним та авторитетним джерелом, зокрема надійним письмовим джерелом.

3. Оцінка терміна.

Для синонімічних термінів однієї мови визначають оцінку терміна відповідно до наступних критеріїв:

− *Бажаний* (термін, який є кращим за інші аналогічні терміни або повинен використовуватися для забезпечення узгодженості в текстах ЄС).

− *Допустимий* (правильний термін, але для нього є кращі синоніми).

− *Застарілий* (термін, який широко використовується і тому, ймовірно, з'явиться в документах, але який не слід використовувати та потрібно замінити під час редагування тексту).

− *Неактуальний* (термін, який раніше використовувався для позначення певного поняття, але більше не використовується).

− *Запропонований* (термін, який був запропонований, але ще не є повністю прийнятий).

4. Власник терміна – це установа користувача, який його створив та відповідає за перевірку його змісту.

5. Дата останньої зміни – це дата, коли редактор IATE востаннє змінював інформацію на рівні терміна.

Окрім цього, в IATE на рівні записів, мов та/або термінів існують так звані колекції для групування підмножин даних, що стосуються певних проектів або піддоменів, та для спрощення управління такими даними. Користувачі можуть здійснювати пошук термінів за назвою або описом колекції, а також за діапазоном дат створення. Список результатів можна сортувати за стовпцем/значенням (у алфавітному, хронологічному, числовому порядку та за типом) [8].

Розгляньмо структуру даних в IATE на наступних прикладах. На Рис. 1 та Рис. 2 представлені записи з IATE терміна 'protokół' польською та 'protocol' англійською мовами відповідно.

В результаті порівняльного аналізу бачимо, що є певні спільні та відмінні характеристики в цих мовах. В обох записах власником терміна зазначено Consilium, тобто Раду Європейського Союзу. Це вказує на офіційний характер джерела і засвідчує, що обидва терміни використовуються в межах інституцій ЄС у правовому контексті. Тип терміна в обох випадках позначено як term, тобто стандартна термінологічна одиниця без варіантних форм. Проте, польське визначення описує протокол як нормативно-регулятивний документ, який деталізує положення угоди. Англійське – більш юридично-операційне, акцентує на функції документа як доповнення чи поправки до вже існуючої угоди. Таким чином, семантичний фокус різний: польська – на змісті та ролі правил, англійська – на юридичній дії документа.

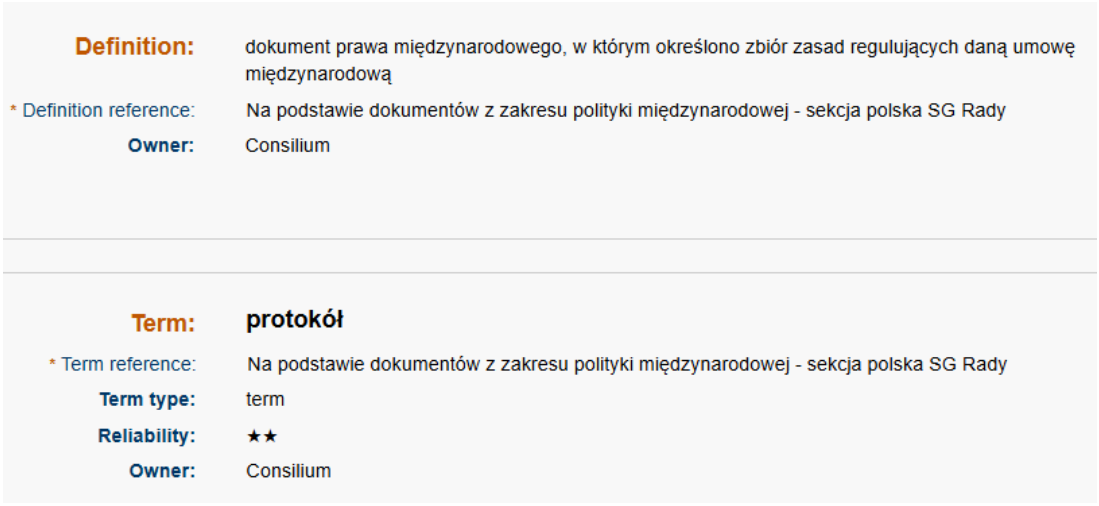

Definition:	dokument prawa międzynarodowego, w którym określono zbiór zasad regulujących daną umowę międzynarodową
* Definition reference:	Na podstawie dokumentów z zakresu polityki międzynarodowej - sekcja polska SG Rady
Owner:	Consilium
Term:	**protokół**
* Term reference:	Na podstawie dokumentów z zakresu polityki międzynarodowej - sekcja polska SG Rady
Term type:	term
Reliability:	★★
Owner:	Consilium

Рис. 1. Термін ‘protokół’ в IATE польською мовою

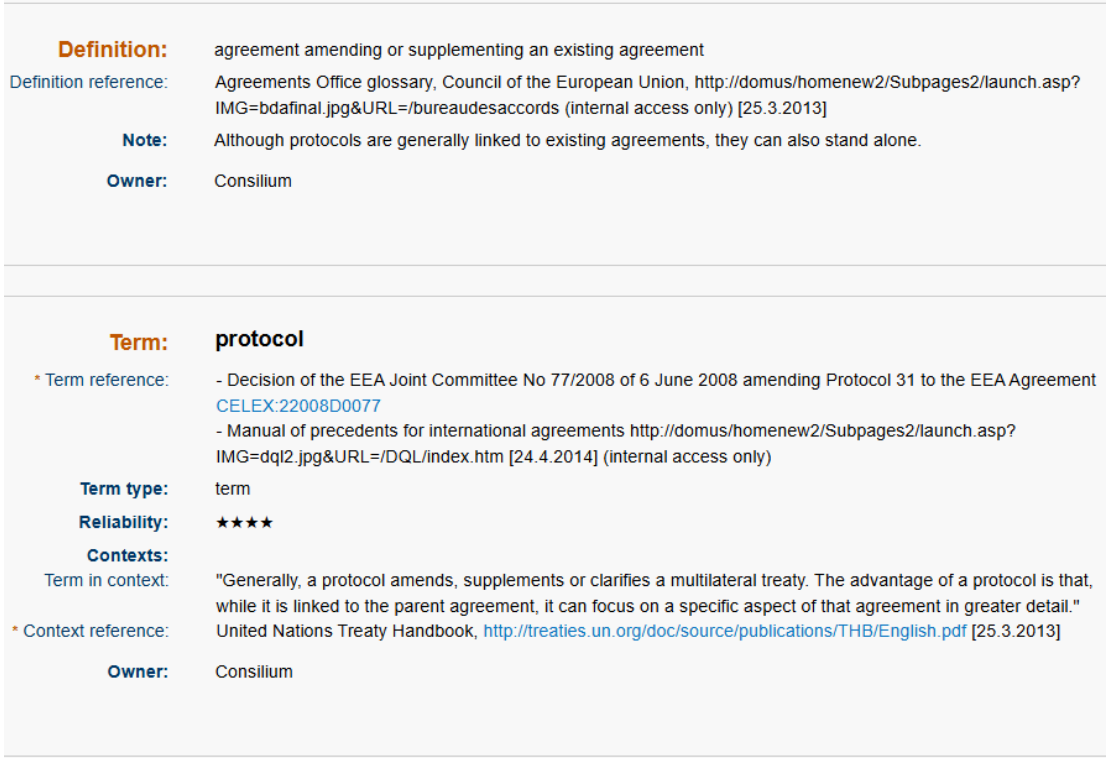

Definition:	agreement amending or supplementing an existing agreement
Definition reference:	Agreements Office glossary, Council of the European Union, http://domus/homenew2/Subpages2/launch.asp?IMG=bdafinal.jpg&URL=/bureaudesaccords (internal access only) [25.3.2013]
Note:	Although protocols are generally linked to existing agreements, they can also stand alone.
Owner:	Consilium
Term:	**protocol**
* Term reference:	- Decision of the EEA Joint Committee No 77/2008 of 6 June 2008 amending Protocol 31 to the EEA Agreement CELEX:22008D0077 - Manual of precedents for international agreements http://domus/homenew2/Subpages2/launch.asp?IMG=dql2.jpg&URL=/DQL/index.htm [24.4.2014] (internal access only)
Term type:	term
Reliability:	★★★★
Contexts:	
Term in context:	"Generally, a protocol amends, supplements or clarifies a multilateral treaty. The advantage of a protocol is that, while it is linked to the parent agreement, it can focus on a specific aspect of that agreement in greater detail."
* Context reference:	United Nations Treaty Handbook, http://treaties.un.org/doc/source/publications/THB/English.pdf [25.3.2013]
Owner:	Consilium

Рис. 2. Термін ‘protocol’ в IATE англійською мовою

Отже, зі структури даних в IATE випливає, що ця термінологічна база даних придатна для широкого використання у лінгвістичних дослідженнях на основі термінології ЄС. По-перше, IATE є джерелом інформації про створення, стандартизацію та функціонування спеціалізованих термінів. Дані про сферу застосування, рівень надійності та примітки щодо використання створюють підґрунтя для всебічного аналізу та вивчення термінології ЄС певної галузі. Зокрема, IATE дозволяє простежити закономірності термінологічної варіативності, калькування, неологізації тощо. По-друге, завдяки багатомовному характеру термінологічна база даних IATE придатна для порівняльного аналізу особливостей термінів у різних мовах. По-третє, регулярне оновлення бази робить можливим вивчення динаміки термінології у часі. Окрім цього, можна спостерігати появу нових перекладів і їхнє поступове закріплення у нормативній практиці ЄС. По-четверте, формати експорту даних (TBX, CSV) з IATE забезпечують можливість інтеграції IATE у цифрові ресурси та інструменти комп’ютерної та корпусної лінгвістики. Це відкриває перспективи для створення

паралельних корпусів, навчання систем машинного перекладу тощо.

Висновки. Термінологічна база даних IATE є важливим інструментом підтримки багатомовної комунікації в інституціях ЄС і водночас цінним джерелом для лінгвістичних досліджень. Її концептуально структурована, багатомовна та актуальна база даних забезпечує вивчення процесів стандартизації термінології, особливостей перекладу термінів, способів творення термінів в різних мовах, створення термінологічних словників з різних галузей знань тощо.

IATE є ефективним ресурсом для термінологічного, порівняльного, корпусного аналізу тощо. Перспективним напрямом подальших досліджень є інтеграція даних з IATE з іншими лінгвістичними ресурсами (корпусами текстів, комп'ютерними словниками, системами машинного перекладу та ін.) та використання її потенціалу для укладання перекладних словників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бігдай М.О., Іванчук І.С. Переваги Інтерактивної термінології для Європи в процесі укладання перекладних термінологічних словників. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Серія «Філологія» 2024, Вип. 67. с. 144–147.

2. Bhreathnach Ú., Cloke F., Nic Pháidín C. Terminology for the European Union. The Irish Experience: The GA IATE Project. Fiontar, Dublin City University, 2013. 119 p. URL: https://www.ainm.ie/pdf/terminology_for_the_european_union.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

3. Ball S., Rummel D. The IATE Project – towards a single terminology database for the European Union. In: Translating and the Computer 23. London: Aslib, 2001. 28 p. URL: https://aclanthology.org/2001.tc-1.4.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

4. Johnson I., MacPhail A. IATE – Inter-Agency Terminology Exchange: Development of a Single Central Terminology Database for the Institutions and Agencies of the European Union. Luxembourg, 2000. 7 p. URL: https://aclanthology.org/www.mt-archive.info/LREC-2000-Johnson.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

5. Ball S. Joined-up Terminology – the IATE System Enters Production. In: Translating and the Computer 25. London: Aslib, 2003. 17 p. URL: https://mt-archive.net/Aslib-2003-Ball.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

6. IATE. European Union terminology. FAQ. URL: https://iate.europa.eu/faq (дата звернення: 20.09.2025).

7. IATE. European Union terminology. About IATE. URL: https://iate. europa.eu/about (дата звернення: 20.09.2025).

8. IATE. European Union terminology. IATE Data fields explained. URL: https://iate.europa.eu/fields-explained (дата звернення: 20.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81’374:619(111)(112.2)(133.1)(134.2)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.38

ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ БАГАТОМОВНОЇ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ПРИНЦИПИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ ТА ЛАТИНСЬКОЇ МОВ

LEXICOGRAPHIC ORGANIZATION OF MULTILINGUAL VETERINARY TERMINOLOGY AND PRINCIPLES OF SYSTEMATIZATION OF TERMS IN UKRAINIAN, ENGLISH, GERMAN, AND LATIN

Дзюбинська Х.А.,
orcid.org/0000-0001-8413-6017
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філології імені Якима Яреми
Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Ваврін Н.П.,
orcid.org/0009-0001-9895-9994
старший викладач кафедри філології імені Якима Яреми
Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Стаття присвячена дослідженню лексикографічної організації багатомовної ветеринарної термінології та визначенню принципів систематизації термінів у різних мовних контекстах. Зокрема, розглянуто структурні та семантичні особливості терміносистеми ветеринарної медицини, яка включає анатомічну, клінічну та фармацевтичну підсистеми, що забезпечує точність наукових описів і уніфіковану комунікацію між представниками різних мовних спільнот. Встановлено, що анатомічна термінологія описує органи, тканини та фізіологічні процеси тварин, клінічна охоплює назви хвороб, симптомів і патологічних станів, а фармацевтична відображає лікарські засоби та діючі речовини, що підкреслює функціональну диференціацію понять у професійному дискурсі. З’ясовано, що розвиток ветеринарної термінології значною мірою обумовлений використанням греко-латинських коренів, які забезпечують стабільність, однозначність і міжмовну зрозумілість термінів, а також запозиченнями з англійської та інших сучасних мов, що дозволяє інтегрувати нові наукові відкриття і технології у міжнародний лексикон. Констатовано, що клінічна термінологія, представлена складними словами та комбінаціями терміноелементів, є важливим інструментом професійної підготовки, формуючи здатність точно позначати діагностичні, терапевтичні та профілактичні поняття. Підкреслено, що структурно-семантичний аналіз термінів, врахування морфологічної будови та міжмовних еквівалентів сприяє ефективному створенню багатомовних словників і забезпечує гармонізацію терміносистеми. Виявлено, що систематизація термінів та застосування принципів лексикографічного впорядкування формує основу для розвитку багатомовної компетентності студентів ветеринарних факультетів, дозволяє швидко орієнтуватися в професійних джерелах різними мовами та підвищує ефективність навчання і практичного застосування отриманих знань.

Ключові слова: багатомовна термінологія, ветеринарна медицина, лексикографічна організація, клінічна термінологія, анатомічна термінологія, фармацевтична термінологія, професійна комунікація.

The article is devoted to the study of the lexicographic organization of multilingual veterinary terminology and the identification of principles for the systematization of terms in different linguistic contexts. In particular, the structural and semantic features of the veterinary medicine terminological system are examined, including its anatomical, clinical, and pharmaceutical subsystems, which ensure the accuracy of scientific descriptions and unified communication among representatives of various linguistic communities. It has been established that anatomical terminology describes animal organs, tissues, and physiological processes; clinical terminology encompasses the names of diseases, symptoms, and pathological conditions; and pharmaceutical terminology reflects medicinal products and active substances, emphasizing the functional differentiation of concepts in professional discourse. It has been found that the development of veterinary terminology is largely determined by the use of Greek and Latin roots, which provide stability, unambiguity, and cross-linguistic comprehensibility of terms, as well as by borrowings from English and other modern languages, allowing for the integration of new scientific discoveries and technologies into the international lexicon. It has been stated that clinical terminology, represented by compound words and combinations of term elements, serves as an important tool in professional training, fostering the ability to accurately denote diagnostic, therapeutic, and preventive concepts. It has been emphasized that structural and semantic analysis of terms, consideration of morphological structure, and interlingual equivalents contribute to the effective creation of multilingual dictionaries and ensure the harmonization of the terminological system. It has been revealed that the systematization of terms and the application of lexicographic ordering principles form the basis for the development of multilingual competence among veterinary students, enabling them to navigate professional sources in various languages and enhancing the efficiency of both learning and practical application of acquired knowledge.

Key words: multilingual terminology, veterinary medicine, lexicographic organization, clinical terminology, anatomical terminology, pharmaceutical terminology, professional communication.

Постановка проблеми. Розвиток ветеринарної науки зумовлює потребу в системному осмисленні лексикографічної організації фахової термінології, тому що саме впорядкованість і структурна узгодженість термінів забезпечують точність та послідовність наукової комунікації. Відповідно формування єдиної терміносистеми набуває суттєвого значення, адже воно сприяє узгодженню понять і термінів у рамках професійного знання. З огляду на це, наведений процес упорядкування термінології водночас виступає необхідною умовою розвитку галузевих досліджень, що своєю чергою підвищує ефективність фахової підготовки та практичного застосування знань. Тому актуальність тематики дослідження полягає у потребі створення цілісної концепції систематизації ветеринарних термінів у контексті сучасної наукової комунікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує, що проблема вивчення ветеринарної термінології є предметом уваги науковців і залишається актуальною для розвитку професійної комунікації та стандартизації термінів у галузі. У цьому контексті Рожков Ю. розглянув процеси запозичення в термінології ветеринарної медицини [1]. Пилипенко О. здійснила історичний огляд формування німецької ветеринарної лексики [2]. Плюта Л. дослідила латинську анатомічну та клінічну термінологію [3]. Балалаєва О. зосередила увагу на методичних аспектах навчання граматики латинської мови студентів-ветеринарів [4]. Немова Т. і Личук М. дослідили клінічну ветеринарну термінологію, визначивши особливості її формування та труднощі перекладу [5]. Цвид-Гром О., Марчук В., Рейда О. та Івлєва К. розкрили специфіку формування термінологічного поля «хвороби тварин» в англійській мові [6]. Сиротін О. проаналізував антропоморфну метафору в англійській термінології ветеринарії [7]. Лашкул В. дослідив способи семантизації професійної лексики у навчанні англійської мови майбутніх ветеринарів [8]. Хауха Ю. та Ольхховська Н. здійснили аналіз структурно-семантичних особливостей німецької ветеринарної термінології [9].

Попри значну кількість досліджень, присвячених ветеринарній термінології, залишаються актуальними питання її комплексного впорядкування та систематизації, що забезпечує узгодженість наукової комунікації та ефективність використання термінів у професійній практиці.

Мета дослідження полягає у дослідженні лексикографічної організації багатомовної ветеринарної термінології та визначення принципів систематизації термінів у різних мовних контекстах.

Виклад основного матеріалу. Термінологічна система ветеринарної медицини становить цілісну сукупність номінацій, які відображають теоретичні поняття ветеринарії та водночас спеціальні номенклатурні найменування, що функціонують у професійному середовищі фахівців. Вона охоплює широкий діапазон термінів, котрі фіксують результати пізнання у сфері біології, анатомії, патології та фармакології, забезпечуючи уніфіковану комунікацію між представниками різних мовних спільнот [6, с. 226]. Саме тому систематизація ветеринарної термінології має принципове значення для забезпечення точності наукових описів і міжмовної еквівалентності у процесі лексикографічного опрацювання.

З огляду на складність предметної галузі, сучасна ветеринарна термінологія розглядається як одна з найбільш розгалужених і змістовно насичених терміносистем природничого знання. Її обсяг охоплює сотні тисяч одиниць, що відображають складність понять, пов'язаних із функціонуванням організмів, патологічними процесами, методами діагностики, профілактики та лікування тварин [6, с. 226]. Наприклад, термін *інфекційний процес* (англ. *infectious process*, нім. *Infektionsprozess*, лат. *processus infectiosus*) вказує на етіологію захворювання, а також на комплекс біохімічних і фізіологічних реакцій, що лежать в основі патогенезу.

Структурна організація ветеринарної терміносистеми ґрунтується на поділі її на три основні групи: анатомічну, клінічну та фармацевтичну. Наведений поділ відображає принципи системності й функціональної диференціації понять, що утворюють центр професійного дискурсу. Анатомічна термінологія описує органи, тканини, фізіологічні процеси та структурні особливості тіла тварини. Наприклад, український термін *печінка* має еквіваленти *liver* (англ.), *Leber* (нім.) і *hepar* (лат.), що демонструє стійкість міжмовних зв'язків та усталеність латинських основ у медичній номенклатурі.

Своєю чергою клінічна термінологія охоплює найменування хвороб, симптомів і патологічних станів. Вона вирізняється високою динамічністю, оскільки нові відкриття у сфері ветеринарії зумовлюють появу інноваційних терміноодиниць. Так, поняття *вірусний гепатит собак* (англ. *canine viral hepatitis*, нім. *virale Hepatitis der Hunde*, лат. *hepatitis infectiosa canum*) демонструє поєднання латинських і національних компонентів, що забезпечує точність та водночас міжнародну зрозумілість терміна. Представлений

приклад також ілюструє взаємопроникнення природничої та медичної термінології у процесі міжмовної адаптації.

Фармацевтична підсистема об'єднує лікарські засоби, препарати, їх діючі речовини та форми застосування. Її терміни відзначаються значною стандартизованістю, адже базуються на міжнародній номенклатурі, переважно латинського походження. Наприклад, *антибіотик широкого спектра дії* відповідає лат. *antibioticum amphoterum*, англ. *broad-spectrum antibiotic* і нім. *Breitbandantibiotikum*. Подане зіставлення демонструє, як лексико-семантична структура зберігає концептуальну сталість за умов мовної варіативності.

Слід зауважити, що розвиток термінологічної системи ветеринарної медицини зумовлений науково-технічним прогресом, а також потребою уніфікації понятійного апарату між мовами, що використовуються у науковому обігу. Виникнення нових термінів, пов'язаних із методами діагностики, лабораторними технологіями, цифровими системами моніторингу, формує тенденцію до інтернаціоналізації ветеринарного лексикону [6, с. 227]. Наприклад, термін *ультразвукове дослідження* (англ. *ultrasound examination*, нім. *Ultraschalluntersuchung*, лат. *examinatio ultrasonica*) демонструє адаптацію спільних наукових понять до різних мовних систем зі збереженням семантичної тотожності.

Досліджуючи закономірності розвитку ветеринарної термінології, необхідно зазначити, що її основою виступають запозичення з грецької та латинської мов, які становлять базис міжнародної ветеринарної терміносистеми. Саме ці класичні мови слугують універсальним джерелом формування найменувань у ветеринарії, забезпечуючи термінам точність, однозначність і стабільність уживання у науковій комунікації [1, с. 228]. Латинська мова, як мова наукової традиції, зберегла статус базового елемента номенклатури завдяки своїй морфологічній гнучкості та здатності до словотвору.

З огляду на це, значна частина сучасних ветеринарних термінів має греко-латинські корені, що полегшують міжнародне розуміння спеціальної лексики. Наприклад, термін *анемія* (лат. *anaemia*, англ. *anemia*, нім. *Anämie*) позначає патологічний стан, пов'язаний зі зниженням кількості еритроцитів або рівня гемоглобіну в крові. Усі три мовні еквіваленти мають спільну етимологічну основу, що походить від грецького *haima* – «кров», і свідчить про збереження міжмовної концептуальної тотожності. Представлений приклад демонструє, як класичні елементи сприяють уніфікації професійної комунікації та стандартизації термінів у ветеринарній медицині.

Крім того, розвиток ветеринарної термінології, особливо клінічної, відбувається на основі системного використання греко-латинських терміноелементів, які утворюють продуктивні словотвірні моделі [5, с. 14]. Наприклад, термін *гепатит* (гр. *hepar* – печінка + суфікс *-itis* – запалення) або термін *дерматоз* (гр. *derma* – шкіра + *-osis* – патологічний процес) демонструють сталість словотворчих схем, характерних для медичної терміносистеми в цілому. Зазначений аспект забезпечує точність номінацій та формує чітку семантичну структуру у фаховому мовленні ветеринарів.

Водночас, поряд із традиційною спадковістю термінів класичного походження, у сучасній ветеринарній лексиці спостерігається тенденція до запозичення термінів з англійської та інших мов. Окреслений процес пояснюється активною інтеграцією англомовних досліджень у глобальний науковий обіг і розвитком цифрових технологій у ветеринарії. Наприклад, термін *scanner* (англ. *scanner*, нім. *Scanner*, укр. *сканер*) закріпився в українській ветеринарній термінології як позначення апарата для ультразвукової або томографічної діагностики.

З іншого боку, англійські запозичення часто замінюють або витісняють старіші терміни, утворені на основі інших мовних джерел. Наприклад, сучасний термін *vaccine* (англ. *vaccine*, нім. *Vakzine*, лат. *vaccinum*) активно використовується замість старих варіантів на позначення засобів імунізації тварин.

Слід також зауважити, що запозичення нових термінів не завжди супроводжується повною семантичною відповідністю міжмовних еквівалентів. Наприклад, термін *caseous necrosis* (англ.) перекладається українською як *сирнистий некроз*, тоді як у німецькій – *verkäsende Nekrose*. Попри спільну етимологію (*necrosis* – лат. *necrosis*, від грец. *nekros* – мертвий), у різних мовах акцент зміщується на різні семантичні ознаки процесу.

Крім того, клінічна термінологія становить одну з найважливіших підсистем ветеринарної лексики, оскільки вона безпосередньо пов'язана з професійною підготовкою майбутніх фахівців ветеринарної медицини та використовується в освітньому процесі з перших етапів навчання. У подальшому вона є важливим інструментом комунікації практикуючих лікарів ветеринарної медицини, слугуючи засобом точного позначення діагностичних, терапевтичних та профілактич-

них понять. Вивчення клінічної термінології відбувається як складова частина курсу латинської мови, що має усталені традиції термінотворення і формує основу для розуміння міжнародної ветеринарної номенклатури [3, с. 55].

З огляду на це, переважна більшість клінічних термінів є складними словами або комбінаціями терміноелементів, утворених шляхом поєднання грецьких і латинських коренів, префіксів та суфіксів. Вказані словотворчі структури мають усталені значення, що дозволяє створювати терміни для позначення хвороб, методів лікування, галузей ветеринарної медицини чи окремих патологічних процесів. Наприклад, український термін *ендокардит* (від грец. *endon* – «всередині» і *kardia* – «серце») відповідає англійському *endocarditis* та німецькому *Endokarditis*, означаючи запалення внутрішньої оболонки серця. Відповідна структурна конфігурація у різних мовах свідчить про системну єдність міжнародної клінічної термінології та її високий рівень уніфікації.

Важливим аспектом систематизації клінічної термінології є чітке розмежування функцій терміноелементів. Початкові елементи (префікси) уточнюють локалізацію або напрям дії, тоді як кінцеві (суфікси) відображають характер процесу чи патологічний стан. Наприклад, у терміні *гепатомегалія* (від грец. *hepar* – печінка, *megale* – збільшення) суфіксальна частина *-megalia* вказує на надмірне збільшення органа. У німецькій мові використовується аналогічний термін *Hepatomegalie*, а в англійській – *hepatomegaly*, що демонструє концептуальну спільність лексичних одиниць у напрямку фахової системи.

Завдяки знанню цих терміноелементів, закономірностей словотворення та семантичних зв'язків між компонентами терміна фахівці ветеринарної медицини здатні вільно орієнтуватися у спеціальній літературі. Це особливо важливо в умовах, коли значна частина джерел видається іноземними мовами, зокрема англійською та німецькою. Так, наприклад, термін *osteoporosis* (англ. *osteoporosis*, нім. *Osteoporose*, укр. *остеопороз*) уживається для позначення процесу зменшення щільності кісткової тканини, а його латинська форма *osteoporosis* відображає сталість у міжмовному використанні.

Систематизація клінічної термінології уможливлюють її лексикографічне впорядкування в структурі багатомовних словників. Це своєю чергою сприяє створенню єдиного терміносемантичного простору, що поєднує національні й міжнародні стандарти. Наприклад, у лексикографічній структурі багатомовного ветеринарного словника термін *brucellosis* (англ.) – *Brucellose* (нім.) – *бруцельоз* (укр.) – *brucellosis* (лат.) може бути поданий із позначенням етимології, морфемної будови та сфери вживання.

Перейшовши до аналізу сучасного стану ветеринарної термінології у німецькомовному просторі, варто зазначити, що терміносистема Німеччини має чітко окреслену структуру, поділену на три основні групи: терміни-слова (непохідні, похідні, складні, абревіатури), терміни-словосполучення та слова-символи [2, с. 113]. Представлений поділ відображає морфологічну різноманітність німецької терміносистеми, яка характеризується активним утворенням складних слів. Наприклад, термін *Tierseuchengesetz* (закон про епізоотії) складається з трьох компонентів (*Tier* – тварина, *Seuche* – заразна хвороба, *Gesetz* – закон) і демонструє німецьку схильність до словоскладання як механізму точного передавання спеціального змісту.

Для сучасної ветеринарної термінології, сформованої на матеріалі німецької мови, характерною є наявність різноманітних типів абревіатур, які слугують засобом мовної економії та стандартизації спеціальної лексики. До таких скорочень належать буквені та звуко-складові форми, що використовуються у професійному спілкуванні фахівців ветеринарної медицини. Наприклад, німецьке скорочення BLV (Bundesamt für Lebensmittelsicherheit und Veterinärwesen) позначає Федеральне управління з безпеки харчових продуктів і ветеринарії, тоді як TA (Tierarzt) означає «ветеринарний лікар».

З огляду на це, лексикографічна організація ветеринарної термінології має спиратися на принципи однозначності, точності та логічності. Для ветеринарної термінології загалом властиві ознаки, що визначають її як високоспеціалізовану систему понять: наявність чітких дефініцій, абстрактність змісту, моносемія, відсутність експресивного або емоційного забарвлення, а також стилістична нейтральність. Важливим є й те, що кожен термін співвідноситься зі спеціальним поняттям певного рівня узагальнення, утворюючи логічно впорядковану систему [9, с. 127].

Для ілюстрації можна навести приклад англійського терміна *canine distemper* («собачий чум») – поняття, що позначає інфекційне захворювання тварин. У німецькій мові відповідником є *Staupe*, а в латині – *Distemper caninus*. Український термін має описовий характер і відображає етіологічну ознаку явища.

Поряд з тим, аналіз терміносистеми показує, що важливе місце в ній посідають метафоричні

утворення. Терміни-метафори становлять специфічний прошарок ветеринарної лексики, який, попри свою образність, не порушує принципу точності, а навпаки, сприяє ефективній комунікації між фахівцями. В англійській мові такі метафоричні номінації відображають когнітивні моделі, що пов'язують біологічні явища з антропоморфними характеристиками. Як засвідчує концептуальний аналіз, однією з найпродуктивніших є антропоморфна метафора, коли ознаки людського організму або поведінки переноситься на тваринний світ [7, с. 69].

Так, англійський термін *heart attack in dogs* («серцевий напад у собак») або німецький *Herzinfarkt beim Hund* відтворює аналогію з людською патологією, зберігаючи загальнобіологічну основу явища. У латинських медичних текстах подібні поняття передаються за допомогою такої конструкції, як *infarctus cordis canis*, що засвідчує спільність морфологічних структур і концептів у системах різних мов.

Граматичний матеріал у курсі латинської мови, що викладається на ветеринарних факультетах, подається у скороченому та цілеспрямованому обсязі, достатньому для формування в студентів основних навичок словотворення, морфологічного аналізу й перекладу ветеринарно-медичних термінів. Представлений аспект зумовлений специфікою професійної підготовки майбутніх фахівців, де латинська мова розглядається не як самостійна лінгвістична дисципліна, а як інструмент для засвоєння міжнародної термінологічної системи ветеринарної медицини [4, с. 74].

З огляду на це, у сучасних умовах підготовки ветеринарних фахівців особливого значення набуває оптимізація процесу викладання фахової лексики іноземними мовами. Ефективність цього процесу значною мірою забезпечується використанням міжпредметних зв'язків, передусім із латинською мовою, яка виконує функцію термінологічного посередника. Запропонований метод передбачає опору на вже сформовані професійні знання студентів, що дозволяє забезпечити когнітивну послідовність засвоєння понять і термінів. Навчання лексики у цьому контексті спрямоване передусім на розвиток лексичних навичок, тобто вміння впізнавати, розуміти й оперувати спеціальними одиницями у професійному контексті [8, с. 120].

Наприклад, англійський термін bovine spongiform encephalopathy має прямі кореляти в інших мовах: нім. *bovine spongiforme Enzephalopathie*, лат. *encephalopathia spongiformis bovina*, укр. «губчаста енцефалопатія ВРХ». Наявність структурної та семантичної ідентичності таких одиниць демонструє важливість інтегрованого вивчення латинських коренів, що становлять основу міжмовної стабільності ветеринарної термінології.

В умовах нелінгвістичних закладів освіти особлива увага приділяється формуванню рецептивних лексичних навичок, адже основною метою є не безпосереднє продукування іншомовного висловлювання, а здатність розуміти професійні тексти за фахом. Окреслені навички передбачають уміння швидко розпізнавати терміни, визначати їх морфологічну структуру й встановлювати міжмовні відповідники. Наприклад, німецьке слово *Tierseuche* («епізоотія») складається з компонентів *Tier* («тварина») і *Seuche* («заразна хвороба»), що співвідноситься з лат. *epizootia* та англ. *epizootic disease*.

Для ефективного навчання семантизації нових лексичних одиниць у ветеринарній термінології доцільно застосовувати структурований підхід до розвитку лексичних мовних навичок, який передбачає формування вмінь ідентифікувати слова латинського походження, розпізнавати закономірності між лексичними системами латинської та англійської мов, визначати похідні й складні слова, а також виділяти латинські терміноелементи у складі термінів. Крім того, важливим є групування та класифікація лексичних одиниць за структурно-семантичними ознаками, що створює основу для їх системного засвоєння у професійній комунікації [8, с. 120-121].

У цьому контексті значну роль відіграє розуміння морфемної структури ветеринарних термінів. Наприклад, латинський термін *osteomalacia* («розм'якшення кісток») складається з двох компонентів: *osteo-* («кістка») та *-malacia* («розм'якшення»). Англійський відповідник *osteomalacia*, німецький *Osteomalazie* та український «остеомаляція» є прикладом інтернаціонального терміна, який відтворює єдину наукову концепцію різними мовами.

Важливо також у процесі навчання враховувати зв'язок між структурою терміна та його семантичним наповненням. Так, у термінах ветеринарної паразитології спостерігається висока продуктивність компонентів *endo-* і *ecto-*, що позначають локалізацію паразита: англ. *endoparasite* – «внутрішній паразит», нім. *Ektoparasit* – «зовнішній паразит», лат. *parasitus externus*, укр. «ектопаразит». Відповідне групування лексичних одиниць за принципом просторової орієнтації формує у студентів логічне сприйняття термінологічної системи.

Таким чином, структурно-семантичний аналіз терміноодиниць і порівняльне вивчення їхньої будови в українській, англійській, німецькій та латинській мовах сприяють формуванню у здобувачів освіти цілісного розуміння системності ветеринарної термінології, де навчання активізує когнітивні механізми професійної пам'яті, а також забезпечує здатність швидко орієнтуватися в іншомовних джерелах, створюючи умови для розвитку багатомовної компетентності у сфері ветеринарної науки.

Висновки. Проведене дослідження показало, що лексикографічна організація багатомовної ветеринарної термінології, включно з українською, англійською, німецькою та латинською мовами, спирається на поділ термінів на анатомічну, клінічну та фармацевтичну підсистеми, що забезпечує їхню структурну та семантичну цілісність у професійному дискурсі. У цьому контексті особливе значення має використання греко-латинських коренів, оскільки вони сприяють стабільності термінів у різних мовних системах та формують основу міжнародної уніфікації понять. Водночас запозичення з англійської та інших сучасних мов дозволяють інтегрувати нові наукові відкриття і технології в міжнародний лексикон, підтримуючи актуальність терміносистеми. Як наслідок, систематизація термінів у багатомовних словниках та застосування принципів лексикографічного впорядкування створюють умови для гармонізації терміносистеми, точності наукової комунікації та інтеграції національної і міжнародної ветеринарної лексики, що в комплексі підвищує ефективність навчання і практичного застосування отриманих знань у галузі ветеринарної медицини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рожков Ю. Г. Процеси запозичення в термінології ветеринарної медицини. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2016. Випуск 60. С. 227-229.

2. Пилипенко О. П. Історичний огляд формування німецької ветеринарної лексики з аналізом її словотворчих формантів. Філологічні студії. 2016. Вип. 14. С. 110-117.

3. Плюта Л. Латинська анатомічна, клінічна термінологія в ветеринарній медицини. Collection of Scientific Papers «ΛΌГОΣ» (March 3, 2023; Bologna, Italy). P. 53-56.

4. Балалаєва О. Ю. Навчання граматики латинської мови студентів-ветеринарів за допомогою електронного посібника. ScienceRise. 2015. № 9(1). С. 74-78.

5. Немова Т. В., Личук М. І. Клінічна ветеринарна термінологія: особливості формування і труднощі перекладу. Міжнародний філологічний часопис. 2022. Vol. 13, № 2. С. 5-14.

6. Цвид-Гром О. П., Марчук В. В., Рейда О. А., Івлєва К. С. Особливості формування термінологічного поля «хвороби тварин» в англійській мові. Закарпатські філологічні студії. 2021. Вип. 18. С. 225-228.

7. Сиротін О. С. Антропоморфна метафора в англійській термінології ветеринарії. Міжнародний філологічний часопис. 2021. Vol. 12, № 4. С. 67-70.

8. Лашкул В. А. Способи семантизації професійної лексики у процесі навчання англійської мови майбутніх ветеринарів. Humanities Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy. 2023. № 4(11). С. 118-126.

9. Хауха Ю. О., Ольхховська Н. С. Структурно-семантичні особливості німецької ветеринарної термінології. Закарпатські філологічні студії. 2023. Випуск 30. С. 124-128.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 811.161.2'276.6:330]-044.965(045)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.39

СТРАТИФІКАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ ЗА КРИТЕРІЄМ МАСШТАБНОСТІ У ЛЕКСИКОГРАФІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

STRATIFICATION OF ECONOMIC TERMS BY THE SCALABILITY CRITERION IN LEXICOGRAPHICAL PRACTICE

Силованюк Ю.В.,
orcid.org/0009-0005-0250-7264
аспірант кафедри германської філології
Київського національного лінгвістичного університету

Статтю присвячено актуальній проблемі стратифікації економічної термінології за критерієм масштабності та її застосуванню у лексикографічній практиці. Обґрунтовано необхідність розробки об'єктивної методики для диференціації термінів на мікро-, мезо- та макроекономічні рівні. Ця потреба зумовлена як теоретичними викликами (глибше розуміння діалектики зв'язку між індивідуальними діями та системними результатами в економіці, потреба в систематизації термінологічного апарату відповідно до рівнів аналізу), так і практичними завданнями (вдосконалення фахової комунікації, особливо в міждисциплінарному контексті; оптимізація структури та змісту лексикографічних продуктів, зокрема фахових словників; підвищення ефективності систем автоматичної обробки економічних текстів та інформаційного пошуку). Проаналізовано останні дослідження у галузі термінознавства, економічної онтології та лінгвістики. Детально розглянуто теоретичні дебати щодо співвідношення мікро- та макроекономіки, зокрема концепцію «мікрообґрунтувань» макроекономіки (К. Гувер) та її критику з позицій посткейнсіанства, що наголошує на емерджентних властивостях макросистем (Ф. Карвальо, Я. Крегель). Проаналізовано альтернативні погляди на зв'язок між рівнями, зокрема ідею горизонтальних взаємозв'язків та двонаправленої причинності (Дж. Кінг), а також сучасні підходи до трактування масштабу як багатовимірного конструкта (Й. ван ден Берг, Г. Вербонг). Виявлено невирішену раніше частину проблеми: відсутність формалізованої, кількісно обґрунтованої, відтворюваної та теоретично валідної методики стратифікації саме економічних термінів за масштабом, яка б враховувала складність феномену, існування проміжного мезорівня та була адаптована для лексикографічних потреб. Метою статті є розробка та апробація такої методики на основі компонентного аналізу. Детально описано п'ятиетапну методику, що передбачає оцінку кожного терміна за п'ятьма семантичними компонентами (основний суб'єкт аналізу, масштаб системи, рівень агрегації змінних, центральна аналітична задача, домінуючий інструмент політики), вибір яких теоретично обґрунтовано працями Н. Г. Менкью, С. А. Грінлоу та іншими фундаментальними працями з економічної теорії. Оцінювання кожного компонента проводиться за трибальною шкалою (1 – низька вираженість, 2 – середня, 3 – висока). Сума балів (від 5 до 15) визначає індекс масштабності та дозволяє віднести термін до одного з трьох рівнів: мікрорівень (5-8 балів), мезорівень (9-12 балів), макрорівень (13-15 балів). Проведено апробацію методики на вичерпному корпусі з 854 англійських економічних термінів, відібраних з «Англо-українського тлумачного словника економічної лексики» А. Шимків. Представлено детальні результати кількісного аналізу: виявлено виражене домінування термінів мікрорівня (505 одиниць, 59,13%), наявність значної частки термінів мезорівня (219 одиниць, 25,64%), що виконують функцію зв'язкової ланки, та меншої, але концептуально важливої групи термінів макрорівня (130 одиниць, 15,22%). Проаналізовано семантичні профілі термінів кожного рівня. Детально обґрунтовано значення отриманих результатів для лексикографії: запропоновано конкретні шляхи впровадження результатів стратифікації у практику укладання словників, зокрема використання систем позначок рівня масштабності (*Мікро*, *Мезо*, *Макро*) у вокабулі, адаптацію структури та змісту дефініцій відповідно до визначеного рівня, релевантний підбір ілюстративного матеріалу, покращення системи внутрішньословникових посилань та створення тематичних покажчиків. Окреслено перспективи подальших розвідок: міжмовні зіставлення, інтеграція з іншими критеріями стратифікації, корпусні дослідження функціонування термінів, розробка практичних лексикографічних рекомендацій, застосування в NLP та дидактиці.

Ключові слова: економічна термінологія, стратифікація термінів, критерій масштабності, мікроекономіка, макроекономіка, мезорівень, компонентний аналіз, лексикографія.

The article addresses the relevant issue of stratifying economic terminology based on the scalability criterion and its application in lexicographical practice. The necessity of developing an objective methodology for differentiating terms into micro-, meso-, and macroeconomic levels is substantiated. This need is driven by both theoretical challenges (a deeper understanding of the dialectics between individual actions and systemic outcomes in economics; the need to systematize the terminological apparatus according to levels of analysis) and practical tasks (improving professional communication, especially in interdisciplinary contexts; optimizing the structure and content of lexicographical products, particularly specialized dictionaries; enhancing the efficiency of automatic economic text processing and information retrieval systems). Recent studies in terminology science, economic ontology, and linguistics are analyzed. Theoretical debates regarding the relationship between micro- and macroeconomics are considered in detail, particularly the concept of «microfoundations» of macroeconomics (K. Hoover) and its critique from Post-Keynesian positions emphasizing the emergent properties of macrosystems (F. Carvalho, J. Kregel). Alternative views on the linkage between levels are analyzed, including the idea of horizontal interrelations and bidirectional causality (J. King), as well as modern approaches treating scale as a multidimensional construct (J. van den Bergh, G. Verbong). An unresolved part of the problem is identified: the lack of a formalized, quantitatively grounded, reproducible, and theoretically valid methodology for stratifying economic terms spe-

cifically by scale, which would consider the complexity of the phenomenon, the existence of an intermediate meso-level, and be adapted for lexicographical needs. The aim of the article is to develop and approbate such a methodology based on componential analysis. The five-stage methodology is described in detail, involving the assessment of each term based on five semantic components (main subject of analysis, system scale, variable aggregation level, central analytical task, dominant policy instrument), the selection of which is theoretically justified by the works of N.G. Mankiw, S.A. Greenlaw, and other fundamental works in economic theory. The assessment of each component is conducted using a three-point scale (1 – low expression, 2 – medium, 3 – high). The sum of scores (ranging from 5 to 15) determines the scalability index and allows assigning the term to one of three levels: micro-level (5-8 points), meso-level (9-12 points), macro-level (13-15 points). The methodology was approbated on a comprehensive corpus of 854 English economic terms selected from A. Shymkiv's «English-Ukrainian Explanatory Dictionary of Economic Vocabulary». Detailed results of the quantitative analysis are presented: a pronounced dominance of micro-level terms (505 units, 59.13%), the presence of a significant share of meso-level terms (219 units, 25.64%) performing a linking function, and a smaller but conceptually important group of macro-level terms (130 units, 15.22%) were identified. The semantic profiles of terms at each level are analyzed. The significance of the obtained results for lexicography is substantiated in detail: specific ways of implementing the stratification results into dictionary compilation practice are proposed, including the use of scalability level labels (*Micro*, *Meso*, *Macro*) in the vocabulary, adaptation of the structure and content of definitions according to the identified level, relevant selection of illustrative material, improvement of the internal dictionary cross-referencing system, and creation of thematic indexes. Prospects for further research are outlined: cross-linguistic comparisons, integration with other stratification criteria, corpus studies of term functioning, development of practical lexicographical recommendations, application in NLP and didactics.

Key words: economic terminology, term stratification, scalability criterion, microeconomics, macroeconomics, meso-level, componential analysis, lexicography.

Introduction. Understanding the «micro-macro» dichotomy is fundamental to economic science, yet its boundaries and interrelation are subjects of ongoing academic debate. Traditionally, microeconomics is defined as the analysis of the behavior of individual economic agents (households, firms), while macroeconomics studies the economy as a whole, operating with aggregate indicators (*GDP*, *inflation*, *unemployment*). This division, although convenient for teaching and initial knowledge structuring, conceals the complex dialectic between individual actions and systemic outcomes, where macroeconomic phenomena are not always a simple sum of microeconomic processes [1, p. 15]. This inherent complexity is reflected in economic terminology. There are terms clearly associated with one level (e.g., *cost of goods sold*, *EBITDA* – micro; *unemployment rate*, *public debt* – macro), yet a significant part of the terminology system functions at both levels or acts as a link between them (e.g., *price*, *market*, *competition*, *tax*).

The lack of clear, objective criteria for stratifying terms according to their scalability level creates several problems. In the theoretical aspect, it complicates the systematization of the terminological apparatus and can lead to conceptual confusion when describing the interrelations between micro- and macrophenomena. In the practical aspect, difficulties arise in professional communication, especially in interdisciplinary research, where ambiguous interpretation of a term's scale of application can become a source of misunderstanding [2, p. 275]. This problem is particularly acute in lexicographical practice. An analysis of existing English-Ukrainian explanatory dictionaries of economic vocabulary, including the one that served as the source of empirical material for this study, shows the absence of a consistent system for marking terms by scalability level. Assigning a term to the micro- or macro-level is often implicit, unclear, or entirely missing. This significantly reduces the informativeness and didactic value of dictionaries for the target audience – students, translators, researchers. Furthermore, this uncertainty complicates the development and functioning of automatic economic text processing (NLP) systems, where correct identification of a term's level is crucial for understanding the context and semantic analysis of the text. Thus, developing a scientifically sound methodology for stratifying economic terms based on the scalability criterion emerges as a relevant scientific and practical task at the intersection of terminology studies, economic theory, and lexicography.

Analysis of recent research and publications. The issue of the relationship between micro and macro levels in economics has a long history of debate, dating back to classical political economy. In modern economic theory, these debates have gained new resonance, especially after the 2008 global financial crisis, which revealed the limitations of many macroeconomic models. The discussion around the concept of «microfoundations» of macroeconomics has intensified. Proponents of this approach, mostly belonging to the neoclassical and new classical schools, argue that any valid macroeconomic theory must be logically derived from models of rational individual agents maximizing their utility or profit [3, p. 337; 4, p. 1146]. This approach aims to ensure the internal consistency of economic theory and avoid *ad hoc* assumptions at the macro level.

However, this reductionist approach is criticized by representatives of other schools, particularly Post-

Keynesianism. F. Carvalho and J. Kregel argue that macroeconomics deals with emergent properties of the system (e.g., level of aggregate demand, inflationary expectations) that cannot be simply summed up from individual actions due to complex interrelations, uncertainty, and institutional factors. They emphasize that macroeconomics requires its own, historically-grounded, inductive method, distinct from the logico-deductive approach of microeconomics [5, p. 483]. This viewpoint underscores the ontological autonomy of the macro level.

An alternative perspective is offered by J. King, who views micro- and macroeconomics not as a hierarchical structure («foundation» and «superstructure»), but as horizontally linked disciplines between which complex bidirectional causality exists: micro behavior influences macro outcomes, and macro conditions, in turn, shape the context for micro decisions [6, p. 591]. This approach acknowledges the importance of both levels and their interaction.

The complexity of delineating levels is also confirmed by research in related fields. In the theory of socio-technical systems and innovations, the concept of scale is viewed not as a binary opposition («small-large»), but as a multidimensional construct including aspects of size (number of elements), level (organizational hierarchy), and relation (connections between elements) [7, p. 1]. This indicates the need for a comprehensive, multi-factor approach to analyzing scalability in economic terminology as well. Although fundamental classifications of terms based on specialization degree exist in Ukrainian terminology studies, developed by I. Kochan [8, p. 50], they do not provide specific tools for quantitative assessment based on the scalability criterion within the economic terminology system itself.

Identification of unresolved aspects of the problem. The literature review reveals the absence of a formalized, quantitatively grounded, and reproducible methodology for stratifying economic terms specifically based on the scalability criterion, adapted for lexicographical needs. No system of clear semantic criteria and procedures for their quantification has been developed that would allow for an objective assessment of a term's affiliation to a certain level of analysis, account for the existence of a significant layer of intermediate, meso-level terms functioning at the intersection of micro- and macro-analysis, and provide lexicographers with a practical tool for consistent term labeling in dictionaries. This methodological gap limits the possibilities for systematizing terminology and creates obstacles for its effective use.

Objectives of the article. The aim of this article is to develop and approbate a scientifically sound methodology for stratifying economic terms based on the scalability criterion using componential analysis, and to demonstrate its potential for improving lexicographical practice. The tasks are: 1) to justify the selection of semantic components (semes) for assessing the scalability of terms; 2) to develop a quantitative scoring scale and an algorithm for classifying terms into micro-, meso-, and macro-levels; 3) to approbate the methodology on a representative corpus of English economic terms; 4) to analyze the obtained results and determine the structure of the studied terminology system based on the scalability criterion; 5) to substantiate the practical application of the developed methodology in lexicography.

Exposition of the main research material. Considering the complexity of the phenomenon, its multidimensionality, and the need for an objective methodology, componential analysis was employed. This method involves decomposing the lexical meaning into minimal distinctive semantic features – semes [9, p. 15], allowing for a structured semantic representation and comparative analysis based on clear criteria. Applying this method to the concept of «Scalability» in economic terminology enabled the identification of five key semantic components (semes), reflecting various aspects of a term's belonging to the micro-, meso-, or macro-level of analysis. The choice of components is based on generalizing theoretical approaches to delineating the subject matter, objects, and typical analytical tasks of micro- and macroeconomics, presented in fundamental works [10, p. 10; 11, p. 8].

The first component, **main subject of analysis**, reflects the central subject whose behavior, state, or activity the term describes. Low expression (1 point) corresponds to a focus on an individual economic agent (e.g., *firm*, *factory*, *employee's wage*). Medium expression (2 points) indicates interaction between agents or a market mechanism (e.g., *supply and demand*, *price*, *banknote*). High expression (3 points) means the term denotes the economy as a whole, its aggregate state, or national institutions (e.g., *GDP*, *fiscal policy*).

The second component, **scale of the system**, shows the size of the economic system within which the concept functions. Low expression (1 point) relates to a specific market for a particular good, service, or resource (e.g., *car market*, *labor market for engineers*). Medium expression (2 points) covers a set of markets or describes a phenomenon with manifestations at different levels (e.g., *natural*

resources, *banknote*). High expression (3 points) characterizes terms describing the system of all markets within a national economy (e.g., *inflation*, *economic growth*).

The third component, **level of variable aggregation**, indicates whether the concept is a primary, individual indicator or the result of generalization and aggregation of a large amount of data. Low expression (1 point) corresponds to a variable at the level of a single agent or transaction (e.g., *individual wage*, *price of one good*). Medium expression (2 points) denotes a class of objects or a standard concept requiring some generalization but having clear individual manifestations (e.g., *factory*, *banknote*, *supply and demand*). High expression (3 points) is characteristic of aggregate indicators calculated based on statistical data for the entire economy (e.g., *GDP*, *inflation rate*).

The fourth component, **central analytical task**, characterizes the typical theoretical problem for which the term is used. Low expression (1 point) is associated with problems of resource allocation, consumer/firm choice, and market equilibrium [10, p. 12]. Medium expression (2 points) means the task can be viewed from both perspectives (e.g., the impact of taxes on a firm and on the state budget). High expression (3 points) relates to problems of economic fluctuations, long-term growth, unemployment, and inflation at the national level [11, p. 15].

The fifth component, **dominant policy instrument**, reflects the level at which policy intervention related to the term usually occurs. Low expression (1 point) pertains to the regulation of specific markets (e.g., *antitrust legislation*). Medium expression (2 points) indicates policy with both micro- and macroeconomic dimensions (e.g., policy regarding natural resources). High expression (3 points) characterizes instruments of general economic regulation (e.g., *fiscal* and *monetary policy*).

To obtain a quantitative measure of scalability, each term is assigned a score from 1 to 3 for each of the five described semes. The sum of scores (ranging from 5 to 15) determines the term's Scalability Index according to a three-level scale: micro-level terms (5–8 points), meso-level terms (9–12 points), macro-level terms (13–15 points). This methodology, analogous to point-based scoring systems used for classifying complex objects [12, p. 7], allows for the objectification of the stratification process.

The methodology was approbated on a comprehensive corpus of 854 English economic terms selected from A. Shymkiv's «English-Ukrainian Explanatory Dictionary of Economic Vocabulary» [13]. The analysis yielded the following quantitative distribution: micro-level terms – 505 units (59.13%), meso-level terms – 219 units (25.64%), macro-level terms – 130 units (15.22%).

The analysis results demonstrate the methodology's ability to differentiate terms by scalability level. Micro-level terms (e.g., *wage*, *factory*, *price*, *supply and demand*, *natural resources* [13]) scored between 5 and 8, showing low intensity across most components. Meso-level terms (e.g., *banknote* [13], scoring 11 points) reflect a dual nature, connecting micro and macro aspects. Macro-level terms (e.g., *GDP*, *inflation*, *economic growth*, *fiscal policy* [13], scoring 15 points) indicate affiliation with the macro-level across all five dimensions.

The analysis of the full corpus shows the dominance of the micro-level, confirming the primacy of studying individual agents' behavior. Meso-level terms serve as connecting links. Macro-level terms form the conceptual core for analyzing the economy as a whole. The obtained results are significant for lexicographical practice, allowing for objective entry labeling (*Micro*, *Meso*, *Macro*), structuring definitions, selecting relevant illustrations, and optimizing cross-referencing in economic dictionaries. The approbation confirmed that the proposed methodology based on componential analysis allows not only assigning an economic term to a certain scalability level but also characterizing its semantic profile across key dimensions. This contributes to a deeper understanding of its place within economic theory and its potential use for improving lexicographical works.

Conclusions and prospects for further research. The conducted research resulted in the development and approbation of a scientifically sound methodology for stratifying economic terms based on the scalability criterion using componential analysis. The methodology proved its validity by enabling the quantitative assessment of the affiliation of each of the 854 terms to the micro-, meso-, or macro-level. The analysis of the results revealed a clear hierarchical structure of the studied terminology system: it is based on a broad foundation of micro-level terms (approx. 60%), supplemented by a significant layer of meso-level terms (approx. 26%) that ensure inter-level connections, and crowned by a compact core of macro-level terms (approx. 15%). This structure reflects the logic of economic science itself. The developed methodology holds significant potential for improving lexicographical practice, particularly through the introduction of objective labeling of terms by scalability level, optimization of definition structure, and selection of relevant illustrative material.

Prospects for further research include: approbating the methodology on terminologies of other languages to identify universal and language-specific features of stratification; integrating the scalability criterion with other stratification criteria (abstractness, ontological nature, disciplinary differentiation) to build a comprehensive multi-dimensional model of the economic term's semantic profile; in-depth investigation of the functioning of terms of different scalability levels in specialized texts using corpus linguistics methods; developing detailed practical recommendations for lexicographers on implementing the stratification results in compiling next-generation dictionaries; exploring the possibilities of using the developed methodology in automatic economic text processing systems and in teaching economic disciplines for better structuring of educational material.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яковенко Р. В. *Основи економічної теорії*. Кіровоград : КОД, 2015. 48 с.

2. O'Daniel S. J., Rosenstein A. H. Professional communication and team collaboration. *Patient safety and quality: An evidence-based handbook for nurses*. Rockville, MD : Agency for Healthcare Research and Quality (US), 2011. P. 2-271–2-284.

3. Hoover K. D. Idealizing Reduction: The Microfoundations of Macroeconomics. Erkenntnis. 2010. Vol. 73. P. 327–347..

4. Uzonwanne C. Microfoundations of Macroeconomics: A Review of the Literature. *Journal of Economic Surveys*. 2018. Vol. 32(4). P. 1146–1148.

5. Carvalho F. J. C., Kregel J. Macroeconomics and the Social Sciences: The Need for an Historically-Grounded, Inductive Method. *Journal of Economic Issues*. 2012. Vol. 46(2). P. 481–485.

6. King J. E. A Post-Keynesian response to the microfoundations of macroeconomics. *The Journal of Post Keynesian Economics*. 2012. Vol. 34(4). P. 590–595.

7. van den Bergh J., Verbong G. Multi-level perspective and the management of transitions. *Environmental Innovation and Societal Transitions*. 2014. Vol. 10. P. 1–2.

8. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. *Українське термінознавство*. Львів : Світ, 1994. XX с.

9. Nida E. A. *Componential analysis of meaning: An introduction to semantic structures*. The Hague : Mouton, 1975. P. 10–30.

10. Mankiw N. G. *Principles of Microeconomics*. 9th ed. Boston, MA : Cengage Learning, 2021. P. 4–15.

11. Greenlaw S. A., Shapiro D., MacDonald D. *Principles of Macroeconomics 3e*. Houston, TX : OpenStax, 2022. P. 5–18.

12. Migration Policy Institute. *Selecting immigrants: A comparative look at the points systems in Australia, Canada and New Zealand*. Washington, DC : MPI, 2017. P. 5–10.

13. Шимків А. *Англо-український тлумачний словник економічної лексики*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 429 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

РОЗДІЛ 9
ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 82.091
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.40

ІНКЛЮЗИВНА ЛІТЕРАТУРА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: ІСТОРІЯ, ФУНКЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

INCLUSIVE LITERATURE AS A SOCIO-CULTURAL PHENOMENON: HISTORY, FUNCTIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Павлова М.А.,
orcid.org/0009-0009-5312-8722
студетка ІІ курсу магістратури факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

У статті представлено розгорнутий аналіз інклюзивної літератури як важливого соціокультурного феномена сучасності, що відображає процеси гуманізації суспільства та переосмислення цінностей. З'ясовано, що інклюзивна література виконує не лише естетичну, а й потужну соціальну, освітню та виховну функції, сприяючи формуванню культури рівності, поваги до різноманіття та прийняття «іншого». Визначено, що витоки інклюзивного письма сягають давніх міфологічних і фольклорних текстів, у яких уже простежувалося співчуття до маргіналізованих персонажів. Проте найбільш активний розвиток цей напрям набув у XX–XXI століттях у контексті демократизації суспільних відносин і розширення прав людини. Особливу увагу приділено функціям інклюзивної літератури – репрезентації досвіду людей з інвалідністю, етнічних і релігійних меншин, представників ЛГБТК+ спільноти, дітей, літніх людей та інших соціально вразливих груп. Наголошено, що через художній текст автори формують емпатію, розкривають унікальний досвід героїв і водночас демонструють універсальність людських почуттів. В українському літературному контексті інклюзивна тематика активно розвивається у творчості сучасних письменників, які осмислюють проблеми ідентичності, дискримінації та соціальної адаптації. У статті проаналізовано підходи зарубіжних і вітчизняних дослідників, які розглядають інклюзивне письмо як інструмент культурного діалогу та засіб подолання стереотипів. Підкреслено значення таких текстів для освіти, зокрема їх інтеграцію у шкільні та університетські програми як засобу розвитку емоційного інтелекту та критичного мислення. Перспективи подальших досліджень пов'язано з розширенням видавничих ініціатив, міждисциплінарною взаємодією літературознавства, педагогіки та соціології, а також використанням цифрових медіа для популяризації інклюзивних практик. Таким чином, інклюзивна література постає як динамічний і гуманістичний напрям сучасного мистецтва слова, покликаний формувати свідомість відкритого, толерантного й справедливого суспільства.

Ключові слова: інклюзивна література, соціокультурний феномен, толерантність, емпатія, маргіналізовані групи.

The article presents a comprehensive analysis of inclusive literature as an important sociocultural phenomenon of modernity that reflects the processes of humanization and rethinking of values in contemporary society. It has been established that inclusive literature performs not only an aesthetic but also a significant social, educational, and moral function, fostering a culture of equality, respect for diversity, and acceptance of the "other." The origins of inclusive writing can be traced back to ancient mythological and folkloric narratives that already demonstrated compassion toward marginalized figures. However, the most active development of this literary direction occurred in the 20th–21st centuries, in the context of democratization and the expansion of human rights. Particular attention is paid to the functions of inclusive literature – the representation of the experiences of people with disabilities, ethnic and religious minorities, members of the LGBTQ+ community, children, the elderly, and other socially vulnerable groups. Through artistic texts, authors cultivate empathy, reveal the unique experiences of their characters, and simultaneously emphasize the universality of human emotions. In the Ukrainian literary context, inclusive themes are actively developed by contemporary writers who address issues of identity, discrimination, and social adaptation. The article analyzes the approaches of both Ukrainian and foreign scholars who view inclusive writing as a tool of cultural dialogue and a means of overcoming stereotypes. The significance of such texts in education is emphasized, particularly their integration into school and university curricula as a way to develop emotional intelligence and critical thinking. The prospects for further research are linked to the expansion of publishing initiatives, interdisciplinary collaboration among literary studies, pedagogy, and sociology, as well as the use of digital media to promote inclusive practices. Thus, inclusive literature emerges as a dynamic and humanistic trend in contemporary art, aimed at shaping the consciousness of an open, tolerant, and equitable society.

Key words: inclusive literature, socio-cultural phenomenon, tolerance, empathy, marginalized groups.

Постановка проблеми. Інклюзивна література сьогодні є однією з найактуальніших тем у сучасному літературному процесі, адже вона відображає соціальні зміни, пов'язані з боротьбою за рівність прав, визнанням різноманіття та створенням умов для інтеграції всіх соціальних груп у культурний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інклюзивної літератури висвітлюють у своїх працях як українські, так і зарубіжні науковці: Сара Вулф, Розмарі Гарленд-Томсон, Сюзан Кін, Джудіт Батлер, Девід Мітчелл та Шерон Снайдер. В Україні ці проблеми досліджують В. Бєляєва, Н. Горбач та інші. Вчені підкреслюють, що репрезентація маргіналізованих груп у художніх текстах є важливим кроком до деконструкції стереотипів і формування нових культурних моделей.

Постановка завдання. Метою статті є систематизація знань про інклюзивну літературу, аналіз її історичного розвитку, типологічних характеристик і суспільних функцій, а також визначення її ролі в українському та світовому літературному процесі.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивна література сьогодні є однією з найактуальніших тем у сучасному літературному процесі, адже вона відображає важливі соціальні зміни, що відбуваються в суспільстві [11, с. 44]. У контексті боротьби за рівні права, визнання різноманіття та рівності можливостей для всіх груп людей, інклюзивна література не лише слугує відображенням цих процесів, але й стає важливим інструментом для їхнього стимулювання [9, с. 84]. Як зазначає Міке Бал, «наратив є ключовим інструментом, через який суспільство відображає та формує власні цінності і уявлення про інше» [2, с. 15].

Вона відповідає на потребу у створенні культурного простору, де кожен, незалежно від своєї соціальної групи, статі, національності чи фізичних особливостей, може побачити себе в художньому творі. Це підтверджує й Сара Вулф, наголошуючи, що включення різноманітних персонажів у художні тексти сприяє соціальній інтеграції та розширенню уявлень про спільноту. Подібної думки дотримується й Розмарі Гарленд-Томсон, яка підкреслює, що репрезентація маргіналізованих груп у культурі допомагає змінювати суспільні уявлення про норму та іншість. Це дозволяє розвивати в суспільстві глибше розуміння того, що означає бути частиною більш широкого соціуму з усіма його різноманітними аспектами [11, с. 101].

Тема інклюзивної літератури набуває особливого значення через свою здатність зламувати стереотипи та пропонувати нові моделі відображення реальності. Як підкреслює Сюзан Кін, «література здатна розвивати емпатію, даючи змогу читачеві уявити досвід іншого» [8, с. 3]. Джудіт Батлер вважає, що репрезентація «іншого» в художніх творах стає важливим кроком до деконструкції культурних і гендерних ієрархій . Інклюзивні тексти виникають на тлі глобальних соціальних рухів, що підвищують обізнаність про права людини, боротьбу з расизмом, сексизмом, гомофобією та іншими формами дискримінації. Одним із основних завдань інклюзивної літератури є надання голосу тим, хто традиційно був маргіналізований або змушений залишатися поза межами основного культурного дискурсу, створюючи, за словами Девіда Мітчелла та Шерон Снайдер, «наративний протез», що заповнює прогалини у суспільному сприйнятті.

Ця література стає своєрідним інструментом соціальних змін, сприяючи формуванню більш відкритого та справедливого суспільства [8, с. 74]. Інклюзивна література є важливим напрямом сучасного художнього письма, що спрямований на висвітлення різноманітних соціальних груп у літературних творах. Її завдання полягає у створенні рівноправного літературного простору, де кожен читач може знайти відображення власного життєвого досвіду. Як підкреслює Девід Герман, художній текст має потенціал моделювати сценарії співіснування, де присутні різні культурні та соціальні позиції [8, с. 76]. Сучасні дослідження підтверджують, що інклюзивна література сприяє розвитку емпатії, толерантності та соціальної згуртованості.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття «інклюзивна література». Окремі дослідники вважають її напрямом, що зображає життя маргіналізованих груп, тоді як інші розглядають її як засіб соціальної адаптації через текст. Дослідниця Сара Вулф зазначає, що інклюзивна література «сприяє соціальній інтеграції, формуючи у читачів здатність розуміти досвід інших, що відрізняється від їхнього власного». Подібний підхід підтримує й Сюзан Кін, наголошуючи, що «розвиток емпатії є одним із ключових ефектів літературного досвіду». Згідно з позицією Розмарі Гарленд-Томсон, саме репрезентація різних тілесностей і досвідів у художньому творі «розширює горизонти уяви та нормалізує іншість» [5, с. 59].

У таблиці 1.1 відображені й інші визначення поняття «інклюзивна література», наведені в працях як українських, так і зарубіжних дослідників, що дозволяє сформувати комплексне бачення цього феномену.

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «інклюзивна література»

Автор	Визначення
Дж. Бут	Література, що відображає досвід та проблеми різних соціальних груп .
Р. Дж. Паласіо	Твори, які формують розуміння різноманітності та толерантності.
С. Вулф	Література, що включає героїв з обмеженими можливостями або маргіналізованих спільнот

Джерело: [складено автором]

Поняття «інклюзивна література» має багатовимірний характер і охоплює як соціокультурні, так і естетичні аспекти. Для точного розуміння цього терміна варто звернутися до його складових. Прикметник «інклюзивний» походить від латинського «includere», що означає «включати» або «залучати». У другій половині XX століття він набув поширення у сферах освіти та соціальної політики, відображаючи зростання уваги до ідей рівності та прав людини [5, с. 5]. Концепція інклюзії передбачає створення умов, за яких кожна особа має рівний доступ до можливостей розвитку, незалежно від фізичних, соціальних чи культурних особливостей [2, с. 8].

Термін «література» походить від латинського «litteratura», що історично означав «писемність» або «сукупність знань». Упродовж століть він стосувався корпусу текстів, які зберігали духовні й культурні цінності певного суспільства. У сучасному значенні література охоплює широкий спектр художніх творів, що передають досвід, емоції й світогляд автора. Як зазначає Міке Бал, саме наратив «є основним інструментом, через який суспільство формує й передає власні уявлення» [2, с. 15].

Інклюзивна література визначається як напрям художнього письма, що відображає досвід різних соціальних груп, включно з тими, що традиційно залишалися поза увагою мейнстримної культури. Її основні характеристики можна визначити так:

Наявність персонажів, що представляють маргіналізовані або недостатньо представлені групи – людей з інвалідністю, етнічні меншини, представників ЛГБТК+ спільноти тощо. Як підкреслює Сара Вулф, такі герої мають постати не об'єктами жалю, а «повноцінними суб'єктами зі своїм досвідом і внутрішнім світом»

Використання наративів, що розкривають теми толерантності, рівності та подолання стереотипів, що, на думку Сюзан Кін, безпосередньо сприяє розвитку емпатії в аудиторії [21, с. 3].

Акцент на реалістичному зображенні досвіду та емоцій героїв, який допомагає читачам зрозуміти соціальні виклики та мотиви персонажів. Це не лише поглиблює сюжет, але й створює емоційний міст між автором і читачем, що є одним із важливих завдань сучасного літературного процесу.

Інклюзивна література має глибоке історичне коріння, яке можна простежити ще з античності. Уже в міфах та легендах багатьох народів зустрічаються персонажі з фізичними або психологічними особливостями – від грецького бога Гефеста, який мав ваду ходи, до норвезького Одіна, що пожертвував оком заради мудрості. Ці образи, хоч і вписані в міфологічний контекст, відображали уявлення суспільства про «інакшість» та роль таких героїв у спільноті [14, с. 27].

Пізніше, у XVIII–XIX століттях, із розвитком гуманістичних ідей, інтерес до теми соціальної нерівності та вразливих груп населення знайшов своє відображення в літературі. У творах Чарльза Діккенса, таких як Пригоди Олівера Твіста, автор реалістично зображував життя сиріт і бідняків, акцентуючи увагу на моральній відповідальності суспільства. Віктор Гюго у романі Собор Паризької Богоматері створив образ Квазімодо – персонажа, який поєднує фізичну неповносправність і глибоку внутрішню благородність, підкреслюючи, що зовнішні відмінності не визначають цінності особистості [24, с. 51].

Загалом можна стверджувати, що ще задовго до появи терміна «інклюзія» література виконувала функцію, близьку до сучасного розуміння цього явища: вона привертала увагу до маргіналізованих героїв і формувала співчуття до їхньої долі. У цьому сенсі історичні приклади є підґрунтям для розвитку сучасної інклюзивної літератури, яка продовжує розвивати традицію зображення різноманітності в суспільстві. Розглянемо більш детальніше періоди розвитку інклюзивної літератури, що відображені в таблиці 2.

Інклюзивна література не з'явилася одномоментно – її становлення тісно пов'язане з глибинними соціальними трансформаціями та рухами за права людини. Вона розвивалася на тлі боротьби з расовою та гендерною дискримінацією, упередженнями щодо ЛГБТК+ спільноти, а також бар'єрами, які постають перед людьми з інвалідністю [37, с. 42].

Таблиці 2

Періоди розвитку інклюзивної літератури

Період	Характеристика
Давня література	Включення міфологічних персонажів, що уособлювали різні соціальні стани.
XVIII-XIX ст.	Поява творів про соціально незахищені верстви (Ч. Діккенс, В. Гюго).
XX ст.	Розвиток теми рівноправності, боротьба з дискримінацією (Х. Лі, Т. Моррісон).
XXI ст.	Інклюзія в дитячій літературі, кіноадаптації, популяризація через цифрові платформи.

Джерело :[складено автором]

У середині XX століття тема інклюзивності почала займати помітне місце в художніх текстах, особливо у зв'язку з активізацією рухів за громадянські права у США. Це сприяло зростанню популярності афроамериканської та феміністичної літератури, яка, за словами Нусбаум, «не лише відображала, а й формувала нові стандарти соціальної справедливості». Паралельно з цим розвивалася література ЛГБТК+, а також твори, присвячені досвіду людей з інвалідністю, що поступово ставали невід'ємною частиною культурного діалогу [24, с. 77].

В українському літературному просторі інклюзивна тематика все ще перебуває на етапі активного становлення, проте за останні десятиліття з'явилася низка авторів і творів, які відображають культурне та соціальне розмаїття нашої країни [43, с. 31]. Важливо підкреслити, що інклюзивність у літературі – це не лише художній прийом, а й відображення нагальної суспільної потреби, яка корелює зі зміною цінностей і прагненням до рівності прав та можливостей для всіх членів суспільства, незалежно від їхнього походження, статі, сексуальної орієнтації або фізичних особливостей.

Інклюзивна література охоплює широкий спектр тематичних напрямів, кожен з яких спрямований на формування у суспільстві усвідомлення цінності різноманіття та рівності.

По-перше, важливу роль відіграють твори, присвячені людям з інвалідністю. Їхнє завдання полягає у зображенні життєвого досвіду та викликів, із якими стикаються герої, а також у зміні суспільних стереотипів щодо осіб з особливими потребами. Як зазначає Л. Дж. Девіс, літературне представлення інвалідності здатне перетворити домінантний дискурс і надати «голос» тим, хто раніше залишався поза межами культурного простору [9, с. 74]. Показовими прикладами є роман Р. Дж. Паласіо Чудо та класичний твір Д. Кіза Квіти для Елджернона.

По-друге, антидискримінаційна література зосереджується на подоланні расових, етнічних і гендерних упереджень. Роман К. Стокетт Кольорові люди демонструє багатогранність людських історій на тлі системної нерівності, тоді як Щоденник Анни Франк став світовим символом боротьби з антисемітизмом і тоталітарними режимами [25, с. 14].

Третій напрям – ЛГБТК+ література, що розкриває питання сексуальної орієнтації та ідентичності. Твори Еліс Осман (Серцеїдки) та Андре Асімана (Назви мене своїм ім'ям) сприяють формуванню толерантності й переосмисленню суспільних норм, що узгоджується з підходом, описаним у дослідженні В. Бєляєвої про інклюзивний простір художньої літератури [43, с. 33].

Окремо слід виділити дитячу інклюзивну літературу, яка формує у дітей навички емпатії та прийняття з раннього віку. Книжка Джуліан – русалка Джессіки Лав є прикладом того, як художній текст у поєднанні з ілюстраціями може ненав'язливо пояснювати складні теми доступною мовою.

Розвиток інклюзивної літератури тісно пов'язаний із глобальними соціальними змінами та зростанням інтересу до культурного представництва різних груп. Одним із важливих чинників поширення інклюзивних ідей стала адаптація подібних творів у кіно, що, за спостереженням Т. Шекспіра, значно розширює аудиторію та посилює вплив літератури на суспільну свідомість [37, с. 98]. У XXI столітті кількість таких публікацій та їх популярність стабільно зростають, що можна наочно підтвердити за допомогою статистичних і графічних даних. (рис. 1).

Особливістю інклюзивної літератури є її здатність поєднувати риси різних жанрів – від реалістичної прози до фентезі, наукової фантастики чи навіть детективу. Така жанрова гнучкість відкриває широкі можливості для художнього осмислення соціальних і культурних проблем, дозволяючи авторам знаходити оригінальні способи донесення ідей рівності та прийняття. Як зауважує М. Бал, форма і структура наративу можуть стати не менш важливими засобами вираження, ніж сюжет, оскільки вони формують спосіб сприйняття теми читачем [3, с. 27].

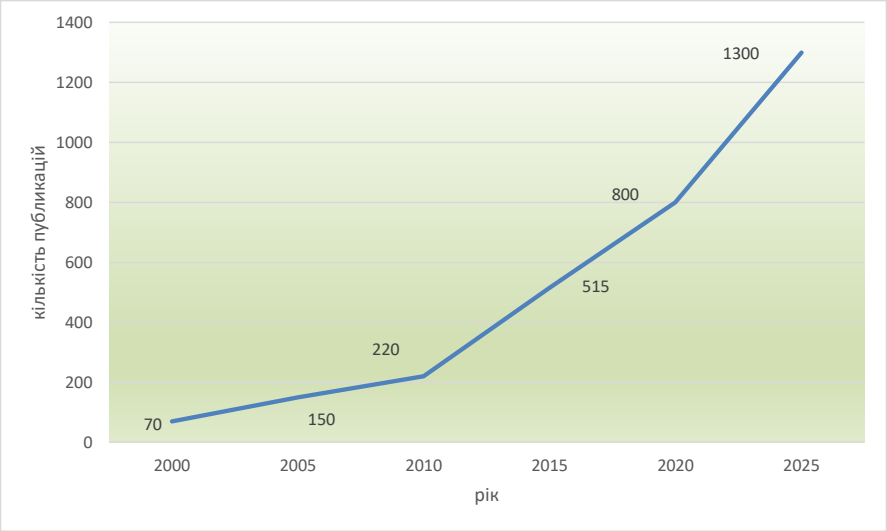

Рис. 1. Динаміка росту інклюзивної літератури

Інклюзивність у літературі проявляється не лише у виборі теми, а й у мовних та стилістичних особливостях. Використання інклюзивної лексики, уповільнення темпу розповіді для глибшого занурення в досвід персонажів або, навпаки, динамічний виклад у сценах, що демонструють боротьбу за права, – усе це художні засоби, які допомагають підкреслити ідею поваги до різноманітності [7, с. 105].

Інклюзивна література постає не лише як літературний напрям, а й як соціальний феномен, тісно пов'язаний із суспільними трансформаціями. Її завдання – кидати виклик стереотипам, пропонуючи нові моделі людської взаємодії, де повага та рівні можливості стають базовими цінностями. Як зазначає Д. Гудлі, культурні наративи, що зображують життя маргіналізованих спільнот, здатні змінювати суспільну уяву і сприяти реальним соціальним зрушенням [6, с. 142].

Таким чином, інклюзивна література не обмежується відображенням проблем, а виступає активним учасником культурного діалогу, допомагаючи суспільству розширювати розуміння людської гідності та створювати умови для рівноправного співіснування.

Інклюзивна література має потенціал змінювати культурні уявлення та ставати дієвим інструментом формування толерантного й відкритого суспільства. Вона створює простір, у якому кожна соціальна група може знайти своє відображення, а читач – глибше усвідомити досвід інших і сприймати їх як рівних. Як підкреслює С. Кін, емпатія, що виникає під час читання, здатна стати каталізатором суспільних змін, адже «літературний досвід дозволяє уявити життя, відмінне від власного» [2, с. 3].

Особливу роль у цьому процесі відіграють твори, що торкаються тем расизму, сексизму, дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації чи інвалідності. Вони не лише висвітлюють соціальні проблеми, але й емоційно занурюють читача у внутрішній світ героїв, які стикаються з бар'єрами на шляху до рівності. За спостереженням М. Нуссбаум, мистецтво і література здатні «розширювати моральну уяву» та формувати глибше розуміння людської гідності [5, с. 14].

Такі образи особливо впливають на молодь, адже вони поєднують емоційний і ціннісний аспекти, сприяючи розвитку критичного мислення та здатності розпізнавати дискримінаційні практики. В українському літературному контексті цей підхід відзначає В. Бєляєва, наголошуючи, що інклюзивна література не лише відображає соціальні тенденції, а й «стає чинником їхнього зміцнення та розвитку» [4, с. 31].

Таким чином, подібні твори виконують подвійну функцію – художню й суспільно-просвітницьку, сприяючи трансформації культурних установок і закріпленню цінностей рівності та взаємоповаги.

В Україні інклюзивна література поступово привертає дедалі більшу увагу, хоча все ще перебуває на етапі активного становлення. Цьому сприяють як загальні соціальні трансформації, так і зміни в культурному просторі, де з'являється більше творів, що порушують питання гендерної рівності, прав людей з інвалідністю, а також національних меншин – зокрема ромської та кримськотатарської спільнот. Як зауважує Н. Горбач, важливим завданням сучасної української прози є «створення образів, здатних сприяти формуванню інклюзивної культури» [4, с. 102].

Попри те, що цей напрям ще формується, уже сьогодні можна відзначити появу творчих платформ та проєктів, які підтримують авторів, що працюють з темою соціальної інтеграції. Дослідження В. Бєляєвої підкреслюють, що подібні ініціативи відіграють ключову роль у розвитку літературного середовища, орієнтованого на рівність і взаємоповагу [3, с. 35].

Майбутнє інклюзивної літератури в Україні має значний потенціал. Його реалізація потребує як активного залучення авторів до обговорення складних соціальних тем, так і підтримки з боку видавців, культурних інституцій та громадських організацій. У перспективі інклюзивна література може стати не лише важливою складовою культурної спадщини, але й потужним каталізатором суспільних змін, що впливають на глибинні процеси формування національної ідентичності та соціальної єдності.

Інклюзивна література є важливим засобом формування суспільної свідомості та подолання стереотипів. Вона сприяє прийняттю різноманітності, допомагає розширити уявлення читачів про досвід інших людей і створює умови для більш толерантного суспільства. Як зазначає М. Нуссбаум, культура, що визнає людську різноманітність, «здатна забезпечити більш справедливе та рівноправне співіснування» [5, с. 19].

Завдяки своїй здатності залучати читачів до переживань і проблем маргіналізованих груп, інклюзивна література формує емпатію та підвищує рівень соціальної відповідальності. Подальший розвиток цього напрямку потребує підтримки з боку авторів, видавництв, освітніх установ і дослідників, адже, як наголошує В. Бєляєва, «інклюзивний художній простір є не лише дзеркалом суспільних змін, але й інструментом їх прискорення» [4, с. 29].

Інклюзивна література вже інтегрується у шкільні програми, бібліотечні фонди, кіноіндустрію та медіапростір, що сприяє її поширенню серед різних аудиторій. Зростаючий інтерес до цього напряму вказує на необхідність його наукового аналізу та подальшого теоретичного осмислення. Використання нових технологій – аудіокниг, цифрових платформ та інтерактивних форматів – здатне зробити такі твори ще більш доступними для широких верств населення.

Таким чином, інклюзивна література постає не лише частиною художнього письма, а й значущим суспільним явищем, яке сприяє гармонійному розвитку людства, виховуючи нові покоління у дусі толерантності та взаєморозуміння.

Важливим аспектом розвитку інклюзивної літератури є поява спеціальних видавничих програм та освітніх ініціатив, що підтримують авторів і популяризують тексти з інклюзивною тематикою. Це свідчить про стале зростання уваги до даного явища.

Висновки. Інклюзивна література формує простір культурного діалогу, де кожен має право на репрезентацію. Вона виконує не лише художню, а й суспільну функцію, сприяючи утвердженню ідей рівності та різноманіття. Перспективи розвитку цього напряму пов'язані з активним залученням авторів, дослідників і освітніх інституцій, а також інтеграцією інклюзивних текстів у навчальні програми та культурні проекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Gulya N. The impact of literary works containing characters with disabilities in Hungarian textbooks on students' attitudes. Research in Developmental Disabilities. 2023. Vol. 134. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0891422222001019 (дата звернення: 04.10.2025).

2. Hughes M. T. Disabilities in children's literature: Is the representation improving? SAGE Journals. 2025. URL: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/14687984251333544 (дата звернення: 16.10.2025).

3. Козлюк О. Виховання у дошкільників толерантного ставлення до людей з особливими освітніми потребами засобами інклюзивної літератури. Інноватика у вихованні. 2022. Вип. 16. URL: https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/download/506/418 (дата звернення: 04.10.2025).

4. Лук'янчук О. В. Інклюзивна освіта та література: взаємозв'язок формування ціннісних орієнтацій у дітей. Інноватика у вихованні. 2023. № 17. С. 112–120. URL: https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/562 (дата звернення: 04.10.2025).

5. Meacham S. Disability Representations and Portrayals in Picture Books. Reading Horizons. 2024. Vol. 63. Issue 2. URL: https://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?Article=3653&context=reading_horizons (дата звернення: 04.10.2025).

6. Осмоловська О. А. Інклюзивна література в сучасному європейському книговиданні : навч. посіб. Київ : Видавничий центр «12», 2021. 158 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/356749439 (дата звернення: 16.10.2025).

7. Примаченко Я. С. Особливості аналітичного осмислення інклюзії в сучасній художній літературі : кваліфікаційна робота. Кривий Ріг : ДВНЗ «КДПУ», 2024. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/11996 (дата звернення: 04.10.2025).

8. Serputko H. P. Вступ: поняття інклюзивної літератури як соціокультурного явища. Social and Humanitarian Development of Ukrainian Society in the Context of European Integration. Riga : Baltija Publishing, 2023. С. 12–19. URL: https://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/314/8645/18054-1?Inline=1 (дата звернення: 16.10.2025).

9. Shelley S. M. Representation Matters: Disability and its Narratives. Lander University Journal of the Arts. 2023. Vol. 7. URL: https://scholars.wlu.ca/luja/vol7/iss1/1 (дата звернення: 04.10.2025).

10. Story I. Embracing disability identity: Representation in literature. NAEYC Voices of Practitioners. 2023. URL: https://www.naeyc.org/resources/pubs/vop/dec2023/embracing-disability (дата звернення: 04.10.2025).

11. Walker H. J. The Representation of Mental and Physical Disabilities in the Media. 2024. URL: https://annamaria.edu/wp-content/uploads/2024/02/Haylee-Walker-Fall-2023.pdf (дата звернення: 04.10.2025).

12. Хома О. Наукові підходи до методики навчання мовно-літературної освіти в контексті інклюзивної освіти. Актуальні проблеми гуманітарних наук. 2023. Вип. 66 (ч. 3). С. 210–218. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/66_2023/part_3/32.pdf (дата звернення: 04.10.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

РОЗДІЛ 10
ФОЛЬКЛОРИСТИКА

УДК 821.161.2-343.09:392.8
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.41

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ЇЖІ У НАРОДНИХ КАЗКАХ КАРПАТ, ГУЦУЛЬЩИНИ ТА ЧЕРНІГІВЩИНИ

FUNCTIONAL MEANING AND ROLE OF FOOD IN FOLK TALES OF THE CARPATHIANS, HUTSUL REGION, AND CHERNIHIV REGION

Тендітна Н.М.,
orcid.org/0000-0002-2001-5379
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та літератури
Донбаського державного педагогічного університету

Використання текстів кулінарних рецептів, назви продуктів та готових страв у фольклорних творах, зокрема казках, допомагають читачеві виразніше відчути побут, звичаї, історію українського народу; простежити зв'язок між життям людей (як вони готують, що вони їдять, як пригощають гостей, які є кулінарні заборони, обрядова їжа) та його гастрономічними звичками.

Чітка структура викладу дозволяє подати значну кількість інформації в невеликому повідомленні. Так, через особливості харчування різних верств населення, з'являється, наприклад, можливість простежити побутові умови життя не тільки селян, духовенства чи панства, але й представників різних національностей (українців, євреїв, циган). Їжа в українських народних казках розглядається, здебільшого, як життєво необхідний засіб задоволення фізичної потреби, а не смакових пристрастей. Хоча неодноразово згадується смак та запах приготованої їжі для увиразнення рис характеру чи станів героїв, акцент на певну місцевість чи вказівку на свято чи обряд. Їжа також стає уособленням достатку, урочистості, святковості чи злиденного існування; відображає соціальний статус; регіональну специфіку; відтворює психологічний стан персонажа; виступає засобом комунікації; є цінним джерелом інформації про побут, звичаї, обряди та вірування українців.

А описи рецептів готових страв пробуджують уяву читача, залучають його почуття (смак, запах) і створюють відчуття своєї присутності, надаючи оповіді реалістичності. Часто у казках саме процес приготування чи споживання їжі стає кульмінаційним моментом події. Бо саме через їжу (спосіб вживання, кількість спожитих харчів та їхня якість, калорійність продуктів) відбувається поділ героїв на позитивних і негативних, бідних і багатих, працьовитих і ледачих, розумних і дурних, і навіть дається натяк на вік героя та національну приналежність. Також їжа виступає важливим засобом виховання, адже в багатьох казках варіюється твердження про те, що лінивого потрібно навчати не молотом, а голодом.

Ключові слова: їжа, страва, посуд, реальність, культура, традиція.

The use of texts of culinary recipes, names of products and ready-made dishes in folklore works, in particular fairy tales, helps the reader to feel more clearly the everyday life, customs, and history of the Ukrainian people; to trace the connection between peopleэs lives (how they cook, what they eat, how they treat guests, what are culinary prohibitions, ceremonial food) and their gastronomic habits.

A clear structure of the presentation allows presenting a significant amount of information in a short message. For example, due to the peculiarities of nutrition of different segments of the population, it becomes possible to trace the living conditions not only of peasants, clergy, or gentry, but also of representatives of different nationalities (Ukrainians, Jews, Gypsies). Food in Ukrainian folk tales is mostly seen as a vital means of satisfying physical needs, rather than taste preferences. Although the taste and smell of cooked food are repeatedly mentioned to express the character traits or states of the characters, to emphasize a certain locality, or to indicate a holiday or rite. Food also becomes the personification of abundance, solemnity, festivity or a poor existence; reflects social status; regional specificity; reproduces the psychological state of the character; acts as a means of communication; is a valuable source of information about the everyday life, customs, rituals, and beliefs of Ukrainians. And descriptions of recipes for ready-made dishes awaken the reader's imagination, engage his/her senses (taste, smell) and create a sense of presence, giving the story realism. Often in fairy tales, it is the process of cooking or eating food that becomes the culminating moment of the event. Because it is through food (the method of consumption, the amount of food consumed, and its quality, the calorie content of the products) that the characters are divided into positive and negative, poor and rich, hardworking and lazy, smart and stupid, and even hinted at the character's age and nationality. Food is also an important means of education, as many fairy tales contain a variation on the statement that the lazy should be taught not with a hammer, but with hunger.

Key words: food, dish, plates, reality, culture, tradition.

Постановка проблеми. Їжа – одна зі складових національної культури будь-якого народу. А тому «Українській системі харчування, як і системі харчування кожного етносу, притаманні своєрідні звичаї, пов'язані з приготуванням повсякденних і ритуальних страв, харчові заборони, обмеження та переваги, певні смакові стереотипи у меню повсякденних та обрядових трапез» [5, с. 80]. Продукти харчування та страви з них широко використовуються у фольклорі українського народу (заклички, дражнилки, лічилки, мирилки, загадки…). Не стали виключенням і казки. На основі казок Карпат, Гуцульщини та Чернігівщини простежимо функції та роль їжі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість публікацій присвячено дослідженню їжі у замовляннях [11], різноманітних обрядових дійствах та святах. Зокрема, О. Кухаренко досліджує ритуальну їжу в народних віруваннях, казках і обрядах [3]. А М. Кобзар розглядає харчову поетику східнослов'янських казок у контексті тотемічних міфологічних уявлень [2]. Тому під час під час написання статті здебільшого будемо спиратися на тексти казок зазначених регіонів.

Постановка завдання. Найповніше, на нашу думку, систему харчування представлено у казках. Де дотримання або порушення певних складових традицій обряду, пов'язаних із їжею, призводить як до різних покарань (і навіть смерті), так і до винагород. Тому цікавим видається дослідження функції і ролей їжі як в українських казках загалом, так і в казках певних регіонів зокрема. Простежимо роль, значення, особливості, «тонкощі» етикету вживання, сезонні корективи, вплив соціального статусу та територіальні особливості їжі у казках Карпат, Гуцульщини та Чернігівщини.

Виклад основного матеріалу. На особливу роль їжі у казках вказує вже той факт, що багато назв казок, зокрема Чернігівщини, містять назви певних страв, або назви продуктів: «Сіль» [9, с. 32]; «Колобок» [9, с. 94]; «Глек меду» [9, с. 101]; «Квасолина» [9, с. 118]; «Меду!» [9, с. 148]; «Паляниця і золота копійка» [9, с. 156]; «Як украли сало» [9, с. 188]; «Коржик» [9, с. 227]; «Як чоловік у пана гуску ділив» [10, с. 32]; «Про ковбаси» [10, с. 45]; «Украдене м'ясо» [10, с. 220]; «Легкий хліб» [10, с. 225]; «Горішок» [10, с. 140].

О. Плюта наголошує на важливості кожного елементу у процесі споживання їжі: об'єкта (що їдять), часу (коли їдять), діячів (хто і з ким їсть), інтенції (наміри), обставин трапези. А також зазначає, що здавна людина вірила, що властивості продуктів при наявності, контакті та під час споживання передаються людині. Такими чинниками вона називає: смак, колір, зовнішній вигляд самого продукту; властивості продукту при приготуванні; склад продукту та здатність продукту протистояти напасті та символіку продукту [4, с. 216].

Цікаво, але у деяких казках спостерігаємо навіть кулінарні рецепти, але у дуже спрощених варіаціях. Як правило, вказується лише назва страви та подається список необхідних інгредієнтів. У казці «Колобок» описано технологію приготування палянички: «У засіці вимела, там трошки муки нашкребла, замісила і спекла…» та особливості її вживання: «Витягла з печі, а вона гаряча була, от і положила на віконце, щоб остигла» [9, с. 173]. У казках «Мрія вовченяти» та «Пан Коцький» читаємо про набір продуктів для приготування різних видів борщу: «Побіг Чук на галявину, назбирав кульбабок, лободи, щавлю і зварив чудовий смачний зелений борщ» [10, с. 152]; «Тогди пішов вовк за м'ясом, медвідь за медом на закуску, дика свиня пішла за бульбами, а заєць за капустов. Та й зладили для пана Коцького обід» [1, с. 48]. У казці «Як дівчина з ведмедем у піжмурки гралася» – каші: «візьми з собою пшона і солі. Звариш кашу на обід» [9, с. 43]. А з казки «Багатство і щастя» дізнаємося про необхідні інгредієнти для іншої каші: «Молока нема, цукру нема» [8, с. 137]. Із оповідей, як правило, опускаються такі складові елементи рецептів, як орієнтовний час приготування; точне дозування продуктів; необхідний набір посуду; покрокова інструкція щодо приготування; перелік спецій; поради щодо подачі та вживання; кулінарні поради чи лайфхаки…

Їжа у казках вказаних регіонів виконує безліч функцій і слугує:

– Милосердям: «…їсти навіть дітям не вистачало. Але чоловік не вигнав старця, забрав їжу у своїх дітей і нагодував його…» [10, с. 157].

– Способом розрахунку за зроблену роботу: «Що ти заробіла? – Кусок сала» [10, с. 278]; «От вони збираються косити ниву… А пан приніс і випивки, і закуски» [9, с. 48].

– Платою за службу: «А що ти будеш хотіти за рік? Аби ви на Великдень спекли мені гарну паску» [6, с. 321].

– Знаряддям до ошуканства: «Коли бачу, а з сусіднього села межею якийсь пес біжить і несе в зубах ковбасу. Та таку довжелезну, що обидва кінці поза ним землею волочаться. Приніс під липу… живенько випорпав під каменем добру яму, запорпав ковбасу, ще й каменем привалив… Ще Мурко не скінчив своє оповідання, коли

Бурко зірвався на рівні ноги і, мов вихор, полетів за село під липу шукати ковбасу» [9, с. 38 − 39]. Або у казці «Чарівна палиця»: «… добро своє по кущах розклав. Під один кущ горілку, під другий – ковбасу… кинув дід палицю під кущ, під яким заховав ковбасу, пішов за нею, витяг з-під куща не тільки палицю, а й ковбасу…» [9, с. 42]. Чи у казці «Солдати-колядники»: «Ти йди в хату, заговорюй хазяїв, а я – за салом… Він заспівав: «Коли Христос рождається / Солдат на кришу збирається. / Кришу, дере, сало бере…» [10, с. 46]. Вміння видурювати їжу постає навіть своєрідним тестом на самостійність у гуцульській казці «Як циган солонини дістав»: «біжи, сину, до сусіди і принеси кусак солонини. Але щоб ти не випросив, і не вкрав, і не позичів, і не віддавав ту солонину» [7, с. 205].

– Рятівником: «Мишка з'їла та знов на дівчину поглядає. Та кинула їй іще каші, а як мишка і те з'їла, то кинула їй втретє. Тоді мишка і каже їй: – За твоє добре серце, дівчино, я тебе від біди врятую» [9, с. 45]. Цікаво, але часто рятує героїв і температурний показник їжі: «Ступа… як гопнулася в котел з кашею! Розбійники в той час сиділи всі навколо варти, і та каша вся пішла їм у очі і повипарювала їх» [7, с. 205].

– Виразником настрою: «… баба з радощів млинці пече» [9, с. 46]; «Рано господиня забула дати йому їсти, значить прийдеться бідному терпіти аж до вечора. До лісу було йти далеко, у стрісі горобчиків не чути ніяких. Що ж бідному Муркові на світі Божому робити?» [9, с. 38].

– Описом вмінь героя: «… і горня з кашею двічі – перекинулося. Ледве надвечір та каша зварилася, та й то була сира й не вимішана. Стала вона ту кашу їсти… а каша недобра» [9, с. 47].

– Метою крадіжки: «Баба вискочила, давай корову виганять з двору. А Ярмола заслонку в печі відкрив (в хаті дуже пахло смаженим), а там гусь. Він гуся в торбу…» [9, с. 50].

– Винагородою: «Оце вам бубликів в'язка. Хто слухав одним вушком, то і бублика бере одного, а хто двома, тому – два» [9, с. 57]; «Якщо відгадаєте мою загадку, я дам вам по мішку муки…» [10, с. 146].

– Випробуванням: «… батько загадав невісткам по буханці хліба спекти» [10, с. 77].

– Повчанням: «Тато присів, заглянув під листя та й почав ягоди шукати і примовляти: – Одну ягоду беру, на другу дивлюся, третю помічаю, а четверта мерехтить. – Добре, татку і я так робитиму…» [10, с. 252].

– Засобом зведення рахунків: «… та проклята баба знову прийшла, принесла з собою гарне червоне яблуко… дівчина одкусила шматочок його та й подавилася» [10, с. 123].

– Вихованням: «А в мисці була картопля зі засмажкою, з салом. От король почав вибирати сало з середини миски. А ватаг бах короля ложкою по руці. – А чого ти не їси скраю, як усі?..» [10, с. 207].

– Покаранням: «Старі собі надіялися, що як прийдуть зять та дочка у гості, то покладуть сметанки до хліба. А проклятий кіт звідкись взявся і вилизав сметанку. Набила баба кота і вигнала з хати» [10, с. 153].

− Причиною смерті: «А то яблучко було зачароване. Вона його вкусила, і воно стало їй у горлі, не проковтнула його. І впала дівчинка» [8, с. 268]; «І жид уговорює жінку, щоб вона свого хлопця зарізала і вибрала з него курячу голову й серце» [8, с. 169]; «Онилочка вмерла. Вдавилася… квасолиною» [10, с.165].

– Порадою щодо раціонального вживання страв: «Ти, чоловіче, цибулину закопуй у землю, вона проростатиме. І в її молодих паростках тектиме сила молодості. З'їдай ці паростки, а на місці виростатимуть інші. А хліб їж відразу, він збереже і збільшить твої сили, бо в хлібі є сила людей, які його виростили» [10, с. 73].

– Наукою: «… а хто колосок знайшов, обмолотив, муку намолов, тісто замісив, пиріжки напік?.. А ви що робили? – Нічого. Вилізли мишенята з-за столу, а півник їх і не затримував. Бо хто таких ледарів пригощати буде?» [9, с. 262]; «Бачить невістка, що тут тільки того годують, хто робить, стала й сама звикати до діла… то стовче пшона на кашу…» [9, с. 71].

– Пояснює походження назви певної місцевості: «… батюшка посвятив паски, всі причастилися, стали їсти… острівок тепер називається Воскресінське, тому що там люди зустрічали Воскресіння Христове» [9, с. 381].

– Завданням на перевірку розумових здібностей, логіку: «… відгадай мою загадку. Якщо відгадаєш, пригощу тебе смачненьким… У печі Печинський під Сковородинським, чи здраствує Курохан Куроханович?» [10, с. 46]; «… чого їсти рихтувати: чи того, що відбуває, чи того, що прибуває, чи того, що з гузиці випадає?» [7, с. 136].

– Розвагою: «Ловить мушки, пече пампушки, товче гнилиці, пече паляницію. Солому січе – пироги пече. Сіно смаже – пироги маже» [9, с. 195].

– Показником відмінностей харчування залежно від матеріального статку: «Коли вже найнявся і стали йому обід давати, то пан їв окремо добру їжу, а наймитові давав скоринки засушені

з водою і кулешу наливав» [9, с. 161]; «Пан щодня йому давав по шматку хліба і цибулину» [10, с.73].

– Ліками: «… з'їла вона свою чверточку яблучка. Та й тоді вздріла очима Божий світ» [8, с. 273]; «лікуй його сама – давай йому чорні кури їсти» [7, с. 201].

Поряд із назвами страв, переліком продуктів згадуються, відповідно, і назви посуду: «… дали ступу, щоб пшоно товкти» [9, с. 51]; «горнятко з пшоном» [9, с. 43]; «сіль у дерев'яній чаші» [9, с. 33]; «у горщику півник» [10, с. 46]; «по полумискові з м'ясом» [1, с. 92]; «мандибурник у платинці» [8, с. 274]; «гладунчик молока» [8, с. 214]; «коновочка молока» [6, с. 103]. А вказівка на розміри посуду натякає і на приблизну кількість їдців: «А розбійники… Варять собі під тим дубом кашу у великому горшку» [7, с. 205].

Перелік певних наборів продуктів вказує на надзвичайну бідність героїв: «Та такі убогі, що мали тільки горщик квасолі. Можна б зварити, та солі нема» [10, с. 259]. Або не зовсім розкішний спосіб життя: «… м'ясо рідко й нюхав, а ковбаса хіба в сні часом присниться» [9, с. 39]. Найчастіше ж продукти свідчать про неймовірну скупість: «Свою челядь погано харчував. Хліб завжди випікався із вівса. Він був твердий і несмачний» [10, с. 268].

Згадка про певні обряди вимагає приготування відповідних страв: «Похрестили дитину. Приходять додому, а їсти нічого кумі дати… – Ану ж, чоловіче, іди до сіней. Там і калачів повна миска й вина відро» [9, с. 20]; «А як батько помер, сини накупили бочками меду, пива і риби сушеної, щоби приймити людей після похорону» [7, с. 204]; «На Великдень господар напік йому пасок, дав ковбаси, солонини…» [6, с. 321].

Зустрічаємо і традицію вживання тієї чи іншої страви: «Хлібину… почали краяти ножем і їсти» [9, с. 30]. А спосіб вживання їжі виступає характеристикою героя: «Одного з'їси, а десятьох роздереш із злості та й покинеш» [9, с. 24]; «Коли слуги подали на стіл улюблену страву царя, в нього аж очі засяяли» [9, с. 33].

Певні продукти виступають мірилом людських якостей. Так, у казці «Сіль» читаємо: «…без хліба і води ніхто не може обійтись… без солі не може обійтися людина» [9, с. 32]. А варені яйця стають причиною не тільки сварки, але й позову до суду у казці Гуцульщини «Про варені яйця».

Вміння готувати смачні страви також високо цінується в казках: «Незабаром вона стала найкращою кухаркою того краю. Слава про неї розійшлася далеко за межі тієї країни. Звідусіль царі і князі запрошували її готувати страви на весілля» [9, с. 33]. А недотримання умов приготування викликає величезне обурення: «Цар заходився на неї кричати: – Ти зіпсувала мені настрій… Хіба це їжа?!» [9, с. 33].

Продукти постають і викупом за свободу. Прикладом може бути казка «Про солом'яного бичка»: «…а там у дворі всього повно: і бочки з медом, і утята, і гусята, і корови, і овечки» [9, с. 31]. Або казка «Гуси Баби Яги»: «Дала котові ногу пташину, той наївся і заснув. А Баба Яга не давала йому їсти» [9, с. 178].

У казці «Коза Дереза» простежуємо «спекуляцію» почуттями, «тиск на жалість» на основі їжі: «Ні, дідусю, не їла. / Тільки бігла через містечок. / Ухопила кленовий листочок. / Бігла через гребельку, / Ухопила водиці крапельку. / Тільки пила й їла» [9, с. 179].

Вміння подати страву, догодити їдцям стало засобом до збагачення героїв із казки «Як бідний гуску поділив»: «Мало того, що бідного обідом нагодував, так ще й грошей подарував. Прийшли вони додому, обзавелись хазяйством та й стали великими хазяїнами» [9, с. 168].

Неодноразово підкреслюється і перевага простої їжі для людини, порівняно із багатством. На такій антитезі побудовано, наприклад, цілу казку – «Хліб і золото»: «Не стало у пана хліба. Як не шкодував, а взяв кусень золота і відніс до бідняка, щоб поміняти на хліб. Бідняк не взяв золота, але панові половину хліба відрізав. З окрайця у бідняка виросла нова хлібина, у пана ж нічого не виросло…» [9, с. 31]. Повчальною стає і нестриманість у їжі: «А вовк добрався до шинки, солонини і давай їсти. Їсть та їсть, і наїв такий бебех, що почав лізти у вікно і не пролазить» [1, с. 32].

Готові страви згадують у казках і для підкреслення неможливих процесів. Це, наприклад, дощ із калачів (казка «Колачева туча») чи завдання для дівчини з гуцульської казки «Цар і його невістка»: «Я тобі дам десяток варених яєць, а ти мені виведи з них курята» [8, с. 201].

Інколи передається запах страви: «Розпалив вогонь і почав ковбаси смажити. Стало воно пахнути…» [9, с.55]; «Як у тебе тут файно пахне ковбасою! Я так би їв, що аж слина з язика цяпає» [1, с. 31]; «витягнув з дзюбеньки кавалок солонини, припік над вартою, а то такий запах розійшовся…» [1, с. 163]. Зрідка натрапляємо і на вказівку спецій: «межи другими купила вона на приправу й мало перцю» [1, с. 86]. Особливе місце посідає сіль: «Якби не посолив солонину, нічого не варта би була» [7, с. 137].

Важливими в казках є і розповіді про процеси здобуття їжі: «Сідай тут, хвіст опусти у воду

і приспівуй собі: «Ловися, рибко, мала й велика! Ловися, рибко, мала й велика». Але скоро не витягуй хвоста, посиди, щоб якнайбільше наловилося» [1, с. 33]. Та правильне її вживання: «Мати взяла горіх, розкусила, виймила зерно і дала їм, та питає, чи гірке. Вони кажуть, що це солодке, а те, що перше розкушували було гірке. Та й зачали говорити, що їх мати мудра, бо дала їм їсти зерно, а не лупину» [1, с. 44]. Казка «Як бабуся болотяника перехитрила» повідомляє про те, які частини певних рослин є їстівними та способи їх зберігання: «Уродили бульби завбільшки в кулак. Бабуся собі в яму сипле…» [10, с. 79]; «Уродили маки, голівки такі, як кулаки. Позрізала їх бабуся, повитрушувала, насипала маку повні мішки» [10, с. 79].

В казках чітко простежується і регіональна специфіка назв продуктів, способів приготування та особливостей вживання вже готових страв: «Ґаздиня відцідила барабулі, зажарила солониною» [7, с. 202]; «Хтось мою зупку кушав» [8, с. 266]; «Мандибуряник їж, а воду пий» [8, с. 273]; «Буду варити чир, а … молоком білити» [6, с. 104].

У казках Гуцульщини знаходимо і згадку про гидливість із одного боку і винахідливість із іншого: «А циган хап рукою та в рот. А то його впарило, і він назад у баняк плюнув. А вуйко каже: «Дай йому ту барабулю, най їсть та вдавиться» [7, с. 202].

Велике значення у казках зазначених місцевостей відіграє хліб. По-перше, розповідається про умови його вирощування та збирання: «треба землю виорати, заборонувати і посіяти зерно… як виросте хліб, зірвати траву. Коли дозріє зерно, треба його скосить, змолотить, пересіяти…» [10, с. 13]. Вказується, що це незамінний продукт харчування: «Та й дав му там хліба, солонини, пирогів та й фляшку горілки» [1, с. 46]. А також найкращий харч у далеку подорож: «Печі, стара, хліба та й будемо виряжати синів у світ» [8, с. 163]. І доступний спосіб швидко втамувати голод: «Закусив хліба, пригасив голод» [1, с. 321]. Хліб виступає мірилом достатку або бідності: «В хаті нічого, крім сухого хліба, нема» [1, с. 321]. Показує надмірну людську силу: «Дала йому баба цілий хліб, а Перчик лиш тричі вкусив та й іззів хліб» [1, с. 87]. Виступає символом гостинності: «… стоїть стіл, на нім стоїть три пляшки вина і лежить три хлібини» [1, с. 125]. Має велику ціну: «Бери, хлопче, корову, іди продай та купи хліба» [7, с. 214]. Постає складовою частиною для проведення ритуалів: «беріть з собою… два рази по два хліби і по куску солонини. Він має то покласти на книжку, як буде ворожити» [7, с. 225]. Найкраще смакує хліб у поєднанні з молоком: «з'їв семеро хліба та бербеницю молока» [1, с. 164]; м'ясом: «І в тій зупці по кускови м'яса, а коло кожної мисочки по кускови хліба» [8, с. 266]; солониною чи салом: «виймив із торби кавалок солонини і хліба» [1, с. 46]. Окрім хліба зустрічаємо згадки і про інші хлібобулочні вироби: «коржі» [6, с. 222]; «книші» [6, с. 225]; «пироги» [1, с. 46]; «млинці» [8, с. 214]; «колач» [8, с. 263]; «книш» [8, с. 225], які надають святковості чи винятковості тим подіям, про які йдеться у казці.

Висновки. Отже їжа, зокрема у казках Карпат, Гуцульщини та Чернігівщини розкриває різноманітний калейдоскоп повір'їв, ритуалів, повчань, традицій, які не втратили своєї актуальності та педагогічної спрямованості і в наш час; сцени приготування та вживання страв роблять оповіді живими та реалістичними. Також на матеріалі українських традицій харчування сучасний читач має можливість простежити як, коли, чому і за яких обставин наші предки надавали особливої ваги чи ігнорували, а то навіть і забороняли певні продукти харчування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Казки Карпат : Українські народні казки / Упоряд, вступ. ст., прим. та слов. І. В. Хланти. Ужгород Карпати, 1989. 418 с.

2. Кобзар М. В. Харчова поетика східнослов'янських казок у контексті тотемічних міфологічних уявлень. *The 8 th International scientific and practical conference «Modern science: problems and innovations*» (October 18 − 20). SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2020. С. 335 – 339.

3. Кухаренко О. Ритуальна їжа в народних віруваннях, казках і обрядах. *Народознавчі зошити*. 2023. № 2 (170). С. 442 – 447.

4. Плюта О. П. Їжа та кухня в системі ціннісно-ментальних символів культури. *Питання культурології*. 2019. № 35. С. 214 − 225.

5. Українська минувщина: Ілюстрований етнографічний довідник. 2-е вид. А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна. Київ : Либідь, 1994. 256 с.

6. Українські народні казки : Казки Гуцульщини / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Львів : Світ, 2003. Книга 1. 384 с.

7. Українські народні казки : Казки Гуцульщини / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Львів : Світ, 2004. Книга 2. 312 с.

8. Українські народні казки : Казки Гуцульщини / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Львів : Світ, 2008. Книга 3. 328 с.

9. Українські народні казки: Книга 39. Казки Чернігівщини / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Чернівці: Букрек, 2012. 452 с.

10. Українські народні казки: Книга 40. Казки Чернігівщини / Запис., упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Чернівці: Букрек, 2012. 504 с.

11. Шуляк С. А. Функціонування номінацій продуктів харчування та напоїв в українських замовляннях. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. пр. Черкаси. 2023. Вип. 34. С. 49 – 55.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

УДК 81'373.46:393.31]:398(=161.2)
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.42

УКРАЇНСЬКИЙ РІД І ФОЛЬКЛОРНА КОНЦЕПТОСФЕРА НАЦІЇ

UKRAINIAN ETHNIC CONCEPTION OF KINSHIP AND FOLKLORE CONCEPT SPHERE OF "NATION"

Ярмоленко Н.М.,
orcid.org/0000-0001-9082-4799
доктор філологічних наук,
професор кафедри української літератури та компаративістики
Навчально-науковий інститут української філології та соціальних комунікацій
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

У статті реконструйовано фольклорний концепт роду на матеріалі різножанрових текстів усної народної творчості (прислів'їв, приказок, обрядової творчості, родинно- та соціально-побутової пісенності) за допомогою історико-генетичного, порівняльно-типологічного, структурно-семіотичного методів. З'ясовано особливості функціонування та наповнення фольклорного концепту «рід».

Структуру концепту описано як систему, утворену ядерним словом міфологічного походження – праслов'янським «родъ», на якому базується стержневий концепт «рід» у значенні «народжувати». Висхідними й найближчими до центру є смисли, що вкладаються в поняття «родити»: «уродженець», «родителі», «родичі», «родючість», «урожай», «зроду» (з народження) та ін. Семантичне поле основного концепту включає близькі за смислом субконцепти на позначення сім'ї («батько», «мати», «дід», «баба», «син», «донька», «онуки», «брат», «сестра», тощо); родоводу («рідня», «родина», «порода» тощо); соціальної групи людей («свояки», «сусіди», «громада», «братство», «земляки», «краяни», «односельці» т. ін.); географічного місця народження («батьківщина», «земля», «край», «село», «Україна» тощо); національності («українці», «плем'я», «свій» та ін.); зовнішності («урода», «краса»); життєвого шляху («доля» і т. ін.). Інформаційне поле концепту поширюється і на віддаленіші від центру дотичні концепти (такі, як «хата», «правда», «сила», «воля» «радість», «щастя», «гості» та ін.), що додають нових відтінків і асоціацій до основного концепту. Зауважимо, що кожен із названих концептів може ставати центральним і творити своє семантичне поле.

Фольклорний концепт «рід» є одним із провідних концептів, що характеризує українців як носіїв етнокультури й визначає концептосферу нації. Заради збереження та передачі цінної інформації він має здатність шифрувати культурні коди, генерувати нові смисли у різних жанрах національного фольклору, переформатовувати набір сем, розширювати або звужувати семантичне та інтерпретаційне поле.

Ключові слова: рід, фольклорний концепт, субконцепти, дотичні концепти, концептосфера, пареми, обрядові й необрядові пісні.

The article represents a folklore conception of kinship in texts of different genres of Ukrainian folk culture (proverbs, sayings, ritual verbal pieces, family and social songs) and by means of historic – genetic, comparative-typological, structure – semiotic methods. The investigation regards specific functioning and linguistic content of the Ukrainian ethnic conception of "kinship".

The concept structure is represented as a system built by a nuclear word, which is mythically related to the Old Slavic "родъ" (kin), a basis for the core concept "рід" (kin) in the meaning of "народжувати" ("give birth", "yield"). Next and close to the nucleus stand meanings related to "give birth": "native", "parents", "relations", "fertility", "yield", "since birth" etc. The actual semantic sphere for the basic concept involves subsidiary concepts of family unity semantically close in meaning such as "a father", "a mother", "a grandfather", "a grandmother", "a son", "a daughter", "grandchildren", "a brother", "a sister," etc. It also deals with notions for kinship ("relatives", "family", "origin" etc.), for a social group of people ("in-laws", "neighbors", "community", "fraternity", "countrymen", "fellows", "mates" etc.), those of geographic birthplace ("motherland", "land", "native country", "countryside", "Ukraine" etc.); nationality ("Ukrainians", "people", "kin" etc.); appearance ("beauty", splendor" etc.); life track ("doom" etc.). The concept's informative sphere spreads as far as the farthest from the core additional concepts such as "home, "truth", "strength", "freedom", "hilarity", "happiness", "guests" etc. which add to the basic concept through newly built nuances and associations. It is important to mention that each of these concepts can become a core one and build its own semantic sphere.

The folklore concept of kinship appears to be one of the mainstream that signifies Ukrainian nation as representatives of ethnic culture and is a marker for the concept sphere of "nation". For the sake of keeping and conveying valuable information, the concept has ability to create culture codes, generate new senses in various genres of national folklore, change group semantic meanings, expand semantic and interpretative fields or make them narrower.

Key words: kinship, folklore concept, subsidiary concepts, additional concepts, concept sphere, paremas, ritual and ordinary songs.

Постановка проблеми. «Нема в світі, як родина» [25, с. 414] – наголошує народна мудрість. Моральні норми родинного та громадського співжиття українці передавали від покоління до покоління. У сімейному колі намагалися знайти відчуття безпеки і захисту, родина закладала основи соціальної поведінки, формувала систему цінностей та моральних переконань. Особливої

ваги дослідження неписаних моральних законів українського роду набуває в часи деформації традиційної моделі сім'ї та розшарування суспільства. Вивчення місця і ролі фольклорного концепту «рід» у концептосфері української нації сприяє популяризації традиційних родинних та сімейних цінностей, а також різносторонньому фаховому і міждисциплінарному розгляду вічних тем української культури як невід'ємної частини європейської. Із цим пов'язана **актуальність** розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сім'ї та родини – одне з ключових питань української фольклористики XIX-XX ст., про що свідчать праці М. Драгоманова, В. Гнатюка, П. Житецького, М. Костомарова, М. Сумцова, І. Франка та ін. У XXI ст. родинна обрядовість українців стала предметом народознавчих досліджень В. Борисенко [1; 2], О. Боряк [3], М. Гримич [5], О. Кондратюк [12, с. 262 – 277] та ін. Етносимволіку сім'ї та родоводу в системі етнокультурних концептів українців вивчав В. Жайворонок [7]. Аксіологічні цінності роду, родини в українській усносло-весній творчості з використанням концептуального аналізу висвітлювала Л. Мушкетик [16].

Значну увагу вивченню теорії фольклорних концептів приділила О. Кузьменко, яка з'ясувала термінологічний, понятійний апарат, різносторонньо обґрунтувала продуктивність терміну «фольклорний концепт» [15, с. 1439-1447]. О. Кузьменко запропонувала визначення, послідовність дослідження та п'ятирівневу класифікацію базових фольклорних концептів [14, с. 43-50]. Доцільність вивчення фольклорних концептів обгрунтувано в статті Ю. Собори, яка визначила найбільш уживані концепти та запропонувала розпізнавати їх у вузькому значенні (в пареміях) і широкому контексті (у структурі пісенної та календарно-обрядової творчості), виражені на рівнях свідомості, світосприйняття, історичних понять, трансформацій, соціальної стратифікації, когнітивного та перцептивного сприйняття [22, с. 40-45]. Осібні фольклорні концепти стали предметом вивчення Н. Бурлаки, О. Гінди, І. Грищенко, І. Павленко, О. Наумовської, І. Тарасюк, В. Трачук, Л. Копаниці й А. Павлової, та ін.

Постановка завдання. Рясні наукові праці, присвячені родинним традиціям та дослідженню фольклорних концептів, створили передумови для вивчення місця і ролі фольклорного концепту роду в концептосфері української нації. Існує потреба систематизації та узагальненого опису його структури, історії формування семантичного поля, напластування на стержневі формули нових смислів і концептів, продуктивності базових фольклорних концептів та їхньої провідної ролі в національній концептосфері українців. Мета дослідження – на матеріалах українських усних народних творів різних жанрів реконструювати фольклорний концепт роду; з'ясувати його структурне наповнення та ймовірне семантичне поле; простежити історію становлення і продуктивність концепту «рід» в українській культурі; доказати, що він є одним зі стержневих національних концептів.

Виклад основного матеріалу. Моделювання та опис концептів можливі завдяки синтагматичному й парадигматичному аналізу текстів, що творять концептуальне поле й відображають колективний досвід етносу. Для кожного концепту характерна складна структура (центр або ядро і периферія), багатошаровість та властивість бути ширшим від поняття. «Об'єднуючись, концепти утворюють концептосферу – частину концептосистеми, що позначає певну галузь об'єктивної реальності» [10, с. 392]. Фольклорна концептосфера українців є складовою національно-культурної концептосистеми, яка обіймає сукупність концептів нації.

Свого часу Б. Грінченко зафіксував декілька значень поняття «рід». Це «родъ, родственники, фамилія» («Нема в його ні роду-родини»); плем'я, походження («Козацькому роду нема переводу»); порода («Такий уже в їх рід, що вони всі низенькі»), часовий відлік («Не було добра зроду»), доля («На роду написано») тощо [21, с. 20]. Словникові дефініції [21, с. 20; 4, с. 1033] дають змогу визначити цілу «зв'язку» смислів, що входять до інформаційного поля концепту «рід» та творять нові концепти. Структуру концепту «рід» можна описати як систему, до складу якої входять споріднені субконцепти:

1. Рід – це форма спільності людей, господарське і соціальне об'єднання кровних родичів (субконцепти «сім'я», «кревність», «батько», «мати», «дід», «баба», «син», «донька», «онуки», «брат», «сестра», тощо). 2. Ряд поколінь, що походять від одного предка (субконцепти «родовід», «рідня», «родина», «порода» тощо). 3. Належність до якої-небудь соціальної групи (субконцепти «свати», «свояки», «сусіди», «громада», «братство», «земляки», «краяни», «народ», «односельці» і т. ін.). 4. Географічне місце народження – хто звідки родом (субконцепти «батьківщина», «земля», «край», «село», «Україна» тощо). 5. Національна приналежність (субконцепти «укра-

їнці», «плем'я» і т. ін.). 6. Часовий відлік прожитого – субконцепти «зроду», «життя», «доля» («Бо я панського роду, не ходила боса зроду», «Спи, доню, нехай тобі доля росте» [25, с. 413]; молодятам бажали: «Братіку перепою, перепий щастя й долю» [20, с. 107]) 7. Опис зовнішності – субконцепти «порода», «краса», «врода» («Не вважай на уроду, але на природу», «Уродися не красним, але щасним» [20, с. 169]).

У процесі історичної динаміки концепт «рід» підпорядковує віддаленіші концепти, які назвемо дотичними до основного. Визначаємо їх, послуговуючись найлаконічнішими текстами фольклору, у яких акумульований великий життєвий досвід багатьох поколінь [24, с. 315], що є дуже важливим для концептуального аналізу. Паремії як образні афористичні вислови широкого змістового діапазону [24, с. 290], у стислій формі передають універсальний життєвий досвід народу. Приказки і прислів'я з мотивами сім'ї та родини оприявнюють цілу низку концептів, дотичних до основного. Це «правда», «сила», «воля» («Всюди добре, але дома такі найліпше» [11, с. 135]; «У своїй хаті своя правда, і сила, і воля» [20, с. 54]); «радість» («Радуйся, мати, йде невістка до хати, добра робуха, а не цокотуха» [20, с. 273]); «щастя» («Уродись та й удайсь», «Кому як на роду написано» [25, с. 112]; «З ким щастя, з тим і люди» [20, с. 350]) тощо.

Окрім концептів-понять, семантичне поле роду включає дотичні концепти на позначення спорідненості та простору: «свій» на противагу «чужому» («Всьо файне, але своє найкраще» [11, с. 135]; «Чужих богів шукає, а своїх дома має», «Чужа дитина не своя» [19, с. 348]), «далекі» («Родина – кумового наймита дитина», «Дідового сусіда молотники» [25, с. 415]); і «близькі» («Отець по батьківськи поб'є, по батьківськи й помилує», «Кров не вода: треба оступиться» [25, с. 414]); «гості» («Веселий гість – дому радість», «В гостину збирайся, але дома пообідати не забувай» [26, с. 144]); «хата» («Смутна тота хата, котру гості оминають» [26, с. 146]) та ін. Уважаємо, що вони дотичні до концептуальної мережі головного концепту «рід».

Висхідними й найближчими до центру є смисли, які вкладаються в поняття «родити» у значенні «народжувати»: «уродженець», «родителі», «родичі», «родючість», «урожай», «зроду» (з народження), «урода» (краса) та ін. Вони утворюють стержень фольклорного концепту «рід», навколо якого групуються інші смисли, що творять субконцепти. Зважаючи на це, концептуальну схему роду можна позначити як кругову модель, утворену основним (ядерним) концептом «рід» у значенні «родити» та нагромадженням інших, ближчих і віддаленіших від центру концептів, що додають нових смислів і асоціацій до основного концепту. Найближчі до центру споріднені концепти означуємо як субконцепти, а віддаленіші – як дотичні концепти. Зауважимо, що сема «рід» має значно ширший спектр значень, багато з яких ми випускаємо, оскільки вони виходять за межі дослідження, хоча і є складовими загальнокультурної концептосистеми.

Вихідна форма осьового концепту «рід» – праслов'янське «родъ», що етимологічно становить ядро концепту та є прототипом всіх його культурних смислів. Слово «родъ» має індоєвропейське коріння й асоційоване з поняттям кревної родини, родинних і соціальних зв'язків та символікою розмноження, зросту, плодючості. У літописах і фольклорних записах є скупі згадки про персонажа слов'янської міфології Рода, який уособлював творця Всесвіту, космос, бога життя, Діда-Ладо, рід і міг бути опікуном та покровителем рідні, врожаю, приплоду, щастя й хорошої долі. За В. Жайворонком, «Рід = Род – у дохристиянських віруваннях – бог життя, долі, талану, суду-присуду […], зачинатель усього живого […], часто згадується у давніх списках богів слов'янського дохристиянського олімпу» [6, с. 500]. Функції цього дохристиянського божества сьогодні навряд чи можна визначити, вони охоплюють траєкторію від духа-господаря обійстя до верховного бога слов'ян, яким його бачать у сучасній неоязичницькій культурі. Для нас міфологічне походження концепту «рід» цікаве не з точки зору дискусій щодо ймовірності чи рефольклоризації дохристиянського бога Рода, а приналежністю до опорних світоглядних концептів, що сягають головної міфологічної опозиції «космос / хаос» як коди «рідний / нерідний», «свій / чужий», «дружній / ворожий». М. Гримич стверджує, що терміну «рід» відповідала біологічна, або кровна, спорідненість, що у традиційному суспільстві була підмурком, на якому трималася вся надбудова родини [5, с. 205].

У рамках дохристиянських родових уявлень складалася культова календарна та родинна обрядовість, яка свідчить про симбіоз мікро- й макросвіту в народній культурі українців. Особливість етнічного світобачення в тому, що картину зовнішнього світу українці структурували через призму родини, коли всесвіт розумівся як двір господаря, а небо – як дім чи терем, у якому «Ясний місяць – сам господар, Яснеє сонце – господинонька, Ясні зірки – єго дітки»

[8, с. 55]. У фольклорній концептосфері українців небесна і земна родина ототожнюються. На дворі пана Івана, який водночас і божество, і господар, росте Райськеє дерево: «А в пана, в пана, в пана Івана, Святий вечор! Стояла яблоня посеред двора, На той яблоні – золотая кора. Золотая кора – то єго жона, А що почечка – то єго долечка, А що віточки – то єго діточки, А що сучочки – то єго синочки» [8, с. 62]. Колядки зображають родину за допомогою космічних, рослинних, тваринних метаморфоз: «Ой не є тото сив соколонько, Але є тото господаренько. Ой не є ж тото сива кунонька, Але є ж тото ба й газдиненька. Ой не є ж тото сив ластовлята, Але є ж тото єї дитята» [8, с. 62].

За часів християнства концепт «рід» поповнився новими асоціаціями та культурними смислами. Його значення розширилося завдяки концепту «Бог». Християнський Бог асоціюється з батьком-господарем («Бог – батько: як буде нас трімати, то буде й годувати» [25, с. 42]; «Бог батько, государь дядько» [25, с. 42]; «Господь Бог старий господар» [20, с. 21]; «Як у Бога за дверима» [25, с. 111]); дарами («Знає Бог з неба, шо кому треба» [11, с. 137]; «У Бога всего повно – є шо давати» [11, с. 134]. Формуються культурні концепти «хвала» («Живи, та Бога хвали», «Благодарить Бога милосердного!», «Життя, як у Христа за пазухою», «Як у батька за пазухою» [25, с. 111]); «віра» («Коли Бог з нами, то хто може бути проти нас?» [20, с. 22], «Богу молиться, а чорту вірує» [26, с.355]); «поміч» («Бог в поміч!»; «Кому Бог поможе, тот все переможе» [11, с. 124], «Як тривога – то до Бога, а по тривозі забув о Бозі» [11, с. 122]; «Ще Бог не все роздав, що мав» [11, с. 131]; «За сиротою Бог з калитою» [11, с. 136]); «добро» («Боже, дай добре, та й не довго ждати» [25, с. 43], «Біда тому, хто добра не робить нікому» [26, с.35]); «дружба» («Бог нерівно ділить: жде, щоб самі ділилися» [25, с. 43], «Де дружно, там і хлібно» [26, с. 329]); «гріх» («На кого Бог, на того й люди» [11, с. 125]; «Гріх не допомагати» [26, с. 118], «Коби здоровє, а гріхи будуть» [11, с. 123]; «Боже батьку! Прийми гріхи наші в жарти» [25, с. 144]); «прародителі» («Адам ззів кисличку, а у нас оскома на зубах» [25, с. 43]; «Ни буде лисий в раю» [11, с. 126]); «взаємодопомога» («Гуртом можна і море загатити» [26, с. 330], «Громада по нитці, та й бідному сорочка» [20, с. 84]); «згода» («Де згода панує, там і горе танцює» [26, с. 334], «Ми з такого роду, що любимо згоду» (варіанти: «любимо свободу», «п'ємо горілку, як воду») [26, с. 279], та інші.

Християнський інститут кумівства уводить в поле стержневого концепту «рід» субконцепти «куми» («Кого люде за люде мають, з тим ся кумають», «Не хочеш страти – не сунься ні в куми, ні в свати» [25, с. 422]); «кум» («На Бога надія і на кума Матвія» [20, с. 20]), «кума» («Багатий шепче з кумою, а бідний з журбою» [20, с. 174]); «хрещеник», «хрещениця» тощо. Народна мудрість наголошує на Божественному походженні родинної та духовної підтримки.

Семантичне поле концепту «рід» досить розгалужене й потужне, воно не має просторових та часових координат. Календарно-обрядова пісенність на зображення роду, родини зберігає напластування дохристиянських та християнських рис світобачення. Господар виступає й у ролі язичницького божества, і Біблійного Адама: «Сам господар у дому – як Адам в раю, Господиня у дому – яко бджілка у меду, Малі дітоньки – як оладоньки!» [8, с. 57]. Зауважимо, що дефініції «Господь», «господар», «господиня», «господарство» етимологічно споріднені.

Райськеє дерево в колядках успадковує характеристики індоєвропейського Світового Дерева та водночас є Деревом Роду. Образ Дерева роду зберігає сакральні міфологічні мотиви – як «серед моря зелений явір» [8, с. 48], або є побутово-профанним, як «соснонька серед ринонька» [8, с. 63], скевоморфним: «наміт білий шовковий», «нова світлонька» тощо. Моделлю космічної світобудови в колядках може слугувати «двір на помості», де гостють свята: «Три свічі горіли, три свята сиділи: Найперше свято – святе Рождество, А друге свято – святий Василій, А третє свято – Іван-Хрестиель» [8, с. 80]. Світобудову й родину водночас втілює церква, яку будують волохи-язичники за взірцем космогонічного солярного та люнарного міфу: «З трьома верхами, з трьома вікнами. В первім віконці – яснеє сонце, В другім віконці – ясний місяченько, В третім віконці – яснії зірки» [8, с. 55]. Можна стверджувати, що фольклорний концепт Дерева Роду обіймає сукупність різночасових міфологічних, релігійних та етнічних вірувань і слугує базовою моделлю мономіфу, земної родини, концептуальної картини світу українців. Схематичне зображення родоводу у вигляді дерева чи іншої уніфікованої моделі й дотепер плекає багато українських родин.

У національному фольклорі збереглися мотиви, які входять до концепту «дари». Це згадки про пожертви й обдаровування в ході ритуалів «родичання» із космосом, природою, громадою на території проживання роду. Хлібне жертвопри-

несення супроводжувалося святковим застіллям. Колядковий господар очікує «з неба гості», готуючи ритуальне пригощання – «калачі з ярої пшениці». На сакральну гостину до роду сходяться небесні прародителі («Що перший гостю – ясен місяцю, А другий гостю – ясне сонечко, А третій гостю – дрібен дощ іде» [9, с. 265]), земна родина та громада колядників. У результаті культу пригощання-жертвоприношення «Дарує Господь два лани жита, третій пшениці на паляниці, четвертий проса, а п'ятий вівса» [9, с. 266].

Рудиментарні згадки про традицію родичання як культової відправи, що прикликає ріст збіжжя й добробут родини, зафіксовані в родинно-побутовій пісенності: «Ой випеймо, родино, Щоб нам жито родило; І житечко, і овес, І зібрався рід увесь!» [23, с. 288]. Пісні родинного життя зберегли мотиви календарних святкових ритуалів, що одночасно були й родинними гуляннями: «Там у саду липа, Під липою вишня, Там моя родина На гуляння вийшла. Ой гуляй, родино, Не забувай мене, Якая гостина – То й закликай мене» [18, с. 241].

Традиційні обряди українців супроводжували ритуальні родинні трапези за участю численних гостей – близьких і далеких родичів, свояків, сусідів, вулиці або громади. С. Терещенкова зафіксувала один із таких обрядів, що був продуктивним до початку XX ст. – звичай «женити каганця». На осіннього Симона (1 вересня) на Звенигородщині вже «зранку починають готовиться до «весілля»: понапікають, понаварують усякої страви, горілки принесуть, і всього в світі приготують, і покличуть гостей – знайомих, родичів, кумів та инче. Засвітять каганця, поставлять на столі, а сами всі сідають за стіл: їдять, п'ють, співають. […] Це зветься, що «коровай каганцеві печуть». […] А на другий день до инчої хати запрошують. Туди й каганця переносять, уквітчаного. І так само одгулюють до вечора, ніби-то «каганця вінчають». […] І так цілий тиждень по всьому селі п'ють, аж одляски йдуть, все село гуде» [13, с. 181]. Свято каганця імітувало родинне свято – весілля – та мало практично-утилітарну мету. Цілий тиждень сільська спільнота миром одружувала-ушановувала земний вогонь, оскільки його світло давало змогу продовжити день – працювати рано вдосвіта й пізно ввечері: «Отак було одгуляють тиждень, аж тоді беруться до роботи. Але вже ж роблять! Хіба теперечки так роблять, як тоді робили?!» [13, с. 182]. Чергування важкої гуртової праці та відпочинку було ознакою упорядкування космосу на противагу хаосу і відбувалося за моделлю родинного свята. Концептосистема «рід» уструктуровує етнічну картину світу, притягуючи субконцепти «боги», «Господь», «свято», «гість», «дари».

Слова «гість», «гостина», «гостинець» походять з індоєвропейського «чужинець», «чужоземець». Свята – це час переструктурування й упорядкування простору, час гостини й родичання. Завдяки святу й пожертвам-пригощанням відбувається мирне освоєння «чужого» та прилучення його до «свого». Гостинність – одна з провідних національних рис, якою українці й дотепер славляться в світі. У народі кажуть: «Смутна тота хата, котру гості оминають» [26, с. 146], або «Добре гостили, ледво пустили» [20, с. 80].

Концептуальна схема роду слугує прообразом численних ритуалів календарного року, що вшановували створення сім'ї, родючість, працю й добробут родини. Досліджуючи генезу народних звичаїв і обрядів українців, В. Петров підкреслював їхнє родинне тло: «Свято Коляди-Вілії – це свято померлих родителів; мавки-нявки-русалки це нерозчленована множинна сукупність померлих родителів-родичів. […] Культові постаті – чисто родинні й родові, це «діди» і «баби», родителі, предки, праматері, «роженици й рід» [17, с. 245]. Обрядовими актами за традицією керував голова родини – батько, або ж мати, а виконавцями культу ставали всі родичі.

Як бачимо, реконструкція фольклорного концепту на матеріалі широкого спектру усних народних творів різних жанрів дає можливість з'ясувати його походження й семантичне наповнення, яке є тотожним у звичаєвості та різних жанрах фольклору українців. Тому ідея розпізнавати концепти у вузькому значенні (в пареміях) і широкому контексті (у структурі пісенної та календарно-обрядової творчості) навряд чи буде продуктивною.

Концепт «рід» неізольований, у процесі історичного поступу він, як і інші концепти, «постійно змінюється, при цьому відбувається активізація різних його складників» [10, с. 393]. Етапи культурної активації концепту «рід» відповідають трьом послідовним стадіям формування української родини: на першій домінує рід як плем'я; на другій – значення роду звужується до розуміння великої сім'ї – родини, тобто широкого кола родичів та свояків, а також певної соціальної спільноти. На третій стадії відбувається відокремлення від роду малої сім'ї, що за своєю структурою, функціями та устроєм нагадує рід у мініатюрі [19, с. 243].

Семантичне поле концепту «рід» охоплює антропоморфні субконцепти («Бог», «батько»,

«мати», «діти» та ін.); збірні образи-субконцепти («куми», «свати», «свояки», «сусіди», «громада», «братство», «земляки», «краяни», «односельці» тощо); географічні культурні субконцепти («земля», «край», «село», «Україна») та ін. Зберігаючи центральну позицію, фольклорний концепт «рід» фокусує навкруг себе широке коло дотичних концептів, залучаючи їх до архіву національної концептосфери. Це концепти-поняття («хвала», «поміч», «добро», «правда», «сила», «воля», «дружба», «згода» тощо); концепти на позначення спорідненості як простору («свій», «чужий», «далекий», «близький», «гість» тощо); загальнокультурні міфологічні концепти («доля», «Дерево Світу», «Дерево Роду»); релігійні концепти («Бог», «віра», «Райське дерево», «прародителі», «святі» тощо); астральні концепти («сонце», «місяць», «зорі», «дощик»); фітоморфні («яблуня», «явір», «дуб» та ін.); зооморфні концепти птахів, комах, тварин; скевоморфні (рукотворні концепти намету, двору, церкви).

Зважаючи на рамки наукової статті, лише означуємо субконцепти зі знаком «мінус»: «Нема роду без вироду», «Ні роду, ні плоду» [20, с. 279]; «Дітей годуй, а торби собі готуй» [26, с. 191]; «Такий рід – хоч під лід», «Тільки й рідні, що лапті одні»[26, с. 198] і т. ін., що підлягають подальшому вивченню.

Фольклорні концепти як провідники інформації динамічні, підпорядковані не лише усталеним світоглядним нормам нації, а й культурним змінам. Залежно від історичних умов концепти можуть не лише розгортатися, долучаючи до свого семантичного поля нові смисли, але й згортатися, змінюючи своє смислове наповнення до протилежного. На сучасному етапі спостерігається низхідна динаміка культурного концепту «рід». З появою фінансової безпеки та зникненням побутових проблем у світі набирає популярності синглізм, коли молоді люди свідомо обирають самотнє життя без потомства. Ця філософія частково впливає й на українців. Стійка тенденція руйнації традиційних сімей під впливом глобалізаційних процесів, розшарування населення, війни й еміграції призводить до небажання укладати законні шлюби, до співжиття у громадських (цивільних) шлюбах, які в традиційному українському фольклорі звали «на віру» й маркували негативно. З початку російсько-української війни збільшилася кількість неповних сімей, або ж сімей, які утримуються чи свідомо відмовляються мати дітей. Стає нормою народження дітей поза шлюбом та усиновлення дітей-сиріт.

Попри це, з часів повномасштабного вторгнення спостерігаємо активну реконструкцію архаїчних напластувань фольклорного концепту «рід»: широке трактування сім'ї як нації і держави, активізація концептів «взаємодопомога», «родина», «українці», «земля», «країна», тощо. У процесі тривалого побутування концепт «рід» здатен не лише змінюватися, а й постійно відновлювати забуті смисли й асоціації.

Висновки. Ми простежили походження та семантичне наповнення концепту «рід», виокремивши його смислове ядро – міфологічне «родъ» – та стержневий концепт, що базується на семантиці слова «родити» й позначає групу людей, які походять від одного предка, поєднані родинними зв'язками, територією проживання, традиціями та культурною спадщиною. В національному фольклорі закладено цілий «банк» смислів, які обіймає концепт «рід». У процесі розгортання вони оформлюються в субконцепти і концепти, дотичні до головного, та структуруються за схемою мономіфу «космос / хаос». Фольклорний концепт «рід» творить концептосистему, яка обіймає концептосферу нації загалом. Структурна наповненість фольклорного концепту «рід» засвідчує його світоглядне значення та продуктивність в українській культурі.

Зазначимо, що дане дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Для вичерпного опису концепту «рід» потрібне вивчення опозиційних концептів та субконцептів на позначення безрідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борисенко В. Сімейна обрядовість українців XX – початку XXI століття. Київ, 2016. 256 с.

2. Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу. На матеріалах святково-обрядово культури українців. Київ, 2000. 191 с.

3. Боряк О. Родинна обрядовість поліщуків (За матеріалами експедиційного дослідження). *Народна творчість та етнографія.* Київ, 2007. № 5. С. 59–64.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь, 2004. 1440 с.

5. Гримич М. Звичаєво-правова культура. Українська етнологія: навчальний посібник. Київ, 2007. 400 с.

6. Жайворонок Віталій Знаки української етнокультури. Словник-довідник. Київ: «Твоя підпільна гуманітарка», 2006. 703с.

7. Жайворонок Віталій Українська етнолінгвістика. Нариси. Київ, 2007. – 261 с.

8. Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі / Упорядкування, передмова та переклади Михайла Москаленка. Київ: «Дніпро», 1988. 293 с.

9. Календарно-обрядові пісні. Київ, 1987. 390 с.

10. Колодій Мирослава Проблеми дослідження концептів у сучасній когнітивістиці. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах.* Київ, 2013. № 27. С. 391- 397.

11. Кольберг О. Покуття. Казки і небилиці. Том 3 / переклад Остапа Українця. Глибока, 2025. 581 с.

12. Кондратюк Олена Трансформація родинно-обрядової спорідненості впродовж ХХ століття. *Народознавчі зошити.* 2021. № 2 (158). С.262 – 277.

13. Кримський Аг. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного / Відтворення з авторського макету 1930 р. Черкаси: «Вертикаль», 2009. – 438 с.

14. Кузьменко Оксана Фольклорний концепт: «за» і «проти» міждисциплінарної термінології. *Народна творчість та етнологія*. Київ, 2022. 2 (394). С. 43-50.

15. Кузьменко Оксана Фольклорний концепт: визначення терміна, структурні параметри та типи. *Народознавчі зошити*. Львів, 2018. №6 (144). С.1439-1447.

16. Мушкетик Леся Аксіологічні аспекти поняття рід / родина /кревні в українському фольклорі. *Народознавчі зошити*. Львів, 2024. №3 (177). С. 670-678.

17. Петров В. Передхристиянські релігійно-світові елементи. Генеза народних звичаїв і обрядів / *Енциклопедія українознавства.* Загальна частина. Перевидання в Україні. Київ, 1994. с. 244-249.

18. Пісні родинного життя. Київ: «Дніпро», 1988. – 357 с.

19. Пономарьов Анатолій. Українська етнографія. Курс лекцій. Київ: «Либідь», 1994. 317 с.

20. Приповідки або українсько-народня філософія. Зібрав, підготував до друку та опублікував Володимир С. Плав'юк. Перевидання з оригіналу 1946 р. Едмонтон, Канада, 1998. Том І. 352 с.

21. Словарь української мови. Зібрала редакція журнала «Кієвская Старина». Упорядкував з додатками власного матеріалу Борис Грінченко. Київ, 1909. Томъ III. О-П. 506 с.

22. Собора Юлія. Поняття «концепт» та проблеми його порівняльного аналізу у фольклористиці. *Народознавчі зошити*. Львів, 2021. № 1 (157). С. 40-45.

23. Українські народні пісні, наспівані Д.Яворницьким. Пісні та думи з архіву вченого. Київ: «Музична Україна», 1990. 453 с.

24. Українська фольклористика. Словник-довідник / Укладання і загальна редакція Михайла Чорнописького. – Тернопіль, 2008. – 448 с.

25. Українські приказки, прислів'я, і таке інше. Збірники О.В. Марковича та інших. Уклав М. Номис. Київ, 1993. 764 с.

26. Українські прислів'я та приказки. Київ: «Дніпро», 1984. 388 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025

Наукове видання

ЗАКАРПАТСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 43
Том 1

Коректура • *Надія Ігнатова*

Комп’ютерна верстка • *Юрій Ковальчук*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 29,30.
Підписано до друку: 30.12.2025. Замов. № 1225/1016. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.